BIBLIOTECA
SCRIITORILOR
· ROMANI ·

N. BALCESCU

ISTORIA ROMÂNILOR SUB MIHAI VODĂ VITEAZUL

MINERVA BUCUREȘTI

Prețul: Lei 2.—

www.dacoromanica.ro

ISTORIA ROMANILOR

SUB

MIHAIU-VODA-VITEAZUL

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA SCRIITORILOR
ROMÂNI

ISTORIA ROMÂNILOR
SUB
MIHAIU-VODA-VITEAZUL

DE

NICOLAE BALCESCU

EDIŢIUNEA II-a

BUCUREŞTI

«MINERVA», Institut de Arte grafice şi Editură, B-dul Academiei. 3 Str. Edgar-Quinet 4.
1910

www.dacoromanica.ro

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA»
BUCUREȘTI, B-D. ACADEMIEI, 3.

www.dacoromanica.ro

PRECUVÂNTARE

Indeplinesc astă-zi una din cele mai vii şi mai strălucitoare ale mele dorinţe: aceea de a scoate la lumină *Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul,* lucrarea de căpetenie a eminentului şi mult-deplânsului nostru istoric Nicolae Bălcescu, care tot de o dată este şi o scriere de frunte în literele româneşti.

De două-zeci şi cinci de ani, de când *Nicolae Bălcescu* a murit, înstreinat de prea iubita şi prea-dorita sa ţară, eu unul n'am pregetat un moment de a căuta mijloc spre a face cunoscută publicului românesc această frumoasă operă, în care îşi pironise mintea şi puterile sale un om de un rar talent, pe care, de copil încă, mă deprinsesem a-l respecta, a-l iubi, a-l admira.

Cinci-spre-zece ani din aceştia, am păstrat cu sânţenie la mine manuscriptele lui, cercându-ma, de câte ori mi-a stat în putere, a da publicităţei cel puţin o parte din ele. Dar, spre ruşinarea noastră de până acum, a trecut un pătrar de secol sub ochii naţiunei române, tot ceea-ce dânsul lucrase întru cea mai mare a ei onoare.

A trebuit ca o rază din acel foc de vitejie strămoşeasca, care ardea cu dor inima lui N. Bălcescu, să străbată în sfârşit în vinele tuturor Românilor, pentru ca să afle timpul priincios de a eşi la iveală patrioticele pagine scrise de pana lui, muiată şi oţelită în sângele atâtor eroi ai Românilor din trecut!

Azi într'adevar e timp ca naţiunea română să audă şi

www.dacoromanica.ro

tot de odata sa simţa adânc cugetele învietoare şi sporni-cele cuvinte ale acestui nobil suflet, ale acelei întinse inteli-genţe româneşti, care odata se numea *Nicolae Bălcescu !..* Nicolae Balcescu, despre carele ne spune d. V. Alexandri ca : „coprins de entusiasm la privirea flacailor români ce „dantuiau cu pletele în vânt, zicea: O! mândră oaste va „avea România, când îi va veni şi ei rândul pe lume'!' [1]).

Şi negreşit la virtuţile ostaşeşti ale poporului român se gândea fara preget Nicolae Balcescu, de oare-ce el, abia în vârsta de 19 ani (era nascut în Bucureşti la 29 Iunie 1819), intra în oştire şi, numai cu rangul de cadet (iunker), doritor sa împartaşească soţilor sei de arme cunoştinţele ce mintea-i agera şi studioasa dobândise înca din juneţe, ceru sa institue în casarma o şcoală pentru soldaţi, unde fu învaţator. Apoi, dupa ce fu prigonit şi închis cât-va timp la manăstirea Margineni pentru ideile sale libere, tot catre oştire îşi îndrepta el gândurile, când spreţ a intra în cari-ra literara, el tipari în Iaşi la 1844, începutul unui studiu a-supra *Puterei armate la Români* [2]).

Pâna la anul 1848, petrecându-şi timpul în studii istorice, când la Paris, când în ţară, el scrisese diferite lucrări de un mare interes pentru istoria naţională, şi le publică în *Magasinul istoric pentru Dacia,* pe care îl redacta în unire cu d. A. Treb. Laurianu [3]).

[1]) *Nicolae Balcescu*, Suvenire de V. Alecsandri. Un fragment în *Revista Română pentru ştiinţe, litere* şi *arte* Bucureşti, Tom. II 1862, p. 312,

[2]) Acest studiu, publicat în *Foaia ştiinţifică şi literară* din Iaşi, şi apoi şi în făşcioară separată, poartă titlul: *Puterea armată şi arta militară dela întemeierea principatului Valachiei până acum.* El se complecteaza printr'un asemenea studiu asupra principatului Moldovei, tipărit in *Magasinul istoric pentru Dacia*, din Bucureşti.

[3]) Scrierile lui Bălcescu, care au apărut în *Magasinul istoric* sunt cele urmatoare: Tomul I. (1845): *Cuvânt preliminariu despre isvoarele istoriei Românilor. Românii şi Fanarioţii. — Ioan Tăutul, mare logofat al Moldovei.—Logofătul Miron Costin, Istoricul Moldovei. Spatarul Ioan Cantacuzino. Postelnicul Constantin Cantacuzino.* Tom. II (1846): *Puterea armată şi arta militară la Moldoveni în*

www.dacoromanica.ro

La anul 1848, el lua parte activa la mişcarea naţionala, atât în ţara Românească cât şi, mai apoi, în Ardeal. Insuşi el, în scrierile lui pe care le dăm aci la lumină, ne descrie adesea simţirile înduioşate ce a încercat inima lui în mijlocul acelor aspirari confuse ale deşteptării spiritului naţional, pe care el, singur poate pe atunci, ştia să le măsoare, în mintea sa erudita şi patriotică, cu masura uriaşe a gloriilor trecutului.

Fară însă de a perde curagiul în aceste sterpe lupte, tocmai când vazu de toate părţile avânturile generoase ale poporului român înfrânte sub juguri straine şi asupritoare, tocmai în toamna anului 1849, el se întoarse în Franţa şi se consacra mai cu totul la lucrarea capitală a vieţei sale, la povestirea marilor fapte războinice ale Românilor din al XVI-la secol [1]).

timpul mărirei lor.—Despre starea socială a muncitorilor plugari, în principatele Române în deosebite timpuri.

Tom. IV. (1847): *Campania Românilor în contra Turcilor de la anul 1595. Buletin despre portretele principilor ţării Româneşti şi ai Moldaviei, ce se află în cabinetul de stampe de la biblioteca regala din Paris.*

[1]) N. Bălcescu, în timpul revoluţiunei de la 1848 din Bucureşti, a scris în ziarul lui Bolintineanu, *Poporul Suveran*, câte-va articole, din care extragem liniile următoare:

Părinţii noştri au vărsat preţiosul lor sânge pentru a ne lăsa de «moştenire drepturile noastre politice, şi datoria noastră este a le păs-«tra cu aceeaşi putere pentru fiii noştri. Timpul n'a venit ca să dobân-«dim o independenţă absolută. Poziţia noastră politică, de pe tractate, «este buna; numai trebue a fi păzită de înalta Poartă, a fi sprijinita cu «statornicie de noi. Sa nu uităm ca suntem datori a apăra naţionalita-tea şi drepturile noastre, de vom fi nevoiţi, chiar varsând sângeie. De «vom cădea în aceasta lupta sfânta, să cădem încai barbăteşte, astfel «cum au trăit părinţii noştri, şi ca dânşii sa strigăm: *Mai bine ţara «noastră să se prefacă într'un întins mormânt, numai să rămână «tot ţara Românilor!*»

Mergând apoi la Paris, pe când se ocupa de marea lui operă istorica şi, osebit de o întinsa corespodenţă şi de redactarea unor acte atingatoare de faptele emigraţiunei revoluţionarilor români, el publică în *Journal d s Economistes* din Paris. 1850, o importantă lucrare în limba fran-

www.dacoromanica.ro

Dar să-l lăsăm să-şi descrie însuşi starea lui fisica şi sufletească, şi să ne mărginim a decopia o notă pe care am aflat'o printre hârtiile lui, scrisă cu o mână slăbită, când se afla la *Hyères, Decembrie în 17, anul 1850:*

„Minutele în care scriu sunt pline de amar şi întristare. „Pe când Europa întreagă se pregătia a saluta triumful li„bertăţii, eroica Franţă de la care ca tot d'a-una se aştepta „semnalul, Franţa, prin fatalitatea şi prin neunirea fiilor săi, „cade gemând în neputinţă sub un jug umilitor. Fiii fără„de-lege triumfează în toate părţile şi întemeiază spurcata „lor tiranie. Sufletele generoase, sdrobite şi rănite de „moarte, vad apuind din vederea lor ziua mântuirei. Insumi „eu, cu o inimă sfâşiată de durere, mă lupt cu o boală cruda „şi neîmblânzită, caut a câştiga timp asupră-i şi a o întrece „în iuţeala, ca să pot lăsa fraţilor mei aceste pagine din „vieaţa parinţilor noştri, şi cad sleit de puteri, mistuit prin „silinţele ce fac. Cu toate aceste temeiuri de dscuragiare, „sufletu-mi te slăveşte încă, înzeită libertate, şi deşi oa„menii sângiurilor au învelit cu maramă neagră dulce faţa „ta, crede ca va veni zioa fericită, zioa izbândirei, când „omenirea întreaga se va scula spre a sfâşia acest val şi „duşmanii tei se vor împetri la vederea soarelui sau de lu„mină ; atunci nu va mai fi nici un om rob, nici naţie roabă,

ceza, sub titlul *Question économique des Principautés danubiennes.* Printre manuscriptele ramase de la dânsul se afla şi o parte din textul român al acestui memoriu. Tot acolo, gasim şi un însemnat fragment dintr'o lucrare inca inedită, purtând titlul: *Manualul bunului Român, dialog între un satean si un comisar de propaganda.* Fiind la Paris. *Balcescu* mai compuse cuvântul sau asupra *Mişcarei românilor din Ardeal la 1848,* pe care îl tipari într'un ziar român de acolo, *Junimea Româna* din 1851; apoi conlucra sau traduse poema în prosa ce poarta numirea de *Cântarea României* şi care fu mai întâiu tiparita la Paris în broşura *România viitoare* din 1851, şi apoi reprodusa de d. V. Alecsandri în *România literară* din Iaşi. 1855. unde s'a tiparit şi un fragment din cartea III-a a *Istoriei Românilor sub Mihaiu Voda Viteazul,* sub titlul: *Razvan-Voda.*

Acestea sunt, pare-mi-se, toate scrierile Balcescului de la 1848 până la moartea lui.

www.dacoromanica.ro

„nici om stapân pe altul, ci domnirea *Dreptăţii* şi *Frăţiei!* „Aceste cuvinte, ce o data am dat de devisa naţiei mele, „vor domni lumea; atunci aşteptarea, visarea vieţei mele „se va împlini; atunci toţi Românii vor fi una, liberi şi „fraţi! Vai! nu voi avea noroc a vedea această zi, deşi eu „asemeni am muncit şi am pătimit pentru dreptate, şi cel „din urmă al meu cuvânt va fi încă un imn ţie, ţara mea mult dragă!"

Acea lucrare despre care el vorbeşte cu un aşa dureros entusiasm, este *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul,* la care lucra de mai mult timp şi din care scrisese o mare parte în anii cei din urmă ai vieţii sale. Iată, de pre o altă însemnare manuscrisă ce s'a găsit tot printre hârtiile lui, împărţirea ce el voia să dea operei sale :

Tomul I: *Introducerea.* — Cartea I. *Libertatea Naţio-* „*nală* (1593—Aprilie 1595). — Cartea II. *Călugăreni* (A- „prilie 1595—Decemvrie 1595). — Cartea III. *Robirea Ţă-* „*ranului* (Dechemvrie 1595 — Aprilie 1599). — Acte a- „daose.

„Tomul II: Cartea IV. *Unitatea Naţională* (Aprilie 1599 „— Iulie 1600).—Cartea *V. Mirislău* (August 1600—Ianua- „rie 1601). — Cartea VI. *Guruslău* (Ianuarie 1601— Sep- „temvrie 1601). — Acte adaose. — Lista isvoarelor acestei „istorii".

Cartea întâiu, de pre cum însuşi însemnează pe această ultimă nota, a fost scrisă la Paris în iarna anului 1851 (Ianuarie şi Februarie); a doua, iarăşi la Paris, 1851 (Martie şi Aprilie), cu toate ca o mare parte fusese publicată la 1847, în Magazinul istoric sub titlul *„Campania Românilor in contra Turcilor, de la anul 1595"*; a treia carte a scris'o în satul Ville d'Avray, lânga Paris, la 1851 (Mai până la August); a patra la Hyères, în Franţa meridională, la 1852 (Maiu şi Aprilie), în sfârşit o parte din a cincea e scrisă la Constantinopole, tot la 1852, dar ea nu este sfârşita[1]). Se

[1]) Manuscriptul acestei a V-a carţi, scris în mare parte de însaşi mâna cu totul slăbita a Bălcescului, se opreşte la pagina 138 cu însemnarea

www.dacoromanica.ro

vede ca pe a şeasea nici c'o începuse înca, caci nu exista nici un manuscris. Actele adaose sunt în mare parte, deşi n'au fost înca puse în orânduială de autor ; cât despre lista isvoarelor, aflăm în notele lui, titlurile a mai mult de 225 scrieri vechi şi moderne în felurite limbi, pe care le-a consultat d'a dreptul sau în traduceri, pe care el punea să i le faca. Din *Introducere,* se vede, de pre sumarul ce ne-a lasat, că voia sa facă un tabel al vieţei sociale a Românilor din trecut; dar ast-fel cum o avem ea este mai mult un schelet al lucrarei precugetate.

Nicolae Balcescu nu avu dar timpul sa-şi aduca până la capat întreprinderea sa. Muncit de dorul ţărei, luptându-se cu o repede boala de piept şi mai adesea şi cu neaverea şi isolarea în ţară streină, el se decise a se porni la Constantinopole ca să obţină voea de a se reîntoarce la caminul parintesc: acolo însa i se refusă favoarea de a vedea pamântul sau de naştere, şi atunci, cu sufletul întristat, cu puterile slăbite, singur şi lipsit mai de toate, se întoarse tot pe mare catre apus, purtând mereu cu sine scumpul sau avut, manuscriptele lui. La 5 Octombrie 1852 el ajunse în Palermo, unde spera să afle, sub clima călduroasă a Siciliei, alinare pentru suferinţele pieptului său atacat; dar dupa şase săptamâni de viaţă tristă şi isolată, la 16 Noembrie, el îşi dete sufletul departe de ori-ce inimă amică, napustit pe patul unei ospătarii şi lasând numai cu limbă

numarului capitolului XXXIII» cu care avea sa urmeze textul sau. D. Grig. Tocilescu, în interesanta monografie ce a publicat asupra lui: *Nicolae Bălcescu; viaţa, timpul şi operele sale, 1819 1852,* (tipărit în *Columna lui Traian* a d-lui B. P. Hasdeu, Bucureşti, 1876, No. 5, şi apoi în faşcioara separata) face următoarea curioasa observaţiune:

«Aci se opreşte peana lui Nicolae Balcescu.

Era capitolul 33 al scrierei sale, care corespunde la capitotul 33 al «vieţei sale, vârsta în care a murit!... Este o întâmplare curioasă, analogă «cu aceea a lui Napoleon cel mare, în manuscriptele căruia s'a găsit un manual de geografie, scris în junetea sa, neterminat şi care se oprea «tocmai la insula S-ta Elena, unde, 30 ani mai în urmă, marele împărat «avea sa-şi sfârşeasca cariera »

www.dacoromanica.ro

de moarte toate scrierile lui, unuia din prietenii sai, d-lui Ion Ghica.

El nu avea la sine mai mult decât o suma de 30 franci; nu era nimeni acolo ca sa-i cumpere un loc la cimitir. Ciocli ridicară cadavrul streinului din ospatăria „alla Trinaccria" ridicară cadavrul streinului din ospătăria „alla Trinacria" Capucinilor de la Palermo.

Când la 1863, am cerut şi am obţinut de la Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, carele iubise şi ştia sa preţuiasca pe Balcescu, autorisaţiunea de a trimete din partea guvernului român ca să ridice de pre ţarmul strein şi sa aduca în patrie, oasele acelui barbat cu care naţiunea româna se poate mândri, trimisul nostru d-nul Nicolae Ionescu, a putut numai sa constate la faţa locului că trupul lui Nicolae Bălcescu era pentru vecie amestecat printre osemintele sărăcimei din Palermo. D-lui ne aduse de acolo numai ultimele voinţe ale ilustrului răposat [1]).

Abia astă-zi însă, 25 de ani dupa a lui moarte, ele se îndeplinesc în parte [2]). D. Ion Ghica a oferit Societăţii Aca-

[1]) Testamentul lui N. Balcescu, pe care l'a adus d. N. Ionescu de la Palermo, şi care se păstrează la Ministerul Instrucţiunei publice al Romăniei, împreuna cu raportul trimisului nostru, fusese încredinţat de însuşi raposatul, consulului turcesc din acea localitate. Simţind sfârşitul sau, el puse să i se facă o lista amanunţita de tot ce poseda cu sine, în care arata ca voinţa sa este ca manuscrisele lui să se dea d-lui Ion Ghica, carele se afla atunci în Turcia. Un preot grec din vecinătate primi, de pre cererea sa, cea după urma a lui marturisire şi cel dupa urma al lui suspin. Lădiţa cu obiectele ramase dela Bălcescu a fost de mult trimisă familiei sale de catre proprietarul ospătariei ala Trinacria». Astfel s'a întâmplat cu d-nul C. Balcescu, care avea manuscriptele la sine, sa mi le încredinţeze inca de la 1861 spre a le tipari în *Revista Română*. De atunci ele au stat până ast-timp la mine.

Pe de altă parte, testamentul adus în ţara de d. N. Ionescu la 1863, ramăsese şi el uitat în dosarul ministerului.

In fine, abia acum, prin concursul d-lor Ion Ghica, C. Balcescu şi al meu, voinţele ilustrului raposat încep a-şi căpăta a lor realizare.

[2]) Balcescu într'o adresă catre *patronii Asociaţiei literare române*, arata că scrierea sa asupra *Epocei lui Mihaiu Viteazul*, fiind aproape

www.dacoromanica.ro

demice Române, prețioasele manuscripte ale lui Bălcescu, care de la anul 1861 au stat în păstrarea mea, încredințate fiindu-mi de fratele răposatului, de d-l Costache Bălcescu.

Încă de atunci am început a tipări în *Revista Română,* o parte din *Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul;* [1]) dar nu am putut merge mai departe de cât până pe la mijlocul cărții a III-a. Sfârșitul acestei cărți, a IV-a, întreagă și tot ce mai posedam din a V-a, văd acum mai întâiu lumina tiparului.

Societatea Academică Română, fericindu-se de prețiosul dar ce a primit și doritoare de a se pune la înălțimea misiunei sale, raspândind printre Români, mai cu seamă productunile literare și științifce ale geniului național n'a voit sa întârzie câtuși de puțin spre a da publicitate măreței opere a nemuritorului N. Bălcescu.

Mi-a acordat mie dorita onoare de a dirigea această grabnica tipărire, în care s'a socotit mai oportun de a înlatura de o cam dată toate notele indicatoare de autorii consultați de Bălcescu în erudita și conștiințioasa sa lu-

terminata și având numai câteva luni de lucru spre a o sfârși, el dorește ca sa fie tiparita în două frumoase volume în 8⁰ de pre împarțirea expusă mai sus, și tot deodata sa fie ornata cu un portret al lui Mihaiu Viteazul, gravat pe oțel, de pre al lui Sadeler făcut în Viena la 1601, precum și alte patru executate în xilografie. Doresc asemenea sa se trimita un june inginer român în țara ca sa ridice planurile deosebitelor localități mai importante, citate în cursul operei. Aceste cheltueli cere de la *Asociație* ca sa le faca; iar pentru ostenelile sale proprii și pentru toate cheltuelile ce facuse cu cumparatori de carți rare și cu traducțiuni. el nu reclama nici o îndemnizare, nici macar cele 400 exemplare din opera sa, pe care i le acorda statutele *Asociației.* El se întemeiaza însă a crede ca, daca nu meritele operei, dar negreșit faptele ce ea coprinde sunt de natura a deștepta în inimele Românilor simțemintele spornice pentru realțarea și întemeiarea naționalității noastre.

[1]) *Revista Româna pentru științe, litere și arte* coprinde în volumul I. (1861) *Introducerea, Cartea I* și partea din *Cartea II;* în vol. II (1862) urmare din *Cartea II* până la sfârșitul ei: în vol. III (1863), o parte din *Cartea III.*

www.dacoromanica.ro

crare, şi de a tipări scrierea originală în aşa chip ca ea să fie mai lesne de citit pentru ori-ce clasă de cititori [1]).

Cu timpul Societatea Academică Română îşi propune de a publica o ediţiune critică şi mai luxoasa a operelor complecte ale lui N. Bălcescu. Aceea va fi poate mai bine primită de oamenii de ştiinţă.

A. I. ODOBESCU.

Bucureşti, 16 Noemvrie 1877.

[1]) Pentru aceasta, am adoptat un format mai mic şi mai purtareţ de cat cum dorea Balcescu, şi ne-am servit de ortografie româna care, fara a exclude caracterele etimologice ale cuvintelor, întrebuinţează însă accentele şi codiţele (cedile), departate din scrierea românească dincolo de Carpaţi. Acesta este şi felul de ortografie cu care se servea Balcescu, când scriea cu litere latine. Tot manuscrisul *Istoriei Românilor sub Mihaiu Voda Viteazul* este de mâna lui, scris cam într'astfel.

www.dacoromanica.ro

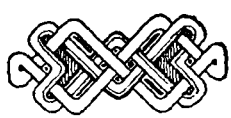

ISTORIA ROMÂNILOR

SUB

MIHAIU-VODA-VITEAZUL

INTROD UCERE.

I.

Sunt opt-spre-zece secoli şi jumătate de când Christos întreprinse a răsturna lumea vechiă, civilisaţia păgână ce representa principiul din afară, obiectiv, al naturei şi al silei substituind în locu-i o altă lume, o altă civilisaţie întemeiată pe principiul din lăuntru, subiectiv, pe desvoltarea absolută a cugetării şi a lucrării omeneşti în timp şi în spaţiu şi prin identitatea între esenţa naturei spirituale a omului şi esenţa naturei divine, el descoperi fie-cărui individ legea libertăţii, a demnităţii, a moralităţii şi a perfectibilităţii absolute.

După ce în evanghelie Mântuitorul ne arată legea morală, absolută, nemărginită, *Legea dreptăţii* şi aruncă omenirea pe calea nemărginită a unei desvoltări regulate, progresive, supuind natura, sila, lumea din afară sub preponderanţa absolută a minţii şi a cugetării, prin sângele său vărsat, prin moartea sa, el ne arată legea practică, legea lucrării, legea jertfirii, a iubirei şi a *frăţiei,* chipul cu care ne putem mântui, putem învinge răul şi îndeplini menirea morală a omenrei, adică mai întâiu prin cuvânt, prin idee,

www.dacoromanica.ro

pe urmă prin lucrare, jertfindu-ne individul familiei, acesta patriei, patria omenirei, viitorului.

Legea evangelică, descoperind spiritului causa absolută, proclamând menirea omenirei şi a lumei, împinse mintea omenească la demonstrarea şi realizarea ei. De atunci ştiinţa nouă întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului, pe observaţie, pe esperienţă, pe calcul, a continuat sdrobirea lumei vechi, revoluţionarea sau perfecţionarea religiei, moralei, politicei, societăţei întregi, nimicind ori-ce domnie individuală, supuind acţiunea omenească legei absolute şi universale a libertăţii şi a ştinţii, căutând realisarea în omenire a *dreptăţei* şi a *frăţiei* aceste două temeli ale ordinei absolute perfecte, ale ordinei divine. De atunci omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecţia sa, către absolut, către nemărginit, către Dumnezeu. Care oare ar fi resultatul final al acestei căi ? Această mişcare de perfecţie avea-va oare un termen? Răul peri-va de tot din lume ? Omenirea ajunge-va vre-odată a'şi identifica în tot esenţa sa în esenţa divină? Acest secret, mintea omenească nu-l poate încă pătrunde. Aceia ce ştim este că din transformaţii în transformaţii omenirea merge într'un progres continuu, a cărui mişcare e cu atât mai repede cu cât mai mult înaintează, că fiecare pas al vieţei omenirei este un pas în această cale care o apropie de Dumnezeu; că fiecare pas al ei este un triumf al binelui asupra răului.

Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformaţiă continuă, această mişcare progresivă a omenirei, această desvoltare a simţimântului şi a vieţii omeneşti, sub toate formele din lăuntru şi din afară, în timp şi în spaţiu.

Sub ochiul provedinţei, după legile şi către ţinta hotărâtă de dânsa mai de'nainte, omenirea înaintează în evoluţiunile sale istorice.

Prin împărţirea funcţiilor, naţiunile în omenire, ca şi in-

www.dacoromanica.ro

dividele în societate, produc chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.

Orice naţie dar, precum şi orice individ, are o misie a îndeplini în omenire, aadică a concurge după natură şi geniul său propriu, la triumful ştiinţei asupra naturei, la perfecţionarea înţelegerei şi a simţimântului omenesc potrivit legei divine şi eterne guvernă ursitele omenirei şi ale lumei.

Dar pentru că este o Provedinţă care păstrează ordinea creaţiei şi care dirige faptele omului, prin aceia nu urmează că omul este un instrument orb al fatalităţii, prin aceia nu se stinge libera lui voinţă. Dumnezeu nu a înzstrat pe om numai cu minte spre a deosebi binele de rău, arătându-i şi legile prin care se poate povăţui în calea binelui şi învinge răul, dar încă el l'a înzestrat cu *voinţă,* lăsându-l liber în alegerea sa. Vai dar, de acea naţie care calcă voia lui Dumnezeu, care preferă răul la bine! Dumnezeu o părăseşte; viaţa ei se stinge în viaţa omenirei şi ea espiază printr'un lung martir călcarea legii lui Dumnezeu. Acest timp de espiaţiă ce o naţie sau chiar omenirea întreagă sufere sub legile lui Dumnezeu şi ale gândirei, se pare adesea un repaos, o stare în calea progresului, un pas înapoi, o oscilaţiă istorică; dar mai adesea suferinţa este un bold mai mult către perfecţionare şi din eccesul răului ese binele. „Merul general al omenirei, zice învăţatul istoric „Cantu, în căile ce Provedinţa pregăteşte, aduce acele mi„nunate reînoiri ce se fac pe pământ şi scot binele din rău. „Dar Dumnezeu este răbdător, căci este etern, în vreme „ce omul, care simte traiul său scurt, ar dori ca tot lucrul „să se îndeplinească în acest moment iute în care el vine ca să sufere, să espieze, să se amelioreze şi să moară. „Aşa astronomul ar dori ca cursul Uranului să se pri„pească, ca astfel, fenomenele sale reproducându-se, să „confirme adevărul calculelor lui. Numai ignorantul crede „că o cometă este accidentală, fiindcă nu vine în fiecare „an. Viaţa adevărată se întemeiază în lucrarea lui Dumne-

www.dacoromanica.ro

„zeu asupra zidirilor sale şi a omenirei colective asupra „fie-cărui om în parte, în unirea materiei cu spiritul, al „*Eului* cu lumea din afară : pentru aceia, Pascal zicea că „toate părţile lumei sunt lănţuite într'astfel de chip, că e „peste putinţă de a cunoaşte una fără cele-l-alte şi fără to„tul. Mintea, înălţându-se prin umilinţă, ştie observa cu „confienţă şi respect cărările divine; ea poate mult căci „cunoaşte cât poate şi în loc de a-şi răsipi puterile împo„triva unor stavili nebiruite, ea le concentrează în drepte „hotare şi ast-fel se face ajutătoarea Provedinţei".

II

Dacă fie-care naţie are o misie evanghelică de împlinit pe pământ, să cercetăm şi să întrebăm şi pe această naţie română atât de doritoare astăzi de viaţă, ce a făcut? Ce lupte a purtat pentru realisarea legei lui Dumnezeu, atât în sânul său cât şi în omenire? Istoria, lumea are drept a-i cere astă seamă: căci nu trebue a uita că cu toată sânţenia dreptului său astăzi nu e destul ca o naţie să-şi aibă un loc pe charta lumei, sau să-şi reclame acest loc şi libertatea sa în numele suvenirelor istorice, pentru ca dreptul său să ajungă a fi respectat şi recunoscut de cele-l-late naţii; trebue tot de o dată ca ea să poată dovedi folosul ce a adus şi poate aduce lumei; trebue să arate formula înţelegătoare ce ea representă în marea carte a înţelegerei şi a istoriei omeneşti.

Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei naţii române şi să vedem ce a făcut în aceşti opt-spre-zece secoli, de când se află statornicită pe pământul său. Această ochire ne va da înţelegerea revoluţiilor ei de faţă şi a revoluţiilor ei viitoare.

III

Adusă de marele Traian în Dacia, după nimicirea locuitorilor ei, favorisată de împăraţii următori, de cari atârna d'a dreptul această ţară, colonia romană, în vreme de 160 ani,

www.dacoromanica.ro

ajunse într'o stare foarte înfloritoare şi deveni una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărăţi romane. Mai mult de şapte-zeci cetăţi, împreunate cu drumuri minunate, aşternute cu piatră, basilicele, templurile, amfiteatrele, băile, apeductele, ale căror ruine încă se găsesc, ne-o dovedesc în destul. Dar, alături cu această mare civilisaţie materială, două rele mari care mistuiau împărăţia şi-i pregătiau căderea, *robia* şi *proprietatea cea mare,* trebuiră să producă în noua colonie stricăciunile lor, înghiţind cu încetul proprietăţile mici ce fie-care colon dobândise la început şi substituind robi la oamenii cei liberi.

Ostenită de atâtea rele ce o rodeau în sineşi, împărăţia romană trebui să cază ; unitatea falşă, la care ea supuse prin silă lumea, trebui să se farme ca să facă loc unei organisări progresive, unei unităţi mai adevărate, produsă prin armonia naţionalităţilor libere. Dumnezeu, atunci ca să schimbe faţa lumei vechi şi să o întinerească, împinse potoape de naţii barbare asupră-i.

IV

Aşezată la porţile împărăţiei şi în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secoli îi văzu trecând şi retrecând pe pământul ei. Colonii romani din această ţară nu pregetară a apăra cu bărbăţie patria lor adoptivă şi chiar împărăţia ce-i părăsise, iar când se văzură copleşiţi de numărul duşmanilor, ei se traseră în munţii Carpaţi, unde-şi păstrară naţionalitatea şi independenţa lor. Chiar în acele vremi furtunoase şi nenorocite, Romanii Daciei nu uitară că au o misie în omenire. Prin relaţiilor lor cu barbarii, ei introduseră între dânşii cele d'intâiu cunoştinţe de agricultură, artele folositoare şi cuviinţele vieţei civilisate, şi prin legăturile de interes şi de comerciu, ei schimbară sălbăticia şi duşmănia lor asupra imperiului roman, într'o prietenie folositoare şi siliră pe barbari a căuta să se statornicească şi să se civilizeze. Pe la anul 865, Bulgarii, popor finez, prin Românii din Dacia nouă primesc religia creştină

www.dacoromanica.ro

şi înfrăţiţi împreună, întemeiară un stat puternic, alegându-şi regi dintre Români. Pe la începutul secolului al XI-lea acest regat, căzând în turburări civile, se subjugă de Vasile II-lea, împăratul Orientului şi rămâne sub puterea Grecilor până la al XII-lea secol, când el reînvie mai puternic sub fraţii români Petru, Asan şi Ioan şi, după o existenţă glorioasă de doi secoli, cade la 1392 sub Turci.

Românii din Dacia veche, când putură resufla de barbari, eşind din asilurile lor, întemeiară deosebite staturi mici, pe la secolul al X-lea şi al XI-lea, care în secolii al XIII-lea şi al XIV-lea, se întrupară printr'o mişcare de unitate în două staturi neatârnate, al ţărei Româneşti şi al Moldovei.

Cu întemeiarea acestor state, evoluţiile istorice ale Românilor se fac mai lămurite; de atunci viaţa lor ne este mai bine cunoscută.

V

In cea d'intâiu epocă a întemeierei principatelor ţărei Româneşti şi Moldovei, care coprinde tot secolul al XIV-lea (de la 1290 până la 1418), vedem că aceste state se văzură ameninţate în naţionalitatea şi existenţa lor politică, când de Unguri, când de Poloni.

După mai multe lupte îndelungate, aceste pretenţii cad sdrobite de vitejia Românilor. In aceste războaie ei se pregătesc, ca într'o şcoală, pentru alte lupte mai mari ce îşi aşteaptă, cu o naţie şi mai barbară şi mai puternică, Turcii Osmani, cari pe la 1360 năvălesc în Europa şi ameninţă a o cuceri. Incă din anul 1370, Ladislau, voevod al Ţărei Româneşti, se opune acestor barbari şi se încearcă a pune stavilă furiei lor de coprinderi. O luptă care trebuia să ţină aproape patru secoli începu atunci, luptă în care Românii vărsară şiroae de sânge şi se jertfiră ca nişte martiri pentru apărarea civilisaţiei în contra barbariei. Impărăţia româno-bulgară cade sub isbirile Turcilor (1392). *Mircea cel bătrân,* unul din cei mai mari şi mai vestiţi voevozi ai noştri, reclamă de la Turci această moştenire; el voeşte a în-

www.dacoromanica.ro

trupa toată românimea într'un singur stat şi caută a-şi dobândi Bulgaria şi Moldova. Acum întâiaşi dată vedem ideea de unitate arătându-se, idee care va fi ţinta secolilor viitori şi a tutulor voevozilor celor mari. Strivit însă între Unguri şi Turci, Mircea este silit a părăsi o parte din cuceristele sale şi a primi încă şi suzeranitatea Porţii.

Tractatul ce el încheie cu Baiazet la 1393 asigurează Românilor drepturile următoare:

1. Dreptul de a profesa nesupăraţi religia lor, de a-şi alege voevozi şi de a se cârmui independent după legile lor.

2. Dreptul de a face războiu sau pace.

Indatorirea Românilor către Turci sta într'un uşor tribut anual 3000 bani roşii.

In Moldova, *Alexandru cel bun,* ce domnia în această vreme nesupărat încă de Turci, apără vitejeşte independenţa ţării sale de către Poloni şi le răpeşte Pocuţia care mai un secol rămâne întrupată cu Moldova.

Cu aceşti mari domni, *Mircea* şi *Alexandru,* se încheie această epocă. Ei complectară instituţiile ţării lor.

Să aruncăm o privire asupra acestora, căci organisarea din lăuntru a societăţei singură ne poate explica evoluţiile istorice prin care naţia română trecu.

VI

Domnul, ales în ţara Românească, moştenitor în Moldova, cârmuia ţara împreună cu svat de doi-spre-zece boeri, întocmit, în ţara Românească de Negru VV. Ori ce act însemnat al cârmuirei precum şi ori-ce danie, trebuia să fie făcut cu învoirea svatului şi subscris de dânsul. Puterea d'a face legi, d'a scoate dăjdii sta în *Adunarea* sau *Soborul a toată ţara.* Originea acestor adunări isvorăşte din municipalităţile romane şi din soboarele Goţilor care, în lunga petrecere a lor în Dacia, lăsară multe urme şi obiceiuri între Români. Aceste adunări se convocau de domn pentru facerea legilor pentru orânduirea dăjdiilor, pentru hotărâre de războiu sau de pace. Când tronul era vacant,

www.dacoromanica.ro

atunci mitropolitul le convoca pentru alegerea domnului. Ele judecau asemenea în pricinile de vini mari politice, cum fac Camerele Lorzilor şi a Pairilor în Englitera şi Franţa. Ele se compuneau :

1. De clerul, adică mitropolitul ca president, episcopii şi egumenii mănăstirilor;

2. De boeri, atât cei în slujbă cât şi cei din afară.

3. De deputaţii braslelor.

Clerul ca şi mănăstirile n'aveau privilegii deosebite şi erau cu totul sub juridicţia statului.

Boierii ereau slujbaşii ţării, adică capii şi ofiţerii armatei, fiind ţara organisată ostăşeşte; ei nu formau o clasă nobiliară ca în Europa, n'aveau nobilimea feodală, de concuistă, de origină, nici dreptul d'a fi singuri proprietari de pământ, d'a moşteni titluri şi slujbe, d'a fi osebiţi din legea comună pentru toţi. Aceste principii, care singure constituesc o castă nobiliară, n'au fost nici o dată recunoscute în ţările noastre. Tot-d'auna tot românul a avut dreptul a se face proprietar pe pământ şi a ocupa slujbele statului, titlurile n'au fost de cât pe viaţă fără a lăsa drept la urmaşi; ele nu existau la început ca titluri, căci nu se dau deosebit, ci representau numai numirea funcţiilor. Boierii ca toţi orăşenii se numiau *Jupâni,* adică cetăţeni.

Braslele se alcătuiau de oare-cari slujbaşi mai mici ai ţării şi de deosebitele categorii ale burgesiei, locuitorilor din oraşe, ale moşnenilor şi oamenilor liberi.

Oraşele ce îşi dobândiseră şi îşi păstrară libertatea lor, constituindu-se pe principiul comunal, se ocârmuiau de o magistratură aleasă pe fie-care an şi compusă de un *judeţ* şi de doi-spre-zece *Pârgari.*

Ţara luă o organisaţie ostăşească şi o centralisaţie puternică. Judeţele se dau sub comanda unui căpitan care unia în mâna sa puterea administrativă, judecătorească şi ostăşească. Organisarea armatei permanente, a miliţiei şi a gloatelor *(Landsturm)* făcea din tot Românul un soldat la nevoe şi singură păstră independenţa ameninţată de străini.

www.dacoromanica.ro

Dacă vom trece la organisaţia economică a ţărei, găsim pe cei mai mulţi locuitori, moşneni şi rezemaşi, adecă liberi şi cu proprietăţile lor; dară lângă dânşii, sunt şi proprietăţi mari pe care se află locuitori servi, robi ai pământului, căci în urma năvălirei barbarilor, robii romani se transformară pretutindeni în robi ai pământului. Intocmai după cum în Europa se obicinuise a se da acestor servi numirea de *Romani,* aşa şi la noi servagiul fu numit *Rumânie* şi *Vecinătate* căci proprietarii din ţara de jos, unde mai cu seamă erau proprietăţile mari, îşi adusese coloni din ţara de sus şi din Românii din ţările vecine. Robirea complectă a acestora veni foarte târziu, căci la început stăpânul pământului făcuse trei părţi din pământul său, din care două le împărţea în părţi mici pe la coloni şi cea-l-altă era cultivată de aceştia în folosul stăpânului, prin mijlocul *clăcii,* adecă a unui număr de zile de lucru obligat. Robirea complectă a lor veni însă foarte târziu, căci până în secolul al XVII-lea, ei puteau a se muta de la o moşie la alta, plătind *găleata de eşire.*

Dăjdiile erau aşezate pe toţi de o potrivă.

Acestea sunt liniile principale ale constituţiei ţărei pe la începutul secolului al XVII-lea. Idealul ce Românii goniră în organisaţia lor era *Egalitatea* în drepturi şi în stare. Dar, în această organizare, erau viţiuri isvorâte de ideile feodale ale timpului şi care fură pricina sdrobirei acestei constituţii. In această republică războinică se aflau, de şi slabe la începutul ei, elemente sociale monarhice, aristocratice şi democratice. Puterea publică nu era delegată vremelniceşte de popor unor aleşi ai săi, dară se afla din drept în mâna capilor războinici ai ţării. Era firesc lucru ca aceşti capi, cari concentrau în mâna lor puterea politică şi militară să ia cu timpul o preponderanţă deosebită asupra claselor de rând. Lipsa de comerciu ne dând vre-o desvoltare stării de mijloc, ea ca şi poporul se afla slabă în privinţa boerilor şi, după organizaţia militară a ţărei, era independenţa unui soldat către şcful său. Atât boerii în slujbe cât şi cei afară

www.dacoromanica.ro

de slujbe *Mazâlii,* fiind din drept membrii ai adunărilor, aceştia ajunseră a fi prea numeroşi.

Atunci boerii, împreună cu clerul, căutară mereu a se constitui în caste, dobândindu-şi privilegie şi concentrând toate drepturile în mânile lor; asemeni şi în proprietăţile lor cele mari, ei căutară să absoarbă proprietăţile cele mici.

Domnii ce representau principiul monarhic, favorisaţi prin centralisarea statului, căutară mereu, rezemaţi pe elementul popular, a-şi întemeia puterea lor, despotică asupra boerilor şi a se face independenţi de dânşii, constituindu-se ereditari.

Lupta dar trebuia să înceapă între aceste trei elemente oposite şi vrăjmaşe. Incepută încă din al XIV-lea, secol, ea continuă în al XV-lea şi al XVI-lea. Doborând întâiu puterea elementului monarhic, aristocraţia doborî în urmă şi elementul popular şi după aceste două ruine ostenite, căzu şi ea sdrobită sub o burghesie străină, sub Fanarioţi.

VII

Istoria noastră n'a fost de loc sau a fost rău scrisă până acum. In luptele şi revoluţiile din lăuntru care a umplut secolii al XV-lea şi XVI-lea, istoricii n'au văzut decât nişte lupte de pretendenţi la tron şi n'au pătruns principiul şi interesele ce fiecare pretendent representă. Intr'un Stat organisat ca al nostru, unde nici o familie n'avea dreptul de stăpânire, chestia dinastică nu putea avea loc după cum s'a presupus de istorici.

Indată după moartea lui Mircea I-iu, partidele între care era ţara împărţită, începură lupta între dânsele, fiecare puindu-se sub unul din fii săi. Turcii şi Ungurii găsesc prilej a se amesteca între deosebitele partide, susţiind când pe una, când pe alta şi a călca libertatea naţiei. Puterea domnilor însă ajutată de elementul democratic, eşi biruitoare din aceste lupte între duşmanii din lăuntru şi cei din afară. *Vlad-Dracul-Voevod* ţinu sus şi puternic frânele guvernu-

www.dacoromanica.ro

lui, dobândind o glorie nemuritoare în luptele sale cu Turcii și sdrobind aristocrația. *Țepeș* urmează înainte și mai tare pe calea lui; cu o asprime tiranică, dar dreaptă, el nimicește factiile din lăuntru și respinge nenumăratele orde turcești, ce Mahomet al II-lea conducea asupra Românilor. Silit mai târziu de nevoie să încheie un tractat cu Turcii, la 1460, el păstrează stipulațiile celui de la 1393, urcând numai tributul la zece mii galbeni și recunoscând iarăși suzeranitatea sau supremația nominală a Porții. Acest tractat încă și astăzi formază dreptul public al țării sau, cum se numește acum, capitulațiile ei cu Poarta. Aristocrația atunci se aruncă în brațele Turcilor și isbuti să gonească din țară pe energicul domn. Partida domnilor îmbrățișa mai în totdauna pe Unguri; iar poporul mai adesa rămânea indiferent într'aceste lupte, până când vedea libertatea amenințată de vrăjmași din afară; atunci el alerga la apărarea țării sub steagul domnului. Adese ocrotit de domni, el însă era slab către celelalte partide, căci toți capii ce eșiau din popor intrau firește și se identificau cu una din partidele dominante.

Lupta, cu deosebite alternative între ambele principii, continuă până la *Radul cel mare* (1493—1508), care se încercă cu o politică de conciliație, fără de a isbuti. El cercă atunci a balanța puterea boierilor, dar revoluționând organisația democratică a clerului și făcându-l un corp privilegiat, îi creă interese conforme cu ale boierilor și le dete un auxiliar. Radu cel mare fu dar un sprijin puternic al aristocrației.

Cu acest domn se încheie această epocă.

In Moldova asemenea, după moartea lui Alexandru cel bun, boierii caută a doborî puterea domnilor, constituită acolo și mai tare pe principiul ereditar. Polonii se amestecă în ambele partide cu scop de a domina și de a supune țara; din mijlocul acestor sfâșieri care amenințau peirea, ese un om puternic, care întoarce spiritul nestatornic al partidelor către dușmanii din afară. Acesta fu *Ștefan cel mare.*

www.dacoromanica.ro

Patruzeci de ani de-a-pururea călare, pe câmpul bătăliei el apără voiniceşte ţara şi creştinătatea. Moldavia e atunci în culmea sa şi trage asupră-şi mirarea lumei. Papa numeşte pe Ştefan, *soldatul lui Christos...* [1]).

. . . . . .

Ştefan iea proiectul lui Mircea şi caută a uni ţările, dar spiritul individual al Românilor sdrobeşte întreprinderea lui. Intr'adevăr boierii ţării. . . . . perderea mării. . . . .

In aceste timpuri fraţii noştri din Transilvania, deşi Huniad şi fiul său cărmuiră soarta Ungariei, perd drepturile...

Dacă acest secol fu pentru Români un secol în care începură luptele din lăuntru, dacă resultatul lui fu stingerea democraţiei, dar fu însă secolul cel mai glorios, secolul prin care se renumiră şi în care se luptară puternic pentru libertate. Cei mai mari bărbaţi ce produse acest secol în omenire, fură Românii *Dracula-Voevod, Vlad-Ţepeş, Ioan Huniad* cu fiul său *Matiaş* şi în sfârşit *Ştefan cel mare;* ei plană asupra acestui secol glorios. . . . .

Boierii ţărei recrutându-se tot mereu din elementul popular desfăşoară pe lângă dorinţa de a constitui libertatea lor asupra tronului, o vitejie rară împotriva vrăjmaşilor din afară...

Dar isolându-se de popor, încet cu încet, fac pe acesta apatic. Ţara slăbeşte şi Turcii îndrăsnesc mai mult şi, în secolul următor, ea cade cu totul sub domnirea lor.

VIII

După moartea lui Ştefan, în Moldova *Bogdan* fiul său şi *Petru Rareş* calcă pe pasurile lui, ţin cu străşnicie liniştea în lăuntru şi apără şi întind hotarele ţării de duşmanii din afară. Dar, presuraţi de dânşii, ei caută de se învoiesc de

[1]) E învederat că de aci înainte textul autorului se compune numai de note, fără de redacţiune definitivă; totuşi am socotit că va fi mai bine a reproduce după manuscript, elementele din care Bălcescu proiectase a-şi forma *Introducerea* la măreaţa sa operă istorică.

Nota editorului.

www.dacoromanica.ro

bună voie cu cel mai puternic, cu Turcii, sub condiții încă mai favorabile decât Muntenii. Dar boierii, ca să isbutească, nu se apără nici de asasinat, nici de trădare și caută a sdrobi puterea domnilor, se aliează cu Turcii și isbutesc a lua preponderența toată în țară, a face tronul electiv și cu totul în dispoziția lor. Țara cade în groaznice sfâșieri și abusuri. *Lăpușneanul* răsbună crud țara asupra boierilor.

In aceste sfâșieri, niște creaturi ale Turcului, străini favorisați de popor în ura asupra boierilor, iau puterea. *Despot* voiește a civilisa. . . . . Unul din aceștia, *Ion-Vodă*, caută a se rezima în contra boierilor și a Turcilor, declarând război acestora. Trădat, el cade glorios în luptă. Țara cade atunci cu totul sub puterea și în prada Turcilor, cari îi răpesc până și dreptul de a-și alege domnii și aceștia ajung a fi mai puțin decât un pașă.

In țara Românească, după Radul cel mare, *Mihnea* iea cu putere, înțelepciune și patriotism cârma țării, dară boierii nu-l pot suferi și, având în capul lor pe Basarabești sau Pârvulești, numiți astfel după banul Pârvul, ei isbutesc, prin ajutorul Turcilor a-l depărta, ba încă a-l și ucide în Ardeal, unde se trăsese. Pârvulștii numesc pe *Vlăduț* domn, dar, văzând pe acesta că voiește a se libera de epitropia lor, îl ucid și dau puterea unuia dintr'înșii, lui *Neagoe Basarab*. Bun și blând, acest domn face pe popor să ierte triumful boierilor, dar el desvoltă și mai mult privilegiele boierilor și ale clerului. El robește o mare parte a țării mănăstirilor și o mare parte a mănăstirilor ca metoașe străine grecești. După moartea lui, partidele se răscoală; fiecare își numește un domn și Turcii intervin cu multă îndemânare, pun mâna pe țară și o declară pașalâc. Această isbire desteaptă pe Români; primejdia îi uni și sub *Radul de la Afumați* ei se luptă pentru drepturile naționale și triumfă.

De la moartea acestui domn, 1552—1592, lupta continuă cu deosebite alternative. Poarta începu a numi singură domnii; tributul se mări nemăsurat;[1]) dajdiile asemeni.

www.dacoromanica.ro

Țara ajunse într'o ticăloșie mare și mergea cu pași repezi spre o ruinare totală când brațul de fier al lui *Mihai* o opri la marginea prăpăstiei. Lupta pentru independență reîncepe cu glorie. După ce aceasta se asigură, Michai întreprinde *Unirea Românilor*. Spiritul și individualitatea nației se întrupează într'însul. . . . . Mai norocit decât Ștefan, el isbutește, dar cade în aceasta, întâmpinând vrăjmășia Austriei, care scoală pe Unguri împotriva Românilor. Aceste nații generoase, cărora atâtea interse le impun datorința d'a trăi frățește împreună, se sdrobesc una de alta în folosul Austriei.

Michaiu cade ucis hotește de Austriaci și cu dânsul cade și puterea Românilor și sperările ce creștinătatea, cu toate națiile orientului, pusese în Români, pe al căror șef îl numiau *Steaua lor de la Răsărit*.

Intr'acești doi secoli întregi, Românii se arătară vrednici de sine și de menirea lor. Clasa boierilor mai cu seamă, întinerită tot mereu prin elementul energic ce eșia din popor și se absorbia într'însa, făcu țării și omenirei slujbe mari. Vitează, roditoare în fapte eroice, în exemple sublime de

---

[1]) Găsim într'o condică de note manuscrise a lui N. Bălcescu, următoarea însemnare asupra tributului țării, pe care am socotit de folos a o publică aici: *Nota editorului.*

«3 mii bani roși la 1463.

«10 mii galbeni la 1490.

«Pe urmă se urcă la 12 mii galbeni.

«14 mii galbeni la 1524, adăogiți de Radul al VII de la Afumați.

«La 1564 Petru al II, feciorul lui Mircea III, mai adaogă 5 mii galbeni și făcu astfel tributul de 19 mii galbeni.

«Sub Mihnea II fiul lui Alexandru II, (1577—1583), Turcii erau atât de puternici încât cereau un tribut pe an, de 150 mii galbeni.

«Petru al III, la 1583, făgădui sultanului 80 mii de galbeni pentru numirea sa pe tron, dar nu își ținu făgăduiala și fugi în Transilvania luând cu sine din vistieria țării 400 mii galbeni.

«La 1587 beiler-beiul Rumeliei smulse de la fie-care din domnii Valachiei și Moldaviei câte 10 mii galbeni.

«La 1591 Turcii cerură a mai urca tributul».

www.dacoromanica.ro

jertfire, ea represintă simțimântul războinic al nației și udă cu sângele său laurii patriei.

Națiile în care simțimântul prevalează, dacă nu slujesc omenirei prin desvoltarea minței, ca Francezii, Englezii, și Germanii. dar prin lucrare, prin jertfire îi egală și îi întrec și le dau repaosul d'a lucra. Astfel Dumnezeu împarte funcțiile între nații și, prin lucrarea comună, omenirea se desăvârșește.

De la începutul secolului al XV-lea, lupta se încinsese între principiul libertății, care voia a mărgini puterea prinților, și principiul autorității care voia a o întări [1]). Ajutați adesea de principiul popular ce ei representau, boierii isbutiră să dea triumful libertății, dar biruitorii făcură din această libertate un privilegiu al lor. Ei căutară a se forma în castă privilegiată, a-și întemeia puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor. Isvorâți din popor, iar nu din *principiul concuistei,* ei nu puteau a se constitui pe basele aristocrației feudale europene; ei nu puteau în drept să violeze egalitatea ; ei își mărginiră dar nația lor în rânduiala economică. A înghiți proprietățile cele mici concentrându-le în proprietăți mari, a răpi de odată cu proprietatea și libertatea individuală a țăranilor, prefăcându-i în *servi,* a dobândi dreptul de a se scuti de cele mai multe dăjdii, aceasta fu ținta lor. Astfel, prin reformarea legilor economice ale țărei, o țară întreagă ajunse roaba unor particulari. La sfârșitul acestui secol robia deveni completă. Mihaiu Voe-

[1]) In Europa această luptă fu câștigată și despotismul regilor fu un mare principiu de unitate și de conservație, în vreme ce la noi izbânda aristocrației aduce slăbiciunea statului cu slăbirea autorității. Două chipuri sunt d'a avea un guvern puternic. Trebue ca principiul autorității să-și aibă isvorul sau de sus, sau de jos din popor; într'un cuvânt nu sunt decât două guverne puternice: *Despotismul* și *Democrația.* Orice principiu intermediar este un principiu de slăbiciune. Despotismul totdauna a fost și este peste putință între Români, nu numai că respectul către cel mare.. ci căci ei sunt o nație foarte mobilă, care nu poate suferi alt guvern decât cel întemeiat pe caracterul național, cel care organizează egalitatea adecă democrația.

www.dacoromanica.ro

vod, silit de aristocrați făcu acel așezământ ca fiecare țăran pe a cui moșie se va fi aflând, să rămână rob vecinic. De atunci robia fu completă. . . . . Clasa războinicilor se întemeiază d'asupra mănăstirilor . . . . Societatea întreagă se alcătuește pe un șir de privilegii și clase, fiecare clasă cu privilegii deosebite; fiecare individ are privilegiu: întins eșafodagiu de tirănii superpuse una asupra alteia și toate apăsând pe popor, pe țăranul muncitor... Această fără-de-lege a boierilor fu espiată prin perderea țării. Osânda o urmă de aproape. . .

Cine va veni să sdrobească această clasă apostată care, eșind din sânul poporului, robise pe frații și pe părinții săi și ocărâse omenirea? Iată-i că sosesc; ei sunt niște robi și pentru ca pedeapsa și rușinea să fie și mai mare, sunt niște robi străini.

IX

Ce sunt acești străini care vin să revoluționeze și să schimbe soarta unei nații întregi? Cum niște străini pot ei doborî o societate puternic întemeiată? Ce principiu de interes vital al societății representă ei ? Prin ce luptă, prin ce mijloace ajung la putere și la domnire asupra Românilor.

După căderea imperiului Orientului întreg sub puterea Turcilor, mulți Greci din Constantinopole, și din Rumelia își căutară o scăpare în principate, care se bucurau de libertate. Săraci, ei se apucară de negoțul mărunt și de meserii și ajunseră a lua astfel în mână toată industria și comerciul țării, și a alcătui o burghesie. Inavuțindu-se, se însurară cu pământence, dobândiră prin acesta drepturi și încăpură în boerii. Ei se înălțau la putere după cum s'a înălțat burghsia în Europa apusană ; se făceau apărătorii poporului [1]) împotriva apăsărei aristocraților și căutau a le doborî privilegiile.

[1]) Chrisovul lui Ștefan Racoviță.

www.dacoromanica.ro

Astfel îşi fac partidă puternică în ţări şi încep lupta în contra boierilor pământeni. Răi, intriganţi. . . . . *(tablou despre dânşii);* . . . . ei n'au decât o ţintă fiscală. Vor să doboare toate privilegiile, să pună mâna pe stat, să emancipeze pe ţărani de boieri, ca să-i poată despoia ei, în numele statului. Dar poporul nu-i cunoaşte; vede că ei sunt vrăjmaşii celor ce-l tiranisau şi pentru aceia el îi sprijină.

Incă din vremea lui Mihai-Voevod, grecii se făcuseră nesuferiţi pământenilor. Aceasta ni se dovedeşte... (după *Magazinul istoric pentru Dacia).* . . . In Moldavia. . . .

Domnia lui Brâncoveanu mai prelung. . . . el representă spiritul boerilor. . . . Aristocraţia nu mai avea nici un caracter, perduse virtuţile militare, se corupsese. Desunirile poporului cu boierii; stricarea armatei spre a face cläcaşi.

Cază dar această aristocraţie infamă ! Vină Fanarioţii să răsbune suferinţele poporului, şi ori cât rău ar aduce ei ţărei, când poporul va vedea că misia lor de sdrobire s'a sfârşit, va şti a-i mătura din ţară şi naţionalitatea va eşi biruitoare, mai frumoasă şi mai puternică!...

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

După moartea lui Mihaiu, *Radu Şerban,* răsbună viteţeşte pe Români asupra Ungurilor şi Moldovenii, sub *Tomşa,* pedepsesc pe Poloni, cari, protegiând pe *Movileşti,* se 'ncearcă a-şi redobândi influenţa asupra Moldaviei [1]). Aceste lupte slăbesc puterea şi a Românilor şi a Ungurilor şi a Polonilor, şi le pregătesc comuna nenorocire.

Mihnea...

Radu al X-lea se urcă pe tron la 1611. El fu cel d'intâiu domn care veni în scaun însoţit de o multime de Greci. Boerii pământeni se turbură la această vedere şi de neorânduelele Grecilor şi formează comploturi împotriva lor

[1]) Letopiseţile Moldovei.

www.dacoromanica.ro

și a domnului. *Stolnicul Bărcan de la Mărăcineni* se pune în fruntea acestor comploturi; dar capul lui și ale soților săi cad sub secura gâdei și o luptă înverșunată, care ținu doi secoli, începe atunci între Greci și boeri. Cinci ani după aceia, vestitul *Paharnic Lupul* și *Căpitanul Buzdugan* prădă și măcelăresc pe toți Grecii din țară. Dar sub domniile următoare, de la 1618 până la 1631, Grecii favorisați se înmulțesc și caută a-și răzbuna. Boerimea atunci în desperanță se revoltă. In zadar *Leon-Voevod,* la 1631 isgonește toți Grecii din țară, căci era prea târziu. Boierii isbutesc a alege domn pe *Matei Basarab,* capul partidei boierești. Tot atunci în Moldova, boierii ajutorați de popor gonesc pe Greci și pe *Alexandru-Voevod-Ilieaș,* iar *Vasile Lupul* se numește domn. Dorința de unire a țărilor aprinde din nenorocire un război crud între ambele țări surori și pregătește slăbiciunea lor. Sub impresia uneltirilor Grecilor ce vor să desnaționaliseze pe Români, *Matei* și *Vasile* caută a întemeia puternic naționalitatea; limba românească se întroduce în școli, biserici și administrații; școli se ridică; tipografii se întemeiază și țările se înavuțesc cu condici de legi. Din nenorocire interesul egoist al boerilor îi face să uite interesul național. In loc d'a ușura pe popor, ei îl împovărează cu dăjdii și condica nouă întărește și mai mult robia. Poporul suferă și strigă; armata se revoltă și țara cade în cea mai groaznică anarhie militară. *Constantin Basarab* isbutește, prin ajutorul străin, a stinge anarhia desfăcând armata și slăbind țara.

Un Grec *Mihnea Voevod* se urcă atunci pe tron, la 1658, și răsbună cumplit purtarea cea neomenoasă a boierilor către popor. In domnia acestuia, a lui *Georgie* și *Grigorie Ghica* și a lui *Radu Leon,* Grecii se înmulțesc iarăși în țară și cu dânșii și suferințele ei. La 1669, boierii ajutați de popor, se ridică din nou asupra Grecilor și isbutesc a-i goni din țară și a dobândi un domn ales de dânșii, dar pentru scurt timp, căci la 1672 cu *Grigorie Ghica* și în urmă cu *Duca-Voevod,* Grecii iarăși se reîntorc.

www.dacoromanica.ro

In Moldova, în acest an, boierii, sub comanda *Hăncești-lor,* caută a goni pe Greci din țară împreună cu *Duca-Voevod,* dar sunt birúiți de dânșii, cu ajutorul Turcilor. Acest patronagiu ce le da Turcii, aruncă privirile Moldovenilor către Nemți și Poloni...

Puterea Grecilor în țara Românească nu ținu mult în rândul acesta. Ajutați de Turci, boierii isbutesc a numi domn pe *Șerban Cantacuzino.* Sub domnia acestuia și a lui *Brâncoveanu,* în țara Românească, și sub a *Cantemireștilor* în Moldova, intrigile Grecilor se precurmară și boierii stăpâniră țările în pace de dânșii, în vreme de trei-zeci de ani și mai mult. Din nenorocire, boierii nu știură a se folosi de acest timp; în loc d'a se uni între dânșii spre a se apropia de popor, spre a-l ridica până la ei, ei se isolară de dânsul. Corupți și degradați, ei perdură până și virtuțiile militare cu care se făliau odinioară și nu mai representau nici unul din simțimintele poporului. Puterea armată a țării, în vremea *Brâncoveanului,* se desorganisează și ostașii se fac cămătași pe la moșii. In loc d'a căuta puterea în popor împotriva Turcilor, cari din ce în ce se făceau mai asupritori, călcând legămintele țărei, mărindu'i tributul și globind'o în toate chipurile, ei alergară după falșa protecție, când a Nemților, când a Rușilor. Afară de aceasta, caracterul lor mobil și nestatornic băgă discordia între domnitor și dânșii. Odioși țării, bănuiți de Turci, ei fură lesne surpați de Fanarioți, din cari unii, precum *Mavrocordații,* luaseră o mare influență pre lângă Poartă și astfel capetele celor mai însemnate familii ale țării cad sub securea Turcilor sau sunt silite a scăpa la Nemți și la Ruși, unde împreună cu dânșii, merg să concure puternic la civilisarea acestei colosale împărății ce era ursită atât de mult în viitorul nostru; iar Fanarioții dobândesc pe seamă-le domnirea statornică a ambelor țări.

Boerii români cei puțin muriră cu demnitate, cu curagiu și istoria la acest spectacol trist, aruncă un văl asupra gre-

www.dacoromanica.ro

şelelor, asupra crimelor lor, spre a putea da o lacrimă de compătimire cumplitelor lor nenorociri.

Acei ce mai rămân în ţară se încearcă a se mai lupta; dar Grecii îi doboară, sărăcindu-i prin contribuţii, prin confiscări şi prin omoruri. Cei mai mulţi se trag la ţară şi ruinaţi, intră în popor până ce ajung la starea de clăcaşi de unde eşiseră...

X

. . . . . .

. . . . . .

Urmarea lipseşte cu totul.

www.dacoromanica.ro

CARTEA I

LIBERTATEA NAȚIONALĂ

(1593. — APRILIE 1595)

I

Deschid sânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun dinaintea ochilor fiilor ei câteva pagine din viața eroică a părinților lor. Voi arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Românii, sub povața celui mai vestit și mai mare din voevozii lor, încheiară veacul al XVI-lea. Povestirea mea va coprinde numai opt ani 1593—1601, dară anii din istoria Românilor cei mai avuți în fapte vitejești, în exemple minunate de jertfire către patrie. Timpuri de aducere aminte glorioasă! timpuri de credință și de jertfire! când părinții noștri, credincioși și sublimi, îngenunchiau pe câmpul bătăliilor, cerând de la Dumnezeul armatelor laurii biruinței sau cununa martirilor, și astfel îmbărbătați ei năvăleau unul împotriva a zece prin mijlocul vrăjmașilor, și Dumnezeu le da biruința, căci el e sprijinitorul pricinilor drepte, căci el a lăsat libertatea pentru popoare și cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumnezeu!

Moștenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora părinții noștrii s'au luptat atâta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțimântul dorinței ce avem d'a păstra și d'a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire!

www.dacoromanica.ro

II

Aron-Vodă domnia în țara Moldovei și Alexandru Bogdan în țara Românească. Robi tremurând în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpărat cu bani, ei stau ocrotiți împotriva dreptei răsbunări a poporului, de paznici străini, Turci și Unguri, prădau, chinuiau și îngroziau o țară ce nu o știau iubi. Mulțime de ianiceri și arendași turci, de la cari ei luaseră bani în camătă pentru cumpărarea domniei, îi însoțiseră în țară. Spre a se despăgubi de banii lor, unii din Turci luară în arendă dajdiile publice, alții umblau cu dăbilarii domnești pentru strângerea dajdiilor, alții țineau drumurile și prădau pe negutători și toți răsfățându-se prin toate unghiurile țărei. jăcuiau și chinuiau pe bieții țărani, despoindu-i de tot ce aveau, rușinându-le muierile și fetele de față cu dânșii și răpindu-le al zecelea din feciori spre a-i pregăti la recrutarea ianicerimei [1]). Înșiși boierii și jupânesele lor nu erau scutiți de omor și siluire.

Veni o zi când aceste locuste sălbatice nu mai găsiră ce prăda; atunci căzură toți în sarcina domnilor. Aron-Voevod, spre a se putea plăti de datornici, izvodi ca de tot omul din țară să se dea câte un bou, și orândui, spre a strânge această nouă dajdie, Turci cari luând toate vitele de la cei ce aveau spre a împlini pentru acei ce nu aveau, sleiră țara și de vite, aceste soațe ale muncei țăranului, de remaseră oamenii fără a avea cu ce se hrăni. Mult mai mare, de se poate, era asuprirea în țara Românească, unde domnul, silit fiind a plăti o dobândă grea la creditorii turci, cari nu mai aveau ce jăcui, urcă datoriile unei țări sleite cu totul, la suma peste măsură de mare, de zece povoare de aur. Toți boerii țărei Românești, cari scăpaseră de maorte și pribegie și-a căror inimă ofta după libertate, sângera pentru suferințele țărei, începură a se aduna, a se sfătui. După revolta nenorocită din Moldova a Orcheienilor și a

[1]) După o lege vechie a împărăției turcești la care însă până atunci nu fuseseră supuse țara Românească și Moldova.

www.dacoromanica.ro

Sorocenilor împotriva lui Aron, neîndrăznind a se bizui singuri numai pe sine în starea de slăbiciune în care se afla țara, cugetară la ajutoare și protecțiuni străine. Spre aceasta se adresară la republica Veneției cerând protecția și suzeranitatea ei ca să se mântue de Turci; dar egoista republică, calculând foloasele cum și pagubele ce i-ar putea veni primind această propunere, găsi cu cale că interesul nu o iartă a primi să mântue o nație chinuită de la care puțin câștig putea să aibă.

După înjosirea acestui act fără izbândă, Românii văzură că ce le mai rămâne de făcut este să caute înșiși a se mântui și că țara lor a ajuns într'unul din cele minute mari, când o nație trebue să piară sau, luând inimă din suferința și disperarea sa chiar, printr'o silință mare și puternică, însăși să se mântuiască. Imprejurări favoritoare din afară nu lipsiră la dorința oamenilor, nici oamenii nu lipsiră împrejurărilor.

III

In acel timp de chin și de jale strălucea peste Olt, în Craiova, un bărbat ales, vestit și lăudat prin frumusețea trupului său, prin virtuțile lui mari și felurite, prin credința sa către Dumnezeu, dragostea către patrie, îngăduiala către semeni, omenia către cei mai de jos, dreptatea către toți de o potrivă, prin sinceritatea, statornicia și dărnicia ce împodobeau mult lăudatul său caracter. Acesta era Mihaiu banul Craiovei, fiul lui Petrașco-Voevod carele pentru blândețea cu care cârmui țara de la 1554 până la 1557 se numește *cel bun.*

Strălucirea nașterei lui Mihaiu, sfatul lui cel drept și priceput, cuvântul lui blând și îmbelșugat, iar mai cu seamă faptele cunoscute ale lui, îi câștigară inima poporului în toate părțile țărei. El administră faptele cunocute ale lui, îi câștigau inima poporului și trâmbițau numele lui în toate părțile țărei. El admnistra de câtăva vreme banatul Craio-

www.dacoromanica.ro

vei şi aduse cu încetul această bănie în starea ei cea veche de neatârnare administrativă, judecătorească, ostăşască, fără altă legătură cu domnia ţărei decât plata unui tribut. Aşţfel, în minutul când armata ţărei era desorganizată de domnul ce se temea de dânsa, el îşi organiză un grup de oştire, prin care ţinea în frâne împilările Turcilor şi ocrotea pe supuşii săi.

Soarta cea blândă sub care se aflau locuitorii banatului era pizmuită de oamenii de dincoace de Olt şi slujia de glorificare numelui lui Mihaiu dinaintea poporului. El ajunse a fi sperarea tutulor, răsbunătorul atât de mult dorit şi aşteptat.

IV

Crudul Alexandru-Vodă nu întârzie a se înspăimânta de acel mare nume al banului Mihaiu. Voia să-l pearză cu orice chip şi neîndrăsnind a-l prigoni de faţă, trămise ucgaşi ca să-l prinză şi să-l aducă la Bucureşti sau să-l ucidă prin taină. Dar banul descoperi din vreme cursa ce i se gătia şi, cu toată dragostea ce avea pentru dânsul poporul, necrezându-se sigur în Craiova, fugi spre Constantinopole, unde-l chemase socrul său vistierul Ion ce era capikehaie al ţării. Insă, prins fiind în cale de oamenii lui Alexandru, ce îl pândiau, el fu adus în Bucureşti, unde domnul cătrănit de mâniă îl învinovăţi de trădător şi rebel şi îl închise în puşcărie spre a fi pus la caznă şi apoi ucis.

Temându-se ca poporul să nu se ridice înfuriat şi să scape pe prinsul său, Alexandru-Vodă hotărî a-i grăbi moartea. Intr'o zi îl scoaseră din puşcărie legat şi îl porniră la locul osândei. Mulţimea poporului urmăria pe osândit, tristă, jalnică şi tăcută, văzând că cea din urmă sperare de mântuire se va curma cu capul acelui june bărbat eroic. In cale, trecând pe lângă biserica Albă, pe vremea liturgiei, spun că îl lăsară să intre în biserică şi rugându-se, se făgădui lui Sfântu-Nicolae, fiind hramul, că de-l va mântui

www.dacoromanica.ro

are să-i facă mănăstire în numele lui precum a şi făcut, de se numeşte acea biserică acum *Michaiu-Vodă* [1]).

Sosind în locul unde trebuia să primească moartea, gâdea cu satârul în mână, cu inima crudă, cu ochii sângeroşi, se apropie de osândit, dar când aţinti privirea asupra jertfei sale, când văzu acel trup măreţ, acea căutătură sălbatică şi înfiorătoare, un tremur groaznic îl apucă; ridică satârul, voieşte a isbi; dar mâna-i cade, puterile-i slăbesc, groaza îl stăpâneşte şi trântind la pământ satârul, fuge printre mulţimea adunată împrejur, strigând în gura mare că el nu îndrăzneşte a ucide pe acest om.

Astfel în cele mai mari timpuri bătrâne, un Cimbru barbar se înfioară de vederea măreaţă a lui Mariu şi nu îndrăzni să ucidă pe cel ce sdrobise tot neauml lui.

In zadar oamenii ce presidau la osânda cerură a se împlini porunca domnească; nimeni nu se mai găsi ca să voiască a lua locul gâdei.

Această întâmplare minunată înfioră mulţimea cu o mişcare electrică; ea văzu într'însa un semn ceresc prin care Dumnezeu voia păstrarea acestui om şi un glas dătunător de milă şi de iertare scapă din pieptul acelei gloate. Boieri şi popor luară pe osândit în mijlocul lor şi, ducându-se la palat dinaintea voevodului; cerură iertare. Vrând nevrând, domnul fu silit a se îmblânzi şi a-i dărui vieaţa. Peste puţin, prin mijlocirea vistierului Ion, Mihaiu împăcându-se de tot cu domnul, primi iarăşi cinstea şi dregătoria sa.

V

Nu trecu mult după aceia şi bănuitorul tiran Alexandru începu iar a-l vâna cu moarte şi curse şi-l sili a fugi în Ardeal, unde zăbovi două săptămâni la curtea lui Sigismund Bathori, domnul ţărei Ardealului. Acolo, prin mijlocirea lui Baltazar Bathori, vărul domnului stăpânitor, dobândi de

[1]) Aceasta biserică o zidi la anul 1598.

www.dacoromanica.ro

la acesta, ce avea mare trecere la Poarta turcească, o scrisoare de introducere către vestitul vizir Sinan-Paşa, prin care se recomandă de a fi ales domn în ţara Românească, cum şi alta către Eduard Barton, solul Elisabetei, regina Engliterei la Constantinopole, care avea mare credit pe lângă Turci.

Imputernicit cu aceste recomandaţii, Mihaiu se porni de a doua oară la Constantinopole unde, la sosirea sa, fu bine primit de vistierul Ion. Acolo sosiră atunci şi doi deputaţi dintre boieri spre a se jelui de asupririle lui Alexandru Vodă; ei se uniră cu Mihaiu şi-l cerură la Sultan pe dânsul de domn, arătând că ţara toată îl vrea. Spre a izbuti mai sigur în cererile lor, trebuiră să astâmpere nesaţiul şi lăcomia de bani a Turcilor; de aceia, nevoia sili pe Mihaiu a lua, pe creditul vistierului Ion, patru sute mii florinţi de la Turci, Greci şi Evrei, cu camătă grea. Din această sumă dete numai lui Sinan vizirul, douăzeci mii galbeni; cea-l'-altă o împărţi în daruri la Sultanul şi la ceilalţi miniştrii şi astfel deschise calea cererilor sale. Sultanul în sfârşit primi această cerere a ţării şi dete lui Mihai steagul şi sabia, semnele domniei, iar oştirea ce boierii cereau a i se da spre a-i însoţi, o refusă, sub pretext că de vreme ce ţara toată îl cere, nu poate avea nevoe de oaste spre a goni pe Alexandru.

Mihaiu, însoţit de partidul ce voia să-l pună pe tron, plecă îndată, 1592, către ţară, de unde Alexandru Bogdan, aflând de mazilia sa, eşi ca să se întoarcă la Constantinopole. El abia domnise un an şi trei luni, dar această vreme-i fu de ajuns ca să tragă asupră-şi ura şi blestemul poporului. Fără-de-legile domniei lui se răsplătiră cu a sa moarte. La 1597, în Duminica Floriilor, prin intrigile domnului Moldovei Ieremia, al cărui tron el căuta să coprindă, Alexandru, din porunca Sultanului, fu luat din casa sa şi, în haine de paradă domneşti, asvârlit în mare.

www.dacoromanica.ro

VI

Intr'acest chip Mihaiu-Voevod se urcă pe tronul țării Românești, la 1593, fiind atunci în vârstă de treizeci și cinci ani. Înălțarea lui fu primită cu cea mai vie bucurie de toți locuitorii țărei, mulțumiți că au scăpat de tiraniile lui Alexandru; ei arătară acea bucurie sgomotoasă, acele sperări fără de margini, făcându-și ilusiile, nedespărțite în inima poporului român de orice domnie nouă, ilusii pentru care și istoria ni-l arată că în tot-d'auna gata a fost. Mihaiu avea încă în ochii mulțimei meritul de a fi fost un candidat popular în care mai de demult națiа își pusese sperările. Dar cu toată statornicia, energia și buna sa voință, noul domn se văzu cu totul în neputința de a pune un capăt la relele și orânduiala la anarhie în care se afla țara. Ea era împovărată de datorii grele și împilată de mari nevoi și trebuințe. Turcii, în contra tractatelor vechi acuma uitate, începuseră a se așeza în țară, zidindu-și case și gătindu-se chiar a face și giamii (meceturi). Pe lângă datornicii ce erau în țară sub Alexandru, se mai adăogiseră și alți Turci și numărul lor se urca la patru mii ianiceri și ofițeri de cavalerie. Turcii după margini făceau ca și cei din țară, mereu și fără temere, năvăliri și jafuri prin ținuturi; în toată luna cete de Turci și Tătari veniau pe pământul românesc și, ca să poată hălădui lumea în pace, era silit domnul a le ține taberile iarna și vara, a le da cele de hrană și îmbrăcăminte de la țară; astfel în cât nu numai că nu se puteau plăti datoriile cele vechi, dar nici a se birui și a se ușura cele de față. Slujbașii porții, în loc să dea ascultare plângerilor domnului, căutau prilejul de a stoarce bani de la dânsul sau de la dușmanii ce îl prigoniau. O seamă de boeri, după vechiul obiceiu, săpa pe domn lângă Sultan. Alții se însoțiseră cu Turcii din țară și-i ajutau în prădarea și în chinuirea poporului. Armata țării era desorganizată și mijloc nu era de a o înființa; energia poporului se tocise de atâtea chinuri și asupriri; el desperase de mântuire. Mihaiu

www.dacoromanica.ro

nu se putea înțelege cu creditorii, lipsindu-i mijloacele de a le plăti, vru să pună stavilă la răpirea lor, dar nu izbuti decât a-i înfuriată mai mult și a-i revolta asupră-i. Fu silit; ca să scape d'a fi ucis, a se închide și a se ține mereu în stare de apărare, în palatul său, unde însă de mai multe ori Turcii năvălind, îl ocărau, aruncau cu petre în ferestre, răpiau tot ce puteau din mobilele sale, și fără sfială băteau și răniau de moarte pe toți boierii ce le picau în mână.

In aceste minute dureroase, care ar fi disperat pe ori și cine, Mihaiu singur nu disperează, ci văzând că nu e nici un mijloc pacinic de mântuire, hotărăște a deștepta țara, a o scula și a ridica sabia răsbunătoare în contra barbarilor tirani. Evenimentele ce începuseră în megiesie, încuragiară și înlesniră vrednica sa hotărâre. Să dăm o ochire asupra acestor evenimente.

VII

Impărăția turcească începuse a apune din culmea măririi la care ajunsese sub Soleiman; ea însă, afară de ținuturile cele întinse ce stăpânia în Asia și Africa, care erau împărțite în treizeci și două de guverne, tot coprindea încă opt guverne în Europa și se întindea până la Raab, conținând astfel partea cea mai mare din Ungaria, afară de cele patru țări tributare: Transilvania, Valachia, Moldova și Republica Raguzei; nu numai atât, dar chiar și împărăția Austriei și regatul Poloniei erau de mai multă vreme supuse la un tribut anual.

Murat al III-lea, care domnia la 1575, era un spirit slab și superstițios, un om dulce la traiu dar iute la mânie și adesea atunci și la cruzime, dedat cu totul la misticism, la poesie și la voluptate, amator de dant și de musică, de vorbe cu spirit, ba încă și de *mucalitlâcuri,* iubind mecanica, ciasornicăria și actele de representație; el trăia înconjurat de tâlmăcitori de vise, de astrologi, de șeici, de poeți, de muieri, de pitici și de nebuni, lăsând domnia în mâna femeilor din saraiu. Sub o mână așa de slabă, corupția intră

www.dacoromanica.ro

în toate ramurile administrației. Acel spirit de revoltă al oștilor, care era menit a sdrobi împărăția, începuse de atunci nu numai între ianiceri, ci și între spahii. Spre a da însă o altă cale acestui spirit de insubordinație, era nevoie de a trămite oștile împotriva vrăjmașilor de peste hotare. Dar luptele din Persia se sfârșiseră cu noroc și divanul stătu mult de se chibzui dacă trebue a porni războiul în contra Fezului, a Maltei, a Spaniei, a Veneției, a Neapolului sau a Ungariei. Un vizir vestit în bătălii, dușman crud și feros al creștinătății Sinan-Pașa, cuceritorul Tunisului și al Iemenului, a cărui singură gândire era războiul cu Ungaria și cu împăratul Germaniei sau *regele Vienei*, cum îl numiau Turcii, împinse prin toate mijloacele spre aceasta pe Sultan.

Așa dar, fără declarație de războiu, pacea se calcă la 1592, de guvernatorul Bosniei, care isbi niște casteluri din Ungaria, Chrastovitz, Gora, Bihaci (Aprilie 1592); dar opriți dinaintea Sisekului, pe care nu-l putură lua, Turcii își răsbunară crud în contra creștinilor ce le picară în mână. Trei sute din acei nenorociți prisonierei fură duși în triumf pe dinaintea locuinței ambasadorului împărătesc; în capul cortegiului umblau niște musicanți ce făceau să se audă sunetele cele mai barbare; apoi o trupă cu armele câștigate; pe urmă veniau carele încărcate cu pradă și în sfârșit nenorocitele jertfe ale robiei, bărbați, femei, copii și bătrâni, împinși înainte cu isbiri tari de bice sau de toiege, ca niște turme de vite proaste, mergând în mijlocul chiotelor de bucurie sălbatică ale Turcilor, ca să fie vânduți în târg (Octomvrie, 1592).

VIII

Crâncenele fără-de-legi și amenințările Turcilor mișcară toată creștinătatea. Scriitorii însemnați din toată Europa începură prin tipar a trezi opinia publică și a deștepta zelul cruciatelor religioase împotriva barbariei păgâne.

Pe scaunul cesarilor Germaniei ședea în acea vreme Ru-

www.dacoromanica.ro

dolf al II-lea. Cu un caracter şi cu virtuţi ce ar fi fost de lăudat într'o poziţie mai puţin înaltă, acest prinţ era un domnitor nevrednic. El lăsă d'o parte trebile statului spre a se ocupa de ştiinţele naturale şi de antichităţi, pentru care îşi sleise finanţele, iar mai cu seamă de visări astrologice care umplură mintea sa, din natură posomorâtă şi sfiicioasă, de o mulţime de superstiţii de râs şi funeste. Inconjurat de minerale, de fosili, de medalii, de ochiene, de vase şi de instrumente de chimie, el sta închis în laboratoriul său, în vreme ce zavistia şi revolta în lăuntru şi războiul din afară ameninţau sdrobirea împărăţiei lui. Crescut în Spania, în acea ţară clasică a papismului, el fu în toată viaţa lui jucăria viclenelor uneltiri ale iesuiţilor şi ale svaturilor pasionate ale curţii Spaniei.

Ţipetele jertfelor căzute sub Turci pătrunseră însă până la cabinetul lui Rudolf al II-lea şi deşteptară indolenţa lui. El porunci să sune tocsinul în toată sânta Impărăţie romană şi în Ungaria, ca să învite pe credincioşi, dimineaţa, la amiazi şi seara, a invoca ajutorul cerului în contra păgânilor. Intr'aceiaşi vreme, solii săi alergau în Roma la Papa şi convocau pe toţi principii Germaniei la o adunare generală în Ratisbona, spre a lua măsuri pentru interesul comun al creştinătăţii.

Clement al VIII-lea ce şedea atunci pe scaunul Sântului Petru, primi în audienţă, într'un consistoriu public, pe solii împărăteşti şi, ascultând cu multă bunăvoinţă elocuentul cuvânt al lui Rudolf Coradatio, cel mai însemnat dintre soli, hotărî cu obştească învoire a senatului, să ea toată partea la această faptă de bine public şi de cinste pentru Dumnezeu.

O congregaţie de cardinali fu convocată din porunca pontificelui spre a chibzui pentru trebuinţele acestui războiu şi, nemulţumindu-se a aduce numai ajutorul său hotărî a invita în numele lui Christos şi pe alţi prinţi, pentru care şi porni îndată nuncii săi în Spania şi Italia. Posomorâtul şi crudul Filip al II-lea, ce domnea în Spania, primi bucuros şi

www.dacoromanica.ro

făgădui ajutorul său, iarîn Italia zelul religios fu mai puțin ferbinte și numai ducele de Toscana Ferdinand, și ducele de Mantova Vicenzo, primiră a da ajutor. Ducele de Ferrara se folosi de ocasie și, pentru oare-care ajutor de bani dat, dobândi trei orașe de la împărat.

Tot atunci Papa însărcină pe canonicul de Andrianopole, Cornelius Denona, să meargă la marele principe al Moscoviei spre a-l îndemna să ea parte la războiul creștinătății, îndatorind pe sol ca la întoarcere, să treacă pe la Sigismund Bathori, prințul Transilvaniei și pe la Aron domnul Moldovei, ca să-i tragă și pe dânșii în legătură domnilor obștei creștine împotriva dușmanului Comun, sculând astfel toate popoarele de la Nistru și Dunăre și din vecina Polonie ; iar la Mihaiu i se porunci a nu se duce, din pricina poziției critice în care acest domn se afla, fiind siguri de scopurile sale; se hotărî numai ca, prin mijlocirea prințului Transilvaniei, să-l îndemne a se sfătui cât mai în grabă cu boierii și poporul său și a încheia o legătură serioasă prin care să se poată mântui.

Era acum a patrusprezecea oară de la originea împărăției otomane, de când puterile creștine se uniau împreună împotriva dușmanului moștenesc al legei lui Christos, ca să întreprinză o cruciată care și dânsa, ca cea mai din urmă de la 1571, ce se nemuri prin bătaia navală de la Lepanta, luă numele de *Sânta Ligă*.

IX

In vremea aceasta, prinții Germaniei, adunați la Ratisbona în dieta convocată și deschisă de Impăratul în persoană, văzând tristele întâmplări ale războiului, porunciră a se ridica din Germania o oștire de 20.000 pedeștri și 5000 călăreți (2 lunie, 1594). Acolo încă se hotărî ca Maiestatea Sa Impărătească să scrie și să trimită soli la prinții străini, spre a le cere ajutor; ca ea să solicite asemenea concursul nobilimei ce nu atârna d'a dreptul și absolut de împărăție precum și al orașelor maritime; se vorbi apoi și de chipul

www.dacoromanica.ro

d'a impune şi d'a strânge dajdiile şi se porunci ca în toate provinciile, în toate oraşele, în toate târgurile şi în toate satele Germaniei, să se pună un trunchiu sau cutie la uşa bisericilor şi ca preoţii şi predicatorii să atâţe zelul poporului, spre a-l îndemna a contribui la cheltuelile războiului în contra păgânilor; se recomandă iarăşi la preoţi şi la predicatori d'a propovedui poporului pocăinţa, d'a-l aduna în toate zilele, la sunetul clopotului, spre a face rugăciuni pentru o fericită isbândă.

Se trimiseră apoi şi soli atât din partea Impăratului cât şi dintr'a electorilor de Brandeburg şi de Saxonia, la adunarea staturilor polone din Cracovia, spre a le îndemna ca să se ridice în ajutorul creştinătăţii.

In Polonia, după moartea lui Ştefan Bathori, trebuind a se face o nouă alegere de rege, mulţi stăpânitori, prin solii lor, concuraseră spre a fi aleşi; între aceştia, voturile se împărţiră între Sigismund, fiul lui Ion regele Suediei şi Maximilian, archiducele de Austria şi amândoi fură aleşi; partitul cel mai numeros, având de cap pe vestitul Zamoisky, cancelarul cel mare, ţinea cu suedul. Maximilian, văzând că nu poate dobândi tronul decât numai cu puterea, luă oaste de la fratele sau Impăratul Rudolf II-lea şi intră de o data armat în Polonia. Zamoisky însă, priimind un ajutor de călarime din Transilvania, de la Sigismund Bathori, pe a cărui soră o avea de soţie, dete Nemţilor bătaie cu mare norocire, le înfrânse cu totul armata şi însuşi Maximilian fu prins. Astfel Sigismund dobândi coroana Poloniei. Atunci Maximilian, lepadându-se de pretenţiile sale, fu liberat şi o nepoata a împăratului, Arhiducesa Ana, fata arhiducelui Carol, fu luată de soţie de Sigismund; dar prisonierul, văzându-se liber, pretinse că un act făcut în închisoare nu poate avea temeiu şi începu a se întitula din nou *Rege al Poloniei*. Tocmai în acest an, când se porniră deputaţii Germaniei la Cracovia, Maximilian, după îndemnul Papei, declară că renunţa cu totul la acest titlu. Cu toate acestea legaţii germani nu isbutiră în solia lor. Polonia de mai mult

www.dacoromanica.ro

de 180 de ani era în pace cu Turcii şi Zamoisky, care avea înrâurire în dietă, care întorcea inima regelui cum voia şi care ura pe Nemţi, după o lungă discuţie în adunare, înduplecă pe toţi la părerea sa d'a ţine pacea cu Turcii. Astfel legaţii se întoarseră fără ispravă.

Cesarul izbuti mai mult în Moscovia, unde trămisese pe un june silesian anume Varkusky. Acest trămis fu bine primit de marele duce Teodor sau Feodor I-iu, care îi şi făgădui o mare sumă de bani ce se îndatora a o plăti pe tot anul, cu condiţie d'a nu precurma războiul cu Turcii. Aci Varkusky întâlni pe un ambasador al Persiei ce venise să propună o ligă în contra Turcilor; el negocjă cu dânsul o alianţă, prin care se jura în numele craiului său, că dacă Impăratul se va ţine de războiu, şahul Persiei nu va face pace cu Turcul.

X

Silinţele Impăratului fură norocite în Transilvania. Sigismund Bathori ţinea domnia acestei ţări. El era fecior lui Christofor Bathori şi nepot de frate vestitului Ştefan Bathori, ce a fost mai întâiu print şi apoi a strălucit pe tronul Poloniei. El fusese ales la 1581 a urma pe tron răposatului său tată, fiind numai în vârstă de nouă ani. Numele strălucit şi iubit ţărei ce purta singur îi dobândi alegerea la tron, de la care niste prevestiri sinistre păreau a-l depărta; se zicea într'adevăr că la naşterea lui, la 1572, turnul de la Oradea mare se povârnise şi că el se născuse cu mâna plină de sânge. Imaginaţia poporului augurase d'aci că acest prunc va fi peirea ţărei lui şi augurul până în urmă s'a şi împlinit. In timpul istoriei de faţă, pe la începutul anului 1594, Sigismund, în vârstă de 22 ani, liber de orice tutelă, începu a-şi desveli caracterul său.

Semeţ, viteaz şi războinic, calităţi însuşite naţiei lui, dar fără talente ostăşeşti, fără putere de concepţie şi fără stăruinţă, îl vom vedea, în cursul acestei istorii, unde el va

www.dacoromanica.ro

juca un rol mare și însemnat, om crud, fără măsură, necumpătat, nestatornic și neastâmpărat la minte. Era tributar Turcilor și avu câtă-va vreme așa mare credit la Poartă, în cât un minut, la moartea unchiului său, el sperase că prin protecția ei, va dobândi tronul Poloniei: pentru aceea și făgăduise 50 mii galbeni vizirului; dar sperările sale îl înșelaseră, căci Poarta nu numai că recunoscu pe noul crai al Poloniei, dar încă nu voi a-l îngădui să ia desoție pe fata marelui duce de Toscana (Octombrie 1592). Trimișii lui la Poartă erau George Ravazdi și Ion Boldog, cari tractau cu Sinan prin mijlocirea renegatului Grigore Versmarti, acum ciauș Mahomet, și prin sangiacul Lipei, vestitul Pavel Marchazi. De față cu Sennyei, pe care-l trimisese în urmă Bathori, Sinan se întinse asupra coprinderilor sale de la Tunis, de la Gulleta, din Arabia, Persia, Africa și Georgia, adăogând că în earna viitoare va merge să dărâme Viena și Praga.

In sfârșit, ceaușul Mustafa, aduse staturilor Transilvaniei și lui Bathori scrisori de la Sultanul, de la marele vizir și de la pașa din Temișoara; prințul răspunse după obiceiu cu protestații de credință către padișahul; dar Sinan nu întârzie a schimba tonul și a îngrozi pe Sigismund prin înjurături și amenințări. Când se înfățișă dinaintea acestui vizir George Ravazdi și-l rugă, în numele prințului, să nu mai îngreueze provincia, urcând tributul peste cel ce se da pe timpul lui Ioan Sigismund, el cu o nesuferită trufie și cu obraznică îngâmfare, ocărându-l cu numirea de *câne,* îi zise sa tacă, adăogând că Ion Sigismund era socotit ca un fiu al lui Soliman, în vreme ce acel ce cârmuește acum Transilvania este sluga și supusul împăratului; că aceasta sta în mâna-i a.o dovedi. Temerea lui Sigismund se mai adăogi încă prin porunca ce primi ca să se gătească cu o oaste de 50 mii lănceri și cu toate materialele de războiu, spre a merge la Belgrad să se unească cu oștirea Turcilor în contra Impăratului. Aceste amenințări primejdioase umplură de spaimă inima junelui prinț. Partisanii Impăratului

www.dacoromanica.ro

ştiură bine a exploata aceste temeri şi înduplecară pe Sigismund a se ridica asupra Turcilor. Bathori avea lângă dânsul, ca duhovnic, pe un iesuit părintele Alfons Carilio, spaniol născut la Alcala; acesta îndemna mereu pe Sigismund să intre în alianţă cu Impăratul şi când Teuffenbach, prefectul Casoviei, trimisul cesarului, sosi în Transilvania, el găsi pe prinţul cu totul dispus în favoarea creştinătăţei, Sigismund începu a vorbi numai de libertate, de greutatea jugului turcesc, a se plânge de soarta creştinilor supuşi lui, într'un cuvânt toate spusele şi toate faptele lui învederau hotărârea sa d'a rupe legătura cu Turcii. Insă planurile lui Sigismund întâmpinară o mare opoziţie în nobilii cei mai însemnaţi, cari învechiţi în aplicarea lor către Turci, nu voiau nici de cum să se lepede de unirea cu Poarta, temându-se de a se arunca în valurile unui viitor, nesigur şi d'a ajunge sub jug şi mai greu. Sigismund zicea: „Ce a slujit „până aci pacea cu Turcul? — A obicinuit pe nesimţite ne„norocitele noastre popoare ca să poarte un jug greu şi ne„suferit. Mai bine dar să-l scuture, să se unească cu cei-l'„alţi prinţi creştini, să se lepede de alianţa cu Turcii, atât „de ruşinoasă pre cât e şi primejdioasă pentru mântuire, „şi Dumnezeu le va fi priincios la un proiect aşa drept". Acestea zicea Sigismund în public şi în particular şi iesuiţii le însânuiau la urechile tutulor celor ce spoveduiau. Nobilimea cea jună şi săracă intra lesne în aceste planuri, măgulindu-se că războiul îi va mai îmbuna soarta; dar cei bătrâni şi bogaţi se împotriviau, zicând că nu trebue a părăsi maximele străbune care prescriau d'a nu lăsa nici odată alianţa cu Turcii; că de o sută de ori ei au auzit aceasta din gura înţeleptului Ştefan Bathori, şi când era prinţ al Transilvaniei, şi chiar după ce să urcase pe tronul Poloniei; că mai bine este a urma acestor svaturi decât a pleca urechia la zadarnicele făgăduieli ale unor oameni venetici în Transilvania. Adăogau ei: „Suntem oare destui şi destul „de puternici spre a ne împotrivi singuri la toată puterea „Turcilor? Dacă nu suntem, cine chezăşueşte pentru acele

www.dacoromanica.ro

„ajutoare ce se făgăduesc? Inceputurile războiului adesea „sunt plăcute, dar sfârşitul e totd'auna funest. Când un „duşman atât de îngrozitor va apuca să-şi împlânte cortu- „rile sale în mijlocul ţărei noastre, cât este de temut că a- „cele ajutoare depărtate ce ni se laudă, vor sosi prea târ- „ziu spre a ne mântui!"

Astfel vorbia în Ardeal ura şi neîncrederea în Nemţi; dar partisanii vechei sisteme, văzând că rugămintele lor sunt neputincioase în contra svaturilor iesuiţilor şi cererilor Papei, hotărâră a detrona pe Sigismund şi a pune în locu-i pe un altul mai plecat lui Amurat. Se zicea că ei se înţelese- scră într'aceasta cu miniştrii Porţii şi că, în vremea când Tătarii erau să treacă din Podolia în Transilvania, li se de- dese o poruncă secretă d'a pune mâna pe Sigismund. Dar acesta se puse în laturi de timpuriu şi Tătarii pustiiră Va- lahia şi Transilvania fără d'a fi împedicaţi de generalul oş- tilor, Bornemissa, sub pretext ca să strice alianţa între Transilvania şi Turci, în care sta mântuirea ţărei.

Sigismund convocă o adunare mare de popor la Turda. Aci opoziţia, în capul căreia sta vărul său Baltazar Bathori, se arătă aşa de tare şi de înverşunată în cât, lăsând pute- rea pe mâna lui Baltazar, Sigismund speriat abdică şi fugi spre Chiioara, declarând pricina abdicărei sale şi acusând pe oposanţi că vor să trădea ţara Turcilor. Adunarea se mută atunci la Cluş, unde Baltazar Bathori fu aclamat de print. Dar scrisorile lui Sigismund, citindu-se în adunare, opiniile unora schimbară şi Săcuii, împreună cu Saşii şi vre-o câţiva din Unguri, declarară oposanţilor că ei nu voesc a cunoaşte alt print; neputând atunci a le sta împo- trivă, adunarea toată fu silită a se uni cu dânşii şi o depu- taţie se trimise ca să chieme pe Sigismund înapoi. La 28 August 1594, adunarea primi a se trimite oştire în contra Turcilor. A doua-zi se arestuiră capii opoziţiei în număr de patrusprezece: Baltazar Bathori şi fiastrul lui, Ion Ilfiu, Lupul Covaci cancelier, Alexandru Kendi presidentul se- natului, Gabriel şi Francisc Kendi, unchii lui, Grigorie Li-

www.dacoromanica.ro

teratu, prefect de la Agria, Ion Foro, Grigorie Diacu, Ion Gerundiu, Albert Lunai, Georgie Salanciu, Baltazar Silvaș și după trei zile de închisoare, Sigismund porunci ca să-i omoare, după svatul lui Gestio, Proșcai și Iojica. Lui Alexandru și Gabriel Kendi, cu Ion Ilfiu, Grigorie Diacu și Ion Foro, li se tăiară capetele la Cluș. Pe când îi ducea la locul osândei, Alexandru văzu pe Sigismund carele, stând în picioare la o fereastră, îi privea, și el strigă: „Nici o lege „dumnezeească sau omenească nu suferă osândirea unui om fără a-l asculta". Aceasta însă nu mișcă întru nimic pe Sigismund, obicinuit fiind din copilărie a vedea vărsându-se sânge și stând martur la toate osândele criminalilor. El stătu de față și privi cu răceală această tragedie.

Un țigan, gâde obicinuit al locului, veni cu o sabie și tăie capul lui Alexandru Kendi. Ilfiu se urcă după dânsul pe eșafod, apoi Gabriel Kendi, apoi Ion Foro, carele în zadar ceru o altă sabie, căci a gâdei nu mai tăia, și în sfârșit Grigorie Literatu. Poporul nepăsător de certele celor mari, privi înmărmurit această scenă; dar când văzu de odată o ploaie repede căzând și spălând sângele morților, strigă că. nevinovați a fost! Lupul Covaci și cu Baltazar Bathori fură duși la Unioara, unde, după câteva zile, pe ascuns, după obiceiul turcesc, fură sugrumați. Când gâdea veni în închisoarea lui Baltazar Bathori cu lanțul în mână, acesta întrebă: „Cine ești? — Cel din urmă om cu care ai să vorbești pe lume", răspunse gâdea. Baltazar, blestemând amar pe Sigismund, după o luptă lungă cu gâdea, fu sugrumat. Astfel peri împreună cu Kendi, și Ioan Bornemisa, vestitul căpitan carele, când i se înștiință că i-a sosit ceasul, începu a cânta un cântec de jale și apoi întinse grumazul gâdei. Ceilalți patru prisonieri fură iertați prin mijlocirea unor prieteni ai lor; numai bunurile li se confiscară. Asemenea lui Andrei și Ștefan Bathori, frații lui Baltazar, cari apucaseră să fugă în Polonia, li se confiscară bunurile, declarându-i trădători și isgoniți pentru totd'auna din patria lor. După aceia, Sigismund, adunând o armată de 40 mii de oa-

www.dacoromanica.ro

meni tot felul, o trimise spre Timişoara, de unde deslipi o parte din oştirea lui ca să pustieze în preajma Oradiei şi să împiedice ca nu cumva să meargă de acolo convoiul la armia otomană. El scrise apoi lui Teuffenbach ca să-l roage să se apropie de hotarele Transilvaniei, spre a-şi uni puterile cu ale lui şi a isbi împreună pre vrăjmaşi.

XI

In vreme ce prin aceste tratatii Papa şi împăratul se cerca a trage toate stăpânirile Europei într'o legătură împotrivă Turcilor, şi dintr'altă parte scriitorii şi oratorii cei mai însemnaţi lucrau asupra opiniei publice şi întărâta popoarele pentru o nouă cruciată în contra barbarilor, războiul îşi urma furiile sale. In 15 Iunie 1593 se dete o bătălie sângeroasă între oştirea împărătească şi armata Turciei, strâmtorată lângă Sisek în unghiul unde Kulpa se uneşte cu Ordra; acolo peri cu totul oştirea otomană, împreună cu cei mai însemnaţi capi ai ei, Asam-Paşa şi junele Mahomet, nepotul sultanului. Anul în care văzu o aşa mare învingere se chemă în istoria otomană anul peirei. Când se află despre dânsa la Constantinopole, poporul exasperat ceru răsbunare; ambasadorul austriac fu închis cu totă suita lui; marele Vizir Sinan se găti a lua comanda unei oştiri numeroase, astfel cum nu se mai văzuse alta din vremea lui Soliman, şi porni spre Ungaria.

Doi fraţi ai împăratului, arhiducele Maximilian şi arhiducele Matei, comandau, unul armia din Croaţia de 16.000 pedeştri şi 4000 călăreţi, şi cellalt pe cea din Ungaria, de 20.000 pedeştrii, 2000 călăreţi şi 2000 dragoni.

Matei lovi Novigradul şi asedie în zadar Granul, de unde se trase; dar Maximilian fu mai norocit în Croaţia; el coprinsese Petrina, castelul Chrastovitz şi în sfârşit Sisekul, când Sinan sosi cu armata lui în Ungaria. Archiducii îşi uniră atunci oştirile, din porunca împăratului.

Armia îngrozitoare a lui Sinan, pe lângă care se unise şi hanul Tătarilor, Ghazi-Gerei, cu 40.000 oameni (17 Iulie

www.dacoromanica.ro

1594), înainta în Ungaria, lăsând în cale-i urme de furia sa şi, după mai multe isbânzi parţiale la Vesprin, la cetăţuia Polata, coprinse în sfârşit (August) vestita cetate Rab, prin trădarea comandantului ei, comitele Hardek. Cetatea Papa fu coprinsă şi ea şi vizirul se oşti împotriva Comornului, cu sperare sigură de a înainta în curând spre Viena. Dar aceste isbânzi strălucite, care măriră trufia lui Sinan şi îngroziră occidentele apuseră îndată prin ridicarea unui nou campion al creştinătăţei, care îşi aruncă sabia puternică în cumpăna războiului şi chemă biruinţa sub steagurile lui Christos. Acest campion glorios fu naţia română, care găsise acum un căpitan mare ca Mircea, ca Dracul, ca Guniad şi ca Ştefan, spre a o comanda. E vreme acum să ne întoarcem spre ţara Românească.

XII

Inchis în palatul său de nevoia Turcilor, ţipetele de jale ale poporului goniau somnul de la Mihaiu; posomorât şi tăcut, el se depărta de toţi cei ce erau pe lângă dânsul spre a se gândi zi şi noapte la mijloacele de a mântui naţia sa. Asculta cu băgare de seamă veştile războiului din Ungaria, se bucura cu inima de isbânzile creştinilor, se întrista de perderile lor.

Cruzimile Turcilor trecuseră peste măsură, în vreme ce covârşirea strâmbătăţilor suferite sleiseră răbdarea împilaţilor care cereau o răzbunare strălucitoare. Poporul român se cutremură de turbare ca un leu rănit greu, şi această cutremurare pare că era larma înăbuşită ce povesteşte o vijelie mare. Această vestire sili pe Mihaiu a nu perde vreme, cu atât mai mult că poporul din ambele ţări aşa de întărâtat, încât s'ar fi revoltat împotriva domnilor săi, dacă aceştia nu se revoltau împotriva Turcilor.

Pe lângă relele ce făceau Turcii în ţară, ea avea încă a suferi şi trecerea gloatelor armiei tătăreşti, care pe la capătul anului 1593, călcând'o, trecură în Ungaria. Tot pe

www.dacoromanica.ro

atunci primind porunca d'a trămite cară pentru artileria armatei turceşti, domnul trămise ca la 300 pentru campania şi asedierea Pesperinei. Nu trecu însă mult şi iată sosiră alţi noi mesiţi ai vizirului, ce se afla atunci la Belgrad, cerând alte cară şi tribut. Cu toată silinţa ce puse domnul. carăle nu putură sosi la vreme, până a nu pleca vizirul din Belgrad; îl ajunseră tocmai la Ianis. Oamenii lui Mihaiu ce aduseseră 400 cară, tributul şi ceva daruri, se înfăţişară dinaintea lui Sinan; dar crudul turc, furios de întârzierea loi, porunci să-i ducă să le tae capul în priveala tuturor. Mehmet-Paşa, feciorul vizirului, ce se afla de faţă, rugă mult pe tatăl său şi le scăpă viaţa. Sinan însă refusă darurile şi trimise răspuns lui Mihaiu din partea sultanului, că îndată ce va sfârşi campania, va purta războiul în Ţara-Românească; că este un lucru nevrednic d'a lăsa această provincie în cârmuirea necredincioşilor ce nu o meritau; el opri pe oamenii domnului prisonieri şi nu le dete drumul până mai întâiu nu se întoarse la Belgrad.

Toate aceste avanii ale Turcilor sleise răbdarea poporului şi a lui Mihaiu, care se hotărî atunci a lucra şi unindu-se cu creştinătatea, a ridica cu bărbăţie sabia asupra Turcilor ca să scape ţara de acel jug greu al robiei. El strânse atunci o adunare de toţi boeri mari şi mici din ţară şi se svătuirà cum vor face ca să-i isbăvească Dumnezeu din mânile Turcilor. Mihaiu expuse adunării tirania asupritorilor, cruzimile ce făceau ei în ţară, tcăloşia poporului şi închee arătând că alt mijloc de mântuire nu este decât d'a alerga la arme.

Propunerea lui fu primită într'un glas de toţi şi hotârârà ca să intre în confederaţie cu prinţii străini şi să scuture nesuferitul jug al tiraniei. Boierii începură a se găti de războiu; atunci Mihaiu, potrivit cu hotărârea luată, se gândi a dobândi ajutor şi din alte părţi şi trămise pe clucerul Radu Buzescu sol la Sigismund Bathori ca să se înţeleagă cu dânsul şi să iea de la el oaste de ajutor. Asemenea trimise şi la Aron Voevodul în Moldova pe Stolnicul Stroe Buzes-

www.dacoromanica.ro

cu. Trimişii lui Mihaiu găsiră pe aceşti domni bine dispuşi şi bucuroşi a se oşti împreună. Sigismund respunse lui Mihaiu prin Ştefan Iojica şi Pangratie Sennyei, iar Aron Vodă printr'un boier al său. In 5 Noembrie 1594 un tractat formal de alianţă ofensivă şi defensivă se iscăli în Bucureşti între Mihaiu şi plenipotenţiarii domnilor Transilvaniei şi Moldavei. După acest tractat, 2000 ostaşi transilvani, sub comanda lui Mihaiu Horvat şi Ştefan Bekeş, trebuiau să stea pe ascuns la hotarul Ţărei-Româneşti, gata a intra la chemarea lui Mihaiu. Spre a pune dreptatea şi moderaţia în partea lor, cerând îndreptare şi chiezăşuire temeinică de schimbarea sistemei pe viitor. Nu numai că aceste representaţii rămaseră fără răspuns, dar încă o ceată de 3000 ianiceri intră în ţară şi începu a pune contribuţii pe ţărani şi a face tot felul de rele.

După aceste fapte nu mai era de întârziat.

XIII

Un complot întins atât în ţara Românească cât şi în Moldova, hotărâse ziua de 13 Noembrie în care să se dea semnul insurecţiei, ucigând pe Turci în toate părţile ţărei unde s'ar afla. Mihai trimise porunci la oştile transilvane de la hotare ca să intre în ţară pe când şi o ceată de Moldoveni sub comanda hatmanului lui Aron, îi venea în ajutor. Turcii din Bucureşti, în nepăsarea şi necucerirea lor, nu bănuiau nimic de ceea ce li se pregătia şi urmau turburările lor; nici o trădare din partea Românilor nu veni să-i deştepte. Intr'o zi, când năvăliră din nou asupra palatului prinţului, acesta le ese înainte şi, vorbindu-le cu multă dulceaţă şi blândeţe, le zise: „De mă veţi omorî, veţi perde toată datoria ce aveţi a lua; dar ascultaţi şi faceţi ce vă zic. Mergeţi „în cutare loc şi luaţi de acolo toată avuţia ce veţi găsi şi „plătiţi-vă din ea". Fu mare vrajbă şi neunire atunci între datornicii turci. In sfârşit, după multă ceartă, vre-o cinci sute se despărţiră de cei-l'alţi şi merseră unde voevodul le

www.dacoromanica.ro

arătase. Ei se întoarseră preste câte-va zile, dar avuţia ce găsiseră nu era de ajuns spre a plăti pe deplin datoria. Fiind nevoie d'a face împărţeală în proporţie cu ce avea să ia fie-care, avură trebuinţă de cineva care să poată face o reducţie şi se adresară spre aceasta la cadiul de la Giurgiu care era însărcinat a hotărâ pricinile de judecată între Turci şi creştinii din ţara Românească. Acesta fiind bolnav, Ali-Gian veni la Bucureşti în locul lui. Se făcură atunci mari svezi între creditori şi datornici, pentru preţuirea mărfurilor date şi primite. Astfel meseră până în ziua de 13 Noemvrie. In acea zi de dimineaţă, Ali-Gian, sfârşind împărţeala şi ducându-se la conacul său, fu oprit în cale de un român, prieten a lui, care îi zise: „Ali-Gian-Hogea, „câţi ani sunt de când mănânc pânea şi sarea ta? — Sunt „două zeci de ani, răspunse turcul. — Dacă e aşa, zise ro- „mânul, spre recunoştinşă de pânea şi sarea ta ce am mân- „cat, voi să-ţi spui un cuvânt, de-i voi să mă asculţi. — „Spune, îi zise Ali. — Nu sta aci, adăogi el, până la 3 sau „4 ceasuri după amiazi; nu te opri nici la Giurgiu; sileşte- „te să treci la Rusciuk, cât vei putea mai curând. — Dar „pentru ce ? îi răspunse turcul". — El însă fără a-i spune mai multe se depărtă, întorcându-şi capul şi, văzând pe Ali că sta în cumpănă de ceia ce trebuia să facă, îi strigă: „la seama la ce ţi-am spus!" — Turcul preumblându-se prin oraş, băgă de seamă că e mai multă lume de cât altă dată şi bănuind ceva rău, fără de a spune nimenui nimic, se urcă în căruţa sa şi luă în grabă calea Giurgiului.

Aceasta fu singura indiscreţie, cinstită şi măsurată, ce se făcu despre tragica scenă care se pregătia.

XIV

Porunca domnească eşise ca toţi Turcii-ce se aflau în Bucureşti să se adune la casa vistierului Dan, spre a lise căuta şi răfui datoriile. Indată ce Turcii se grămădiră în acea curte, Michaiu cu boierii săi eşi dinaintea ostaşilor şi

www.dacoromanica.ro

a poporului setos de răsbunare, ridică steagul libertății și poruncind să se înconjoare curtea, puse de patru părți de deteră foc casei unde era Turcii adunați și-i împușcară cu tunurile cu cari îngrijise mai dinainte a înconjura curtea și case. Isbirea aceasta neașteptată, vâlvoarea focului ce îi încingea, bubuitul și pustiirile tunurilor, strigătele de răsbunare ale poporului amețiră și înspăimântară pe Turci, cari, de și armați după obiceiul lor, neputând a-și face cale de eșire, fură siliți a primi moartea fără a o putea da. Ca la 2000 Turci se omorâră; din Români puțini căzură. Stolnicul Stroe Buzescu se răni la mâna stângă. Pe lângă Turci câți-va Evrei fură măcelăriți. Aceasta nu isvorî dintr'o netoleranță, dar căci Evreii, atunci în mare favoare pe lângă Turci și Sultan, se împreunau cu aceștia ca să prade țara, și să-i facă tot felul de stricăciuni.

Acest măcel fu cel d'intâiu act al răsboiului, ucidere făcută cu înșelăciune într'adevăr, dar dreaptă și meritată pentru toate suferințele ce Turcii aduseseră țărei. Măcelărirea din București fu semnalul care puse toată țara în mișcare; în toate părțile, poporul năvălind asupra Turcilor respândiți, îi ucise și-i goni până îi dete afară din țară.

A treia zi după această faptă, la 15 Noembrie, Mihaiu porni în grabă oștile sale și cu transilvănenii ce sosiseră la Giurgiu și năvălind cu iuțeală asupra orașului, fără a întâmpina vre-o împotrivire, îi dete foc și trecu sub sabie tot ce îi eși înainte. Trei mii suflete aproape, bărbați și femei, fură uciși sau prinși. Dintre toți Turcii din oraș, numai doi putură scăpa, trecând Dunărea înnot. Unul din ei era Ali-Gian-Hogea, pe care-l văzurăm scăpând iarăși cu noroc din București. El abia sosise la Giurgiu și se afla povestind cadiului cele ce i se întâmplase în București, când fără vreme năpădiră Românii. Neavând alt chip de mântuire și știind bine să înnoate, el se desbrăcă, se aruncă în apă și trecu de cea-l-altă parte. Cel-l-alt turc scăpat urmase exemplul lui. După arderea și prădarea orașului, Mihaiu împresură cetatea și începu a o bate cu tunurile; dar

www.dacoromanica.ro

văzând că nu o poate dobândi, căci îi venea în ajutor arme şi bucate de la Rusciuk şi silit încă şi de greutatea iernei, o năpusti de o cam dată şi se întoarse la scaun în Bucureşti. Printr'aceasta, zic cronicarii noştri, se făcu numai o începătură de vrajbă.

XV

Abia se întorsese Mihaiu de la Giurgiu, abia îşi aşezase trupele în tabără aproape de Bucureşti, într'o bună poziţie, când fără veste intră în ţară şi veni în Bucureşti un cadiasker sau emir cu 2000 Turci oştire aleasă şi 500 paznici ai trupului, ciauşi şi spahii. Emirii se priviau de Turci ca următorii lui Mahomet din fiica sa Fatima, şi erau numai trei în toată împărăţia, având putere vizirească, şi pe lângă autoritatea mireană împreunau şi pe cea bisericească. Sarcina lor întâiu era a fi consilieri ai împăratului, pe urmă tăicuitorii cei mai superiori ai tot dreptului. Emirul, al cărui gând era să caute a prinde pe Mihau, se fătărnici ca cum n'ar şti nimic din cele urmate puţin înainte. El intrase în ţară cu mare linişte neaducând nici o supărare loćuitorilor şi zicea că voeşte să ierneze în ţară. Intrând în Bucureşti el ocupă casele cele mai bune din oraş şi luă cartier într'o nouă mănăstire sub oraş zidită pe râul Dâmboviţa; trimise un domn din parte-i la domn ca să-i arate că vine să ierneze în ţară şi să ceară a i se da 10,000 florinţi şi bucate pentru oştirea lui. Apoi plecă însoţit de 1000 pedeştrii la palatul domnului ca să-i facă visita de onoare, iar în adevăr ca să-l poată prinde. Mihaiu, care simţise cugetele viclene ale emirului, se silia a-l birui în fătărnicie şi a-l arunca în cursele ce i le întindea; el lăsase pe emir să intre nesupărat în oraş, dar visita lui nu o aşteptă şi fugi în tabără. Emirul, negăsind pe Mihaiu, trimise în tabără să-l întrebe pentru ce în timp de pace ţine în arme atâţi Unguri? Domnul răspunse: pentru ca să prinză pe Petru fiul fostului domn Alexandru, care umbla să-l răstoarne din scaun,

www.dacoromanica.ro

şi până îl va prinde şi-l va trimite la Constantinopole, el va căuta să plătească din banii publici oştile, iar la urmă le va da drumul.

Emirul se prefăcu că crede şi înştiinţă pe domn că în dimineaţa viitoare îi va trimite un butoiu de aur spre a plăti oştile şi a le libera îndată, fiind împotrivitoare ţărei. Mihaiu arătă că primeşte cu multă bucurie această propunere, dar hotărî a nu mai aştepta ziua de a doua-zi şi a pune capăt acestui joc de înşelăciune cu Turcul. In puterea nopţei aceleia, îşi gătì oştile pe ascuns, şi însoţit de ostaşii curtei ce-i aşezase în vale, se apropie de oraş şi pe când Turcii dormiau, din cinci părţi cu foc şi cu sabie îi încinse. Turcii, la lumna flacărilor cari ardeau conacele lor şi la strigările răsbunătoare ale Românilor, se deşteaptă îngroziţi şi, pe jumătate îmbrăcaţi, aleargă să se adune la palatul emirului, cu hotărâre de a se apăra până la moarte. Dar aci întâmpină pe Mihaiu cu o parte din oştire; el împresurase palatul şi îl împroşca cu două tunuri. In zadar se ispitiră Turcii a-şi deschide drum printre ostaşii români spre a intra în palat. Românii îi împing înapoi şi îi ucid pe toţi. Două ziduri din palat se prăvălesc de izbirile artileriei. Emirul, în desperarea sa, părăsit de ori-ce ajutor, începu a arunca pe fereste aurul şi giuvaerele sale, socotind că în vreme ce ostaşii români se vor apuca de pradă, el va găsì mijloc de a fugi. Dar Mihaiu opreşte pe soldaţi de la pradă şi îi întărâtă spre năvală asupra palatului. Emirul strigă şi se roagă cu făgăduieli mari ca să-l lase să se tragă cu rămăşiţa guardei sale; dar toate în zadar. Românii năvălesc în palat şi fără milă ucid pe toţi Turcii ce scăpaseră din foc. Prada acestei biruinţe fu mare pentru soldaţi; doi cazaci găsiră două traiste pline de aur, pe care domnul îl împărţi între soldaţi. După această biruinţă, curăţindu-se tot oraşul de Turci. Mihaiu dete mulţămită lui Dumnezeu şi apoi lăsă oştile a se odihni.

www.dacoromanica.ro

XVI

Mihaiu-Vodă, având oare-care împuțăciune cu capii trupelor ajutoare din Transilvania, Mihaiu Horvat și Bekeș-Ștefan, cari erau foarte neuniți între sine, îi trimise înapoi prințului Ardealului, oprind oștile peste care puse în urmă Sigismund căpetenie pe Albert Kiraly, bărbat viteaz, născut în provincia Gemeri din Ungaria de sus și vestit pentru multe fapte belicoase, săvârșite în războiul făcut de către Ștefan Bathori, regele Poloniei, în contra Muscalilor. Mihaiu cu Kiraly se gătiră îndată de oaste și mai întâiu acesta, din porunca domnului asedie Orașul-de-Floci ce era neîntărit; și-l rase din temelie (10 Decemvre, 1594), după ce ucise pe toți ce se închinau în numele Turcilor și cari nu apucaseră a fugi. După aceia Mihaiu porni pe Dunărea înghețată și se apropie, la 1 Ianuarie 1595, de Hârșova, oraș bogat și întărit, cale de o zi de Brăila, pe care Carol și Ludovic, regii Panoniei, îl împresuraseră cu ziduri. Aci îi eși înainte o oaste de 7000 Turci alcătuită de garnizoana cetății și de alți Turci din Bulgaria. Pe ghiața Dunărei se dete o bătae sângeroasă pentru ambele părți, în care Turcii fură sdrobiți și împrăștiați; Românii biruitori se suiră pe scări, săriră în cetatea Hârșova, o arseră și o prădară. Prada făcută în acest oraș fu așa de mare în cât Românii trebuiră să treacă Dunărea spre a-și duce în țara lor avuțiile ce-și împovărase. După ce-și mai întăriră puterile slăbite de frig, Mihaiu cu ostașii săi, la 6 Ianuarie, trecu iarăși Dunărea și se îndrepta spre Silistra, oraș mare și frumos, locuit de negutători bogați cari trăiau fără grije, bizuindu-se pe puterea cetățuei. După un asalt groaznic în care asediații nu stătură mai puțin vitejește de cât asediatorii, Românii o coprinseră și o deteră în foc și pradă. Cetățuia însă nu o putură lua lipsindu-le artileria. Românii găsiră atâta pradă în acest oraș în cât își dobândiră veștminte pentru vecie, zice un contimporan.

www.dacoromanica.ro

XVII

Aceste isbânzi ale Românilor, pustiirea oraşelor de pe lângă Dunăre înspăimântaseră atât pe Turcii din partea locului în cât fugiseră mai toţi în munţii Balcani. Cârmuitorul de la Rusciuk înştiinţă îndată Porţei răscoala lui Mihaiu şi isbânzile lui, cerând ajutoare, care întârziară cât-va de nevoia ernei. Indrăzneala lui Mihaiu miră şi supără pe sultanul, fără însă a-i da mari prepusuri, căci credea că lesne va putea potoli rebeliunea unui duşman aşa de slab. Trebuia însă a se grăbi spre a nu zătigni operaţiile războiului din Ungaria. Intr'adevăr, Turcia ca să poată purta acest răsboiu avea nevoe de ţara Românească şi de Moldova, care erau nu numai grânarele aprovisionărei armatelor şi chiar ale capitalei, de vreme ce în toţi anii se încărcau din acele două ţări, 150 corăbii cu făină şi carne pentru Constantinopole, dar încă ele slujiau de linii de comunicaţie pentru trecerea oştilor şi a provisiilor în Ungaria. Valachia singură plătea atunci Porţei un butoiu (o tonă) de aur, sau după alţii, 100,000 scuzi, sau 70,000 galbeni, afară de darurile pe la paşi şi miniştrii, pentru orânduirea domnilor, care se urcară de multe ori până la 300,000 galbeni pe an, afară de 20,000 miei, 10,000 chile de grâu, alte atâtea de orz, 2000 cai, unt şi miere cu prisos. Moldavia plătia Porţei 62,000 scuzi şi hanului Tătarilor pe tot anul, 20 cară cu patru boi, 50 epe şi miere îndestulă [1]); prinţul Transilvaniei plătea 15,000 sechini. Perderea acestor foloase costă mult pe Poartă, mai cu seamă într'o vreme când împărăţia se afla în nevoe de bani şi bucate şi preţul aurului crescuse foarte mult de la răsboiul Persiei, încât şi îndoise valoarea unui scut în Constantinopole, aceia ce pricinui turburări din partea ianicerilor. Afară de acestea. Valachia şi Moldavia, cămări pline de toate trebuincioasele, îndestulau Con-

[1]) Despot-Vodă la 1592 urcase tributul din 30,000 galbeni ce era mai înainte, la 40,000. La 1574, Moldova plătea 60,000 galbeni tribut şi sultanul ceru a-l îndoi, pentru aceia se revoltă Ion-Vodă.

www.dacoromanica.ro

stantinopolul cu cărnuri proaspete și sărate, cu mulțimi de grâne și alte producte ce, pe Dunăre, se transportau acolo: chiar saraiul sultanului din acste țări trăgea nu numai lucrurile vieței, dar încă și obiecte de lux și desfătare. Paguba ce ar fi provenit din perderea acestor țări era mult prea însemnată spre a nu îngrija pe Poartă.

Sultanul hotărî dar a potoli cât mai în grab acea răscoală până a nu se întinde și a lua mai multă putere; el numi atunci domn în țara Românească pe un Bogdan-Beizade fiu al Iancului Vodă Sasul, care zăcuse nerușinat trei ani și șeapte luni pe tronul Moldovei (1570—1574), batjocorind-o și căruia, după mazilia sa, i se taie capul în orașul Leov din Polonia, din porunca regelui Ștefan Bathori. Acest june Bogdan se duse în Constantinopole cu maica și surorile sale unde își mărită o soră după un nobil venețian anume Zane și intră în casa lui Ferhad-Pașa, ajungând a purta slujba de *haznadar*. El avuse de gând a se turci, când crezu că favoarea patronului său și revolta domnilor îi vor deschide calea de a dobândi un tron. Mustafa-Pașa, căruia i se luase pașalâcul Maraș, cu o seamă de oști între cari 2000 ianiceri cu vre-o câte-va din agalele cele mai însemnate, și pe lângă care oștire se mai adăogiră 14,000 Turci ridicați din Bulgaria, fu poruncit să treacă Dunărea pe la Rusciuk și să ducă pe noul domn în țară. Intr'aceiași vreme Gherei, hanul Tătarilor-Perecopi, care cu 30,000 Tătari se întorcea din Ungaria primi poruncă ca să treacă Dunărea și să isbească pe Mihai.

XVIII

Vestindu-se lui Mihai primejdia ce îl amenință, își strânse în grabă oastea pe lângă dânsul și împrăștie călărești în toate unghiurile țărei, strigând că intră sabie de Turci și de Tătari în țară și să sară toți cu totul împotriva dușmanului, încredințându-se în ajutorul dumnezeesc. Apoi porni spre Dunăre, Sâmbătă în 8 Ianuarie (stil nou) și a-doua-zi

www.dacoromanica.ro

se opri la sat la Pietri, gătindu-se să treacă Dunărea să se lovească cu Mustafa-Paşa până a nu apuca acesta să calce ţara. Acolo îi veni veste că Hanul cu Tătarii, trecând Dunărea pe ghiaţă, a şi intrat în ţară robind şi prădând. Această veste îngrijă tare pe Mihai şi numai decât se învârteji îndărăt cu toate oştile şi puse tabăra la sat la Hulubeşti, de unde trimise streji asupra Tătarilor, pre Radu Buzescu cu fraţii lui, Preda Postelnicul şi Stroe Stolnicul şi pre Radu Calonfirescu cu o seamă de oşti alese. Hanul, înaintând spre Giurgiu ca să se împreune cu Mustafa, jefuind şi pustiind totul înaintea sa, îşi aşează tabăra la o milă departe de Giurgiu, la satul Scărpăteşti, puse streji în toate părţile şi trimise câte-va mii de oameni la prădat ca să aducă hrană. Avanguardia română, sub comanda Buzescilor, înainta până la sat la Putineiu, unde întâmpinând avanguardia tătărească, o isbi cu viteţie şi o înfrânse (14 Ianuarie), perind Tătari mulţi şi vii prinzându-se încă mulţi. Indată ce află hanul această tristă veste, trimise pe un nepot al lui, cu o mulţime de Tătari şi veniră până la o milă în laturi de Giurgiu, la sat la Stăneşti. Buzeştii mai căpătând ajutor de oaste de la Mihai, le eşiră întru întâmpinare şi se loviră de faţă Duminică 16 Ianuarie (stil nou), dând vitejeşte într'înşii, îi biruiră şi pre mulţi aşternând la pământ, îi prind sau se predau ei înşii; o parte numai scapă cu fuga spre hanul; însuşi nepotul hanului peri în această bătaie. După aceia, Buzeştii isbesc mai multe cete ce umblau răspândite după hrană şi cu cruzime le fugăresc şi le ucid. Seapte mii prinşi creştini fură mântuiţi atunci din mânile Tătarilor. Hanul se afla tot la Scărpăteşti, unde sosise şi Mustafa-Paşa cu Bogdan-Vodă şi se împreunase ambele oştiri tătăreşti şi turceşti. Mihai, care sta rânduit de bătaie la Hulubeşti, pregătind toate şi luând toate măsurile cerute de împrejurări ca un duce prevăzător, cum prinse veste de aceasta, socoti a nu mai întârzia şi purcese în contra ambilor vrăjmaşi cu toată armata şi gloatele lui. In cale se uciseră şi se fugăriră mai multe cete de Tătari, care rupte

www.dacoromanica.ro

din tabără de vre-o patru zile, se trăgeau acum spre ordia cea mare. După aceia, Duminică (23 Ianuarie), în murgul serii, năpădește peste avanguardia vrăjmașului ce se afla patru mile departe de tabără, compusă de 6000 Turci, între cari 300 Ianiceri și o mulțime de Tătari, invocând cu o încredere puternică după obiceiu, în glas mare numele lui Christos. Tătarii, sumetindu-se în numărul lor, nu băgară de seamă la această strigare, iar Turcii înțeleseră și încălecând căutau a scăpa cu fuga, favorisați de întunecimea nopței. Ai noștrii isbiră cu semeție pe Turci și Tătari, și îi luară în goană; avanguardia noastră, sub comanda banului Manta, îi duse gonindu-i până în ordia cea mare de la Scărpătești. Spaima intră în tabăra vrăjmașă, crezând că Mihai însuși a venit să-i isbească. Hanul, turburat de frică și neîncrezându-se în puterile sale, chiar în noaptea aceia se despărți de Mustafa-Pașa și de Bogdan și luă calea pustiilor sale. Aceștia cu Turcii lor, fugiră încă spre Rusciuk, goniți și tăiați fiind de Manta, până îi trecu Dunărea.

XIX

Mihai sosi a-doua-zi, Luni (24 Ianuarie) de cu noapte și își înfipse tabăra în locul părăsit de dușman la Scărpătești, iar în ziua următoare, Marți (25 Ianuarie), din zi de dimineață porni spre Rusciuk unde, după cum aflase, Mustafa-Pașa nedescurajat încă de atâtea învingeri, mai strângea oști și voia să-și mai cerce norocul. Fără a mai lăsa lui Mustafa vreme de gătire, domnul se grăbește, trece Dunărea pe ghiață pe la Marotin și își înșiră oștile mai sub porțile Rusciukului. El avea cu dânsul numai 10,000 ostași (7000 atât Munteni cât și Moldoveni), în vreme ce Mustafa avea 4000 oaste aleasă si 10,000 Turci adunătură din Bulgaria: El își îndeamnă oștile a se lupta vitejește pentru gloria lui Christos și mântuirea patriei și cu frunte de leu, bărbătește, mai repede de cât ai gândi, năvălește asupra Turcilor, cari abia apucaseră să iasă din cetate când lupta

www.dacoromanica.ro

se încăieră. Bătaia ţinu cât-va, fu sângeroasă şi nu încetă până în noapte, când Turcii, cu toate că erau mai numeroşi, trebuiră a se pleca furiei Românilor; de la vre-o 7000 până la 8000 căzură morţi; ceilalţi îşi căutară mântuirea în fugă, dar ai noştri urmărindu-i în întunecimea nopţei, fără seamă îi ucid sau îi prind mai pe toţi. Mustafa-Paşa, perzând calul, o luă pe jos la fugă; o slugă îi dete apoi un cal prost pe care în zadar se sili scăpa; el fu ucis de ai noştri nu departe de locul bătăliei. Domnişorul Bogdan fu mai norocit; reschirându-se toţi ai săi, însoţit numai de vr'o două-zeci de oameni, iar, după cum zic unii, numai de şase, el fugi la Constantiopole la maica-sa şi la surori. Acolo acest june pretendent fu, la 1597, prin intrigile lui Ieremia, domnul de atunci al Modaviei, din porunca Turcilor, asvârlit în mare. Insuşi analistul italian N. Doglioni spune că a văzut la acest Bogdan în anul 1597, o sabie îngropată de mai mulţi ani şi care se găsise în Moldavia; se presupunea că ar fi sabia ce Atila, vestitul rege al Hunilor, biciul lui Dumnezeu, purta în războaiele sale. Tăişul sabiei foarte bine lucrat era de şeapte palme lungime şi patru lăţime.

XX

După această strălucită biruinţă, Mihaiu puse de arse şi dete în pradă oraşul Rusciuk. Un martur de faţă descrie astfel răsbunarea Românilor asupra bieţilor locuitori ai Ruşciukului: „Multă jale se făcu în ziua aceia şi plângerile „se înălţau până la ceruri. Toţi s'au încărcat cu averi în„destule; robi şi roabe şi-a luat cu prisos; nimica n'a scă„pat din mâna lor. Gingaşele turcoaice mult răsfăţate, ce „stau în veci închise, să le fi văzut atunci goale, desculţe, „tăvălindu-se pe zăpadă, unele târâte de păr, altele de mână; nu era ostaş care să nu ducă vre-o turcoaică."

Cetatea însă nu putu fi luată, căci domnul era silit a se întoarce în Bucureşti, chemat fiind de trebile ţărei. El lasă pe Unguri, pe Cazaci şi o seamă din Români lui Albert Kiraly, poruncindu-i a urma pustiirea oraşelor turceşti din

www.dacoromanica.ro

Bulgaria. Însoțit de ostașii săi, se întoarse, intră în București, unde fu primit cu strigăte de bucurie și de bine-cuvântare ale poporului pentru isbânzile sale. Dobânda care ostașii aduseră cu dânșii fu foarte mare; din 10,000 ostași ce-i însoțiseră nu era nici unul care să nu se fi întors cu haine de mătase și alte lucruri de preț.

Indată ce răsuflară puțin ostile după aceia, Mihaiu porni pe banul Mihalcea spre Silistra, pe care o arse și o pustii. Mihalcea apoi se întoarse de asedie Brăila, după ce prădă și arse împrejmuirile. Asediații găsiră mijloc de a scrie lui Muza, ciaușul din Dobrogea, cerându-i ajutor. Muza strânse vre-o 4000 de oameni și trecând Dunărea pe ghiață, isbi tabăra românească și omorându-le după mărturia Turcilor, 1000 de oameni, îi sili a ridica împresurarea. Mihalcea se întoarse lângă Mihaiu. Domnul trămisese pe spătarul Preda și pe comisul Radu asupra Hârșovei. Turcii din acest oraș, aflând de sosirea Românilor, se grăbiră a trece Dunărea și le eșiră în întâmpinare, dar Românii îi bat și îi trec Dunărea, făcându-le mult rău în goana ce le dete până la Hârșova, pe care o și făcură prada focului.

In vremea aceasta, viteazul și strălucitul Albert Kirali, cu o iuțime neauzită, cu foc și cu fer, prădând și pustiind, își rotește fulgerând armele prin toată Bulgaria, prin Sistov, Cernavodă, Rasgrad, Babadag și Oblucița. După ce toate aceste orașe se mistuiră de sabie și de foc, el își împinse pustiirile până la Marea Neagră și la gurile Dunărei, ajungând până la Varna; apoi trecând munții, el merse dincolo de Adrianopole, tot pustiind câmpiile și împrăștiind mai multe cete de Turci și de Tătari. Apoi Kiraly își întoarse la Mihaiu învingătoarea oaste, neatinsă de dușman și înavuțită cu multă prada.

XXI

Tot în acea lună Ianuarie, o ceată de Români aflară prin spioni că Sinan se întorcea de la Belgrad la Constantinopole cu multe bogății, răpite mai toate de la dușmani. Acei

www.dacoromanica.ro

Români trec în Bulgaria, îi pândesc calea în munții Emului și năvalesc fără veste asupră-i. Sinan își lasa bogățiile în pradă și Românii, lacomi dupa dânsele, detera vreme lui Sinan ca să scape. Gesty Ferentz sosi cu o ceata de Transilvani cari, unindu-se cu Românii coprinsera mai multe cetăți din partea locului, trecura munții în Tracia, împrastiară groaza în toate laturile și își împinsera pustiirile lor până la porțile Constantinopolului.

Dacă toată armia ar fi sprijinit aceasta nemerita incursie, sultanul ar fi avut mult a se teme pe scaunul sau împăratesc. La întoarcerea sa în țara Românească, Ferentz întâlni un corp de 12,000 Tatari, pe care-l împrastie și-l sfarâma. Toate aceste lupte din luna lui Ianuarie numai, umplura cinci-spre-zece cară cu capete de Turci, tot din cei mai însemnați care se adusera în tabara românească. Asemenea strălucite isbânzi ale Românilor aprinsera sperarile popoarelor mult chinuite din Turcia și începura a le deștepta din amorțeala din care de veacuri zaceau. Bulgarii fura cei mai întâi a se forma în cete și a lua armele. Un corp de 2000 de țarani din Bulgaria coprinse Sofia, capitala provinciei, în lipsa pașei d'acolo și îi dete foc și prada; dar neavând destula putere spre a o ține, țaranii o lasa și se trag. Prada facuta se împarți între dânșii și fie-caruia îi veni în parte aproape 300 scuzi; apoi, mai unindu-se și alții cu dânșii, s'apucară să pustiească țara în toate parțile și ajunseră trei zile departe de Constantinopole. Ei întâmpinara un convoiu de un mare numar de cara, camile și mai mult de 40,000 dobitoace ce se duceau la oastea turcească; ei isbesc mica oaste ce îl ducea, o birui și omoara 2000 Turci, luând toata acea prada.

XXII

Isbânda nu fu de o cam data, în Moldavia, așa repede și strălucită ca în țara Românească. Aron-Voda, îndata ce se declară în contra Porței, începu a-și gati orașele și vru sa faca cetațile moldovenești din Basarabia ocupate de Turci.

www.dacoromanica.ro

Dar pe când facea acea gătire, în Decemvrie 1594, iara veste 14,000 Cazaci, între cari 2000 puscaşi aleşi, sub trei steaguri, unul cu Vulturul negru şi cu mănunchiul de argint, altul cu Vulturul alb cu manunchiul tot de argint şi al treilea dupa obiceiul lor, navalesc cu capetenia lor anume Loboda, în Moldavia, pradând şi pustiind prin foc şi sabie. Aron d'abia scapa din Iaşi cu doi boieri ai sai şi Cazacii coprinsera capitala, pusera mâna pe vistieria domnului şi umplura oraşul de flacari şi de sânge. Mai tot Iaşul fu mistuit de foc. Cazacii luara din Moldova 26,000 cai, 600 fete tinere; ei gasira în capitala 70 tunuri din care parte le luara, parte le încuiara. Ne mai având ce jefui în Moldavia, ei trecură sa faca asemenea în Polonia. Vazându-se scapat din nevoia aceia a Cazacilor, Aron începu iaraşi a se pregăti de oaste împotriva Turcilor. El primi şi de la Bathori o seama de osti ajutor sub comanda lui Becea Andreaş şi se duse sa isbeasca Benderul, dar fu respins de beiul oraşului Mira-Ahmet. Aron se întoarse, apoi merse spre cetaţile Kilia şi Cetatea-Alba şi asedie pe cea din urma, începând a o bate puternic cu tunurile. Garnizoana, ne mai putând sta mult împotriva, ceru ajutor de la Gazi-Ghirai, hanul Tatarilor. Acesta sculă un numar mare de Tatari şi, punându-le cap pe Adil-Ghirai, ei sburara în ajutorul cetaţei. Tatarii sosira pe când garnizoana era în nevoe de a se preda. Aron, vazând sosirea acestora, pricepu că este peste putinţa a urma asedierea în faţa unei asemenea oştiri şi se ridica de acolo, trăgându-se spre ţară.

Tatarii, în cele d'întâi zile ale lunei lui Fevruarie, intrara în Moldavia, urmarind pe Aron şi facând şi pustiiri dupa obiceiu, până când şi ei cazură în cursa ce-i aştepta. Aron, care mai dinainte aflase de sosirea lor, nu perduse vremea; el îşi strânsese toate trupele, ridicase poporul în arme, fagaduindu-i prada duşmanului, şi tot poporul era în picioare; chemase în leafa o seama de Cazaci cari, inimaţi de pilda Românilor, apucară armele în contra Turcilor şi deputară la printul Transilvaniei, cerându-i leafa numai pe

www.dacoromanica.ro

două luni, făgăduind că apoi se vor mulțumi de prăzile lor și că vor sluji causa creștinătatei cu credință și cu stăruință. Dintr'alta parte Mihaiu, înștiințat de Aron, se grăbi a-i alerga în ajutor. El plecă din București luând cu sine soția și copilul său și se duse spre hotarul Moldaviei cu oștirea sa. Ambii voevozi meditară o stratagemă și întinseră o cursă în care lesne căzură vrăjmașii. Mihaiu, ce se afla în fața Tătarilor, se făcu ca cum s'ar fi înspăimântat de furia vrjmașului și începu a se trage înapoi; Tătarii se iau fără socotință dupa dânsul până când cad între oștile muntene ale lui Mihaiu și oastea moldoveană a lui Aron, care sta ascunsă în păduri și în spatele dealurilor. Atunci de o dată, Românii iau ofensiva, Muntenii isbind pe Tatari din față și Moldovenii de din apoi și din coasta. De trei ori, Tătarii văzând primejdia în care se aflau, se strâng în grămadă și în disperarea lor, ca niște mistreți isbiți și împresurați din toate părțile, căută a-și deschide o cale de scăpare; dar Românii se îmbărbătează mai presus de firea omenească și se silesc a nu lăsa să le scape din mână această pradă căzută în cursa ce-i pregătise. In sfârșit după o luptă înverșunată, armata tătară se sdrobește și se reschiră; 12.000 Tătari, afară de copii și de neveste, zac morți în locul bătăliei; mulți încă sunt răniți; mai toată călărimea lor e prăpădită și fiul hanului însuși e lovit de moarte; 1500 cai ungurești, multe care încărcate cu puști, multe steaguri și 1000 creștini mântuiți din robie: iata care fura trofeele acestei birunțe. Rămășța tătarilor lua în fuga mare calea pustiilor. Aceste învingerice suferiră Tătarii în Valachia și Moldavia în aceste două luni, precum și rigoarea iernei facură ca armata lor din 80,000 oameni, d'abia se întoarseră 8000. Indată, pe lângă aceste perderi, o foamete grozava îi mai seceră în aceiași iarnă, încât de lipsă, ajunseră de își frigeau muierile și copiii în frigări și'i mâncau.

După învingerea strălucită asupra Tatarilor, ambii voevozi înștiințară de toate cele cu noroc săvârșite pe prințul Transilvaniei, arătându-i că, de le va sosi în ajutor armata

www.dacoromanica.ro

Transilvaniei, după cum li se făgăduise, până la 29 ale acelei luni Februarie, ei vor stăpâni toate Dunărea şi se vor pune în cale spre Constantinopole, fiindcă toate popoarele creştine din Turcia s'au sculat sau sunt gata a se scula împotriva Turcilor.

XXIII

Bathori, care sta în acea iarnă în nelucrare, ocrotit de isbânzile Românilor, nu se prileji a răspunde cererei şi dorinţei domnilor români, căci ocupaţia viitoarei sale nunţi umpluse cu totul mintea sa atât de uşuratică. Părintele Alfons Carilio, pe care îl trămisese la Viena, după cum am văzut, îi adusese fagadueli mărete de la împăratul şi îngaduinţa căsătoriei lui atât de mult dorită cu Maria-Christina de Austria, fiica archiducelui Carol, unchi al împăratului. Aceasta făcu pe duşmanii lui Bathori să zică cum că cesarul Austriei 'i-a dat o femee spre a-l răsplăti de a fi călcat credinţa şi alianţa Turcilor şi că drept zestre a luat nevoia de a purta războiu cu dânşii.

După aceia, Sigismund trămise ambasadă la împăratul, în capul căreia puse pe unchiul său Bocskai, carele ajunse în 14 Decemvrie (1594) la Viena şi în 12 Ianuarie (1595) la Praga, unde fu foarte bine primit. Aci se încheie între împuterniciţii lui Sigismund şi ai împăratului un tractat de alianţă pe aceste temeiuri: că nu vor depune armele şi nu vor face pace cu Turcii decât numai printr'o învoire reciprocă; că în tractatul cu Turcii se va coprinde despre Transilvania, Valachia şi Moldavia, că toată Transilvania şi partea regatului Ungariei ocupate de Bathori vor rămânea vecinice ale acestui prinţ şi copiilor săi, parte bărbătească, cu dreptul celui mai întâiu născut între dânşii şi tot în chipul cu care se bucurase de acestea prinţii Ioan, Ştefan şi Christofor, dar cu condiţie că vor recunoaşte pe Rudolf şi pe următorii săi, regi ai Ungariei, ca suzerani ai Transilvaniei; că dacă Bathori va muri fără copii parte bărbatească, Transilvania şi ţările ce se ţin de dânsa vor ra-

www.dacoromanica.ro

mâne pe seama împaratului şi a urmaşilor sai şi ca Bathori cum şi staturile provinciei vor fagadui printr'un juramânt solemn îndeplinirea acestui articol; ca în casul când Transilvania se va reîntoarce regilor Ungariei, împăratul şi urmaşii săi vor jura d'a pastra obiceiele, privilegiile, drepturile şi libertăţile ei şi d'a nu da cârmuirea tarii decât unui domn în aceasta provincie; ca împaratul va recunoaşte pe Bathori ca print suveran, ca-i va da titlul de *stralucit*, ca va mijloci a i se da în casatorie una din fetele archiducelui Carol, mort de curând, şi ca va pofti pe regele Spaniei a-i acorda colanul mielului de aur; ca împaratul îi va da toate ajutoarele trebuincioase de oameni, bani şi munitii de rasboiu; că va invita pe Papa a lua sub protecţia sa pe printul şi staturile sale; ca Bathori şi copii sai se vor institui printi ai sântei Imparătii, dar fara a avea drept de şedere şi de vot în dieta; ca oraşele, cetaţile şi castelurile ce se vor lua de armata împaratească în rasboiu vor fi ale împăratului şi ca cetăţile ce prea-stralucitul print al Transilvaniei va coprinde cu oştile şi cheltuiala sa vor rămânea ale sale, bucurându-se de ele sub titlul de feud al împaratiei, dar daca aceste cetati vor fi din ale vechiului regat al Ungariei, printul va fi îndatorat a le înapoia cu o dreapta despagubire, platita de împaratul; ca împaratul va plati sumele trebuincioase pentru întărirea cetaţilor Transilvaniei şi ca Bathori, din partea sa, nu va cruta nici cheltueli, nici îngrijiri, spre a le apara în contra duşmanului comun. Se mai adaogi la acest tractat un articol ce se părea a fi o rea prevestire: zicea într'însul că la întâmplare că acest răsboiu să nu isbutească, dupa cum sperau, şi ca Bathori să fie gonit din Transilvania, împaratul se va îndatora a-l primi în staturile sale şi ai da venituri de ajuns spre a ţine demnitatea sa şi marirea casei lui; ca în sfârşit nobilii pe care acest răsboiu i-ar pune în aceiaşi primejdie ca şi pe printul lor, vor putea sa se retragă cu dânsul în Germania.

Acest tractat, prin care împaratul parea sa se fi aratat

www.dacoromanica.ro

prea generos şi a fi oprit pentru sineşi numai dreptul onorific de suzeranitate şi eventualitatea puţin probabilă cu un prinţ aşa de tânăr, d'a dobândi Transilvania în lipsă de moştenitor' era într'adevăr câştigarea Transilvaniei de sigur de către împăratul, căci era la mijloc un secret ce puţin în urmă se dete pe faţă, iar care atunci era cunoscut de toţi cei apropiaţi de Sigismund şi prin urmare şi de iesuiţii ce îl vindeau curţei Austriei; acesta era neputinţa, constatata de medici, de a împlini datoriile căsătoriei. Se zice că el fusese legat prin farmecele unei babe fermecătoare numită Ioana, care era a lui Ioan Koacok; alţii presupuseră mai în urmă că muma lui Ştefan Bocskai, dorind ca Sigismund să ia în căsătorie pe o fată a ei şi ne isbutind din pricina vanităţii lui Sigismund care preferi pe o nemţoaica din familie împărătească, prin farmeci îl legă. Sigismund ce-şi cunoştea starea, sau că credea că prin ştiinţa medicala îşi va putea vindeca neputinţa, sau din mândria de a se vedea aliat cu neamul împărătesc, dori această căsatorie care fu aşa de fatală ţărei sale.

După încheierea tractatului, ambasadorii Transilvani primiră daruri mărete şi dându-le audienţa de congediu, împăratul le făgădui că peste puţin va trămite pe principesa Maria-Christina, logodnica lui Bathori; dar curtea imperială tot amână aceasta sub deosebite pricinuiri. Bathori se plânse în mai multe rânduri şi svaturile ţărei, ce se temeau în această alianţă cu casa Austriei să nu le fie fatală, ziceau în gura mare că şi-au bătut joc Nemţii de prinţul lor. Spre a potoli aceste sgomote, Ştefan Bocskai care rămăsese la Praga, se duse în începutul lui Martie la Gratz, capitala Stiriei, unde se căsători ca procurator al stăpânului său Sigismund Bathori cu Maria Christina, faţă fiind arhiducele Maximilian, fratele împăratului şi Ferdinand fratele principesei. Bocskai, printr'o ceremonie obicinuită în căsătoriile prin procură ale prinţilor, se puse în patul de nuntă, dar Nemţii tot nu trămiseră de o cam data pe mireasa la soţul ei, până în vara următoare.

www.dacoromanica.ro

XXIV

Domnii români nu perdură vremea aşteptând armata lui Sigismund ce nu veni şi căutară a se folosi de izbânzile lor şi de spaima ce ele răspândise în vrăjmaşi. In vreme ce oastea lui Aron coprinde Măcinul şi alte cetăţi şi răscoală toată Dobrogea, ai cărei locuitori urând tirania Turcilor se ridicară cu toţii şi curăţiră ţara lor de dânşii, două escadroane de Moldoveni, înaintate în astă provincie, bat în două rânduri, două cete însemnate de Turci şi le ieau două stindarde; apoi Moldovenii se împreuna cu Dobrogenii revoltaţi, se învârtejesc, ieau cu sila Kilia şi Benderul, unde ei tae în bucăţi pe beiul cu 600 Turci, luând şi multe turme de dobitoace şi merg de asediază pentru a doua oară Cetatea-Albă, arzându-i împrejurimile, după ce au răsipit oştirea beiului acelei cetăţi astfel încât d'abia a scăpat teafăr, el al optulea, lăsând în puterea Moldovenilor steagurile, tobele, trâmbiţele şi cele mai multe muniţii ale sale.

Mihaiu coprinde Ismailul, unde omorî mai mult de 1000 de Turci şi găsi 70 tunuri de baterie, două din care erau însemnate cu armele împăratului Ferdinand şi alte două cu ale lui Ioan Huniad. Aceste patru tunuri Mihaiu le trămise în dar la prinţul Transilvaniei [1]) şi după ce lăsă în Ismail, o garnizoană de 2000 Români, trecu apoi iarăşi Dunărea, pustiind oraşele turceşti ce mai rămăseseră în Bulgaria [2]) şi se întoarse în grab spre Bucureşti până a nu se desghieţa de tot Dunărea. La întoarcerea sa în Ţara-Românească, cu toate că curgea de trei palme apa pe ghiaţa Dunării,

[1]) Aceste tunuri se credea a fi fost luate de Ştefan cel Mare în bătaia vestită ce câştiga asupra lui Matheiaş-Corvin regele Ungariei la Baia.

[2]) Herrera spune ca la Smil, Românii omorâra mai mult de 2000 Turci şi găsiră 34 de tunuri din cari unele de la Huniad, şi lăsara garnizoană ca la 2000 de oameni fiind cetatea tare. — Andreiu Borestay ice că Albert Kiraly, la 10 sau 6 Maiu, lua Smilul, după ce cu o trupă de Români a bătut 3000 Turci ce veneau prin Moldova, omorându-le 2000 de oameni, lua lesne Silistra şi apoi veni la Brăila cu multă prada

www.dacoromanica.ro

intr-epidul român, cum zice De Thou, viteazul domn nesocoti o primejdie așa de învederata și trecu cu toată prada sa de cealaltă parte a râului.

In vremea aceasta Tatarii năvalisera în Moldavia. Poarta, orânduind domn în țara Românească pe unul numit Ștefan, însarcinase pe capigi-pașa și pe Silistrei, cu multa putere de Turci ianiceri și de Tatari sa-l duca în scaun. Mihaiu afla de aceasta și tramise pe Albert Kiraly, care întâmpina pe dușman la 16 Martie, îl sparse și-l fugari, iar cetatea Silistrei, cruțată pâna atunci, o asemană cu pamântul; apoi, ne mai întârziind Kiraly, se învârteji la orașul Turtucaia, cale de o zi de Rusciuk, o aprinse, ucigând mulți din locuitori și se întoarse la București, unde se afla Mihaiu. Printul tramisese de vre-o câteva zile din nou pe Mihalcea ca sa ia Braila și sa-și rasbune pentru rușinea ce primise fiind silit, la cea d'intâi asediere, a se departa. Cetățuia Brailei era închisa cu un zid gros și întărit cu palimare de pari. Armata toata ce o împresura, atât Românii lui Mihalcea, cât și Ungurii lui Albert Kiraly pe care Mihaiu îndata dupa întoarcerea sa de la Turtucaia, îl pornise la Braila în ajutorul lui Mihalcea, dupa marturia chiar a chronicarilor Turci, se urca la 20 mii oameni cu multa artilerie. Garnizona cetății era de 30,000 Turci și nu le mai putea veni alt ajutor, caci Dunarea se desgheșase. Când se apropiara creștinii, garnizona eși din cetate și începu a hărțui, dar fu îndată silita a se închide în ziduri spre a se apara cu tunurile și cu pușile. Asediatorii deschisera și dusera șanțuri prin trei locuri și grabiră mult asedierea. Peste 16 zile, la 30 Martie, înconjurații ne mai putându-se împotrivi, se svatuira a se preda cu condiții; dar Mihalcea ce era nascut din Braila, nu voia sa le dea alta capitulație decât numai voia de a eși cu femeile și cu fii lor, fără de a lua nimic din avuția lor. Insa, după multe rugaminte ale lui Kara-Ciauș, Mehemet-bei și Mustafa-Ciauș, deputați ai garnizoanei, capeteniile ungurești mijlocira și jurara pe credința lor ca nu li se va face nici un rău și ca pot lua cu

www.dacoromanica.ro

dânşii orice vor voi. La 10 Aprilie Braila capitula după o asediere destul de prelungita. Aşa, pâna a nu trece dincolo Dunărea, ei îmbarcara pe corabii aproape 1000 cântare de mobile şi scule ale lor şi începura a eşi din cetate spre malul Dunăreî plângând şi ţipând tare; dar ai noştri zarind că sub straele lor erau şi bani şi ca încă şi în pâni aveau ascuns aur topit, orbiţi de dragostea jafului la care foarte mulţi se deprinsera cu paguba disciplineî, calcară credinţa dată şi se aruncara asupra sarmanilor Turci, începând a despuia pe unii, pe alţii mai însemnaţi a-i lua robi şi pe vre-o câţiva a-i şi ucide. Kara-Ciauş, vazând aceasta calcare a capitulaţiei le strigă: „Mincinoşilor! este oare vre-o „religie care sa ierte ceia ce faceţi?" Atunci Albert Kiraly cu celelalte capete ale armatei puseră mâna pe săbii spre a opri pe creştini de a maltrata pe Turci, uciseră vre-o câţiva din cei mai îndaratnici şi ocrotiră trecerea acestor nenorociţi pe cellalt mal al Dunărei.

XXV

In vreme ce Mihaiu se straduia cu atâta virtute împotriva duşmanului din afara, zavistia boerilor semana semânţa împărechierilor din launtru. O seamă de boieri, văzând energia şi calităţile deosebite ce desvolta Mihaiu, se temură ca acest om eroic să nu curme puterea şi supremaţia ce cu atâta nevoie isbutiseră a întemeia în stat asupra puterei domneşti. Incepura a vedea într'însul un urmaş al acelor domni ca Mircea, Dracul, Ţepeş, cari într'o vreme sdrobiau vrajmaşul din afara şi apăsau puternic dimpreuna cu factiile, anarhia şi partitele din întru şi libertatea publică. Alţii din descurajare, socotind că razboiul început nu va putea fi tot aşa norocos până la sfârşit, alţii încă mânaţi ca totd'auna de patima ambiţiei şi a ureî individuale, toate aceste factii în sfârşit, în capul cărora era banul Manta, se uniră şi complotară ca să doboare pe Mihaiu şi să cheme

www.dacoromanica.ro

pe Turci. Complotiştii băgară fără de veste în Craiova un corp de cinci mii Sârbi, strânşi în leafă de dânşii şi se sculară pe faţă în contra domnului. Acesta trămite îndată la Craiova un corp de oştire care năpădeşte în oraş, sdrobeşte pe răsvrătitori şi goneşte pe străini până îi trece în not Dunărea. Mihaiu se purtă cu multă mărinimie către boierii, duşmanii lui; îi ertă pre toţi împreună cu capul lor, banul Manta carè, după cum spune Walter, trăia încă la 1598. Apoi acea oştire din Craiova merse sub Albert Kiraly de triumfă prin flacări de oraşul Nicopoli; dar, după atâtea isprăvi mărete şi strălucite, Românii cercară şi o perzare. Farcaş, având cu sine un corp de 3000 Români, Sârbi şi Ungurii fu înşelat de doi custozi români cumpăraţi de Turci cu 2000 aspri ca să-i vestească că vre-o sută de Turci pradă pe locuitorii din preajma Vidinului şi că-l roagă acei locuitori să alerge în ajutorul lor. Farcaş încrezător se duce şi cade în mijlocul unei armii de 30.000 Turci sub un agă; cei mai mulţi din ostaşii săi, împresuraţi de vrăjmaşi, periră. El numai cu puţini, putu scăpa. Această perdere uşoară îsi avu însă compensaţia sa cu atâtea alte biruinţe şi în sfârşit cu luarea Brăilei.

XXVI

Coprinderea Brailei încheie într'adevar glorioasa campanie din earna 1595, fără seamăn poate în istoria lumei. Nici o dată simţimântul libertăţii nu îmbărbătă mai puternic inima unui popor; patru luni d'a-rândul, nesocotind rigoarea ernii, nici numărul cel mare al duşmanului, pururea în câmpul bătăliei, mereu ca nişte uriaşi, s'au răsboit Românii din ambele ţări. Intr'o vreme aşa de scurtă, ei se luptară în zece bătălii însemnate, împrăştiară mai multe armate duşmane, coprinseră ca la două-zeci şi cinci oraşe

www.dacoromanica.ro

mari şi puternice şi cetaţi [1]) şi prădară în laturile lor mai multe mii de sate. Constantinopolul însuşi îi văzu pustiind prin fer şi flacări până la porţile sale! Privind în total această campanie, imaginaţia este isbită de atâtea îndrăzneţe întreprinderi săvârşite, ca într'un vârtej de vitejie, de un popor setos de libertate trăsărind sub impulsia unui geniu războinic.

[1]) Printre oraşele cuprinse de Români în asta campanie figurează Oraşu de Floci, Brăila, Ruşciukul, Turnul, Isakcea, Hârşova, Măcinul, Silistra, Ismailul, Chilia, Benderul, Cetatea-Albă, Baba, Şiştovul, Cernavoda Obluciţa, Rasgradul, Provata, Dobricea, Zagora, Turtukaia, Nicopolii, Vidinul, Vracea.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CARTEA II

CĂLUGĂRENII

(Aprilie 1595—Decemvrie 1595)

I.

Incă de la cele d'întâiu triumfuri ale Românilor din această iarnă, spaima şi groaza ce coprinsese tabăra şi ţinuturile de margine ale împărăţiei turceşti, intrara şi în Constantinopole şi pătrunseră şi până şi în saraiul unde trăia desfătat şi fără grijă desfrânatul sultan Murat al III-lea. Vaetele şi cârtirile poporului, demoralisarea ostaşilor, a ianicerilor chiar, cari nu mai voiau a merge la razboiu sup pricinuire că nu li se plătesc lefile, îl înfiorară de frică şi îl silira a se gândi şi la trebile împărăţiei sale. Visteria fiind sleită cu totul, fu silit a lua din casa sa bani spre a mulţumi oştile ce cârtiau cu obrăznicie, facând adesea şi răscoale. Spre a îmbărbăta spiritele spăimântate ale ostaşilor de pe margine, le trămise steagul cel sânt ce se zicea a fi fost al profetului Mahomet şi care, luat de mai nainte de la Egipt, fusese până în acea iarnă cu sânţenie păstrat în Damasc. Dar fiinţa de faţă a steagului profetului chiar nu putu încuragia pe ostaşi, cari acum, cu totul demorali-

www.dacoromanica.ro

saţi. nu mai îndrăzniau a da faţă cu duşmanul. Sultanul porunci atunci a se face rugăciuni publice în piaţa cailor (Atmeidan sau vechiul Hipodrom) în dosul arsenalului; vizirii, şeicli, legiştii, preşedinţii cancelariei statură acolo de faţă din porunca lui. Veştile ce mai veniră de la Dunăre adăogira amarul inimei sale şi-i pricinuiră moartea, pe care el o presimţise mai dinainte şi o grăbi printr'o temere superstiţioasă. Saatgi-Hasan (Hasan ciasornicarul), comisul său favorit, visă un vis în care juca un rol cu sultanul Suleiman, şeicul Emir Estivi şi sultanul Murat. Visul acesta era aşa de ciudat în cât el nu se putu opri d'a-l descrie stapânului său. Spiritul superstiţios al lui Murat III se impresionă foarte de acest vis şi trei zile după aceia, apucându-l cârcei la stomac, crezu că i s'a apropiat ciasul morţii. El porunci atunci comisului său să jertfească cinci-zeci şi două de oi din care patru negre, opt pestriţe şi patru-zeci albe, de pe cum spusese moşul sau Suleiman în visul lui Hasan şi, spre a-şi împrăştia posomorâta melancolie, se duse în grădinele seraiului şi se odihni în kioşkul zidit de curând de Sinan-Paşa pe malul Bosforului, de unde din două părţi se vedeau sosind corăbiile în port. Acolo, peste obiceiul său, porunci musicanţilor odăiei sale să zică un cântec de jale ce începea prin aceste cuvinte: „Sunt împovorat de sarcina relelor mele: o „moarte! fii într'aceasta noapte mereu alaturi cu mine". Indată două galere egyptene înaintară spre port; tunurile lor salutând, curmara aceste cântări jalnice, făcând să plesnească geamurile kioşkului şi să cază în bucăţi. Această împrejurare foarte naturală fu privită de Murat ca un semn rău. „Odinioară, „zise el, tunurile flotei întregi n'au făcut nici o sminteală „acestor ferestre şi cum tot se sdrobeşte la sgomotul arti„leriei acestor galere; văz că s'a sfârşit cu viaţa mea ca „şi cu kioşcul!" şi lacrimile inundară obrajii şi barba lui. Sculându-se apoi d'acolo, el intră în odaia sa, unde se aruncă pe o sofa cu inima apăsată de temere şi mâhnire. Chiar în noaptea aceia îşi dete sufletul (16 Ianuarie 1595).

www.dacoromanica.ro

Moartea lui fu ținută secretă până sosi de la Magnesia (28 Ianuarie) fiul sau Mahomet, care fusese la vreme înștiințat de muma sa venețianca Baffa. Indată ce el desbarca la kioș kul lui Baiazet, tunurile saraiului și pristavii în piețe vestira moartea lui Murat III și înălțarea lui Mahomet al III-lea. Toți slujbașii alergara spre a-i aduce închinăciune. Noul sultan era un prinț crud, afemeiat și muiat de tot prin plăcerile care îl facură să piarză înfocarea ce avea mai întâiu spre razboiu. Dupa ce savârși îngropaciunea tatalui sau cu multă pompă, Mahomet III porunci să-i aducă înaințe pe toți frații săi, în numar de noua-spre-zece; acești feciori și doua-zeci și șapte fete ramasesera numai din o suta doi copii ce avusese Murat III cu deosebite neveste. Mahomet cu o fățarnica mila mângâia temerile fraților săi și față cu dânșii dete porunci pentru ceremonia tăierii lor împrejur; dar, ducându-i apoi în camere despărțite, pentru ca vaietele lor să remâna tainuite, tramise muți cu fatalul laț de-i sugrumara pe toți. Din aceste nenorocite jertfe ale unui obiceiu barbar, patru luasera oare-care grad de desvoltare, fiind crescuți cu multa îngrijire. Acela ce da mai multe sperari era sultan Mustafa, împodobit cu cunoștințe literare, care aflând moartea tatalui său exprimă presimțirea soartei sale într'un distic elegiac. După aceia, sultanul porunci sa arunce în mare șeapte-spre-zece roabe însărcinate ale tatalui său. A doua zi el puse de aduse înaințe-i trupurile fraților săi omorâți, le închise în sicrie de chiparos, le împodobi cu turbane și pene de cocori și, cu alai mare, le duse de le îngropă lânga tatal sau.

II

Aceasta noua stapânire care începea prin un așa de sângeros ospăț de frați, fu primita de osmanlii cu o tristă presimțire. Nici o dată până atunci împarația otomană nu se aflase în așa cumpana de peire. Oștirile din Constantinopole, nemulțumite că sultanul fără știrea lor s'a urcat pe

www.dacoromanica.ro

tron, îl primira cu o rascoală înfricoşata, prădara oraşul, voira a izbi şi saraiul şi d'abea cu varsări mari de bani ce li se facu, se liniştira. Din afară împaraţia era pustiita de Români, Bulgari, Sârbi, Unguri rasculaţi, al caror esemplu toate cele-l-alte popoare creştine din Turcia stau gata a-l urma. Armatele musulmne demoralişate cu totul fugiau de bataie. în vreme ce stau semete dinaintea capeteniilor lor şi adsea se resculau asupra-le. Pe lânga acestea o foamete cumplita coprinse atât taberile de margine cât şi Constantinopolul, şi, ca cum paharul relelor nu era destul de plin, îngrozitoarea ciuma îşi împreunase cu dânsa pustiirile sale. Atunci, în acele grele şi amari minute, Turcii, aceşti crunţi şi trufaşi cuceritori a şapte-zeci de popoare, stau înmarmuriţi şi cu durere îşi întorceau ochii catre pustiile Asiei de unde au venit şi unde cred ca sunt meniţi a se întoarce. Prorocii, ce de mult circulau printre mahometani, faceau pe acest popor fatalist, mistic şi crezator în minuni, a crede ca acel cias atât de temut, acum a sosit. Se zicea într'adevar ca prorocul Mahomet murind fu întrebat câta vreme va ţine statul şi religia sa, şi ca el, neraspunzând nimic, radică numai mânile sale în sus aratând cele zece degete, aceia ce sectatorii Coranului talmacira ca va sa zică *zece, o sută* sau *o mie de ani.* Apoi cele-l-alte doua soroace trecând, ramasese sorocul fatal de o mie de ani, care tocmai atunci se împlinise. Se credea şi se zicea iara ca, precum oraşul Constantinopole şi-a tras marirea lui de la un Constantin, şi apoi a fost luat şi sdrobit sub un alt Constantin şi pecum împaraţia romana a început a înflori mai cu seama sub un August şi se perdu sub un alt August, asemenea şi domnirea Stambulului şi împaraţia greaca coprinsa de un Mahomet, au sa se sdrobeasca şi sa se prapadeasca sub un alt Mahomet, şi toţi banuiau ca acest nou sultan, cu numele Mahomet, va fi cel preursit pentru caderea împărăţiei. Se mai zicea asemeni ca la anul 1453, cand s'a luat Constantinopolului de Mahomet II, se ivise o prorocie care spunea ca acest oraş va intra iarăşi în

www.dacoromanica.ro

stapânirea creştinilor dupa doi-spre-zece *ani-luni,* — socoteala arabica dupa care un *an-lună* coprinde doi-spre-zece ani d'ai noştri, — şi aşa de doua-spre-zece ori doi-spre-zece ani, adecă 144 ani, adaogându-se cu 1453, da anul 1597, ce era preursit pentru caderea împaraţiei turceşti. Mult mai multe şi mai curioase erau prorociile ce circulau printre creştini şi înflacarau de sperare imaginaţiile lor. Erau nişte prorocii vechi ale lui Metodie episcopul de Patras, ale lui Leon împaratul-filosof cu tablourile profetice ce i se atribuiau şi care vestiau surparea împărăţiei turceşti de catre un om de viţa veche: „iata pastorul zicea „asta din urma prorocire, carele va ucide pe lupul ce do-„ria sa manânce oaia; pastorul îl va ucide şi-l va gasi om. „Astfel va peri cel ce a stapânit prin sila". Apoi veniau prorociile lui Merlin, care ziceau ca unul încoronat cu trei coroane va sdrobi împărăţia turceasca şi ca înainte de aceasta daramare va cădea asupra'i o boală urâta şi groaznica (precum era ciuma de atunci); în sfârşit cea mai raspândita prorocie era a astrologului Antonie Torquato de la Ferrara, care traise pe la 1480 pe timpul lui Mateiu Corvin, craiul Ungariei. El pretindea că împaraţia otomană va cadea când va ajunge la al XIII-lea sau al XIV-lea sultan şi nu va trece mai mult de anul 1596, căci atunci i se va întâmpla un ce groaznic şi de moarte, din pricina că murind sultanul domnitor se vor ivi atâtea certuri şi lupte între cei mai mari ai statului încât se vor sfaşia unii pe alţii şi asemenea vor paţi şi de catre straini. Atunci creştinii vor lua înapoi Ungaria şi vor face multe navaliri în împărăţia turceasca, care va fi înca necajita şi de o mare ciuma şi de o foamete cruda. Apoi, creştinii îmbărbătaţi şi înfocaţi cu atâta îndrasneală şi graba şi puteri, vor trece marea, încât toata creştinatatea se va vedea de-o data în arme la rasarit, unde va parea mai mult a fi sburat decât a fi trecut. Atunci Turcii sevor creştina şi ambele biserici şi ambele împărăţii se vor face una sub un singur împarat creştin. Apoi, pe lângă aceea, Mohamet III se întâmplase a fi al

www.dacoromanica.ro

XIII-lea sultan dupa Osman cel d'intâiu, Ciuma, foametea, rasboiul, moartea sultanului Murat, rascoala oştirilor, sfâşierile celor mari între partidele duşmane ale vizirilor Sinan şi Ferhad, toate se împreunase spre a da temeiu acestor prorocii. Dar cea mai bună prorocie, observă foarte bine un analist contimporan, ar fi fost sabia şi unirea creştinilor; nenorocire însa ca aceasta din urma, ca în totdea-una când se fac asemenea legaturi contra Turcilor, lipsi şi astfel toate prorocile rămasera zadarnice şi eşira de minciuna.

III

Câteva zile dupa întronarea noului sultan, Sinan-Paşa fu scos din vizirat şi surghiunit la Malgara, iar în locu-i se numi rivalul sau Ferhad-Paşa (16 Februarie), care tot deodata primi şi comanda mai presus a armatei, cu porunca d'a porni asupra tarei Românesti. Se zicea ca Ferhad ar fi isbutit a surpà pe Sinan-Paşa încredinţând pe sultanul ca Mihaiu- Voda si Sigismund Bathori s'au revoltat numai din ura ce aveau catre Sinan iàr nu din ura lor catre Turci. Ferhad-Paşa poreclit *Characlan (şearpele negru)*, era de origine arnaut. El fusese crescut în seraiu şi, deosebinduse în toata vremea prin vitejia şi înţelepciunea sa, ajunse iute în cele mai mari slujbe ale împăraţiei şi acum pentru a doua oară fu învestit cu puterea vizireascà. Noul mare vizir aduna îndată la divan pe toţi vizirii, pe muftiul, pe cadiaskerj, pe nişamgiul pe cei patru defterdari, precum şi pe agii ianicerilor şi ai bulumilor spre a se svatui daca tre bue sa se îndrepteze spre Buda s'au spre ţara Românească. Divanul se învoi la aceasta din urma parere. Vizirul porunci la toţi paşii vecini a-şi concentra oştirile la Rusciuk, unde sa se adune şi materialele cu lucratorii trebuincioşi spre a face pod pe Dunare: paza acestui post pâna la sosirea sa fu încredinţata lui Lala-Mahomet-Paşa beler-beiu de Anatolia, care şi porni îndata spre Dunare.

www.dacoromanica.ro

Beiler-beiul Rumeliei Asan-Paşa, care se numise în locul lui Mahomet-Paşa, feciorul lui Sinan-Paşa, şi care tot într'o vreme comanda cetatea Vidinului, primi poruncă să pregătească aceasta trecere. Pe când marele vizir se ocupa cu multă activitate în Constantinopole cu pregătirile îngrozitoarei sale expediţii în contra ţărei Româneşti, o răscoală a spahiilor, aprinsă prin zizaniile vrăjmaşilor săi, Sinan-Paşa şi Cicala-Paşa, turbură liniştea capitalei şi era p'aci să-l răstoarne din vizirat şi să-i rapună şi viaţa; dar, prin vărsari de bani şi cu spriinul ce avu de la ianiceri, putu lesne s'o răsipească (21 Aprilie, 1595). După domolirea acestei răscoale marele vizir eşi cu alaiu din Constantinopole, Joi în 26 Aprilie şi tabarî la Daut-Paşa, ducând cu sine 10.000 ianiceri sub Zagargi-Paşa, toată călărimea cu leafa ce rămăsese la Poarta şi călărimea străină atât din aripa dreapta cât şi din aripa stângă. Corturile armatei se scoasera cu câte-va zile mai înainte şi se armase zece galere, pe care încărcându-le cu tunuri şi alte muniţii, le porniră la Varna, de unde pe Dunare să se urce la Ruşciuk. Al doilea vizir, Ibraim-Paşa, fu numit caimacan în lipsa lui Ferhad şi rămase împreuna cu aga ianicerilor pentru paza oraşului şi cârmuirea trebilor împaraţiei. Caimacanul era duşman tainic al vizirului şi, cu toate că în public se arăta că se ocupa cu pregatirea şi adunarea oştirilor şi a armelor spre a le trămite lui Ferhad, în faptă însă se silia cât putea ca sa răsipeasca toate pregatirile facute. Văzând Ibraim-Paşa ca vizirul trămitea din cale curier dupa curier, scriind sultanului că se apropie de hotarele ţărei Româneşti cu o mână de soldaţi rău armaţi şi ca-l roagă a rămite îndată oştile ajutatoare, el se puse de arata sultanului că pricina pentru care oştile se aduna încet şi merg cu greu către hotar nu e, dupa cum se zice, caci le e teama a nerge împotriva Românilor, dar căci ele urasc pe Ferhad-Paşa şi nu vor a se bate sub dânsul cu duşmanul. Spre adeverirea ziselor lui, el scoase de marturi dinaintea sultanulu pe muftiul Bostan-Zadel, pe cadiaskerul Baki, pe vizirii Ge-

www.dacoromanica.ro

rah-Paşa, Hasan-Paşa şi pe feciorul lui Cicala-Paşa, toţi partisanî ai lui Sinan, cumpăraţi de dânsul cu vre-o câte-va pungi de sechini şi cari toţi adeveriră arătarea lui Ibraim. Aceasta începu a face impresie asupra minţei sultanului.

In vremea ce aceste intrigi, în Constantinopole urziau peirea lui Ferhad-Paşa, el înainta în calea sa. Plecând de la Daut-Paşa în 30 Aprilie, ajunse la Ciorli, unde porunci de a forma un trup de 1000 oameni puşcaşi şi dete lui Husein-Bei comanda spahiilor. Acei 1000 puşcaşi se luau din tot locul unde tabăra armia şi cei ce se înrolau salutau în toate zilele pe marele vizir dinaintea cortului său pe la trei sau patru ciasuri de pe ameazi. In cele d'întâiu zile ale lunei Maiu ajunse vizirul la Adrianopole şi făcu ştire că va zăbovi acolo zece zile. In 13 Maiu, până a nu pleca din Adianopole vizirul, potrivit vechei şi statornicei dorinţe a Porţei, şterse drepturile ce principatele Moldavia şi ţara Românească îşi păstraseră prin capitulaţiile lor şi le declară provincii ale împărăţiei turceşti *(ialeti)*. El numi de Paşă în Moldavia pe Giafer-Paşa, fostul beiler-bei al Servanului şi în ţara Românească pe Satârgi-Mehemet-Paşa şi, luând în privire sperarea viitoarelor lor venituri, li se puse condiţii ca să aibă a ţinea fie-care câte 1000 soldaţi cu cheltuiala lor. Fiind-că acum ambele principate erau reduse în starea celor-l-alte provincii ale împărăţiei, vizirul dete slujba de defterdar în ambele ţări lui Mehmet, beiu de la Ieni-Scheker şi într'aceiaşi vreme, hotărî 12,000 oameni în leafă drept garnizonă acolo.

IV

Pe când acest nor amenin̦ător de groasnică yijelie se apropia de ţara lor, Românii aflară că un convoiu foarte bogat în bani şi bucate trecea din Constantinopole spre Ungaria. „Mirosul acestei prăzi scoate pe acesti lei din vi„zuinile lor şi îi împinge a face tot spre a o dobândi," zice istoricul francez Montreux. Oştile române întâmpinara pe turcii ce povaţuiau acel convoiu. Lupta ţinu multă vreme cu

www.dacoromanica.ro

noroc schimbat până când curagiul isbuti şi ai noştri luară trei corăbii încărcate. Vestea că se apropie armata lui Ferhat-Paşa nu-i putu face de a se lăsa de acea dobândă. Cât-va după aceasta Sigismund Bathori în Ardeal trimise pe cel mai vestit general al său, George Borbeli, în Banat la Caransebeş şi Lugoş. Cu toate că avea cu sine puţini ostaşi, Borbeli coprinse prin silă două casteluri turceşti, anume Bocşa şi Varsoşi, dar garnizoanele turceşti de la Lipova, Giula, Csanad şi Ieneu, aflând prin spioni că oraşul Iofo se afla fără garnizoană, voiră a se folosi de lipsa-oştirilor lui Borbeli din Ardeal şi, cu puteri unite, năvăliră în această ţară cuprinseră Iofö cu şapte sate din prejur, unde trecură tot prin foc şi sabie şi duseră pe locuitori în robie. Aflând Bathori aceasta, spre a-şi răsbuna, porneşte din Alba-Iulia, o ceată de oştire aleasă de cuprinde Ţotvaragia măcelărind garnizoana. Această ceată se uneşte apoi cu Borbeli care bătea Făgetul şi, după ce-l ieau, pleacă asupra paşii de la Temişoara care, unindu-se cu beii de la Lipova, Giuila, Csanad şi Ineu, cu mari puteri aleargă asupră-i. In bătălia însemnată ce urmă, creştinii rămaseră biruitori. Paşa Temişoarei abia scăpă cu fuga; iar beii Giulei şi Csanadului fură prinşi, viaţa lor nu mai fu cruţată; toţi ceilalţi prinşi fură ucişi în faţa armiei creştine. In urma acestora Borbeli merse să bată cetatea Lipova.

V.

In această iarnă puterea războiului fiind în ţara Românească şi Moldavia, Ungaria răsuflă puţin de mişcările armelor. Sinan-Paşa de la Belgrad, de unde ierna, află prin fugari renegaţi, silinţele şi umbletele prinţilor creştini pentru o mare legătură împotriva Turcilor. Spre a domoli focul cu care aceştia se pregătiau la războiu, meşteşugitul, vizir crezu că ar fi bine să facă a străluci dinaintea ochilor lor o mincinoasă lucoare de pace. Spre acest sfârşit făcu împăratului o propunere de pace, dar puind condiţii grele

www.dacoromanica.ro

care era încredințat că nu vor fi primite. Unele din aceste condiții erau: d'a plăti tributul anilor trecuți, a îngriji pentru trimiterea lui regulată în toți anii de aci înainte și a nu da nici un ajutor Ardelenilor, Muntenilor și Moldovenilor, revoltați asupra Porței, nici a le lua parte în viitor; de unde nu, amenința Sinan că, în primăvara viitoare, va merge să bată Viena. El tracta încă în propunerea sa pe toată națiia nemțească cu un mare dispreț, zicând că Nemții sunt niște lași care nu pot suferi nici foamea nici căldura și că sunt buni numai d'a bea și d'a mânca. La aceste condiții aspre și cuvinte ocărâtoare, împăratul răspunse cu vrednicie arătând că o cercare rea va dovedi îndată lui Sinan că Nemții știu a se bate cu ferul; că zadarnicile sale amenințări nu-i sunt de nici un folos, de vreme ce are afface cu bărbați, iar nu cu copii care se sperie de cel mai mic sgomot. Apoi lepădând condițiile turcești, propuse altele cu totul împotrivitoare, între care și aceia ca Sinan să dea înapoi toate castelurile coprinse și pe toți prinții și ca Poarta să se lepede de nedreptele ei pretenții asupra Moldaviei și țărei Românești, țări vechi feudatare ale coroanei Ungariei. Intr'acest chip se zădărniciră toate aceste vorbiri despre pace.

Sinan Pașa fu apoi chemat la Constantinopole și depărtat din viziriat, după cum am văzut înapoi și, în locu-i veni Hasan-Pașa cu beiler-beiul Greciei, feciorul lui Sinan Pașa, și cu niște domni și boieri pribegi din țara Românească și Moldavia, care din ambiție călcând legea și datoria lor, sub steagurile turcești se luptau în contra creștinilor.

Impăratul începu atunci a se găti cu toată silința spre a urma războiul în primăvara viitoare. El chemă pentru 8 Februarie, 1595, adunarea staturilor Ungarei la Presburg și ale Boemiei la Praga, pe ziua de 9 Fevruarie. Archiducele Mateiu deschise adunarea Staturilor Ungariei, cerându-le mijloace spre a urma cu isbândă războiul de primăvara viitoare. Cererea i se împlini hotărându-se de adunare o dajdie de obște pentru toți, fie de ori ce rang ar

www.dacoromanica.ro

fi și ori ce privelegiu ar avea. Dieta de la Praga o deschise însuși împăratul și, mulțumind sfaturilor pentru zelul lor și puternicele ajutoare în bani și oameni ce dedeseră spre susținerea gloriei numelui de creștin, el le descrise starea lucrărilor războiului. El le spusese că rugase pe papa, pe craiul Spaniei, p'al Poloniei și Suediei, pe marile duce al Muscalilor și pe mulți alți prinți străini, cum și pe prinții Germaniei la dieta de la Ratisbona, și că spera că toți își vor uni puterile cu ale lui împotriva dușmanului. El le vorbi apoi de legătura ofensivă și defensivă a prinților Ardealului Moldaviei și țărei Românești, de trofeele și biruințele lor și încheia cerând staturilor ajutoare în oameni și bani. Staturile îi deteră pentru Boemia, Moravia, Silesiea și Luzacia, 600 călăreți și 10,000 pedestrași, cari de la începutul lui Maiu și până la sfârșitul lui Noemvrie trebuiau să slujească cu cheltuiala lor în armata împărătească. Împăratul numi mai mare peste oștile sale în Ungaria pe comitele Mansfeld, căpitan vestit în războaie pe acele vremi și-l cinsti cu titlul de principe.

VI

In vreme ce ambele împărății se gătiau cu atâta silință spre a purta cu putere războiul, unirea voevozilor Ardealului, Moldaviei și țărei Românești, care, după cum văzurăm, fusese de mare folos causei creștinătății, fu în primejdie de a fi sdrobită, și aceste țări, acuma așa amenințate de Turci, în nevoia de a deschide războiu între dânsele. Intelepciunea lui Mihaiu-Vodă se grăbi a opri o asemenea nenorocire; dar semânța de vrajbă ce se aruncă atunci, rodi mult mai apoi, zădărnici tot sângele ce se vărsase pentru causa creștinătății, asvârli aceste trei țări în valuri și în nenorociri cumplite și mântui împărăția turcească de peirea ce o amenințase. Sigismund Bathori, nestatornic și zadarnic, se trufi și se înălță cu mintea de când tractă și se rudi prin căsătorie cu împăratul nemțesc, și începu de o dată prin usurpare, a se intitula prinț al țărei

www.dacoromanica.ro

Românești și al Moldaviei, arătând prin aceasta dorința sa de a schimba tractatul de alianță ce făcuse cu domnii români într'un tractat de suzeranitate a lui asupră-le. Evenimentele timpurilor păstraseră aceste trei principate, Ardealul, țara Românească și Moldavia, singure, isolate, între împărăția Turcească, împărăția nemțească și crăia Poloniei. Era oare-cum firesc lucru ca ori-care d'intre stăpânitorii din aceste trei țări ce se simția în putere, să caute a le uni într'un singur stat și a reîntrupa ast-fel vechia crăie a Daciei. Mai mulți prinți români și Unguri o ispitiră; dar ceia ce împingea pe Români către aceasta era dorința de a-și constitui unitatea lor constituțională, d'a se uni între sine frați de aceiași limbă și sânge, în vreme ce Ungurii nu era împinși de cât de vechia și statornica lor dorință d'ași întemeia supremația lor asupra întregei nații române și, călcând'o în picioare, a da împărăției lor țărmurile Mărei Negre. Lupta între aceste tendințe împotrivitoare ale Românilor și ale Ungurilor zădărnici toate întreprinderile de a reîntemeia regatul Daciei și această rivalitate națională aduse robirea comună.

Tocmai în minutul când se cerea încredere reciprocă și unire, nesocotitul Bathori, mai mult din zădărnicie, aprinse torța acum stinsă a vechilor uri naționale. Proiectele lui ambițioase găsiră partisani nu numai în Ardeal, dar încă în Moldavia și țara Românească. Cu tot meritul ce Aron Vodă își dobândise prin răscularea lui asupra Turcilor, Moldovenii tot nu puteau uita tiraniile lui de mai înainte. In înțelegere cu Sigismund Bathori se urzi asupra lui Aron Vodă un complot între boerii Moldoveni, în capul cărora sta agă Răsvan ce comanda guardia de Unguri a acestui Domn. Sub pricinuire că s'ar fi prins niște scrisori scrise de mâna lui Aron, care dovedeau că el se afla în înțelegere cu Turcii și cu cardinalul Andreiu Bathori din Polonia, vărul prințului Sigismund, un grup de oștire din Ardeal, sub comanda lui Gaspar Cornis și Francisc Daczo, intră fără veste în Iași și împreună cu Răzvan, ridică pe

www.dacoromanica.ro

Aron cu soția și feciorii lui, la 23 Aprilie 1595 și-i duse sub pază în Ardeal, sub pretext ca să se apere și să se desvinovățască către Sigismund. Dar acesta îl închise în castelul Vințului orășel pe Mureș, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr'o fără-de-lege a curței Austriei, moartea cardinalului Martinuțiu, (1551) care fu ucis de generalul spaniol Castaldo. Nu se știe dacă Aron-Vodă a fost vinovat întru adevăr de trădarea ce a motivat arestarea lui sau dacă a căzut jertfă ambiției lui Răzvan și lui Bathori. Nimeni n'a văzut acele scrisori de trădare ale lui. Noi ne plecăm a crede, cu mai mulți analiști contimporani, că fără dreptate a fost el asvârlit după tron în temniță; dar cumplita lui domnire îi meritase o asemenea cădere. El își sfârși vieața la Maiu 1597, în aceeași temniță. Toată avuția lui cea mare, strânsă prin stoarceri nelegiuite, fu confiscată de Bathori spre a sluji pentru cheltuiala războiului. Mai mulți din boerii partisani ai lui Aron-Vodă se turburară foarte la această silnică și fără dreptate faptă; de aceea, mulți din ei fură închiși, unii pedepsiți cu moarte. Aceste fapte nedrepte răciră cu totul spiritele Moldovenilor de către Bathori și le întoarseră către Polonia, unde mai mulți boeri se aflau în pribegie, aceea ce dete Polonilor îndrăzneala de a căuta să intre în Moldavia. Astfel dreptatea dumnezeească scoate răsplata unei fapte dintr'însa chiar; și Răzvan, precum și Bathori, traseră dintr'aceasta mult rău și stingere asupra capetelor lor. Aga Răzvan fu numit de Sigismund Bathori domn în Moldavia sub suzeranitatea lui și-și luă nume de domnie Ștefan-Vodă. Acest Răzvan era născut în Moldova dintr'un tată țigan și o mamă moldoveancă. El intrase de tânăr în armia polonă și, deosebindu-se printr'o vitejie neobicinuită în războiul cu Muscalii, fu din simplu soldat ridicat la cele mai înalte trepte ostășești de craiul Poloniei Ștefan Bathori. In urmă, întorcându-se în Moldavia, intră în slujba lui Aron Vodă, care-i dete rangul de agă și-l trimise, la 5 Mai 1593, sol la Sigismund Bathori. Apoi Răzvan primi de la Aron comanda gu-

www.dacoromanica.ro

ardiei sale de Unguri. El trase la sine dragostea, acestor ostaşi şi isbuti, după cum văzurăm, cu ajutorul lui Bathori, a răsturna pe domnul său şi a se urca ast-fel în locu-i pe un tron de care se făcuse vrednic prin vitejia lui.

Sigismund Bathori, temându-se ca nu cumva boierii moldoveni, cari erau pribegi în Polonia, împreună cu Polonii să facă vre-o năvălire în Moldavia spre a turbura starea lucrurilor, întocmite după plăcerea lui, trimise pe Gaspar Cornis la Zamoisky, marele hatman al coroanei Poloniei, spre a-i vesti că el s'a făcut acum stăpân al Moldaviei şi îl pofteşte ca să nu umble a intra în acea ţară şi a-i aduce vre-o pagubă. Zamoisky îi dete răspuns în scris că această treabă priveşte pe craiu şi pe staturi şi că ar fi fost mai bine dacă Bathori nu întreprindea o asemenea faptă până a nu cerceta mai întâiu părerea regelui Poloniei. Intr'acest chip ambiţia lui Bathori deşteptă în inima Polonilor vechea lor dorinţă d'a stăpâni Moldavia şi aduse mari nenorociri.

VII

Tocmai se gătea Mihai-Vodă de a se apăra în contra năvălirei cu care îl ameninţa vizirul Ferhad-Paşa, când prinse veste de întâmplările din Moldavia şi de cugetele ambiţioase ale lui Bathori asupra ţărei şi domniei sale. Dintru'întâiu el nesocoti acele proiecte ale unui aliat trădător şi călcător de jurământ şi declară că-şi va apăra cu putere drepturile, de se va atinge cine-va de dânsele. Dar stolul ostilor turceşti acum se pornise spre ţară, în acea primejdie Mihaiu simţi nu numai că nu putea intra în luptă cu Sigismund Bathori, dar că încă avea trebuinţă de ajutorul lui. El mai avea apoi şi a se teme ca mişelul său aliat să nu-l jertfească Turcilor; în adevăr, tocmai atunci, pe la începutul lui Maiu sosise în Ardeal ciaušul Ibrahim aducând lui Bathori caftane şi scrisori atât de la sultanul cât şi de la aga curţii din Constantinopole şi de la Amat-Paşa din Timişoara, prin care i se făgăduia că sultanul îl va recu-

www.dacoromanica.ro

noaşte stăpânitor peste câte trele prncipatele cu titlul de craiu şi cu plata unui tribut anual de 5000, în loc de 15,000 sechini, ce plătea Ardealul mai înainte, numai să se tragă din lgătura creştină. Era invederat că aceste făgădueli erau prea mari ca să poată fi ţinute. Mihaiu însă putea să se teamă ori de ce de la un om aşa de nestatonric la minte şi la jurămintele sale. Impăratul însuşi avea teamă de slăbiciunea lui Sigismund şi încă de la 7 Martie îi scrisese să se ferească de ispita Turcilor, cari „se silesc din mâni şi din picioare, prin ameninţări şi făgădueli" ca să-l tragă pe el şi pe voevozii români din alianţa creştină. In această cumpănă grea în care se afla, Mihaiu găsi în inima sa curagiul rar şi foarte de lăudat de a jertfi mărimea şi neatârnarea sa, dragostea de sine, drepturile sale şi chiar ale patriei, pentru un mare interes al omenirei şi al civilisaţiei creştine. Adunând ţara spre a se chibzui, îşi aleseră cu toţii svat de folos acestei nevoi, ca domnul să se închine lui Sigismund, păstrându-şi însă fără scădere drepturile suveranităţei şi veniturile ţărei. Cu asemenea instrucţii porni în Ardeal o deputaţie compusă de Eftimie mitropolitul Târgovistei, Teofil episcopul Râmnicului, Luca episcopul Buzăului, Mitrea vornic mare, vornicul Christea, logofeţii Dimitrie, Preda şi Borcea, vistierii Dan şi Teodosie, postelnicii Radu Buzescu şi Stamate, clucerii Radu şi Vintilă. In 2 (12) Maiu, sosi această deputaţie la Alba-Iulia şi îndată fu primită în audienţă de Bathori. El orândui din parte-i spre a tracta cu deputaţia pe Ştefan Iojica, svetnicul şi cancelariul său cel mare şi pe George Ravadzi svetnic al său şi căpitan al cetăţei Szamoş-Ujvar. Dar „dintr'a-„ceşti boieri ce-i trămisese Mihaiu-Vodă pentru tocmeală, „zice chronica, învrăjbitorul diavol umblă în mijlocul lor, „de se apucară unii cu alţii mai mult să facă vrajbe decât „pace, cum să scoată pe Mihaiu-Vodă din ţară; iar cei-lalţi „boier ce se nevoiau să slujească domnului lor în dreptat, de nepreteni fură biruiţi." Intr'acest chip prin vrăjmăşia unor boieri, se făcu ca tractatul ce se încheie între pleni-

www.dacoromanica.ro

potenții români și Unguri la Alba-Iulia, în 20 Maiu 1595, nu fu după cum voise Mihaiu, numai un simplu tractat de închinare, ci din potrivă legiui o supunere desăvârșită și o întrupare a Țărei-Românești cu Ardealul. Cuprinderea acestui tractat era: că episcopii, boierii, împreună cu Mihaiu-Vodă și cu toată țara, își aleg de domn stăpânitor pe Sigismund Bathori și pe următorii săi, căruia depun jurământul de credință. Acest print, neputând sta ne curmat în Țara Românească, o va cârmui printr'un vice-voevod ales de țară, care să știe limba și obiceiurile ei și căruia printul să-i trimită steag, buzdugan și sabie, semnele dregătoriei. Vice-voevodul va alege un svat de doi-spre-zece boieri mai bătrâni, între cari să cârmuiască țara. Veniturile lor vor fi hotărâte de printul și el nu seva mai intitula ca înainte: „Din mila lui Dumnezeu", nici va numi orașele țărei ale sale: într'un cuvânt el va fi numai un slujbaș al printului. Acesta singur va avea dreptul de viață și de moarte asupra boerilor, dreptul de a face dănii la pământeni, dreptul de a tracta cu puterile străine pentru țară. La dietele Ardealului să se trămită deputați și din Țara Românească, cari să aibă drept de a vorbi și a vota ca și ceilalți deputați. Libertatea și veniturile clerului și ale călugărilor se asigurau, și juridicția mitropolitului Târgoviștei se întindea peste toate bisericile românești din țările ce se aflau sub stăpânirea printului. Pentru toate acestea, Bathori se lega că el și următorii săi vor apăra cu toate mijloacele lor, țara de vrăjmași. Acest tractat fu un act de răzbunare al aristocrației împotriva lui Mihaiu, pe care în zadar ea se ispitise a-l răsturna.

Boierii și călugării, spre a-și asigura și a-și întinde privilegiile lor, spre a umili pe Mihaiu, scăzându-l din treapta de domn suveran la aceia de un slujbaș unguresc, trădară drepturile nației și o aruncară sub supremația și stăpânirea nației ungurești, dușmana ei cea de demult. Acest tractat înjositor pentru el și nația sa, eșit din trădarea din lăuntru și din afară, fatalitatea împrejurărilor puse pe Mihaiu în

www.dacoromanica.ro

nevoe de a-l primi, dar de atunci trufaşa lui inimă îşi făgădui o răsbunare puternică şi ura ce hrăni familiei Bathorescilor şi pe care ştiu a o împărtăşi poporului român, fu atât de înfocată încât arse cu totul această familie şi'i stinse cu sunet pomenirea ei.

Cu întoarcerea deputaţilor din Ardeal, Sigismund trămise pe George Palatici ca'să ducă lui Mihai-Vodă buzduganul şi steagul oştăşesc, semnele „voevodatului" şi să primească jurământul lui şi al boierilor. Mihaiu făcu acest jurământ, dar în inima lui hotărî a scăpa de dânsul la cea mai d'intâiu ocasie. Într'aceiaşi vreme, la 1 Iunie, sosiră la Alba-Iulia deputaţii Moldaviei, care încheiară un tractat cu aceleaşi condiţii ca cel cu Ţara-Românească. De atunci Sigismund Bathori începu a purta titlul de „Principe al Crăiilor Ardealului Moldaviei şi Ţărei-Româneşti şi al sântei Impărăţii „romane (regnorum Transilvaniæ, Moldaviæ Valachiæ tran „salpinæ et Sacri Romani Imperii Princeps.)" şi în Europa începu a fi privit şi numit *Rege al Daciei,* căci locuitorilor acestor trei principate, Români, Unguri şi Saşi, li se da numirea comună de *Daci.* Dar această nesocotită ambiţie a lui Bathori nu sluji la alt-ceva decât de a deschide ochii Românilor şi a le aduce mereu amnte de vechia crăie a Daciei, moştenirea lor părintească. Ast-fel Ungurii însuşi lucrară şi făcură pe lume a crede într'un viitor regat al Daciei, fantomă îngrozitoare ce astă-zi îngheaţă inimile lor de spaimă.[1])

VIII

In vremea acestor tractaţii, vizirul Ferhad se apropia încet de hotarele noastre şi Tătarii, ce primiseră poruncă de a ajuta operaţiile armatei turceşti, năvăliră către începutul lui Iunie, cu o puternică oştire asupra Moldaviei şi ţă-

[1]) După Sigismund Bathori, prinţii următori păstrară ideia lui de regat al Daciei: astfel cardinalul Andreiu Bathori, Gabriel Bathori şi Bethlen Gabor, care la 1628 cere dela sultanul a-i recunoaşte titlul de *Rege al Daciei.*

www.dacoromanica.ro

rei Românești, Mihaiu-Vodă cu un grup de oaste alcătuită de Români. Ardeleni și Cazaci, pripește de le ese înainte la hotarul țărei Românești, le dă o sabie, îi împrăștie și-i silește a se întoarce înapoi cum inima lor n'a voit. Indată după aceia, Mihaiu-Vodă ea ou sine o ceată de călăreți și pedestrași români, împreună cu șease-zeci călăreți ardeleni din trupul lui Albert Kiraly; sub comanda lui Gaspar Födössi, și pornind din București, strânge pe lângă dânsul pe toți ostașii români și bulgari ce întâmpină în cale și pe o seamă de paznici din volentiri și în ziua mare, lângă Nicopole, trece Dunărea pe vase, în vederea și în fața oștilor turcești, adunate acolo spre ocrotirea construcției vaselor pentru podul ce se pregătia a se face pe Dunăre. Cum trecură ai noștri râul, deteră îndată năvală asupra Turcilor, îi bat, îi sparg, îi pun în goană și-i silesc a căuta scăpare după șanțuri, închizându-se în tabără. Această tabără era așezată pe lângă râul Osma ce curge din Balcani și se varsă în Dunăre aproape de Nicopole, și lângă dânsa erau grămădite la un loc, ca la o mie de luntri, cu toate cele trebuincioase pentru facerea podului. Numărul Românilor, spun că se urca la cinci mii oameni, în vreme ce Turcii treceau peste două-spre-zece mii. Bătălia aceasta urmă în 10 Iunie. Românii coprinse tabăra cu asalt, robiră și trecură sub ascuțișul sabiei pe mulți Turci, ca la 500; iar, după alții, 1600 Turci căzură morți. Despre pașa nu se știe a scăpat sau de a rămas mort. Toate luntrile fură mistuite prin foc, afară de vre-o zece ce erau așezate mai departe și de care nu se putură apropia. Ele slujiră în urmă la ai noștrii spre a trece dincolo de râu bucatele găsite acolo. Un Turc ales ce purta grija acestor lucrări ale podului, văzând arderea luntrilor, zise către Födossi: „Dacă oastea voastră ar fi luat astă-zi prea puternicului padișah patru „cetăți, n'ar fi fost nenorocire mai mare la el decât paguba „ce-i face arderea acestor luntri.“ Românii luară în astă izbândă șase steaguri și două tunuri-falconete ce Turcii câștigaseră în anul trecut sub cetatea Raab de la oștile

www.dacoromanica.ro

împărăteşti; Mihaiu-Vodă le trimise lui Bathori împreună cu 16 tunuri şi multe pale, hangeruri şi alte arme bogat împodobite ce dobândiră acolo ostaşii săi. Ei găsiră încă mult praf, muniţii şi multe instrumente de fer; dar pe acestea, neputându-le duce cu dânşii, le aruncară în apă. Învingătorii Români petrecură noaptea în acel loc şi în ziua următoare, 11 Iunie, apropiindu-se de Nicopole, scoaseră pe duşman dintr'însul; ei coprind oraşul, îl strică şi îl dau pradă flăcărilor. Nemulţumindu-se cu atâta isbândă şi înfrăcăraţi de norocul ce-i favorisa, ei se aruncă chiar asupra cetăţii şi isbutesc a face, lângă poarta cea mică, o spărtură cât să poată trece doi oameni. Dar cei din lăuntru începură a vărsa din tunurile şi puştile lor descărcături omorâtoare şi ai noştrii, văzând că perduseră vre-o 50 sau 60 oameni, lăsară cetatea şi trecând Dunărea, se întoarseră în ţară, veseli de norocita lor expediţie.

IX

Această expediţie a Românilor la Nicopole se mări foarte mult de unii din analiştii contimporani, cari o transformară într'o bătălie generală cu toată oastea lui Ferhad-Paşa, în care acesta rămase învins cu o perdere foarte mre. Chiar Turcii, duşmanii lui Ferhad-Paşa răspândiră această veste neadevărată, ca să-l poată perde mai cu înlesnire. Noi însă dederăm mai mult crezământ raportului lui Albert Kiraly către stăpânul său, ce se potriveşte cu arătarea unor analişti ai timpului. Perderile Turcilor încă nu fură aşa de nenorocite precum credeau creştinii şi Turcii chiar, căci în puţine zile luntrile se făcură şi se adunară la loc. Se vede că Mihaiu voi încă a face cu acestea, ceea ce făcuse cu cele-l'alte; el trecu vre-o mie de oameni lângă Nicopole ca să pună mâna pe acele vase ce se coborau pe Dunăre spre schela Raveh, unde Hasan-Paşa beiler-beiul Rumeliei, însărcinat cu construcţia podului, le aduna. Românii se daseră ascuns şi le păndeau trecerea; dar a doua zi dimi-

www.dacoromanica.ro

neața oștile Rumeliei și Segban-Bașî, generalul ianicerilor, care păzia acele luntri, plecară spre dânșii și aflând în cale dela un prins starea și așezarea lor, se ascunseră toată ziua aceia într'un loc priincios, și a doua-zi, când se crăpa de ziuă, isbiră fără de veste Turcii pe ai noștrii cu atâta noroc în cât îi învinseră și-i puseră pe fugă.

In sfârșit, după șapte săptămâni de la plecarea sa din Constantinopole, Ferhad-Pașa, sosise acum pe la jumătatea lui Iunie în Rusciuk, unde găsi gata lemnele pentru facerea podului. Pricina zăbovirei lui în cale fu, după cum știm, întârzierea adunării soldaților și greutatea ce întâmpină întru strângerea muniților și a bucatelor din partea dușmanilor săi rămași în Constantinopole. Îndată ce sosiră vasele de la Nicopole, în 6 Iulie, se apucară de lucrul podului. Un român ce pică atunci în mânele Turcilor și care se vedea a fi fost trămis într'adins de Mihai-Vodă, le spuse că acesta primise ajutoare din Ardeal și din Ungaria și că se afla în București în capul a șeapte-zeci mii ostași. Segban-Bașî fu însărcinat a trage linia podului cu vre-o câți-va bei din Rumelia cari trebuiau să meargă înainte. Marele vizir sta la capul podului sub un chioșc susținut de opt stâlpi, de unde putea să vază și silința ce se punea la lucrarea podului și tot ce se petrecea în tabără. In locul unde se făcea podul era, în mijlocul râului, un ostrov lat, sădit tot cu sălcii, unde podul ajunsese în cinci sau șease zile. Ostrovul fu ocupat mai întâiu și se așezară acolo corturi. Cel-l-alt canal al râului, ce se întindea până la cetățuia St. George, era foarte larg în cât trebuia cel puțin 500 vase spre a face podul. Era lângă cetățue locul cam ridicat și niște sangiaci-bei fură orânduiți spre a-l tăia ca să poată prinde capul podului. In 8 Iulie beiler-beiul Rumeliei Hasan-Pașa intră cu pompă în tabără, ducând ca la 500 robi și aproape patru mii capete de creștini din Transilvania și Ungaria. Satârgi-Mehemet-Pașa, ce fusese numit beiler-beiul țărei Românești, fiind chemat, sosi și el peste puține zile în tabără.

www.dacoromanica.ro

X

Intr'aceia, pe când Ferhad-Paşa se ocupa cu construcţia podului măgulindu-se cu sperare că va supune îndată ţara Românească şi apoi prin Ardeal îşi va deschide calea spre Belgrad, ca să înceapă operaţiile războiului în Ungaria vrăjmaşii săi din Constantinopole, nu sta în nelucrare. Sinan-Paşa câştigase pe tainicii haremului, cari începură a băga multe hule asupra lui Ferhad în capul despotului. Il învinovăţiră că în fundul inimei sale e *ghiaur* şi că are relaţii secrete cu Mihaiu-Vodă, silind împreună a prăpădi cu totul armia mahometană; că perduse o mare bătălie la Nicopole; că ostaşii nu vor a se mai bate sub dânsul; că opreşte pe seamă-i banii cu care trebue să plătiască oştile şi că, de i se va lăsa încă comanda armiei, e de ţemut că ambiţia şi scumpetea lui să nu pricinuiască nenorociri şi mai mari. Prin aceste pâri neadevărate, Ibraim-Paşa şi cei-lalţi prietini ai lui Sinan isbutiră a răsturna pe Ferhad, şi în 6 Iulie, Sinan-Paşa fu numit în locu-i mare vizir pentru a patra oară. A doua zi (7 Iulie) noul vizir porni pe chehaiaoa capigiilor, Ahmet-Aga, cu un ferman ca să iea pecetea împărătească din mâna lui Ferhad şi să-l şi omoare de va avea ocasie priincioasă. Dar cu două zile înainte de a sosi chehaiaoa în tabăra la Rusciuk, Ferhad-Paşa, înştiinţat fiind de nişte credincioşi ai săi din Constantinopole despre ceia ce i se pregătia, chiemă la sine pe Mehemet-Satârgi Paşa, îi dete pecetea împărătească în mâni, spuindu-i că el e mazil şi cu tot bagagiul său; însoţit de trei mii voinici călăreţi, luă drumul Constantinopolei. In cale întâlni trupele Siriei, pe care Sinan le pornise după dânsul, zicându-le: „Mie capul, vouă avuţiile!" Ferhad scăpă din mâna acestora ,lăsându-le în jaf avuţia sa, ce era încărcată toată pe cămile legate câte şease unele de altele. Din tr'un deal vecin el privi această pradă a vistieriilor sale şi

www.dacoromanica.ro

apoi se depărtă în munți și d'acolo se duce la Constantinopole, unde în zadar căută a-și mântui viața. Moartea lui e povestită cu întristare de toți istoricii Turci, cari laudă slujbele ce el a făcut împărăției și hulesc pe ambițiosul și barbarul său dușman. Sinan-Pașa, care se numise tot de odată seraskier și mare vizir, fără a perde vreme, începu a se găti spre a se porni la oaste. Până a nu eși însă din Constantinopole, voind să dea Turcilor și sultanului o priveliște plăcută, trămise de scoase din închisori o sută doispre-zece creștini robiți în Ungaria, afară de femei și copii, pe cari, după ce-i sili a face o sută de leghe zi și noapte pe drum, legați și chinuiți de foame, și de sete în cât mulți nu numai copii dar și bărbați, muriră în cale, îi aduse în oraș, unde el însuși îi primi la porțile cetății și îi preumblă prin târg în vederea sultanului și a locuitorilor. Intre acești robi erau mulți oameni însemnați și de cinste, din cari unii fură osândiți la galere, alții trași în țeapă. Intre dânșii se descoperi o femee în haine bărbătești. Era o junǎ fată numită Maria Putoiana. Istoricii nu spun nimic despre naționalitatea ei; numele însă o dovedește a fi fost română. Impinsă, de pe spusa unora, de dorința d'ași răsbuna familia măcelărită de Turci, iar de pe alții, de mărimea curagiului său și de sânta dorință d'a se lupta cu dușmanul legii, ea se bătuse multă vreme ca soldat. Turcii o întrebară dacă n'a luat haina bărbătească ca să ascunză vre-o dragoste cu vre-unul din ostași. La aceasta ea răspunse cu o minunată neînspăimântare, că ea își schimbase portul ca să poată a-i vătăma în răsboiu, iar că până atunci nici un om nu-i bănuise sexul. Aceasta o mărturisiră și toți soții ei, adăogind că în toate întâlnirile cu Turcii, ea dedese foarte frumoase probe de curagiu .Aflând sultanul de aceasta eroină, trămise să o aducă dinainte-i și o întrebă de a ucis vre-un Turc; la care întrebare ea răspunse cu semeție că s'a purtat cât a putut mai cu curagiu, necrutând nici un vrăjmaș și ucigând vr'o zece cu mâna ei. Sultanul, mirân-

www.dacoromanica.ro

du-se mult de virtutea acestei fete generoase, puse de o preumblă în triumf pe ulițele Constantinopolei, arătând-o poporului ca o minune, apoi o dete sultanei spre slujba ei în harem.

XI

Sinan-Pașa era atunci în vârstă de opt-zeci și trei de ani. El era de neamul lui arnăut, născut în satul Tapoiane în sangiacatul Prevezei. Fiind numai în vârstă de 16 ani, el eșise din saraiu în zilele sultanului Suleiman și intrase în rândurile ianicerilor, luând parte în multe bătălii însemnate de pe atunci, iar mai cu seamă la asedierea Vienei de la 1528, și deosebindu-se tot-d'auna printr'o ură feroasă asupra creștinilor. In puțină vreme el ajunse beiler-beiu de Alep și de Egipt: pe urmă fu trămis de liniști turburările Arabiei și luă parte, sub Mustafa-Pașa, la războiul Ciprului, unde își arătă cruzimea sa asupra creștinilor, povățuind călcarea capitulației și jupuirea de viu a viteazului și nenorocitului Bradini, comandantul cetății Guleta. După aceia, ajunse de trei ori mare vizir, vestindu-se mai presus de toți căpitanii turci în toate războaiele ce purtă cu noroc în câte-și trele părțile lumii și care îi dobândise numele de *nebiruit* și de *Mariu al Osmanlâilor*. Turcii îl numiau Cogia-Sinan-Pașa sau Sinan-Pașa-cel-bătrân spre a-l deosebi de Cecale-Zade-Sinan-Pașa, care era născut la Messina dintr'un tată genoves și dintr'o mumă turcă. Indată ce-și văzu împlinită înfocata sa dorință de a se mai oști împotriva creștinilor, bătrânul vizir, îngânfat de reputația sa ostășească și de atâtea războaie cu noroc săvârșite la Tunis, Arabia, Persia, Georgia și Ungaria, se duse dinaintea sultanului de jură și chezășui pe capul său că va supune pe revoltanții români, va robi și va pustii țara lor, iar pe Mihaiu-Vodă îl va prinde și-l va aduce viu. După aceia își adună în grabă oștile și toată gătirea trebuincioasă la războiu, luă cu sine steagul cel sânt cu care musulmanii se

www.dacoromanica.ro

credeau nebiruiți când îl aveau în tabăra lor, și, eșind cu ceremonie mare din Constantinopole, merse de tăbărî la Daut-Pașa. D'aci, în 17 Iulie, porni spre Rusciuk. Intr'aceiași vreme poruncise tuturor pașilor vecini să-i iasă în cale cu oștile lor și hanului să dea năvală cu Tătarii săi prin Moldavia în țara Românească. Amiralul Cicală asemenea fu poruncit ca să strângă oștirile Asiei o armie mai pe atât de numeroasă cât a lui Sinan și să stea gata ca la orice cerere să se unească în grabă cu dânsul. La Andrianopole ajunseră pe vizir oștile Siriei și de acolo porni la Carinabad, unde fu întâmpinat, la 28 Iulie, de kehaiaoa capigiilor, care-i dete pecetea împărătească, spuindu-i de fuga lui Ferhad-Pașa spre Constantinopole. El scrise d'acolo sultanului, cerându-i ca să omoare îndată pe Ferhad-Pașa și apoi își urmă calea trecând Balcanii prin strâmtoarea de la Cialicavain, ajunse la Șumla și de acolo la Hozargrad sau Rasgrad, făcând cincisprezece tabere din Constantinopole până în câmpiile Dobrogii. Indată purcezând, sosi în 5 August (s. n.) în tabăra de la Rusciuk. Aci oștile îl primiră stând înarmate și-l însoțiră până la cortul lui unde-i presintară câtiva robi și câteva capete de Români, cari veniseră să isbească pe Hasan-Pașa și fusese prinși și omorâți de acesta. De la 1462, de când cuceritorul Constantinopolei Mahomet II, în capul unei armate de două sute cincizeci mii oameni, năvăli în țara noastră, nici o altă oștire mai mare, nici cumpăna de peire mai grea decât cea de acum nu o amenințase. Intr'adevăr, armata ce Sinan-Pașa adunase la Rusciuk spre a trece în țara Românească, era de o sută optzeci mii de ostași și o mie de lucrători [1]). Cei

[1]) Numărul acestei armate e cam nehotărât. Analiștii turci, după cari se luară și unii Italiani analiști, o scad la 70 mii oameni, numai după obiceiul lor d'a nu fi exacți. Istvanfi spune că trecea peste 100 mii, iar Filstich o face de 200 mii. Noi am primit numărul de 180 mii dat de Walther carele, fiind pe atunci în țară și curând după aceia la Constantinopole, ni se pare a fi mai exact. Iacob Franco pretinde ca Ferhad adunase 150 mii oameni în tabara sa; apoi Sinan știm că a mai adăogi multe oști pe lângă cele adunate de Ferhad.

www.dacoromanica.ro

mai vestiți pași ai împărăției, veterani ai mai multor răsboaie comandau după Sinan această armată. Era Hasan-Pașa beiler-beiul Rumeliei născut în Hertegovina, fiul vestitului Mahomet-Socolíul ce stătuse vizir sub trei sultani; el dobândise o mare glorie în răsboaiele din Persia și din Ungaria, se privia de toți ca cel mai bun căpitan al Turciei și era foarte iubit ostașilor pentru natura lui cea veselă. Era Mahomet-Satârgi, arnăut ce fusese pașă de Caramania și ciadâr-mecter-pașa (șătrar mare); el era foarte viteaz și se povestia despre dânsul că, fiind de pază lângă sultanul, îl apără într'o bătae, tăind mai mulți dușmani numai cu un satâr, de unde căpăta numele de satârgi; alții ziceau că acest nume îi vine fiindcă a fost măcelar. Era Giafer-Pașa eunuc ungur de neam, ce fusese pașă de Taurida și se deosebise în războaiele Persiei. Era Haidar-Pașa, beiler-beiul Capadociei, vestit prin isprăvile sale din Moldavia la 1589, când îndatoră pe Poloni a plăti tribut Turcilor. Apoi veniau Mustafa-Pașa, fețiorul lui Aias-Pașa, Husein-Pașa beiul Nicopolei, Caraiman-Pașa și alți mai mulți pași și bei, tot ostași învechiți și meșteri în războaie. Intre ei toți se deosebia un român, un trădător de țară și lepădat de lege. Fecior al lui Alexandru-Vodă II-lea, Mihnea II-lea sau Mihaiu, urmă tatălui său în domnie și cârmui țara Românească de la 1577 până la 1583; domnia lui nu fu decât un șir de tiranii și stoarceri de bani, până când strigările poporului făcură pe sultanul a-l mazili și a-l surghiuni la Tripolis; peste un an însă Mihnea al III-lea pentru a doua oară se întoarse domn în țara românească chinuind'o și mai cumplit aproape de cinci ani (1585—1591), când fu iarăși depărtat cu urgie și adus în Constantinopole. Aci, în minutul d'a porni în exil, temându-se ca Turcii să nu-l omoare spre a-i lua avuția, ceru să se turcească, zicând că de multe ori i s'a arătat în somn prorocul Mahomet îndemnându-l la aceasta. Turcii se îngâmfară de aceasta privind'o ca o minune a religiei lor. Sultanul aduse pe noul musulman dinainte-i, se desbrăcă de haina sa spre

www.dacoromanica.ro

a-l acoperi cu veşminte turceşti, îl încinse cu cingătoarea sa împodobită cu petre scumpe, îl numi paşă al Nicopolei, iar curând după aceia al Vidului. Acum lepădatul Mihnea povăţuia armia otomană care venise să înjunghie patria sa.

XII

In vremea pe când Sinan sosise la Rusciuk şi se pregătia a trece Dunărea, Sigismund Bathori sărbătoria nunta sa cu arhiducesa Maria Christina, care în sfârşit, după atâta aşteptare şi amânări, venise în Ardeal pe la capătul lui Iulie. Bathori pofti şi pe Mihaiu-Vodă să vină la nunta sa ce hotărâse a se săvârşi la 7 August. Dar Mihaiu, care de o lună de zile se străduia a stânjeni clădirea podului de pe Dunăre de Turci, ameninţat acum şi mai mult de Sinan Paşa, nu-i putu împlini cererea. El trămise în locul său pe boierii Stroe Buzescu şi Radu Calomfirescu, cu daruri scumpe de nuntă, însărcinându-i să roage pe Bathori ca să grăbească a-i veni în ajutor, căci duşmanul comun s'a apropiat şi a pus gând, după ce va robi şi va pustii Ţara-Românească, să treacă prin Ardeal în Ungaria [1]). Vestea a-

[1]) De la această solie în Ardeal documentele istorice perd din vedere pe viteazul Radu din Calomfireşti, pe care îl vazurăm înapoi strălucindu-se în războiul cu Tătarii; dar un cântec vechiu popular ni-l arată rivalizând necurmat în vitejii «cu Buzeştii amândoi şi cu Căpleştii «câte-şi trei, fruntea boierilor şi domnii războiului» până în zilele lui Radu-Vodă feciorul lui Mihnea turcitul (1611). Atunci întâmplându-se ca Tătarii să vie să robească moşiile, casa şi pe mama bătrână a lui Radu din Calomfireşti, el alergă la domn cerând ajutor pe Buzeşti şi pe Căpleşti. Domnul refuzându-i ajutor, atunci el, însoţit de dreapta lui slugă Nedea şi vre'o câţi-va oameni, se aruncă asupra Tătarilor. In bătaie Nedea striga stăpânului său: «Taie, că nu e aci pe boerie, ci este pe vitejie; taie mărginele şi eu voiu tăià mijloacele.» — Tătarii fură învinşi şi Calomfirescul îşi mântui pe muma sa. La întorsul său întâmpină în cale pe Buzeştii şi pe Căpleştii cari îl omoară şi duc trupul la Radu Mihnea zicându-i ca de trăià, îl scotea din domnie. Muma Calomfirescului, auzind de uciderea fiului său alergă la domn cu multe zapise prin care se dovedià că Calomfirescu îi era frate. Atunci domnul făcând divan, judecă pe Buzeşti şi pe Căpleşti şi porunci de li se tăie capul.

www.dacoromanica.ro

ceasta turbură veselia nunții. Bathori trămise pe mireasa sa la Samoș-Ujvar și grăbi a porni în Țara-Românească o seamă de oști ce avea gata. Dintr'altă parte, pe când el chema în tabără pe toți oștașii, solii săi alerga cu grabă la împăratul ca să-i vestească primejdia în care se afla și să-l roage a trămite cât mai iute ajutor; după vechiul obiceiu al Ardealului, o sabie și o lance, încruntate în sânge, erau purtate din loc în loc de un călăreț ce le ținea în sus, în vreme ce un alt om mergea alături pe jos strigând: „Ia-„tă vine dușmanul țărei: fiece casă să-și dea omul spre a ne scăpa din această primejdie obștească".

Mihaiu-Vodă asemenea se 'ngrijise pe cât putuse de oaste și de apărare. Pornindu-și familia cu tot ce avea mai scump la Sibiu în Ardeal, el eși din București cu opt mii ostași și merse de înfipse tabăra în drumul Giurgiului la satul Măgurele, două mile departe de București. Acolo adună lângă sine pe capetele armatei și împreună cercară svat cum să apere mai bine țara. Lucrul era greu, fiind peste putință a opri intrarea Turcilor în țară, din anevoința d'a străjui toate hotarele ei cele deschise atât despre Dunăre cât și despre Moldavia. Intr'adevăr, pe când Sinan umbla să treacă Dunărea pe la Rusciuk, alte cete turcești se ispitiau a o trece prin alte vaduri, iar mai cu seamă pe la Nicopole, unde se afla un trup însemnat de Turci, cari din porunca Vizirului rezidiseră cetatea cam sfărâmată de Români, cheltuind pentru aceasta mai mult de 70 mii ioachimi. Dintr'altă parte se zicea de sigur că Hanul Tătarilor are să năvălească prin Moldavia în Țara-Românească. In această nevoe svatul oștășesc chibzui că, spre a închide

---

Dintr'acest cântec se vede dar că Calomfirescul a fost feciorul lui Mihnea Turcitul, care însoți pe Sinan în Țara-Românească. Poate fiul și tata și-au încrucișat paloșele la Călugăreni, fără a se cunoaște. Poate glonțul și paloșul Calomfirescului trânti la pământ pe lepădatul Mihnea în luarea Târgoviștei. — (Cântecul de care vorbește aci Bălcescu l'am auzit și l-am cules și eu din gura sătenilor de pe vechea vatră a familiei Buzeștilor, în Romanați. *(Nota editorului)*

www.dacoromanica.ro

dușmanului calea d'a intra în țară sau spre a-l putea stăvili îndată ce va apuca să intre, să se împartă armata în câteva trupuri care să se așeze în locurile cele mai importante d'a lungul hotarelor, dar să fie apropiate și să stea gata a se uni cu domnul, care cu cei opt mii oștași ce avea pe lângă el, să se așeze în centrul operațiunilor, într'un loc comod, de unde să poată da ajutor ori și în ce parte va cere trebuința și să nu poată fi cu înlesnire isbit și respins de dușman. Indată după ce sosi la Rusciuk, Sinan-Pașa se puse cu multă silință și înfocare să sfârșească podul, a cărei clădire costă 60 mii talere. Cu toate că într'acest loc Dunărea este lată de o jumătate de leghe, dar insula cea mică din partea stângă a râului, unde Turcii ajunseră lesne prin mijlocul flotilei lor și unde reîntăriseră cetățuia cam sdrobită de Români, îi ajută foarte mult. Sinan însuși merse de visită și cercetă acea cetățuie. Cu o activitate rară la vârsta sa, bătrânul vizir presida la facerea podului, al cărui cap era ocrotit ca de o palancă, de cetățuia din insulă, iar laturile prin galere. Mihaiu de pe malul stâng al râului, se silia cât putea să împedice clădirea podului, dar la sfârșit se văzu amenințat pe la spate de o ceată de Turci ce isbutise a trece râul două mile mai departe, în vreme ce alții îl trecură pe corăbii chiar în fața Giurgiului, de și cu multă greutate. Impresurat astfel de vrăjmași și în neputință d'a mai stânjeni trecerea lor, el lăsă malul Dunării cu gând ca tărându-i după sine, să se folosească de cea mai bună ocasie spre a se lupta cu dânșii. Atunci Sinan, ne mai fiind supărat de nimeni, se grăbi a sfârși podul și în $^{9}/_{19}$ August, trecând Dunărea cu toată armata sa, călcă și coprinse țărmul românesc.

XIII.

Drumul care mergea de la Giurgiu spre București trece printr'o câmpie șeasă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poștii departe de această capitală, unde el se află strâns și închis între niște dealuri păduroase. Intre aceste

www.dacoromanica.ro

dealuri este o vale largă numai de un pătrat de milă, acoperită de crâng, pe care gârla Neajlovului o înecă şi pâraele ce se scurg din dealuri o prefac într'o baltă plină de nomol şi mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o şosea de pământ, parte pe un pod de lemn, care amândouă sunt aşa de strimte încât d'abia poate coprinde un car
două sunt aşa de trimte încât d'abia poate coprinde un car
lărgimea lor. Această strâmtoare, pe care locuitorii o numesc *Vadul Călugărenilor,* fu aleasă de Mihaiu-Vodă spre a sluji de Termopile Românilor. Astă-zi această vale se află întocmai după cum ne o descriu analiştii acelor timpuri. Nici un monument nu ne arată că acolo fu lupta cea crâncenă pentru libertate![1]) Atât suntem de nesimţitori la gloria naţională! Românul trece acum cu nepăsare printr'aceste locuri sânte, fără ca nimic să-i aducă aminte că pământul ce calcă e frământat cu sângele părinţilor săi şi acopere oasele viteilor!

Vai! scriam aceste rânduri în anul 1846. Cine mi-ar fi zis atunci că abia un an va trece şi inima îmi va fi şi mai crud de durere ispitită. Era în vremea unei frumoase deşteptări naţionale, atunci când un popor întreg jurase că va muri pentru Patrie şi Libertate. Turcul, vecinicul duşman, se porni se tot de la Giurgiu spre a ne răpi aceste bunuri scumpe.. Mă aflam într'o adunare populară, când sosi vestea că păgânul a tăbărât la Călugăreni, călcând cu picior de batjocură sânta ţărână a părinţilor noştri, glorioşi, martiri ai libertăţii naţionale. O amar mare! atâta fu uitată religia suveranilor, atâta fu încrederea tuturor în vorbele necredincioşilor sau atâta fu miselia lor în cât această veste îi lăsă reci şi nepăsare. In zadar glasu-mi, unit cu al unui mic număr, strigă *„războiu şi răsbunare!"* Nici un echo puternic

[1]) Crucea de peatră ce se află la Călugăreni este făcută de Şerban-Vodă Cantacuzino, spre vecinicirea unui pod ce el făcu pe apa Neajlovului, dar nu priveşte bătaia.

(La capătul acestei cărţi vom da amănunte despre acea cruce.
(Nota editorului).

www.dacoromanica.ro

nu-i răspunse în mulțime. Imi ascunseiu atunci ochii cu mâ-nele mele ca să nu mai vază această umilitoare privelişte şi din inima-mi sdrobită scăpară aceste cuvinte: „Zeul părin-„ților noştri ne-a părăsit! părinții noştrii ne-au bleste-„mat!“[1]).

Mihai-Vodă voi a se folosi de poziția şi de strâmtoarea vadului Călugărenilor, în care nu se putea destinde în front mai mult de doi-spre-zece oameni, ca să facă mulțimea Tur cilor nefolositoare, şi ca să se poată astfel lupta cu puteri de o potrivă. Pentru aceia, el tăbărî acolo cu oştile sale, pu-ind streajă în deosebite părți ca să vază de nu vor umbla Turcii a trece printr'alt loc. Dar Sinan, voind a înainta spre Bucureşti, era nevoit a trece pe la Călugăreni, fiind acesta drumul cel mai scurt şi temându-se ca, dând prin altă par-te, să nu lase în urma sa un vrăjmaş aşa de întreprinzător şi îndrăsnet ca Mihaiu. Ingânfarea sa şi mulțimea oştilor sale îl făceau a crede că va birui lesne. Intr'adevăr armata lui, era, cum ştim, de 180 mii ostaşi, mai mult decât de zece ori mai mare ca a lui Mihaiu-Vodă care, cu toate ajutoarele ce primi din Moldavia şi Ardeal, d'abia se urca la 16 mii oameni şi 12 tunuri[2]). Sinan poate nu bănuia că numărul creştinilor era aşa de mic, dar ştia că armata lui e mult mai mare decât a lor.

De şi puțini, ostaşii creştini erau însă plini de foc şi de dorința de a se măsura cu duşmanul. Exaltația şi înfuriarea soldaților crescu atât încât, înțelegând că unii din căpitanii

[1]) Aceasta s'a petrecut la 1848, intr'un club la Mitropolie, cea dintâiu şi din urmă oră când am stătut de față la şedințele acelui club. Trebue a se şti că puțini oameni din popor se aflau la aceasta adunare şi pă-rerea mea e că poporul cel de jos, mai cu seamă cel din Bucureşti şi-a împlinit datoria revoluționară şi națională, declarându-şi, de şi cam târziu, dorința de a apără revoluția cu paloşul; iar clasele de sus, gu-vern, boeri, negustori, junime, s'au aflat mult mai pre jos şi nevrednice de misia lor şi de poporul ce conduceau.

[2]) Alți analişti pretind că oastea lui Mihaiu, se urca la 20 mii, dar e n'au putut şti mai bine decât Walther şi Iacobini ce se aflau atunci la fața locului.

www.dacoromanica.ro

lor, cătând la mulțimea, puterea și rânduiala păgânilor, erau de părere a se trage înapoi spre a nu primejdui în norocul unei zile gloria și reputația cu greu dobândite, începură a face multă larmă în tabără, strigând că în ori-ce chip ei vor să încerce o bătae ca să scape odată, cum ziceau ei, prin prăpădirea oștirei dușmane ce se afla acum adunată toată la un loc, de acest războiu și să sdrobească de tot jugul nesuferitei tiranii turcești. Vrând nevrând trebuiră și capii oștirilor cu toții a se învoi de a aștepta acolo sosirea dușmanului.

XIV

După ce trecu Dunărea, marele vizir dete comanda avanguardei armatei lui Satârgi-Mahomed-pașa și la arierguar die orândui pe Hasan-Pașa, beiler-beiul, Rumeliei, iar pe beii Salonicului și Nicopole îi însărcină cu paza și apărarea podului. Cele zece galere ce se urcaseră pe Dunăre până la Rusciuk fură descărcate de tot felul de arme și muniții și primiră poruncă d'a rămânea pe loc spre a păzi podul. Apoi în $^{11}/_{21}$ August Sinan porni cu toată armata sa spre București. In cea d'intâiu noapte, Turcii conăciră într'un sat ruinat în dreptul Camuri, și a doua zi ($^{12}/_{22}$ August) sosiră în capul vadului Călugărenilor, trecând râul Salcia pe trei poduri. Călărimea ușoară care, manevra la avantposturi, înainta până la intrarea strâmtoarei și sta acolo odihnindu-și păscându-și caii, când un nor mare de pulbere îi vădi apropierea Românilor. Ea fu îndată isbită cu putere și fugi înspăimântată până în tabără. Spahii înaintară spre a sprijini năvălirea călărimei române, până când se apuce vizirul să-și pue armata în orânduială. Sinan se uita plin de mirare la puținul număr al creștinilor cari cutezeau să aștepte și încă să isbească o armată așa de numeroasă. Cu toate acestea, nedesprețuind pre vrăjmașii săi și temându-se de vre-o cursă, el îngriji de tot ce i-ar putea fi spre folos Pentru aceia porunci beiler-beiului Rumeliei a înainta spre stânga

www.dacoromanica.ro

cu oştile sale şi cu şapte tunuri şi a merge drept către ai noştri, în vreme ce el însuşi, în capul spahiilor, urmând după artilerie, puse în lipsă de pod, de aruncă scânduri peste mocirla de lângă padure, ce avea dinaintea sa, spre a o putea trece. Din altă parte Segban-Başi cu două-spre-zece mii ianiceri se aşează în pădure coprinzând posturile cele mai importante; şi urcând două-spre-zece tunuri mari într'un deal înalt, le îndreptă spre armia noastră, şi începu a tuna asupra-i.

Intr'această întocmire puternică şi îngrozitoare înaintând Turcii, ai noştri începură a se trage înapoi mai la strâmtoare, dar cu multă rânduială şi luptându-se neîncetat. Pedestrimea însă, strânsă în urmă prea de aproape de Turci, fu respinsă în pădure şi dete înapoi în lungul strâmtorei mai iute şi cu oare-care neorânduială, dar fră a încerca vre-o perdere simţitoare. Era atunci pe la 3 sau patru ciasuri după amiazi şi Turcii mulţumiţi ca au împins înapoi năvălirea creştinilor, nu îndrăzniră a înainta mai mult în acea strâmtoare necunoscută, unde-i putea aştepta vre-o cursă. Vizirul îşi aşează corturile într'o poziţie foarte bună şi pe o înălţime la intrarea strâmtoarei, ţiind oştile armate şi având toată noaptea masalalele aprinse la câte patru colţuri ale taberei. MihaiuVodă luase poziţia dincolo de râu pe o înălţime două mile de tabăra turcească, ocupând strâmtoarea despre Bucureşti. Astfel armatele protivnice se aflau aşezate pe două înălţimi faţă în faţă, fiind despărţite numai de pădurea din vale ce nu le oprea a se vedea.Românii aveau dinaintea lor o turmă de bivoli cu steaguri [1]) şi toată tabăra lor era plină de focuri mari în mijlocul cărora petrecură toată noaptea aceea, vermuind şi mişcându-se necurmat, cântând, chiuind, şi hăulind, după natura lor veselă în mijlocul nevoilor şi supărând şi hărţuind pe Turci cu numeroase avantposturi. Ambele armate aşteptară astfel ziua cu nerăbdare şi cu acea neodihnă ce simt oştile în ajunul unei mari bătălii. Tur-

[1]) In secolul al XVI. Românii în bătăliile lor se serviau de bivoli, precum cei vechi de elefanţi.

www.dacoromanica.ro

cii, îngânfaţi de mica zbândă ce dobândiseră, aveau de sigur că a doua zi se va vedea triumful islamismului, prin sdrobirea lu Mihaiu şi a armatei lui. Ai noştrii se pregăteau a apăra cu vitejie acea strâmtoare, care era cheia ţărei lor şi a Europei creştine. Ei ştiau cât sunt de puţini pe lângă duşmani; dar, credincioşi înfocaţi, inima lor ardea de dorinţa de a-şi da viaţa pentru patrie şi lege şi d'a merita cununa martirilor [1]).

XV

In sfârşit soarele veni să lumineze această zi de Mercuri, $^{13}/_{23}$ August, merită a fi briliantul cel mai strălucit al coroanei gloriei româneşti. Inaintea zorilor încă, Mihaiu-Vodă trimise o seamă de pedestrime cu puşti de se aşeză la intrarea pădurei şi îşi puse tunurile într'o bună poziţie pe o înălţime. In vremea aceea, Turcii îşi lua poziţie în preajma podului de ceia parte. Sfârşindu-şi pregătirile, Mihaiu îşi înalţă, împreună cu oştaşii săi, rugăciunile către Dumnezeu. Apoi îndreptându-se către dânşii, le zise să-şi aducă aminte de vechea lor vitejie, căci ocasia de acum e frumoasă şi de o vor perde, anevoe o vor mai căpăta. „Turcii, le zicea el, „sunt uimiţi de atâtea perderi; cetăţile lor din toate părţile „sunt cuprinse; din câte capete au avut armatele lor, numai „unul a rămas care îndrăsneşte a ţine frunte creştinilor; că „cu dânsul au a se lupta şi gloria d'a-l birui va fi toarte ma„re. Mulţimea vrăjmaşilor nu trebuie să-i sperie, de vreme „ce Sinan a lăsat cele mai bune oşti ale sale în garnisoane

[1]) «Tout le reste de ce jour se passa aux ocupations de se considérer «les uns les autres. Les Turcs se mocquaient des Valaques et n'avaient «que ce déplaisir de ce que ceux-ci n'avaient un plus grand nombre «pour rendre leur victoire plus glorieuse. Mais les Valaques sérieuse«ment attentifs à ce qu'ils devaient faire le lendemain, portaient leurs «yeux et leurs coeurs au ciel pour impétrer du secours, sans lequel ils «sentaient bien leurs forces trop débiles pour soutenir une si nombreuse «multitude d'ennemis. Michel leur Palatin les exortait généreusement «au combat». *Baudier.*

www.dacoromanica.ro

„prin cetăți și a adus cu dânsul numai oameni cari vor face „mai mult sgomot decât vătămare. Pe lângă aceasta locul „de bătae nu putea fi mai bine ales, de oarece mulțimea lor „aci le este nefolositoare. El le zise încă să-și aducă aminte „de cruzimea vrăjmașului, care nu iartă nici odată pe cei „biruiți, cu atât mai mult pe cei ce s'au revoltat; că nu este „destul că a scuturat jugul robiei, că a înoit vechile legături „cu împăratul și că s'a pus sub o putere ardeleană, dacă „prin faptă strălucită ei nu vor căuta a întemeia această „vrednică hotărâre; iară mai cu seamă pentru cinstea legii, „ca să dovedească Turcilor că de le-a călcat ei mai înainte „patria, a fost numai din pricina neunirei lor; dar că acum, „când toate puterile vecine stau în bună înțelegere împre- „ună, trebuie a dobândi prin unire ceea ce a pierdut prin za- „vistie și împărecheri și a goni pe acești cruzi tirani dincolo „de strâmtoarea lor, de Dardanele; că toți vecinii și-a făcut „datoria lor, când bătându-i, când gonindu-i din cele mai bu- „ne cetăți ale lor, astfel în cât ei prăpădiră cea mai bu- „nă parte din acea armie ce Sinan dusese în Ungaria. In „sfârșit încheia zicându-le că acum pot și Românii dobândi „o asemenea glorie, căci toate dovedesc că vor avea ace- „iași nenorocire".

Apoi domnul se îndreaptă către oastea ungurească aducându-i aminte că ea e depositară a vechei vitejii unguresti.

XVI

Astfel vorbi Michaiu, neînspăimântatul voevod și ostașii inimați foarte împotriva Turcilor, învăpăiați și de aceste cuvinte, dar geloși încă mai mult d'a eclipsa printr'o biruință strălucită toate glorioasele biruințe ale vecinilor, răspund învârtind în mâni palașile și lăncile, și, prin strigări mari de o răsboinică veselie, cer de la domnul lor ca să-i ducă îndată către dușmani.

Atunci Michaiu, plin de încredere în energia armatei sale, trecu podul în capul a 8000 ostași și se lăsă cu furie

www.dacoromanica.ro

asupra Osmanlilor, în vreme ce focul iute şi bine ţinut al puşcaşilor din pădure şi al tunarilor pustieşte armata turcească, doborând la pământ lume multă. Câte-va cete de Turci se încerc a stânjini năvălirea Românilor; dar în zadar căci aceştia inimându-se, îmbiindu-se unii pe alţii, îi isbesc cu atâta furie încât, cu toată minunata poziţie a Turcilor, prăvălindu-i, ei ajunseră până la cele d'întâiu corturi ale taberei lor. Vrăjmaşii ajutaţi de poziţie, de numărul lor şi de machinele de războiu, îşi vin curând în sine şi încep a se lupta cu tărie. Patru paşi, Satârgi-Mahomet, Haider, Husein şi Mustafa, cu o armată însemnată compusă din oştile Siriei şi de ianiceri, aleargă în ajutorul cetelor ce se luptau, sprijini cu putere năvălirea Românilor, trec podul şi lupta cea mai înviersunată începe atunci din toate punctele. Astfel, împinsă peste toată fruntea armatelor, ţinu bătaia mai multe ceasuri, până când Sinan, desperat de puţinul spor ce a dobândit până atunci, îşi îngloti oştile pe lângă sine, strânge pe toţi paşii şi căpeteniile, îi inimiază şi, în capul unei coloane îngrozitaore, ei fac o năvală mare şi isbutesc a împinge pe ai noştri cu un pătrar de milă înapoi şi chiar până la tabăra lor, luându-le şi toată artileria. Michaiu, fără a perde inima din această neisbândă, îşi culese puterile şi din nou dete năvală asupra Turcilor, tăind şi doborând dintr'înşii. Indărătnicul voinic Albert Kiraly isbuteşte a lua înapoi două tunuri. Dar vrăjmaşul se bate cu inimă, îşi împrospătează adesea oştile sale, ceea ce nu pot face ai noştri şi îi respinge; de trei ori Românii împinseră şi prăvăliră pe Turci, şi de trei ori fură respinşi înapoi. Ast-fel urmă lupta cu noroc schimbăcios de la răsăritul soarelui până către două ciasuri înaintea apusului, biruitorii rămânând adesea biruiţi şi biruiţii biruitori. „Turcii spun analiştii contimporani, se luptau ajutoraţi de mulţime şi de număr, Ro„mânii de tărie şi îndrăsneală". In sfârşit, furia îmbărbătând de o potrivă şi pe unii ca şi pe alţii, biruinţa stă să rămână numărului şi mica oaste românească, împovărată de mulţimea vrăjmaşilor, trăsnită de numeroasa lor artilerie,

www.dacoromanica.ro

este nevoită a da îndărăt. Retragerea lor însă e frumoasă și strategică; spre a nu se lăsa a fi ocolită de Turci, spartă și risipită, ea se întocmește în figura unui colț (cuneum), și aruncând astfel de toate laturile focuri asupra vrăjmașului, se retrage înapoi cu încetul, luptându-se neîncetat; această retragere e o minune de vitejie, de sânge rece și de eroism. Stolurile nenumărate ale călăreților turci în zadar se aruncă asupra laturilor acestui triunghiu, cătând al sparge; silințele lor, fără a-l vătăma întru nimic, se sdrboesc de dânsul ca de o stâncă de peatră. Strâmtoarea locului de bătaie, pădurile și dealurile favorisau înapoiarea Românilor și zăticneau mișcările și silințele lor de a-i înconjura de toate părțile. Dar era de temut că vrăjmașii să nu isbutească a scoate pe ai noștri din strâmtoare și să-i împingă în câmpie unde i-ar fi sdrobit cu numărul lor.

Soarele acum cătă spre sfințit; Românii se luptaseră cu eroism, dar osteniți de o luptă lungă și nepotrivită, ei se plecară numărului prea covârșitor al dușmanului; bătălia se putea privi acum ca perdută de dânșii, dacă vre o împrejurare nu-i va ajuta și o soartă mai blândă nu le va străluci. Mihaiu însă ca tot-d'auna liniștit și trufaș în primejdie, mai avea încă o sperare; el trămisese de dimineață să cheme lângă dânsul o ceată de pedestrime ce se afla departe de tabără... Sosi-va ea oare la vreme?... De la dânsa spânzura soarta bătăliei.

XVII

Sta să apună soarele după orizon când vestea că ajutorul așteptat a sosit vărsă sperarea isbândei și un curagiu nou în inima acelei mâni de voinici români care ca niște zmei se luptau, trăgându-se în fața nenumăratelor gloate ale unui dușman învingător. Acest ajutor însă ce ai noștri și-l închipuiau tare, nu era de cât o ceată de 300 pedestrași din Ardeal cu puști. Michaiu, fără a perde vreme, căuta a se folosi de acest neînsemnat ajutor și de reînbărbătarea oștilor sale, ca să smulgă biruința de la vrăjmași. El își preumblă privi-

www.dacoromanica.ro

rea pe câmpul bătăliei, vede mişcările Turcilor, şi după dânsele îşi pregăteşte pe ale sale. Sinan-Paşa, văzând retragerea Românilor, luase inimă şi vrea a-i desface şi a-i reschira de tot. Spre acest sfârşit, în capul reservei sale el umbla să treacă podul spre a isbi pe ai noştrii în frunte, în vreme ce Hasan-Paşa cu Mihnea-Vodă, din porunca lui, alergau prin pădure să-i lovească pre la spate. Michaiu atunci se aşază cu ceata de curând sosită la capul podului spre a întâmpina pe Sinan, trămite pe căpitanul Cocea cu 200 Unguri şi alţi atâţia Cazaci pedeştri ca să ia pe vrăjmaşi pe la spate şi Albert Kiraly aşează cele două tunuri, ce le redobândise de la Turci într'o bună poziţie şi stă gata a trăsni pe vrăjmaşi de vor îndrăzni a trece podul. Sfârşind aceste pregătiri, Mihaiu cugetă în inima sa că împrejurarea cere neapărat vre-o faptă eroică spre a descuragia pe Turci şi a îmbărbăta pe ai săi. El hotărăşte atunci a se jertfi ca altă dată şi a cumpăra biruinţa cu primejdia vieţii sale. Ridicând ochii către cer, mărinimosul domn chiamă în ajutoru-i protecţia mântuitoare a zeului armatelor, smulge o secure ostăşească de la un soldat, se aruncă în coloana vrăjmaşă ce-l ameninţa mai de aproape, doboară pe toţi ce se încearcă a-i sta împotrivă, ajunge pe Caraiman-Paşa, îi sboară capul, isbeşte şi pe alte capete din vrăjmaşi şi, făcând minuni de viteţie, se întoarce la ai săi plin de trofee şi fără de a fi rănit. Această faptă eroică înfioră pe Turci de spaimă, iar pe creştini îi însufleţeşte şi-i aprinde de acel eroic entusiasm, isvor bogat de fapte minunate. Şi cum n'ar fi crezut ei că pot face minuni cu un ast-fel de general şi cu asemenea exemple ce le da! Sinan, văzând aceasta, spre a da curagiu la ai săi, ea ofensiva şi trece podul. Dar de o dată se vede oprit în faţă de Mihaiu ca de un zid de piatră tare, în dos isbit cu o furie înfocată de căpitanul Cocea şi în coastră trăsnit de tunurile aşezate pe deal de Albert Kiraly, care, bătând în mulţimea îndesată a Turcilor, le găureşte rândurile şi le pustieşte toată aripa dreaptă. Indărătnicul vizir, fără de a-şi perde cumpătul, is-

www.dacoromanica.ro

butește a-și întocmi oștile în rânduială; dar o isbire nouă a lui Mihaiu în fruntea armiei, pustiirile furioase ale lui Cocea de dinapoi, ferbintele și ucigătorul foc al tunurilor lui Kiraly sdrobesc iară această rânduială; și Turcii, minunați de îndrăsneala cu care Românii ce-i priveau ca biruiți, îi isbesc acum, încep a fugi reslătați. Satârgi-Mohamet-Pașa, trăgându-se înapoi fu rănit și îndată, schimbând retragerea în fugă, dete cel d'intâiu semnalul neorânduielii și toată armia musulmană se întoarse în răsipă spre baltă, lăsându-și coastele și spatele expuse loviturilor noastre. In zadar ianicerii se țin semeți împotriva alor noștri și caută a le răspunde cu focurile lor, căci cele-l-alte cete, spăimântate de aceste isbiri împreunate la care nu se așteptau, reschirându-se, îi întorc și pe dânșii înapoi. In zadar Sinan mustră pe ostașii ce fugiau, acum cu cuvinte ocărâtoare, acum bătându-i cu măciuca sa înferată (massa ferrata), silind în tot chipul a-i pune în rânduială și a-i întoarce la bătaie. Glasul și autoritatea lui sunt nesocotite și nici o putere omenească nu mai poate opri în loc valurile sgomotoase ale fugarilor, cari se prăvăliau cu furie și repede spre pod, cătându-și mântuire în trecerea lui. La capul acestui pod sta îmbulzit în neorânduială artileria, cavaleria, pedestrimea, împingându-se de a trece care de care mai nainte; dar, văzând că toți nu pot încăpea pe dânsul, mulți din Turci fură siliți a se arunca în baltă, unde își aflară moartea. Intre aceștia erau și pașii Haider beiler-beiul de Sivas (Capadocia), Husein beiul Nicopolei și Mustafa feciorul lui Aias-Pașa. Ei se cufundară în mocirlă unde fură și uciși și primiră, zice un analist turc, cununa martrilor de la ghiauri. Bătrânul Sinan însuși, târât de ai săi și în graba fugei sale, fu călcat în picioarele cailor și apoi, împuns de sulița unui ostaș român, căzu călare de pe pod în baltă cu atâta repeziciune în cât isbindu-se de pod, își perdu chiulaful și feregeaoa și doi dinți ce singuri mai avea în gura lui. El era p'aci să piară sau să cază în mânile Românilor, dacă din norocirea lui un voinic soldat din oștile Rumeliei, anume Hasan, nu s'ar fi aruncat după

www.dacoromanica.ro

dânsul ca să-l scape şi, lăsându-i calul înomolit în lut, pe umeri îl scoase de acolo şi-l duse în tabără. De atunci, acest soldat se numi *Deli-Hasan-Batakgi* şi ajunse căpitan al deliilor lui Cogia-Murat-Paşa. Vestea morţei vizirului se împrăştie între Turci şi cei ce se mai împotriviau deteră şi ei dosul. Românii, cu furia lor obicinuită şi electrisaţi încă prin izbândă, îi goniau dinaintea lor ca pe nişte turme de vite până îi vârî în tabăra lor. Hasan-Paşa şi Mihnea-Vodă ce veniau să înconjure pe ai noştri, aflând că Sinan a perit şi oastea lui e biruită, se trag îndărăt spre tabără. Intr'acel minut Mihaiu, precum odinioară semi-zeii cântaţi de nemuritorul Omer, aleargă într'o parte şi într'alta prin tabăra turcească, căutând pe Sinan, când, văzând de departe pe Hasan-Paşa, se luă după dânsul strigându-i să stea de e viteaz să se lupte cu dânsul pept la pept şi când de când era să-l ajungă cu paloşul; dar Hasan fugea înspăimântat şi nu se putea ţine pe picioare de groază. El merse de-şi ascunse ruşinea într'un crâng spinos, de unde d'abia a doua zi cuteză a eşi la ai săi. Noaptea opri măcelărirea armatei musulmane şi o păzi d'a fi cu totul sdrobită şi risipită. Românii se întoarseră triumfători în tabăra lor, încărcaţi cu prăzi bogate. Pe lângă tunurile lor ce şi le redobândise, alte tunuri mari d'ale duşmanilor, cai mulţi şi mai multe steaguri, între cari şi steagul cel verde şi sfânt al proorocului, fură trofeele acestei strălucite zile. Trei mii Turci zăceau în câmpul bătăii. Perderea Românilor era încă simţitoare, căci Turcii se apăraseră cu curagiu. Apele Neajlovului se roşiseră de sângele vărsat în acea zi.

Spre a odihni sufletul cititorului de aceste scene sângeroase, istoriograful contimporan Walther ne povesteşte aci o anecdotă interesantă. El zice că în toată aceasta expediţie a Românilor împotriva Turcilor, doi cerbi domestici însoţiră pe Mihaiu-Vodă, şi chiar în vremea bătăliei de la Călugăreni, sub focul şi vuetul tunurilor şi ale bombelor, ei şedeau neclintit lângă cortul lui, însă omorându-se unul dintr'înşii cel-alalt de durere merse de se ascunse în pădure.

www.dacoromanica.ro

Ast-fel fu acea vrednică de o neștearsă aducere aminte zi de bătaie de la Călugăreni, în care Românii scriseră cu sabie și cu sânge pagina cea mai strălucită din analele lor. De zece ori mai puțin numerosi decât dușmanii, ei câștigară asupră-le o biruință strălucită și avură gloria d'a învinge un general până atunci încă neînvins. Munteni, Moldoveni și Ardeleni, soldați și căpitani se luptară toți ca niște eroi. Dar cinstea cea mai mare a biruinței se cuvine cu tot dreptul viteazului domn. Prin întocmirile sale cele ingenioase, prin sângele rece și neînspăimântarea sa și prin primejdia în care își puse viața, el asigură biruința. Intr'această bătălie, ca în multe altele, nu știm de ce a ne minuna mai mult în acest mare bărbat, de geniul său de general ori de vitejia lui de soldat. Intr'adevăr, toate operațiile acestei bătlii dovedesc din partea lui Mihaiu și a Românilor o artă militară înaintată, care cu tot dreptul poate minuna pe toți câți cunosc starea de pruncie în care se afla, în acel timp, această artă în tote Europa.

Dacă cu această biruință nu se sfârși atunci campania, ea contribui însă mult în urmă la săvârșirea ei, căci demoralisă într'atâta pe Turci încât, când creștinii luară mai târziu iarăși ofensiva, Turcii nu mai îndrăzniră a se mai măsura cu dânșii și nu se crezură în siguranță decât puind cât mai în grabă Dunărea între dânșii și îngrozitorii lor vrăjmași.

XVIII

Noaptea ajută Turcilor a se desmetici din groaza ce-i coprinsese și a se întocmi în rânduială. Ei își luaseră din nou positia cea d'întâiu și Sinan porunci ca să se adune lângă dânsul o seamă de oști ce rămăseseră în urmă peste Dunăre sperând că după sosirea lor să-și răsbune învingerea. El mai spera încă în isprava intrigilor ce Mihnea-Vodă, din tabăra turcească prin înțelegere cu unii din boierii lui Mihaiu, urzia între ostașii creștini. O împrejurare însă turbură în acea noapte repaosul Turcilor. Un ianicier având fitilul aprins la pușca sa, focul prinse în tigae și cum se afla

www.dacoromanica.ro

lângă erbăriile ianicerilor, o scânteie căzu d'asupra şi de o dată acele erbării săltară în aer. La huetul cel mare al acestei isbucniri neaşteptate şi la groaznicul nor de fum ce ascunse cerul, toţi Turcii răspunseră împreună printr'un ţipăt îngrozitor de spaimă şi crezând că ai noştri îi isbesc, o luară din nou la fugă, reslăţindu-se în toate părţile. Târziu şi cu greu putură ei să-şi vină în sine şi a se întocmi în tabăre.

O scenă cu totul alta se petrecea atunci în tabăra românească. Mihaiu-Vodă se trăsese îndărăt o a patra parte de milă şi tăbărâse în direcţia locului bătăliei. El puse de salută sosirea nopţii cu multe salve de artilerie şi, după ce orândui străji în toate părţile cu îngrijire, chemă capetele armatei la un svat, străjile, îi aduseră înainte un Turc ce prinseseră atunci şi care nu-i era necunoscut. Domnul îl întrebă despre numărul vrăjmaşului şi planurile lui. Prinsul, după ce răspunse la aceste întrebări, aflând şi el adevăratul număr al creştinilor, zise către svat. „Ah!d'ar fi ştiut Turcii astăzi aceasta, v'ar fi robit numai cu caii lor!" Mihaiu, după ce porni pe Turc sub bună pază în Ardeal, începu a se chibzui cu căpitanii săi despre cea ce trebuia să facă în împrejurările de faţă. El era de părere ca să înceapă a doua zi din nou lupta; dar o seamă de boieri şi capetele oastei ungureşti îi stătură împotrivă. Aceasta dete prepus unora a bănui şi a zice cum că Albert Kiraly, ca şi unii din boieri, ar fi fost căştigaţi de trădătorul Dan vistierul, care primise 50 mii galbeni de la Sinan prin Mihnea-Vodă ca să-i împarţă între dânşii. Purtarea lui Kiraly după aceea da de neadevărată această bănuială. Afară de aceasta oştirea moldoveană era nevoită a se întoarce în ţara ei, unde se aştepta năvălirea Polonilor şi a Tătarilor. Văzându-se astfel trădat de unii din boierii săi, părăsit de oştile ajutătoare, neputând a se răzima decât în oştaşii săi români, Mihaiu, cătând la numărul şi la obosirea oştilor sale, se temu d'a nu perde folosul moral dobândit prin bătălia câştigată, d'a nu cădea în vr'o cursă a vrăjmaşului sau a fi sdrobit de

www.dacoromanica.ro

puterile lui cele numeroase de va rămânea la câmpie, şi gândi că înţelepciunea îi porunceşte a se trage spre munţi, ca sub ocrotirea lor să aştepte sosirea prinţului Ardealului. Drept aceea, el porni îndată un olăcariu la Bathori, înştiinţându-l de cele întâmplate arătându-i şi rugându-l să grăbească a-i veni în ajutor ca să nu lase ţara a fi înecată de numeroasele ordii vrăjmăşeşti. Intr'acea noapte armata noastră, cu toată osteneala bătăliei nu se odihni de loc; la mezul nopţii ea invocă de trei cu glas tare sântul nume al lui Isus şi într'acelaş minut două sute mii de glasuri din tabăra turcească răspunseră cu o trufaşă cutezare prin strigarea: „Alah! Alah! hu!" Aerul vibră d'aceste strigări, pădurile clocotiră până în fundul lor şi răsunară şi repetară numele lui *Isus!* şi *Allah!* Dumnezei neîmblânziţi în duşmănia lor, pe care mii de mii de ecatombe omeneşti, ce în zilele atâtor veacuri li se jertfiră, nu i-au putut încă împaca.

XIX

Când începu a se face ziuă, Mihaiu-Vodă ridică tabăra şi se trase spre râul Argeşul, în depărtare de două mile, unde puind străji în toate părţile, căută a da puţină odihnă atât lui cât şi ostaşilor săi. A doua zi, Vineri în $^{15}/_{25}$ August, ziua de Sântă Mărie, Mihaiu, plecând de la Argeş, se opri la Văcăreşti, nevoind să intre în Bucureşti şi întârzie aci câte-va ceasuri. In această vreme, fără ştire lui, Ungurii împreună cu alţi ostaşi străini, năvăliră în Bucureşti şi-l jăfuiră sub pretext că mai bine să iea ei acea pradă decât să cază în mânile Turcilor. In $^{16}/_{26}$ August, Mihaiu, aflând că vrăjmaşul s'a luat după dânsul, porneşte de la Văcăreşti după ameazi merge până la mijlocul nopţii, cale de cinci mile, se odihneşte puţin până la revărsatul zorilor într'un loc priincios, înaintează d'acolo încă vre-o cinci mile şi duminecă, în $^{17}/_{27}$ ajunge la oraşul Târgovişte pe râul Ialomiţa. Acolo, sub ocrotirea munţilor, îşi întocmi tabăra, aşezând străji ca să privigheze în toate părţile şi şezu pe loc câte-va zile. In

www.dacoromanica.ro

urmă plecă și d'acolea și întinzând tot mai la munte, urmând țărmurile Dâmboviței, se adăposti într'un loc anevoe de apropiat, la cetatea lui Negru-Vodă, ale cării întăriri, sdrobite de puțină vreme de Turci, se vedeau încă. Astăzi chiar tot se mai văd dărămături de cetățue într'acel loc minunat de frumos și plin de legende și suvenire despre Negru-Vodă, domnul cel mai popular între țăranii noștri. Acest loc e încă vestit printr'o bătălie strălucită ce câștigă, la 1342, Dragomir, comandantul puterilor lui Ladislau-Vodă, domnul Țărei-Românești, asupra armiei lui Ludovic I, craiul Ungariei, care sub comanda lui Nicolae Garan și Simeon Megheșel, năvălise în țara noastră. Ungurii fură trași de Români în aceste locuri grele și înfrânți cu totul căzând în bătae și cei doi generali ai lor.

Locuitorii Bucureștilor și ai Târgoviștei părăsindu-și casele se rădicaseră cu tot bunul lor și însoțiseră armata în retragerea ei spre munți. In sfârșit Mihaiu lăsă și cetatea lui Negru-Vodă și se trase tot mai adânc în munți, pe apa Dâmboviței în sus, la sat la Stoinești. In această retragere mai mulți ostași români desertară și ostile moldovene se întoarseră în țara lor, unde erau chemate, rămânând astfel cu Mihaiu numai ca la opt mii ostași, dar toți aleși și viteji. El își așeză la Stoienești tabăra, se șănțui bine și se făcu ostirei tăbii, având statornica hotărâre d'a aștepta într'acest loc sosirea lui Bathori, d'a închide până atunci calea Ardealului lui Sinan-Pașa și d'a urma apărând prin lupte mă-unte patria sa nenorocită, pe care acum n'o mai putea apăra prin bătălii mari.

XX

A doua zi după bătălia de la Călugăreni, Turcii văzând că creștinii nu fac nici o mișcare, îndrăzniră vre-o câți-va din ei a înainta până în locul unde fusese tabăra Românească și unde găsiră puțin bagagiu greu și câte-va tunuri părăsite. La această veste se porniră gonaci în toate părțile, de prinseră câți-va țărani, de la cari aflară drumul ce luase

www.dacoromanica.ro

oştirea românească. Hasan-Paşa trecu atunci strâmtoarea cu o despărţire de armie şi tăbărî dincolo în câmpie. Intr'aceaşi vreme, el porni o patrulă spre Bucureşti, de aduse din preajma acestui oraş robi, bucate şi vite. Sinan-Paşa însă cu armata sa, nu îndrăzni a se lua îndată după Mihaiu-Vodă ci şezu două zile pe loc până să-şi întremeze oştirea din spaima şi ameţeala în care căzuse după înfrângerea sa, şi până să-i sosească, după spusa unora, puţinele oşti rămase în urmă [1]). Spre a fi sigur că nu va fi isbit în spate de Români, el trimise un grup de oaste să cuprinză cetatea Brăilei şi el însuşi, la $^{15}/_{25}$ August, cu toată armata cea mare, trecu strâmtoarea Călugărenilor şi merse de tăbărî în câmpie la satul Copăceni dincoace de râul Argeşului, şi la $^{17}/_{27}$ înaintă până la Bucureşti, unde tăbărî sub oraş. Indată ce sosi, Sinan porunci de luară de pe turnurile bisericilor crucile şi globurile aurite, pe care le sfărâmau în bucăţi, precum şi icoanele, şi puseră pe turnuri, în locul crucilor, semiluna. In mitropolie puseră, în locul altarului, un *mihrab* (altar mahometan) şi un *mimber* (estradă spre a pune un tron) şi ast-fel prefăcând-o în geamie, la $^{20}/_{30}$ ale acelei luni, făcură acolo slujba şi rugăciunea turcească [2]). Această rugăciune se săvârşi de Hasan-Efendi, şeicul din skitul Mustafa-Paşa, care însoţise pe Sinan într'această campanie. Acela care luă crucea de pe turnuri era un *topciu* (tunar) numit Ibraim-Paşa, pe care marele vizir spre răsplătire îl făcu atunci căpitan în guardia sa.

După săvârşirea rugăciunei, vizirul adună sub cortul său

[1]) Analiştii turci nu pomenesc nimic d'aceste oşti ce unii din analiştii creştini spun că rămăsese peste Dunăre. Ceeace ne face a primi aceasta cu îndoială, căci credem că, de ar fi fost cu temeiu, Turcii n'ar fi uitat-o spre a îndrepta perderea bătăliei.

[2]) Autorul a comis aci o eroare. Biserica despre care vorbeşte nu poate fi Mitropolia, care s'a zidit cu vre-o şase-zeci de ani în urmă de către Constantin-Vodă Basarab cârnul. Ceedem mai mult că acea biserică eră manăstirea Radu-Vodă în care ştim că s'a închis apoi Turcii, sau chiar şi biserica domnească dela Curtea veche. *Nota editorului.*

www.dacoromanica.ro

pe cei mai însemnați ofițeri ai săi și le zise că lăsarea Moldovei și a țărei Românești în stăpânirea ghiaurilor e o pricină necurmată de turburări și împărecheri pentru răscoalele ce ei fac; că spre a curma toate acestea în viitor, el propune ca aceste două țări să se prefacă în provincii ale statului *(ialeti)*, și spre a ține într'însele rânduiala și pe popor în supunere, să se zidească două cetăți, una la București și alta la Târgoviște. Toți ofițerii găsiră bună această părere. Vizirul înștiință îndată Porței hotărârea svatului și numi pe Satârgi-Mohamed-Pașa la acest nou pașalâk din țara Românească. Așa, pentru a doua oară, Turcii isbutiră în statornica lor dorință de a preface țara în pașalâk. Dar acum, ca și întâiași dată, la 1522, ei întâmpinară în Mihaiu, un alt Radu de la Afumați și nu putură apăra cu armele fapta lor nelegiuită. Ast-fel-tot-d'auna, în timpuri grele și nenorocite, roditorul pământ al patriei noastre și-a născut isbăvitori!

Eșind din adunare, vizirul cu toți ofițerii săi se preumblă prin mahalalele orașului și aleseră mânăstirea lui Alexandru-Vodă, spre a face dintr'însa cetate. Această mânăstire mare, hramul Sântei Treimi, fu zidită din jos de București, de către Alexandru-Vodă II-lea, feciorul Mircei-Vodă III-lea, la 1573; stricându-se apoi de Turci cum vom vedea mai la vale, ea se rezidi din nou, întocmai cum se află astăzi, de Radu-Vodă feciorul Mihnei-Vodă Turcitul și nepot lui Alexandru-Vodă. Voind Sinan să facă această cetățuie mai mare, puse de lărgi locul împrejmuirei de două ori pe cât era, coprinzând în lăuntrul cetățuiei, biserica și zidurile din prejur și ocolindu-le cu bastioane și fortificații. In vreme ce meșterii măsurau și trăgeau liniile, beilerbeii, spahii, și ianicerii fură trămiși după lemnele trebuincioase pentru construcția bulevardelor și ciaușii alergau în toate părțile spre a aduna lucrători; și, fiindcă lumea din țară era fugită la munți și nu se putea aduna un mare număr de oameni, Turcii fură siliți a trămite să mai aducă lucrători din Bulgaria. Clădirea cetăței începu la $^{21}/_{31}$ August și cu

www.dacoromanica.ro

atâta silință lucrară la dânsa încât în două-spre-zece zile fu terminată. Cum se sevârși întărirea palisadelor cetățuiei, Sinan-Pașa puse într'însa două tunuri mari cu ghiulele de patru-spre-zece oca și earbă, muniții și bucate îndestule. Apoi lăsă în București pe Satârgi-Mehemed-Pașa cu o mie de ianiceri și o mie culogli drept garnizoană, poruncindu-i să săvârșească întărirea de lemn ce pusese săse facă împrejurul orașului și care se și sfârși într'o lună de zile; iar el, ridicându-și tabăra la ^{3} 13 Septembrie, porni spre Târgoviște.

XXI

De două sute de ani, din zilele lui Mircea-Vodă cel bătrân, Târgoviștea era mereu scaunul țărei. De puțină vreme numai creșterea Bucureștilor și importanța lui comercială făcuse pe domni a lua obiceiul de a petrece o parte din iarnă în acest oraș. Era atunci Târgoviștea oraș foarte mare, împodobit și populat și se întindea frumos pe malul drept al Ialomiței, ocolit de mulțime de grădini, vii și livezi de pomi roditori. Scriitorii contimporani de felurite nații se minunează de frumusețea acestui oraș, declarându-l că e vrednic de a fi capitala unei țări și locuința unui domn mare. Acel oraș populat, astăzi d'abia e un orășel. Zidurile lui mărețe vremea le-a ruinat și le-a asemănat cu pământul. Un singur turn, rămășiță din vestita *Curte Domnească*, se înalță trist și singuratic pe d'asupra acelor grămezi de ruine, întocmai ca acele mari cruci de peatră înfipte în vârful unor pleșuve movilii, morminte ale viteților căzuți în bătae. Acest turn, ce muschiul numai cu verdeața sa împodobește, e scump Românilor ca un monument care le vorbește de timpii lor de glorie ș de mărire. El a fost martur la atâtea triumfuri! El a văzut, unul după altul, pe Mircea-cel-Bătrân, Dracul-Vodă, Vlad-Țepeș, Radu-cel-mare, Radu de la Afumați, Mihaiu-Viteazul și Matheiu-Basarab, toți voevozii noștri cei mari și vestiți în pace și în răsboiu. Umbrele a-

www.dacoromanica.ro

cestor eroici luptători pare că le vezi înălțându-se singuratice și tăcute împrejurul acestei ruine; adierea vântului ce suflă din Carpați, șuerând în turnul pustiu, ne pomenește numele lor și undele mărețe ale Ialomiței par a cânta necontenit un cântec de mărire întru gloria lor. Astfel i se năucește ori cărui Român cu inima simțitoare, când cată mult la această mult elocuentă ruină, și el nu poate opri d'a simți durere amară și d'a suspina după vremea trecută. Dar nimeni n'a simțit aceasta mai puternic și n'a exprimat în cuvinte mai frumoase simțirea sa, ca tine, Cârlovo! floarea poesiei, june cu inimă de foc. Ca o cometă trecătoare, tu strălucisi un minut peste România uimită și încântată de lucirea ta. O moarte crudă te răpi fără vreme; dar apucași a ne lăsa o lacrimă ferbinte pentru gloria trecută și o scânteie dătătoare de vieață pentru viitor.[1]) Cântarea ta sublimă asupra ruinelor Târgoviștei puse pecetia veciniciei asupră-le și nu le va păstra chiar când pustiirile anilor le vor șterge cu totul de pre pământ.

XXII

Turcii găsiră Târgoviștea părăsită de locuitori și pustie. Sinan porunci îndată să se apuce de întărirea orașului ca la București. El prefăcu o mânăstire ce era aproape de curtea domnească, în cetățuie; curtea domnească era atunci zidită în formă de un mare castel, ce putea încă încăpea într'însa de la patru la cinci mii ostași și era încinsă cu un zid gros și cu tunuri. Sinan mai întări și acest zid din prejurul palatului, de amândouă părțile cu pământ și cu un val de palisade de copaci, amestecați cu pământ. Apoi încungiură orașul cu un zid de petre și de grinzi lipite cu humă și cu pământ cleios, pe care îl rezimă cu un alt val de pământ, lat de două-spre-zece picioare și îl ocoli cu un șant foarte adânc, de două-spre-zece picioare de larg, lăsând cetății nu-

[1]) *Oda la Ruinele Târgoviștei și Marșul, odă la oștirea Românească*, pe care le retipărim, la capătul acestei cărți, chiar după originalele lui Cârlova, pe care le posedă nemuritorul N. Bălcescu. *Nota editorului.*

www.dacoromanica.ro

mai o poartă în faţă şi alta mai mică în dos, ambe legate cu fier, şi făcând înlăuntrul din apa râului, trei fântâni. Aceste lucrări urmară zi şi noapte sub privigherea de aproape a lui Sinan şi se sfârşiră în trei-zeci de zile.

Dar Sinan, când văzu lucrul aproape de sfârşit, hotărî să nu-şi mai pearză vremea în nelucrare. El lăsă în Târgovişte două tunuri mari, patru culevrine şi alte tunuri de câmpie cu muniţiile şi provisiunile trebuincioase pentru hrană, dând comanda cetăţii lui Ali bei, fiul lui Haydar-Paşa beiul de Ciurin, pe care îl declară beiler-bei de Trapezunt, alăturându-i pe Koci, beiu din Amasia, şi lăsându-le 1500 oameni cu însărcinare de a săvârşi lucrul întăririlor cetăţii; iar el porni cu toată oastea către munţi în urma lui Mihaiu-Vodă. Planul lui era ca, ajungând oştirea românească, s'o înfrângă şi călcând-o în picioare, să pătrunză în Ardeal, ca să combineze operaţiile sale cu ale armiei ce fiul său Muhamed-Paşa comanda în Ungaria. Dar Mihaiu-Vodă, aflându-se în tabăra de la Stoineşti, întărită atât prin natură cât şi prin artă, nu era lesne de înfrânt. Aşa dar, totul din potrivă se întâmplă. Sinan venise să tabere nu departe de strâmtoarea în care sta Mihaiu şi în faţa taberii lui pe un loc înalt de unde putea vedea ambele taberi. El sta şi se mira de îndrăsneala alor noştrii cari, în aşa mic număr, se încumătau încă a-l aştepta fără frică. Mihaiu însă se feria d'a se apuca în bătălie generală cu duşmanul, dar el fu neobosit a-i hărţui armata şi a-i coprinde liniile de comunicaţii şi provisiile. Une ori întârâta o ceată de Turci, o trăgea după sine în locuri grele şi ei necunoscute, unde o sfărâma cu înlesnire; alte ori cuteza a isbi pe Turci chiar în tabăra lor. Mai adesea prin gonacii lui cu cai uşori, punea mâna pe mulţi duşmani şi dobândea de la dânşii pradă multă, cai nenumăraţi şi peste o sută de cămile. „Ast-fel acest erou răsboinic, zice „Walther, nici de dosirea nestatornicilor ostaşi ce îl pără„sise, nici de mulţimea vrăşmaşilor, neperzându-şi inima", printr'un răsboiu parţial, osteneşte pe duşmani şi le închide calea Ardealului, dând într'asfel timp lui Bathori de a-şi

www.dacoromanica.ro

aduna oastea şi d'a-i veni întru ajutor. Dar chiar de nu i-ar veni acesta în ajutor, Mihaiu acum putea fi sigur că ţara lui e mântuită de Turci, căci aceştia, neputând a-l scoate din poziţia de la Soieneşti, fiind şi demoralizaţi prin învingerile ce încercaseră, nu vor mai putea nici trece în Ardeal nici sta mult în ţară, mai cu seamă că şi iarna se apropia. Cetăţile făcute la Târgovişte şi la Bucureşti nu erau o ocrotire temeinică, după cum vom vedea, şi apoi aveau şi experienţa trecutului, căci în acele trei îngrozitoare expediţii ce făcuseră mai dinainte Turcii în ţara Românească, povăţuiţi chiar de sultanii lor, Baiazit I-iu (1397), Mahomet I-iu (1419) şi Mahomet II-lea (1462), învingători sau învinşi, ei nu putură sta mult în ţară, fiind-că Românii se trăgeau în poziţiile lor din munţi, unde duşmanul nu-i putea ajunge şi de unde ei îi dau harţă neîncetat, îi răpiau provisiile şi-l osteniau prin lupte mărunte, încât îi siliau a lăsa câmpia pustiită şi ţara deşeartă.

XXIII

In mijlocul acestor vremi, Sigismund Bathori, după atâta întârziere, era acum viitor spre hotarele ţărei Româneşti, cu oşti grele. Ameninţarea unei primejdii obşteşti sculase în picioare şi unise împreună pe toate popoarele războinice care locuesc Ardealul. Duminecă în $^{17}/_{27}$ August, el eşise din Alba-Iulia însoţit numai de guardia sa, ce se alcătuia de două mii oameni pedestrime şi de alţi atâţia călărime, cu multe bagage de războiu. A doua-zi ajunse la Sas-Sebeş (Mercurea) şi chiar în aceiaşi zi, $^{18}/_{28}$ August, primi olăcarul trămis, cum ştim, de Mihaiu-Vodă, din tabăra de la Călugăreni în $^{13}/_{23}$ seara, spre a-i vesti strălucita isbândă şi a-l ruga să grăbească a-i veni într'ajutor. Această glorioasă veste, Sigismund o scrise îndată împăratului. A doua zi el primi încă altă veste de bucurie, adecă luarea cetăţei Lipova. După o robie de patru-zeci şi patru de ani sub Turci, această cetate căzuse, la 13 August, tot într'o zi cu bătaia

www.dacoromanica.ro

de la Călugăreni, în mâinele lui Borbely care, după cum ştim, de câtă-va vreme o ocolise şi o bătea. Dar aceia ce mulţumi mai mult pe Bathori fu ştirea ce-i veni că Tătarii care erau să vină să năvălească prin Moldavia, în Ardeal, sosind până la Nipru, fuseseră siliţi a se întoarse înapoi, căci aflară cum că Cazacii şi cu Muscalii au dat năvală în ţara lor şi că avanguardia tătărească ce pătrunsese în Moldova, fusese ast-fel înfrântă de Moldoveni şi de Munteni, încât făcuse pe cei-l'alţi a perde pofta de a le mai veni într'ajutor.

Aşa, Bathori putea acum fi sigur că nu va fi supărat printr'alte năvăliri în operaţiile sale împotriva lui Sinan. El fu silit a zăbovi la Sas-Sebeş o lună de zile ca să dea timp oştilor chemate din toate părţile, a se aduna. El trimise înainte pe comiţii Baltazar Bogati, Benedict Minceti şi Lupul Cornis, la cele opt scaune săcuieşti, ca să cheme pe vitejii Săcui la arme. Dar acest popor răspunse că nu se va duce la războiu până nu i se va da mai întâiu înapoi libertatea ce i se răpise pentru o revoltă ce făcuse cât-va timp înainte. Aceşti Săcui, fiind cei mai mulţi ţărani, libertatea ce voiau, era d'a nu mai fi iobagi la nobilii locului. Cererea lor puse în mare cumpănă şi ameţeală pe Bathori, căci el era firesţe mai plecat către nobili, care-l slujiseră cu credinţă şi se ridicaseră cu toţii în oaste, şi nu voia să răsplătească atâtea jertfe ale lor, făcându-i să piarză veniturile ce ei trăgeau de la iobagi şi ruinându-i. Se temea încă de exemplul urât ce va da în ţară, acordând Săcuilor libertatea; ceia ce văzând cei-l'alţi iobagi, s'ar îndemna şi ei a o cere pentru dânşii, revoltându-se împotriva nobililor. Dar interesul patriei şi ameninţarea vrăşmaşului vorbiră mai puternic de cât intereselor aristocratice, le biruiră şi Săcuii dobândiră libertatea cerută.

De la Sas-Sebeş, Bathori porni către locul hotărât pentru concentrarea oştilor, în câmpiile Bârsei, la dealul negru (Feketehalom), în preajma Braşovului, unde ajunse în 4 Octombrie (st. nou), făcând până acolo 6 tabere. Aci, sosind

www.dacoromanica.ro

14,755 Săcui armaţi, li se proclamă în tabără libertatea lor, întărind'o cu mare credinţă şi jurământ. Pentru această libertate ce li se dete, Săcuii se îndatorară ca să dea la trebuinţă de răsboiu până la patru-zeci mii oameni cu cheltuiala lor, să plătească în toţi anii prinţului, de fie-ce casă, un ioachim, o măsură de grâu şi alta de ovăz, şi de se va naşte lui Sigismund un fecior, fie-care să-i aducă un bou îngrăşat în curte. Indulcindu-se atunci Săcuii de libertatea dobândită, trimiseră de mai adunară şi alţi ostaşi şi astfel numărul lor în tabără se urc la două-zeci şi patru mii oameni din care 9200 puşcaşi, iar cei-l'alţi lănceri şi săgetari. Şease-spre-zece mii Săcui, cari rămâneau din numărul de patru-zeci mii ce se învoiseră a da, trebuia să stea în Ardeal, spre a apăra ţara de vre-o năvălire ce ar putea ameninţa din partea Polonilor, cari pe atunci se aflau în Moldova.

Apoi veniră în tabără nobilii Ardealului care pusese în picioare treisprezece mii de oameni; prusianul Ioan Veicher, fiul lui Ernest, veni cu şeasesprezece mii cavaleri Teutoni, armaţi cu câte o puşcă şi un pistol pe lângă care aveau şi arc şi săgeţi; apoi optzeci Cazaci din Polonia; trei sute Cazaci ai lui Bathori, armaţi asemenea cu o puşcă şi un pistol; Ştefan Bocskai cu opt sute lănceri dela Oradia-mare şi o mie două sute archebuzieri pedeştri; patru mii pedestraşi cu puşti, ridicaţi cu cheltuiala Saşilor, din care o mie investiţi cu negru, şi pentru aceia numiţi *Negrii,* cu cheltuiala Sibienilor, o mie investiţi în albastru, cu cheltuiala Braşovenilor, o mie în verde cu cheltuiala Medieşenilor şi o mie în roşu cu cheltuiala Bistriţenilor. Adunându-se toate aceste oştiri, Bathori porni cu dânsele de veni lângă vama Branului, la Törzburger-Pass, castel zidit de Ludovic, craiul Ungariei şi apoi mai adăogit cu întărituri de Hunyad şi care în acea vreme se afla sub paza Braşovenilor. Aci sosi Ştefan Răsvan domnul Moldovei cu două mii trei sute pedestraşi, opt sute călăreţi şi douăzeci şi două tunuri mari puse pe care. El nu putu veni d'a dreptul pe la Săcui, de temerea

www.dacoromanica.ro

Tătarilor şi fu silit a face înconjur. In drumu-i, el se întâlnise cu o ceată de Poloni ce năvălise în ţară şi ţinea a-l zăbovi în cale; dar el, tăind-o şi spărgând-o foarte rău, luându-i şi multă pradă, îşi urmă drumul, trecu munţii şi pătrunse în Ardeal. Indată sosi veste în tabără că hatmanul Poloniei Zamoisky, aflând că Răzvan-Vodă a plecat în Ardeal, intrase în Moldova fără ştirea craiului său şi pusese domn pe un Ieremia Movilă. Această veste turbură foarte pe Bathori şi pe Ştefan-Vodă, dar se văzură siliţi a suferi de-ocamdată şi a-şi urma calea apucată, căci Sinan-Paşa ameninţa şi Săcuii erau neodihniţi şi cârtitori, pentru că nu li se dedese încă diploma întăritoare a drepturilor de curând dobândite.

Această diplomă, scrisă pe pergament, li se dete în sfârşit în mână şi îndată o seamă dintr'înşii porni înainte spre ţara Românească. Cum sosi acest ajutor la Stoieneşti, Mihaiu, deşi mult mai slab decât duşmanul, dar plin de sperare în Dumnezeu şi de încredere în voiniţii săi, puse gând să-şi cerce norocul şi să dea o bătălie generală cu Turcii. Insă Bathori poruncise Săcuilor săi ca să nu se încumeteze fără înţelepciune în noroc şi să nu întreprinză nimic până nu va veni el însuşi. Drept aceia, fu silit Mihaiu să aştepte sosirea lui Sigismund Bathori.

XXIV

In 7 Octomvrie (st. nou) Sigismund Bathori, împărţindu-şi oştile în nouă trupuri, îşi clăti tabăra cu multă greutate din pricina drumurilor noroioase şi, trecând înălţimile Carpaţilor, ajunse în povârnişul acelor munţi la satul Rucăr, în coprinsul hotarelor ţărei Româneşti, unde, în strâmtoare de munte, îşi puse tabăra. Pe când ostaşii lui îşi întocmiau acolo tabăra şi îşi întindeau corturile şi pavilioanele, un vultur negru şi foarte mare, luându-şi zborul de pe muntele vecin numit *Piatra Craiului*, pluti câtva timp în aer pe d'asupra taberii şi apoi se aruncă cu multă iuţeală d'asupra

www.dacoromanica.ro

cortului întins al prințului ardelean. Greutatea trupului său, neiertându-l a se scula lesne ca să zboare, ostașii ce se aflau aproape, văzându-l alergară iute, îl prinseră și-l duseră la pretoriul prințului. Inlesnirea cu care se prinse această pasăre, domesnicia și neînspăimântarea ei de sunetul armelor și de strigătele taberei, făcură ca ostașii să privească această întâmplare ca o minune și ca un augur. Unii ziceau că vulturul arată pe Sinan care are să cadă în mânile creștinilor; alții, mai fricoși, bănuiau că acest augur vestește învingerea creștinilor, de vreme ce vulturul este pajerea împărăției nemțești. Iezuiții ce însoțiau pe Bathori se încercară a exploata această întâmplare în folosul propagandei lor. Alfons Carilio scria atunci dela Rucăr în Ardeal, că mulți, văzând această minune dumnezeească, au venit la credința papistășească.

Bathori fu silit a zăbovi la Rucăr o săptămână, până trecură căile cele grele și înguste ale acelor munți, numeroasele cară cu praful, munițiile și bagagiele armatei; căci această trecere de la Bran este una din cele mai grele ale țărei Românești; muntele este râpos și răpede, căile înguste, astfel încât fură siliți a lăsa carăle cu funii, la vale. Aci sosiră și ajutoarele împărătești ce se așteptau de atâta vreme: silezianul Albert Raybitsch, unul din cei mai vestiți căpitani de călărime, trimis de arhiducele Maximilian, dela Casovia, cu o mie șease sute cuirasieri germani, ce se chemau *Reiteri* în acel timp și cu o sută cincizeci Cazaci din ținuturile Poloniei, frumos echipați, și încă Silvio Piccolomini cu șeapte zeci și cinci cavaleri florentni, trimiși de marele duce de Toscana cu poruncă ca să ierneze în Ardeal. Bathori trimisese întru întâmpinarea lor pe Francisc Theke ca să le îngrijească de conace și să-i călăuzească până în tabără.

Până a nu pleca din Rucăr prințul Ardealului făcu căutare armatei sale, care se urca la treizeci și două mii pedestrași, douzeci și două mii călăreți și cincizeci și patru tunuri; apoi clătindu-și tabăra, merse șease mile mai înainte și, trecând Dâmbovița, ajunse la sat la Stoienești, unde cu mare

www.dacoromanica.ro

dorință fu întâmpinat de Mihaiu-Vodă, care îl aștepta, cum știm, acolo, cu sine având oastea sa de opt mii de oameni și douăzeci și două tunuri. Numărul oștirilor împreunate se urcă atunci la șeasezeci și două mii ostași și șeaptezeci și șease tunuri. Bathori tăbărî la Stoienești spre a lăsa oștile sale a se odihni și a se întrema puțin.

XXV

Armiile protivnice se aflau acum aproape una de alta. Ostașii lui Bathori, cari erau mai mult adunătură neobicinuită cu războiul, speriați mai întâiu de numărul și de vitejia Turcilor, avusese acum vreme a se deprinde cu încetul, a-i vedea mai fără frică și a lua curagiu. De la sosirea Săcuilor în tabăra dela Stoienești, după cari urmară curând și alte cete, unele după altele, ei începuseră a întâlni pe Turci, când mergeau după furagiu. Lupte mărunte se înhățau între unii și alții și în aceste lupte, mai adesea creștinii biruiau. Emulația intră atunci între aceștia; cetele ce mergeau după furagiu se mai măriră și din zi în zi luptele se făcură mai dese. Aceste bătălii mărunte îmbărbătară până în urmă într'atât pe creștini, încât ei așteptau acum cu nerăbdare ocazia unei bătălii generale cu Turcii. Din potrivă, aceștia de moralizați de învingerea dela Călugăreni, de puțina izbândă ce dobândise până atunci în toată această campanie, acum, când văzură pe creștini cu puteri așa de însemnate, ei perdură de tot inima și dorința de a se mai bate. Aceasta fu pricina care făcu pe Sinan, îndată ce văzu înglotirea oștilor la Stoienești, de plecă de acolo și își mută tabăra lângă Târgoviștea. Scopul său era să caute a prelungi cât va putea mai mult războiul, fiind sigur că, în vreme ce armia lui era întru toate îndestulată din țară, armia creștină, având lipsă de bucate și de bani, nu va putea mult să stea adunată și va fi nevoită a se răsipi. Generalii creștini, înțelegând acest plan al lui Sinan, hotărîră a grăbi cât mai mult operațiile

www.dacoromanica.ro

războiului, şi spre aceasta, a porni îndată după Turci şi a-i sili să primească fără întârziere o bătălie.

In 15 Octombrie de dimineaţă, un semn ceresc veni a mai îmbărbăta pe creştini şi le mări sperările de biruinţă. Pe un cer senin şi cu toate că soarele răsărise, ei văzură în vreme de un ceas, d'asupra taberii lor, o cometă strălucitoare. Această stea fu privită de dânşii ca un înger vestitor de biruinţă. Armia creştină, ce sosise cale de şease ceasuri numai de Târgovişte, se clăti de acolo şi în aceiaşi zi, de 15 Octombrie, merse de tăbărî într'o câmpie mare, o milă departe de Târgovişte şi un sfert de leghe de tabăra lui Sinan, cu hotărîre d'a-i da bătălie în ziua următoare, de va voi s'o primească.

Abia armata creştină sosi într'acel loc, abia călăreţii începuse a descălica şi pedestraşii a pune armele jos când o mare turburare ameţi toată tabăra. Niste strejari ce se aflase puşi la pază într'o pădure în noaptea trecută, auzind de departe un zgomot făcut de alţi ostaşi creştini cari tăiau lemne, îşi închipuiră că acolo trebue să fie toată armia turcească, care vine drept către dânşii; frica făcându-i să vadă ceeace nu era, ei o luară la fugă spre tabără. Ostaşii ce-i văzură sosind speriaţi, întrebându-i pricina, aflară dela dânşii cum că au văzut armia vrăjmaşă viind să-i lovească. Vestea aceasta se răspândi iute în toată tabără; semnalul de bătae se dete îndată şi toţi ostaşii, alergând la arme, umblau învălmăşaţi, făcând larmă mare, fără a se putea întocmi la rândul lor şi fără a-şi putea găsi steagul şi căpităniile lor. In acea neorânduială, spaima făcându-i să audă bubuituri de tunuri vrăjmăşeşti, fiecare începu a se gândi numai la mijloace de scăpare. In sfârşit avanguardia, alcătuită de Români şi ostaşii nemţi izbutiră a se aşeza mai întâiu în rânduială şi sta gata a primi pe Turci, când în cele din urmă se deslusi lui Bathori pricina acelei turburări. El trimise atunci de spuse în toate părţile ca să se însenineze şi să se liniştească spiritele turburate şi înspăimântate, dar neputându-se nici aşa astâmpăra larma, el fu silit a pune să

www.dacoromanica.ro

strige prin trâmbițe, ca fiecare să tacă sub pedeapsa de moarte. Numai printr'această strașnică poruncă, ostașii se liniștiră.

Eră, între ambele tabere vrăjmașe și la o depărtare numai de o alergătură de cal atât dela una cât și dela alta, un deal mare tăiat prin mijloc, în poalele căruia curgea Dâmbovița. Pe acest deal spun că să se fi urcat Sinan, ca să privească bine armata creștină. Văzând-o mult mai numeroasă de cum socotia și bine rânduită, auzind și vestea răspândită că se așteaptă și arhiducele Maximilian cu o mulțime de soldați italieni, cătând apoi și la demoralizarea armiei sale, temerea îi coprinse inima și nu se mai gândi la altceva decât la fugă. Adunând un svat de războiu, el umblă a-și ascunde cugetul de a fugi sub ideia unui plan ce ar fi făcut; el zise că socotește să nu primească bătălia și s'o amâne pe altă dată; că acum se va trage puțin îndărăt, lăsând pe Ali-Pașa spre a apăra Târgoviștea; că apoi, când va vedea pe creștini ocupați cu asedierea cetății, el va năvăli într'o noapte asupră-le și lesne îi va birui. In urma acestora, el înzestră cetatea Târgoviște cu patruzeci de tunuri și cu muniție îndestulă, puse o garnizoană de 3500 până la 4000 ostași, parte pedestrime, parte călărime, sub comanda lui Ali-Pașa de Trapezunt, pe lângă care lăsă pe Mihnea-Vodă și vre-o câțiva bei, iar dânsul în zori de ziuă, la 16 Octombrie, cu toată cealaltă oaste, părăsindu-și tabăra, fără de a-și mai da timpul de a-i strica întăririle, o întinse cu grabă spre București.

XXVI

In aceiași zi, 16 Octombrie, la răsăritul soarelui, Bathori, neștiind că Sinan se trage acum spre București și așteptându-se la o bătălie generală, puse să zică din trâmbițe ca fiecare ostaș să se rânduiască sub steagul său. Apoi, împărțindu-și armata în șeapte trupuri, care toate se urcau la numărul de douăzeci și șease mii călăreți și dela treizeci și

www.dacoromanica.ro

cinci până la patruzeci mii pedestraşi, numi după dânsul general mai mare peste toată oastea pe Ştefan Bocskai, nu atât pentru virtuţile lui militare, cât pentru că-i era unchiu despre mumă şi unul din cei mai însemnaţi şi mai avuţi nobili ai Ardealului. Cercând apoi svaturile domnilor români si ale lui Bocskai, el întocmi rândul bătăliei astfel: la avanguardie puse pe Mihaiu-Vodă, având cu sine patru mii de călăreţi cu lănci ai lui, bine învăţaţi, la care se adăogiră cohortele lui Albet Kiraly şi scadroanele lui Ştefan Csaki. La aripa dreaptă se aşezară două turme de cinci mii din cei mai buni călăreţi, cu lănci. La stânga tot acelaş număr de lănceri şi în acelaş rând. La centru era pedestrimea atât cea pretoriană cât şi a Săcuilor cu coase şi cu sulite, având lângă sine toată artileria. In urma acestora venia toată călărimea germană, în a doua linie. Pe a treia linie venia un corp de douăsprezece mii călăreţi lănceri, care duceau steagurile aurite, şi apoi altă ceată care apăra persoana lui Bathori. In urma tutulor venia rămăşiţa armatei cu carăle şi bagagiele, fiind astfel întru tot, şeapte pânze de oşti.

După aceia, Bathori puse de sluţi dinaintea tutulor, o liturghie solemnă, se cuminecă cu sânta grijanie şi o trecu din mână în mână cu multă evlavie la mulţi din capii oştirei şi din soldaţi, de făcură asemeni. Toate aceste pregătiri luară câtă-va vreme, până după amiazi, când doi creştini, cari se ziceau scăpaţi din mâinile Turcilor, din cetatea Târgovişteі, sosiră în tabără, aducând ştiri cum că Sinan-Paşa se trăsese cu grabă şi lăsase pe Ali-Paşa cu Mihnea-Vodă în Târgovişte; că de două zile garnizoana cetăţii e foarte spăimântată şi că ianicerii înşişi chibzuiau a se trage, dacă un paşă nu i-ar fi ţinut cu sila, dar că cu toate acestea, două sute din ei tot scăpaseră şi se împrăştiară. Capii armiei nu se încrezură în această arătare şi, temându-se de vre un vicleşug din partea lui Sinan, spre a-i trage în vre o cursă, porunciră oştilor să se ţină toată noaptea aceia în întocmire de bătaie, fără a-şi strica rândurile şi a pune armele jos şi trimiseră gonaci şi iscoade în toate părţile ca să afle ade-

www.dacoromanica.ro

vărul ce s'a făcut Sinan. Armia creştină petrecu veghind în armată toată noaptea aceia şi a doua zi, la 17 Octombrie, până spre amiazi. Atunci sosiră câţi-va alergători, aducând veste că Turcii erau puţin departe, arătându-se că vor a se bate. Ai noştri se pregătiau cu inimă a le sta fruntе, când sosiră alţii cu veste mai sigură că Sinan se trage spre Bucureşti, iar că acele oşti turceşti ce se văd, erau arierguardia de patru mii călăreţi sub Hasan-Paşa, care mergea trăgându-se încet şi cu bună rânduială, îngrijind d'a nu primi în coadă vre-o sminteală din partea noastră. Această spăimântare şi fugă a lui Sinan miră foarte pe ai noştri, socotind cu cât armia lui era mai numeroasă decât a lor şi cum această grabnică retragere va demoraliza de tot pe Turci. Alte iscoade veniră atunci de arătară lui Bathori că vre o patru mii Români, bărbaţi şi femei, de deosebită vârstă, robiţi, îi ducea o ceată de Turci spre Dunăre. Prinţul porunci îndată la cinci sute Ardeleni pedestri să alerge să taie calea acelor Turci şi să mântuie pre acei sărmani robiţi. Indată armia creştină merse, chiar în acea zi, 17 Octombrie, de ocupă fără nici o împotrivire tabăra părăsită a lui Sinan, unde găsi vre-o cinci sau şease Turci cari, eşiţi fiind de mai nainte din tabără, d'abia se întorseseră acum când picară în mânile creştinilor şi fură îndată înjunghiaţi. Creştinii găsiră tabăra turcească ticsită cu multe mobile, corturi, praf, ghiulele, tunuri, bucate, dobitoace, cămile, catâri şi alte lucruri şi fură foarte mâhniţi că această pradă bogată nu fu preţul vitejiei lor. Acestea dovediau graba cu care Turcii fugiseră şi greşala ce făcuseră creştinii d'a nu înainta mai iute, spre a-i lovi până nu se depărtaseră.

XXVII

Bathori chemă atunci la svat pe cei mai de frunte căpitani ai armatei şi pe nunciul Monsignor Alfons Viscoti, pe care îl trimisese Papa cu o sumă însemnată de bani pentru trebuinţele războiului. Aci se propuse că: de vreme ce armia turcească plină de frică, s'a tras spre Bucureşti, ce svat

www.dacoromanica.ro

oare ar fi mai bun? a urma fără întârziere pe dușman silind în acea spaimă a lui a-l ajunge și a-l birui unde-va? sau a lua mai întâiu cetatea Târgoviștei, unde lăsase el garnizoană și gătire, din care se înțelegea că voiește a se apăra acolo multă vreme. Unii din generalii ardeleni, plini de încredere în curagiul lor și în noroc, crezând că singura nefericire ce li se poate întâmpla este d'a lăsa timp lui Sinan să scape, erau de părere d'a nu se mai odihni nici o zi la această cetate, a cărei dobândire nu o prețuiau întru nimic, și a se lua după Sinan, siguri fiind că, îndată ce-l vor birui, cetatea va cădea negreșit fără de nici o osteneală din parte-le, când din potrivă, dacă își vor consuma puterile lor împrejurul acestei șandramale (bicoqué), armata lui Sinan își va lua puteri, va tăbărî în loc tare și, având vreme de ajuns, își va îndrepta trebile sau cel puțin se va trage în siguranță și, crescându-și apoi puterile cu nouă ajutoare sau găsind mijloc d'a se uni cu Tătarii, va da creștinilor mult mai mult de lucru și va aprinde din nou flăcările cele acum aproape stinse ale războiului.

Mihaiu și Albert Kiraly stătură împotrivă la această părere. Ei ziseră că ar fi cu primejdie d'a înainta, căci s'ar pune între garnizoana cetății, care ar putea să le taie liniile de comunicație și provisiile, și armata lui Sinan. Silvio Piccolomini rezimă și el această părere, prin cuvintele următoare: „Dușmanul, zise el, sau s'a tras de temerea taberei „noastre, sau spre a găsi loc mai bun de bătaie; dar și în„tr'unul și în cel-alt cas, el a apucat înainte cu o zi și o „noapte și a putut să-și pregătească lucrurile sale, încât nu-l „vom găsi nepregătit, nici în loc d'a nu se putea mult folosi „de graba noastră. Din altă parte, ne vom afla în mijlocul „a doi vrăjmași, dacă vom lăsa înapoi cetatea, de unde vom „fi necurmat supărați, mai cu seamă despre munițiile ce se „așteaptă din Ardeal. Apoi, a se pune într'o asemenea pri„mejdie este împotriva a ori cărui temeiu de război și ori „cărui obiceiu al unui înțelept căpitan. Se adaoge încă și „această privire importantă, că noi suntem cât se poate os-

www.dacoromanica.ro

„teniți și slăbiți de drum și,urmând cu grabă pe dușman, îl „vom găsi acum odihnit și în rânduială și ne vom afla în „primejdie d'a fi cu toții înfrânți. Dar daca el, din întâm- „plare, s'a tras cu gând da fi mai departe de hotarele Ar- „dealului și prin urmare într'un loc unde noi vom avea mai „puțină înlesnire de hrană și alte trebuincioase, în vreme „ce el, învecinându-se cu Dunărea, va putea, prin mijlocul „acestui râu, a se îngriji mai bine; apucându-ne noi acum a „bate cetatea, îl vom sili, spre a nu-și perde cu totul repu- „tația, să vină într'ajutorul alor săi, și atunci vom găsi fo- „loasele noastre a ne înhăța la luptă. De se va hotărâ însă „el a aștepta în București, ce folos mare avea-vom oare da- „că vom merge să-l lovim mâne și nu după două sau trei „zile? Incât spre a se uni Sinan cu Tătarii, e lucru cu nepu- „tință, aflându-ne noi între dânșii; osebit de aceia că Tăta- „rii, nu sunt într'un loc, de unde să poată trece cu atâta iu- „teală în această parte". Picolomini, încheie zicând că, „de „și nu este de părere a se lua cu atâta neorânduială după „dușman și a sta, după cum vor unii, în arme, chiar toată „noaptea aceia, dar crede că ar fi bine ca o bandă din cava- „leria noastră să meargă să supere arier-guardia dușmanu- „lui, fiindcă, afară de neodihna ce-i va pricinui, vom putea „să avem și limbă de mișcările lui și să știm mai bine ce este „de făcut". Sigismund Bathori și toți ceilalți capi se uniră bucuroși la una ca aceasta și tot svatul hotărî bătaia Târgo- viștei. Fără îndoială, — aceasta urma o va dovedi, — a- ceasta n'a fost cea mai bună chibzuire, căci întârzierea creștinilor prileji mântuirea lui Sinan.

Se luase hotărârea a tăbărî în oare-care post, aproape de Târgoviștea, văzând de Piccolomini mai dinainte și, spre aceasta, trimiseră un număr de călăreți ca să țină rân- duiala, spre a merge oștile fără amestec, să-și iea locurile de așezare. Indată după aceia, pre obiceiul războiului, ce- rură ca cetatea să se predea. Pașa, comandantul cetății, că- tând la fuga lui Sinan, la numărul armatei ce-l ocolise, la lipsa de speranță d'a fi ajutat, sta în chibzuire să închine ce-

www.dacoromanica.ro

tatea spre a se mântui el și toți ai săi. Dar ianicerii, ce era în cetate în număr de două mii, se împotriviră, fiind mai bucuroși a se apăra după cum cerea onoarea lor și făgăduiala dată lui Sinan. Intr'acestea, creștinii, tăbărând comod chiar în acea seară, 7/17 Octomvrie, se duse Piccolomini să vadă cetatea și apoi puntară tunurile spre dânsa.

XXVIII.

In noaptea aceia soldații făcură băștii, pe obiceiul lor. In dimineața următoare, 8/18 Octomvrie, după ce, prin metereze, șanțuri acoperite și tăbii de lemne amestecate cu pământ, se apropiară ai noștri de ziduri și așezară baterii de tunuri, de o dată cu multă înverșunare de trei părți începură a bate cetatea. Strălucitul Răsvan-Vodă, având cu sine Moldovenii săi, împreună și cu legiunile Săcuilor, se așezase despre răsărit, pe drumul Bucureștilor, și bătea partea de sus a cetății cu zece tunuri. Dintr'altă parte neînvinsul Michaiu-Vodă, cu inimosul Bathori, care acum pentru întâiași dată vedea războiul, și cu eroicul Kiraly, se așezară despre munți și despre râul Ialomița, la o mănăstire, care fu atunci stricată și mai apoi dreasă, departe de cetate de o bătae de săgeată. Ei ridicară acolo două movili în formă de turn și cu două baterii, de câte zece tunuri fiecare, începură din aceaste două părți, prin detunături neîntrerupte, a împroșca puternic zidurile. Mergând apoi într'alt templu mult mai aproape de cetate, fără întrerupere, grăbesc lucrările asedierii. Era cu greu însă d'a se apropia de cetate, căci, afară de întăririle și șanțurile ce o înconjurau, avea încă și niște bălți împrejur. Apoi Turcii din lăuntru se apărau cu cele mai de pe urmă puteri ale inimei lor. De mai multe ori, prin tunuri, ei împinseră înapoi pe asediatorii ce umblau să treacă șanțurile cu luntri, răsturnară cu puștile pre cei cari, isbutind a trece șanțul, cercau acum a pune scări pe ziduri sau aduceau foc la tălpile întăririi de lemn spre a o aprinde; într'un cuvânt ei nu uitau nimic din ce trebuiau spre apărarea cetății.

www.dacoromanica.ro

Văzând ai noştri că nu isbutesc astfel, se mărginiră a urma cu ţunărirea înfricoşitoare de bombe şi ghiulele, cătând a sparge laturile zidurilor. Fumul acestor dese descărcări de arme ale asediatorilor şi asediaţilor ajunse de întunecă aerul şi ascunse şi unora şi altora vederea duşmanilor. Săcuii căutară a se folosi de această negură; ei aduseră lemne uscate, catran, răşină, buştene aprinse, torţe şi alte materii aprinzătoare şi, atâtând bine focul, începură a-l arunca pe streşinele caselor din cetate şi căutară a aprinde întăririle ei. Dar fiindcă bârnele din care erau făcute acele întăriturі erau încă verzi şi prin urmare umede şi huma după dânsele nu se uscase, ele nu se puteau lesne aprinde de focul ce li se punea pe de desupt. Pe lângă aceasta, prin desele puşcări ale artileriei creştine, sfărâmăturile caselor cetăţii începură a cădea pe capul celor ce se aflau sub zid cătând a-l aprinde şi astfel îi sili a se trage îndărăt. Apoi duşmanii, luptându-se vitejeşte, nu mai lăsară a se apropia de ziduri, încât izbânda rămase cu totul îndoioasă.

XXIX

Văzând Bathori şi cei-lalţi descuragiarea oştilor de atâtea silinţe zadarnice ce făcuseră, se duseră de îndemnară pe Săcui a da dovadă că-şi aduc aminte de libertatea cea de curând dobândită, a nu se descuragea de anevoinţe şi de primejdii şi a se arăta că sunt bărbaţi cu inimă şi vrednici de libertate. Săcuii se formară atunci în cohorte şi începură a aduce o mai mare mulţime de lemne uscate, spre a da foc zidului. Mulţi din ei căzură sub loviturile duşmanilor, dar despreţuind ori ce primejdie, vitejii Săcui isbutiră în sfârşit a aprinde întăririle. La vederea flacării ce se întindea în toate părţile, ei strigară toţi într'una: „Iisus! Maria!“ şi, care cu scări, cei mai mulţi fără scări, deteră năvală spre a sări zidurile, în vreme ce o parte dintr'înşii purta focul într'alte laturi ale cetăţii. Artileria, din locul ei, aruncând ghiulele arse de cele inventate de craiul Ştefan Bathori, aprindea acoperişurile caselor, şi dărămăturile lor,

www.dacoromanica.ro

prin mijlocul flăcărilor, cădeau pre capul asediaților. Acum zidul peste tot luase foc și Turcii, închiși de flăcările cele groaznice de mari ce mereu creșteau, sunt nevoiți, cel puțin o mare parte din ei, a lăsa apărarea zidurilor, spre a încerca să stingă focul. Ai noștri se folosesc de acest minut, dau voinicește asalt și în vecinătatea serii, din toate părțile isbucnesc în cetate. Turcii, lipsiți de svat, amețiți de flacări și de vrăjmașii ce-i împresurase, ne mai având vreme a capitula, spre a se mântui de primejdie și de o prăpădire desăvârșită, es cu toții pe portița despre deal, necunoscută de ai noștri, căutând pe acolo scăpare. Dar călărimea creștină, care pre obiceiul războiului, sta gata pentru orice întâmplare a luptei și aștepta călare eșitul isbirei, îi vede, îi ia cu caii în goană, le taie calea, pe unii îi ucide, pe alții îi prinde; puțini numai, favorisați de noapte, putură scăpa prin păduri, și aceștia încă, până mai apoi, fură găsiți și uciși și din toată garnizoana, numai trei Turci, fiind bine călăriți și ajutați de întunecimea nopții, avură norocul să scape și se îndreptară spre București ca să ducă lui Sinan vestea acestei nenorociri.

Săcuii intrând în oraș făcură mare vărsare de sânge dărămând și scotocind în cele mai ascunse locuri ale cetății după pradă — lucru la care sunt foarte deprinși, spun analiștii timpului, — ei găsiră într'un loc tainic, ascunși pe Ali-Pașa, comandantul cetății și pe Mehmet-Bei. Zic unii că acești Turci nu eșiseră din cetate, mai bucuros voind o moarte glorioasă decât a fugi; alții spun că erau răniți și de aceia rămăsese pe loc. Săcuii îi duseră la Bathori. Intre prinși, se mai aflau alți doi bei: Turan, beiul de București și Susin, beiul de Târgoviștea; la toți li se iertă viața. Lepădatul Mihnea-Vodă, întâmpină în cetate o moarte norocită, ce i s'ar fi căzut a-i veni prin gâde, de cădea în mânile creștinilor; trupul lui se găsi între cei morți; asemenea și al cadiului de Avlona. Prada ce Săcuii mai cu seamă, făcură în oraș și care toată li se lăsă, fu cu deosebire mare. Se găsiră în cetate două tunuri mari care aruncau ghiulele la

www.dacoromanica.ro

cinci-zeci şi şease livre şi alte patru-zeci şi două mai mici; se găsiră încă bani mulţi, scule de aur şi de argint, muniţii şi provizii de hrană pentru trei ani, căci Sinan acolo îşi aşe zase magaziile. In această asediere, din Turci, ca la o mie fură trecuţi sub sabie. Din ai noştri periră numai şease-zeci de ostaşi, dar mai mulţi se răniră.

XXX

Bucuria ce simţiră creştinii pentru luarea Târgoviştei se mai adăogi cu vestirea unei alte isbânzi asupra vrăjmaşilor. Ceata ce cu două zile înainte Bathori pornise ca să taie calea Turcilor, cari duceau patru mii robi şi turme mari de vite spre podul de la Giurgiu, călăuzită fiind de oameni de ţară care cunoşteau bine căile munţilor şi ale pădurilor, trecuse înaintea Turcilor şi, coprinzând strâmtorile până a nu sosi ei, îi isbi cu putere, îi sparse rău, ucise mai pe toţi, dobândi înapoi toată prada lor, şi mântui pe robi.

A doua zi după luarea Târgoviştei, $^{9}/_{19}$ Octombrie, generalii creştini se adunară la svat de răsboiu şi porunciră a le aduce înainte pe Ali-Paşa pre care îl siliră prin făgăduieli şi ameninţări a arăta ceia ce ştie despre planurile şi numărul ostaşilor lui Sinan, întrebându-l încă cum a îndrăznit el a se împotrivi în cetate, cu aşa puţină oştire, la o armată atât de numeroasă. La aceste întrebări Ali răspunse cu respectul cuviincios, dar cu multă netemere şi fără a-şi schimba faţa, că „Sinan n'avea cu dânsul fără numai dela două„zeci şi opt până la trei-zeci mii de ostaşi, fiind-că şi-a risi„pit oastea prin oraşele şi cetăţile ţărei şi îi este peste pu„tinţă ca s'o poată aduna în puţină vreme; [1]) că dacă hanul „cu Tătarii ce se aşteaptă din zi în zi, nu-i va veni în ajutor, „el crede că Sinan, aflând luarea Târgoviştei, va părăsi Bu„cureştii şi se va trage spre Giurgiu, ca să treacă Dunărea „îndărăt; în sfârşit că, dacă vor creştinii a pune mâna pe

[1]) Aceasta este o fabulă pe care cred că capii creştini o acreditase, căci Mihaiu-Vodă la Călugăreni încă o repetă ostaşilor săi, cum am văzut.

www.dacoromanica.ro

„dânsul trebue să se grăbească a coprinde și a sfărâma acel „pod de pre Dunăre: Sinan, urmă Ali, plecând, îmi lăsă nu- „mai puține oști pentru apărarea Târgoviștei, dar mă făcu „să sper că Ieremia, domnul Moldovei va băga în cetate „un ajutor de cinci mii ostași, afară de zece mii ce-mi făgă- „duia el însuși, zicând că are să vie mai apoi să gonească „pe creștini de lângă cetate. El mă asigură încă că armata „creștină nu este numeroasă, căci cei mai mulți soldați sunt „Săcui, pe care azi mâne e sigur să-i întoarcă în partea sa, „Blestematul! m'a înșelat și m'a expus la o moarte mai cu „totul sigură. O vrăjmășie veche e pricina care l'a făcut a „se purta astfel cu mine. Sinan a fost dușman de moarte „tatălui meu, care s'a arătat cu slujbe mari către împărăție; „dar fiind, că tatăl meu n'avea nici o temere de dânsul și el „nu-i putea face nimic, trădătorul s'a folosit de această oca- „sie ca să verse asupra nenorocitului fiu ura ce purta ta- „tălui".

Nu se știe dacă Ali era sincer sau vorbia astfel numai ca să-și tragă compătimirea lui Bathori. Era însă de necrezut ca Sinan să aibă cu dânsul numai atâta ostire câtă arăta el, de vreme ce, când el plecă dela Târgoviște, armia lui întrecea cu mult în număr pe a creștinilor, după cum mărturisesc toți analiștii contimporani. Văzând Ali puținul efect ce făcuse plângerile sale, propuse să se răscumpere cu o sută de mii talere de aur; dar Piccolomini se împotrivi a i se da libertatea. El avea interes a ține prins pe un om așa de însemnat ca, întâmplându-se nenorocirea să cază în mâinile Turcilor, să-l poată schimba cu dânsul și fiindcă acest șiret italian se făcuse stăpân pe spiritul lui Bathori, îl hotărî lesen a nu primi propunerea Turcului. Prințul după ce răspunse, cu puține vorbe lui Ali-Pașa, îl trămise sub pază până la gazda sa și după aceia, împreună cu alți turci, îl porni pe la Brașov la Cluș în Ardeal.

In urma acestora, capii armiei ascultară și raportul iscoadelor ce trămiseră ca să ia limbă despre Turci și, văzând oare care potrivire cu arătarea celor prinși, hotărâră a por-

www.dacoromanica.ro

ni îndată după armata turcească. Din nenorocire trebuiră a mai şedea pe loc încă o zi, parte spre a împuternici oastea muncită de drum şi de bătae, parte spre a aştepta munițiile şi bucatele ce se aduceau din Ardeal în tabără.

Aceste întârzieri fatale mântuiră pre Sinan-Paşa, cu toate greşelile lui. In ziua aceea, $^{9}/_{19}$ Octombrie. către seară, vre-o patru mii Turci, cari, după încredințarea dată de Sinan că va zăbovi lângă Târgoviște încă două săptămâni, lăsaseră de vre-o câte-va zile tabăra şi se duseră departe de acolo după hrană, furagiu şi pradă, se întoarseră aducând cu dânşii şease-zeci mii boi ce-i răpiseră din munții şi mănoasele câmpii ale Țărei-Româneşti. Intrau Turcii în tabără, mânând dinaintea lor convoiul de vite, fără a bănui de fuga rușinoasă a lui Sinan; ei nu fură desamăgiți decât când din acele corturi ce ei credeau pline de ianiceri, văzură asvârlindu-se Românii şi Săcuii, cari năvăliră asupră-le şi-i tăiară rău şi fără milă. Această întâmplare neprevăzută răspândi îmbelşugarea în tabăra creştină, încât un bou ajunse a se vinde pe un preț de nimic.

XXXI

Sinan-Paşa, după cum ştim, îşi părăsise tabăra de lângă Târgoviște, în dimineața de $^{6}/_{16}$ Octombrie şi luase cu grabă calea Bucureştilor. Hasan-Paşa, care rămăsese în urmă cu patru mii călăreți drept arierguardă îndată ce văzu, din înălțimea munților pogorându-se steagurile creştine spre Târgoviște, grăbi cât putu la drum spre a ajunge tabăra. După o cale de o zi, vizirul tăbărâse, când începu a se auzi urletele tunurilor creştineşti dinaintea Târgoviștei. „Tunul lui Mika-ogli!“ strigară Turcii prin tabără, înghieţați de spaimă. Sosiră atunci nişte trămişi din partea garnizoanei din Târgoviște, chemând pe vizirul într'ajutorul cetății; dar acesta, cătând la spăimântarea oştilor, sta la îndoială şi nu ştia ce să facă. Intr'aceea o ceată de vre-o trei sute creştini ce se arătară la intrarea unei păduri vecine de tabăra lui, îl

www.dacoromanica.ro

sili a lua o hotărâre. Oştile Rumeliei, din porunca lui, merseră asupra cetei, dar creştinii le bătură, le răriră foarte mult rândurile şi le luară în goană. Din acei ce se întoarseră nu era unul care să nu fie rănit. Un delir de spaimă coprinse atunci toată tabăra. Mulţi din soldaţi începură a se respândi cete, cete; capii umblau învălmăşiţi fără să ştie ce să facă; unii svătuiau a se întoarce la Târgovişte: lucru ce era cu neputinţă din pricina demoralisării armiei. Sinan scrise îndată lui Ali-Paşa la Târgovişte să apere cât va putea cetatea, iar văzându-se în cea mai de apoi primejdie, să se tragă cu oastea sa, spre podul de la Dunăre. Aceste scrisori n'ajunseră până la Ali fiind prinse de către ai noştri. Vizirul apoi îşi urmă retragerea spre Bucureşti, unde ajunse în două zile. In acea demoralisare a oastei sale, Sinan, în loc să se grăbească a o trece cât mai curând peste Dunăre, spre a o mântui aşteptându-se la o apărare mai îndelungată din partea Târgoviştei, se încumetă a mai zăbovi la Bucureşti. El obşti dar că armia va şedea acolo cinci-spre-zece zile şi porunci ca nici o oştire, nici un negutător să nu treacă podul Giurgiului până la acel soroc şi, pentru aceasta, orândui o guardie la pod cu straşnică poruncă să nu lase pe nimeni a trece. Pe lângă acestea se silia în tot chipul a linişti spiritele şi a le da curagiu. In vremea aceasta, cei trei călăreţi scăpaţi cu mare greu la luarea Târgoviştei, sosiră în Bucureşti, vineri dimineaţa la $^{10}/_{20}$ Octombre, aducând veste despre căderea cetăţii în mânile creştinilor. Peste măsură mări această ştire spaima şi ameţeala în tabără. Sinan atunci, văzând că descuragiarea oştilor creşte mereu în loc d'a scădea, cum află şi de luarea Târgoviştei, se sperie şi el atât de mult în cât, cu toate că întărise oraşul Bucureştilor şi mânăstirea lui Alexandru-Vodă mai bine de cât Târgovişteа, nu se mai încrezu nici în acea apărare şi nu mai îndrăzni a aştepta acolo pe biruitorul duşman. El porunci să pună în pivniţele acelei mânăstiri o mare cătătime de praf pe care-l acoperi cu pae, aşezând un fitil lung care să ardă cu încetul, lăsând şi oameni spre a-i da foc,

www.dacoromanica.ro

ca ast-fel când vor intra creştinii în acel loc, mânăstirea de o dată să fie svârlită în aer cu o mare putere şi dânşii să piară ca vai de ei, sub acele ruine. In ziua aceia, 20 Octombre, cu grabă mare, Sinan strânse tunurile şi muniţiile de răsboiu şi le încărcă în cară; apoi dete foc fortificaţiilor şi oraşului Bucureştilor şi, la miezul nopţii, 20 spre 21, luminat de flăcările acestui pârjol ce prefăcu în cenuşă tot orasul cu două-zeci şi două de biserici ce avea atunci, împins de desperare, ca cum ar fi avut pe duşman în spatele său, se puse ruşinos pe fugă şi, cât mai iute putu, întinse spre Giurgiu. Ast-fel mai mult fugind de cât făcând o retragere, merse Sinan patru-spre-zece ceasuri mereu şi nu tăbărî de cât după ce trecu strâmtoarea Călugărenilor; dar tunurile şi muniţiile de răsboiu nu putură ajunge în acest loc de cât în două-zeci şi patru de ceasuri. Când sosiră toate şi se strânse armia întreagă, plecară toţi cu aceiaşi grabă spre Giurgiu, unde, cu toată silinţa ce puseseră la drum, din pricina neorânduelei în care se aflau oştile, nu putură şosi de cât tocmai Luni $^{13}/_{23}$ Octombrie, făcând ast-fel trei tabere de la Bucureşti până la Giurgiu. In acea fugă prăpăstioasă Turcii semănară drumul cu armele lor şi cu un număr însemnat de tunuri, cămile şi bagaje, deosebit de ce năpustiseră în Bucureşti. Spaima lor era aşa de mare în cât, prin strâmtori şi pe poduri, ajunseră a se omorî unii pe alţii ca să treacă care de care mai înainte. In această stare de groază se aflară ei mai cu seamă când trecură strâmtoarea de la Călugăreni. In ori-ce copaci li se părea a vedea un duşman, în ori-ce minut se aşteptau să vadă strălucind dinaintea ochilor lor, sabia fulgerătoare a lui Mihaiu.

Este de luat în seamă că în toată această campanie, a cării glorie analiştii creştini în mare parte o dau lui Bathori ca unui ce comanda toată armia creştină, analiştii turci din contră nici că pomenesc de dânsul; spaima Turcilor, acela ce-i îngrozea, îi gonia şi-i ameninţa mereu cu moartea, era „afurisitul Mikal-ogli". Aducerea aminte a groazei ce Mi-

www.dacoromanica.ro

haiu însufla pe atunci Turcilor, până azi încă se păstrează în poporul român și musulman, printr'o multime de legende, tradiții și cântece populare. Unul din cei mai buni poeți ai noștrii, încadră una din aceste tradiții în următoarea strofă:

Spun că 'n urma luptei, în Asia bogată,
Dacă musulmanii vedeau câte odată,
Un armăsar ce 'n preajma-i cată sforaind.
Coprinși d'adâncă spaimă, ziceau cu 'nfiorare
Că el a văzut umbra cea îngrozitoare
A lui Mihaiu-Viteazul, asupră-le viind [1]).

XXXII.

Bathori, după ce puse să dreagă cetarea Târgoviștei și o înzestră cu o garnizoană tare, în $^{11}/_{21}$ Octombrie, dânzi de dimineață se îndreptă cu toată armia în urma lui Sinan. spre București. In cale, creștinii întâlniră mai multe cete de câte trei, patru și cinci sute Turci, cari se reslătiseră și toți fură uciși, ast-fel în cât câmpiile și livezile din drum erau semănate cu trupuri moarte de Turci. După ce luară o bucată bună de drum, ei întâlniră trei fugari Unguri cari le spuseră că Sinan, temându-se de sosirea lor, fugise în grabă, lăsând în București multe bagaje, bucate, muniții, robi, cămile și câte-va tunuri pe care nu le putuse lua, fiind osiile și roatele sfărâmate; că în cale el mai lăsase multe alte bagaje; că groaza armiei întregi era atât de mare în cât fără îndoială, când va sosi în locuri grele, în strâmtorile înguste și băltoase de la Călugăreni, se vor răni între sine ca să poată trece unul altuia înainte. Bathori, neîncrezându-se pe arătarea acestor fugari, trimise pe căpitanii Nicolae Sennyei și George Farkaș cu o sută de călăreți ca să facă o recunoaștere spre București și să iea limbă.

Aceștia, întorcându-se spre seară, întăriră raportul fu-

[1]) *Gr. Alexandrescu*, Odă la oștirea română.

www.dacoromanica.ro

garilor. Aceasta hotărî pe generalii creştini a merge d'aci înainte cu marş forţat ca să mărească temerea şi groaza duşmanului în fuga sa. Ei aflară atunci că Sinan, în calea sa de la Bucureşti la Giurgiu, tăia toate podurile de pre râuri, punea pedici la treceri, strâmtori şi vaduri, ardea şi pustiea toate satele, ca ast-fel, lipsa bucatelor şi anevoinţele drumului să întârzieze goana ce-i da armia creştină. Generalii se sfătuiră atunci şi hotărâră a schimba drumul, a lua altul mult mai spre dreapta de Bucureşti. Acest drum, pe lângă aceia că avea folosul de a nu fi călcat şi smintit de duşman, scăpă încă pe creştini de cursa ce le întinsese Sinan în mânăstirea lui Alexandru Vodă la Bucureşti, care saltă atunci şi spulberă în aer fără a vătăma pe nimeni; dar el făcea un înconjur cu deosebire de lung, era plin de mocirle şi de crâng şi prin urmare era aşa de greu de umblat, în cât se întârzie foarte mult mersul armiei, iar mai cu seamă al artileriei care mai toată rămase înapoi. In cale, armia mai întâmpină nişte oşti turceşti rămase în urmă, pe care foarte le snopi şi le sdrobi, în cât multe mii de trupuri de om, de cai şi de cămile zăceau d'a lungul drumului, şi aerul se împuţi de o mare putoare. Dar Turcii, în ameţeala fugei lor, uitaseră câte-va poduri netăiate; ast-fel creştinii avură noroc a găsi nesfărâmat podul de la Argeş, pe care trecuse Turcii şi putură şi ei înainta fără zăbavă. Când ajunseră la o depărtare de două mile de Giurgiu, primiră veste că Sinan, aflând prin oameni din loc de sosirea lor, trecuse cu o zi înainte Dunărea cu cea mai mare parte din oştile sale; că rămăsese încă dincoace de râu o mulţime de care, bagaje, o pradă însemnată de tot felul, cu un mare număr de robi, spre baza cărora lăsase opt mii Turci, cari nu trecuseră încă, nici nu îndrăzniau a încerca podul, ce era foarte slab, cu o greutate aşa de mare că a carelor şi a tunurilor, până a nu trece mai întâiu pedestrimea şi călărimea.

Bathori atunci, svătuindu-se cu toţi generalii, îşi întocmeşte armia de bătaie. Mihaiu ce se aflase mereu la avan-

www.dacoromanica.ro

guardie, porni iute înainte cu Românii săi ca să dea harță vrăjmașului și să-l împiedice a trece podul până să sosească Bathori cu toată armia. Inaintând Românii către Giurgiu, ei întâmpină în cale o seamă de Turci furagiori ce duceau niște turme de dobitoace, îi împrăștie îndată, ucid pe cei mai mulți pe ceilalți îi prind și-i trămit îndărăt lui Bathori, căruia ii deteră aceleași știri despre Sinan. Atunci Sigismund grăbi și mai mult la drum, părându-i tare rău că un concurs de împrejurări fatale îl făcuse să piardă mult timp și prilejise scăparea lui Sinan. Intr'această vreme Mihaiu-Vodă sosise la Giurgiu și ajunse pe Turci, la [15] [25] Octombrie.

XXXIII

Orașul Giurgiului, afară de un zid slab ce-l înconjura, era ocrotit de castelul San-Giorgiu. Acest castel avea o poziție foarte tare. Arta și natura contribuiseră a-l întări. El era așezat pe o insulă foarte frumoasă, numită *Slobozia* și formată de un mic brat al Dunării, care se desparte puțin mai d'asupra și înconjurând un spațiu de două jugere, cade iarăși în matca râului. Ast-fel castelul, acoperind cu totul mica insulă până în marginile ei, părea a pluti d'asupra undelor. După temeliile lui ce astăzi încă se văd, acest castel nu e îndoială că a fost zidit de Romani. Dărâmat în vremea năvălirilor barbarilor, el fu rezidit de pe la una mie după Christos de Genovesi, de la cari luă și numele de San-Giorgio, patronul acelei neguțătoare republici. Pe la sfârșitul veacului al XIII-lea, Negru-Vodă duce al Făgărașului, întinzându-și stăpânirea peste toată țara Românească, până la Dunăre, mai întâi castelul San-Giorgiu. La 1418, când Mahomet I-iu năvăli în țara noastră de pustii o parte dintr'însa, între alte cetăți de pre Dunăre ce coprinse, fu și acest castel, pe care-l întări. Puțin după aceia, Românii îl luară înapoi sub vestitul domn Dan al III-lea Dracula. La 1431, împăratul Sigismund, rege al Ungariei, mai întâi

www.dacoromanica.ro

acest castel cu fortificații și ale zidiri, când el trimise pe un viteaz general Ioan Marotius, în ajutorul lui Dracul-Vodă, împotriva lui Radu Poreclit, *Prasna-glava,* care intrase în țară cu ajutorul dela Turci. Căzând după aceia iarăși în mâ nile Turcilor castelul San-Giorgiu le fu răpit împreună cu cele-l'alte cetăți de către Vlad-Vodă-Țepeș. Dar după moartea acestui domn de crudă și viteză aducere aminte, Turcii îl luară înapoi la 1479, fiindu-le dăruit de Vlad VII-lea, pe care ei îl numiseră domn fără de alegerea țărei; dar îl perdură curând după aceia și Românii îl stăpâniră până la anul 1544, când Turcii îl luară iarăși, împreună cu Brăila și Turnul. De atunci el fusese mereu în stăpânirea lor, până în acest an 1595, și apoi după moartea lui Mihaiu, căzu iar în mâinile lor, și fu stăpânit de dânșii până la tractatul de la Adrianopole (1830), în urma căruia se dărâmă cu totul și orașul intră în stăpânirea noastră.

Pe vremea de care povestim, era acest castel foarte tare prin poșiția sa, prin întăririle ce avea și prin ocrotirea ce primea dela cetatea Rusciucului, încât dobândise reputația d'a nu putea fi luat. El era atunci clădit după vechiul obiceiu, cu ziduri tari, dar fără valuri de pământ și fără flancuri la zid, având numai turnulețe împrejur și în lăuntru un turn mare (donjon). Mergea atunci podul făcut de Sinan de la capul cel de lângă orașul Giurgiului, loc unde se vărsa două râuri în Dunăre, până la poalele castelului, unde trecând o întindere de pământ de zece pași, se unia cu cel-alt brat al podului cel mai lung, care ducea la insula cea mare și de acolo în malul Rusciucului.

XXXIV

Sinan-Pașa, ajungând la Giurgiu (23 Octomvrie) cu armata în cea mai mare neorânduială, obsti că va ședea acolo trei zile ast-fel mai adăogi încă o greșală la câte făcuse până atunci în această retragere. Pricina acestei noi zăbăvi ce puse la trecerea armatei sale peste Dunăre fu

www.dacoromanica.ro

o măsură financiară a administrației turcești. Fiind-că turcii pustiiseră și prădaseră toată țara până în hotarele Ardealului, luând mai multe mii de robi, o cătățime nenumărată de vite ce se vânduseră la mezat în tabără și atâta pradă încât încărcaseră cu dânsa ca la zece mii care, vizirul puse la intrarea podului un inspector și un scriitor, însărcinându-i a cere de la negutătorii cari duceau dobitoacele și cele-lalte mărfuri și lucruri cumpărate, legiuitul drept de la 1 la 5 (pencik) pe seama sultanului. In vreme ce se urma această nenorocită lucrare, iată ajunge veste (24 Oct.) că Mihaiu se apropie în capul armiei sale și că acum nu e departe. Măsura fiscală fu îndată părăsită și mai întâiu Sinan-Pașa trecu singur în noaptea aceia (25 spre 25 Oct.) podul. După dânsul, toată noaptea până la crăpatul zilei, trecură mereu pe pod la Rusciuc, pavilionul vizirul cu corturile, ianicerimea și o parte din tunurile și munițiile de războiu; dar coloanele cele mai mari rămăseseră încă pe malul românesc; asemeni rămăsese năpustite multe tunuri și bagagiele cele grele, căci în acel grozav amestec și în spaima ce stăpânia pe toți ,nimeni nu voia să ajute pe sotul său. Se dedese voie atunci soldaților și negutătorilor a trece care cum va putea, ca să scape și soldații, stricându-și rândurile, negutătorii părăsindu-și avuțiile încărcate în care, se repeziră toți cu totul și în amestec spre pod. O multime fără seamă de oameni și de vite se înghesuise pe pod în cea mai mare neorânduială; o spaimă panică stăpânise toate mințile și pretutindeni era cea mai mare desorganisație, când fără veste, pe la patru ceasuri după amiazi (25 Oct.), oastea lui Mihaiu se arată și intră în șesul dinaintea Giurgiului unde tăbărî. Dar fără a perde vreme, Românii împingând înaintea lor și deschizându-și drum printre multimea turmelor de vite mari și mici și printr'un mare număr de robi, cad peste tabăra și bagagiele Turcilor, îi isbesc în spate cu atâta iuteală încât pe toți îi răschiră, pe unii îi taie fără milă, pe alții îi prind, pe alți-i pun pe goană spre pod și mântue vre-o cinci mii

www.dacoromanica.ro

Români, afară de femei și de copii, ce fuseseră robiți în țara Românească și Moldova. Acești Români, scăpând astfel din robie, se armară cum putură și deteră mâna de ajutor fraților lor împotriva dușmanilor. O despărțire din oastea lui Mihaiu înaintă până la malul Dunării și alte patru scadroane cu pedestrime, armată cu pușți, începură a lovi cu focuri asupra podului; apoi Mihaiu așeză tunurile pe un deluşor vecin și ast-fel de o parte tunurile, de alta cu muschetăria, făcu să plouă un pârâu de foc asupra Turcilor. In toată lungimea podului se vedea atunci o gloată adâncă, îndesată, amestecată, de ostași negustători, femei, copii, cai, cămile și alte dobitoace, tunuri și care, împingându-se, îmboldindu-se, strivindu-se unii într'alții; fiecare om îngrijat de mântuirea sa, căutând a lua pas înaintea vecinului său, unii călcați în picioarele cailor, alții rănindu-se în armele celor-lalți; apoi primejdia și temerea crescând din ce în ce, începură a se bate și a se ucide între sine. Din această grozavă îmbulzeală de oameni și de vite se auzia uneori o murmurare ce sbârnăia înecat alte ori o alarmă mare amestecată de gemete și de groaznice blesteme. Aceiași îmbulzeală și aceleași nevoi se petreceau la capul podului între cei ce, simțind în spate palosul românesc, se munciau să apuce a intra pe pod. Sinan, din malul Rusciucului, privia această chinuire a armtei sale fără a-i da nici un ajutor. Garnizoana castelului numai, prin tunuri și pușți, începu a vărsa o ploaie de gloanțe și ghiulele asupra Românilor. Dar aceștia, fără a se spăimânta de această furtună, iuțiră și mai mult focurile lor, încât neorânduiala și spaima Turcilor ajunseră la culme și o groaznică desperare îi coprinse. Cei de pe pod, neputând răsbi înainte și ne mai văzând alt mijloc de scăpare, se pusera sa arunce artileria și carăle în Dunăre, ca să-și facă loc și ca să nu cadă și ele în mânile creștinilor; apoi mulți din ei se asvârliră în apă, chemând numele lui *Allah* și cercând a scăpa în not. Dar unii din neștiință de a înota, alții din vârtejurile râului ce aveau a trece în toată lungi-

www.dacoromanica.ro

mea lui, periră înghiţi de unde; cei-lalţi fură ucişi, căci îngrozitorul Mihaiu îmbărbăta pe ai săi şi-i îndemna la bătaie, cu graiul cu mâna şi cu fapta. Prin artileria sa, el isbuti în sfârşit a rupe podul în două, de la mijloc. Un geamăt de groază umplu atunci aerul şi prăpăstiosul adânc al râului, cu gura căscată, sorbi şi înghiţi într'o dată, gloate de vrăjmaşi.

XXXV

In vreme ce o parte din armata musulmană se sbuciuma şi se lupta astfel împotriva valurilor râului şi peria sau de unde sau de gloanţele ce trimeteau creştinii, fără a căpăta de nicăeri nici un ajutor, sosi pe loc şi Bathori cu oştile sale. Turcilor, cari rămăseseră pe malul românesc ,închişi între jumătatea podului sfărâmat şi ai noştri, li se tăiase tot mijlocul de scăpare şi nu mai aveau alt ce face de cât a se lupta, a se înneca sau a se preda. Ei încercară un minut a se apăra sub ocrotirea unei baricade de cară legate în mare număr unul lângă altul, pe care o făcuse Sinan la capul podului spre a stăvili năvălirea călărimii creştine. Dar Bathori îndată ce sosi, orândui o ceată de pedestrime aleasă ca să sfărâme această baricadă. Apoi trimise pe cei mai buni din puşcaşii săi, cari căzură cu furie asupra duşmanilor osteniţi de luptă, răniţi şi slăbiţi, măcelărindu-i groaznic. Acei ce putură scăpa dinaintea crudului şi neîmblânzitului paloş creştinesc, în desperarea lor, se aruncară în râu, încercându-se în zadar a-l trece în not; astfel mai mulţi îşi aflară moartea în valurile Dunărei. Atunci se prăpădi cu totul acolo vestita ceată a ekingiilor, care două veacuri stătuse groaza Ungariei şi a Germaniei; ei se aflaseră puşi de pază la capul podului pe malul românesc şi nici unul dintr'înşii nu putu scăpa; asemenea nici un om nu mai rămăsese pe lângă Hasan-Paşa, la arierguardie.

In isbânda aceasta se deosebi mai cu seamă pedestrimea aleasă a Săcuilor ce purta numirea de *Pixidari* (suli-

www.dacoromanica.ro

tari), vestită de vitează. Dunărea se umpluse de trupuri moarte ale Turcilor și undele ei se roșiseră de sângele vărsat. Afară de leșurile turcești, ce stau așternute și grămădite ca niște movili pe uscat, o mulțime de alte leșuri de oameni, de cai și de cămile se aflau în bratul Dunării ce desparte insula Sân-Georgiu de malul românesc, grămădite și încleștate ast-fel unele de altele, încât în acel loc Dunărea abia putea a-și urma cursul său; și când, după bătălie, voiră creștinii să adape dobitoacele, nu putu scoate apă de acolo fără de a scoate de odată vre un trup de om sau de cal. Mult mai mulți Turci se vedeau plutind pe unde, în cursul apei, plini de răni, jumătate morți, geinând și văietându-se cu jale. Urâcioasă și îngrozitoare priveliște de omor!

Turcii, cari trecuseră în insula cea mare, căutară să ajute pe ticăiții lor frați. Satârgi-Mehmet-Pașa puse d'acolo de îndreptă tunurile spre tabăra creștinească, dar loviturile n'ajungeau, sau din neștiința tunarilor sau din reaoa poziție, și nu putură vătăma pe ai noștri în vreme ce aceștia, având buni tunari și favorisați și de poziție, nu aruncau nici o umplutură în sec. Printr'acest mijloc ei putură coprinde două din cinci corăbii ce aveau Turcii atunci acolo pe Dunăre; cele-lalte trei scăpară cu fuga.

Martorii ce au văzut cu ochii spun că pieriră într'această bătae dela trecerea Dunării, ca la opt-spre-zece mii Turci[1]). Deosebit de robii ce mântuiră, creștinii dobândiră o mare parte din artileria vrăjmașilor, steagurile și bagagiele lor, o mulțime de dobitoace și șease mii care încărcate cu pradă. Analistul turco contimporan Sead-Uddin încheie descrierea ce face de această bătălie așa de nenorocită pen-

[1]) Numărul Turcilor morți la această bătălie este iarași nesigur. În vreme ce *Istvanfi* și *Franchetà* îl fac numai de 6000, *Montreux* îl urcă la 30.000. Noi am primit de mai dreaptă cifra de 18,000, dată de *Walter*, care se apropie de aceia de 16,000 dată de *Sieur d'Amari* și alți analiști, și de aceia de 17,000 ce ne dă istoricul *Sacy*.

www.dacoromanica.ro

tru ai săi, prin aceste cuvinte: „Covârșirea amestecului și „spaima fu așa de mare, încât putem zice că nici odată nu „se văzu o asemenea desăvârșită învingere!“

XXXVI.

După ce creștinii împedicară pe barbari în trecerea lor, sfărâmând podul ce ducea la insula Sân-Georgiu și făcând atâta peire într'înșii, unii din ei vrură să cuprindă îndată și al doilea pod, care ducea de la poalele castelului la insula cea mare și să stăpânească această insulă, ucigând și aruncând în râu pe Turcii ce se aflau acolo. Două steaguri din pedestrimea domnului Moldaviei, cu o înfocată îndrăzneală se răpeziră pe acest pod. Turcii din insula cea mare, văzând aceasta, foarte se îngroziră și temându-se că toată armata să n'aibă acelaș gând, începură a tăia cu securi capul podului din partea lor. Dar cei-lalți ostași creștini nu îndrăzniră a însoți pe inimoșii Moldoveni ca să nu se expună între armata lui Sinan d'o parte și focul castelului de alta. Ei nu știau că castelul nu-i putea supăra, lipsindu-i praful de pușcă. Sinan încărcase patru care cu lăzi de praf și le pornise a se duce în castel; dar din învălmășeala în care picară Turcii la sosirea creștinilor, aceste care nu apucaseră să treacă podul în castel. Ele luară apoi foc, către seară, din întâmplare, prin creștinii ce rătăceau printre rândurile carelor spre a jăfui și săltară de o dată în aer cu mare sgomot, în coloane de fum; lucru minunat însă că nimeni nu fu rănit. Deci acei viteji Moldoveni, nevăzându-se ajutați de nimeni, fură nevoiți a lăsa îndrăzneața lor întreprindere, care ar fi fost atât de frumoasă și folositoare armiei și ar fi înlesnit mult coprinderea castelului.

Acestea petrecându-se ast-fel până în noapte, armata creștină, ne mai având vreme a tăbări, se hotărî a bivoaca pe loc. Călărimea de sine-și arătă voința de a sta înarmată toată noaptea aceia, temându-se ca nu cum-va dușmanii,

www.dacoromanica.ro

folosindu-se de întunecimea nopții, să treacă din insulă cu corăbii ca să vină să-i isbească. Pilda călărimei fu urmată de toate cele-l'alte oști și ast-fel armia întreagă veghia înarmată toată noaptea, puind în toate părțile streji spre a priveghia mișcările Turcilor. Aceștia se aflau atunci, cea mai mare parte, trecuți pe malul Rusciucului; vre o cinci mii dintr'înșii tăbărâseră din porunca lui Sinan în insula cea mare; alții, din spaima ce le dedese creștinii, scăpaseră și se trăseseră sub castel, la intrarea podului, ce ducea la această insulă, de unde fu trimisă o altă mână de soldați spre paza acelui pod și spre a da puteri garnizoanei castelului, care se urca atunci la numărul de 800 ostași.

A doua zi (26 Oct.) Bathori, încredințându-se că nu mai are nimic de temut, purcegând toți din locul unde petrecuseră noaptea, ceva mai înainte își așezară tabăra, apoi îndreptară asupra castelului Sân-Giorgiu tunurile luate de la Turci la Târgoviște. Loviturile cele dese și neîntrerupte ale artileriei în puține ceasuri făcură o spărtură în ziduri, care socotită fiind destul de largă, îndată se alese de tot cortul câte doi soldați și, formându-se ast-fel o ceată bună, i se porunci a da asaltul, trecând bratul Dunării pe vase, căci podul era sfărâmat. Această ceată era alcătuită nu numai de pedestrași, dar și de călăreți cari lăsându-și caii, cerură a merge la asalt și, cu sabia în mână, se repeziră cu inimă, prin ruine, d'asupra zidurilor. Dar nenorocita pedestrime Ungurească, atât de vitează în multe rânduri, nerăbdătoare d'a intra în castel, se repezi cu multă nebăgare de seamă și cu curagiu, înaintă până în vârful spărturei, unde fu isbită c'o neprevăzută furtună de gloanțe, ce trânti morți pe acele dărămături ca la două sute oameni; mulți alții fură răniți, cei-l'alți învinși și respinși înapoi. Garnizoana castelului într'adevăr, ocrotită de tăria zidurilor, se apără cu o îndărătnică bărbăție, aruncând asupra creștinilor, nu numai cu puștile din care trăgeau rar, având lipsă de praf, dar din care trăgeau de aproape foarte și drept la țintă, ci încă cu săgeți lănci, sulițe, gereturi, pe care le aruncau cu

www.dacoromanica.ro

mâna, și în sfârșit cu mari bolovani de peatră. Ea primi mai apoi praf și alte ajutoare din insula cea mare prin mijlocul podului ce lega acea insulă cu castelul. In acea insulă știm că era o tabără de cinci mii Turci, cari începură acum a supăra rău prin tunurile lor pe ai noștri și, atât prin aceasta cât și prin ajutorul necurmat ce da castelului, zădărnicea toate silințele ce făceau creștinii de a-l coprinde. Afară de aceasta, Sinan pe lângă mal, luându-se cu corăbiile, veni până în dreptul castelului și d'acolo cu balimezuri de cele mari, numite *doubles faulconneaux, duplices falcones,* trăgeau neîncetat asupra creștinilor cu mare vătămare a tuturor, mai cu seamă a acelor ce băteau cetatea sau se urcau la asalt. Se judică atunci a fi de mare trebuință să se pună o stavilă între castel și insula de unde veneau ajutoare; pentru aceia se hotărî să se taie partea de lângă castel a podului ce ducea la insulă. Cu toate că acest lucru era cu primejdie, dar Silvio Piccolomini, care primise comanda a toată artileriei, să încumătă a-l îndeplini cu bine. El se puse însuși în capul unei cete și merse spre pod, dar fiind nevoit a trece sub castel, a-și expune oastea descoperită la focurile lui și încă a se apuca și la harță cu Turcii ce stau de pază în acel loc, el perdu mulți ostași și noaptea apucându-l când d'abia puțin din pod se tăiase, fu silit a se trage. Ast-fel această întreprindere, făcută cu mai multă viteție decât înțelepciune, nu isbuti. Se chibzuiră atunci a arde podul prin tunuri și prin focuri fabricate și acest mijloc fu norocit cu izbândă. Un bun număr de Turci, cari veneau atunci pe acel pod în ajutorul asediaților, se înnecară. După aceia creștinii îndreptară toată artileria asupra zidurilor castelului. Această artilerie era puțin numeroasă, căci din greutatea drumului cele mai multe și mai mari tunuri rămăseseră în urmă, și cu toate că se așteptau în tot ceasul, încă nu sosiseră. Cele mai mari tunuri ce aveau ei atunci în tabără d'abia purtau ghiulele de treizeci livre. Curând însă înintarea nopții sili și tunurile să tacă,

www.dacoromanica.ro

XXXVII.

La mezul nopții începură din nou tunurile a bubui și puș-căriră cetatea până puțin după mezul zilei (27 Oct.), când se făcu o bună spărtură în ziduri, crăpată de patru brațuri. Piccolomini judecă cum că acea spărtură e destul spre a putea intra în castel, cu atât mai mult că descoperea între apărători temerea și confusia; dar Ungurii, speriați de cea d'intâiu a lor neisbutire, nu voiră a se cerca cu asalt sub pricinuire că spărtura nu e destul de largă, cu toate că Italienii trebuiau să meargă înaintea lor. Piccolomini atunci se întoarse către ai săi și-i îndemnă „a-i „face cinste și a păstra reputația nației și a lor însiși, câș-„tigată în multe alte întreprinderi mult mai primejdioase, „dar nu într'o causă nici mai dreaptă nici despre care mai „mult pot spera ajutorul ceresc, de vreme ce se luptă împotriva vrăjmașilor fățiși ai legei creștinești."

Zicând acestea, împreună cavalerii săi îmbărbătați de cuvintele lui, năvălește cu viteție, purtând sabia în mână, și se urcă peste ruinele acelei spărturi. Ian Weicher, lăsând caii, aleargă și el cu ai săi, inimos la asalt. Alți ostași se mai luară după dânșii și năvălind cu toții, cu furie mare, se urcară pe o parte de ziduri și înfipseră un steag. Dar Turcii se apărau cu energia desperării, aruncând în creștini granate și petre. De o jumătate de ceas ținea acum lupta cu o deopotrivă înverșunare între asediatori și asediați, când Piccolomini, văzând că puținii ostași ce se urcaseră la asalt nu vor putea isbuti de nu vor fi îndată sprijiniți de oștiri proaspete, se întoarse cu iuțeala către Unguri și le strigă: „Nu sunt oare acolo Italienii puși în „primejdie pentru mântuirea patriei voastre și spre a în-„cerca tot o soartă cu voi, spre nimicirea dușmanilor uni-„versali, iar ai voștri particulari împilători? Puteți oare „suferi a-i vedea acum, sau trăgându-se înapoi părăsiți „fiind de voi, sau însemnând cu sânge locul și întemeindu-l „cu moarte, întru vecinica aducere aminte a viitorimei de

www.dacoromanica.ro

„nobila lor înfocare şi de puţin recunoscătoarea voastră moliciune?“ Ungurii făcură atunci, de ruşine, aceia ce temerea îi oprea d'a întreprinde, şi cu multă ferosie alergară a reînnoi asaltul. Comandantul castelului, văzând această nouă năvălire ce-l ameninţa şi spăimântarea oamenilor săi, despera de a se mai putea apăra şi dete tristul semn că voeşte a parlamenta şi a se preda. Piccolomini porunci îndată ostilor sale a sta în loc şi el se gătia să asculte propunerile Turcilor, când de odată Ungurii şi Săcuii, nerăbdători acum d'a răsbuna perderea soţilor lor, se reped furioşi în castel, făcând multă larmă şi împingând înainte pe Italieni, care, aflându-se ast-fel striviţi între soţii lor şi vrăjmaşi, suferiră foarte, rănindu-se mulţi dintr'înşii. După oare-care împotrivire a vrăjmaşilor, creştinii coprind castelul către seară şi Turcii cari scăpară de cea d'intâiu furie a soldatului biruitor, se închiseră în turnul din năuntru. Dar nici în acest post nu se putură ei mult apăra şi, coprinzând creştinii şi acel turn de asalt, mai pe toţi Turcii câţi se aflau acolo, îi trecură prin ascuţişul sabiei. In acest loc se răniră câţi-va din ai noştri, cei mai mulţi de petre, iar tunurile şi puştile din insula cea mare vătămară pe Ungurii ce se aflau despre acea parte şi le omorâră ca la patru-zeci oameni. Săcuii trecură sub sabie tot ce întâmpinară, fără milă, necruţând nici sex nici vârstă. Acei din Turci ce fugiseră afară din castel, fură măcelăriţi sau se înnecară în Dunăre. Vre-o sută dintr'înşii, pogorându-se de pe ziduri, voiră să fugă într'o galeră ce era acolo la ţărm, dar urmaţi fiind de aproape de ai noştri, săriră cu toţii împreună pe galeră şi ucigând ai noştri pe Turci, rămase acea corabie în stăpânirea învingătorilor. Ea fu cunoscută a fi una din acelea ce în anul trecut luaseră Turcii cu dânşii, când au plecat de la Comorn. Altă galeră ce se afla între insulă şi pod şi pe care erau 2500 Turci şi Tătari, zdrobită fiind de loviturile artileriei, se afundă, mergând în cursul râului; numai vâslaşii putură scăpa. Din opt sute Turci, ce alcătuiau garnizoana, numai unul se mântui. El se

www.dacoromanica.ro

aruncă în Dunăre spre a o trece în not și, cu toate că fu ochit de ai noștri cari asvârliră o mulțime de gloanțe după dânsul, avu minunatul noroc de a ajunge neatins tot în not, până în tabăra lui Sinan dela Rusciuk. Din creștini căzură la această luare a castelului două sute cincizeci oameni și mulți se răniră. In castel se găsiră treizeci și nouă de tunuri, din care două foarte mari, două culevrine de 39 și celelalte mărunte.

Prada ce pică atunci în mânile ostașilor fu neprețuită; o mulțime de bani, arme, scule și alte lucruri scumpe, o cătățime nemăsurată de grâu și un mare număr de capete de vite, cămile, catâri, cai frumoși ce Sinan luase din țara Românească și n'apucase a-i trimite, cum voia, la Constantinopole, și cari erau atât de numeroși încât, după ce luară pe cei mai buni, nefiind destui oameni spre a încăleca pe ceilalți, îi mânau cu cârdul amestecați cu vitele. In toate părțile se vedeau fluturând steaguri musulmane; stofele de aur, brățările scumpe, pavilioanele de mătase contrastau cu hainele proaste ale Românilor și Săcuilor. In acea bucurie generală, Italienii numai se arătară foarte mâhniți, căci Ungurii, năvălind în castel tocmai când Turcii erau gata a capitula, le răpise gloria acelei coprinderi; dar prințul Bathori cu nunciul Papei și internunciul împărătesc îi mângâiară cu cuvinte dulci, cu laude și cu daruri. Trofeele acestei campanii, deosebit de mai multe mii de robi mântuiți, fură douăzeci și seapte steaguri, ca la o sută douăzeci tunuri, din care unele de o mărime însemnată și, dela 18 Octombrie, luarea Târgoviștei, până la 27 ale aceleiași luni, atât la Târgoviște cât și în goana ce creștinii deteră Turcilor până la Giurgiu, într'această din urmă bătaie și la luarea castelului, Turcii perdură peste tot ca la douăzeci și șease de mii oameni. Acest sfârșit nenorocit avu acea îngrozitoare expediție a lui Sinan în Țara-Românească, care amenințase că va înghiți pentru totd'auna națiа română și cu dânsa și creștinătatea, pe care ea mai puternic atunci o ocrotia. Eroilor dela Călugăreni se cuvine mai ales onoarea

www.dacoromanica.ro

izbândei în această glorioasă campanie. Venirea lui Bathori nu făcu alt decât reschiră şi goni un duşman învins şi demoralizat, carele şi fără aceasta ar fi fost curând nevoit a deşerta ţara. Datoria şi gloria lui Bathori era a nu lăsa nici un picior de Turc să iasă din ţară şi ar fi putut s'o facă, de nu umbla aşa moale şi cu sfială. Chiar şi zdrobirea Turcilor la podul de pe Dunăre, o fură creştinii datori mai mult iuţimei lui Mihaiu şi a Românilor săi. Pentru aceea, puteau acum aceştia, cu o dreaptă fală, să strige lui Sinan, împreună cu un poet al lor popular: „Ce te-ai făcut, mare vizir? Unde-ţi „sunt voinicii, paşo cu trei tuiuri? Vântul împotri-„virei sfăramă zăbalile armăsarilor tăi; năvala se trase îna-„poi spăimântată de piepturile goale ale viteilor!"

XXXVIII

Sinan, de pe malul drept al Dunării, privi cu jale trista soartă a armiei lui şi coprinderea castelului Sân-Giorgiu, blestemând în desperarea sa cerul si pe Mahomet. El, Mariu al Osmanilor, el, triumfătorul Asiei, Africei şi Europei, el, Sinan cel nebiruit carele în trufia şi'n zădărnicia sa despreţuia toată lumea şi credea că ea trebue să robească capriţiilor şi ambiţiei lui,[1]) să se vadă el acum la o vârstă trecută de opt-zeci ani, după o carieră atât de strălucită, răsturnat din cultura gloriei sale, biruit de nişte domni tineri şi fără barbă, după cum arăta el, mai ales pe Bathori!

[1]) *Istvanfi* se exprimă cu aceste cuvinte asupra lui Sinan: «Astfel Sinan care în lăuntru şi dinafară nici odată «nu-şi plecase capul, a cărui «trufie şi zădărnicie despreţuia pe toţi, care, mândru de puterile sale, «nesocotea pe ale celoralalţi şi gândea că trebue a sluji capriţiilor şi «ambiţiei sale, isgonit din Ţara-Românească, peste Dunăre, fu cu drep-«tate pedepsit de cutezarea şi nesocotinţa sa; şi Giurgiu, această cetate «atât de tare, care de mai multe veacuri ţinea de Turci, fu luată dinain-«tea ochilor săi, de un cap nou şi de nişte oştiri adunate în pripă. Ar-«mata lui sdrobită în cea mai mare parte, lipsită de toate bagagele «sale, se îndreaptă spre Constantinopole, printr'o retragere ce semăna «mult cu fuga, în trupuri deosebite şi puţin numeroase».

www.dacoromanica.ro

Şi armia lui, atât de puternică, atât de bine îngrijită şi înzestrată cu bani, cu arme, tunuri şi muniţii îndestule, să o vază acum fără steaguri, fără tunuri, fără bagage, fără corturi, demoralisată adusă într'o asemenea stare, de nişte oşti adunate în pripă, slabe şi rău armate!

„Sinan, zice Sagredo, ostaş deprins în războaie şi'nvechit „în arme, nu avu atâta putere de suflet spre a suferi nenoro„cirea sa şi, obicinuit a birui, el se plânse amar că noro„cul, la bătrâneţe, îşi luă înapoi favorile sale'. Nenorocitul vizir fu silit îndată a-şi trage tabăra de pe malul Dunării, de la Rusciuk, căci creştinii, cum dobândiră castelul, îndreptară gurile tunurilor de pe ziduri, spre tabăra turcească şi începură a tuna asupră-i. La Rusciuk el făcu căutare armatei sale, ca să vază de i-a mai rămas; alese pe Satârgi-Mehemet-Paşa şi pe Segbanbaşi-Iatin-Aga pentru paza şi apărarea Vidinului, şi îi trămise cu o mie de oameni călarime sub comanda agai, Guciuk-Osman. Apoi puse garnizoane prin toate cetăţile din lungul Dunării şi, împărţindu-şi oştile în cete puţin numeroase, îşi ridică tabăra şi luă cu grabă calea Rasgradului cu toţi neguţătorii armatei. Acolo lăsă pe Hasan-Paşa, dându-i titlul de seraskier, cu vre-o câţi-va sangiaci din oştile Rumeliei, pe Zarargi-başi cu muniţiile de războiu şi tunurile, dând poruncă ofiţerilor să ierneze la Şumla. Într'acest loc află prin scrisori, din Ungaria, de la fiul său, Mohamet-Paşa, isbânzile creştinilor într'acea ţară şi luarea vestitei cetăţii Graanul de către armata împărătească.

In vara aceia, această armată fiind bine povăţuită de vestitul prinţ Mansfeld, luase cu isbândă ofensiva şi biruinţa ramase sub steagurile sale. De o lună de zile ea bătea cetatea Graanului, când Mohamet-Paşa, feciorul lui Sinan, eşi din Buda şi veni de isbi pe asediatori. El fu însă biruit şi fugi lăsându-şi steaguri, bagagie şi artilerie în puterea învingătorilor. Dar moartea lui Mansfeld ce se întâmplă câte-va zile după aceia (14 August 1595), îmbărbătă iarăşi pe Turci şi Kara-Ali-bei, guvernorul cetăţii

www.dacoromanica.ro

Graanului, ceru o întâlnire cu generalii unguri, Nadesdy și Palfi, încercând a-i face să ridice asedierea. Spre răspuns la această propunere, Palfi face știre Turcului de învingerea ce Sinan pățise la Călugăreni, a cărei veste glorioasă ajunsese tocmai atunci, și cum Turcul nu voia a crede, Palfi îi zise „că numai Turcii au obiceiu să mintă". Invingerea lui Sinan de la Călugăreni făcu mare impresie asupra Turcilor din Ungaria, descuragia pe apărătorii cetății Graanului și înrâuri mult în hotărârea lor d'a capitula. Ast-fel se țin, strâns legate unele de altele, operațiile războiului și sabia Românilor de la Călugăreni, răsturnă puternicele ziduri ale cetății Graanului din Ungaria de sus.

Vestea coprinderei acestei cetăți adougi foarte mâhnira lui Sinan. El se grăbi a scrie Sultanului spre a se desvinovăți și spre a micșora perderile sale, zicându-i că creștinii n'au stricat decât bagagiele și puțini oameni de cei nedeprinși din arierguardie, dar că nervul oștilor e cu dânsul; că dacă iarna ce se apropie și asprimea timpului nu mai dă cale isbândirei, el și-o păstrează pentru primăvara viitoare, când, sau va muri, sau își va îndrepta învingerea ce din întâmplare i-a venit, și își va isbândi de la inimă prin prăpădirea lui Bathori și a lui Mihaiu. In această scrisoare el își vărsă mai cu seamă focul asupra lui Mihaiu-Vodă. Dar Sultanul nu se mulțumi cu aceasta și, chemând pe Mustafa, află de la dânsul mărimea perderii și purtarea cea neînțeleaptă a lui Sinan. Groaza domni în Constantinopole când se auzi de pățirea lui Sinan; îndată ce el sosi în capitală, Sultanul îl scoase din vizirat și-l trimise în locul său obicinuit de exil, la Malgara: asemenea depărtă din slujbă și pe caimacanul Ibraim-Pașa, învinovățindu-l că n'a trimis la vreme oștiri, bani și bucate, și numi vizir pe Sala-Mohamet-Pașa. Muftiul spăimântat atunci de nenorocirea Musulmanilor, presintă Sultanului o poemă jalnică compusă de Ali-Celebi, asupra tris-

www.dacoromanica.ro

tei stări a marginilor împărăției. Sultanul porunci a se face rugăciuni publice în piața cailor (Atmeidan) și predicatorul Sântei-Sofii. Șeikul Mohijedin căută a întări curagiul poporului și simțimintele lui religioase prin verseturi din Coran și prin tradițiile profetului.

XXXIX

După glorioasa coprindere a castelului Sân-Giorgiu se ținu svat între capii armatei creștine pentru a hotărî de trebue a trece Dunărea spre a lua în goană preste tot locul pe îngrozitorul dușman, sau a trece cu armia în Moldova spre a isgoni pe Poloni și pe domnul pus de dânșii acolo și a trage această țară iarăși în alianță creștină. Cea d'intâiu părere era fără îndoială minunată, căci cătând la demoralisația Turcilor, biruitorii creștini ar fi putut acum înainta, fără d'a întâmpina grele stavili, până la Constantinopole. Dar i se aduse împotrivă lipsa mijloacelor de a trece Dunărea căci podul nu putea sluji îndată, fiind parte stricat de ai noștri, parte de Turci, și alte vase pentru trecere n'aveau de cât două galere din cel luate de la Turci. Apoi apropierea iernei și lipsa de bani spre a plăti mai multă vreme ostașii cari siliau a pune capăt acelei expediți, iar mai ales se temeau ca nu cum-va Polonii din Moldova, ce erau în înțelegere cu Turcii și cu Tătarii, să supere Ardealul și țara Românească, pe când armia ar înainta în Turcia. Aceste temeri înrâuriră mult asupra spiritului lui Bathori, și-l hotărâră a se întoarce în Ardeal, de unde să treacă în Moldova spre a goni pe Poloni și a restatornici pe Răzvan-Vodă în scaunul său. Mult mai bine ar fi făcut el de alegea din oastea sa cei mai buni ostași, făcând-o ast-fel să câștige în cualitate ceia ce perdea în număr și, încredințând-o lui Mihaiu-Vodă, l'ar fi trecut în Bulgaria, ceia ce nu era cu neputință. Mihaiu, care cunoștea bine această țară și era iubit de locuitori, ar fi putut curăți de tot Bulgaria în acea iarnă de Turci,

www.dacoromanica.ro

trecându-i Balcanii şi lăsând pe de primăvară spre a porni către Constantinopole. Ce resultate minunate n'ar fi putut atunci avea această expediţie, pe care nepriceperea lui Bathori o stârpi cu totul! Unii din capetele armatei, între care şi Piccolomini povăţui atunci a drege castelul Sân-Giorgiu şi a pune garnizoană într'însul, spre a închide în viitor Turcilor treçerea Dunării printr'acest loc. Dar Bathori, pricinuind că castelul e prea departe de Ardeal şi că dregerea şi ţinerea lui va costa prea mult, porunci să-l dărâme şi să dea foc caselor, şi în cea din urmă zi a acelei luni puse de arse şi partea podului ce mai rămăsese, împreună cu luntrile pe care era făcut. Apoi, lăsându-şi armia sub comanda lui Ştefan Bocskai, locotenentul său general, însoţit de o ceată de călărime, având cu sine şi pe Piccolomini cu cavalerii săi, luă calea Braşovului. Cu dânsul plecă şi nunciul Papei şi internunciul împărătesc generalul Carol Magnus, istoriograful împăratului, care făcu o descriere despre toată această campanie şi o trimise stăpânului său la Praga, după care descriere spune analistul frances Guerrin că a copiat pe a sa.

Mercuri la zi întâiu de Noembrie Bathori şi soţii săi se duseră la Bucureşti şi aflară oraşul deşert de locuitori. Aci găsiră două tunuri mari părăsite de duşman în fuga lui cea grabnică. După ce îşi întremară puterile în vreme de trei zile, îşi urmară calea înainte până la oraşul Gherghiţa, care şi el se afla deşert de locuitori. Mihaiu însoţise pe Bathori până într'acest oraş. Inainte de a se despărţi aci unul de altul, prinţul Ardealului, voind să-şi arate recunoştinţa sa pentru atâta vitejie şi înţelepciune cu care se deosebise Mihaiu în această campanie, se învoi a preface tractatul de la 20 Maiu, ce era atât de nesuferit acestuia, şi a-i înapoia toate drepturile stăpânirei de sineşi, oprind pe seamă-i titlul onorific de suzeran. Fără îndoială că Bathori n'avea alt în cotro face, temându-se ca, de nu va iertfi acel tractat, să nu fie silit la aceasta de Mihaiu ce acum era liber de grija Turcilor. După această învoire

www.dacoromanica.ro

prietenească, Bathori opri, cu voia lui Mihaiu cinci-zeci tunuri din cele dobândite de la Turci și apoi, luându-și ziua bună de la dânsul, porni spre Brașov. In acest oraș el aștepta câte-va zile până îl ajunse și Ștefan Bocskai și Răzvan-Vodă împreună cu toată armata. Apoi dete lui Răzvan două mii Săcui ajutor ca să intre în Moldova, să gonească pe Ieremia Vodă și pe Leși. Așa Bathori, în relele sale chibzuiri, nu numai că nu trecu în Bulgaria spre a da goană Turcilor, dar încă nici în Moldova nu făcu o expediție serioasă, după cum se făgăduise. Adevăr e că el înștiință pe Răzvan a nu întreprinde nimic cu o îndrăzneală nesocotită și, de va vedea că Polonii sunt mai mulți la număr și puteri, să nu dea bătaie, ci să aștepte până să-i trimită un mai mare ajutor. Dar era lesne de înțeles că Răzvan, odată în apropiere de dușman, nu va fi poate stăpân a se feri de bătălie, chiar lăsând de o parte natura lui cea mult cutezătoare. Ar fi fost mult mai bine dacă Bathori întreprindea însuși această expediție, sau dacă da de atunci lui Răzvan un ajutor mai însemnat. Ast-fel ar fi ferit pe credinciosul său Răzvan și oastea lui de trista soartă ce întâmpinară în Moldova.

In urma acestor orânduieli, Bathori ridicându-se de la Brașov merse în scaunul său din Alba-Iulia vesel de triumfurile sale. El scrise de aci, în 16 Noemvrie, Papei, vestindu-l de biruința dobândită asupra lui Sinan și trămițându-i vre o câte-va steaguri mai însemnate, luate de la Turci, între care și steagul cel verde al Proorocului dobândit la bătalia de la Călugăreni. Pontificele rămase foarte îndatorat de acest dar, mulțumi lui Bathori făgăduindu-i ajutoare de bani și de oameni și porunci a se face rugăciuni și *Te-Deum* în toate bisericele Romei pentru aceste isbânzi, iar cu steagurile împodobi templurile sale. El trimise apoi prințului Ardelean, prin Luigi dell'Anguisciola, camerierul său de cinste, o sabie și o pălărie bine cuvântate.

Bathori pornise și la Praga un curier spre a duce vestea

www.dacoromanica.ro

biruinței, carele sosi în acea capitală în 4 Decemvrie. Archiducele Mateiu, aflând la Viena această veselitoare știre, puse de cântă un *Te-Deum* în biserica Sântului Ștefan și în toate cele-l'alte biserici ale orașului. Europa întreagă se înveseli văzându-se mântuită de primejdia ce o amenințase și aflând smerirea lui Sinan, acel dușman cumplit și neîmpăcat ce mult o îngrijise. Numele lui Bathori, care știu a trage asupra-și gloria principală a acestei isbânzi, fu trâmbițat în toate părțile de scriitorii și oratorii contimporani și, în frenesia entusiasmului și a lingușirei, el fu asemănat cu Alexandru-cel-Mare și cu Iulie Cesar, cei mai vestiți căpitani din vremea veche.

XL

După plecarea prințului Bathori, neobositul Mihaiu-Vodă, fără perdere de vreme, hotărî a sfârși campania cucerind cetățile de pe ambele țărmuri ale Dunării, pe unde se mai aflau Turci, cari ar putea fi vătămători țării. Drept aceia, el porni spre Brăila care se coprinsese, cum știm de Turci, în vreme ce din porunca lui, spătarul Udrea lua cetatea Nicopolei și aga Fărcaș se îndrepta spre Vidin. Turcii din Brăila, cum aflară că Mihaiu s'apropie de dânșii, năpustiră cetatea și fugiră peste Dunăre. In acea fugă grabnică trei sute din ei se înnecară în acest râu. Mihaiu primi glas de la îndrăznețul Udrea că, după ce a trecut Dunărea, s'a lovit de față cu Afis-Pașa care îi eșise întru întâmpinare și foarte i-a tăiat și i-a spart oastea, în cât acest pașă d'abia a putut scăpa cu două slugi. Mihaiu pripi atunci despre Nicopole și apoi, trecând Dunărea, se împreună cu Udrea, isbește Nicopolul și arde, sfarmă, robește și pustiește toate serhaturile turcești din Bulgaria până la Vidin. Ajungând aci, el găsi cetatea în puterea îndărătnicului viteaz Fărcaș, care își isbândise glorios acum perderea ce prin înșelăciune încercase într'acest loc câteva luni mai înainte. Acest general, mai mult voinic decât norocos, fusese mai

www.dacoromanica.ro

înainte preot în satul Fărcăşanii din judeţul Romanaţi, şi se numia Popa-Stoica. Aflându-se într'acest loc de margine, care era adesea bântuit de Turci, Popa-Stoica luase obiceiu după săvârşirea liturgiei, de-şi lăsa patrahilul şi, armându-se cu securea, pleca în capul sătenilor de vâna la Turci. Vestea voiniciei lui ajunse până la Mihaiu, care puse pe mitropolit de-l despopi şi în loc de rasă, îl învesti cu cepchen, şi în loc de cruce, îl armă cu sabie, crezându-l mai vrednic de a sluji patria cu armele decât cu liturgiile. Fărcaş adeveri aşteptările domnului şi vitejia cu care se deosebi în mai multe rânduri îi dobândi de la dânsul slujba de agă sau general de pedestrime. Ast-fel acum, ca în mai multe rânduri, vom vedea pe acest domn răsplătind de o potrivă meritul şi slujbele către patrie fără a căuta privilegiile naşterii sau ale stării.

Locuitorii din Bulgaria, aflând de sosirea lui Mihaiu la Vidin, se adunară toţi din toate părţile de i se închinară. Vitejiile acestui domn aprinseră toate spiritele popoarelor chinuite de Turci; locuitorii din Serbia, Bulgaria Bosnia, Macedona, Albania şi mai multe părţi ale Greciei alergau de pretutindeni sub steagurile lui şi toate popoarele acestor provincii îşi întoarseră privirea spre dânsul ca către un înger de mântuire. De atunci ele începură a-l numi *„Steaua lor de la Răsărit"*.

Aceste din urmă biruinţe de la Nicopole şi Vidin încununară frumos minunata şi nemuritoarea campanie din vara anului 1595, întru tote vrednică de cea de earnă. Ridicarea Românilor, ca un viscol de mânie, purtase ferul şi pârjolul peste toată întinderea de la Dunăre a împărăţiei turceşti.

www.dacoromanica.ro

NOTE

1. Despre planurile bătăliilor lui Mihaiu-Viteazul

In următoarea notă reproducem mai întâiu câte-va rânduri pe care Bălcescu, bolnav şi aproape la moartea sa, le scria din exil adresându-le, după cum se vede, către un amic din ţară, căruia îi recomandă a face un pelerinagiu pe tărâmul luptelor lui Mihaiu spre a completă indicaţiunile topografice şi legendare care, în lipsă de o bună chartă a ţărei şi proscris din patria sa, nu le putea însuşi dobândi:

«Mai întâi vei căpătă o chartă bună a ţărei Româneşti şi a Ardealu-«lui sau şi mai multe spre a le confruntă, a le corige una după alta şi «a însemnă pe una dintr'însele locurile istorice ce nu se vor afla în-«semnate. Această chartă astfel îndreptată cu numirea locurilor istorice, «după cum le vei cercetă, îmi va sluji spre a face o chartă generală a «campaniilor din toată vremea lui Mihaiu-Vodă.

«Şi mai întâi în judeţul Vlaşca, a însemna pe chartă poziţia satelor «*Petrii* şi *Hulubeştii*, unde s'au aflat cu tabăra sa Mihaiu-Vodă în «iarna anului 1595. Apoi satul *Scărpăteştii* sau *Şerbăteştii*, unde a «tăbărât Hanul cu Tătarii. Apoi satele *Putinei* şi *Stăneştii*, unde Buzeştii «au bătut pe Tătari. In toate aceste locuri vei merge în persoană şi vei «căuta precum în toate locurile ce se vor însemnă la vale că s'a pe-«trecut vre'o bătălie, a aduna dela locuitori, orice poveşti, legende, cân-«tece populare ar privi acele locuri. Acestea trebue a le scri astfel cum le spun ţăranii.

«Despre evenimentele din vara anului 1595

«A afla care poate să fie lărgimea Dunării între Rusciuk şi Giurgiu. «Despre podul pe luntri care făcu Sinan pe Dunăre, spun istoricii turci «că, fiind în mijlocul râului unui ostrov lătăreţ *(plat)* sadit cu sălcii, duseră podul de la Rusciuk acolo în 5 sau 6 zile. — A afla numele

www.dacoromanica.ro

«acestui ostrov. — De la acest ostrov a venit podul la cetățuia *Singior-*«*giu*, din insula cea mică, care acum e dărâmată. — A cercetà dacă in-«sula unde sunt ruinele cetățuei se numește și ea *Singiorgiu*, caci unii «o numesc *Slobozia*. — Dela această insula, a cărei întindere să-mi o «însemnezi (spun că are numai două jugere, *deux arpents)* mergea «podul la malul nostru căzând într'un loc unde două râuri se varsă în «Dunăre. — A căuta p'acolo aproape acest loc și numele celor două «râuri (sau unuia, de e unul).

«Sinan, plecând cu oastea dela Giurgiu, tăbărî in cea d'intâi noapte «într'un sat ruinat în dreapta *Camuri*. — Ce loc poate fi această *Ca-«murâ?* Și a doua zi ajunse în *Vadul Călugărenilor* trecând, zice un «autor, râul Neajlovului pe trei poduri. Oare *Neajlovul* se chiamă «râul cel mai de aproape de Călugăreni, viind dela Giurgiu? Pe charta «mea văz că acest râu se chiamă *Salcia*. — A se asigura bine de a-«ceasta. — Trebue a ști că multe din numirile aduse de istoricii străini, «turci, unguri, poloni, etc. sunt cam greșite sau stricate puțin; de aceia «a căutà uneori pe acelea ce se apropie oarece de dânsele.

«Călugăreni

«La acest loc important trebue a se opri mai mult. A face un *croquis* «de planul acestei strâmtori, și a o descrie cu amăruntul coprinzând «lungimea și lărgimea strâmtorii, a șoselei și a podului ce trec printr'însa, «apele ce se varsă intr'însa, numele dealurilor ce o împresoară. «Istoria «spune că vizirul Sinan își așezase corturile pe o înălțime la intrarea «strâmtoarei despre Giurgiu; că Mihaiu luase poziția dincolo de râu, pe «o înălțime două mile departe de tabăra turcească, ocupând strâmtoarea «despre București. Astfel ambele armate protivnice se aflau așezate pe «două înălțimi față în față, fiind despărțite numai de pădurea din valea «ce nu le oprea a se vedea. — A afla dealul unde erau Turcii precum «și acela unde erau Românii și a însemna numele lor și orice povești «și legende se vor afla la Calugăreni.

«Satul *Copăcenii* vine oare dincolo de râul Argeș, sau d'incoace (plecând de la Giurgiu)?

«Târgoviștea

«Ce biserică (oare *Mitropolia?)* era vecină cu curtea Domnească și «pe care Sinan o prefăcu în cetățuie? A căuta dacă pe lângă ruinele «curței se mai ține vreo biserică? Târgoviștea vechiă oare pe malul «drept al Ialomiței se întindea? De este adevarat ca împrejurul orașului «a fost și niște bălți? — La bataia cetații Târgoviștei de creștini (1595),

www.dacoromanica.ro

Răzvan-Vodă cu oastea sa se aşezase despre rasărit pe drumul Bucu-«reştilor, bătând partea de sus a cetăţei; dintr'altă parte, spun istoricii «că Mihaiu cu Bathori se aşezase despre munţi şi râul Ialomiţa, la o «mănăstire (care fu atunci stricată şi apoi dreasă) departe de o bătaie «de săgeată. Care poate să fie această mănăstire? Nu cum-va *Mănăs-«tirea Dealului?* Dar aceasta nu era mai departe de cetate? ori ca «oraşul atunci se întindea mult mai mult decât astăzi? — A deslega aceste «întrebări. Istoria adaogă că Mihaiu merse apoi la un alt templu, mult «mai aproape de cetate, de unde o bătea cu tunurile. A ghici şi pe «acest templu.

«Când au venit creştinii dela *Rucăr şi Stoieneşti* asupra Târgovişlei «sub zidurile cărui oraş era tăbărât Sinan, ei tăbarără într'o câmpie «mare, o milă departe de Târgovişte şi cu un sfert de leghe departe de «tabăra lui Sinan. In mijlocnl ambelor taberi, într'o distanţă de o aler-«gătură de cal şi de una şi de cealaltă parte, era un deal mare tăiat «prin mijloc în două, la poalele căruia curgea *Dâmboviţa*. Pe acest deal «se urcă Sinan ca să privească armia creştina, — A gasit acest deal şi «numele lui şi a cercetă de se află vreo vorbă sau poveste de această «întâmplare.

«Mihaiu, în retragerea sa dinaintea lui Sinan, de la Călugăreni. vine «la Târgovişte; d'acolo, întinzând tot mai departe în munţi, urmând «ţărmurile Dâmboviţei, se adăposteşte la *Cetăţuia lui Negru-Vodă*, ale «cării întariri, de puţină vreme sdrobite de Turci, se vede inca,. Acest «loc e vestit printr'o bătălie ce câştigă, la 1342. Dragomir, comandantul «puterilor lui Ladislau Vodă, asupra oştirei craiului Ungariei Ludovic I «care, sub comanda lui Nicolae Garan şi Simeon Megheşel, navălise în «ţară; aceşti duci unguri căzură morţi în acea bătaie. — A face o des-«cripţie amăruntă a acestui loc numit *Cetatea lui Negru-Vodă*, a ruine-«lor ce se află, a culege toate tradiţiile şi legendele ce se povestesc «acolo de Negru-Vodă şi suvenirile, de vor fi, ale bătăliei susmenţionate ce a ilustrat acel loc.

«De la *Cetatea lui Negru-Vodă* Mihaiu se trase mai în munţi, tot «pe apa Dâmboviţei in sus, până la satul *Stoieneşti* unde tabări. — A «face aceiaşi călatorie, descriind drumul şi distanţa între *Cetatea Ne-«grului* şi *Stoieneştii*; a descoperi cel din urmă loc şi tradiţiile ce se «vor fi păstrat din acele vremi, căci acolo a mai avut Mihaiu întâlnire «cu Turcii.

«Dela *Stoieneşti* a merge la *Rucăr*; însemnând distanţa; aci a merge «la graniţa Ardealului şi a descrie trecerea din Ardeal în ţară. — P'aci «intră prinţul Ardealului în ajutorul lui Mihaiu. Trecerea muntelui spun «istoricii contiporani cum că era râpoasă şi repede şi atât de îngustă «încât trebuiră a slobozi carăle cu funiile la vale. — Tot aşa e şi acum?

www.dacoromanica.ro

«Bătălia dela Teleajen (1600)

«Această bătălie ce urmă între Poloni, sub hatmanul Zamoisky şi «Mihaiu-Vodă, se făcu pe apa *Teleajenului*, ceva mai în sus pe râu «urcând din drumul Ploeştilor. Oastea românească era aşezată într'un «loc de trei părţi înconjurat de munţi mari şi acoperiţi de păduri: în a «patra parte, pe unde Mihaiu intrase în acel loc şi se afla astfel închis. «venia râul *Teleajenul*, care făceà o cotitură acolo, încât trebuia a-l «trece de două ori spre a intra în pădurea cea deasă ce se afla în «fruntea taberei româneşti. — A găsi acel loc de bătae urmând din drumul «Ploeştilor pe Teleajen în sus şi a culege orice suvenire se vor fi păs- «trat acolo de această întâmplare . . . . . .

. . . . . .

Aci se întrerupe manuscriptul; dar va fi lesne a complecta cererile autorului, urmând şi pentru localităţile încă neînsemnate aci, sistema întrebuinţată de dânsul. Sub raportul topografic, lucrarea e acum mult înlesnită prin publicarea chartei celei mari a Ţărei-Româneşti executată de inginerii statului major austriac şi prin mai multe bune charte ale Transilvaniei publicate în aceşti din urmă ani.

In ceia ce se atinge de evenimentele din 1594 şi din vara anului 1595, fieşi-cine va găsi pe chartă, satele *Petrile*, *Putineiu*, *Stăneştii*; fieşi-cine va vedea că insula cea mică din faţa Giurgiului, cea cu ruine de o cetăţuie, se chiamă într'adevăr *Singeorgiu*: iar cea lătăreaţă din susul ei, *Ramadanul*; va găsi asemenea *valea Sălcii* pe drumul Giurgiului; va găsi satul *Copăcenii* d'a stânga Argeşului. Dar ceace rămâne încă de găsit e localităţile satelor *Hulubeştii* şi *Scărpăteştii* ori *Şerbăteştii*. care poate s'au ruinat de tot, ori ca multe alte sate din ţara noastră şi-a schimbat numirile. E încă de aflat care a fost valea *Camuri*, dacă nu cumva vom lua-o drept valea *Ceaguri* şi satul învecinat la care a mas Sinan-Paşa, drept satul *Dadilovu*. Rămâne încă de constatat dacă cumva ceva tradiţii şi legende a rămas pe alocurea, din acele fapte de arme strălucite, de şi timpul şi nenorocirile posterioare au şters mai toate amintirile glorioase printre populaţiile adesea secerate şi adesea prenoite ale judeţelor române mărginaşe Dunării.

Crucea de peatră dela Călugăreni, după cum spune şi Bălcescul, e cu 90 de ani posterioară şi nu de loc relativă la gloriosul fapt de arme al lui Mihaiu. Această cruce monolită, mare şi frumos săpată cu ornamente pe muchi, poartă o inscripţiune care, în mai multe locuri s'a şters prin fărâmarea petrii, deşi un mic pavilion de cărămidă boltit o apără de injuriile timpului. Intr'o repede trecere pe la Călugăreni, am descifrat, săpate pe această cruce, următoarele cuvinte ce le transcriem precât s'a putut mai exact păstra.

www.dacoromanica.ro

Pe față despre Giurgiu:

«svânta aceasta şi de viață aducătoare cruce ridicată este de prea lumi-«natul şi slăvitul domn Ion Şerban Cantacuzino Voevod adevăratul nepot «al bătrânului Şerban Basarab... şi pomenire vecinică înălța... ste la «capul acestui frumos şi minunat pod carele însuşi împreună cu iubit fiu-său... la lucrarea lui fiind şi câte...»

pe muchia stângă:

«pentru că şi Mării sale în veaci bună pomenire şi mulțămită să-i vie «şi să-i rămâe lui şi doamnei lui Marii şi cucoanelor lui făcutu-s'au dar «acest pod şi această dumnezeească cruce s'au rădicat într'al patrulea «an al domniei sale la anul dela zidirea lumii 7112 *(de la Chr. 1682)* msța *(luna)* Octovri dni *(zile)* 17».

pe fața despre Neajlov:

«...dar... ridicarea acestei cinstitei şi de viață făcătoare cruce arată oste-«neala şi strădania facerej acestui mare şi temeinic pod între vecinică «pomenire iară luminatului acest... precum in ce ia față s'au zis iară în «ceasta... tă față scrisusau întru pomenire şi cinstiți boiarini Mării sale «cari s'au întâmplat la facerea podului acestuia împreună cu a lor lu-«minat domn... dus toți cu multă strădanie şi osteneală dela începerea «podului până la sfârşit cari pre nume sunt acestea Radu Năsturel vel «ban Badea Bălăceanul vel vornic Gligorie Grădişteanul vel logfăt Vlad «Cocorăscul biv vel logfăt Constantin Brâncoveanul vel spatar Iordakie «Cantacuzino vel stolnic Alexandru biv stolnic Mihul biv vel pitar Tănasie «vel armaş Costandin Bălăceanul vel agă Şerban vt logofat Fiera vt «vistiar Şerban vel căpitan za lefecii Pârvul Creţulescul vt postelnic fiind «împreună cu toate breaslele slujitori şi ai curți dereptu aceia s'au scris «ca să fie întru veac nică pomenire. Lt. ot rodjetva Chr....»

Precum vedem, nimic în această inscripțiune nu aminteşte faimoasa bătălie a lui Mihaiu Viteazul şi singurul punct prin care acest monument mai nou poate prezenta oareşicare relațiuni cu faptul dé arme de la 1595, e modificările ce construcția acelui *mare şi minunat pod* al lui Şerban-Vodă Cantacuzino, trebue să fi adus localității in care s'au bătut Românii cu Sinan Paşa. Într'adevăr, de şi poziținea topografică n'a putut schimba în trei secoli, dar balta formată de Neajlov nu mai pare a fi acum aşa de amenințătoare, nici lunca aşa de păduroasă, cum ni le descriu istoricii de pe atunci. Cu clădirea podului trebue neapărat

www.dacoromanica.ro

sa se fi tăiat mulţi din copaci şi să se fi făcut lucrări spre a înjgheba apele răslăţate ale râului; construcţiunea şoselei moderne ce merge la Giurgiu a preschimbat şi ea înfăţişarea sălbatică şi mocirloasă a locului

Dar pe lângă lucrările de utilitate introduse de civilizaţiune într'acea vale memorabilă, oare un monument care să dovedească recunoştinţa Românilor, către părinţii lor ce au apărat ţara cu bărbăţie, n'ar fi tot aşa de folos, ca şi o cale lesnicioasă deschisă pe acolo comerciului? Ceiace înalţă o naţiune, ceia ce-i inspiră demnitatea şi taria, nu e atât desvoltarea prosperităţei sale materiale, nici îmbelşugarea productelor industriei sale, nici înmulţirea capitalurilor şi averilor, nici luxul vieţei casnice, ci respectul către eroii şi gloriile naţionale de orice fel, ci amorul catre pământul natal, pentru păstrarea căruia s'au luptat generaţiunile trecute, ci iubirea către limba şi datinele părinteşti, moşteniri scumpe, rămase din vechime! Fără de aceste elemente spiritul naţional pere. Inima se sleeşte în recile speculaţiuni şi în întreprinderile egoiste ale industriei şi ale negoţului. Literilor şi artelor e dat de a întreţine vie veneraţiune gloriilor trecute, de a deştepta nobilele aspiraţiuni de a nsufla sacrificii mareţe.

E o datorie sfântă a popoarelor, pe care civilizaţiunea o consacră pe toată ziua mai tare, de a cerceta şi de a scoate la lumină faptele trecutului lor, de a eternisa, prin ajutorul artelor, memoria bărbaţilor mari şi evenimentelor glorioase. Să nu nesocotească dar nimeni câtă influenţă salutarie poate avea asupra unei naţiuni amintirea virtuţilor ei străbune; adesea ori ea a produs faptele mari şi aceasta ne întemeiază mult a crede cuvintele unui amic când zice: «Să ne aducem aminte de epoca «lui Mihaiu, în care Românul atinse culmea mărirei, care ne-a lăsat cele mai glorioase pagine în analele ţărei. Cine nu s'a entusiasmat citind «bătăliile lui Mihaiu? Cine n'a admirat geniul bărbăţiei lui? Călugăreni «Termopile ale Românilor! câte inimi nu tresar la suvenirea voastră «câte suflete nu aprindeţi! câte braţe nu înarmaţi! — Când Românul «şi-ar perde de tot credinţa, când orice scânteie de patriotism s'ar stinge «în inima lui, numele vostru singur ar fi în stare să-l ridice, să-l entu«siasmeze şi să-l facă a muri luptându-se sau a triumfa!»

Editorul.

2. Despre Poetul V. Cârlova.

Vasile Cârlova, nascut in Bucureşti la 1809, îmbrăţişă ca toată tinerimea inimoasă de pe atunci, cariera militară la 1831; dar moartea îl răpi la vârsta de 23 ani Din poeziile lui reproducem pe cele doua următoare, păstrate şi citate de N. Bălcescu.

www.dacoromanica.ro

Ruinele Târgoviştei.

O ziduri întristate, o monument slăvit!
În ce mărire naltă şi voi aţi strălucit,
Pe când un soare dulce şi mult mai fericit
Îşi revărsa lumina p'acest pământ robit!
Dar în sfârşit Saturn, cum i s'a dat de sus,
În negura uitărei îndată v'a supus...
Ce jale vă cuprinde! Cum totul v'au perit!
Sub osândirea soartei de tot aţi înnegrit;
Din slava strămoşeasca nimic nu v'a rămas;
Ori unde nu se vede nici urma unui pas.
Şi'n vreme ce odată ori-care muritor
Privia la voi cu râvnă, cu ochiu aţintător,
Acum de spaimă multă se trage înapoi
Îndată ce privirea îi cade drept pe voi. . .
Dar încă, ziduri triste, aveţi un ce plăcut
Când ochiul vă priveşte în liniştit minut:
De jale îl pătrundeţi, de milă îl umiţi!
Voi încă în fiinţă drept pildă ne slujiţi
Cum cele mai slavite şi cu temeiu de fer
A omenirei fapte, din faţa lumei per,
Cum totul se repune ca urme îndărat
Pe aripele vremei, de nu se mai arăt,
Cum omul, cât să fie în toate săvârşit,
Pe negândite cade sau pere în sfârşit. . .
Eu unul, în credinţă, mai mult mă mulţumesc
A voastră dărâmare pe gânduri să privesc,
Decât zidire naltă, decât palat frumos,
Cu stralucire multă, dar fără de folos,
Şi 'ntocmai cum păstorul ce umblă pre câmpii
La adăpost aleargă când vede vijelii,
Aşa şi eu acuma, în viscol de dureri,
La voi, spre uşurinţă, cu triste viu păreri,
Nici Museior cântare, nici milă voi din cer.
O patrie a plânge cu multă jale cer!
La voi, la voi, nădejde eu am de ajutor.
Voi sunteţi de cuvinte şi de idei isvor.
Când sgomotul de ziuă inceată peste tot,
Când noaptea atmosfera întunecă de tot.
Când omul de necazuri, de trude ostenit,
În liniştirea nopţei se află adormit.
Eu nici atunci de gânduri odihnă neavând,

www.dacoromanica.ro

La voi fără sfială viu singur, lăcrămând.
Şi de vederea voastră cea tristă 'nsufleţat,
A voastră neagră soartă descoper ne'ncetat.
Mă crez lângă mormântul mărirei strămoşeşti
Şi simţ o tânguire de lucruri omeneşti
Şi mi se pare încă c'auz un jalnic glas
Zicând aceste vorbe: «Ce vai a mai rămas
«Când cea mai tare slavă ca umbra a trecut,
«Când duhul cel mai slobod cu dânsa a căzut!»
. . . . . .
. . . . . .
Acest trist glas, ruine! pre mine m'a pătruns
Şi a huli viaţa în stare m'a adus.
. . . . . .
. . . . . .
Deci priimiţi, ruine! pân' voi vedea pământ,
Să viu spre mângâere, să plâng p'acest mormânt,
Unde tiranul încă un pas n'a cutezat,
Căci la vederea voastră se simte spăimântat!

MARŞUL

Odă oştirei române cu ocazia înălţărei steagului naţional la 1831

Fraţii mei! copii răsboinici, ascultare mumei daţi!
Iată ceasul, mic şi mare, armele să'mbrăţişaţi,
Strigând toţi într'o unire,
Spre a mumei fericire:
S'alergăm de obşte, fraţi!

Cerul vouă vă deschide un drum foarte lăudat
Ca să mergeţi cu pas mare către slavă ne'ncetat.
Fie vouă dar în minte
Că Europa însă-şi simte
În ce cale aţi intrat.

Glasul patriei să sune în auzul tuturor,
Strigând vouă: «Lenevirea ruşinată sub picior!»
Toţi acum cu o strigare,
Spre a voastră înălţare,
Să daţi mână d'ajutor.

www.dacoromanica.ro

Acea armă ruginită şi ascunsă în mormânt
Braţele să înferbinte; iasă iarăşi pre pământ!
Tinerimea s'o 'ncunune
Cu isbânzi şi fapte bune;
Pe ea facă jurământ!

Înaintea fie-cărui îndestul v'aţi umilit;
Îndestul şi lenevirea cu greu somn v'a stăpânit;
Acea soartă fără milă,
Sau de voie sau de silă,
În sfârşit v'a slobozit.

Priviţi slava de aproape; voi în urmă a-ţi călcat
Şi pe fruntea fiecărui raza ei a luminat;
Deci la arme daţi năvală
Şi pe rând eşiţi cu fală,
Căci vulturul s'a 'nălţat!

El sub aripă-i vă chiamă şi vesteşte ca să ştiţi
Că d'acuma înainte *Naţie* să vă numiţi;
Deci d'acuma înainte
Alergaţi cât mai ferbinte
Laure să dobândiţi.

Intr'această cale sfântă înfruntaţi orice nevoi;
Biruinţa pretutindeni să se ţie după voi,
Şi strigaţi c'o glăsuire;
«Slavă, dragoste, unire
«În veci fie între noi!»

Înainte-vă vrăjmaşii să aplece fruntea lor.
Să-şi cunoască neputinţa ca să scape de omor
Dar atunci a voastră mână
Spre ei fie mai blajină,
Dându-le şi ajutor.

Barbăţia şi virtutea aici încă se găsesc;
Încă curge printre vine acel sânge strămoşesc,
Ce la vreme se arată
Şi nu pere nici odată,
Ca un dar dumnezeesc.

www.dacoromanica.ro

Pe câmpia românească, tot tăcere până când?
Până când de arme pline să nu sune când şi când?
Şi pe 'ntinsa ei lăţime
Să nu iasă cu iuţime
Cetele mereu la rând.

Aici şcoala biruinţei într'o vreme a stătut,
Ale cărei a ruine se văd încă vechi de mult;
Dar acum fără zăbavă
Acea strămoşească slavă
A să iasă un minut.

Glasul nostru strigând: «Arme!» pe strămoşi a deşteptat,
Ale căror ţărâne în morminte s'au mişcat
Şi'a lor umbre 'n veci tăcute
Stau cât colo nevăzute,
Privind steagul înălţat.

Ce privire dulce mie! steagul fâlfâe în vânt;
Armele lucesc şi slava ese iarăşi din mormânt:
Tinerimea îndrăzneaţă,
Mândră, falnică, măreaţă,
Uşor calcă pe pământ.

Lacrimă de bucurie! curgi, ah, curgi neîncetat!
Veacuri sunt de când ascunsă p'al meu pept tu n'ai picat.
Arma, iată că luceşte;
Slava iată că zâmbeşte!
Steagul, iată-l s'a 'nălţat!

www.dacoromanica.ro

CARTEA III

ROBIREA ŢĂRANULUI

(DECEMVRIE 1595 — APRILIE 1596)

I

Am văzut că la propunerea ce împăratul Germaniei făcuse regelui Poloniei de a intra în legătura creştină în contra Turcilor, acesta îi răspunsese într'un chip rece şi nehotărât, adăogând că trebue a consulta dieta şi că atunci îi va da răspuns. In 7 Februarie 1595 se deschise dieta republicei polone la Cracovia. Papa trimise acolo pe legatul său, Annibal de Capua, Arhiepiscop al Neapolei, carele împingea pe rege şi pe poloni á se alia cu împăratul şi cu toate popoarele creştine în contra duşmanului comun al creştinătăţii. Această treabă importantă se desbătu cu multă înfocare. Regele era aplecat spre această unire şi acei ce ţineau de curte sfătuiau alianţa cu împăratul, în numele religiei ce o poruncea. Ceia-l'alţi declarau că nu e prudent d'a rupe o pace de şeapte-zeci de ani cu Turcii şi a pune în primejdie mântuirea patriei lor, spre á face oe se vor putea vindeca; că, în lipsa de arme şi de bani. trebue mai întâi a aduce ţara într'o stare înfloritoare şi

www.dacoromanica.ro

puternică. Partisanii războiului propuneau a pune un bir de un scud de tot capul de evreu, precum se făcuse în 1578, în războiul cu Muscalii. Ioan Sarius Zamoisky, cancelarul regatului și marele hatman al coroanei, care avea mare înrâurire în dietă și întorcea inima regelui după cum voia, ura pe Nemți și se lupta în contra lor, sprijinind că ar fi cu primejdie a se amesteca în acel războiu, și adesea repetând vorbele regelui Ștefan Bathori; că republica Poloniei câtă vreme va fi aliată de Turci, va păstra mărirea sa. Acestea se petrecură înainte de sosirea lui Stanislas Pavlovici, episcopul Olmutzului și lui Venceslas Berka, solii din partea împăratului, precum și a lui Dimitrie Napradi, prepositul Aradului, Nicolae Socol și Mihaiu Kelemeși, trămiși din partea dietei Ungariei, pe lângă cari se uniră și deputații lui Bathori, prințul Transilvaniei, ai lui Mihaiu domnul țărei Românești, și ai domnului Moldovei. Dieta se prelungise spre a aștepta sosirea acestor soli. Cei din parte electorului de Brandeburg, Ioan Costitz și Ioan Benkendorf de Wardin și din partea electorului Saxoniei, Nicolae Reusner și Christofor Brokendorf, sosiră asemeni în Cracovia pe la sfârșitul lui Martie, spre a îndemna pe Poloni a-și uni puterile lor cu ale împăratului, ca să apere o causă așa dreaptă. Legatul Papei, Malespina, își îndoise obicinuita sa activitate. Il vedeau alergând mereu în toate părțile, când la rege, în audiență particulară cu solii, când la cei mai de căpetenie nobili și senatori, visitându-i în deosebi, împingându-i, îndemnându-i, amenințându-i, silindu-i pe toți a nu sta de laturi din această cruciată în contra păgânilor. Dar toate acestea căzură dinaintea urei ce Zamoisky purta Nemților și aplecării ce el avea pentru pacea cu Turcii. Și cu toate că, spre a nu descuragia pe soli și a le lăsa sperarea putinței unei învoieli, se numise o comisie, din senat, pentru a cerceta condițiile tractatului propus de împăratul, dar nu se încheia nimic, trăgănând la vreme până când sosirea unui ciaus turc cu scrisori din partea sultanului către rege și din partea lui Ferhat-Pașa către

www.dacoromanica.ro

senat, cerând de la Poloni păstrarea păcii, primind un răspuns favorabil, toate nădejdile solilor se curmară şi ei fură siliţi a se întoarce la locul lor fără de nici o ispravă.

II

In vreme ce Sinan-Paşa se apropia de Dunăre ca să năvălească peste ţările române şi când se vestise că şi Tătarii aveau să năpădească în Moldova în ajutorul Turcilor, Răzvan-Vodă, văzându-şi ţara slăbită de atâtea nevoi ale războaelor, ale domnilor tirani, şi risipitori de ţară, văzând toată partea de jos a Moldovei pustiită, locuitorii ei în de obşte risipiţi, fugind înspăimântaţi de sila ce li se făcea d'a fi războinici şi d'aşi apăra vetrile, boerii în capul cărora se afla unul numit Nedelcu, om cu mare autoritate, desperând de mântuirea ţării lor, trăgându-se de dânsul şi năzuind în ajutoare străine, fu silit a se adresa la Poloni cerând alianţă şi ajutor împotriva păgânilor. Răspunsul ce dobândi fu că, de vreme ce nu este în stare a-şi apăra ţara, să se lepede de alianţa cu creştinii şi să se supună mai bine Turcilor. Ast-fel, strâmtorat de toate părţile, Răzvan-Vodă, pe care Sigismund Bathori îl chema într'ajutor, văzând că singuri nu-şi va putea apăra ţara, atunci, la nevoe de a veni Tătarii, hotărî a se duce în tabăra lui Bathori, în contra lui Sinan. De aceia, luându-şi soţia şi încărcându-şi avuţiile în cară, cu oastea ce avea, luă calea Transilvaniei. Îndată ce se află în Polonia de plecarea lui Răzvan, marele hatman Zamoisky, care se afla nu departe de graniţă, hotărî a se folosi de războiul dintre Români şi Transilvani cu Turci, spre a coprinde ţara Moldovei, rămasă fără stăpân, a o smulge de sub influenţa prinţului Transilvaniei şi a împăratului Germaniei şi a aşeza în acea ţară vechile pretenţii de supremaţie ale Polonilor. Aceste pretenţii erau că Moldova ar fi fost vre-o dată un feud al Poloniei. Pentru aceia, luând de pretext că, de vreme ce se aude că Tătarii au trecut Boristhenele şi se apropie de Moldova pe drumul numit *Negru,* apoi această apropiere

www.dacoromanica.ro

a Tătarilor, putând aduce vătămare provinciilor polonese mărginașe, cum Pocuția, Rutenia și Podolia, este nevoe ca el să ia posiție în Moldova, spre asigurarea Poloniei. Având puține oștiri pe lângă dânsul, el se adresă la Cazaci, chemându-i în ajutor: dar aceștia, mânioși căci Zamoisky le refusase d'a le plăti leafa și le declarase că, de vor supăra sau jefui vre un oraș turcesc, îi va privi ca dușmani ai Poloniei, în loc d'ai veni într'ajutor, năvăliră în Polonia și deteră în jaf provinciile Volinia și Podolia. Trimișii lui Zamoisky către rege cerându-i ce să facă, îi aduseră acest răspuns: „Poartă-te după împrejurări!"

Hatmanul, fără a aștepta o hotărâre lămurită din partea regelui, își urmă planul său. Spre a se descărca oare-cum de răspunderea ce putea să cază asupră-i, el convocă un sfat ostășesc, în care pofti pe toți senatorii din tabără și din vecinătate și-i făcu să primească hotărârea lui. Spre a nu pica în vrăjmășie cu Turcii, prin această demonstrație, el trămise un sol la Sinan-Pașa cu declarație că Polonia, fiind legată de veacuri d'o prietenie strânsă cu Poarta otomană, dorește a o păstra nesiluită; că această prietenie nu s'a clătit prin năvălirea de curând a Tătarilor în Polonia; că intrarea ce fac Polonesii acum în Moldavia țintește numai a pune sub ocrotire hotarele polone în contra Tătarilor ce se apropie de dânsele: că organisația ce are să iea Moldova nu va fi împotrivitoare dreptului Porții, ci din contră, această țară va rămânea ca și mai 'nainte o mijlocitoare între Turcia și Polonia, puind ast-fel distanța între hotarele lor, depărtând ori-ce pricină de răsboiu și nezăsuind prietesugul acestor două nații.

III

In 27 August, la facerea zilei, Zamoisky porunci să zică trâmbițele și trecu însuși, cu armia lui, Nistrul care era foarte scăzut atunci, prin trei locuri și în not[1]). Armata

[1]) La 1 Octombrie Zamoisky trecu cu armia lui Nistrul și sosi a doua zi la Hotin care se închină de popor la marele cancelar; el puse acolo

www.dacoromanica.ro

polonă era veselă şi plină de încredere în generalul său. Indată văzură cu bucurie că sosi şi Zolkiewsky cu rămăşiţa regimentelor Liovului. In Hotin, cetatea Moldovei, pe marginea Poloniei, era numai o garnizoană de două sute Unguri. Indată ce locuitorii aflară de plecarea lui Răzvan şi de intrarea lui Zamoisky, temându-se d'a trage asupră-le răsbunarea Polonilor sau a Turcilor, prin silă şi ameninţări isbutiră a scoate din această cetate garnizoana şi ai deschide calea spre a trece în Transilvania. O deputaţie numeroasă de locuitori, viind atunci să ceară protecţia regelui Poloniei, numai ca să-i scape să nu cadă în mânile Turcilor Zamoisky puse în cetatea garnisoană polonă şi comandant pe comitele Beltzan,. Boerii ce însoţise pe Zamoisky din Polonia, îi îndemnară a cere un domn. Intre candidaţii ce se arătau era un grec oare-care ce ţinea pe fata unui domn Alexandru Bogdan şi trăise în Polonia; dar acesta fu depărtat, căci Moldovenii urau pe Greci şi pe domnii străini. Ceilalţi candidaţi fură Luca Stroici, logofăt mare şi vornicul Ieremia Movilă, ce se aflau în tabăra lui Zamoisky. Ei emigrase din Moldova cu Petru-Vodă-Şchiopul, la 1591 când acesta preferi să se lase mai bine de domnie de cât a mări haraciul ţărei, după cum cereau Turcii. In vremea petrecerei lor în Polonia, pentru dragostea ce arătară către acea ţară şi slujbele ce-i făcuseră, ei dobândise titluri de nobleţă în Polonia. Ieremia, prin bogăţiile şi moşiile sale şi prin aliantele sale cu cele mai însemnate familii polone, fu favorisat şi Zamoisky de sineşi îl numi domn, cu aceste condiţii, ca el să trimită o deputăţie la Regele Poloniei ca să-l roage să primească pe Moldova sub ocrotirea şi ca un feud al regatului polon; ca el să se bucure de ţara Moldovei, socotindu-se cu titlul şi rangul de Palatin al Poloniei; ca, întâmplându-se ca creş-

comandant pe graful Beltzan cu o garnizoană. Cinci zile după aceea, el merse la Iaşi, residenţa Moldovei unde fu primit cu multă cinste. Craiul Poloniei trămise prin comitele Lyblin, încă 1500 călăreţi şi 2000 de pedestraşi, oameni cu curagiu.

www.dacoromanica.ro

tinii să birue pe Turci, atunci Moldova să rămână supusă singur numai Poloniei; iar dacă pacea cu Poarta se va păstra, Ieremia va cârmui țara, după cum au cârmuit-o și cei mai dinainte domni, păstrând în ori ce caz, credința regelui Poloniei. Movilă primi aceste condiții și, întărindu-le prin jurământ, trămise solie regelui.

Familia Movileștilor care acum, pentru peirea Moldovei, se urcă pe scena politică, începu a se face cunoscută din vremea lui Ștefan-Vodă cel mare. Când acest viteaz domn merse de întâmpină la Schec pe Siret pe Hroiot Ungurul ce năvălise în țară, îi căzu calul, ucis în bătaie. Atunci un Purice-Aprodul dete calul lui domnului său; iar Ștefan-Vodă nu putea încăleca îngrabă, fiind om mic, și-i zise Purice-Aprodul: „Doamne, eu mă voiu face o moviliță și „vino de te sue pe mine și încalecă". Și puindu-se pe dânsul Ștefan-Vodă a încălecat pe cal, zicându-i: „Sărace Purice, de oi scăpa eu și tu, atunci ți-i schimba numele din Purice Movilă!" Voind Dumnezeu, isbutind în bătae Ștefan-Vodă și scăpând și el și Aprodul, îl făcu boier armaș-mare și dintru acest Purice se trase neamul Movileștilor.

In vremea aceia sosi la Hotin Ambrosie Casquida, din partea lui Sigismund, principele Transilvaniei, cu scrisori către Zamoisky, prin care îl poftia să lase Moldova, căci e a lui și îi anunța că Sinan trecuse Dunărea cu mari oștiri, adăogând ca să se unească împotriva vrăjmașilor comuni și să oprească năvălirea Tătarilor. Zamoisky răspunse că Moldovenii sunt foarte întărâtați asupra lui Răzvan, pentru care își alesese ei alt domn; că el nu poate a vorbi singur despre alianță și că trebue a se înțelege întru aceasta cu regele.

Zamoisky, întrând în grije de venirea Tătarilor, începu a căuta o poziție bună, în care la nevoie, să se poată apăra cu oastea sa, care se spune că era de zece mii oameni, împotriva nuorilor de Tătari și pogorându-se la vale găsi un loc cum doria și își așeză tabăra între râul Prutului și râul

www.dacoromanica.ro

Iasa (Jijia?), înconjurând-o, după obiceiul polonez, cu o îngrădire de cară, ambele râuri nu numai că apărau tabăra, dar încă slujau spre a transporta mai lesne bucatele. După ce sfârși de a-și întocmi tabăra Zamoisky își lepădă veștmintele sale de Hatman, se îmbrăcă ca un simplu soldat și intrară pe ascuns în Iași, voind să vază cu ochii dacă castelul acelui oraș poate a se întări în grabă dar găsi orașul stricat și ars de curând de Cazaci, după cum am văzut, și înfățișând o tristă priveliște de grămezi înegrite. Castelul numai stă în picioare, zidit fiind de piatră tare[1]), precum și trei biserici grecești, una armenească și alta catolică, toate de piatră, și zidirea băilor d'o arhitectură orientală minunat de frumoasă. Zamoisky se încredință îndată că acest oraș, fiind cu totul sfărâmat, nu se poate întări într'o vreme scurtă și fără mari cheltuieli. Dar fiindcă Iașii era capital al țării, Zamoisky vru să ducă acolo pe noul domn și să-l pună în scaun cu multă solemnitate; el porunci la trei regimente de guardă a însoți pe domn la intrarea lui în oraș. Când bieții locuitori văzură pe noul domn în capul unei cavalcade măreție, intrând în oraș, ieșiră din mijlocul ruinelor și din găurele unde stau ascunși până atunci, și-l întâmpinară ocolindu-l cu strigări de bucurie și după obiceiul locului, aruncându-i roade înbelșugate, cum spicuri de grâu și struguri. Când se apropie domnul de biserica cea mare (Mitropolia) care era sub palat, îl întâmpină vlădica în capul clerului său, purtând cruci și icoane și-l duse în altar, unde săvârșindu-se ungerea obicinuită, îl urcă pe scaunul domnesc din biserică. După ce se sfârși rugăciunea, ieșind de acolo, merse la palat, unde Zamoisky, luându-l de mână, îl duse la tron, pe care șezu ca un prinț suveran, iar Zamoisky îi adresă aceste cuvinte: „Prințe! Armele polonezе te-au pus pe acest tron; aceleaș arme pecât Dumnezeu va îngădui, te vor apăra. Te-ai făcut vasal, nu ca odini-

[1]) Se vede că autorul voia să facă aci o notă mai pre larg despre castelul sau Curțile Domnești din Iași. Dar manuscriptul său poartă numai indicațiunea acestei intențiuni. *Nota editorului.*

www.dacoromanica.ro

oară, unor tirani barbari, dar unui rege al unui popor liber și mărinimios. Fii dar credincios lor și recunoscător în toate faptele tale."

IV.

Când sosi la Varșoviia vestea că Zamoisky, de capul lui, fără împuternicirea regelui, intrase în Moldova, aceasta turbură foarte mult spiritele și se scorni multă larmă din partea celor ce-l urau. Mitropolitul L. Kankowski, vechiul primat, fu cel dintâi a cărui mânie izbucni în contra hatmanului. El adună îndată nobilimea marei Polonii și trimise o scrisoare, în numele acestor dietine adunate, arătând mirarea lor cea mare, ca un singur cetățean să îndrăznească a intra în capul unei armii într'o țară străină și aceasta fără învoirea staturilor generale. Intr'aceiași vreme, se afla la curtea Poloniei arhiducesa (Maria?), muma reginei, care, după ce vizitase pe cealaltă fiică, principesa Transilvaniei, se sili, prin fiica sa, ca să facă pe rege să cheme înapoi pe Zamoisky. Regele însă, deși turburat de rezultatul unei așa de îndrăznețe întreprinderi, nu cuteză a displace lui Zamoisky și partidei lui, cărora el datora tronul și lăsă această treabă în hotărîrea senatului ce era să se adune.

Dar hatmanul însuși, în tabăra sa, era coprins de temere și se gândea cum va ieși cu cinste din acest pas greu ce făcuse și prin care fusese în primejdie armia și răspunderea sa. El scrisese lui Sinan precum și sangiacului de la Tighina că Polonia nu voește a rupe prietinia cu Poarta și ca dorește numai să adăpostească de Tătari hotarele sale din partea Moldovei. El rugă pe Sinan d'a nu se împotrivi la înălțarea lui Movilă, făcută în folosul comun al Turcilor și Polonilor, ci să-l sprijinească cu creditul său, lângă Sultanul după făgăduelile noului voevod d'a plăti un tribut îndoit (50 mii lire, în loc de 25 mii). Dar trufașul Sinan, ce se afla atunci în Valachia, plin încă de sperare că va birui pe creștini, răspunse că cugetul stăpânului său nu se învoiește

www.dacoromanica.ro

cu intrarea Polonilor în Moldova, fiind destul de puternic spre a apăra ale sale: că Sultanul dispusese de Moldova şi că n'are trebuinţă de armia polonă ca să pună în stăpânirea acestor ţări, pe cela căruia a dat-o. Un răspuns aşa de mândru băgă în grijă pe Zamoiski. El se temu încă de ocazia ce da acum vrăjmăşiei duşmanilor săi din Polonia spre a-i face rău. In acest pas greu, în care nesocotinţa sa îl aruncase, neavând cu sine decât 10,000 oameni, el căută a scăpa prin virtutea sa şi hotărî a se împotrivi bărbăteşte la armia nenumărată a Tătarilor ce s'apropia. Intr'adevăr Gherei hanul Crâmului avu acelaşi gând ca Zamoiski. El nu se prea grăbise a veni în ajutorul lui Sinan, după cum fusese poftit, dar socotea a se folosi de acele turburări spre a coprinde Moldova şi a o împopula cu Tătari. Pentru aceia el se sculă, împreună cu frate-său Feti-Gherei şi cu nepotul său şi tot deodată cumnat al său, sangiacul Tighinei, şi plecă spre Moldova cu 70 mii Tătari, cu copiii şi nevestele lor şi 2000 ianiceri.[1] El pretindea că după făgăduiala şi învoirea Porţei, trebue să stăpânească toată Moldova, afară de partea despre hotarul Poloniei, care se va stăpâni de nepotul său de soră, Adil-Ghirei, sangiacul Tighinei şi Kiliei, sub titlu de paşă. Aceasta însă nu era adevărat că i s'ar fi îngăduit, căci solii ce trimise el pentru aceasta la Poarttă, după intrarea sa în Moldova, sosind d'abia în urma desăvârşitei învingeri a lui Sinan, se întoarseră fără de nici un răspuns din partea Sultanului.

V.

In 19 Octombrie, Zamoisky, aşteptând venirea Tătarilor şi-a mutat tabăra din acel loc şi trecând cu armia Prutul, din partea de unde se aştepta Tătarii, se aşeză la Ţutora în

[1]) Numărul oştirei tătare e încă nehotărât. Cronicarii poloni se pare că cu exagerăţie îl urcă la 70 mii. Hanul, în scrisoarea sa către Zamoisky spune că vine cu 20 mii numai, iar alţi autori pun numărul oastei tătareşti la 30 mii.

www.dacoromanica.ro

niște câmpii întinse, udate de două părți de cotitura apei, și își întări tabăra cu valuri și șanțuri adânci din părțile cele două deschise, făcând tăbii de pământ ca niște turnuri și alte întăriri, departe de tabără de o lovitură de tun, unde puse balimezurile, lăsând taberii patru porți înzestrate cu tunuri. In $^{10}/_{20}$ Octombrie avanposturile polone întâmpinară avanguardia tătărească și încăerându-se puțin la luptă, luară câțiva prinși pe care îi aduseră lui Zamoisky. Chiar în ziua aceia, hanul înștiință pe hatmanul că va sosi a doua zi la oastea lui. Zamoisky chemă îndată pe polcovnicii cei mari, deprinși la războiu, în cortul lui și le spuse că în ziua d'intâi voește a se feri d'a izbi pe dușman, ținându-se în defensivă și hărțuindu-i numai adesea cu cete mici, până să apuce oștile a se obicinui cu acei nori de Tătari și a se îmbărbăta după obiceiu. A doua zi în $^{11}/_{21}$, hanul, după făgăduială se aproprie de tabăra poloneză și Planicki, în capul brigadei sale, zbură întru întâmpinarea lui. In această luptă, carabinerii poloni trântiră după cal vre-o câțiva Tătari, iar Turecki, un ofiter polon, fu prins de dușman; coloanele tătărești începură atunci a urma una după alta și după obiceiul acelui neam, călărețiii răspândiți în câmpie, căutau a se bate în deosebi. Sangiacul începu a pustii cu vr'o 500 ianiceri, cu carabinele lor cele lungi ce duc gloantele departe, încât uciseră și calul pe care se afla călare Zamoisky la poarta taberii. Hanul, văzând că Polonii se țin bine și că ranise mulți din ai săi, poruncește fratelui său Fede-Gherei sa treacă Prutul pe de la vale cu două corpuri de armie din cele mai viteze. Intr'aceiași vreme, din partea Polonilor porniră câteva regimente întru întâmpinarea sa. Hanul văzând aceasta, mai pornește coloane noue, care să atace pe Poloni în flanc și să-i arunce în Prut. Zamoisky, observând și aceste manevre, își gătește armata, poruncește de deschide porțile taberii și scotând înainte din toate părțile pe carabineri, atât poloni cât și unguri, salută pe barbari cu atâtea gloanțe în cât doboară o mare parte la pământ și silește pe ceilalți a se retrage. Fede-

www.dacoromanica.ro

Gherei se şi trase în grabă, perzând mulţi din ai săi. Atunci sangiacul trămise o trompetă şi ceru a parlamenta; se numiră spre acest sfârşit parlamentari din ambele părţi războitoare; dar noaptea opri orice înţelegere şi lucrare. A doua zi hanul şi sangiacul, sau spre a speria pe Poloni, arătând îndrăsneala lor, sau că voiră să'şi schimbe poziţia din lipsa păşunei, puseră de defilară în coaste toate trupele lor dinaintea taberii polone. Nuorii nenumăraţi a acestei orde ascunse plăcuta vedere a frumoaselor livezi; verdeaţa nu se mai vedea, ci în toate părţile numai o gloată îndesită de oameni şi de cai; cei mai vechi dintre războinicii leşi nu-şi aducea aminte să fi văzut vre-o dată o armie aşa numeroasă. Zamoisky se temu că Tătarii să nu voiască a trece Prutul şi a merge spre Iaşi; de aceia, poruncind a puşcări cu tunurile defileul duşmanului, tot de odată porneşte o seamă de oşti cu artilerie, ca, în întâmplare când Tătarii vor apuca spre Iaşi, să ardă podul de pe Prut cu ghiulele aprinse. Dar hanul nu voia a merge spre Iaşi, ci numai se silia a scoate pe Leşi din tabără în câmp, unde credea că lesne îi va birui; căci Tătarii, obicinuiţi a se bate în câmpie şi călare, nu voiau a se lupta pe jos nici a ataca fortificaţiile. Astfel şi unii şi alţii, neputând a se vătăma, veniră la nevoia a căuta d'a se înţelege. Sangiacul ceru din nou a parlamenta; tunurile tăcură şi se deschide conferinţele între capii poloni şi capii Tătarilor [1]).

[1]) «La 13 Oct. cancelarul strânse armia ca să-i vestească cum că Tătarii veneau cu gloata. Mulţi se speriară şi cereau să se întoarcă în Polonia; mulţi însă preferiră a muri cu dânsul, decât a fugi dinaintea duşmanului. Indată cancelarul alese un loc pe ţărmul apei şi întâri tabăra cu o baricadă de cară. Intr'acestea, sosi un Cazac din partea şefului tătar aducând un bilet cu această cuprindere: «Tu, câine bătrân, «dacă eşti un viteaz războinic, nu fugi de mine, căci în trei zile voi fi «negreşit lângă tine!» Acelaş cazac aduse o scrisoare de la sangiacul de Tighina, care zice că este paşă în Moldavia şi Valachia; că Sultanul dedese ţările întregi ale Valachiei şi Moldaviei la Tătari pentru bunele lor slujbe; că el, Zamoisky, trebue îndată să încalece şi să iasă dinaintea hanului a se umili, a se pleca şi a atinge cu fruntea lui picioarele sale, nefiind alt mijloc de scăpare pentru dânsul. In 18 Oct.

www.dacoromanica.ro

VI

Poziția lui Zamoisky într'adevăr ajunsese a fi foarte primejdioasă; departe de țara sa, fără sperare de ajutor, fără bucate, împresurat de o parte de o gloată de Tătari, de dincolo, din partea țării Românești, având temere ca să nu fie isbit de Turcii dela Brăila, el se temea încă nu cumva Tătarii, lăsându-l în tabăra sa, să ea calea Poloniei spre a o pustii în lipsa lui, și pe când el, în acele locuri deschise, nu ar putea goni din urmă, cu artileria și călărimea grea, pe niște cete așa de ușoare și sprintene ca ale Tătarilor.

Ieremia Movilă, văzând primejdia în care se aflau Polonii, nu dormise în vremea acestor zile de bătaie, ci veghia spre a-i mântui pe ei și pe sine. El trămisese daruri hanului, dându-i acele cinci sate ce până astăzi se numesc *satele Hănești* și legându-se a-i da pe tot anul miere sub numirea *baltzi pașaliki* și altele, și astfel se apropiară Tătarii de învoire cu Polonii, cum am văzut, si dându-și zăloage din ambele părțile, începură a tracta. Condițiile păcei după cronicarii Poloniei, fură aceste: 1, ca sangiacul să depună demnitatea sa de pașă al Moldovei; 2, Ieremia Movilă, pe care îl vor locuitorii, să fie păstrat de domn; 3, armiile tătărești și turcești să se întoarcă tot pe unde au venit și în trei zile să iasă din Moldova, fără a face nici o nedreptate; 4, prinșii de războiu să se întoarcă dela unii la alții, fără

Tătarii sosiră până în tabăra Polonilor; dar se traseră îndată. In 20 se întoarseră 10,000 Tătari asupra taberei polone, împotriva cărora îndreptară artileria cea mare și pentru a doua oră fură puși pe fugă și risipiți. A doua zi Tătarul ceru spre a se înțelege de pace o armistiție, care fu primită. Se facu o învoire de șase luni și Tătarul consimți a da steagul său de domnie lui Ieremia, pentru dragostea regelui Poloniei, Din partea Tătarilor rămaseră pe loc mai mult de 3000, din cari mulți însemnați. Numărul Tătalilor se urcă până la 70,000, cu femei și copii. Sangiacul de Tighina avea 8000 cu dânsul. Mulți din Tătari se întoarseră la Torna și lăsă o mie călăreți în Moldova, iar cu ceilalți 18,000, el plecă după Cazaci ca să-i supună și să prinză pe trădătorul Nalipa-Veiko». — *Histor von Empörung.*

www.dacoromanica.ro

nici o rescumpărare; 5, hatmanul să atragă grația regelui spre hanul și spre sangiacul, pentru cele făcute de dânșii; 6, aceștia făgăduesc și se îndatorează că Sultanul va trimite steagul și tuiurile de domnie cu hatișerif lui Ieremia; 7 hanul să trimeată o ambasadă regelui Poloniei. Acest tractat pe care cronicarii poloni l'au numit glorios *(chwalebne przymierze)*, observează tare bine un învățat polon, d. Pekowski nu arată în ce stă această pretinsă glorie. Mai întâiu că condiția d'întâiu prin care sangiacul depune demnitatea ce își arogase de pașă al Moldovei, este o absurditate și un joc al Tătarilor cu Zamoisky, de vreme ce ei, cu aceasta nu perdeau nimic, căci ei n'aveau nici un drept asupra Moldovei, fiindcă divanul nu voise a primi cererea lor și lăsă pe trimișii hanului să plece fără nici un resultat.

„Primirea unei asemenea condiții din partea lui Zamois-„ky, zice d. Zenkowski, dovedește numai că în tabăra polo-„nă nu se știa nimic lămurit și că toate se făceau pipăind „prin întuneric". Afară de acestea, cronicarii poloni notează, ca spre gloria lui Zamoisky, aceste condiții: 1, că eIremia nu numai că se cunoaște tributar al Turcilor, mărind tributul, dar încă se recunoaște și tributar către hanul și împarte pământul Moldovei, dându-i satele de care s'a vorbit; 2, ca oștile polone să iasă și să nu mai intre în Moldova; 3, ca regele Poloniei să trimită un sol la împărăție spre întărirea prieteșugului între ambele puteri; și 4, ca Polonesii să-și unească puterile cu Tătarii împotriva Cazacilor de la Nistru, cari făceau războiu Turcilor și Tătarilor și nu mai trimiteau acestora darurile obicinuite.

Afară de acestea, cronicarii poloni mai uită, zice d. Senkowsky, „că Zamoiski dedese asigurarea deosebită Tătari-„lor că donația ce li se făcuse sub Ștefan I-iu (1578) și care „consta în zece mii galbeni și un număr oare-care de blăni „de jder și samuri ,să li se plătească d'aci înainte pe tot „anu". Istoricul Naim-Effendi pomenește lămurit despre aceasta și singură o asemenea împrejurare e de ajuns spre a tălmăci îndată buna voință cu care Tătarii încheiară acest

www.dacoromanica.ro

tractat. Această naţie a Tătarilor, pricina sultanului era cu totul deosebită de a lor. In toate războaiele hanii n'au vânat decât folosul lor şi d'acilea vine că ei erau gata a încheia un tratat de pace, îndată ce duşmanul lor le da un câştig mare. Cele-l'alte condiţii ale acestui pretins glorios tractat sunt obicinuita şi asemenea tuturor celor ce s'au făcut în toate tractatele glorioase sau nenorocite cu Turcii şi cu oardele Crâmului. Astfel, reducând acest tractat la dreapta lui valoare, vedem că strălucirea lui şi cualificaţia ce-i dau cronicarii de tractat *glorios*, piere în faţa nepărtinirei şi a criticei sănătoase.

După iscălirea condiţiilor tractatului, Zamoisky dărui sangiacului o haină de mătase cusută cu aur şi lui Ahmet-Aga o cupă de aur. Hanul dărui asemenea pe zăloagele Poloniei ce erau la dânsul, cu haine de mătase aurite şi a doua zi se trase cu oştirea şi se îndreptă către câmpiile Crâmului.

Zamoisky plecă asemenea spre a se întoarce în Polonia, lăsând în leafă lui Ieremia, după cererea sa, trei mii ostaşi poloni, sub comanda lui Ioan Potocki, starostele Cameniţei şi lui Stanislas Chanski. Ieremia însuşi se duse de se aşeză în scaun la Suceava. Hanul, până a nu se depărta, scrisese regelui Poloniei, trimiţându-i o ambasadă, prin care-i cerea să întărească pacea încheiată cu hatmanul Zamoisky, adăogând că, de nu vor pedepsi Polonii pe Cazaci, apoi va rupe negociaţiile şi va reîncepe războiul. Trimisul tătarului dărui regelui un cal şi o săgeată din partea hanului; regele scrise hanului şi, dăruind solului o frumoasă blană de cacom, îl porni înapoi. „Toate acestea, spune un ana„list contimporan, nu fură decât o umbră de pace într'un „soare ce roşia de războaie".

VII.

Sigismund Bathori unmpluse Europa cu plângerile sale în contra Polonilor, pentru faptele lor în Moldova. Ei îi acusa sub cuvânt că au intrat într'această ţară, fără a fi pro-

www.dacoromanica.ro

vocați, ca s'o smulgă de sub ascultarea să și s'o reducă iar sub jugul Turcilor, de care se mântuise cu atâtea jertfe. Impăratul și Papa, la cari se plânsese, scriindu-le în deosebi, trimiseră îndată soli și scriseră în pricina aceasta regelui Poloniei.

Impăratul scrise în 30 Octomvrie și rugă pe rege ca să strice tractatul făcut cu păgânii în contra prințului Transilvaniei și să lase Moldova în stăpânirea lui Răzvan. Papa scrise, la 8 Noembrie 1595, regelui Poloniei într'un chip foarte aspru o scrisoare pe care acesta o primi în Decembrie: „Cu condeiu de durere, începe el, vă scriu că cele fă-„cute în Moldova crud m'au întristat". Ii impută apoi că n'a ascultat de loc rugăciunile ce mereu i-a făcut de a se uni cu creștinii în contra Turcilor; că spera că, dacă considerații particulare îl opreau a se declara pe față împotriva Turcilor și a le face războiu, cel puțin nu va turbura cursul fericit al armelor lor, după cum lămurit o făgăduise atât către dânsul cât și către împărat; că cu faptele lui a întărit pe Turci în puterile și sperările lor și a slăbit pe creștinii. „Toți te învinovățesc, zice Papa, că te-ai confede-„rat cu Turcul și Tătarul împotriva prinților federați și mai „cu seamă înpotriva prea iubitului nostru Sigismund, prin-„tul Transilvaniei, căci spre a-l vătăma, ai numit alt domn „în Moldova, făgăduind a-l apăra cu ajutorul Turcilor și „Tătarilor". Această faptă Papa o califică de *nevrednică*, și încheie propuind arbitragiul său pentru diferentele dintre regele Poloniei și cumnatul său, prințul Transilvaniei, „ca să stârpească dintre dânșii toate rădăcinile amare de „prigonire și vrajbă, să le arunce în foc". Mult mai aspru fu scrisoarea ce Papa adresă, tot într'acea zi, către Zamoisky: „Fapta ta din Moldova va atrage defăimarea și hula „tuturor oamenilor cinstiți cari trăesc astăzi și cari vor fi „în viitorime. Ce prietin al binelui public, ce om înflăcărat „ de dragostea lui Dumnezeu va tângui, că chiar în acel „moment când se făcea Turcilor, aceștidușmani vecinici „și neîmblânziți ai creștinilor, un răsboi sânt și trebuincios

www.dacoromanica.ro

„pentru mântuirea și libertatea poporului creștin și apăra-„rea credinței, atunci când, ocrotiți într'un chip minunat „de mâna lui Dumnezeu, dobândiră isbânzi astfel în cât „nici n'am văzut nici n'am auzit altele asemenea, nici în „anii aceștia ,nici în veacurile trecute, cine, zic, nu va tân-„gui că chiar în acel minut, când se spera atâta izbândă, „se făcu în Moldova tot ce putea ușura și întări pe dușma-„nii Crucei și ai lui Christos și din potrivă se opri și se slă-„bi în cursul biruințelor lor apărătorii credinței, se turbură „resultatul războiului și se puse tot în primejdie s. c. l." Il amenința apoi pentru relele poveței ce da Regelui și pentru această crimă și acest scandal împotriva creștinătății.Papa scrise asemenea Cardinalului Bathori mustrându-l părin tește pentru că ațâța pe Poloni în contra vărului său prințul Transilvaniei și poruncindu-i să vină îndată la Roma.

Mihai-Voevod trămise și el atunci o ambasadă la regele Poloniei care sosi la Craçovia și în 14 Noembrie fu primită în audiență de rege. Istoricii tac despre misiile acestor deputați, dar eu socotesc că privia tot în pricina Moldovei.

VIII

Viteazul Răzvan nu așteptă să vază isprava acestor trac tații, de la care puțin se nădăjduia, se hotărî cu armele în mână, a-și redobândi tronul ce i se răpise. Cu puținul ajutor ce luase de la Sigismund Bathori, el purcese spre Moldova la 27 Noembrie, trecu Munții Oituzului, ce despart țara săcuiască de Moldova, în 29 Noembrie 1595 și, aflând veste despre starea dușmanului, văzându-se mai slab cu numărul, trimise îndată la Bathori, cerând un adaos de oaste și mai cu seamă un mai mare număr de călăreți; dar până a nu sosi aceștia la hotarele Moldovei, Ieremia Vodă cu Polonii se grăbesc a isbi pe Răzvan. Oștirea polonă se afla răspândită în mai multe stații în țară, când de o dată Chanski, care era pus de Potocki cu despărțirea lui în garnizoană la Suceava, înștiință pe Potocki că Răzvan se a-

www.dacoromanica.ro

propie în grabă şi drept spre Suceava, în capul unei numeroase oştiri. Ieremia îndată adună oştire de ţară cât putu şi porunci lui Potocki de adună în iuţeală regimentele sale şi grăbi de se uni cu ceata lui Chanski, d'abia cu două ceasuri înaintea bătăii. Era într'o Duminecă, 5 Decembrie, când Răzvan sosi aproape de Suceava. Oastea sa se alcătuia de patru mii pedestraşi; cea mai mare parte erau din vechii săi ostaşi cu puţini ce înrolase de curând şi apoi Secuii ce-l însoţise din porunca prinţului Bathori şi o mie călăreţi armaţi cu lance tot de ai prinţului Transilvaniei. Armia lui Răzvan-Vodă înaintă pe dealuri prin nişte locuri mai înalte decât acelea unde se afla oastea lui Ieremia, astfel în cât ea se vedea mai lesne de către acesta. El îşi întocmi rânduiala bătăliei astfel: la stânga sa, care era apărată prin cară şi tot aparatul de războiu, erau cinci sute călăreţi la dreapta care era apărată de un zid ce începea de la şanţurile taberii şi se întindea mult departe până la tabăra poloneză, era asemenea călărime; în centru, două batalioane pedestrime după care urmau alte zece: pe urmă rămăşiţa de călărime şi pedestrime ca o reservă. In toate părţile se vedeau steaguri fluturând; steagul călărimei era cel mai împodobit; el purta o frumoasă inscripţie care spunea că Moldova s'a dat de Transilvania lui Răzvan.

Ieremia-Vodă eşise înainte la satul Arenii, unde-şi aşezase oştile sale, iar oştirea polonă el o rândui la Schei despre câmpie şi sta ca la pază pe sub un mal care e alături, aproape de drumul Băi. Rânduila ei era în coloane treptate astfel: înainte sta cu avanguardia, în lipsă de călărime uşoară, 100 Moldoveni; după dânşii veniau două batalioane ale lui Stanislau Minski şi Nicolae Zobrzydowski; erau aşezate puţin ferite de vânt, astfel că batalioanele lui Tworzanski şi Milewski, ce se aflau la stânga, erau puţin mai 'nainte de cât dânsele, dar mai înainte încă se afla batalionul lui Zavrowski ce nu se vedea de celelalte, fiind ascuns de fortificaţii; la centru era Porycki cu regimentul său, al treilea Iacob; după dânşii, tot la mijloc, venia apoi o trupă

www.dacoromanica.ro

de puşcaşi a lui Ioan Tomas Drohojewki şi Andrei Klopocki. La stânga, împrejurul zidului de care am pomenit mai sus, se aşezase nişte tunuri mari şi altele de câmpie, care ameninţau dreapta lui Răzvan şi ocrotiau pedestrimea moldovedească şi pe Cazaci. Până nu se apropia oştile de bătaia puştilor, Polonii descărcară de două ori tunurile în oştirea lui Răzvan; una din descărcături răsturnă pe Valentin Gheghe, unul din capii pedestrimei acestuia.

IX

Ieremia era la biserică ascultând liturgia, când avanguar dia lui Răzvan se apropie de oştile ţărei şi când eşi Ieremia dela biserică, îndată se încăerară Moldovenii lui Răzvan cu ai lui Ieremia; lupta între ambele aceste oşti nu ţinu mult, căci curând, se vede, a-şi vărsa sângele frate cu frate şi unele şi altele se traseră din bătaie.

Polonii atunci din dealul de unde erau despre Schei se repeziră asupra Săcuilor. Zobrzydowsky, cu trupa sa şi a lui Chanski, căci aceste se afla atunci lângă Potocki, şi Christofor Broniewski se asvârlă peste dreapta lui Răzvan; însă Zobrzdowski, cu toată bărbăţia ce arătă, rănindu-se la obraz şi la braţ, nu putu sprijini lovirea lui Răzvan şi ar fi perit cu oastea sa, de nu grăbia Potocki, a-i veni într'ajutor. Intr'aceiaşi vreme, Porycki cu infanteria şi puşcaşii lui Viersbowski, isbeşte centru lui Răzvan, în vreme ce batalioanele lui Twerzanski şi Milewski se asvârliră asupra dreptei în ajutorul lui Zobrzdowski, Toate isbirile împreunate ale acestor cete sfărâmă rândurile Secuilor, cari se trag înapoi puţin şi astfel Polonii pătrund în tabără. Răzvan-Vodă, care cu toate că se văzuse mai slab mult cu numărul şi cu valoarea oştilor decât duşmanii nu numai că nu se ferise de bătaie dar o şi căutase cu bărbăţie, se afla atunci lângă infanteria sa; el se credea apărat de cavalerie când aceasta de o dată părăsind tunurile, o ia de-a fuga. In deşert Răzvan omorî cu mâna lui mai mulţi, ca să întoarcă pe fugari

www.dacoromanica.ro

înapoi, silințele lui fură zadarnice. Polonii cuprinseră tunurile; Săcuii, văzând fuga călărimei, întoarseră și ei spatele. Răzvan, părăsit de oștire, rămânând numai cu puțini din ai săi, se luptă multă vreme încă cu cel mai mare curagiu ce putu; doi cai uciși sub dânsul; el sări pe un al treilea cu multă sprintenie și isbea de moarte pe toți câți îi întâmpina palosul său. „Ce mai viteaz"! strigau, minunați de atâta curagiu, atât ai lui cât și dușmanii ce-l vedeau. Dar în sfârșit, părăsit de ai săi și de noroc, văzându-și tabăra coprinsă, oștirea răslățită fugind în toate părțile, cu inima sfâșiată de durere, el se lăsă a se trage de puținii credincioși rămași pe lângă el, care voiau a-l mântui; ei luară cam spre stânga și se înfundară în păduri. Polonii lăsară regimentele lui Drohojewski în tabără și toate cele-l'alte se luară a goni pe ostașii lui Răzvan, cari fugiau răspândiți și rătăciți în voia întâmplării prin munți și prin păduri; cei mai mulți căzură în mâinile dușmanilor, foarte puțini fură aceia ce putură ajunge a trece munții în Transilvania. Biruitorii coprinseră o mare pradă, câteva tunuri de câmpie, toate stindardele și toată averea ce Răzvan dobândise dela Aron-Vodă și prada căpătată dela Turci la Târgoviște și la Giurgiu.

X

Sărmanul Răzvan, după ce rătăci multă vreme cu soții săi, ajunse seara într'un sătuleț unde se adăposti puțin, schimbându-și hainele și se depărtă sub ocrotirea nopții. Indată sosiră în sat niște trimiși d'ai lui Ieremia, ce alergau după Răzvan; gazdele acestuia, speriați de vecinii cari îi mustrau că au primit un dușman în casă, fură siliți a mărturisi calea în cotro au apucat fugarii. Astfel, acești nenorociți fură îndată ajunși în cale și prinși nu fără o luptă bărbătească, în care Răzvan fu rănit și Urgurii Mateiu Sekiel ce comanda peste 400 călăreți și Glie Kakoci, vechiul sot ai lui Răzvan în oastea lui Aron-Vodă, căzură morți, împreună cu alții. Intre prinși se afla fratele lui Răzvan, un

www.dacoromanica.ro

boier mare anume Calotă, vistier și logofăt al domnului, împreună cu alți boieri și capete de Unguri. Aduși dinaintea lui Ieremia, Răzvan și cu soții lui se purtară în cumplita lor nenorocire cu toată vrednicia și bărbăția cuvenită. La toate întrebările ce li se făcură, ei toți păstrară o tăcere mândră și despreţuitoare. Câte-va zile după aceia, pe la jumătatea lui Decembrie, crudul Ieremia, nesocotind și legile omenirei, osândi pe toți prinșii la moarte. Printr'o cruzime spăimântătoare, el porunci a pune pe Răzvan la cazană; apoi îi tăiară nasul și buzele, și după aceia puse de-l trase în țeapă expuindu-l astfel, — priveliște de jale! — la armia și la locuitorii țării. In minutul în care mult-nenorocitul Răzvan-Vodă gemea de dureri pe țeapă, cu o crudă barbarie, aduseră pe frate-său dinaintea lui de-i tăiară capul. La această vedere dureroasă a morții fratelui său adăogită la suferințele sale, Răzvan deodată se ridică țișni pe țeapă, întinse brațele către dragul său frate, și într'această mișcare își dete sufletul.

Să întoarcem mai bine ochii dela această cruntă privefără osebire de nație, dar puind pe fruntea fiecăruia pecetea Dumnezeirei și declarându-l cu drepturi deopotrivă ca va rămânea o pată vicinică de necinste asupra neamului lui Ieremia Movilă care o porunci și asupra Polonilor care o suferiră fără împotrivire, cu atât mai mult că Răzvan era prinsul lor. In drumul ce merge dela Suceava la Baia și până astăzi se arată și se pomenește *movila lui Răzvan-Vodă*, loc unde zac neuitate, rămășițele viteazului domn.

Astfel de cumplită moarte avu acest bărbat, pe care meritul său și norocirea îl înălțase din pulbere pe tronul patriei sale. Născut țigan dintr'un neam osândit de veacuri la robie, el fu încă o dovadă puternică cum că în ochii providinței nu sunt popoare alese și popoare osândite, că ea răspândește de o potrivă îndurările sale peste toți oamenii fără osebire de nație, dar puind pe fruntea fiecăruia pecetea Dumnezeirei și declarându-l cu drepturi de o potrivă ca toată omenirea, la libertate, la egalitate, la virtute și la adevăr.

www.dacoromanica.ro

XI

Cumplita moarte a lui Răzvan întristă foarte mult nu numai pe prințul Transilvaniei dar și pe împăratul și pe Papa Clement. Bathori hotărî să-și ea satisfacție cu armele în contra Polonilor și împăratul, părtaș al mâniei sale, hotărî a-l ajuta și a lua parte la răsbunarea acestei insulte a Polonilor, ce le era comună la amândoi. Pontificile însă, temându-se cu tot dreptul că acest războiu între creștini va fi vatămător răsboiului cel cu noroc început în contra Turcilor și că va putea arunca creștinătatea încă în vr'o primejdie mare fără nici un leac de mântuire, se puse între părțile prigonitoare, propuind mijlocirea sa părintească pentru ca, prin creditul său, să împace aceste certe și să aducă unirea și o norocită înțelegere. El trimise spre acest sfârșit în Polonia pe episcopul de Caserta. Alfons Visconti, milanes, la regele Poloniei, și la prințul Transilvaniei Sigismund al III-lea regele Poloniei mișcat de aceste mustrări, trămise la Roma pe Florian Gimbicki, secretarul coroanei, ca să arate pontificelui că armele polone în Moldova făcuseră mare slujbă creștinătății, scăpând acea țară de Tătari și tot de odată oprind pe aceștia d'a năvăli asupra Ungariei și a staturilor împărătești. Zamoisky scrise și el Papii, în 10 Ianuarie 1596, arătându-i aceleași și îndreptățindu-și faptele sale cu multe sofisme și neadevăruri. și el Papii, în 10 Ianuarie 1596, arătându-i aceleași și întărâtat în contră-le, spre a-l trage în partea lor și a-i desarma mânia, regele Poloniei și Zamoisky îi trimiseră, din partea sinodului de legea grecească, doi episcopi ruteni, ca să i se închine și să recunoască supremația Papii. Intr'adevăr această faptă, care nu isbuti până la urmă făcu mare plăcere Papii, în cât se amână cu totul satisfacția așteptată de Bathori de la Poloni, ceea ce mâhni pe acesta până într'atât în cât căzu în greșeli mari, foarte vătămătoare creștinătății. Zamoisky fu atacat cu multă înversunare în dieta de la Cracovia de dușmanii lui, cari-l acu-

www.dacoromanica.ro

sau cu mult drept că a implorat și a cumpărat pacea de la Tătari. El se scuză dând faptelor o coloare favorabilă, dar foarte neadevărată. Senatorii regatului scriseră atunci (24 Martie 1596) împăratul Rudolf, arătându-i că ei sînt că datoria comună este ca să împedice pe Turci a reduce în pașalâk principatele Moldova și Valachia; că neputând prințul Transilvaniei a le apăra, e nevoie ca Polonii să le ea sub protecția lor; că pentru această slujbă creștinească ce ei vor să facă, cer ca împăratul să le dea o sută mii florinți și să depărteze pe Mihaiu din Țara-Românească, căci nu-l pot apăra fără a rupe de față pacea cu Turcii. Această scrisoare sucită și plină de viclenii nu dovedia alt-ceva decât dorința Polonilor d'a pune ei în Țara-Românească alt domn în locul lui Mihaiu. Acesta fu cel d'întâiu semn al urei ucigătoare ce Polonii purtară eroului nostru.

XII

Mihaiu-Vodă, după luarea Vidinului, unde-l lăsarăm, se întoarse înapoi la Târgoviște. Intoarcerea sa în țară este un mers triumfal; toți ostașii sunt încărcați de prăzi; poporul îl primește cu cântece de veselie și vrăjmașii tremură de numele lui. El începu îndată a se ocupa să vindice rănile și ticăloșiile ce pustiirile și războiul adusese asupra țării. Intr'adevăr, starea ei era vrednică de jale. Populația se micșorase foarte mult prin moarte, prin pribegirea locuitorilor în țări stăine și prin robirile Turcilor; numai în această din urmă campanie Sinan robise două-zeci mii locuitori și apucase a-i trece Dunărea. Orașele și satele erau ruinate și prefăcute în cenușă; câmpurile erau părăsite, viile smulse grânele călcate de oștirile ce șerpuiseră prin toată țara, nu putuse da rod; dobitoacele murise sau fusese răpite de vrăjmași, cari apucaseră să treacă peste Dunăre mai mult de 60 mii vite. Românii jertfiseră totul pentru desrobirea libertății lor; dar această e un bine atât

www.dacoromanica.ro

de mare în cât cu nici o jertfă, fie cât de grea, nu e scump cumpărată.

Mihaiu-Vodă trimise în Transilvania cu multă cheltuială,—fiind şi acolo mare lipsă, căci negotul încetase cu totul din pricina răsboiului,—de cumpără grâne, făină, vin, sămânţă şi toate cele trebuincioase, de împărţi între popor care, la glasul domnului său, părăsi pădurile şi vizuinele munţilor unde se trăsese, începu a rezidi orasele şi satele pe ruinile celor vechi, se apucă de munca pământului şi putu îndată să preţuiască foloasele independenţii ce dobândise cu atâta jertfă. Iar, pentru ca ostaşii fără de exerciţii, să nu se înmoaie şi să nu să corumpă în lene şi nelucrare, domnul dete voie la vre-o câte-va mii să treacă Dunărea şi să necăjească pe vrăjmaşi. Aceştia năpădesc peste Pelinul, oraş întins şi, după ce au ucis mai mulţi locuitori, îl prefăcu în cenuşă şi, robind o femeie cu o fată şi un băiat ai unui din cei mai bogaţi şi însemnaţi locuitori, anume Michaloglu, îi aduc în dar domnului, care tratându-i cu multă omenie, întoarse pe femee cu copii înapoi la sotul ei pentru o răscumpărare de 50 mii galbeni de aur.

Nenorocirea expediţiei lui Sinan desperă pe Sultanul d'a putea învinge făţiş pe Mihaiu-Vodă. El se încredinţă că spre a-l vătăma trebue a alerga la intrigi, a lucra mai întâiu spre a-l desface de aliaţii săi, împăratul Germaniei şi prinţul Transilvaniei, şi a aţâţa în ţară partide în contra lui. Spre acest sfârşit, prin beilerbeiul de la Pesta, făcu propuneri foarte bune împăratului, numai ca acesta să se tragă de Mihaiu şi să-l considere ca un rebel către Poartă: dar împăratul depărtă cu mânie aceste necinstite condiţii ce i se propuneau. Sultanul atunci întrebuinţă alte mijloace spre a ajunge la scopul său. Trimise mai întâiu un agă în ţara Românească ca să aţâţe pe boierii nemulţămiţi şi să-i scoale în contra lui Mihaiu şi în folosul Porţii; totde-odată dete poruncă paşilor de pe margine şi hanului Tătarilor să stea gata a intra în ţară spre a ajuta partida

www.dacoromanica.ro

ce era să se revolte în favorul Turcilor. Tot într'o vreme Sultanul trămise la Sigismund Bathori un ciaus cu făgăduială că-i va lăsa Transilvania fără nici un alt tribut de cât vasele de argint ce era obiceiu de se da când se plătia, tributul, îndatorându-se încă a-i da şi ţara Românească, dacă el va primi a goni pe Mihaiu şi a se trage din confederaţia cu împăratul Rudolf. Bathori, după ce ţinu cât-va pe ciaus la sine, îl trămise înapoi, zicându-i să spună stăpânului său că el, prinţ al Transilvaniei, nici o dată nu va lăsa partea creştinilor spre a se uni cu duşmanul lor. Prin povaţa nunciului Papei şi a lui A. Carilio, el plecă la 4 Februarie cu un-spre-zece trăsuri şi două-zeci cai de călărie la Praga spre a se întâlni cu împăratul şi a dobândi ajutoare de răsboiu.

XIII

Sultanul, ce nu putu isbuti lângă împăratul şi Bathori spre a vătăma pe Mihaiu, fu mai norocit pe lângă Români, de la cari dobândi ceea ce nu putuse avea de la străini. Aga trămis în ţară găsi între boieri ceea ce totd'auna a fost lesne de a găsi, oameni corupţi, cari pentru o mârşavă ambiţie şi lăcomie de bani, stau gata a vinde domnul şi ţara lor. O conspiraţie întinsă şi groaznică se formă, în capul căreia sta din boierii cei mai de frunte, unul anume Dumitru, cel mai bătrân din sfetnicii domnului şi logofătul Chissar cu un fiu al său. Şease mii Tătari din Dobrogea, cu care se unise şi trei mii Turci, trebuiau să năvălească fără veste în ţară spre a ajuta pe conspiratori, ce se unise cu Turcii pentru ca să mântue ţara, cum ziceau ei, să peardă pe Mihaiu dându-l în mânile duşmanului. Dar acesta află de vreme printr'un chip minunat planurile nemature încă ce se urziau de nelegiuiţii boieri în contra lui şi a ţărei. El puse streji lângă Dunăre ca să primească pe duşmanul ce era gata a năvăli şi puse de tăie pe trădătorii Dumitru, Chissar şi cu fiul său, ca niste vicleni de domnic şi stricători de ţară. Patru zile după pedeapsa

www.dacoromanica.ro

conjuraților, cei 9000 Turci și Tătari trec Dunărea; domnul mai trimite un ajutor de 3000 pedestrași și 300 călăreți oștirei expeduită de mai înainte la graniță, care isbind pe dușman într'o luptă norocită, îl birue, coprinde tunurile și bagagiele lui și pe cei mai mulți îi omoară sau îi prind robi. Tot în acele zile, cu patru mile mai jos de la locul acestei bătălii, alți trei mii Turci, în înțelegere cu conspiratorii din țară, trec Dunărea; dar sunt îndată întâmpinați de către locuitorii țărani adunați și de către păzitorii marginilor și sunt învinși, de și nu fără puțină pagubă a Românilor.

In vremea aceasta, Februarie 1596, hanul Gherai intrase în Moldova cu 30 mii Tătari și patru mii Turci cu tunuri împărătești. El avea poruncă a Sultanului a intra în Valachia, dar neîndrăsnind, voi să înșele pe Mihaiu-Vodă. El se adresă la Ieremia-Vodă al Moldovei, care îl primise cu drag ca pe un prietin și aliat și îi făgădui două mii galbeni de va voi a favorisa planul său de a înșela pe Mihaiu, făcându-l să primească a se supune Porței. Domnul Moldovei făcu cunoscut lui Mihaiu-Vodă că hanul are deplină putere de la Sultanul d'a încheia pace între Români și Turci, puind condiție ca Mihaiu să gonească trupele străine luate în leafă de dânsul, care, zicea hanul, nu numai că pustiesc țara turcească, dar încă sunt o sarcină pentru cea românească. Hanul trămise tot de-odată lui Mihaiu-Vodă, spre mai mare încredere, doi din cei mai însemnați Tătari, ca zăloage, cerând numai pentru slujba sa câte-va mii galbeni. Mihaiu-Vodă avea trebuință de ceva vreme de pace după atâtea sdruncinări și suferințe pricinuite de războaiele trecute, cu mai mult că Bathori se pornise la Praga și nu putea aștepta ajutor de la dânsul, ba încă vestea se răspândise că acesta voia să abdice cârmuirea staturilor sale și drepturile dobândite asupra țărei Românești în favoarea împăratului Rudolf. Aceste priviri înduplecară pe Mihaiu a primi mijlocul ce i se înfățișă spre a intra în împăciuire măcar vremelnică cu Turcii. El trimise hanului

www.dacoromanica.ro

solii săi cu un dar către dânsul, ca să trateze despre condițiile propusei păci; tot-de-odată dete drumul trupelor transilvane. Cum află hanul că Mihaiu căzuse în cursa ce i-o întinseșe, își luă masca de pe obraz, năvăli de-o-dată cu armata sa în șesul dintre Buzău, Brăila și București, unde tăbărî, pornind cete în toate părțile, carele mai mult de opt zile cercară țara, arzând orașele, hrăpind bucatele, robind pe locuitori, pustiind tot și căutând în tot chipul a pune mâna pe Mihaiu. Două sute de Cazaci, cari erau de pază la graniță, sub comanda lui Koseza, Kirecki, Liemanowski și Bilecki, cum văzură apropierea Tătarilor, trecură despre partea lor în Moldova, după ce jefuiră pe țărani din satele ce erau însărcinați a apăra; numai 40 dintr'înșii își păstrară datoria și jurământul, și, văzând că nu e chip de împotrivire la o așa mulțime de Tătari, grăbiră de alergară a vesti domnului această năvălire neașteptată. Poziția acestuia era foarte grea. Fără bani, fără oștire, căci oștirea țării ce rămăsese era răspândită în țară și în cuartirele de iarnă, înconjurat de nevoi, nesigur dacă dușmanii boieri nu-l vor trăda în mânile dușmanilor străini, el umbla rătăcind, căutând mijloace de a mântui pe el și țara de această primejdie. „In acele nevoi mari, „zice Walter, eroicul său suflet scoate cea mai de apoi vir„tute a lui". Intr'un scurt timp el adună 6000 oameni și sprijinndu-se în ajutorul lui Dumnezeu și în mângâerea că se luptă pentru buna causă, pornește întru întâmpinarea fioroasei mulțimi a Tătarilor, isbește, taie și pune în goană niște cete mari de Tătari ce se răslățiseră după pradă și gonindu-i, merge la orașul Gherghița unde găsi greul ordiei tătărești. Hanul rămase încremenit la o îndrăzneală așa de mare din partea lui Mihaiu și, cu toate că oștirea sa era mai mult de șease ori mai mare, nu îndrăzni a primi bătaia, ci se trase rușinos spre țara sa. Spun că atât în luptele parțiale unde îl bătu Mihaiu, cum și în goana ce dete hanului, îi omorî ca la opt mii Tătari. Mihaiu coprinse apoi orașul Brăila pe care-l cotropise Tătarii, făcând mari grozăvii. Mihaiu omorî pe toți Turcii și

www.dacoromanica.ro

Tătarii ce găsi vii, cruțându-le numai caii; pe mulți Turci îi spânzură afară din oraș. Unii, cari voise să treacă Dunărea, goniți fiind cu multă iuțeală, se înecară; prea puțini putură numai scăpa.

XIV

Vicleană cursă ce i-o întinsese tătarul, făcu pe Mihaiu a fi foarte neîncrezător către Turci și a nu mai voi să trateze cu dânșii; de aceia, când în Aprilie, Sultanul îi trimise doi ciauși vorbindu-i de pace și rugându-l a-l lăsa să treacă cu ostirile în Ungaria, el mai că nu voia a-i primi, ba încă, spre a-și răsbuna de ocara făcută de Tătarii ce-i călcase țara, dete drumul la vr'o câțiva ostași ai săi ca să treacă Dunărea și să prinză pe Turci.

In luna lui Maiu 2000 Români coprind Cladova, se întăresc într'însa și răscoală o parte mare din Bulgaria; tot atunci 2500 haiduci români din țara Românească, trecând Dunărea mai în sus de Nicopole, pustiesc mai multe sate și isbesc fără de veste cetatea numită Plevna pe Isc, mai la vale de Nicopole, prind pe beiul cetății, ce venise curând de la Adrianopole cu femeia și cu copii lui, precum și mulți alți turci și evrei însemnați, câștigă multă pradă și pe urmă sfărmă orașul. La întoarcere fură isbiți de ianicerii și turcii din Nicopole; dar se bătură așa de bine și cu atâta îndemânare, încât puțini vrăjmași scăpară, și ei se întoarseră biruitori cu prada lor în țara Românească, afară din patru inși numai ce căzură morți într'acea luptă [1]).

După aceia Mihaiu-Vodă trimise la 6 Maiu pe Veliceico cu 1300 haiduci la Baba în Bulgaria, oraș neînchis și bogat

[1]) «1200 haiduci loviră orașul Nicopole și prinseră pe Buraș beiul... care de curând sosise de la Adrianopole, numit fiind de împăratul în acest post. Ei pustiiră tot locul numit Plenia și omorâră tot ce se impotrivea trecerii lor; rămășița fu dată flăcărilor. Intorcându-se din Nicopole în număr de 1800, îi isbiră și, după o luptă tare, haiducii biruira. Numărul Turcilor uciși în aceste deosebite locuri se urca la 3000. Haiducii se întoarseră cu multă pradă». *Türkisch, und Siebenbürg. Victorie*

www.dacoromanica.ro

mare ca de două-zeci mii case, cele mai multe de meşteri: haiducii îl băturâ, îl coprinseră şi încărcară o sută cincizeci cară de avuţii dobândite, luând prinşi pe mulţi turci însemnaţi cu muierile şi copiii lor. Ei şezură acolo trei zile; apoi, dând foc oraşului şi sfărâmându-l, luară calea înapoi spre Dunăre cu toată dobânda, iar Turcii se strânseră din toate părţile în număr de 12.000 sub un paşă şi ajunseră pe Veliceico cu oastea lui, la un loc ce se chiamă *Comissul.* Haiducii văzând aceasta, începură a se hărţui zi şi noapte cu duşmanul, până când, simţind că le va fi anevoie de a scăpa, tăiară pe toţi prinşii, prefăcură în cenuşe toate bagagele lor şi prada dobândită şi, recomandându-se lui Dumnezeu, se aruncară cu furie asupra duşmanului şi mai toţi căzură morţi; dar sub dânşii în loc zăceau patru mii Turci. Mihaiu-Vodă foarte se întristă şi înştiinţă pe prinţul Transilvaniei, care atunci se întorsese de la Praga.

El sosise în acest oraş la 4 Februarie, şi fu foarte bine primit de toţi domnii curţii; îndată după aceia, căzu bolnav greu de lângoare, fiindu-i viaţa în primejdie. Când începu a se însănătoşi, îl duseră la catedrală ca să asculte liturghia; aci i se făcu un cuvânt foarte plin de laudă pentru dânsul. Bathori răspunse foarte frumos în limba latină, asigurând că el va stărui cu statornicie în partida ce luase şi că nici odată nu se va deslipi de casa Austriei şi de împărăţie, dar că speră că împăratul şi împărăţia nu-l vor părăsi, că e încredinţat că, de i se vor da ajutoarele făgăduite, va dobândi cu sprijinul lui Dumnezeu mai mari biruinţe asupra duşmanului numelui creştinesc decât cele dobândite până acum. Impăratul acordându-i apoi o audienţă particulară, îi dete autorisaţie a se întoarce, după ce îl încărcă de daruri şi făgăduieli. I se promiseră trei mii pedestraşi şi două mii călăreţi, pe cari împăratul să-i ţină trei luni cu câte 24.000 scuzi pe lună şi de cari să dispună Bathori după plac. Papa îi făgădui 40.000 galbeni pe lună şi însărcină pe Francisco Murio del Monte să strângă pentru dânsul ostaşi în Italia. După ce-şi luă ziua

www.dacoromanica.ro

bună de la împăratul, Sigismund se duse la Viena. In toate părțile fu primit cu aceiași fală și, spre a-l îndatora și mai mult la urmarea războiului, iesuiții colegiului Vienei îi făcură un cuvânt în public și vorbiră de dânsul ca de un al doilea Iosue. Cugeta Bathori să treacă de acolo la Gratz spre a visita pe soacră-sa archiducesa Maria de Bavaria, când află că în Transilvania, Săcuii, supărați căci în dieta din urmă li se luase drepturile ce li se dedese când se porniră împotriva lui Sinan și întărâtați de cardinalul Andreiu și de Ștefan Bathorești ce se aflau proscriși și fugari în Polonia, se revoltară. Această împrejurare îl făcu să-și schimbe hotărârea și să se pornească spre Transilvania. Până a nu ajunge el în această țară, unchiu său Ștefan Bocskai potolise răscoala, înecând-o în sânge și pedepsind pe șefi cu mare cruzime, căsnind pe unii, la alții tăindu-le capul, pe alții spânzurându-i și la alții tăindu-le nasul și urechile.

Cum sosi în Transilvania, Sigismund își adună oastea; după ce luă două mici cetăți, Fillack și Czanad, cu o mare pierdere de Turci, isbi Temeșvarul prin trei părți. Dinaintea acestui oraș sosi și Mihaiu-Voda chemat de Bathori, cu 4000 luptători și o mulțime de boieri. După o asediere de zece zile, în 25 Maiu, fu isbit de Turci și de Tătari în număr de vr'o 40,000 care venise prin Bulgaria în Banat. După o luptă sângeroasă de amândouă părțile, Sigismund fu silit a ridica asedierea, căci numai ajutoarele făgăduite de la împăratul nu soseau, ba încă însuși trebuia să meargă cu două-zeci mii ostași spre a se uni cu archiducele Maximilian, ca să întâmpine oștirea turcească ce însuși Sultanul povățuia în Ungaria; iar Mihaiu se întoarse spre a-și apăra țara.

XV.

Lala-Mahomet ce se numise vizir, surghiunindu-se Sinan, murise trei zile după aceia și această întâmplare păru Turcilor un semn ceresc ce poruncia d'a numi din nou pe Sinan în locul său.

www.dacoromanica.ro

Astfel acest neîmpăcat dușman al creștinilor fu scos din exil și din nou, pentru a cincea oară, fu învestit cu slujba vizierească. Toată grija lui fu să-și răsbune de rușinea ce-i făcuse creștinii. El avu curagiul și energia să însufle Sultanului hotărârea d'a merge însuși la răsboiu, urmând pilda lui Suleiman cel mare. Armia, poporul, șeicii în predicațiile lor, și provinciile de margine în jălbile lor, cereau aceasta ca singurul mijloc de a mântui împărăția. Hotărârea Sultanului d'a merge la oaste în primă-vară se obștise, și pregătirile de răsboiu se făcură cu grabă mare toată iarna. Sinan întâmpină acum un rival în ambiția lui, pe vechiul său prieten, cumnatul sultanului, Ibrahim fostul caimacan, carele, dorind viziratul, spunea de față că bătrânețele fac pe Sinan nevrednic. La aceste vorbe fiorosul Sinan strigă față cu Sultanul însuși: „Spun că sunt bătrân și slăbit; „daca zice așa Ibrahim, iasă cu mine în curte să ne luptăm „în suliți și în sabie împreună!“ și zicând acestea, apucă pe Ibrahim de brâu de-l târî afară din sală.

La începutul primăverii, în minutul când spera de a-și răsbuna asupra creștinilor și d'a se încorona cu lauri noi, crudul arnăut muri într'o Mercuri (3 Aprilie 1596), zi rea în ochii moslimilor. Acest ministru de un caracter aspru și lacom, lăsă avuții foarte mari adunate în campaniile sale din Ungaria, Valachia, Georgia și Imenul. Ibrahim se numi atunci vizir și serasker al armiei din Ungaria. Trei zile după numirea lui, sosiră la Constantinopole, cărțile lui Mihaiu și ale boerilor țărei Românești, cerând a face împăciuire. Aceasta era învoirea ce făcuse cu hanul pe care o trimisese spre întărire la Constantinoploe, până a nu-și da Tătarul pe față viclenia sa. Hogea Sead-Uddin, istoricul ce ne-a fost atât de folos în această scriere, citi aceste corespondențe în divan în locul lui reis-effendi și o dispută înfocată se aprinse între muftiul și hogea. Acesta era de părere ca să primească pacea, dacă Mihaiu va da pe fiul său drept zălog, și muftiul Bostansade era împotrivitor, zicând că nu se poate a tracta cu Mihaiu. Fiindcă

www.dacoromanica.ro

muftiul se sculă îndată şi eşi afară, Sead-Uddin se supără, dar îşi luă seama şi, folosindu-se de lipsa protivnicului său, el îndupleca pe reís-effendi să facă un răspuns lui Mihaiu şi boierilor ţărei într'un înţeles favoritor, după cum voia. Dar aceasta nu sluji nimic, căci Mihaiu, cum ştim, neîncrezător acum după înşelăciunea hanului, refusă da m'ai tracta cu Turcii. Aceştia însă nu îndrăsniră a-l mai isbi atunci, speriaţi de atâtea învingeri, şi hotărâră a purta războiul în Ungaria, unde însuşi Sultanul avea să meargă. Depărtarea Sultanului la oaste era foarte neplăcută mumei sale, venetiana Baffo care era sufletul cârmuirei şi făcea pe fiul său să urmeze în toate după placul ei. Hotărând să facă ori-ce, numai ca să oprească această depărtare, care putea să slăbească influinţa ei, ea rupse toate legăturile cu credinţa părinţilor ei şi propuse o măcelărire generală a tuturor creştinilor. Aceste comploturi din norocire nu isbutiră. Sultanul se mulţumi a goni din Constantinopole cu firman pe toţi grecii neînsuraţi, puindu-le un soroc de trei zile. Sultâna muma (valideaoa), văzând că a perdut stăpânirea pe inima fiului ei, căută a se folosi de farmecul celei mai frumoase roabe din sarai spre a o redobândi. Mahomet se părea la început că căzuse în cursă; el răspunse la desmerdările roabei cu amorul cel mai înfocat; când ea deschise gura ca să-l roage să rămână în Constantinopole, Mahomet chiar în pat, în centrul plăcerilor sale, puse mâna pe cuţit şi ucise fără milă pe acea jertfă nenorocită a ambiţiei mumei sale, faptă care dovedeşte o inimă mai mult feroasă de cât energică. El puse apoi de mai înecă câte-va femei, sub pretext că n'au ţinut postul; apoi în 21 Iunie (1596) se porni în cale spre Ungaria însoţit de un alai măreţ şi cu toată oastea, ducând cu dânsul dervişi, femei, icioglani, eunuci, câni de vânătoare şi şoimi. Ambasadorii Franciei şi Engliterei primiră poruncă de a însoţi pe Sultan în această expediţie în contra creştinilor.

www.dacoromanica.ro

XVI.

Indată după luarea Graanului în anul trecut, feldmareşalul împărătesc din Ungaria, Mansfeld, muri (14 Aug. 1594) şi cu dânsul peri şi disciplina din armia nemţească. Ţăranii din Austria, împovăraţi de despuerele şi jafurile nobililor de o parte şi ale trupelor de alta, se adunară între Claus şi râul Ens şi se revoltară. Această revoltă crescu şi se mări foarte şi fu cumplită nu numai nobililor dar şi împărăţiei. Oştirile ce se trămiseră în contra lor, nemulţămite căci nu li se plătise simbria, se revoltară şi începură a prăda oraşele şi satele ce se scăpase neprădate de ţărani. Aceste întâmplări opriră cursul fericit al isbânzilor în contra Turcilor şi câtă-va vreme puseră Austria într'o anarhie grozavă de care de abia scăpă, ajutată fiind de neunirele şi de lipsa de disciplină a revoltantilor.

Indată ce împăratul înţelese despre pregătirile ce Turcii făceau împotriva Ungariei, trămise solii săi la Papa şi la principii Europei, rugând să caute a-l ajuta în această primejdie comună a creştinătăţii. Papa se sili din nou a reînsufleţi zelul pentru răsboiu, cu totul slăbit, al prinţilor italieni; el căută în zadar a face pe Spanioli şi Francesi să înceteze răsboiul între dânşii şi a-şi întoarce armele în contra Turcilor; şi, cunoscând ca toată lumea de ce mare folos ar fi Polonia când ar primi să intre în legătura creştină, hotărî a mai face o încercare şi trămise pe cardinalul Henric Caetan, în cualitate de delegat în Polonia, ca să se silească când se va aduna dieta, a îndatora pe rege şi pe cei mari ai crăiei să-şi unească puterile cu ale împărăţiei. Papa scrise în deosebi şi reginei Poloniei şi puse pe archiducesa Maria di Grazzo, muma ei, şi pe soră-sa principesa Transilvaniei să-i scrie ca să îndemne pe regele într'această faptă, spre slujba lui Dumnezeu şi în obştescul interes al creştinătăţii. Legatul Papei ajunse în Varşovia cu episcopul de Breslau, ambasador al împăratului şi dobândind audienţă de la dietă, îi expuse într'un frumos cu-

www.dacoromanica.ro

vânt ce s'a tipărit atunci, misia lui, arătând jertfele ce Papa a făcut pentru creştinătate şi datoria Polonilor d'a ajuta pe creştini, căci fără dânşii puterile împărăţiei germane întregi nu sunt în stare a sta împotriva puterei celei peste măsură mare a păgânilor. Episcopul ce presida dieta răspunse că această propunere cere o mare şi coaptă desbatere. „Polonesii, zice un contimporan, voiau pace cu duş-„manul păcii şi nici o price cu pricinuitorul gâlcevilor". Ura veche şi naturală a Polonilor şi mai cu seamă a lui Zamosky către casa Austriei isbuti, şi legatul Papei plecă fără a dobândi nimic.

Intrigile Engliterei nu puţin slujiră spre a împedeca această unire a Polonilor cu împăratul în contra Turcilor. Ambasadorul engles sosise în iarna aceia în Constantinopole şi răspândise vestea că misia lui este d'a uni pe Turci şi Poloni în contra voevozilor ţării Româneşti şi Transilvaniei. Simpatii însă şi ajutoare dintr'altă parte veniră a încuragia pe creştini în răsboiul greu ce purtau. Ţarul Muscalilor Fedor I şi şahul Perşilor trămiseră ambasadori la Praga de încheiară alianţă cu împăratul în contra Turcilor, şi vre-o câte-va cete de Scoţezi veniră pe la Dantzig în Transilvania spre a lua parte la războiu. Deputaţii din partea popoarelor din Herţegovina şi alte locuri supuse Turcilor reclamară în zadar ajutoare de la împăratul spre a se revolta.

XVII

In vremea aceasta Sultanul, cu două sute mii oameni şi trei sute de tunuri mari şi mici, sosise la Belgrad şi d'acolo merse la Buda unde ajunse în 2 Septembrie. Inapoia lui, Mihaiu isbia arierguardia şi răpea provisiile oştirei. El coprinsese pe Dunăre şease corăbii mari încărcate cu muniţii ce se duceau la Belgrad, omorâse 1200 Turci ce le însoţeau, luase tot ce era în corăbii şi pe dânsele le dase afund. Cu puţine zile mai înainte de $^{16}/_{26}$ Iulie trimisese Mihai-

www.dacoromanica.ro

Vodă o seamă de oşti alese ca să ea Vidinul, puindu-le cap pe aga Fărcaş. Românii trecură Dunărea pe la Sdelgea. Turcii însă le prinseră veste şi, adunându-se în mare număr, nu eşiră să se lovească pe faţă, ci se ascunseră de făcură meşteşug. Aşa mergând oştile lui Mihaiu-Vodă fără teamă, Turcii le loviră de faţă, şi fără veste şi, după un răs boiu tare ce ţinu multă vreme, biruiră Turcii pe aî noştrii şi câţi fură călări dintre dânşii scăpară câte ceva, însă puţinei, ear pedestraşii periră cu totul. Această perdere scârbi tare pe Mihaiu-Vodă şi, văzându-se în lipsă de soldaţi, ţara fiind foarte despopulată, trămise în ţări străine să strângă voinici viteji şi să aducă o seamă de Leşi, de Cazaci şi de alte feluri de oameni cari-i erau de folos.

Iar Sultanul de la Buda merse de tăbărî dinaintea cetăţii Erlau, (la 21 Sept.) a cărei isbire se hotărâse într'un svat de răsboiu. După ce Sultanul, potrivit unui percept al Coranului, somă garnizoana d'a îmbrăţişa islamismul şi d'a preda cetatea, începu asediul; după şeapte zile, Valonii din cetate se revoltară şi siliră pe căpeteniî a capitula; oraşul se dete mai întâi şi cetăţuia nu întârzie a urma acestui exemplu. Maximilian archiducele, care era numit generalism al împărăţiei, şi prinţul Sigismund al Transilvaniei sosiră prea târziu în ajutorul Erlaului; dar ei vrură să-şi răsbune, printr'o biruinţă, de perderea acestui oraş.

Giafer-Paşa, puţină vreme după acea importantă cuprindere, întâlni armia creştină comandată de acei doi prinţi, în preajma cetăţei Erlau, pe câmpia numită Keresztes, unde râul Cincia se varsă în bălţi, până a nu se uni cu Tisa; ambele armate protivnice se loviră acolo şi ţinură o luptă înverşunată de trei zile (23, 24 şi 25 Oct. 1596), în care oştirile se bătură fără resultat hotărâtor; cu toată îndărătnica împotrivire a otomanilor, oastea creştină îi respinse, le ucise vre-o mie de oameni, le luă 40 de tunuri şi sta să rămână învingătoare. Turcii erau scoşi din tabăra lor şi puşi pe fugă; isbânda era acum a creştinilor. Această împrejurare mai crescu dorinţa ce de mai multă vreme arăta

www.dacoromanica.ro

Sultanul Mahomet d'a se întoarce la Constantinopole; în svatul ce se ținu însă pentru aceasta, se hotărî, după părerea lui Sead-Uddin-Hogea, că ființa de față a Padișahului era trebuincioasă spre a îmbărbăta pe ostași. In sfârșit, la 27 Octombrie, Nemții și Ungurii isbesc trupul de armată unde se afla Sultanul, care se trase sub cortul lui Ionnis-Bei capul mutefericalelor, așezat în dosul bagagielor. Bătălia era acum perdută pentru otomani; artileria era în puterea dușmanului; corturile Sultanului era în jaf, căci din nenorocire soldații creștini nu știură a se cumpăta și, călcând poruncile lui Maximilian, se aruncară pe avuțiile ce le stau înainte și se puseră pe jaf, fără orânduială, strigând biruință; oamenii casei Sultanului nu puteau stabili lăcomia biruitorilor altfel decât cu o nefolositoare împotrivire; totul era perdut pentru Turci, când o isbire făcută la timp schimbă fața lucrurilor. Cicala-Pașa, care era pus la pândă cu o arierguardie de 40.000 oameni văzând netocmeala creștinilor, se repezi de o dată cu călărimea sa, în minutul când Nemții și Ungurii înfigeau steagul crucei și săltau în triumf împrejurul atâtor bogate prăzi, și le smulse din mâni biruința. In mai puțin de o jumătate de oră el împinse în baltă călărimea creștină, care trecu peste pedestrime și fu nimicită; cinci-zeci mii de oameni, căzuți sub paloșul musulmanlor, stau în mocirlă. O groază panică coprinsese armata creștină, care se împrăștie în toate părțile, fie-care ostaș, fugind în cotro vedea cu ochii, fără să știe unde, și cei mai mulți perind în baltă sub sabia Tătarilor. Cinci-zeci mii creștini și numai două-zeci mii musulmani periră în aceste lupte ce ținură patru zile. Maximilian se refugie spre Casovia, Sigismund Bathori spre hotarul țărei sale. Spun că osebit de acel groaznic măcel, care umpluse bălțile de ștârvuri, Turcii biruitori mai făcură în această bătălie o pradă de 10.000 galbeni în argint și nouă-zeci și șeapte tunuri. Analiștii lor aseamănă această luptă cu acea de la Mohaci și de la Cialdiran. „Astfel fu, zice Sacy, această bătălie de Keresztes, pe care cres-

www.dacoromanica.ro

„tinii o câştigară prin curagiul lor şi o perdură prin lăco-
„mia lor; exemplu îngrozitor care arată generalilor că vi-
„tejia poate îsbândi a căpăta foloase, dar că numai disci-
„plină le poate păstra."

După această învingere strălucită Cicala-Paşa, căruia Sultanului era dator isbânda, fu numit mare vizir în locul lui Ibraim-Paşa, iar padişahul se întoarse la Constantinopole.

XVIII

Când Turcii de pe margine văzură trecerea Sultanului cu atâta oştire asupra Ungariei, începură a se semeţi, a eşi în Ţara-Românească pe malurile Dunării, a prăda şi a isbi Mihaiu-Vodă îşi strânse atunci oştile şi după sărbătoarea S-tului Mihail, cu 2000 oameni, purcese asupra Turcilor. Mergând prin ţară, domnul întâlni o seamă de Turci pe apa Teleormanului, robind şi stricând ţara; el îi isbi şi-i prinse pre toţii vii; apoi merse de ocoli cetatea Turnul, o bătu şi o arse. După aceea trecu Dunărea şi isbi cetatea Nicopoli în 12 Noembrie, ucise pe toţi Turcii ce-i stătură împotrivă, coprinse bulevardul cel mai însemnat, pe care-l asemănă cu pământul; şi pe însăşi cetăţuia era s'o coprinză când află vestea nenorocitei bătălii de la Keresztes, care-l întristă foarte. Sangiacul Nicopolei, care era închis în cetate, trămise atunci domnului stofe ţesute cu aur şi argint, samururi frumoase, zece cai cu haĭşale de argint, rugându-l să se lase de a mai bate cetatea şi a nu mai întărâta mânia Sultanului, care acum biruitor se întoarce din Ungaria şi se aşteaptă la Sofia. Paşa încă se făgăduia că va mijloci ca Mihaiu să-şi aibă pacea de la Turci şi ca Sultanul să-l recunoască pe el şi pe fiul său domni moştenitori ai Ţărei-Româneşti. Domnul căta mult mai puţin la aceste făgăduieli frumoase decât la puterea zidurilor cetăţii şi la vestea întoarcerei Sultanului, care putea năvăli asupra-i; el se prefăcu dar că înduplecat de sfaturile sangiacului,

www.dacoromanica.ro

primi cererea sa și ridicându-se de acolo, unde zăbovise cinci zile, trecu Dunărea. Domnul trecuse râul în țară într'o dimineață la răsăritul soarelui și, însoțit numai de șease inși din căpetenii, apucase fără grije înainte, urmat într'o lungă depărtare de cinci-zeci călăreți și în sfârșit mai departe încă venia toată oastea de pre rânduiala ei. Ast-fel mergând în cale, domnul și cu soții lui întâlniră doi Turci pe care-i prinseră și aflară de la dânșii că fac parte dintr'o bandă de 500 Turci care bântue satele acelui județ, arzând și jefuind și că această ceată nu e departe. Cum află aceasta, viteazul domn se repede iute cu cei șase soți ai săi către acei 500 Turci, îi ajunge și-i isbește furios. Spun că omorî patru-spre-zece inși cu mâna lui, până când apucă de-i veni ajutor din oaste, de-i prinse pe toți câți scăpară de moarte. După această faptă de semeață și nesocotită vitejie eroul se duse la Târgoviște spre a se odihni și a se bucura de triumfurile sale.

XIX

Dar intrigile și vicleniile ticăloșilor boieri nu-i lăsară multe zile a îngriji în repaos de treburile țării. In cele d'întâi zile ale lui Decembrie, potrivit făgăduelilor și învoelei făcută cu sangiacul Nicopolei, Sultanul se grăbi a trimite lui Mihaiu o deputație de două-zeci inși cu steag roșu spre semn de pace. Boierii, dușmani ai domnului, se folosiră îndată de aceasta, spre a învinovăți pe Mihaiu-Vodă către prințul Transilvaniei cum că ar fi hotărât a se trage din legătura cu dânsul și cu creștinii spre a se lega cu Turcii. Bathori, slab de minte și bănuitor, adună îndată sfetnicii săi spre a se chibzui despre ceea ce trebue a face în aceste împrejurări, cu atât mai grele că el nu era în stare a ataca de față pe Mihaiu. Acesta află bănuelile ce boierii băgase în capul lui Bathori și toată intriga țesută spre perzarea lui și

www.dacoromanica.ro

îndată înştiinţă pe prinţul Transilvaniei că, întărit prin nevinovăţia sa, el a hotărât să meargă în capitala lui să-l întâlnească, numai cu o mică suită şi speră că va scoate de minciună pe cei ce l'au părât, arătându-i că e credincios jurămintelor sale. Această hotărâre îndrăzneaţă a lui Mihaiu înmărmuri pe duşmanii lui şi ridică de pe inima lui Bathori toată bănuiala. Mihaiu lăsă sub îngrijire şi pază pe deputaţii Sultanului până la întoarcerea sa, apoi luând cu dânsul pe Mihalcea banul, pe Buzescu şi puţini alţi boieri, porni în Transilvania şi ajunse la Alba-Iulia în 30 Decemvrie. Bathori îi trămisese înainte pe secretarul său de stat Pancratie Sennyei cu patru-zeci de trăsuri de paradă şi o mulţime de nobili; el însuşi îi eşi înainte cu un sfert de leghe din oraş, lingueşindu-l cât putea cu dragostea. Astfel cu cea mai mare pompă fu primit Mihaiu-Vodă în capitala prinţilor Transilvaniei. A doua zi, în cea din urmă zi a lui Decembrie, Bathori trămise o seamă de călăreţi lui Mihaiu Vodă ca să-l însoţească la curtea sa. Acolo, de faţă cu cei mai de căpetenie domni ai Ardealului şi cu nunciul Papei, ambii domni vorbiră ca la două ceasuri; pe urmă Mihaiu-Vodă fu dus cu multă cinste la casa sa, gătindu-se Bathori a-l aştepta a doua zi cu toată fala cuvenită unui asemenea domn. In ziua cea d'intâiu a anului nou Mihaiu-Vodă se duse cu multă solemnitate la biserică; pe urmă merse la prinţul Transilvaniei care-l ospătă măreţ, şi la patru ceasuri se întoarse la cuartierul său. La 2 Ianuarie voevodul fu ospătat la casa cancelarului Iojika, unde banchetul ţinu până la şeapte ceasuri seara.

La 3 Ianuarie ofiţerii şi pagii prinţului Transilvaniei aduseră la Mihaiu-Vodă, din partea lui Bathori, şease pahare mari de aur smălţuite, un ibric şi un lighian de argint. Oamenii domnului fură asemenea trataţi după obrazul fiecăruia. Mihaiu-Vodă trămise şi el prinţului Bathori daruri frumoase ce sta în vr'o câteva blăni de mult preţ şi haine bogate, care fură primite tot cu aceeaşi bună-voinţă cu care fură trimise. La 5 Ianuarie Mihaiu-Vodă merse de-şi luă

www.dacoromanica.ro

ziua bună de la Bathori spre a se întoarce în țară.[1]) Atunci Bathori făcu cunoscut lui Mihaiu că inima lui e foarte amărâtă, căci autoritatea Papei și făgăduelile ce a dat împăratului îi leagă mânile și nu-l lasă ași lua satisfacția și răsbunarea ce i se cuvine despre Poloni; că Polonia nu numai că e hotărâtă a ține sub protecția sa pe Moldavia, dar încă voiește a o întinde și asupra Valachiei; că împăratul nu-i dă ajutoarele făgăduite în bani și oameni, și astfel el se află în nevoie sau de a se ruina cu totul, sau de a face pace cu turcii; că într'o asemenea posițe s ostent de atâtea griji ale puterii, a hotărât a abdica și a-și lăsa țara în stăpânirea Austriei, după tractatul încheiat cu această puterę la Ianuarie 1595; că spre acest sfârșit pleacă la Praga ca să negoțieze. Mihaiu, care nu vrea să iea parte la acele deliberații și negociații arată lu Sigismund că dorește și el a trimite un sol la Praga; spre acest sfârșit lăsă lângă Bathori pe banul Mihalcea ca să-l însoțească la Praga. El zise lui Sigismund și solului său d'a spune împăratului Rudolf II-lea că el va sta mijlocitor, de va voi să facă pace cu Poarta și-l va ajuta de va voi răsboiu; dar că în acest din urmă cas arată împăratului că nu cumva să-l înceapă până nu va uni puterile tuturor prinților creștini; că atunci trebue a isbi de o dată și cu toți împreună și că astfel e sigur de biruință. După aceea Mihaiu-Vodă se întoarse în țara Românească, și Bathori, însoțit de banul Mihalcea, pleacă cu patru-zeci trăsuri spre Praga, unde ajunse la 17 Fevruarie (1597) fiind primit și tratat cu mare fală și cinste în toată călătoria sa prin statunile Austriei.

---

[1]) *Herrera* însă zice: Mihaiu-Vodă merse în Transilvania să roage pe Sigismund să continueze răsboiul cu Turcii, zicând că nici o provincie nu e mai supusă și mai trebuincioasă la răsboiu ca Valachia. Prințul îi răspunse că primește cu bucurie voința sa și că o va împărtăși și împăratului. Mihaiu îi dete un boier al său ca să meargă la împărăție să facă aceiași rugăciune ce a făcut prințului Sigismund.»

www.dacoromanica.ro

XX.

Indată ce Mihaiu-Vodă se întoarse în capitala țării, asemănat cu înțelegerea ce avusese cu Bathori, el chemă pe ciaușul turcesc ce-l aștepta, primi de față steagul de pace ce-i adresase din partea Sultanului și-i dete un răspuns mulțumitor, așezând astfel pace cu Turcii. Această pace fu cu atât mai mult în nevoe a o primi atunci, cu cât aflase că o armie puternică se aduna la Sofia, gata a năvăli în țara Românească și că acum Transilvania, ca și împărăția, nu se îndemânau ai sta în ajutor. Această pace nu era decât o încetare de ostilități și n'avea nici un caracter definitiv. Asfel, sub umbra acestei păci, Mihaiu căută a se pregăti pentru răsboiu. El se înțelesese cu Bahori ca acesta să dobândească ajutoare de la împărat și cu pregătirile ce va face și el să năvălească împreună în Turcia, sigur că multe popoare creștine se vor ridica la vederea stindardelor lor. Într'adevăr Mihaiu, prin agenții săi mai cu seamă prin vestea vitejiei și a triumfurilor sale, pregătise popoarele supuse Turcilor spre a scutura greul și rușinatul jug ce le apăsa. Un complot întins în toată Turcia, al cărui cap era episcopul de la Târnova, se formase. Sârbii și Bulgarii se făgăduiră lui Mihaiu că, îndată ce va trece Dunărea, se vor ridica cu toții din toate părțile, vor tăia toate garnizoanele turcești, îi vor da Sofia în mână și-l vor trece Balcanul. Mihaiu începu cu multă activitate a se găti de oaste; el începu a strânge oameni de țară la oaste și a chema în leafă oștiri străine, după obiceiul de atunci. Din nenorocire, Ieremia-Vodă din Moldova, dușman al creștinilor și partisan al Turcilor, nu numai că dechise cale Tătarilor prin țara sa, dar încă se opuse la trecerea a 6000 Cazaci ce venia în slujba lui Mihaiu. Dintr'altă parte, Sigismund Bathori câștigă numai făgăduieli mari, dar nici bani, nici oștiri dela împărat. Astfel creștinii nu putură fi gata la vreme și Turcii, cari nu se amăgiau asupra gândurilor ostile ale lui Mihaiu, descoperiră complotul Bulgarilor și e-

www.dacoromanica.ro

piscopul de la Târnov, împreună cu mulți alții, fură prinși, chinuiți groaznic și tăiați în bucăți. Atunci zece mii Sârbi desperați vor să se scoale; în Iunie trămit soli lui Mihaiu-Vodă, numindu-l cap al lor și făgăduindu-i că vor cuprinde cetatea Vasita și Cladova și că nu vor cruța nici sângele nici vieța lor pentru a scutura acel trist jug al barbarilor împilători. Mihaiu-Vodă le răspunse să mai aștepte cât-va, până să vină o ocasie mai priincioasă, care să înlesnească mai mult isbutirea unei așa de primejdioase întreprinderi. Deși acest plan de isbire asupra Turcilor se nimici de o cam dată, Mihaiu însă își urmă pregătirile sale. La începutul lui Iulie 1597 el făcu căutarea armiei sale, care era de 15,000 oameni și dete de fiecare ostaș câte cinci talere. El mai aștepta încă câți-va buni ostași silesieni, trămiși în ajutor de împărat; tot în acea lună Henric Lesota, un ofiter al împărătului, sosi în Târgoviște ca să plătească, în numele stăpânului său, leafă pe toată luna, la patru mii aleși călăreți d'ai lui Mihaiu-Vodă.

XXI.

Văzând greutățile ce întâmpina din partea aliaților săi ca să facă o expediție puternică și serioasă împotriva Turcilor, Mihaiu-Vodă se încredință că nu va isbuti nimic în contră-le, câtă vreme nu va fi destul de tare spre a se lupta singur cu dânșii; fără a mai năzui la ajutoare străine, care, când nu vin, când trebuie a le cumpăra cu jertfe scumpe, după cum i se întâmplase cu Bathori, el se încredință, că o nație, spre a câștiga și a-și păstra independența, trebuie s'o pună sub ocrotirea puterii sale iar nu a străinului, ori cât de blând și dulce acesta s'ar arăta. El căuta dar care sunt elementele de putere ale patriei lui și nici nu-i fu cu anevoie a le găsi.

Potopul de națiĭ barbare și furtunele veacurilor ce trecuse peste pământul vechei Dacii dela desbarcarea lui de Romani, nu-i putură deserta de acești locuitori cari prinse-

www.dacoromanica.ro

se rădăcină puternică și adânc înfiptă aci. Românii se păstrară dar, în toată întinderea Daciei, cu limba, cu obiceiurile strămbune, cu caracterul lor național, fără a se împestrița cu alte neamuri străine; în Valachia și Moldova rămaseră locuitorii în cea mai mare omogenitate; în Transilvania însă, pe alocurea se așezară, în puțin număr, Săcui, Sași și Unguri, precum și Sârbi în Banat, dar în toate locurile, majoritatea era Români. Timpul viforos al veacului de mijloc împărțise pământul românesc în trei țări: Transilvania cu Banatul, Moldova și țara Românească; dar în inimile tuturor Românilor rămase neștearsă tradiția unui trai comun și dorința d'a-l înființa din nou. In acele timpuri grele ale năvălirei barbarilor, în două rânduri țara Românească și Moldova se pustiiră, locuitorii trăgându-se la munte și în Ardeal, de unde, când barbarii deșertară locurile, ei se reîntoarseră sub domnii lor, la vechele lor vetre. Dar multă vreme încă, până la 1467, domnii țării Românești păstrară stăpânire peste ducatele Omlașului, Făgărașului și Radna în Transilvania, precum și domnul Moldovei stăpâni mai multă vreme ducattul Maramureșului. Intâmplările ținuse aceste țări, Transilvania, țara Românească și Moldova, singure, isolate, libere, între împărăția Turcească, Ungaria și Polonia, cari toate amenințau cotropirea lor. Era dar firesc lucru ca ori-care din voevozii acestor trei țări se șimțea, în putere, să caute a le uni într'un singur stat și astfel a reîntemeia vechiul regat al Daciei. Dacă vedem această ideie intrând adesea în capul domnilor ungurești din Ardeal, cu atât mai mult ea trebuia să intre în capul acelor mari voevozi români cari se inspirară de simțimântul național al Românilor. Naționalitatea, deși nu avea atunci acel caracter reflectiv și ideal ce a dobândit în zilele noastre, dar era mult mai întinsă și mai puternică, ca simțimânt. Toți istoricii veacului de mijloc se miră de puterea cu care Românii își păstrează obiceiele romane și simțimintele lor naționale, trăind în mijlocul barbarilor, fără a se amesteca cu dânșii. „Țin ei de ocară, — zice Tomasi, autor contim-

www.dacoromanica.ro

„poran cu Mihaiu-Vodă, — numirea de Valach, nevoind a „fi chemați altfel decât Români și glorificându-se că se „trag din Romani".

Mircea cel bătrân fu cel d'întâi domn român care se luptă pentru unitatea națională. Voi să cuprinză Transilvania și atâtă un războiu cu Sigismund, regele Ungariei, carele dete pas Turcilor a se amesteca și a sili pe Mircea, la 1393, de a se declara vasal al lui Baiazid. Apoi Mircea își întoarse armele asupra acestuia și, după ce cuprinse Moldova și o răpi dela Iuga-Vodă, reclamă moștenirea împărăției româno-bulgare de la Turci și-și întinse stăpânirea până la Balcani [1]). Dar isprava acestor silinți ale marelui Mircea fură până în urmă întemeerea suzeranității turcești asupra țării.

Ștefan-cel-mare al Moldovei călcă pe pașurile lui, coprinse țara Românească pe care n'o putu ține și trase prin acestea asupră-și furia Turcilor. Apoi el dobândește în proprietatea dela învinsul său dela Peatra, vestitul rege român al Ungariei, Matei Corvin, cetatea de Baltă și Ciceiul din Transilvania. Acest dar mai târziu silește pe un urmaș din osul lui, pe Petru Rareș a se amesteca în trebile Transilvaniei și a voi să cuprindă această țară; dar cade și el jertfă acestor ambiții naționale. Cu cât însă această idee dobândea martiri mai mari, cu cât ea costa mai mult pe Români, cu atâta, după caracterul lor stăruitor, țineau ei mai mult la dânsa. In zilele lui Despot-Vodă (1572) din Moldova, ale acestui svânturatic de geniu, se zicea în popor că trei îngeri se arătase domnului în vis, în dimineața Crăciunului, cu coroane de aur, prorocind că el va stăpâni curând peste Moldova, țara Românească și Transilvania. Marea idee *Unității naționale* era dar pe acele vremuri un simțimânt popular; în ochii poporului, ea era aceea ce este și astăzi, adică un drept și o datorie, singurul mijloc d'a

[1]) Ca dovadă vom cita titlul ce poartă Mircea-Vodă în documentele rămase dela dânsul în care el se zice: «*Domn al amânduror laturile Dunării, până în marea Neagră Voivod al Ungro-Valachiei, duce al Amlașului și Făgărașului, și al cetății Drestiorul* (Silistra) *stăpânitor*».

www.dacoromanica.ro

se mântui de sub stăpânirea străinilor, d'a intra în întregimea drepturilor sale şi d'a le păstra nevătămate de bântuirea duşmanilor. Spre a o realisa, ce trebuia oare? O sabie românească puternică. Românii acum găsise aceasta. In capul ţărei Româneşti sta un domn român, tânăr, îndrăsnet, ambitios, cu minte înaltă, cu inima aprinsă spre fapte vitejeşti, vestit şi meşter în războaie; el se inspiră de simţimântul naţiei, se aprinse de această idee a regenerării naţionale şi, cu puternica lui voinţă, hotărâ a nu pregeta până la moarte întru îndeplnirea ei. Imprejurările politice îi fură favoritoare şi deschiseră un câmp întins ambiţiei lui celei mari.

XXII

Machinaţiile şi intrigile de atâta vreme pregătite de curtea Austriei, aduseră isprava lor. Sigismund Bathori, povăţuit de duhovnicul său iesuitul Carilio şi de Silvio Piccolomini, amâdoi vânduţi curţei Austriei, fu târât spre Praga, cum ştim, unde ajunse în 17 Februarie. Acolo, după o primire strălucită, împăratul, în numele regelui Spaniei, îi dete cordonul *Mielului de aur,* ce atâta îl dorise; vanitatea acestui print uşor la minte fu foarte măgulită şi-l îndupleca a asculta aceea ce-i însuflau partisanii Austriei. In conferinţele ce se deschiseră, Bathori propuse că, de vreme ce neputinţa lui fisică nu-l iartă a avea moştenitori, el voeşte a se lepăda de acum de stăpânirea Transilvaniei şi a o da Austriei. Impăratul, învăţat de ai săi a fi viclean, se prefăcu mai întâi a se mira de această propunere şi a n'o primi, dar aceste condiţii ca împăratul să-i dea pe viaţă, în schimb pentru Tarnsilvania, ducatele Oppeln şi Ratibor din Silesia; ca să-i dea încă pe tot anul o pensie de 50.000 scuzi de aur, plătiţi la Veneţia, la Roma sau la Genua; ca, fiind-că are de gând a se călugări, să urmeze despărţirea între el şi soţia lui, care va păstra titlu de *principesă a Transilvaniei;* ca, de va intra în ordinele bisericeşti, să i se dea un venit în vr'o mănăstire şi să mij-

www.dacoromanica.ro

locească la Papa spre a-l face cardinal; ca, în ori-ce vreme şi locaş, împăratul să-i dea titlul de *Prea-strălucit.*

Depărtându-se de Praga, Bathori hotărî cu împăratul ziua în care acesta să trimită ambasadori la dietă ca să primească stăpânirea Transilvaniei, după care faptă apoi, archiducele Maximilian, fratele împăratului să fie trămis spre a cârmui ţara. După încheerea acestor capitulări, care se hotărâse a fi ţinute secrete, Sigismund Bathori se întoarse în Transilvania şi îndată convocă staturile la Alba-Iulia pentru 17 Aprilie, unde ceru cheltueli pentru răsboiu, care i se şi decretară. Dar vorba se răspândise de oarecare învoieli făcute între Sigismund şi împăratul; şi, cu toate că staturile nu ştiau de sigur felul acelor învoieli, dar le bănuiau şi începură a se plânge cu otărime că de două ori Sigismund, fără învoirea ţării, se dusese la împăratul. Toţi se adunau şi-şi împărtăşeau în taină temerile lor, căci nu îndrăzniau a se aduna şi a vorbi de faţă, spăimântaţi fiind de pătirea nobililor din anul 1594. Isi aduceau aminte suferinţele ce ţara pătise dela Nemţi în zilele lui Ferdinand, şi nu se îndoiau că, de vor cădea iar sub jugul Austriei, vor păti acum şi mai rău. Sigismund însă, nesocotind şi dieta şi drepturile ţării, se purta în toate după placul lui, sau mai bine după cum îi şopteau iesuiţii vânduţi Austriei ce-l înconjurau. După sfatul lui Carilio şi al partisanilor Austriei, el trimise, în 27 Septemvrie, pe Ştefan Iojica să asedieze Timişoara, dar din pricina ploilor acesta fu silit a lăsa cetatea în 27 Noemvrie şi a se întoarce în Ardeal.

XXIII.

Cătând însă la caracterul uşurel şi ne statornic al lui Sigismund, nimeni nu era sigur despre ceea ce va face până la urmă. Aci se arăta că se căise de cele închieate cu împăratul şi-i declară că de nu se vor îndeplini făgăduelile de ajutor ce i se făcuse, va strica toate îndatoririle sale şi va face pace cu Turcii, aceea ce sperie atât pe curtea

www.dacoromanica.ro

Austriei, în cât îi trămise pe dată o solie nouă compusă de episcopul de Agriea, baronul Adangelo Popel-Brun, împreună cu comitele Sigismund dela Torre spre a-l liniști și a-l păstra în aplicarea sa către Austria. Aci se lăsa cu totul de urmă după svaturile vătămătoare ale iesuiților. Apoi, temându-se ca unirea celor mai însemnați ai țării să nu fie o stavilă neînvinsă planului său d'a închina țara Austriei, căuta în mintea lui în veci turburată mijloacele d'a împiedica acea unire. Spre acest sfârșit scrise într'o zi lui Gaspar Cornis; „Iată voința mea când voiu pleca din „Transilvania :tu să nu lași domnia la nimeni altul, ci s'o „ieĭ pe seama ta: pentru aceea te-am făcut cap peste ar„miile țării". Intr'altă zi luă d'o parte pe unchiul său Ștefan Bocskai și-i zise: „Te svătuesc, de-ți trebue domnia „Ardealului, să nu lași să ți-o ieа oare-care român (dând „a înțelege pe Iojica)". Apoi propuse domnia lui Iojica chiar.

Ștefan Iojica, cancelarul Transilvaniei, era Român. Meritul său singur îl ridicase din pulbere, la cea mai însemnată slujbă a țării. D'abia intrase în vârsta bărbătească și era împodobit cu multă învățătură, cu o minte cultivată, sănătoasă, iscusită, voioasă, ambițioasă de mărime, de putere și de fapte mari și lăudate. El dobândise atâta influență asupra tânărului și fără de experiență print, încât cei mai mari domni ai Transilvaniei priveau ca o mare fericire d'a merita, cu multă închinăciune și jertfire, favoarea și creditul său. Astfel Sigismund puse în rivalitate pe câte trei acești bărbați puternici și aruncă între dânșii semințele de discordie și de vrăjmășie. Obicinuit de mult a semăna vrajbă între curtesanii săi, în acest minut încă mai mult el nu se credea în siguranță, dacât văzând pe toți cei-l-alți că nu se încred unii într'alții. Dar Iojica priveghia cu luare aminte la toate gândurile prințului. Il încuragia în hotărârea d'a părăsi tronul, dar îi zicea să nu-l lase pe mâna Nemților, ci a i-l da lui. El îndrăzni în public a se arăta ca un candidat la tron și a căuta să dobândească voturile po-

www.dacoromanica.ro

porului. El îi zicea sau punea pe prietenii săi să-i zică că curagiul și cinstea lui îl făcuse a merita acest post înalt la întâmplarea abdicației lui Sigismund. Indrăsneala și influența ce avea în țară, nimicnicise speranțele competitorilor săi. Bathori, într'un moment de căință, închee cu dânsul o învoială asemenea acelei ce încheiase la 1594 cu Baltazar Bathori.

El pornește la Poartă un sol secret ca să ceară să se trămită, după obicei, lui Iojica întărirea de domn al Transilvaniei prin steag și buzdugan. După aceia, ca să isbândească mai sigur, Iojica prin înțelegere cu Sigismund scrise la vice-craiul din Casovia, ca nici el nici Cesarul să nu se grăbească d'a intra sau d'a trămite comisari în Transilvania, căci nu s'a hotărât până acum nimic despre eșirea prințului Sigismund din principat și staturile țării nu vor ca Ardealul să cază în mâni străine. Aceste scrisori trimise de Iojica, vice-craiul le expediază îndată la împăratul, care se hotărî atunci a trimite fără perdere de vreme în Transilvania pe archiducele Maximilian; și până a se găti acesta de drum, numi trei comisari ai săi ca să meargă înaintea să îndatoreze pe Sigismund a se ține de învoiala făcută și a le preda în mâna lor guvernul țării. Comisarii numiți erau Ștefan Zuchiana, episcop de Vacia, Francisc Nadazdi și Bartolomeiu Petz consiliar de războiu; dar fiind-că Nadazdi își ceru iertăciune a nu primi fiind bolnav, se numi în locu-i Nicolae Istvanfi vice-palatin al Ungariei, autor mai pe urmă al lăudatei istorii a acelor timpuri, care ne fuse mult de folos, și lui îi câștigă măgulitoarea numire de Titu-Liviu al Ungariei.

XXIV

In vremea aceasta Mihaiu-Vodă, văzând că Sigismund de temerea Turcilor umbla să-și dea țara împăratului, că împăratul însuși desperat de o nouă și mai îngrozitoare revoltă a țăranilor, umbla a se împăciui cu Turcii, speriați și ei de revolta ianicerilor, și puțin după aceia deschidea

www.dacoromanica.ro

conferințe de pace la Weizen, gândi și el a căuta să închee o pace hotărâtoare cu Turcii, pace ce-l va lăsa liber a lucra la planul ce-și închipuise în mintea lui. El primi bine pe Hali-Masser-Ciauș ce veni la dânsul în vara acelui an 1597 din partea Sultânului, carese spăimântase de pregătirile ce auzise că face Mihaiu-Vodă. Pricinile care sileau pe Sultan a face pace erau două; revolta ostașilor, lipsa și foametea. Desele răscoale ale ianicerilor la Constantinopole opriră pe Turci d'a întreprinde ceva însemnat în acest an (1597). Solul aduse domnului din partea sultanului scrisori și feluri de făgădueli cam jăluitoare, unde cu vorbe dulci i se arăta că Sultanul nu a vrut a-i porunci, ci l'a rugat și-l roagă d'a se face prieten al său; că-i făgăduește cum-că Tătarii nu vor mai încerca a trece prin țara Românească, numai Mihaiu să se unească cu Turcii împotriva creștinilor, sigur fiind că, de vor fi comandați de un general viteaz ca dânsul, Turcii vor fi nebiruiți. Mihaiu-Vodă răspunse că primește pacea și prietesugul cu Turcii, dar nici odată nu se va lupta cu dânșii împotrihva creștinilor; că tot ce poate făgădui este d'a sta neutru. Sultanul fu foarte vesel și de această ispravă, la care nu se aștepta, și îndată, după povața lui Ibraim-Pașa vizirul, se grăbi a trămite o ambasadă mai strălucită decât cele trecute.

Țăranii din Austria, împilați prin trecerea necurmată a ostilor și aruncați în desperație de garnizoanele, care, sub pretext că nu li se plătește și că li se mănâncă lefile de capi, jefuiau în toate părțile, se ridicaseră încă din celalalt an și se revoltară cu totul în acest an (1597), puind în capul lor pe unul dintr'înșii, numit George Bruner. Ei se plângeau între altele că, fiind împovorați de biruri și reduși în robie de nobleță, nu mai erau în stare a suferi aceste jafuri și că ei nu puteau nici să muncească nici să semene pământurile, de vreme ce-i lua mereu de la munca lor; că după ce da stăpânilor a treia parte din productele lor, apoi erau și expuși la prada soldaților. Ei adăogeau însă că nu stau împotrivă a plăti dăjdiile pentru războiul cu Turcii,

www.dacoromanica.ro

la care gata sunt să meargă înșiși, însoțind pe stăpânii lor.

Aceste plângeri, nefiind ascultate, revolta se destinse ca furia răsbunării multă vreme înăbușită. Oștirea împăratului fu silită a lăsa pe Turci d'o parte, spre a îneca cu greu și după o luptă foarte lungă, dreapta sculare a bieților țărani.

In 12 August 1597 sosiră în București doi ciauși, solii Sultanului, aducând pentru Mihaiu-Vodă și fiul său Pătrașcu, atunci în vârstă de 13 ani, un firman de domnie pe viață, în care cerea numai jumătate tributul ce plătia domnii mai 'nainte, o lance și un buzdugan, semnele puterii, și alte multe daruri de mare preț scoase din hasnaua împărătească, două-zeci caftane țesute cu fir de aur, o sabie cu teacă de aur împodobită cu petre scumpe, un surguciu lucrat cu o mare măiestrie, împodobit cu briliante, rubine și mărgăritare, o coroană de diamante, cai împărătești cu harșale și frâne aurite, și mai multe altele.

Mihaiu primi pe soli cu mare cinste, eșind întru întâmpinarea lor cu multă fală și pompă domnească, căci „mult „îl prindea domnia", zice un contimporan. Solii i se închinară și-l salutară cu vorbe dulci și „cu hainele de aur îm-„părătești l'au învestmântat, cu sabie strălucită l'au încins „și coroană încă i-au dat să poarte". Domnul făcu asemenea mare cinste solilor, îi puse a ședea lângă dânsul, porunci d'a aduce caftane de-i învesmântă, precum și alte daruri multe le făcu; apoi, ospătându-se frumos și dăruindu-i, îi trimese înapoi.

Cu încheerea acestei păci cu Turcul, închee și Walther interesanta biografie ce ne-a lăsat despre Mihaiu-Vodă și pleacă la Constantinopole. El petrecuse câtă-va vreme în țara Românească, chemat fiind a îngriji de învățătura lui Pătrașcu, feciorul cel mare al lui Mihaiu. In ziua de St. Petre, anul 1597, acest învățat bărbat dete școlarului său un compliment în versuri care s'a păstrat.

In prefața scrierii sale, ce o tipări la Gœrliz în anul 1599, încă trăind Mihaiu-Vodă, Walther spune că ea fu tradusă

www.dacoromanica.ro

de dânsul în latineşte de pe un original românesc, scris de un logofăt al domnului în luna lui Iulie 1597 şi aprobat de dânsul chiar. Acest original românesc încă nu s'a putut găsi [1]).

XXV.

Sigur acum că nu va fi supărat de Turci, Mihaiu se dete cu totul întru înfiinţarea planului său, în vreme ce în Transilvania, prin înţelegerea cu Iojica, lucra spre a opri pe Nemţi d'a apuca acea ţară, ci a o lua în stăpânire sau el sau prietenul lui, Iojica, iar agenţii săi în Moldova pregătiau spiritele în favoarea sa. El vru încă atunci, mai nainte de toate, a coprinde Moldova şi a-şi răsbuna asupra lui Ieremia Movilă şi asupra Polonilor. Intr'adevăr Polonii de mult timp, nu mai ascundeau vrăjmăşia lor către Mihaiu-Vodă; ei mereu lucra a-l strica când cu împăratul, când cu Sultanul. Ei propuseră în mai multe rânduri Papei şi împăratului că se vor învoi a da ajutor împotriva Turcilor, de-i vor lăsa a goni pe Mihaiu şi a lua stăpânirea acestor două ţări române; şi, văzând că propunerile lor nu erau primite, ei se adresară cu asemenea cereri la Poartă (sept. 1597), făgăduind că vor da tributul obicinuit acestor ţări şi ajutor în contra creştinilor. Ieremia Vodă, creatură a Polonilor, îşi desvălise vrăjmăşia către Mihaiu, cum am văzut, în mai multe rânduri şi domnia lui era o primejdie mare pentru ţara Românească. Moldovenii care învăţase a cunoaşte pe Movilă şi urau domnia lui asupritoare şi jugul totd'auna greu pentru Moldoveni al influenţei Polonilor, se înveseliră cu inima când le veni veste şi făgăduieli de la Mihaiu-Vodă, pe care-l slăviau ca pe un viteaz şi-l cinstiau ca pe un erou român, dela care aşteptau toţi mântuirea

[1]) Scrierea lui *Walther* despre Mihai-Viteazul s'a retipărit cu traducere românească, în *Tesaurul de monumente istorice pentru România*, adunate şi publicate de *A. Papiu Ilarianu*. Tom. I. p. 1—46, Bucureşti 1862. *Nota editorului.*

www.dacoromanica.ro

nației întregi; sub steagurile lui Mihaiu mulți dintr'înșii alergară spre a se lupta. Ei primiră bucuros a-și uni țara cu țara Românească, sub un așa mare domn, care le aducea aminte pe Ștefan-Vodă, a cărui pomenire neștearsă era din inima lor. Mihaiu-Vodă, asigurându-se de aceste bune aplecări ale Moldovenilor, începu a se pregăti în această iarnă pentru a intra în Moldova în primăvară (1598), și înștiință pe prințul Transilvaniei că Moldovenii îl doresc de stăpânitor, ca să-i stea și el într'ajutor spre a goni pe Ieremia Movilă și a-și isbândi asupra Polonilor.

XXVI

Dar Sigismund Bathori acum căzuse iarăși sub influența nemțească și, uitând făgăduelele și legăturile de curând făcute cu Iojica, se hotărî a se ține mai bine de cele încheiate cu împăratul; și, aflând de sosirea comisarilor împăratului, convocă, la începutul lui Aprilie, dieta la Alba-Iulia; și, ascunzând cu mare îngrijire planurile sale, se prefăcu că cere bani pentru urmarea războiului împotriva Turcilor.

Era atunci în Transilvania lângă prințul Bathori un nunciu al Papei, episcop de Cervice. Acesta prinsese cu cancelarul Iojica un mare prietesug și astfel aflase toate planurile sale. Dar ambițios și prieten mincinos, călugărul, care nu-și îndrepta căile decât spre mijloacele cele mai sigure d'a dobândi fayoarea Papei, socoti că pentru aceasta va ajunge mai lesne scopul său prin împărat decât prin Iojica. Se hotărî dar a trăda prietesugul și încrederea lui Iojica, și, eșind la Turda înaintea comisarilor împărătești, le spuse că Iojica umblă prin toate mijloacele a dobândi tronul și că nu lasă pe Nemți a stăpâni țara; că el prin influența și făgăduelile lui a tras în parte-și mulți din deputații dietei și că, prin îndemnurile lui, dieta nu voiește a recunoaște de bune învoielile făcute între Sigismund și cesarul, fără știrea ei. Trimișii, auzind aceasta, își urmara drumul către Alba-Iulia, unde Sigismund îi primi cu cinste

www.dacoromanica.ro

și le dete bună făgăduială, că-și va ține cuvântul către împărat. In conferința ce avu Sigismund cu comisarii, față fiind și Bocskai, se chibzuiră despre mijloacele d'a sili pe deputații îndărătnici a primi învoirea făcută; hotărâ a dobândi dela dânșii prin spaimă aceea ce nu credeau că pot dobândi cu voe. Se învoiră dar a isbi o lovitură puternică. jertfind vre unul din cei mai puternici magnați spre a îngrozi pe ceilalți. Inima dușmană de ungur se dete pe față prin aceast alegere. Sigismund luă cuvântul și arătă că Iojica este acela care merită pedeapsa.

Inima lui Iojica se umpluse de grijă când văzu sosirea fără veste a comisarilor împăratului. de la care nici un bine nu putea aștepta.

A doua zi dis-de dimineață, plin de acel neastâmpăr, presimțire a unei nenorociri ce ne amenință, Iojica, sau spre a se liniști și a se gândi la scăparea sa, sau spre a se chibzui despre trebile ce erau să se trateze în dietă, încălecă pe un cal ce-i dăruise de curând Sigismund și vru să iasă din oraș, însoțit numai de vr'o câteva din slugile sale. Pe când trecea pe poarta Sf. George, calul său, împedecându-se de podul ce era stricat, căzu astfel încât p'aci era să sfărâme capul lui Iojica. Dar acesta neînspăimântându-se, se urcă îndată pe el și înaintă câte-va în câmpie; apoi același neastâmpăr îl întoarse în oraș.

Dar până a nu sosi Sigismund, în vreme ce staturile după obiceiu mergeau în biserica cea mare spre a ține sedința lor, le trimite poruncă d'a se aduna la palat. Deputații ascultă de porunca prințului și, fără a bănui nimic, intră în palat. In vremea aceasta, Iojica sosind, intră și el cu dânșii. Dar îndată văzu că eșirea li se închide de pretorieni. Atunci intrară în sală comisarii împăratului, cari, arătând adunării cărțile de împuternicire ce aveau dela împărat, expuseră prin graiu misiunea lor, zicând că au venit să pună în lucrare tractatul încheiat de Sigismund cu împăratul și că acum rămâne ca straturile să întărească prin juramânt această învoire. Sigismund intră și el atunci în

www.dacoromanica.ro

sala adunării şi mărturisi că a făcut cu împăratul schimbul Transilvaniei pentru ducatele Ratibor şi Oppeln, pentru aceea porunceşte staturilor ca să asculte, căci de nu, are la poartă lictori ca să pedepsească neascultarea lor.

XXVII.

Indată ce prinţul sfârşi cuvântul său, comisarii împărăteşti scoaseră scrisorile trimise de Iojica la vice-craiul de la Casovia, de care am pomenit înapoi şi le arătară adunării, zicând că e de tânguit ca între magnaţii Transilvaniei să se afle unul care să îndrăsnească, prin machinaţiile sale turburătoare, a ruina alianţa şi învoielile încheiate de atâta vreme între cesarul şi Sigismund.

„Auzind acestea, Bathori vru să depărteze d'asupra-i „bănuila de nestatornicie şi, cu o mârşavă viclenie, des- „cărcă toată vina pe Iojica, zicând că aceste scrisori nu „sunt prin ştirea lui, că Iojica este autorul acestor machi- „naţi şi acestei conspiraţii ascunse, duşman cesarului „şi al republicei; că are comunicaţii secrete cu Mihaiu- „Vodă şi că el nu poate suferi ca o asemenea crimă să ră- „mână nepedepsită. Apoi porunci lui Ştefan Bocskai de a „arestui chiar în adunare pe bietul Iojica, ce rămăsese în- „marmurit văzând şi auzind o asemenea nerusinată tră- „dare. El fu dat în paza lui Ştefan Lazăr, cel d'întâiu căpi- „tan al pedestraşilor palatului, care-l puse în feare şi-l duse „în temniţă. Căderea unui aşa însemnat om favorit până „atunci al prinţului şi judecata sa fără marturi produseră „efectul care se aştepta de uneltitori. Spaima intră în ini- „ma tuturor, încât priviră înmărmuriţi şi în tăcere această „scenă. Spre a insufla şi mai mare groază în inimile depu- „taţilor, Sigismund puse de arestă un ostaş ce se deosebise „foarte mult atât în războiu cât şi în pace, anume Thoma, „sub pricinuire că i s'a spus de nişte pârâtori cum-că el ar „fi vorbit oare-ce despre împilarea libertăţii; apoi spre „noapte fără judecată puse de-l spânzură în vileag".

www.dacoromanica.ro

„Toate aceste fără-de-legi, zice istoricul ungur Beth-„len, insuflară tuturor o mare durere şi se văitau încet, zi-„când că, după vechiul decret al strămoşilor lor şi după „legile patriei, nu se cădea ca nişte oameni liberi să fie pe-„depsiţi astfel de pe capriţul unui om, cu spânzurătoare şi „cu tăiere de cap, fără pricină şi fără să li se lase un minut „ca să cunoască ţienţiunea ce li se aduce; că, dacă e un „lucru grozav şi criminal d'a omorî pentru ori-ce pricină „pe un om care n'a fost cercetat şi învinovăţit nici osândit, „era tot asemenea nedrept a-l arunca în temniţă. Dar aceste „plângeri zadarnice erau: nimeni nu îndrăznea a vorbi în „public pentru legile patriei, ştiind foarte bine că îndată ce „o vorbă liberă va eşi din gura cui-va, vor trimite lanţuri, „securi, lictori şi călăi ca să-l omoare".

XXVIII.

Sigismund publică atunci un decret prin care îndatora pe tot proprietarul de un domen dăruit de stăpânire sau cumpărat, cum şi pe tot proprietarul de un oficiu municipal, a jura credinţă lui Rudolf împăratul şi craiul Ungariei, adăogând că cel ce nu va primi aceasta se va privi ca unul ce a băgat sabie de foc în ţară şi va fi pedepsit cu moarte şi confiscaţie. Acest ameninţător decret fu primit de toţi într'o adâncă şi tristă tăcere; nimeni nu murmură, nimeni nu arătă că se învoeşte.

In sfârşit deputaţii îndrăsniră a face o încercare sfieaţă. Ei trimiseră la Sigismund pe Francisc Theke, unul din cei mai însemnaţi nobili, spre a-l ruga în numele tuturor, d'a nu părăsi ţara într'un asemenea minut, d'a cumpăni cu minte coaptă hotărârea ce va lua; d'a nu se lăsa în asemenea însemnate lucruri a fi povăţuit de capriciu, ci de judecată; că, dacă în ori-ce lucru semeţia şi graba sunt rele, ele sunt mai primejdioase decât tot-d'auna atunci când se amestecă cu primejdia patriei; că de i s'a urât atât cu naţiunea şi poporul în cât voeşte, fără ca nimeni să i-o ceară,

www.dacoromanica.ro

să-şi lase dregătoria sa, cel puţin să lase nevătămată şi curată libertatea de care tot-d'auna ţara s'a bucurat, d'a-şi alege prinţ şi să păstreze neclintite drepturile ţărei de la St. Andreiu, regele Ungariei, pe care au jurat el cu toţii cei-l'alţi prinţi şi nobili a le păzi. Bathori răspunse necăjit la această solie „că el nu vrea să umble de pe placul al-„tora, ci de pe al său." Ducând Francisc Theke acest răspuns la deputaţi, aceştia desperaţi şi îngroziţi de ceea ce păţise Iojica, nu mai îndrăsniră a sta împotrivă şi, plecându-se împrejurărilor, se hotărâră a asculta nedreapta poruncă a prinţului şi a consuma ast-fel prin învoirea lor mişeleasca trădare de ţară a lui Bathori. Senatorii mai întâiu, apoi cei mari şi cei-l'alţi deputaţi ai staturilor făcura jurământ lui Rudolf mai mult din buză de cât din inimă.

După aceea comisarii împăratului, în numele lui, jurara paza drepturilor Transilvaniei. Exemplare ale jurămintelor şi copia învoirei între Sigismund şi cesarul s'au pus în păstrare la Sibiu şi un exemplâr din jurământul Transilvanilor se trimise împăratului. Intr'acest chip Ardealul fu trădat Austriei.

XXIX

Magnaţii şi nobilii căutară atunci să capete o răsplată a laşităţei lor. Ei trimiseră la Sigismund pe Francisc Theke şi pe Albert Lüveg, jude din Sibiu, ca să-l roage să scoată din temniţă pe Iojica, un om aşa de însemnat şi care se rudea cu cele mai d'intâiu familii, chiar şi cu a prinţului; că, de a făcut vre-o crimă, să fie judecat în calea legii; şi că Sigismund nu se cade să nesocotească aşa pe faţă libertatea nobililor, adăogind că ei stau gata a chiezăşui pentru Iojica. La acestea Sigismund răspunse că acum Iojica e în puterea comisarilor împărteşti, cărora le-a dat ţara şi puterea d'a face dreptate.

Chiar în noaptea aceea târziu Christofor Kereszturi porunci să scoată pe Iojica din casa unde era arestat. Acesta, urcându-se în trăsură, faţă cu Eustaţie Guylasi, zice: *„Iată*

www.dacoromanica.ro

prețul prieteniei regilor!" Atunci Kereszturi îl dete în mâna lui Bartholomeu Petz, care se întorcea la împăratul. Acesta-l duse la închisoare în Szathmar. Toată averea lui Iojica fu confiscată. Se găsiră la dânsul niște cupe de argint, pe care Iojica pusese să sape aceste cuvinte, presimțirea soartei ce aștepta; *„Tu nu m'ai înălțat atât, Dumnezeul meu, de cât ca să mă faci să caz de mai sus!"*

XXX

Predarea Ardealului de Sigismund în mâna Austriei fu peste voia, nu numai a locuitorilor din țară, ci încă și a acelor ce se aflau expatriați. Știm că între aceștia era și cardinalul Andreiu Bathori care petrecea în Polonia. El se credea firește a fi chemat a moșteni tronul după Sigismund și află cu părere de rău că acesta, după ce l'a prigonit, l'a isgonit din țară și i-a răpit averea, acum îi răpește și sperarea ce avea d'a se urca într'o zi pe tronul Ardealului. El scrise o scrisoare lui Sigismund, care firește avu puțin efect; apoi îndrăzni să intre în Ardeal ca să facă vre-o mișcare; dar, găsind pe Nemți întemeiați, se văzu silit a eși îndată; alergă în grabă la regele Poloniei și știind că împăratul nemțesc era să dea Ardealul în stăpânirea archiducelui Maximilian, ce păstra încă titlul de rege al Poloniei, se sili cu aceasta cât putu spre a întărâta pe craiul Poloniei asupra împăratului și a fratelui lui. „Nu e destul, „îi zise el, pentru casa Austriei, care crede că tot îi este „iertat, d'a călca toate tractatele și d'a vrea să usurpeze „toate coroanele; ea întrebuințează astăzi nu puterea, ci „siretenia și înșelătoria cea mai meșteșugită spre a des„puia niște prinți vecini aliați ai Poloniei. Ambiția „ei e pricina că astă-zi toată Ungaria geme sub jugul pă„gânilor; acolo va ajunge și Transilvania, de nu se va „grăbi a lua armele spre a înfrâna dorințele ambițioase ale „unei familii a cărei lăcomie n'are margini."

Nunciul Papei, ce se afla atunci la curtea Vienei, aflând

www.dacoromanica.ro

de proectele cardinalului, povățui pe curtea Austriei ca archiducele Maximilian să lepede titlul ce încă purta de *Regè al Poloniei,* ca prin această satisfacție dată Polonilor să-i îndatoreze a nu lăsa pe cardinalul Bathori să facă turburări în Ungaria. Dar craiul Poloniei nu sta atunci a sprijini pretențiile cardinalului Andreiu. El se gătia pentru nesocotita și nenorocita expediție ce făcu în anul acela în Suedia. E știut că, moștenind după moartea tatălui său crăia Suediei, el nemulțumise poporul acestei țări, voind, de pe sfaturile cele rele ale iesuiților, să silească pe acest popor protestant a primi legea catolică. Țara atunci să răsculă, puind în capul guvernului pe Carol, ducele de Sudermania, unchiul craiului Sigismund.

XXXI

Până a nu se depărta din Transilvania, Sigismund Bathori trimise cu o ambasadă solemnă pe Sarmasagi la Mihaiu-Vodă în țara Românească, despre care aflase că s'a turburat foarte primind vestea abdicării sale în favoarea împăratului. El îi trimise scrisori în cari îi scria că ar fi vrut să-i trimită pe Bocskai; dar find-că comisarii cesarului sunt acolea, el are trebuință de dânsul, și pentru aceea îi trimite în loc pe Sarmasagi, ca pe cel mai credincios al casei sale pe care l'ar fi putut trimite, și că dorește ca Mihaiu să aibă toată încrederea într'însul. Afară din aceste scrisori prin zisul deputat făcu cunoscut lui Mihaiu-Vodă că el nu voește a lăsa Transilvania fără sperare de a se mai întoarce, dar că crede că presența sa poate să atâte pe părinții creștini a lua armele în contra Turcilor, toți împreună și de odată; că crede iar că, fiind de față, mult mai bine va putea înlesni toate pregătirile de bani și armii și câte trebue la războiu, de cât lucrând prin deputați; iar dacă nu va isbuti a atâța, a împinge, a arma pe creștini în contra Turcilor, precum dorește, va lucra atunci a așeza o pace generală între toți creștinii si barbarii, pace care, după asigurarea lui, va coprinde și țara Românească. Tot

www.dacoromanica.ro

atunci el răspunse la cererea ce Mihaiu-Vodă îi făcuse mai înainte d'a-l ajuta spre a coprinde Moldova şi-i spuse prin Sarmasagi că-l povăţueşte să stea liniştit, căci atât Papa cât şi împăratul sunt hotărâti a opri ori-ce răsboiu între Munteni, Moldoveni şi Poloni, intrând la nevoe în mijloc spre a-i împăciui.

Ilusiile cu care se hrănea sau pe care numai le arăta Bathori erau cu totul copilăreşti. Depărtat de tron putea el oare să aibă mai multă influenţă în Europa de cât când era pe tron, strălucind de gloria biruinţelor sale? Stavila care oprea legătura creştină d'a isbuti era temerea tuturor stăpânilor Europei despre ambiţia şi mărirea casei austriace. Popoarele Europei nu voia să-şi verse sângele, banii şi sudoarea lor pentru un răsboiu al cărui câştig era să fie pentru Austria. De atunci existenţa Turciei se privea ca necesară ecuilibrului european, ca o stavilă naturală ambiţiei Austriei. Iată pricina pentru care Polonia, Franţa şi Englitera, nu numai că nu voiră a intra în legătură în contra Turcilor, ba încă ajutară pe aceştia căutând a le dobândi pacea, când îi văzu căzuţi în grea nevoie. Chipul cu care Austria luă în mână Transilvania şi abdicarea prin înşelare a lui Bathori, măriră în Europa şi mai mult dreptele temeri despre nesăţioasa ambiţie a curţii austriace.

XXXII

Intr'aceea Sigismund se gătea a pleca spre Silesia. El nu luă pe soţia lui cu dânsul, de care hotărâse a se despărţi, ci o lăsă ca să cârmuiască tronul împreună cu comisarii împăratului. In 17 Maiu, el ajunse la Zaurin, care din neîngrijirea Turcilor, de curând căzuse prin apucare fără de veste, în mâna oastei împăratului. Archiducele Mathei veni acolo a doua zi să întâlnească pe Bathori cu un cortegiu pompos. După o şedere de trei zile, în care Nemţii se siliră cât putură să facă pe Bathori a-şi petrece vremea prin turnire şi alte plăceri, se duseră amândoi la

www.dacoromanica.ro

Viena şi apoi la Breslau şi în toate locurile fură primiţi cu cea mai mare cinste, după poruncile într'adins ale împăratului. Pe la sfârşitul lui Iunie, Sigismund se duse la Oppein şi Ratibor, unde ambasadorii împăratului îl instalară în noul său sătuleţ. Petrecerea lui Bathori în Austria produse un entusiasm pregătit de curte, care ţintea a-şi acoperi machinaţiile cu care îl despuiase de tron. Austriacii urcau până în slava cerului această lepădare mărinimoasă a lui Sigismund de un tron întărit prin atâtea isbânzi strălucite. Triumful lui Bathori asupra lui însuşi, ziceau că este mai presus de biruinţele ce până atunci străluciseră viaţa sa. Toate artele se întrecură spre a consâmţi memoria acestui eveniment. Vestitul Sadeler, zugrav împărătesc, din porunca lui Rudolf, făcu portretul prinţului şi-l împodobi cu figuri alegorice privitoare la abdicarea lui. Se vedea o ancoră de care se ţineau trei coroane cu această devisă: *Scio cui credidi.* Aceste coroane arătau Transilvania, Moldavia si Valachia pe care Bathori le dase împăratului, pe aceste două însă numai cu numele: de desubtul portretului se săpase felurite versuri.

In ţările străine mai întâi nimeni nu voia a crede lepădarea lui Sigismund de tron. Oamenii ambiţioşi se mirau cum să-şi părăsească el ast-fel ţara şi tronul. Toţi cei cu minte nu se puteau domiri cum el, domn stăpânitor, să râvnească după o pălărie de cardinal. Abdicarea, lor li se părea un amestec de mărinimie şi de slăbiciune, mai mult un capriciu de cât o faptă cumpănită şi serioasă. Din aceasta, se putea lesne bănui că mâne poate acest om uşure, ascultător de alt capriciu sau la alte inspiraţii contrarie, se va căi şi va lucra cu totul în contra faptei de acum.

XXXIII

Vestea preîacerilor din Transilvania şi ambasada lui Sarmasagi turbură foarte pe Mihaiu-Vodă. Singur, isolat, ţintă a vrăjmăşiei Turcilor, Polonilor, cari tocmai a-

www.dacoromanica.ro

tunci înoiră pacea cu Turcii, a Tătarilor şi a lui Ieremiá Movilă, lipsit de bani şi mijloace pentru a ţine o oştire mare în picioare ca să se apere dinaintea atâtor duşmani puternici, până aci el îşi răzimase spatele şi armele de Transilvania. Prin aceea numai că această ţară pica sub stăpânire Austriei, Mihaiu-Vodă cu ţara, trebui să cază sub înfluenţa acestei împărăţii chiar şi dacă Sigismund nu ar fi tratat pentru Valachia, lăsând Austriei, drepturile de protecţie dobândite de dânsul. Mihaiu nu putea tare lesne să nesocotească această dare, care n'avea nimic serios în sine, de vreme ce vitejiile sale rupsese tractatul de la Maiu 1595: dar putea el oare, aflându-se înconjurat de atâţi duşmani sigur că Turcii căutau prilej a reîncepe răsboiul, să se strice acum cu Austria? El văzu că proectul său asupra Transilvaniei se nimiceşte, că sperarea sa cea iubită de a coprinde Moldova trebue amânată de o camdată; el începu să creadă că alăturându-se pe lângă împărăţia Austriei, va putea isbuti a face pe aceasta să înţeleagă importanţa d'a organisa şi d'a întemeia un stat Românesc mare şi puternic sub proectoratul ei şi care să ţie sabia şi bulevardul ei şi al creştinătăţei despre orient. Credea însă şi mai mult în sine însuşi. El nu părăsi proiectele sale, ci amână numai îndeplinirea lor.

Spre a arăta bună-voinţa sa către împăratul, se grăbi a trimite către comisarii împărteşti în Ardeal doi soli, pe Ilie Cacaci săcuiul şi pe Petre Armeanul, ca să le spună că, după plecarea lui Sigismund, el nu ştie ce să facă şi în cine să se rezime, neavând bani de ajuns spre a plăti oştirea trebuincioasă la răsboiu; că neştiind ce au de gând să facă cesarul şi comisarii, a trimis ca să-i întrebe de-i pot înainta bani acum, sau dacă se îndatorează a plăti mai pe urmă banii ce el va lua împrumut, zălogind averea lui; că spre a se înţelege de toate aceste, s'ar fi dus însuşi la dânşii, dar că n'a putut, fiind-că îşi scrântise un umăr la vânătoare, căzând de pe cal. Comisarii gândiră că cu orice preţ trebuie a ţine în partea Austriei pe acest îndrăsneţ

www.dacoromanica.ro

și întreprinzător războinic; și, spre a nu-l supăra și a nu-l sili să treacă la dușman, îi răspunseră să aibă puțină răbdare și să fie sigur că toate se vor încheia de pe dorințele sale; că despre toate acestea, ei se vor înțelege prin oameni aleși sau însiși vor veni la dânsul; că îndată ce prințul Maximilian, ce se așteaptă să vină, va sosi, el nu va uita nimic din cele de trebuință spre a-l apăra și a-l întări în puteri, ci încă-i va trămite și cinstiri mari, care vor crește și înălța mărirea lui. Mihaiu-Vodă aștepta câtă-va vreme, dar văzând că archiducele Maximilian nu-i mai sosește, trimise cu o nouă solie pe spătarul Radu și pe logofătul Miriște, ca să arate comisarilor că el nu mai poate aștepta și le cere un răspuns hotărât. Ambii comisari împărătești, episcopul de Veitzen și Isvanfi, ținând svat cu unii din cei mai însemnați al Transilvaniei și lăsând oameni aleși spre a purta trebile Ardealului în lipsa lor, plecară înșiși spre a veni la Mihai-Vodă în țara Românească, luând cu sine pe Gaspar Corniș și pe Pangratie Senneyi, cunoscuți bine lui Mihaiu din deosebite ambasade ce avură la dânsul. Luând pe la Sibiu și Brașov, ei trecură munții pe la Rucăr și ajunseră la Târgoviște peste șeapte zile după plecarea lor din Alba-Iulia. Aflându-se tot bolnav, Mihaiu trimise înaintea lor pe fiul său Pătrașcu cu mai mult de trei mii soldați și-i aduse cu mare cinste în Târgoviște. Conferințele se prelungiră trei zile și se încheiară cu un tractat în coprinderea următoare:

XXXIV

„Mihaiu, Voevodul țărei Românești și svetnicul Maes-„tății Sale Impărătești și Crăiești etc., din preună cu Ef-„timie mitropolitul Târgoviștei, vornicul Dumitru, banul „Mihalcea, clucerul Radu, logofătul Teodor, vistierul An-„dronake, spătarul Negru, logofătul Miriște, banul Calotă, „svetnicii lui și representanți ai țării Românești, sunt ho-„tărâți să-și unească țara lor cu coroana Ungariei. Spre „acest sfârșit, înțelegându-se cu vrednicul de cinste Ște-

www.dacoromanica.ro

„fan Szuhay, episcop de Veitzen și prefect al camerei „ungurești de la Presburg și cu prea strălucitul Nicolae „Istvanfi de Kisaszon-falva, propalatinul regatului Unga- „riei și căpitan al cetății Œdenburg, legați plenipotențiari „și comisari împărătești în Transilvania și în țara Ro- „mânească, a încheiat cele următoare:

„1. Împăratul se îndatorează a da leafă la 5000 soldați „d'ai lui Mihaiu; cât pentru alți 5000 călărime și pedestrime „ce cere Mihaiu, comisarii să se silească a face ca îm- „păratul sau să-i trimeată oaste, sau să dea leafă pentru „ținerea și armarea lor, însă vara leafă întreagă și iearna „pe jumătate. Afară de aceasta, având Mihaiu nevoe abso- „lută de un mai mare ajutor, împăratul sau, în numele lui „arhiducele Maximilian se îndatorează a-i veni în ajutor „cu oștile Ardealului și din alte părți. Asemenea și Mihaiu „se îndatorează d'a se sili să respingă mereu pe Turci din „partea locului și de a merge în ajutorul Transilvaniei și „a părților vecine ale Ungariei, când nevoia va porunci.

„2. Mihaiu și fiul său Pătrașcu și toți următorii lor în li- „nie dreaptă bărbătească să stăpânească țara Românească „cu toate veniturile, drepturile și hotarele ei, ca vasali ai „imperiului, fără a plăti vre un alt tribut decât să dea în „tot anul la împărăție un dar de cinste după voia și alege- rea sa.

„Moșiile cumpărate de Mihaiu și fiul său cu banii lor să „fie ale lor și să aibă voe d'a face cu dânsele ori ce le va „plăcea.

„3. Intâmplându-se ca Mihaiu și Pătrașcu să moară fără „moștenitori, Măria Sa împăratul să aibă a întări pe dom- „nul ce se va alege prin învoirea obștească a boierilor, sta- „turilor și rândurile țării.

„Măria Sa va da domnului, ori-care va fi, în Ungaria sau „în Transilvania, o cetate cu venituri îndestule spre ține- rea lui.

„4. Făcătorii de rele și desertorii cari din țara Romă-

www.dacoromanica.ro

„nească trec în Transilvania și Ungaria, să se poată prinde „și aduce înapoi.

„5. Negutătorii din țara Românească vor avea liber co„merciul cu Transilvania, fără însă a vătăma privilegiile „cetăților slobode din această țară. In țara Românească „negotul va fi liber, plătind taxa hotărâtă.

„6. Religia și biserica română să fie libere, ocrotite și „neatinse de nimeni.

„7. Nuncii și ambasadorii ce domnul țării va trimite la „împăratul sau la ducele Maximilian să aibă îndată au„dientă și să fie tratați după cum cere cuviința.

„Acest tractat s'a încheiat în 9 Iunie 1598, în biserica St. Nicolae din Târgoviște."

XXXV.

In aceeași zi (la9 Iunie), înainte de încheerea tractatului, Mihaiu-Vodă, în aceeași biserică a Sântului Nicolae, depuse jurământul de credința lui Rudolf II și urmașilor lui, și după dânsul jură mitropolitul Eftimie și toți boierii.

Până a nu pleca din țara Românească, comisarii deteră domnului prețul de 17,500 florinți de Ungaria, pentru pregatirile de războiu; zece mii florinți îi plătiră în monetă și pentru ceilalți șapte mii, Mihaiu-Vodă primi un inel cu un mare diamant și alte trei-zeci și șapte diamante mai mici.

Acest tratat a fost mult lăudat de unii din istorici. Țara Românească singură, zis'au ei, nu putea să-și păstreze neatârnarea sa; cum putea dar face mai bine decât a se închina Austriei cu așa favoritoare condiții? Alăturându-se de Austria, Românii din țara Românească se alăturau de o dată și de atâția Români frați ai lor din Transilvania, Banat și din părțile orientale ale Ungariei. Moldovenii încă n'ar fi întârziat a se lipi de Austria cu aceleași condiții cu Muntenii. Prin lipirea cu Austria, Românii încetau d'a face parte din orientaul barbar și se uneau cu apusul

www.dacoromanica.ro

luminat şi astfel sporeau şi ei iute în calea civilisaţiei. Incet cu încet, împrejurările ajutând, Românii sub ocrotirea Austriei se întăreau şi dobândind unitatea naţională, dobândeau putinţa d'a câştiga cu vreme neatârnarea lor şi intrau în toate drepturile naturale ale naţiilor. Toate aceste consideraţii sunt frumoase şi ar fi fost şi adevărate, dacă din norocire, sinceritatea s'ar putea afla vr'odată în învoirile făcute între o parte slabă şi alta mai puternică, care este tot-d'auna plecată a abusa de puterea şi de protecţia ei; dacă firea împărăţiilor care sunt nişte adunături de staturi şi naţii fără nici o asemănare şi legătură între ele, strânse şi ţinute la o laltă într'un stat numai prin silă, s'ar putea învoi cu idea naţionalităţei şi a independenţii naţiilor. Austria dar ar fi abusat de protecţia ei, aceia ce ar fi silit pe Români a se arunca din nou în braţele Turcilor, spre a scăpa de Nemţi, după cum făcuseră în vremea lui Mircea spre a scăpa de Unguri. Apoi chinuiţi de Turci, ar fi ajuns fireşte acolo unde au ajuns, a se arunca în braţele Ruşilor, spre a scăpa de Turci, pentru ca un veac după aceea să se arunce iar în braţele Turcilor, spre a scăpa de protectoratul împilător al Muscalilor. Oscilaţii nenorocite dar neapărate, când un stat mic se află între altele mai mari şi smâncit de dânsele. Aceasta este soarta nenorocită a naţiilor care se bizuesc în străini, iar nu în ele însile; astfel a fost şi va fi soarta ţărilor Române, câtă vreme nu se vor împuternici prin unitatea naţională. Străinul într'o ţară e totdeauna vătămător unei naţii şi facerile lui de bine chiar sunt rele mari.

Intr'acest tractat mai vedem cum că Mihaiu-Vodă ţinti încă a face tronul ereditar şi a întemeia o dinastie. Mulţi din voevozii noştri cei mari, înaintea şi în urma lui Mihaiu-Vodă, visară ereditatea şi, printr'o fatalitate minunată, acest vis făcu să se stingă cu sunet moştenirea lor. Mircea cel bătrân visă ereditate şi până nu muri, avu durerea să vază pe numeroşii săi fii legiuiţi şi bastarzi, sfâşiind ţara prin pretenţiile lor la tronul de la care tatăl lor îi gonia.

www.dacoromanica.ro

Neagoe Basarab visă ereditate şi pretenţia fiului său d'a domni răsculă ţara şi o aruncă în nişte războaie civile şi într'o anarhie grozavă care dete prilej Turcilor a face ţara paşalâc; ea ar fi şi perit, dacă din nenorocire nu-şi alegea domn pe Radul de la Afumaţi, care o mântui, iar fiul lui Neagoe-Vodă muri pribeag şi în ticăloşie la Constantinopole. Mihaiu-Vodă visă ereditate şi fiul său muri expatriat în pământ străin fără a-şi mai vedea ţara după moartea tatălui său. Şerban Cantacuzino visă ereditate şi bău otravă vărsată de chiar rudele sale de aproape, iar fiul său rătăci isgonit în ţară străină. Brâncoveanu-Vodă visă ereditate şi, până a nu muri, văzu capetele a câte patru fii ai săi rostogolindu-se la picioarele sale, tăiate de sabie turcească; pretenţie nebună într'adevăr d'a întemeia stabilitatea unei dinastii într'un pământ ce se mişcă şi se cufundă în mijlocul furtunelor dese ce din afară îl cutreeră, în mijlocul unor oameni ce lesne se prefac şi se schimbă! Moldovenii începură statul lor prin ereditatea domniei, dar îndată caracterul nestatornic al poporului, îi aduse a face domnii după alegere. La un popor cu un caracter schimbător şi nestatornic trebue instituţii în analogie cu firea sa, care să reguleze această nestatornicie, fără a pretinde d'a o înăbuşi. Un asemenea popor are trebuinţă de instituţii libere, alegătoare, republicane.

XXXVI.

Coprinderea Transilvaniei de Austriaci şi tractatul lui Mihaiu cu dânşii supărară foarte pe Turci şi-i hotărâră a nu suferi aceasta şi a se oşti din nou asupra Transilvaniei şi a ţării Româneşti, până ele se aflau încă în ameţeala acelor prefaceri de stăpânire. Satârgi Mehmet-Paşa, al doullea vizir, ce se afla în Ungaria, primi porunca a intra în Transilvania şi paşii de pe marginea Dunării trebuiră a-şi împreuna puterile spre a năvăli în ţara Românească. Mihaiu, împuternicit prin ajutorul ce luase de la împărat, se

www.dacoromanica.ro

pregătea acum a face o nouă campanie cu Turcii, când o întâmplare neprevăzută de nimeni, curmă proiectele sale, aruncă Ungaria, Transilvania și Valachia în valuri noue, și în sfârșit deschide calea așa mult dorită de inima lui.

In palatul din Ratibor în Silesia, Bathori, în loc de acea liniște filosofică de care-și făcuse o icoană așa de încântătoare, găsi neplăcuta uniformitate a unei vieți fără lucru și urâtul stăpâni inima sa.

Ca toți domnitorii cari de bună voe se pogorâse de pe scaun, el se hotărâse a o face stăpânit fiind de ambiția de a minuna lumea prin despretul măririlor omenești și printr'o faptă neobicinuită. Dar de îndată ce acest minut trecu, el începu a dori de pe tronul perdut. In mijlocul plăcerilor din Ratibor, trăind o viață molatică, fără trebi din lăuntru, fără griji din afară, i se făcu dor de larma taberilor și de acel cort deschis, în care aerul bătea în toate părțile. Fiindcă din putere și din gloria militară nu prețuise decât vanitatea lor, trufia lui suferea acum, căci n'avea cui da destule porunci; inima lui ofta după războaiele care hrăneau dragostea d'a auzi pe toți slăvind numele lui. El începu a blestema acum în zadar și târziu pe acei ce-l sfătuiră la această lepădare a tronului, rușinoasă și pricinuitoare de atâtea nenorociri și, cu aceiași ușurință cu care venise în Ratibor, gândi să se întoarcă în Ardeal. Insă mai întâiu ispiti dacă spiritele din Transilvania îi sunt spre favoare și adresă o scrisoare unchiului său Ștefan Bocskai, printr'un trimis înadins, expuindu-i ca un copil urâtul ce-l coprinsese și rugându-l prin jurăminte ca să lucreze pentru dânsul să poată scăpa din acel grozav exiliu. In Transilvania, cârmuirea comisarilor împăratului și oare-care prefaceri ce ei încercară a introduce, nemulțumise pe acei aspri magnați unguri cari de atâta vreme învățaseră a urî pe nemți. Ei erau atunci foarte îngrijați de amenințările Turcilor din Banat, ca să nu năvălească fără veste asupra-le, fără ca ei să fie gata de împotrivire. De vreme ce Maximilian archiducele era hotărât a lua stăpânirea Transilva-

www.dacoromanica.ro

niei, magnații trimiseră la dânsul să-l roage a veni cât mai în grab cu oaste ca să ia guvernul țării și s'o apere de dușman. Dar Maximilian, încurcat în războiul din Ungaria, da zi peste zi, și nici el nu venea nici oaste nu trimetea. Locuitorii Transilvaniei, îngrijați fiindcă nu-și îndeplinește făgăduelile făcute când i s'a închitat Ardealul, începură a cârti asupra Impăratului. Bocskai cârtea mai mult decât toți, părându-i rău că, prin abdicarea nepotului său Bathori, perduse toată importanța și puterea ce avea în țară. Când primi scrisoarea lui Sigismund, el o comunică episcopului de Transilvania, Naprasdi, oposant al guvernului împărătesc și care avea de prieten pe Lupul Cornis, unul din cei mai însemnați săcui, și în înțelegere cu dânsul, răspunse lui Sigismund ca să fie plin de speranță, fiindcă ei lucrează pentru dânsul și să se grăbească a veni în Transilvania.

XXXVII.

Cum primi Bathori această scrisoare, fără a mai întârzia, începu a se găti de plecare. Temându-se ca duhovnicul său părintele Carilio, al cărui zel pentru Austria îi era acum cunoscut, aducându-și aminte cu câtă înfocare îl povățuise a se lepăda de tron, să nu-i aducă vre'o împiedicare se gândi a-l trămite la împăratul ca să-i arate că sorocul când trebuia a i se plăti pensia hotărâtă a trecut și încă n'a primit nimic; și tot deodată să-l roage ca să i se adaoge în stăpânirea sa Lactemișul, moșiea doamnei Maria Marica, fosta soție a lui Vratislau Prenestein, vicar de Boemia, care avea un frumos și mare palat ce se zicea că seamănă cu vestitul palat Pitti din Florența, sau vre un alt loc frumos de locuit, plângându-se că în statul lui nu are casă de locuință care să-i placă. Părintele Carilio plecă și în puține zile se întoarse dobândind ambele cereri de la Impărat. Dar Sigismund nu așteptase întoarcerea lui și, puține zile după plecare-i, însoțit numai de doi inși și îmbrăcat, după cum zic unii, călugărește, se porni pe ascuns din Ratibor și, lă-

www.dacoromanica.ro

sând drumul mare spre a nu cădea în cursele lui Maximilian, se îndreptă pe altă cale mai lungă pe lângă hotarul Poloniei şi, în timp de noapte, ajunse fără veste la Cluj în Transilvania, în 20 ale lunii lui August. Indată ce sosi, se îndreptă către Mihaiu Katonai, ce era prefect al oraşului, carele îi spuse că şi soţia lui se afla sosită cu o zi înainte în oraş, spre a aştepta venirea arhiducelui ce acum era în Casovia, şi trimisese o mie de călăreţi spre a o însoţi în Germania. El porunci să meargă la dânsa să-i spună că a sosit şi s'o salute în numele lui. Principesa se afla la biserică făcându-şi rugăciunea când i se aduse această veste neaşteptată ce o miră şi o turbură foarte. Ea răspunse că îndată ce se va săvârşi slujba bisericei, nu leapădă o convorbire faţă cu marturi. Sigismund pe dată ce se întâlni cu soţia lui, simţind cât de mult ea-i va fi de trebuinţă în acele împrejurări, trase spre sine cu mângâieri prefăcute şi cu făgăduieli pe acea sărmană femee, lipsită de svat şi de ajutor, pe care atât o nesocotise şi o urgisese mai 'nainte. Dup'aceea, fără întârziere, porni pe Benedict Macedi şi pe Ştefan Lazăr, cap al soldaţilor palatului, care avea cheile cetăţii, la Alba-Iulia, unde intrară fără de a afla comisarii împăratului şi duseră la Bocskai scrisoarea lui Bathori. Acesta chiar în noaptea aceea, luând cu sine o trupă de soldaţi, se duce la cortul lui Gaspar Corniş, ce se afla tăbărât lângă Sebeş cu oastea ţării adunată pentru apărarea despre Turci, şi-i vesteşte sosirea lui Sigismund la Cluj cu soţia lui şi-l îndeamnă prin cuvinte scurte şi aspre a-l recunoaşte de print. Corniş, după oare-care îndoire şi ameninţări ale lui Bocskai, se învoi. Moise Săcuiul (Szekeli) trase îndată pe săcuii ce alcătuiau cea mai mare parte din oştire în conspiraţie, făgăduindu-le libertatea. Exemplul acestora trase şi pe celelalte oşti care recunoscură de cap pe Bocskai. Comisarii împărăteşti, părăsiţi de oşti şi de Corniş, trimiseră cărţi cetăţilor săseşti şi la Clujani spre a le aduce aminte jurământul făcut împăratului. Ei trimiseră şi lui Maximilian trei plicuri de scrisori tot într'un fel, ca să-i zică

www.dacoromanica.ro

să grăbească a veni până nu va apuca dușmanul a se întări. Dar aceste scrisori n'avură noroc a merge la adresa lor. Un plic ce se încredințase unui Gheorghe Palatici fu dat de acesta lui Bocskai ca să-i atragă favoarea. Altul se luă de la Nicolae Hanol, pe când acest curier își schimba calul la Turda, cu mare primejdie a vieții sale. Iar al treilea, Ioan Marin raguzanul ce-l ducea, trădat fiind de soții săi italieni, fu silit a-l înghiți, când în vremea nopții aprozii, bănuind ce a avea cu sine, îi înconjurară casa și umblau a sparge ușile spre a intra.

A doua zi din zi de dimineață Bocskai eși din tabără cu Cornis și se duse la deputații împăratului de le arătară scrisorile lui Sigismund ce îi chiamă la dânsul. Aceștia răspunseră că vremea îi va svătui. Bocskai atunci puse pază la palatul unde se afla comisarii și, întorcându-se în tabără, chemă o adunare, unde se plânse de Nemți că sunt grei și scumpi, că nu trimiseră până atunci nici oștiri, nici bani, nici ajutoare; că Maximilian nu îndrăznește să vină în provincie; până în acea zi ei fuseră purtați de deputați cu nădejdii zadarnice; că nu trebue a mai aștepta nimic de la dânșii; că dușmanii sunt în arme, primejdia de față. Nevoia e neapărată de a-și întoarce dorințele asupra acelui print pe care mila dumnezeească îl adusese îndărăt și că trebuie a-i da înapoi sceptrul. Toți aclamară aceste cuvinte, urară ani mulți și fericiți printului și trimiseră deputați la Cluj spre a-l felicta. Deputații cesarului fură aspru păziți.

XXXVIII.

Sigismund, după ce primi jurământul locuitorilor Clușului, trămise în toate părțile în Transilvania spre a înștiința pe popor de sosirea lui. Toți se supuseră; Sașii numai stătură în cumpănă cât-va. Ei ziceau că nu pot a-i face jurământul din pricină că tot el le poruncise d'a jura împăratului și că mai 'nainte trebuia să-i deslege de acel jurământ. Cetatea Oradia mare, ce era comandantă de George Kiral,

www.dacoromanica.ro

rămase singură de nu voia a se supune lui Sigismund şi a călca jurământul făcut împăratului.

In 22 August Sigismund scrise archiducelui Maximilian, carele era în cale ca să vină în Transilvania, cum că văzînd însuşi cu ochii că principatele Oppeln şi Ratibor ce i se dedese spre compensaţie pentru Transilvania şi Valachia, erau de o valoare mult mai neînsemnată decât ceea ce i se arătase, aflase de cuviinţă pentru aceste drepte şi puternice cuvinte, a se întoarce în ţara sa; că acum e stăpân peste Cluş, capitala Transilvaniei; că e hotărât a se sili cât va putea ca să păstreze ce e al său, împotriva ori căruia ar năvăli asupră-i. De aceea roagă pe Maximilian d'a nu-şi mai urma înainte călătoria, ca să nu-l pună în reaua nevoe d'a se apăra şi d'a supăra pe cei ce caută a-i îndatora; că în orice chip el este hotărât a cruţa totdauna şi a căuta, după cum se cade, cinstea şi protecţia împăratului şi a casei Austriei, d'a respecta sfânta împărăţie, după cum totdauna a urmat, şi d'a sprijini interesele ei pe cât îi va sta în putinţă.

După aceea, Sigismund se duse la Turda cu soţia lui, unde convocă dieta şi trimise cărţi poruncitoare, iscălite de dânsul şi de soţia lui, la comisarii cesarului, ameninţându-i că-i va aduce cu sila de nu vor voi să vină de voe. Pentru aceea comisarii, însoţiţi de o trupă de călăreţi, fură aduşi la Turda şi după cinci zile de la sosirea lor, Sigismund îi chemă dinainte-i şi, depărtând orice martor afară de soţia lui, le zise cu vorbe prefăcute că este tare mâhnit că a supărat pe cesarul prin întoarcerea sa din Silesia, dar că a fost silit fără voe a o face, căci locul acolo nu-i era plăcut ca locuinţă; că păstrează încă cesarului vechia sa credinţă, numai acesta să nu-i facă războiu şi Maximilian să nu caute a-l goni din ţară; că el crede că n'are a se teme de una ca aceasta de la nişte prinţi aşa de buni şi de înţelepţi; dar că, dacă din întâmplare va vedea că pregătesc împotrivă-i vre-o vrăjmăşie, atunci va aduna şi dânsul puterile sale şi ale altor prinţi şi se va pregăti de apărare. Apoi făgădui

www.dacoromanica.ro

comisarilor că-i va libera îndată ce supușii săi îi vor fi iertat. Intr'aceea Maximilian, ce sosise la Casovia, prinse câteva care ale prințului Transilvaniei ce veneau din Silesia încărcate cu mult aur în bani și bucăți, precum și cu alte lucruri prețioase și în care erau și mulți oameni din suita prințului. Maximilian duse aceste care în orașul cel mai apropiat. Cum află aceasta, Sigismund declară că nu va da drumul comisarilor până ce nu i se va întoarce carele. Din aceasta începură vorbe mai aspre între dânsul și curtea Austriei. El striga tare împotrivă-i, acusând-o că a întrebuințat rău credința sa cea lesne și încrederea sa. La aceste cuvinte casa Austriei răspunse tare că Sigismund adaogă obrăznicia pe lângă viclenia sa.

XXXIX.

Reurcarea pe tron a lui Bathori, ca și abdicarea lui, trebui să fie fatală unui om ce-l slujise cu atâta credință și fu jertfit de dânsul cu o cruzime atât de vicleană. Iojica, cum știm, zăcea în închisoare la Szathmar, când împăratul, turbat de mânie că Sigismund îi răpise Transilvania, voi să-și răsbune asupra cuiva și să înfrâneze cu aceasta pe împrotivnicii Transilvaniei. El trimise îndată la Szathmar pe Ion Marin, dalmat din Saguza, ca să omoare pe Ștefan Iojica. Acesta, ce fusese rudit cu Iojica, temându-se a nu fi acusat că s'a purtat nelegiuit cu un așa mare om, vru să-l judece, chemă vre-o câțiva inși spre a-l judeca, pârându-l că a pretins la domnia Transilvaniei și că e vinovat în contra suveranului căci a atâțat pe cei mari și pe popor și a voit să dobândească o țară ce împăratul o hotărâse lui Maximilian. Iojica suferi cu multă mărinimie nedreptatea soartei lui; el despretui orice apărare, nu primi nici advocat, nici voi a resturna multe cuvinte mincinoase și nedrepte ale părei; el nu voi a cere nici de la judecători, nici de la împărat revisia procesului. Fu dar osândit la moarte. Singură femeea lui, ce era și ea româncă, fostă doamnă în țara Românească,

www.dacoromanica.ro

făcu oarecare rugăciuni și ispitiri zadarnice pentru a mântui pe soțul ei. Osânditul fu mai târziu pus la casnă; apoi îl duseră la poarta cetății, unde după ce rosti câteva cuvinte spre apărarea sa și ceru după obiceiu iertăciune de la mulțimea adunată, fu isbit cu securea de un turc robit; capul i se rostogoli la pământ. S'a băgat de seamă că Iojica fu omorât în aceiași lună și zi când, cu patru ani mai înainte, prin inspirația lui, a lui Gesti și Bocskai, se sugrumară Baltazar Bathori și Wolfgang Kowatzius. El fu înmormântat fără nici o cinste într'o biserică din cetățue și d'abia acoperit cu pământ, ceea ce văzând un prieten al lui Iojica, ceru voie căpitanului din Szathmar ca să-l îngroape după cuviință. Astfel fu sfârșitul acestui bărbat, unul din cei mai mari ai Românilor din Ardeal. Dacă norocirea ar fi ajutat meritul și ambiția lui, el ar fi ajuns să domnească în patria lui și soarta fraților săi Români ar fi fost cu totul alta. Vina lui fu că dori independența patriei sale. El peri nevinovat și ucis fără de lege de Austria, căci ea n'avea drept asupră-i, nefiind supusul ei, vina ce i se imputa nefiind săvârșită înainte ca Austria să fi ocupat Ardealul. Averea sa fu confiscată de împărăție. Lăsară numai soției sale și junelui său fiu câmpul Grindu, spre a putea suferi amărăciunea stării de față și a îndulci dorul stării trecute. Vremea însă întoarse o parte mare din moșiile lui Iojica la fiul său. Urmașii drepți ai lui Iojica și până azi se ținu în bună stare și treaptă, dar, cu totul deosebiți de strămbunul lor, ei trădară naționalitatea română pentru a îmbrățișa pe cea maghiară și trădară și pe aceasta, dându-se cu totul în partida casei Austriei, dușmana Ungariei și ucigașea strămbunului lor.

XL.

Se auzi atunci că al doilea vizir Mehmet-Satârgi-Pașa se apropie de hotarele Transilvaniei, că împresurase Cianadul și-l luase, după ce bătuse pe comandantul cetății Francisc Lugaci și ostile sale; că într'o alergătură coprinse

www.dacoromanica.ro

se Aradul și Naglaciul, care fuseseră părăsite de oștile împărătești, și că acum se îndreaptă spre Oradia. Sigismund expedui la Satârgi pe Mateiu Borbeli, cerând să-i trimită patru deputați la Lipova ca să trateze d'o alianță. El făgăduí încă cum că de vor voi Turcii, le va da în mână pe deputații împăratului numai să facă pace. Dar Satârgi îi răspunse a se adresa la Constantinopole de voește a contracta alianța. Acest răspuns spăimântă pe Sigismund și, văzând că alt chip de cât a căuta să se împace cu împăratul nu este, începu a trata mai cu omenire pe deputați și porni la Casovia către Maximilian pe Gavril Heller și pe Luca Transmerici cetățeni din Cluș, spre a pipăi gândurile arhiducelui. Deputații îi aduseră cuvinte blânde de la Maximilian și făgăduiala d'ai întoarce carele și oamenii prinși, de va da drumul deputaților până în nouă zile. Sigismund, vesel de acest răspuns neașteptat, se grăbi de trimise pe deputați la Casovia, lângă Maximilian, pe care-l găsiră greu bolnav.

E învederat că Austria în acel moment, când Turcii cu o nouă furie se pornise spre bătaie, nu îndrăznea a deschide războiu și că prefera mijloace pacinice de învoire. Această încredințare încuragie pe Sigismund d'a porni la Praga pe episcopul Albei, Napradi și pe Ștefan Bocskai, împreună și cu comitele Sigismund de la Torre, care fu însărcinat a trece de la Praga în Roma la Papa Clement. Deputații erau însărcinați d'a cere reînoirea aliantei de la 1594.

Sigismund trimise într'aceeași vreme pe Ștefan Bodoni la Mihaiu-Vodă, de care simția cât are trebuință Transilvania, ca să-l roage a încheia un tractat de alianță și tot deodată să-i ceară și un ajutor de oaste împotriva gloatei turcești ce înainta spre a pustii Transilvania. Mihaiu-Vodă se temu că de nu va primi alianța lui Sigismund și de nu i-ar sta în ajutor, l'ar putea sili pe acesta a se arunca în brațele Turcilor, aceea ce ar fi fost o mare primejdie pentru țara Românească, căci Turcii o ar fi putut isbi din partea Dunării și din partea munților. Pentru țara Românească

www.dacoromanica.ro

lupta cu o armie ce vine despre Dunăre e peste putință de nu va putea a se rezima pe munți. Alianța Transilvaniei în ăst cas îi este dar neapărată. Mihaiu știa apoi că împăratul căuta împăciuire cu Sigismund; de aceea nu se îndoi a primi alianța, puind condiție cu jurământ că pe câtă vreme Sigismund va sta pe tron nu va lăsa pe Turci să intre în acea țară. Această condiție primindu-se, Mihaiu-Vodă spuse lui Sigismund că nu va putea primi rugăciunea ce-i face ca să vină însuși într'ajutor din pricină că însuși e amenințat de Turci din partea Dunării, dar la trebuință îi va trimite oricât ajutor va putea. Fără multă întârziere Mihaiu-Vodă trimise lui Sigismund trei mii voinici archebusieri pedeștri, învestiți ungurește, toți într'o formă și 590 călăreți cazaci cu palos, arc și archebusă, puindu-le cap pe aga Leca. Ei sosiră în Clus, unde era adunată armata lui Sigismund ce priveghia mișcările Turcilor care băteau Oradia.

XLI.

Hafiz-Ahmet-Pașa fostul beiler-beiu în Bosna, ce se afla de curând numit pașă la Vidin, însărcinat d'a apăra și a strejui țărmurile Dunărei, primise poruncă să se unească cu Mehmet-Pașa de la Silistra ca să năvălească în țara Românească. Mihaiu-Vodă, aflând aceste gătiri ale Turcilor, își strânse oștirile și le porni spre Nicopole, unde se puseră a pândi pe Hafiz-Pașa, care împreună cu Ramazan-Zadeh, beiu de Adana, și cu alți reizi ce i se dedese în ajutor, eși din Vidin și luă calea Rusciucului și Silistrei spre a se uni cu Mehmet-Pașa. Când ajunse Hafiz-Pașa în câmpia Senaudin lângă Nicopole, la satul Chiselești, vornicul Dimu sau Dumitru, capul oștirei române, se prefăcu că e însărcinat de Mihaiu spre a trata de pace și, sub pretext că aduce carăle cu tributul, el apropie de tabăra turcească tunurile sale acoperite cu postav roșu; 20.000 Români deteră de odată și fără veste năvală asupra Turcilor ce erau d'abia 3000; foarte puțini din aceștia stând împotrivă, toți deteră dosul și scăpară în Târnovița. Vornicul Dimu se în-

www.dacoromanica.ro

toarse la Mihaiu cu două tunuri luate din acea isbândă. Mihaiu trecu atunci cu toată oastea sa Dunărea mai presus de Nicopole și întâmpină pe Hafiz-Pașa, care, cu oștî ce căpătase din Dobrogea și Zagre, în număr de 13.000, venea să-și răsbune învingerea. Mihaiu-Vodă isbește de față pe Turci, îi birue, îi împrăștie, le coprinde tunurile și toată tabăra. Spun că în această învingere Hafiz-Ahmet-Pașa, perdu tot, încă și hainele sale și turbanul, și că Mihaiu, vrând să-și râdă de dânsul, îmbrăcă o babă bătrână cu hainele și cu turbanul pașii și o arătă armiei sale, zicând: „Iată Serdarul; l'am prins; cel puțin nu e de„osebire dela unul până la altul"; și râdea zicând acestea. Mihaiu-Vodă se apucă apoi a bate cu tunurile cetatea Nicopolei și Sâmbătă, 10 Septembrie, dete un asalt mare, dar nu putu intra în cetate, căci Turcii zideau noaptea aceea ce spărgeau Românii ziua. După ce mai șezu Mihaiu-Vodă acolo trei zile, arseră orașul și plenuiră țara împrejur, apoi purcese cu toată oastea în sus spre Vidin. Sangiacul ce rămăsese acolo trimise de grab de strânse toți Turcii din ținutul Vidinului și dete de știre și beiului din Baia de-i veniră oști într'ajutor și eși întru întâmpinarea lui Mihaiu-Vodă în șesul Vidinului. Răsboiul ținu tare și multă vreme; în cea de apoi, fură biruiți Turcii, cu multă peire a lor; puțini scăpară în cetate, cei-l'alți fură tăiați, goniți, risipiți. In goana ce dete Turcilor Mihaiu, carele după obicei se afla în fruntea oștilor, căutând a se bate singur ca un soldat, precum făceau eroii vechimei, învăpăiat de bărbăția sa fără să simță, se văzu singur, răsletit de oamenii săi. O ceată de Turci văzându-l, se întoarseră cu mare furie asupră-i; Mihaiu se apără vitejește, ucide vr'o câți-va din dușmani, când un turc cu sulița o împontișă asupra lui și i-o înfipse puțin în pântece. Dar domnul, văzând primejdia, se grăbi a apuca sulița cu amândouă mânile sale de fer și caută în toate părțile ca să-i vină cine-va din boeri în ajutor să-l scape de peire. Alți boeri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescu și frate-său Stroe stolnicul, cari

www.dacoromanica.ro

grăbiră de tăiară capul turcului și pe cele-l'alte sotii ale lui, și mântuiră pe domnul lor, care le fu tot-d'auna recunoscător pentru bărbăția ce ei arătară atunci.

După această bătălie șezu Mihaiu-Vodă sub cetate zece zile deplin, arzând împrejur toată marginea tării turcești; apoi, cu oștile și cu toată dobânda, plecă spre a trece Dunărea pe la Rușava în țară. Insă când fură oștile jumătate trecute, se lăsă un vânt cu vifor pe Dunăre, încât fu silită cea-l'altă jumătate din urmă a aștepta zece zile până se potoli vântul, în care vreme oștirea a tot plenuit și ars țara turcească împrejur. După aceia trecu și ea și se adunară în 5 Noembrie; iar domnul cu toți boerii se întoarse la scaun în Târgoviște. El aduse în țară 16 mii creștini de ambe sexe din Bulgaria cu averea lor, pe care-i așeză în țară, dându-le pământuri spre a umplea locurile pustiite de Turci. Apoi, cum ajunse în capitală, trămise în dar lui Bathori din dobânda lui, pe fratele pașii de Anatolia ce-l prinsese în bătaie, un steag mare aurit cu o coroană de argint poleit și un hanger turcesc într'o teacă de aur.

XLII

Aceste strălucite isbânzi ale lui Mihaiu-Vodă spăimântară pe Turcii ce se luptau în Ungaria și deteră curagiu creștinilor. Satârgi-Mehmet-Pașa, care, după cum știm, cu o puternică oaste prin săpături de mine și dese asalturi bătea Oradia-mare, ce era vitejește apărată de locuitori, îndată ce află veste că trei castele mici din Ungaria picase în mâna Nemților, că Buda e asediată și în sfârșit că Mihaiu-Vodă a bătut pe Hafiz-Pașa, se ridică cu oștirea sa și se retrase spre Solnoc. Sigismund Bathori se întoarse la Cluj, unde licențiе oștirea și plecă cu principesa în preumblare prin țară, răsuflând atunci de temerea ce avusese des pre Turci; începu însă a-i fi frică ca nu cumva împăratul, folosindu-se de învingerea Turcilor, mai sigur și mai liber în mișcările sale, să voiască a-i impune acum aspre condi-

www.dacoromanica.ro

ții; din nou începu a se căi că s'a urcat pe tron și scrise deputaților săi la Praga ca să caute cel puțin a dobândi să i se adauge pe lângă principatele Oppeln și Ratibor, ținutul Kremmer în Moravia, cu o pensie de 50.000 scuzi de aur și amnistia despre revoluția aceasta a Transilvaniei. In vreme ce ambasadorii săi lucrau cu inimă la Praga și isbutiră până în sfârșit a dobândi condiții foarte favorabile de la împăratul și astfel cum nu se așteptau a dobândi, partida contrarie Austriei, care acum era foarte mare în Transilvania, lucra mai cu grabă, folosindu-se de ori-ce sgomot care făcea pe Sigismund a-și schimba părerea, arătându-i neîncetat că tractatul lui cu împăratul este o mare ocară pentru dânsul și va fi o pată vecinică pentru familia lui; că din prinț suveran a ajuns rob al Austriei; că de va pune în îndeplinire un asemenea tractat nedrept, să se teamă de viața lui, și că în sfârșit Transilvania are să se afle în primejdie d'a fi năpădită de Turci, cari nu vor îngădui nici odată pe casa Austriei să stăpânească această țară. Ei ziceau că țara e ostenită de războiu și că singura mântuire pentru dânsa e alianță cu Turcii. Dar fiindcă Sigismund are legături prin jurământ cu Mihaiu-Vodă d'a nu se deslipi de împăratul și d'a nu face alianță cu Turcul, e bine ca Sigismund să abdice în favoarea vărului său, cardinalul Bathori pe care să-l cheme din exil; ei încheiau făcându-i un tablou îngrozitor de primejdia la care se expunea însuși și de nenorocirile care vor împovăra patria sa, jurându-l să primească mai bine dragostea rudelor sale de cât jugul nesuferit al casei austriace.

Aceste poveți la auzia adesea Sigismund dela cei ce-l înconjurau; aceasta i le scria din Polonia și cumnatul său hatmanul Zamoisky. Un iesuit anume Kabosi isbuti în sfârșit a îndupleca pe Sigismund ca să cheme din Polonia pe vărul său cardinalul Andrei Bathori. Acesta, cum i se vesti că poate a se întoarce în Transilvania unde-l așteaptă un tron, merse la Craiova de luă svatul regelui Poloniei și al lui Zamoisky și apoi sub haine de negutător, ajunse în

www.dacoromanica.ro

Transilvania, în luna lui Februarie 1599 și merse la Sibiiu, unde se afla Sigismund cu soția, sosiți din preumblarea lor princiară, și unde, fiind la hotarul țării Românești, Mihaiu-Vodă trimisese boieri ca să-l complimenteze.

XLIII

Sigismund primi foarte bine pe cardinalul și-i arătă multă dragoste; el vărsă multe lacrimi îmbrățișându-l, crezând cu aceasta să șteargă aducerea aminte a trecutului; se umili fără demnitate înaintea dușmanului său; îl rugă să-i erte nebunia ce făcuse, împins de svaturi rele și oarba patimă ce-l pornise a face atâta rău familiei sale; îl jură în numele lui Dumnezeu ca să primească, ca o ștergere a acelei ocări, această deschisă destăinuire ce face și a nu păstra despre aceea nici o mânie. Cardinalul, stăpânit de dorința de a se urca pe tron, închise în inima sa pentru un minut toată dușmănia sa împotriva fătarnicului său văr și răspunse la fățărnicia lui cu asemenea fățărnicie și cu semne de dragoste. Ei plecară împreună la Alba-Iulia, unde Sigismund, spre a trage mai mult prietesugul și încrederea vărului său, îl opri să șeadă în casa lui. Văzându-i în toate zilele preumblându-se împreună într'aceeași trăsură și arătându-și atâta dragoste, se minunau toți oamenii cum acești dușmani de atâția ani începuse de o dată a se iubi atât demult. Sigismund se invoi cu cardinalul ca acesta să-i plătească în tot anul 24,000 scuzi de aur, să-i dea în stăpânire cetatea Bistrița cu pământul său și a zecea parte din venit, precum și alte cetăți mai mici și venituri. Apoi ambii plecară la adunarea dietei ce se convocase la Medias, în luna lui Martie. Acilea mai întâiu se revocă osânda împotriva isgoniților din țară. Cardinalul și cu partisanii săi căpătară iarăș cu cinste rangul și avuția lor, făcându-se întru aceasta un edict prin care se poruncea ca toți cari au vr'un exemplar din actul de osândă făcut înainte, să-l aducă guvernului spre a fi arse, sub pedeapsă de o gloabă

www.dacoromanica.ro

de 200 scuzi de aur pentru acela care va călca această poruncă. Se propuse apoi dietei să se aleagă cardinalul de prinț al Transilvaniei și toat ănoblimea ungurească grăbea cât putea această alegere. Sigismund ținu, în treaba aceasta, un lung cuvânt în limba ungurească. El vorbi mult despre slujbele ce cardinalul a făcut creștinătății și despre faptele cele mari ce tatăl lui Ștefan făcuse în vremi de pace și de răsboiu.

Vorbi încă și mai mult de tot ce el însuși făcuse pentru binele statului și, după ce a arătat primejdiile în care era Transilvania, zise că, vrând a o feri de toate acele calamități, nu vede alt mijloc mai bun și mai lesne de cât să pună pe cardinal în locul său, dându-i sarcina cârmuirei, ce el nu se mai simte în stare a o purta.

„Cunoașteți, adăogi el, și primejdiile în care m'am aflat „m'au învățat că noi avem de o potrivă a ne teme de pu„terea ambilor împărați, vecinii noștri, în contra cărora am „avut a ține atâtea războaie. Este peste putință să ne bucu„răm de pace de nu vom găsi mijloace d'a cruța într'ace„eași vreme pe amândoi acești stăpânitori. Unchiul meu, „politic iscusit precât și căpitan viteaz, de mai multe ori „mi-a zis'o, când eram copil; dar dacă n'am urmat acele „svaturi înțelepte, voiu cel puțin să dreg toate relele ce ne„socotința mea a făcut și să las locul vărului meu, care „singur numai poate priveghia la păstrarea acestei pro„vincii și a-i aduce pacea. El are curagiu și statornicie și „se bucură de o sănătate desăvârșită. Slujbele cele mari „ce a adus la ambele împărății îl fac a fi cinstit de dânsele „și el are încă de prieten de aproape pe regele Poloniei, „acest puternic vecin, în cât ori cum s'ar întoarce trebile, „domnia acestui prinț va fi fericită. Transilvania, sleită și „ostenită de atâta pierderi, are trebuință de pace și numai „cardinalul o poate economisi cu ambele împărății vecine. „Polonia și Moldavia, care au mare credit la Poartă, fiind „în interesele noastre, va fi lesne a ține pacea cu Turcul „și nici despre partea împăratului nu e mai greu; acest

www.dacoromanica.ro

„print n'are a se plânge de cardinalul, care apoi are pro-„tecția Papei și, când curtea Romei va primi alegerea sa, „împăratul nu va mai îndrăzni nici a mișca.

„Cât pentru mine, adaose el, sunt bolnăvicios. Părul meu „cel alb, cu toate că sunt într'o vârstă puțin înaintată și „boalele ce simt în trupul meu, mă silesc a lăsa cârmuirea „statului. Insuflețit d'un adevărat zel pentru patria mea, las „de bună voe sceptrul la un om care are puterile trebuin-„ciouse ale spiritului și ale trupului spre a purta această „sarcină. Abdicarea mea nu e fără exemplu. Carol al V-lea „și vre-o câți-va alți regi a căror aducere aminte va fi tot-„d'auna vrednică de cinste, după ce multă vreme și de pre „legi au cârmuit popoarele lor, au preferit mântuirea pa-„triei lor la interesele lor particulare și s'au depărtat de „bună voie de grijile cârmuirei".

După aceea, el acordă o amnistie generală despre trecut și puse pe toți deputații, oameni obicinuiți din cele trecute a primi toate poruncile cu supunere și răbdare de jurară credință cardinalului. Acesta după ce făcu și el jurământ deputaților, mulțumind lui Bathori și la toți deputații țării, trimise îndată pe unul din ofițerii lui la Poartă ca să capete o trecere liberă pentru ambasadorii săi, cari să trateze cu Sultanul.

Acest trimis căpătă de la Turci haină de mătase țesută cu aur, după cum se obicinuește, și fu însărcinat a spune stăpânului său că poate până în cele patru următoare luni să trimită pe ministrii și darurile lui.

Această revoluție din Transilvania fu privită de Români ca un complot pentru peirea lor și a domnului lor. Chronicele românești acusă cu acrime viclenia făcută de Sigismund abdicând în favoarea cardinalului, numai ca să poată face pace cu Turcii, de la care el era oprit prin jurământul făcut lui Mihaiu, și prin aceasta să-l înșele. Cea d'întâiu abdicare a lui Sigismund silise pe Mihaiu-Vodă a se închina Nemților și întărâtă pe Turci asupra-i, și când, primejduindu-se a se supăra pe Nemți Mihaiu-Vodă primise alianță cu

www.dacoromanica.ro

Sigismund, acesta prin a doua abdicare, da țara în mâna Turcilor, Polonilor și lui Ieremia-Vodă, coaliție dușmană de moarte lui Mihaiu-Vodă, care acum punea în primejdie mare și țara și tronul său.

Drept aceea cum află Mihaiu-Vodă de noua revoluție a Transilvaniei, el puse mâna pe sabie.

XLIV

Este un fapt învederat că Bălcescu, dând acestei a treia cărți din «Istoria Românilor sub Mihaiu-Vodă-Viteazul» titlul de «*Robirea Țăranului*», a avut de gând să tracteze într'însa mai pre larg despre actul de organizațiune socială, care poartă numele de *Așezământul lui Mihaiu-Viteazul*, și despre care el a vorbit cam în treacăt în disertațiunea sa «*Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele Române, în deosebite timpuri*», tipărită în *Magazinul istoric pentru Dacia*, din anul 1848.

Se vede că timpul sau lipsa de documente în străinătate, unde se afla nu i-au permis a îndeplini această a sa dorință. Noi însă am socotit că cititorul frumoasei și instructivei sale scrieri va afla plăcere și folos, regăsind aci, alături cu partea din scriere ce-i era consacrată în mintea autorului, noțiunile de istorie socială a țăranului român, pe care Bălcescu le adunase cu vreo opt ani mai 'nainte. De aceea reproducem porțiunea din numita disertațiune în care se coprinde *Așezământul memorabil al lui Mihaiu-Viteazul*. Ea va forma ca și un ultim capitol, adaos la această a treia carte a istorici lui Mihaiu-Vodă.

Nota editorului.

Deosebirea ce se vede în starea muncitorilor plugari între mai multe popoare își are pricina în instituțiile ce cârmuiesc proprietatea. Unele popoare au primit împărțirea pământului în propietăți private, în vreme ce altele au păstrat principiu că tot pământul este al Statului. Este cunoscut că Românii ca și Grecii, Fenicienii și Çatarginesii, adoptaseră pe cel d'întâu și-l întrebuințară la toate coloniile lor. El este astăzi comun la toate popoarele europene. Cel d'al doilea s'a adoptat mai de obște în Asia. S'a găsit asemeni la Peruvieni, Mexicani, în mai multe din insulele Sudului și la popoarele din lăuntrul Africei. Mai mulți se

www.dacoromanica.ro

învoiesc a zice că pricina acestui deosebit obiceiu este că cele d'întâiu societati s'au așezat prin colonisație, în vreme ce cele d'al doilea s'au format prin concuistă. Imprejurările care deosebesc aceste două moduri de organisație socială sunt coloniștii ce se expatriază ca să dobândească pacea, libertatea sau buna stare materială ce le lipsesc în locul lor de naștere, sunt agricultori și alcătuesc o adunare de familii sau asociații egale, care firește că împart pământul coprins în părți, și la toată familia, poate și la tot insul se dă o parte. De sunt oare-care împotrivire de la locuitorii acelui pământ, ei nu-i robesc, și se mulțumesc numai a coprinde locul ce le trebuie, trăind sub legile sale și gata a primi de cetățeni pe cei vechi locuitori. Popoarele concuerante însă, supuse fiind neapărat unui cap războinic, îndrăznet și învestit cu o putere nemărginită, sunt mai adesea straine agriculturii. Ele se mulțumesc mai bine a cere de la supușii lor productele pamântului, decât a le dobândi prin înțelegerea și silințele lor. Despotismul dar este sufletul concuistei, după cum egalitatea este sufletul colonisației.

Dupa aceste considerații generale nu ne mai îndoim că Romanii, colonisând Dacia, au împărțit, după obiceiul lor, pamântul între coloniști. Navalirile barbarilor în aceasta provincie nu putură vătăma acest obiceiu, căci barbarii, dupa cum știm, au fost mai mult trecători prin acest loc. Pe lângă acestea, ei erau cu totul străini agriculturei. Ei nici nu atingea plugul, zice Ammian Marcellin. Coloniștii dar, ramânând singuri a se îndeletnici cu agricultura, putura a-și păstra obiceiurile străbune, caci, deși înconjurați și coprinși de barbari, ei nu avură nici un amestec cu dânșii, dupa cum o marturisește Gibbon. Mulți încă dintre acești coloniști nu avură a suferi nimic de barbari, căci, retragându-se în Carpați, ei își păstrară libertatea lor; de unde, când barbarii mai slabiră, ei se pogorâră ca niște alți Pelasgi, se întinsera cu încetul în câmpie și își redobândira locurile stramoșești. Astfel în veacul al XIII fami-

www.dacoromanica.ro

lia Negru, suverană Fagăraș, își mută capitala în Câmpulung; și după o jumătate de veac în urmă, familia Dragoș, suverană în Maramureș, se coborî în Moldova.

Unii din istoriografii noștrii, necăutând prin'o critică sănătoasa a se orienta prin întunericul, ce din mulțimea fabulelor acoperă începutul istoriei noastre, precum al tuturor popoarelor vechi și noi, s'au plecat a crede că Radu-Negru în Țara Românească și Bogdan-Dragoș în Moldova au fost niște concurenți ce au coprins aceste țări și le-au împopulat, găsindu-le pustii. D'acii s'au întemeiat a zice că tot pământul a fost proprietate a Statului și că împărțirea lui în proprietăți private a urmat prin voința și dăruirea stăpânitorului. Nouă această părere ni-se pare rătăcita Mai întâiu, că încă înainte de 1290, epocă când cronicele și chrisoavele pun venirea Radului-Negru-Voevod, se aflau prinți români, între cari, la 1247, unul numit Linoiu și altul Seneslau, a căror stapânire Bela IV, regele Ungariei, o întărește în diploma prin care dă banatului Severinului cavalerilor Ierusalimului. Al doilea că, de ar fi fost Țara-Românească pustie în acea epocă, cum se putea ea împopula în câți-va ani atât de mult, încât chiar de la 1330 Românii să poată sprijini lupte așa crâncene, mai întâiu cu Ungurii și apoi cu Turcii? Asemenea și Moldavia, cum ar fi putut fi pustie, când știm că în veacul al XII și al XIII, în acea țară înfloriau mai multe republice vestite, precum Bârladul, Cetatea-Albă, Galații, Chilia, Hotinul și Tighina? Noi dar găsim adevărată părerea obștescei adunări a Moldaviei de la 1817, care, chemată fiind a deslega această întrebare, a dovedit, prin citații de istorici și acte ale domnilor, că Moldova era locuită la venirea lui Dragoș, că pământul era împărțit în proprietăți private și că locurile domnești era numai *locurile de pustiu*, adică cele ce nu se stăpâneau de nimeni din nepomenit veac, *branistile domnești* și *locurile târgurilor.*

Dacă Radu-Negru și Bogdan-Dragoș au găsit țările populate, ei n'au putut fi concueranți, căci niște stăpânitori

www.dacoromanica.ro

de staturi așa mici ca Făgărașul și Maramureșul, nu putea să aibă destulă putere spre a coprinde asemenea provincii. De n'au venit ca concueranți, ei n'au putut robi, n'au putut desposeda un popor întreg, ci dimpotrivă au trebuit să respecte obiceiurile lui, după cum istoria lămurit ne spune că au respectat pe ale banatului Craiovei. Feudalitatea dar nu se putu introduce în țări cu acești domni. Munții erau mai populați și tot locuitorul a trebuit să-și aibă moșia sa. Acum încă cei mai mulți moșneni se află la munți. Câmpia, care din apăsarea năvălirei barbarilor pe alocurea rămăsese pustie, trebue să fie rămas pe seama statului, formând aceia ce la Romani se numea *ager publicus*. Din aceste locuri domnii făceau danii. Ele însă au trebuit să fie puține la număr, căci curând dupa aceia, vedem pe domni a fi siliți să cumpere moșii de la moșneni spre a le face danie vre unui boier sau a înzestra vr'o mănăstire. Câmpia trebui în urmă să se împopuleze, și mai cu seamă la 1320 sub Mihaiu 1-iu Basarab, când năvălirile Turcilor în Thracia siliră pe mulți din Românii Misiilor a trece în țara Românească. Asemenea și în Moldova proprietarii câmpiei sau ai țării-de-jos și-au adus coloni din țara-de-sus cum și din alte țări vecine de i-au așezat pe moșiile lor. Atunci stapânul pământului făcu trei părți din domenul său, din care două le împărți în părți mici pe la coloniștii săi și cea-l'altă fu cultivată de aceștia în folosul lui, prin mijlocul *clăcii*, adică a unui număr de zile de lucru.

Dar în starea de atârnare și de supunere desăvârșită în care se aflau cultivatorii, săraci, și dezarmați dinaintea stăpânului lor răsboinic care avea puterea în mâna, și care era propietar absolut nu numai peste pământ dar și peste tot ce slujea a-l exploata, dinaintea stăpânului, de la care ei aveau hrana din toate zilele, ei erau foarte slaji și peste puțin se văzură siliți a subscrie la legile cele mai aspre. Mai curând sau mai târziu le luă și libertatea și-i făcu *robi ai pământului*. Astfel a urmat în toată Europa, astfel a trebuit să urmeze și la noi, căci robia este o consecuență

www.dacoromanica.ro

neapărată a sistemei de clacă; ea în tot-d'a-una a însoţit'o sau a venit îndată după dânsa. La început însă erau puţini la număr aceşti nenorociţi, cea mai mare parte a populaţiei fiind moşneni sau răzeşi. Curând însă despoedarea acestora începu a se face, numărul lor a se împuţina din zi în zi şi moşioarele lor a se concentra în proprietăţi mari. Interesul, nevoia şi sila conlucrară la aceasta.

Interesul, căci proprietarii cei mari, dobândind de la stăpânitori dreptul de scutire de dăjdii pentru satele lor şi toată greutatea statului rămânând numai pe moşneni, mulţi dintr'aceştia, spre a scăpa de tirania guvernului şi spre a se bucura de folosurile ce le da scutirea dăjdielór şi protecţia unui stăpân puternic, preferiră a se vinde ei cu moşiile lor pe un preţ foarte uşor.

Nevoia, căci îndată ce libertatea ţărilor fu ameninţată de naţiile vecine, moşnenii trebuiră să alerge s'o apere. Ei au apărat'o vitejeşte şi au mântuit'o. Dar, în vreme ce patria îşi păstra libertatea sa, ei o perdeau pe a lor. Un istoric modern a observat-o prea bine: „Aceste războaie, „zice Vaillant, au făcut să peară egalitatea din ţară. Bătrânul soldat, întorcându-se la casa sa, îşi găseşte femeea „plângând; fata sau feciorul ce a lăsat în leagăn a perit. „Sărac, căci s'a luptat numai pentru patrie, este silit a-şi „vinde ţarina sa, coliba sa; şi peste puţin, neputând alt-fel „a-şi plăti îndatoririle sale către stat, a se vinde şi pe sine-„şi; şi, în vreme ce până atunci boieri şi moşneni erau „numai războinici, se făcură războinici şi supuşi, cari se „prefăcură curând în boieri şi clăcaşi, adică stăpâni şi robi. „Aceasta este pentru ţara Românească, chiar şi pentru Mol „dova, resultatul a trei-zeci şi trei de ani de războiu a lui „Mircea I-iu". Studiul chrisoavelor ne-au făcut să cunoaştem că această observaţie e dreaptă. Intr'adevăr din zilele principilor războinici sau curând după dânşii se găsesc cele mai multe acte prin care moşnenii îşi vând moşiile sau

www.dacoromanica.ro

le sunt răpite de către stăpânitori şi boieri. Avem foarte multe exemple de asemenea acte [1]).

Cum-că *Sila* asemenea a contribuit mult spre despose-darea moşnenilor şi robirea lor, chrisoavele şi chronicile care împreună o mărturisesc, nu ne mai lasă să ne îndoim. In lauda ce un chronicar face domnului Constantin Duca-Voevod, zice: „că acest domn făcea dreptate tutulor şi mai „cu samă celor ce pârau pentru vecinătate nu-l da fie-cum „la vecinătate şi fără jurământ, ci mai cu dinadinsul răs-„pundea celuia ce avea nevoie de vecinătate, zicându-i: „pas de-ţi caută trei sau patru oameni jurători, cum n'a „fost nici tată-său, nici moşul său vecini de moşie aceluia „cine-l trăgea; şi aşa jurând îi da volnicie să fie slobod „în veci de vecinătate, că acum făcuse boerii obiceiu nou „de zicea: cu păcat este să-l robeşti pe frate-tău, căci pă-„gânii îşi cumpără robi pe bani şi în al şeaptelea an îi iar-„tă iară alţii şi mai curând le dau slobozenie; iară tu eşti „creştin, şi neluându-l pe bani şi fiind creştin ca şi tine, şi „tu în veci să-l vecineşti!" Cantemir asemenea mărturi-seşte: „că o parte din clăcaşi sunt din răzeşii care pentru „sărăcie şi-au vândut moşiile lor cele părinteşti şi i-au *si-lit cu strâmbătate* să primească jugul supunerii".

Chrisovul Clococenilor asemenea arată „că adesele tur-

[1]) Intre alte acte însemnăm şi unul dela Constantin Basarab-Voevod din 10 Iunie 1654, prin care întăreşte familiei *Buzeştilor* stăpânirea a 128 de moşii ce le avea parte rămase dela moşi strămoşi, parte cumpărate. Intre aceste din urmă figurează vre-o două-zeci cumparate de postelnicu Radu Buzescu de la moşneni în zilele lui Mihaiu-Voevod-Viteazul. «Aceste sate, zice chrisovul, au fost *knezi* (adică *domneşti slobozi*) şi cu moşiile lor de mai nainte vreme; apoi când au fost în zilele răposatului Mihaiu-Voevod, lét 7102, ei văzând atâta nevoie şi greutate pentru biruri şi n'au avut cu ce să se plătească de greutăţile lor, ci au venit la jupân «Radul-Clucerul Buzescul, fiind atunci vel-spătar, ei de a lor bună voie «şi s'au vândut, *vecini*, ei cu toţi fiii lor şi toate părţile lor de moşie «pe bani gata: însă Cârstea cu stânjeni 50, aspri 1875, Dan cu stânjeni «10 aspri 375 s. c. l.» Tot în acel act mai la vale se zice că un aspru umbla atunci cu doi bani.

www.dacoromanica.ro

„burări ale locurilor şi marea îmbelşugare a unora au fă-„cut pe cei mai mulţi din românii Transilvaniei *hobagi* sau „robi, precum în Valachia sunt *rumânii* şi în Moldavia *„vecini"*.

Aceste fură, după socotinţa noastră, pricinile care stinseră egalitatea străbună de drepturi şi de stare în ţările noastre şi formară acea monstruositate socială ca o ţară întreagă să robească la câţi-va particulari. O aristocraţie de bani sau de stare, singurul fel de aristocraţie ce a fost totdeauna în ţara noastră, se întocmi atunci. Puternică prin avuţiile sale, ea se organisă mai bine din zi în zi şi se întemeia pe robia gloatelor. Această robie nu putu însă fi complectă decât prea târziu, din pricina turburărilor ţărei care favorizau oare cât pe ţărani, dându-le prilej a răţăci dintr'o parte a ţării într'alta şi operând astfel o adesă strămutare în stări.

Mihaiu-Viteazul fu cel d'întâiu domn care legiui printr'un *aşezământ* al său că fie-care ţăran p'a cui moşie se va afla atunci, acolo să rămână *rumân vecinic*[1]). Acest act barbar, făcut de un prinţ ce a lucrat atâta pentru libertate, anevoie s'ar putea pricepe de n'am şti că aristocraţia, puternică atunci, a trebuit să silească la aceasta. De atunci se desăvârşi regimul feodal în ţara noastră. De atunci clăcaşii, transformaţi în robi, nu numai că urmară a se vinde împreună cu pământul, dar şi numele lor începu a se trece în actul vânzărei, deşi nu se puteau vinde deosebit de pământ, ca robii ţigani; de atunci proprietarul, murindu-i robul fără moştenitori, putea să-l moştenească; de atunci el putea să-i îndatoreze a munci cât va voi. Singurul drept

[1]) Despre acest *aşezământ* se pomeneşte în mai multe vechi chrisoave domneşti, din care vom cita unul de la Radu-Mihnea-Voevod, din anul 1613, unde se zice: «... aceşti rumâni mai sus zişi n'au fost apucat aşezământul lui Mihaiu-Voevod, la aceşti boeri mai sus zişi. Deci «Mihaiu-Voevod, domnia-sa aşa a fost făcut aşezământ atunci, cum care «pe unde va fi, acela să fie *rumân vecinic* unde se va afla: apoi domnia-mea am căutat şi am judecat cu toţi cinstiţii dregători ai domnieimele şi n'am vrut domnia-mea a strica aşezământul lui Mihaiu-Voevod...»

www.dacoromanica.ro

ce se da țăranului rob era ca stăpânul lui să nu-i poată răpi de pre voință banii, vitele și instrumentele de arătură și de a nu-l putea pedepsi decât corecțional, iar nu a-l omorî, căci făcând-o, se osândea ca un ucigaș, iar nevasta și copiii ucisului rămâneau liberi. Fără a ști când s'a desăvârșit sistemul feodal în Moldova, știm că pe acea vreme, aceleași obiceiuri erau și acolo. Legiuirile lui Vasile-Voevod din Moldova și ale lui Matei Basarab-Voevod din țara Românească mai întâri în urmă acest obiceiu, adăogind pentru proprietarul care ar primi un rob stăin pe moșia sa, o pedeapsă de două-spre-zece litre argint către stăpânire și două-zeci și patru către stăpânul acelui rob.

Așa *robia* fu răsplata claselor de sus ale societății către clasele de jos, care le-au hrănit, le-au respectat tot-d'auna, le-au păstrat în positia lor și au jertfit și muncă și bani și viață pentru patrie și libertate. De atunci, de la Mihaiu-Viteazul, țara se împărți în două tabere vrăjmașe, având interese împotrivite; de atunci încoace poporul se făcu nesimțitor la glasul domnului și al boierilor, nu mai vru a se jertfi pentru o patrie, unde nu i s'au lăsat drepturi și pentru o libertate de care el nu se poate bucura; și țara în loc a se realța, merse cu grăbire spre scădenie. Timpuri nenorocite o copleșiră în urmă.

. . . . . .

Să ne oprim însă aci, mai înainte ca fatalul *așezământ*, stors de nevoi lui Mihaiu-Vodă Viteazul și care, statornicind pe deplin în țară *robirea țăranului*, avea să stârpească isvoarele vii ale vieții românești, mai înainte ca el să fi dat prăpăstioasele sale roduri.

In faptele ce urmează vom vedea dar cea mai de pe urmă strălucire a poporului român, bucurându-se încă de conștiința cel puțin a libertății sale.

www.dacoromanica.ro

CARTEA IV

UNITATEA NAŢIONALĂ

(Aprilie 1599 — Iulie 1600)

I

Pe culmea cea mai înaltă a munţilor Carpaţi se întinde o ţară mândră şi bine-cuvântată între toate ţările semănate de Domnul pre pământ. Ea seamănă a fi un măreţ şi întins palat, cap d'operă de architectură, unde sunt adunate şi aşezate cu mândrie toate frumuseţile naturale ce împodobeşte cele-l'alte ţinuturi ale Europei, pe care ea ni le aduce aminte. Un brâu de munţi ocoleşte, precum zidul o cetate, toată această ţară şi dintr'însul, ici colea, se desfac, întinzându-se până în centrul ei ca nişte valuri proptitoare, mai multe şiruri de dealuri înalte şi frumoase, măreţe pedestaluri înverzite care varsă urnele lor de zăpadă peste văi şi peste lunci. Mai presus de acel brâu muntos se înalţă două piramide mari de munţi, cu crestetele încununate de o vecinică diademă de ninsoare, care ca doui uriaşi stau la ambele capete ale ţărei, cătând unul în faţa altuia. Păduri stufoase, în care ursul se preumblă în voie ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acelor munţi. Şi nu departe de aceste locuri, cari îţi aduc aminte natura ţărilor de miază-noapte, dai, ca la porţile Romei, peste câmpii arse şi văruite, unde bivolul dormitează a lene. Ast-

www.dacoromanica.ro

fel miaza-noapte și miaza-zi trăesc într'acest ținut alături una de alta și armonisând împreună. Aci steiarii, brazii și fagii trufași înalță capul lor spre cer; alături te afunzi într'o mare de grâu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul. Ori în-cotro te-i uita, vezi colori felurite ca un întins curcubeu și tabloul cel mai încântător farmecă vederea: stânci prapăstioase, munți uriași ale căror vârfuri mângâie nourii, păduri întunecoase lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gârle a căror limpede apă curge printre câmpiile înflorite, păraie repezi, care mugind goaznic se prăvălesc în cataracte printre acele amenințătoare stânci de piatră ce plac vederii și o spăimânt tot de-odată. Apoi în tot locul dai de râuri mari cu nume armonioase, ale căror unde port aurul. In pântecele acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tuteaoa, teluriul și în sfârșit metalul cel mai înbelșugat de cât toate, aurul, pe care îl vezi strălucind până și prin noroiul drumurilor.

Ast-fel este țara Ardealului.

Dar nu numai artistul și naturalistul, ci încă strategicul, politicul și archeologul au de multe a se minuna într'acest împodobit ținut. Cel d'intâiu va privi și va cerceta cu mirare această puternică și întinsă cetate naturală, scăparea neamurilor în epocele grele ale istoriei lumei. De ori unde vei veni, și să urci mult spre a ajunge la dânsa și nu poți pătrunde în ea fără de a fi străbatut cel puțin una din acele șeapte porți întărite de natură, lesne de apărat, foarte anevoie de coprins. Politicul va admira felurimea națiilor și a religiilor adunate din toate colțurile lumei pe acest pământ, unde Dumnezeu însuși pare a le fi chemat, întinzând dinaintea lor o masă așa de înbelșugată, cum și minunatele instituții democratice ce au ocrotit acești munți pe când despotismul le măturа din toata Europa. In sfârșit istoricul-archeolog va cerceta cu interes suvenirile și

www.dacoromanica.ro

rămăşiţele Dacilor, ale acelui viteaz şi nenorocit popor cea din urmă odraslă din acel neam minunat al Pelasgilor, care se arată la leagănul civilisaţiei tutulor popoarelor şi forma vârsta eroică a omenirei. El va întâlni încă la tot pasul urmele de uriaşi ale poporului roman, domnii lumei, căci Ardealul e cea mai frumoasă parte a Daciei fericite *(Dacia felix)*, draga ţară a Cesarilor.

Aci erau Apulum, Salinæ, Napoca, Patavium, Praetoria Augusta, Aquæ, Auraria, frumoase şi însemnate colonii romane, din care patru cu drept italic, şi cea mai vestită de cât toate, Sarmisegetusa Regia, capitala lui Decebal, numită apoi Ulpia Traiana, de ale cărei ruine plină e şi astăzi valea Haţegului.

Rămăşiţele templelor, basilicelor, apeductelor, băilor dau şi astă-zi puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsese Dacia sub Romani.

II

Dar nu ţinu nici două veacuri înflorirea Daciei şi împăratul Aurelian, la 274, îşi retrage legiunile dintr'însa şi o lasă în mânile Goţilor. D'aci înainte cumplite nevoi, în vreme de mai multe veacuri, copleşiră Dacia. Aflându-se în calea barbarilor, peste dânsa mai întâi se varsă acel îngrozitor potop, de neamuri, care îneacă toată Europa. După Goţi, Hunii cei groaznici, Gepezii, Avarii, Bulgarii, Pacinaţii, Comanii şi alţii trecură asupră-i până către sfârşitul veacului al IX-lea, dar fără a o putea însă pustii, fără a putea sili pe locuitorii ei să-şi părăsească patria. In acele vremi grele, Ardealul mai cu seamă fu scutitorul naţiei române. In munţii lui scăpară locuitorii ţărei Româneşti şi ai Moldovei, când se văzură năpădiţi de barbari, de unde, când se mai limpezea locul de duşmani, ei se coborau la şesuri către căminele lor cele vechi. Era atunci (în veacul al IX-lea), după căderea Avarilor, Dacia liberă şi, în vreme ce în Dacia inferioară se întemeia banatul Craiovei, în Dacia superioară se formau mai multe staturi române libere.

www.dacoromanica.ro

Pe la începutul veacului al X-lea domniau peste Ardeal, Banat și Bihar, românii Gelu, Menomorut și Gladi, când un nou neam barbar din Asia, Ungurii, năvăli asupră-le. Românii stătură puternic împotriva acestui nou potop. După două lungi războaie, ducele Ungurilor Arpad încă nu putu cuprinde Biharul țara lui Menomorut și tocmai după moartea acestuia, intră în stăpânirea ei cu drept de moștenire, fiindcă fiul său Zoltă luase în căsătorie pe fica ducelui Menomorut. Gelu, domnul Românilor din Ardeal, încă se împotrivi eroește ungurului Tuhutum și muri în bătaie de o moarte glorioasă pentru patria sa (904). „A-„tunci, zice cronica, Românii, văzând moartea domnului „lor, deteră mâna cu Ungurii de bună-voia lor și își ale-„seră domn pre Tuhutum, tatăl lui Horea."

Ast-fel Românii, nu învinși și coprinși fiind, dar printr'o unire politică, primiră pe Unguri în țara lor. Intr'acest chip după un războiu sângeros, intrară Ungurii și în Banat, unde domnia Gladiu.

La începutul domnirei Ungurilor soarta Românilor fu mai blândă. Ei își păstrară constituțiile lor provinciale cu ducii lor proprii; Românii erau atunci soți ai Ungurilor, iar nu supușii lor. Tot Ardealul nu încăpuse încă în stăpânirea Ungurilor, și pe lângă hotarele de miază-zi se aflau ducate cu totul libere, precum era cele ale Făgărașului, Omlașului și Mureșului. In cele-lalte părți ale Ardealului supuse Ungurior, aceștia erau foarte puțini; mai mult o armată de cât o populație. Afară de dânșii, se mai aflau atunci în Ardeal niște oarde ce locuia munții de către răsărit. Aceștia erau din acelaș neam, Săcuii ce se cred a fi rămașițe din oștile lui Atila. Ei erau împărțiți în scaune și aveau o organisație cu totul democratică.

Mai târziu, pe la 1143, o colonie germană veni în Ardeal chiemata fiind de craiul Gheiza II-lea și așezată de dânsul în pamântul numit crăiesc. Cu toți Ungurii, Săcuii și Sașii, tot Românii, deși mulți din ei trecuseră în vecinele principate, rămasera însa în mai mare număr în Ardeal și își

www.dacoromanica.ro

păstrară până în al XIII-lea veac, împreună cu simțimântul drepturilor de moșteni ai țărei, încă și multe drepturi, precum și pământurile lor. Dar din gelosie, națiile ce vecuiau cu dânșii într'aceiași țară, iar mai cu seamă de când ducii Ungurilor se urcară la vrednicia de regi și introduseră iobăgia, începură a trata pe Români ca un popor cuprins și, de pre dreptul cuprinderilor de pe atunci, îi despuiară de pământurile lor, spre a și le împărți între sine și a reduce pe moșnenii țărei la soarta de iobagi.

Românii nu suferiră în tăcere tirania și reducerea lor din stare de nație liberă la aceea a iobăgiei; dar norocul nu-i ajută și fie-care a lor răscoală nefericită îngreuia mai mulf jugul ce-i apăsa. Ast-fel încă din vremea lui Ștefan, craiul Ungariei, în Banat, Optiu nepotul ducelui Gladiu, văzând tendințele tiranice ale Ungurilor, chemă poporul la arme și după un înfricoșat făsboi, numai prin trădarea ginerelui său Cinad fu învins. Apoi mai târziu, când jugul ajunse și mai greu, Românii reduși acum toți în stare țărănească, se sculară în mai multe rânduri în veacul XII-lea, al XIII-lea și al XIV-lea. Istoria Ardealului și a Ungariei de pre acele timpuri e plină de așa numitele *răscoale țărănești* (tumultus rusticorum). Aceste răscoale nu erau numai ridicarea iobagului în contra stăpânului său, dar mai mult răscoala simțimântului național al unui popor chinuit de alt popor. De atunci ura neamurilor luă proporții mari și, în vreme ce această deosebire a sângelui slujia împilătorilor de pretext la tirania lor, în inima împilaților ea hrănia vecinic dorința de neatârnare.

III

Jugul Românilor în Ardeal se îngreuia nu numai din partea nobililor Unguri, ci încă și din partea popilor catolici. Era o întreită tiranie: religioasă, politică și socială. La 1366 Ludovic I-iu regele Ungariei dedese voe nobililor să stârpească de tot națiа română. Această cruntă prigonire ajunse atât de nesuferită, încât la 1437 Românii apu-

www.dacoromanica.ro

cară cu toţii armele împotriva tiranilor. Ei îşi aleseră povăţuitor pe Antonie Magnu. Ungurii chemară într'ajutor pe Săcui şi pe Saşi, se conjurară împreună şi făcură legături, spre apărarea comună şi stârpirea Românilor, întărind cu jurământ a lor legătură, în 17 Septembrie 1437. Această legătură o mai întăriră încă în 2 Februarie 1438 şi fu temelia constituţiei ce a domnit în Ardeal până la anul 1848. Dar ţăranii români, ajutaţi şi de puţinii nobili din neamul lor ce se mai păstrase, ţinură războiul mai bine de doi ani şi tocmai la 1439, căzând asupră-le toată puterea Ungariei, ei se liniştiră, după ce însă craiul Albert le dete libertatea de a se strămuta în ori-ce loc şi veri când le va place. Înălţarea Românului Ioan Huniad la guvernul Ungariei şi aceea a fiului său Matheiu la demnitatea de rege opri furia Ungurilor de asupra Românilor. Matheiu pedepsi încă cu crâncenie pe cerbicoşii nobili Unguri din Ardeal, rebelaţi în contră-i, sub pricinuire că nu vor a se supune la un craiu român. Voind să dea satisfacţiune cererilor poporului român, dela 1467 el îi scăpă de dijmele ce plătea la popii catolici şi-l apără de asupririle nobililor. Craiul Matheiu, ca şi tatăl său Ioan Huniad, spre a ridica naţia lor apăsată nu ştiu face altceva decât a înmulţi numărul nobililor români. Aceasta măsură fu slabă într'adevar, căci aceşti nobili, sau erau săraci şi neputincioşi a ţinea frunte numerosilor nobili, sau de erau bogaţi dobândeau interese protivnice mulţimei şi se înnecau în aristocraţia maghiara, perzându-şi naţionalitatea. Adevăr e că Corvinii, înalţaţi în mărimea lor prin Unguri cari îi privigheau de aproape, ştiindu-i de sânge românesc, nu puteau face mai mult. Ei nu puteau şi de ar fi avut acele idei şi ar fi voit sa desfiinţeze regimul feodal sau sa gonească pe Unguri din pamântul Românilor şi să despartă acestora din craie, ţara deosebita. Cu totul dimpotrivă, ţintirile lor erau sa îngloteze pe toţi Românii în acelaşi Stat cu Ungurii; de acolo veniră şi ispitirile lor nenorocite de a coprinde Ţara-Românească şi Moldova.

www.dacoromanica.ro

Dar cu craiul Matheiu muri și dreptatea, de pe spusa și de astă-zi a poporului în Ungaria și Ardeal, și asuprirea țăranilor români crescu din zi în zi. La anul 1514 izbucni acea revoluție a țăranilor din Ungari sub Doja, îngrozitoare prin crâncenia faptelor ei și a pedepselor ce trase asupră-i. Românii din Banat, precum și chiar nobilii Români din Maramureș, luară parte la această revoluție. Țăranii români din Ardeal ce nu se mișcaseră, împărtășiră pedeapsa celor-l'alți și perdură dreptul a se muta de pe o moșie pe alta. Apoi se introduse și cartea de legi a lui Verböczy, care legiuia: că țăranul n'are nimic afară de simbria pentru munca sa (rusticus præter mercedem laboris sui nihil habet).

Pedeapsa dumnezeească nu întârzie a izbi pe aristocrații Unguri.

Când puternicul sultan Soliman năvăli asupra Ungariei, țaranii nu voiră a se scula spre a apăra o patrie unde nu li se lăsase nici un drept, și Ungaria fu lovită de moarte, împreună cu craiul ei, în bătălia memorabilă de la Mohaci 29 August 1526). Banatul de atunci căzu cu totul în stapânirea Turcilor și Ardealul rămase sub prinți unguri aleși și vasali ai Porții. Această nouă epocă în care intră Ardealul fu și mai fatală Românilor. Atunci se iviră acele legi batjocoritoare pentru Români, prin care veneticii unguri și soții lor ocărâsc numele și neamul românesc; religia Românilor numai vremelnicește o sufereau și pe dânșii îi declară de hoți, tâlhari și vagabonzi în țara lor moștenită de la părinți; legi care cu totul îi depărtează de slujbe civile, nu le iartă a umbla cu sabie, palos și alta armă, pedepsind cu tăiere de mâna dreaptă pe acela la care se va găsi o pușcă; legi prin care nu le este ertat a purta haine de postav, nici pantaloni, nici cisme, nici pălarie de un fiorin, nici cămașe subțire, apoi alte nenumărate prescripții de rușinoasă și vecinică iobăgie.

Ura națională a Românilor în contra tiranilor Unguri se

www.dacoromanica.ro

întrupă atunci în oare-care invidualităţi puternice, care, fără a simţi poate, se făcură organul ei. Ast-fel Ştefan Mailat, român din ţinutul Făgăraşului (1537—1541), mai apoi Gaspar Bekeş de la Caransebeş (1573—1575) şi Pavel Macikaşi (1586) clătiră torţa discordiei peste capetele Ungurilor şi-i vătămară greu prin răscoalele şi răsboaele ce aţâţară. Ast-fel viteazul domn al Moldovei Petru Rareş de zece ori năvăli în Ardeal (1528—1544), pustiind când pe Saşi, când pe Săcui, când pe Unguri, reclamând moşie părintească în acea ţară. Şi îndată după aceea, Alexandru Vodă al Moldaviei şi Petru-Vodă al Ţărei-Româneşti intrară (1550, 1552, 1553, 1556 şi 1557), mijlocind între deosebitele partide şi tot-d'auna pedepsind pe unii din asupritorii Românilor. Aceste întâmplări făcură că în acest veac, Românii dintr'o parte şi dintr'alta a Carpaţilor se frecară unii cu alţii, îşi împărtăşiră durerile, îşi aduseră aminte tradiţiile unui traiu comun şi doriră înfiinţarea lui. De atunci, de câte ori un steag românesc se iveşte fâlfâind în vârful Carpaţilor, Ardealul întreg se înfioară, Românii de sperare, tiranii de spaimă.

IV

Am văzut în cartea din urmă cum, schimbându-se lucrurile şi vremile, ajunse Ardealul în stăpânirea cardinalului Andrei Bathori, prietenul Polonilor, al Turcilor şi al lui Ieremia-Vodă Movilă din Moldova, toţi duşmani înversunaţi ai lui Mihaiu-Vodă. Cea d'intâiu grijă a noului stăpânitor fu d'a trămite un sol la Poartă spre a încheea pacea, şi Poarta, după ce întoarse pe sol cu răspuns favoritor, nu întârzie a trămite în Ardeal un ciaus spre a trata de pace. Cardinalul se arătă dintru'ntâiu că voeşte a sta neutru şi a fi tot deodată prieten şi cu Turcii şi cu Nemţii, cumpănindu-se ast-fel între ambele aceste părţi răsboitoare până să vază care-i va da mai mari foloase. Pentru aceasta, hotărî a trimite solie la împăratul. Acesta primise bine pe

www.dacoromanica.ro

solii trimiși de Sigismund și-ĭ pornise înapoi cu condițiĭ moderate. Abia eșiseră ei din Praga când împăratul află revoluția din Transilvania. Mâniat foarte de a se vedea înșelat într'astfel de ușurință sau viclenia Ungurilor, el porni îndată pe doctorul Petz cu porunca să aresteze pe soli ori unde-i va găsi. Aceștia, ajungând la Thorn, aflară că Sigismund, cu obicinuita sa ușurință de minte, lăsase Ardealul cardinalului și hotărâră să nu meargă mai departe până să afle voința cesarului. Acolo-i ajunse Bartolomeu Petz și-i puse să facă jurământ de credință împăratului, iar ei nu se întoarseră în Ardeal decât mai târziu, după moartea cardinalului. Dar în Ardeal acesta revocase pe soli din însărcinarea lor și trimise în locul lor la împăratul pe Kamuth carele fu arestat de Petz la Viena, iar cărțile lui i se luară și se trimiseră împăratului. Petz, sosind în Ardeal, găsi interesele stăpânului său mult mai rău decât bănuia. Nobilii și popoarele erau foarte întărâtați împotriva Austriei și erau cu toții încredințați că ar fi mult mai bine pentru dânșii a se bucura de dulcețile păcii sub un prinț pământean, care are învoirea și ocrotirea Turcului, decât a avea de stăpân un străin care să-i arunce fără îndoire într'un războiu sângeros. Cu toate acestea cardinalul, căutând a câștiga vreme, scrise lui George Basta, generalul împărătesc ce se afla cu oastea sa la Lanovic și-l rugă d'a nu-l supăra și lovi nici într'un chip, căci el voește a întări toate cele încheiate cu solii lui Sigismund de împăratul; că el n'are alte țintiri decât păstrarea păcii și a bunei rânduelĭ în Ardeal; că astfel umbletele lor nu vor fi neplăcute și nu va fi nevoe a întrebuința sila către un prinț aliat al împărăției. Basta ascultă bucuros această rugăciune și dete poruncă la ai săi d'a nu supăra nimeni hotarele Ardealului. Petz se întoarse la Praga pe la sfârșitul lui Aprilie. Cardinalul îi dedese o scrisoare către împăratul, prin care ruga pe M. S. a crede că el e gata la orice slujbă, mai cu seamă în ce privește interesul comun al creștinătății; că spre a sfârși în pace pricea ce s'a ivit, el va trimite îndată soli cu depli-

www.dacoromanica.ro

nă împuternicire. El încă propunea că, spre a strânge şi mai mult legătura sa cu împăratul, să i se dea în căsătorie pe principesa Maria Christina, care acum se învoise a se despărţi de Sigismund Bathori. Această june şi frumoasă principesă, jertfită prin o politică perfidă ca să fie soţia lui Bathori, după patru ani de suferinţe, acum, prin învoire cu soţul ei, subscrisese actele prin care cerea Papei să strice unirea lor. Pricinuirea fu neîmplinirea căsătoriei. Aceste acte ce se atestară de cardinalul Andreiu şi de alţi trei martori din partea prinţului şi patru din a principesei, între care era duhovnicul amânduror şi două dame din casa sa de cele mai aproape de persoana ei. Atunci se ivise în public multe fabule spre a tălmăci neputinţa fisică a lui Bathori. Unii, precum am mai spus, ziceau că el fusese legat prin farmecele unei babe fermecătoare numită Ioana care era a lui Ioan Koacock. Alţii spuneau că mama lui Ştefan Bocskai, dorind ca Sigismund să iea în căsătorie pe o fiică a ei şi neisbutind, căci vanitatea lui îl făcu să prefere pe o nemţoaică, prin farmece îl legase. Cardinalul porni atunci la Roma pe secretarul său Tomasi, mai pe urmă autor a două scrieri despre acele timpuri, ca să vestească Papei înălţarea sa pe tronul Ardealului şi să-l roage a-i da iertare spre a se putea cununa cu Maria-Christina. Papa, primind actele de despărţenie, strică căsătoria, în 14 Iulie (1589), într'un consistoriu, dar Maria-Christina era desgustată de lume şi sătula de suferinţe şi, neprimind propunerile cardinalului, părăsi Ardealul şi se întoarse la Gratz lângă părinţii săi. De acolo se întoarse fără întârziere la mănăstirea Santa-Maria d'Halla la Inspruck, unde se călugări. Ea era d'abia de 25 de ani. Era o femee frumoasa, cu minte, împodobita cu învaţătură, iubeaţă, dar avu nenorocirea a fi nascuta arhiducesă şi osândită din naştere a sluji de instrument orb politicei familiei sale. Ea fusese mai întâiu hotărâtă a se căsători cu posomorâtul bătrân, tiranul Filip II-lea, regele Spaniei; apoi i se schimbă nenorocirea,

www.dacoromanica.ro

dând-o în căsătorie după Bathori. Astfel în acea manăstire periră îngropate sub văl atâtea daruri strălucite ce împodobea pe acea nenorocită femee, lăudată şi căită de toţi câţi au cunoscut-o.

V.

Impăratul nu răspunse la scrisoarea ce-i trimisese cardinalul Bathori prin Petz şi porunci generalului Basta să se grijească de oaste spre a intra în Ardeal. Asemenea, primind scrisori de la Mihaiu-Vodă cum că el se teme de o trădare din partea lui Andreiu, şi că ar dori să se oştească în contra lui, îi trimise printr'un raguzan o bună sumă de bani. Cardinalul, văzându-se ameninţat din toate părţile, cu mai multă grabă decât prevăzuse el, şi îngrijat de primejdia în care se afla, ceru un pasport şi trimise pe Gaspar Cornis la Basta spre a câştiga vreme. Acest trimis arată că: „dacă împăratul nu primeşte o învoire pe care stăpânul „său totdauna a dorit'o acest prinţ va fi nevoit pentru apă„rarea sa a-şi căuta un puternic protector; că el roagă pe „M. S. I. să declare curat de voeşte a trata pe cardinalul „ca un aliat sau ca un duşman; că un ciauş al Porţii ce era „lângă dânsul, îi făgăduia ajutorul şi prietenia sultanului, „fără a cere mai mult de 10 mii galbeni tribut anual, în loc de 15 mii ce era mai-'nainte, şi că, neputând sta fără pro„tecţie, se va declara pentru Poartă; dar că cardinalul, „gândind mai mult la cea ce cereau de la dânsul rangul şi „calitatea sa, doria mai bine sa se unească cu împăratul „împotriva duşmanului comun al numelui de creştin, de„cât a se arăta că jertfeşte intereselor sale particulare cau„sa religiei precum şi mântuirea şi libertatea patriei sale; ca multe erau mijloacele de împăciuire şi că trebue a mai „strânge nodurile printr'o nouă căsătorie cu casa Batho„rescilor, asupra căreia casa Austriei a vărsat atâtea fa„ceri de bine; că cardinalul, văr primar cu Sigismund, se „va sili d'a merita această alianţă, prin jertfirea şi credinţa „sa şi că el doreşte ca împăratul să bine voiască a-i da în

www.dacoromanica.ro

„căsătorie pe princesa Maria Christina; ca atunci acest „prinț, rezemându-se pe această augustă căsătorie, va „privi de aci înainte ca dușman, nu numai pe Turc, acest „crud biciu al creștinilor, dar încă și pe toți câți vor isbi sau vor nesocoti casa Austriei".

Basta fu puțin atins la inimă de aceste cuvinte și, încredințat fiind că cardinalul nu lucra cu bună credință, răspunse trimisului cu aceeași prefacere: „că stăpânul său „trebue să spere mult la buna-voință împăratului; că el va „face îndată cunoscut M. S. aplecările în care se află car„dinalul și crede că vor fi ascultate bucuros propunerile „acestui prinț; că, afară de acestea, el le va rezema cu tot „creditul său."

Cardinalul într'adevăr nu era de bună credință. Prieten al Poloniei, căreia era mult îndatorat, el nu putea să voiască serios alianța cu împăratul. El știa acum că căsătoria ce cerea era peste putință. El credea mai mult în Turci, care îi mulțumiau dorințele și-i făgăduia și țara Românească. Lui îi trebuia însă câtă-va vreme spre a se înțelege bine cu Turcii, Polonii și cu Movilă și a se întemeia în țară, a se îngriji de oaste și a dobândi ajutoare de la aliații săi. El trimise spre acest sfârșit în Polonia pe Gavriil Banfi, unul din senatori și pe Ștefan Cacasi de la Cluș, iar în Moldova pe Ion, cu numele Negy (Mare) din orașul Baia de Criș. Acesta era însărcinat d'a negoția o căsătorie între unica fată a lui Ieremia-Vodă cu Ion Iffiu, fratele său din mumă.

VI.

Acum cardinalul, crezând că a înșelat și a adormit pe împăratul, voi să adoarmă și să înșele și pe Mihaiu-Vodă, de care simțise că nu e iubit, precum nici el nu-l iubea. Mihaiu-Vodă într'adevăr, înțelese bine cât de primejdioasă e pentru dânsul urcarea cardinalului la domnia Ardealului. El desperase cu totul de a se mai putea acum împăciui cu Turcul și a se bate cu dânsul; având Ardealul dușman, îi

www.dacoromanica.ro

era foarte greu. El începu a priveghea cu luare-aminte toate mișcările Cardinalului și află curat că acesta făcuse alianță cu Polonii, cu Turcii și cu Ieremia, și că înainte de toate aliații asupra țării Românești și asupra capului lui vor năpădi, că Turcii se învoiseră a lăsa lui Andreiu Transilvania și țara Românească, scăzând și tributul cu cinci mii galbeni și că, de pe povața și sfaturile cardinalului, Poarta urzea acum curse private spre a-l perde. Mihaiu înștiință de toate acestea pe împăratul, făgăduind că va goni pe cardinal din Ardeal. Afară de primejdia cu care îl amenință cardinalul, lui Mihaiu îi era ciudă mare cum un popă (cum îi zicea el) să domnească peste o țară așa de frumoasă, de care el se credea mult mai vrednic și care-l iubea pe dânsul foarte mult.

Cardinalul trimise lui Mihaiu-Vodă pe Gaspar Corniș, pe care-l numise general mai mare peste toată oastea sa. Acesta fusese unul din sfetnicii lui Sigismund la anul 1594, când se uciseră nobilii. El ura pe cardinalul Bathori și partida turcească și se temea de răzbunarea ei. Cu puține zile înainte, el primise o înfruntare grea de la junele Iffiu, frate vitreg al cardinalului, al cărui tată perise în acea ucidere de la 1594. Cornis avea drept a se teme că amnestia și uitarea făgăduită de Cardinalul nu va fi ținută de seamă. Astfel inspirat, spun că Corniș întâlnindu-se cu Mihaiu-Vodă, îl mai întărâtă asupra cardinalului, încredințându-l de gândurile vrăjmășești ale acestuia și-l întemeea mai mult în proiectul său de a intra în Ardeal. Intorcându-se lângă cardinal, Corniș îl asigură că Mihaiu-Vodă nu hrănește nici un cuget de dușmănie asupra-i și nu bănuește nimic. Nu mult după aceea, cardinalul trimise la Mihai-Vodă alți doi soli, pe bătrânul George Ravazdi, unul din senatori și pe Nicolae Viteazu, bărbat însemnat și care cunoștea limba românească, „spre a-i făgădui prietenie și raporturi „de bună vecinătate cerând și de la dânsul asemenea". Mihaiu, necunoscând încă deplin cugetele împăratului și crezând în sinceritatea cardinalului se înduplecă a încheia

www.dacoromanica.ro

cu acesta un tractat, puind condiție ca cardinalul să nu se desbine de împăratul, nici să se alieze cu Turcii, ci, unindu-și armele împreună, să poarte războiu împotriva lor. Acest tractat încheiat la 14 Aprilie 1599, se subscrise de Mihaiu și de zece boieri ai săi prin jurământ pe evanghelie se întări. Apoi solii ardeleni, după o zăbovire de două luni în țara Românească, se întoarseră acasă.

Dar nu trecu vreme multă și Mihaiu-Vodă se încredință de viclenia cardinalului către dânsul. El prinse un trimis al cardinalului ce mergea la Turci și, din cărțile ce se găsise la dânsul, se dovedi cum că cardinalul încheiase pace și alianță cu Turcii și cu Ieremia-Vodă și voia să-l răstoarne din tron și să-l prinză, pentru care sfârșit chibzuiau fie care a-și aduna oștile în tabără. Mihaiu, văzând că este astfel înșelat, se hotărâ d'a apuca înaintea vrăjmașilor săi, de a-i isbi până a nu fi ei în stare să-l isbească; deci începu a aduna și a înscrie soldați numeroși, parte mare din Poloni, Cazaci, Sârbi. El scrise împăratului toate faptele cardinalului, arătând că va să-l răsbune despre dânsul și să cuprindă Ardealul, cerând pentru aceasta de la Maiestatea Sa să contribuiască cu 30 mii talere pentru plata oștirilor și cu zece mii pușți. In vremea aceasta, spre a nu însufla bănueli cardinalului, răspândi vorbă că aceste gătiri de oaste le face împotriva Turcilor.

VII.

Cu toate acestea faima, adesea prevestitoare adevărată a nenorocirilor ce amenință, începu a se lăți, atâtând toate vorbirile, spăimântând toate fețele, vestind că acele pregatiri de războiu ale lui Mihaiu-Vodă nu se fac împotriva Turcilor ci împotriva Ardealului. Atunci prințul Andreiu porni un sol la Casovia, spre a întreba pe generalul Basta dacă e adevarat ca Mihaiu-Vodă pregătește o revoluție și ferbe în mintea sa proietul d'a-l goni și d'a stăpâni Ardealul. Basta, ascultând vorbele acestui trimis, răspunse foarte simplu că gândurile lui Mihaiu îi sunt necunoscute și

www.dacoromanica.ro

că cardinalul îl poate întreba pe el însuși de ceea ce pregătește. Cardinalul se hotărî atunci a trimite la Mihaiu-Vodă pe senatorul Pancratie Sennyei spre a iscodi gândurile lui. Mihaiu primi pe sol cu multă bună voință și cinstiri în palatul său de la Târgoviște, înconjurat fiind de soldații săi. Sennyei ceru de la dânsul d'a nu lăsa pe prințul Andreiu în cumpănă, între temere și sperare; d'a împrăștia printr'o declarație cu inimă curată, sgomotul rău ce alearga nu numai în Ardeal, dar încă și în toate părțile din afară. Mihaiu, văzând proiectele sale descoperite, se simți în nevoe d'a înșela pe dușmanul său, spre a nu fi însuși înșelat și perdut de dânsul. El protestă cu multă înfocare dinaintea lui Sennyei împotriva nedreptei lor bănueli ce cardinalul are asupră-i; el aduse aminte de jurământul ce a făcut că va păzi pace și prieteșug cu Ardealul și că aceasta i-o povățuește și interesul său. El adaose protestații și jurăminte că astfel va urma și în viitor, declarând în sfârșit că el stă gata a trimite în Ardeal pe soția sa și pe fiul său Pătrașcu ca zăloage ale credinței sale, numai cardinalul să trimită pe frate-său Ștefan Bathori la Turnu-Roșu, lângă hotarul țărei Românești, spre a-i primi și să se îndatoreaze că va purta grije pentru siguranța și buna petrecere a familiei sale, după cum o cere datoria și prieteșugul. Istoricul Bethlen, în cuvântul ce pune în gura lui Mihaiu în această împrejurare, pretinde că el ar fi zis că, de va intra în Ardeal, să-l ducă Dumnezeu a mânca trupul femei sale și a bea sângele fiului său. Nouă ne vine cu greu a crede la acest jurământ, când știm cât de mare era credința sa și cât de puternică inima sa. Ca toate inimele de leu, el își iubea familia. Credeam mai mult sau că aceste cuvinte sunt niște exagerații ale analiștilor unguri conitmporani sau că Senniei chiar, care și el era tainic dușman al Cardinalului, a adaus de la sine aceste cuvinte spre a insufla călugarului o încredere oarbă în Mihaiu-Voda. Gaspar Cornis încă declara că el își pune capul că Mihaiu-Voda n'are nici un gând de vrășmășie. Ast-fel crezuții

www.dacoromanica.ro

prințului Andrei slujiră mai mult a-l înșela de cât chiar dușmanul său Mihaiu-Vodă.

Intr'acest chip Andrei Bathori se înșelă și, încredințat acum că Mihaiu-Vodă nu cugetă rău asupră-i, îi dete voia cerută de acesta d'a cumpăra în orașele săsești arme, praf, trâmbițe, steaguri și tot ce-i trebuia pentru răsboiu și de a le trece în țara Românească. Asemenea el îngădui la vr-o câți-va unguri, precum George Mako și frate-său Grigore, Franciscu Lugaci, răsboinici viteji și cercați, și la mulți alți, a intra în slujba lui Mihaiu-Vodă, dorind ei a se bate sub dânsul.. Dar această încredere ce avea în Mihaiu nu opri pe cardinal d'a lucra și cu mai multă înfocare cu aliații săi întru înființarea planurilor comune. El se învoi pentru încheierea păcii și alianței cu Turcii prin Mustafa, solul turcesc, și ciaușul Ușaim, care de câtă-va vreme se afla petrecând în bună cinste la curtea lui; dintr'altă parte se înțelese cu Ieremia-Vodă și cu Polonii ca fiecare, strângându-și ostile în taberi, să stea gata a-i veni întru ajutor. El însuși își adună ostile, punând tabăra la Sas sebeș și aștepta numai sosirea aliaților săi spre a se porni împotriva lui Mihaiu. In vreme ce cardinalul fără grije, până să-i vină aliații, își petrecea timpul, preumblându-se prin munți, vânând la păstrăvi și desfătându-se prin mâncări și băuturi. armia lui, ce sta în nelucrare la Sas-sebeș, începu a cârti și a se plânge, mai cu seamă nobilimea. Fiecare de pe caracterul său, striga și zicea că-și perdeau vremea într'o nelucrare nefolositoare și rușinoasă, că se ruinau acolo nefăcând nimic, că ei slăbiau și ei nu puteau merge să îngrijească de trebile casnice ale lor; că e necuviincos lucru. în vreme ce erau în siguranță, fără dușmani de nicăiri, de ași petrece vara închiși în tabără, topindu-se în moliciune, Cei mai limbuți nu respectau nici pe prințul nici pe svetnicii săi; că ei strigau că cardinalul era fricos, nesocotit, nehotă rât și, leneș și că, obicinuit fiind la trândăvia călugărească și la o vieață delicată și singuratică, el nu știa ce trebue unei armii și ceea ce cere interesul statului: că el a luat

www.dacoromanica.ro

domnia fără să ştie prin ce ar putea mântui republica şi cum şi cu ce se face războiul. Cardinalul, cum auzi aceste cârtiri ale oştaşilor, se îngrijì foarte şi îndată, lăsând în tabără numai pe pretorieni şi trupele mercenare, dete la toate celelalte oşti voe de a se întoarce pe la casele lor. Astfel, nu oarba încredere în Mihaiu-Vodă, ci temerea sa de cârtirile oştirilor, făcu pe cardinal a strica lagărul şi a se desarma deocandată.

VII

In vremea aceea sosi în Ardeal la Alba-Iulia (20 August 1599) German Malaspina, episcopul de Caserta, ca nunciu apostolic pe lângă cardinal. Acesta fusese, cum ştim, în aceeaşi cualitate în Polonia, unde din reaua credinţă cu care se purtase, îşi trase hula tutulor, şi Polonesii făcură un joc pe numele lui ce însemna *spin rău*, zicând: „nici o dată nu pot fi spini buni, măcar şi de ar fi trimişi de la Roma". El era într'adevăr un ambiţios şi intrigant mare, căutând prin toate chipurile a dobândi pălăria de cardinal, ce foarte mult o dorea. După o şedere de câţi-va ani în Polonia, desperând de a-şi vedea dorinţa împlinită, trecu în Ardeal, teatru pe atunci de multe intrigi. El doria în tot chipul să câştige favoarea împăratului, ca printr'însul să dobândească cardinalatul. El se sili a face pe Andrei Bathori să înţeleagă cât este de urât şi ocărâtor pentru dânsul, fiind creştin şi cardinal încă, să se alieze cu Turcii împotriva creştinilor şi a Papei şi a sfântului colegiu şi de răsbunarea împăratului şi a tuturor creştinilor. El îi făgăduia încă cum-că va mijloci la Papa ca să-i dea voie a se căsători ca să nu se stingă astfel familia Bathoreştilor. Un analist ungur de pe atunci, anume Szamoscozi, pretinde că printul Andrei se înduplică la aceste cuvinte ale lui Malaspina şi se făgădui că va strica alianţa cu Turcii, cu atât mai mult că aceştia pretindeau ca să le dea înapoi cetăţile de margine Lipova, Ieneu şi alte treceri vecine; zicea numai că, temându-se de împotrivirea locuitorilor, voia ca să ţină

www.dacoromanica.ro

această hotărâre secretă până la epoca când se va aduna dieta; iar pentru încheerea acestei alianțe porni îndată pe Ștefan Cacasi la împăratul; și apoi chemă la sine pe solii turci le declară că voiește rasboiu cu Poarta. Istoricul Bethlen face bine de a se îndoi, observând că cei-l'alți analiști tac despre aceasta și că solii săi lângă sultanul, Nicolae Gavay și Francisc Budai, nu se întoarseră de la Poartă, de cât dupa intrarea lui Mihaiu-Vodă în Ardeal. Urma însă ne va arăta că Andrei Bathori nu era de loc sincer în făgăduelile sale. O dovadă despre aceasta încă este că, în vreme ce el protesta despre hotărârea lui d'a se afla cu împăratul, el scria lui Ioan Zamoisky cerând poveți și protestând de voința lui de a ținea cu Polonii. Zamoisky îi răspunse, în 23 Septembrie 1599, ca să se grăbească a trimite o ambasadă la Staturile Poloniei, cerând protecția lor pentru dânsul și pentru provincia sa. Este adevăr că toți actori acestei scene umblau căutând a se înșela între sine unii pe alții: Andrei Bathori înșela pe împăratul pe Mihaiu, pe Basta și pe Malaspina; împăratul înșela pe cardinalul, pe al cărui trimis Cacasi îl primi foarte bine la Pilsna, unde se dusese, și-i dete sperări că va încheea în curând tractatul cerut, și într'aceiași vreme trimetea instrucții tainice la Mihaiu-Vodă și la generalul Basta ca să se înțeleagă împreună spre a intra cât mai cu grab în Ardeal și a goni d'acolo pe cardinal. El încă înșela și pe Mihaiu-Vodă, lăsându-i a spera mult, dar fiind bine hotărât a se sluji cu dânsul ca un instrument și nu-l lasa să se întemeeze în stapânirea Ardealului. Mihaiu-Vodă căuta a înșela pe cardinalul și într'aceeași vreme voia să înșele pe Basta, intrând în Ardeal înaintea lui, cum și pe împarat, fiiind hotarât a păstra această țară sub cârmuirea sa. Basta asemenea voia sa silească în toate chipurile spre a dobândi el, iar nu Mihaiu, cârmuirea Ardealului; în sfârșit Malaspina umbla să înșele pe toată lumea, vânând în toate părțile mult dorita palarie de cardinal. Acest chip viclean de a lucra, deși în ziua de astă-zi, când ideile morale sunt mult mai

www.dacoromanica.ro

desvoltate, este oare-cum iertat, decorându-se cu numirea de diplomație și înșelăciune de războiu, datoria istoriei, această conștiință a neamului omenesc, este de a-l osândi. Mihaiu-Vodă din toți este mai lesne de iertat; el era amenințat cu viclenie în cârmuirea și patria sa și era nevoit să se apere cu aceleași arme cu care era isbit; ambiția lui încă avea un scop mult mai nobil și mai înalt decât a celor-l'alți; el țintea a regenera națiа sa.

IX

Mihai-Voda, aflând de tabăra cardinalului dela Sas-Sebeș, trimise în Ardeal pe banul Mihalcea, sfetnicul său de aproape și pe George Rat, sârb cu neamul și cu numele, spre acerceta puterile și gândurile lui Andreiu. Sosind lângă acest print, ei îi declarară că Mihai-Vodă voiește să năvălească în Bulgaria, în vreme ce Ibraim-Pașa războia în Ungaria, după cum făcuse cu isbândă în anul trecut, și ca ar dori pentru aceasta să nu i se întâmple în lipsă vre o primejdie din partea Ardealului. Cardinalul încredință pe trimiși că Mihai-Vodă poate fi sigur că nu i se va aduce nici o stânjenire la întreprinderile sale; pe lângă acest răspuns, trimișii raportară lui Mihai, că în tabăra de lângă orașul Sas-Sebeș, Andreiu avea numai niște pretorieni și oare-care oști mercenare; iar oastea țării se licențiase din pricina sărbătorilor și fiind fără grijă de vrăjmași.

In acele zile Mihai-Vodă trimise la Rudolf cesarul pe unul din boierii sai anume Stoica, boier ales, înțelept și de cinste al țării, ca să dea poruncă lui George Basta să-și unească le Casovia oștile sale cu garnisoanele germane și cu Ștefan Bocskai, și împreună cu oștile Varadinului să caza cu toții asupra Ardealului, în care el, Mihai, va năvăli într'acea vreme; și astfel Andrei, silit fiind a-și împărți oștile să nu poată respinge nici pe unul nici pe cel-alalt dușman. Cesarul, trimițând pe Stoica la Szathmar, îi răspunse că va afla voința sa de la vice-regele din Casovia. Cu toate acestea trimise carți lui Moise Săcuiul, căpitanul Szath-

www.dacoromanica.ro

marului, poruncindu-i ca să dea la vreme tot ce va fi trebuincios. Generalul George Rat aduse încă lui Mihai o sumă de bani din partea împăratului şi el se puse atunci a-şi aduna oastea şi a pregăti expediţia ce avea în gând răspândind mereu vorba că se găteşte împotriva Turcilor. Autorii contimporani vorbesc astfel de armata lui în această epocă: „Slujesc de soldaţi acestui voevod, afară de Ro„mânii, a căror vitejie o cunosc bine Turcii din vremea vi„teazului lor căpitan Dracula, mulţi unguri, ardeleni, câţiva „arnăuţi, greci şi sârbi. Are puţini puşcaşi, de care se află „în lipsă şi ardelenii, căci aceste popoare şi mai cu seamă „ungurii, se bat mai voios cu săbiile şi călări cu sulităle „şi cu mare îndrăzneală arată faţa la vrăjmaşi".

Mihai îşi iubea ostaşii şi cea d'întâiu a lui îngrijire era pentru dânşii. Tot-d'auna în mijlocul lor, făcându-le necurmat căutare, cercetând trebuinţele lor, când arătându-le familiaritatea unui camarad, când vorbindu-le cu puterea şi mărirea unui domn, când cu dragostea unui părinte, el fermeca şi răpea mintea şi inimile ostaşilor. Vitejii din toate părţile şi din toate naţiile alergau cu entusiasm sub steagul unui erou, care le făgăduia biruinţi glorioase, căci ei ştiau bine că el îşi ţine făgăduiala, şi înfocarea lor era aşa de mare cât şi încrederea lor. Cu un asemenea căpitan ei erau gata a întreprinde tot, sigur că vor isbuti, Ei erau mândri de dânsul şi mândri de sineşi, gândind că fac parte dintr'o armie nebiruită. Românii precum şi Moldovenii îl urmau îmboldiţi mai mult de datorie şi dragoste către patrie, pe care el o făcuse atât de glorioasă şi făgăduia a o face pe atât de mare. Sârbii, Bu'gari, Grecii, Arnăuţii alergau la dânsul ca către un înger de libertate şi de mântuire pentru neamurile lor. Cazacii, Polonesii, Ungurii se întocmeau sub steagul lui, împinşi prin dragostea războiului şi a foloaselor ce aducea ostaşilor, alţii, ca mai toţi viteji, căci inima lor era aprinsă de acea nobilă dragoste a gloriei, care împinge pe om la moarte, ca să dobândească nemurire.

www.dacoromanica.ro

Intr'aceea, în cursul lui Septembrie, Mihai-Vodă trimise alți doi boieri, anume unul vistierul Damian și cel-l'alt Preda, ca să ceară în numele lui o trecere sigură prin mijlocul Ardealului în Ungaria, unde îl chemă împăratul în ajutor împotriva puternicului Ibraim-Pașa, făgăduind a trece prin Ardeal fără a vătăma pe nimeni. Dar cardinalul răspunse că nu crede că vr'o primejdie așa mare amenință creștinătatea, încât să aibă trebuință de ajutorul lui Mihai, îndemnându-l în ori-ce cas a trece mai bine Dunărea în Bulgaria, după cum îi era gândul, și va face prin aceasta o diversie mult mai folositoare creștinilor. D'abia se întoarseră acești boieri lângă Mihai-Vodă și el trimise din nou cardinalului pe Mihalcea, banul Craiovei și pe George Rat, căpitanul guardiilor sale, spre a vesti că, de pe povața ce i-a dat el, este gata să treacă Dunărea spre a pustii Bulgaria. Dar cu toate acestea Andrei nu se încrezu și porni la Mihai pe George Palatici, om foarte dibaci, ca să-l încredințeze că pacea încheiată cu Turcii și cu Tătarii este numai o prefacere până să-i vină bine a se declara dușmanul lor, aceea ce speră a o putea face curând; și că el voește a cultiva cu dânsul sântele drepturi ale unei bune vecinătăți și ale unui prietesug nesiluit. Mihai, care știa acum ce temei au cuvintele lui Andrei, răspunse că și el voește să trăească în bună unire cu prințul Ardealului. Mihai lucra cu atâta taină, în cât, împărțindu-și arma în deosebite locuri, nu lăsă lui Palatici să vază, fără numai trei sute pedestrași din guardia sa. Intorcându-se lângă cardinalul, Palatici îi raportă răspunsul lui Mihai; adăogind că n'a văzut la dânsul nici o pregătire de războiu.

Cardinalul, sigur acum că Mihai va sta în liniște și că a câștigat astfel timpul trebuincios pentru înființarea proiectelor sale, crezu că va putea acum să-și caute a se desface de protivnicii săi din lăuntru și să răsbune uciderea fratelui său Baltazar. Cu toate că la alegerea sa de prinț el jurase, pentru dânsul și pentru fratele său. Ștefan, uitare desăvârșită și că nu va căuta nici o răsbunare, acum um-

www.dacoromanica.ro

bla sa prigonească sub alte pricinuiri pe acei ce-i credea ca sfatuitori ai acelei uciderì; astfel era Ştefan Bocskai, Gaspar Cornis, George Rasvadi şi alţii. Puind pricină că Bocskai, nu a întrat în Ardeal când a fost chemat, cardinalul ocupase cetăţile Deva şi Gorghiu, ce erau în stăpânirea lui Bosckai. Asemenea Ştefan Bathori trăgea la judecată pe sus însemnaţii svătuitori ai osândei lui Baltazar, cerând ca sa-i întoarcă starea acestuia, ce Sigismund Bathori o împarţise între dânşii. Drept aceea cardinalul convoacă dieta pentru 18 Octombrie (s. n.), ziua St. Luca, la Alba-Iulia spre a hotărî despre aceste pretenţii ale lui şi ale fratelui sau. In vremea aceasta Sigismund Bathori, după o petrecere d'abia de câteva luni în Polonia, scrise cardinalului, că i s'a urât cu traiul în ţară străină şi doreşte a intra în Ardeal, spre a trăi o vieaţă liniştită. Cardinalul, temându-se cu tot dreptul de un om atât de neastâmpărat, îi răspunse printr'o poesioară în patru versuri (quatrain), povăţuindu-l să stea liniştit, şi-i refusă cererea.

X

Intr'aceea Ieremia-Voda din Moldova facu ştire cardinalului că Mihaiu-Vodă voieşte a intra în Ardeal cu oşti grele şi tot într'o vreme Ioan Maro, sârb de neam, născut şi crescut în Ardeal, care ştiind bine limba românească şi latineasca, se afla în slujba lui Mihai-Vodă ca secretar şi cunoştea proectele lui, scrise cardinalului ca să nu creadă încredinţările lui Mihai, caci el are de gând a năvăli în Ardeal şi a oprinde aceasta ţară, pentru care sfârşit îşi adună toate oştile. Andrei Bathori porni îndată la Mihaiu-Vodă în solie pe Tomas Czomortany, om ager la minte, ca să caute prin toate chipurile a descoperi proiectele lui Mihai. Czomortany sosi la Bucureşti sâmbătă spre seară, 11 Octombrie, şi îndata avu audienţa de la Mihai-Vodă, iar dupa câtă-va creme de vorba, luând cuvântul domnului, se întoarse a doua-zi duminica catre cardinal, cu un răspuns pacinic. Despre aceasta solie analiştii contimporani se de-

www.dacoromanica.ro

osibesc între sine. Chronica română şi unii din analiştii unguri pretind că cardinalul însărcină pe Czomortany a spune lui Mihai, să-şi lase ţara şi scaunul, căci apoi de nu, va fi isgonit de dânsul şi de Turci şi va încăpea în mâna acestora. Se vede că cardinalului i se dete astfel pe faţă gândirea sa, sau pentru că credea că peste puţin va fi în stare a o pune în lucrare, fiindcă îi şi sosise acum nişte cete de polonezi şi moldoveni într'ajutor, sau că a voit să sperie pe Mihai şi să mai câştige un repaus pe cât-va timp. Aceiaşi analişti unguri spun că Mihai-Vodă, auzind vorbele lui Czomortany, se înfurie şi era cât p'aci să dea morţii pe aducătorul acestii obraznice solii, dar că, stăpâninidu-şi mânia, el gândi că e mai bine a respecta dreptul gintelor şi a căuta să răsbune acest afront asupra lui Andrei, de la care i-a venit, decât asupra solului. Pentru aceea răspunse acestuia cu vorbe dulci şi bune, făgădui a fi îngăduitor întru toate şi nu-l lăsă a descoperi pe fisionomia lui nici un semn care să-i destăinuiască cugetul. Astfel acest minunat bărbat ştia când voia a se stăpâni pe sine-şi şi a-şi învăli proiectele, aşa în cât nimeni să nu le poată pătrunde.

Dar un alt analist, Ambrosie Simigiani, pretinde că Andreiu propuse lui Mihai a-i da asil în Ardeal dacă Turcii vor veni să-l gonească din Ţara Românească, şi până să-şi facă pace cu dânşii; că Gaspar Corniş, duşman al cardinalului, în înţelegere fiind cu Czomortany, care şi el era tainic partisan a lui Mihai, în slujba căruia comandase nişte oştiri, puse pe acesta a spune lui Mihai că i se porunceşte d'a eşi îndată din ţara Românească, altmintrelea va fi prins de turci, fiind el o stavilă la alianţa cardinalului cu Turcii.

Simigiani ca şi Szamoscozi bănuesc că Gaspar Corniş cu Pancratie Sennyei, unul din senatori, şi cu mulţi alţii din cei mari ai Ardealului, mai cu seamă din cei compromişi cu Sigismund Bathori în uciderea nobililor la 1594, temându-se d'a cădea jertfă lui Andrei şi Ştefan Bathoreştii,

www.dacoromanica.ro

chemara pe Mihai-Vodă a intra în Ardeal. Cest din urmă analist pretinde că adesea mulți au auzit pe Gaspar Cornis zicând :„Când tai un cap din Bathoreşti, îndată se iveşte „altul în loc, dar voi face astfel de bine că mă voi mântui „pentru tot-d'auna de această peire". Aceste învinovățiri, precum şi altele ce vom vedea mai la vale, nouă, după cum şi altor istorici unguri şi străini, nu ni se par destul de temeinice ca să putem încheia din ele o acuzație de trădare pentru Cornis şi pentru soții lui către neamul lor. Fără îndoială că aceştia nu iubeau pe cardinal de care aveau a se teme; dar mai toți Ungurii simțeau ca dânşii şi de la simțimântul de ură până la trădare este încă mult.

XI

Mihai-Vodă iarăşi nu avea trebuință de ajutorul unor trădători dintre nobili, când avea în parte-i toate popoarele Ardealului. Românii, poporul cel mai numeros dintr'aceasta țară, de mult țintise ochii spre dânsul cu credința sperarei, şi-l aştepta ca pre un mântuitor., spre a-i scăpa de tirania aristocrației ungureşti. Intr'adevăr, printr'o fatalitate a lucrurilor, asuprirea Ungurilor ardeleni asupra iobagilor lo Români, se adogia într'o progresie crescătoare de ce se mai apropia ceasul ursit spre pedeapsa ei. Intr'o chronică săsească de pe acele timpuri citim, la anul 1592, acestea: „Foarte adevărat este ceea ce zice Liviu (în „cartea IV. decada 4), îmbuibarea şi sgârcenia sunt ciume„le care răstoarnă toat împărățiile cele mari. In ambele „acestea se deprindeau nobilii foarte tare, mai ales Ken„diescii; atâtea bani storceau de la iobagi încât nimănui „nu-i era iertat a lua bani împrumut sau alte soiuri de „hrană, decât numai de la ei. Apoi vinurile ce le da iobagi„lor erau foarte acre, fără gust şi nici de o treabă; aseme„nea şi grâul era muced şi tărâtos şi totuşi cu preț mare: „carnea de bou, de oaie sau era de vită bolnavă sau de „mortăciune, pe care iobagii, măcar că nu le puteau nici

www.dacoromanica.ro

„gusta, erau siliți a o plăti cu preț destul de mare; nu căuta „nimeni la milă, nici la sărăcia plebei celei mai ticăloase, „nici la Dumnezeu, ci făcea fie-cine ce voia. Fie-care era „craiu sau principe.

„Kendiescii, spre a-și asigura lucrurile sale, trimiteau „scrisori în toate părțile ca principii; pe aceștia îi urmau „alții, astfel încât și cei mai trenturoși nobili deprindeau „tirania și răutatea asupra sărmanilor țărani. Te uiți, „Doamne, și rabzi! Faimos a fost și Francisc Alardi, ce „locuia la Mureș lângă Sân-Paul, și bătrânul Bogati, cămă „tari și sfârnari roarte avuți, care au întreprins cea mai „mare tiranie cu nenoocita plebe".

Aceste se urmau la 1592, înaintea războiului. De șeapte ani de când urma neîncetat războiul, chinurile și nevoile Românilor crescuseră peste măsură, încât inima lor acum ferbea de dorința d'a-și vârsa focul răsbunării peste capetele tiranilor lor, domnii Ardealului.

Deosebit de Românii, pe care în lipsă de alte pricini, legătura sângelui i-ar fi silit a sta mai bine cu frații lor din țară decât cu neam străin, apoi chiar și Sașii și Săcuii erau cu totul în favoarea lui Mihai-Vodă. Orașele săsești, ostenite și nemulțumite de domnia ungurească, aplecate din natură către împăratul Germaniei, spăimântate încă de câtă-va vreme de ura cea mare ce le hrănia cardinalul și de țintirile lui d'a le aduce cu sila la legea papistășească, despre făgăduiala ce dedese Papii, pentru a intra astfel în favoarea acestuia și a le stârpi cu totul, se plecau țara pentru împăratul. Ei aflaseră că la Alba-Iulia se și ridicase în piață șapte țepi în care Andreiu voia să tragă pe cei șapte judecători saxoni înainte de 18 Octombrie, ziua hotărâtă pentru deschiderea dietei, la care aceștia trebuia să se afle. Albert Hull comitele Sașilor și unul dintre cei mai mari din bărbații lor, descoperind acest groasnic proiect, hotărî a-și mântui conpatrioții de tirania unui popor crud și fanatic. El se grăbi a scrie lui Mihai, rugându-l să vină cât

www.dacoromanica.ro

mai curând în ajutor, făgăduind a răscula toată națiа în favoarea lui.

Mihaiu, spre a le da dovadă de încrederea sa într'înșii, alesese pe Christofor Herschel, cetățean de la Brașov frate cu judele acelui oraș, spre a-l trimite în Praga la împăratul cu cărți, în care se trata de gonirea cardinalului din Ardeal. Se zice că Herzely făcu această călătorie sub pretext de comerciu și că Mihaiu dete lui Herzelv pentru drum o sută de galbeni de aur și împăratul, după ce l'a răsplătit cum se cade, îl trimise înapoi la Mihaiu.

Săcuii asemenea, după cum știm aveau o ură fioroasă împotriva nobililor și mai ales asupra familiei Bathorești-lor. Purtarea cea înșelătoare a acestora, dându-le libertatea când aveau nevoie de dânșii și răpindu-le-o îndată ce trecea primejdia, chipul cumplit prin care cea din urmă răscoală a lor (1596) fusese pedepsită, îi făcuseră nerăbdători de a scutura jugul, ținând a da mână de ajutor oricărui dușman al casei Bathoreștilor.

Așa, toate popoarele Ardealului urau pe cardinalul, așteptau cu nerăbdare și stau gata să ajute pe Mihaiu spre a răpi din mâna lui țara Ardealului. Mihaiu dar în Ardeal era sperarea și sprijinul intereselor populare împotriva aristocrației și domnirei ungurești. Vai! pentru ce necunoscu el această frumoasă misie și trase asupră-și pedeapsa meritată a celor ce călcă menirea cu care providința i-a însărcinat!

Dar afară de popoare, știm că o mare parte din cei mai mari nobili ai Ardealului, nemulțumiți de Bathorești, chemau în dorința inimei lor pe Mihaiu, deși în lipsă de dovezi temeinice, nu credeau că această dorință să fi mers până la trădare și că ei să fi înlesnit cu ceva triumful lui Mihaiu.

Ast-fel, cursoarea ce târa pe Mihaiu și-l împingea în Ardeal era puternică, nebiruită, providențială.

www.dacoromanica.ro

XII

A doua zi după pornirea lui Czomortany spre Ardeal, luni, în 13 Octombrie 1599, Mihaiu-Vodă adună la Ploești o parte mare din oștile sale. Toată gloata ostașilor Români și sârbi era așezată în piață și pe uliți; iar călărețiĭ guardiei sale numiți Curtenii și o ceată de Cazaci și de polonesi, îi răspândi împrejurul orașului. Generalului Baba-Novac, care avea sub comanda sa 5000 oameni pedestrime, precum și haiducilor din Ungaria, le dete poruncă de a-și întocmi oștimea lor armată în cinci rânduri din piață până la curtea palatului domnesc. Ast-fel fiind posturile așezate aduseră dinaintea lui Mihaiu mai întâiu pe viteazul George Mako cu cei-l'alți căpitani de oaste, Ștefan Tascuni, Ion Tamasfalvi, Grigore Kiș și pe toți oficerii unguri, ce slujiau în armata sa. Domnul le luă mânile lor în ale sale și-i puse să jure că-l vor urma ori unde-i va povățui, mai ales în expediția ce el pregătește; că vor asculta și vor îndeplini toate poruncile sale și că nu vor trăda steagul său nici de față nici într'ascuns. După ce dete ast-fel drumul lui Mako și oștilor sale, aduse asemeni de la satul Florești 500 călăreți unguri comandați de Dimitrie ce-i zicea cel mare și pe locotenenții săi Georgie Horvath, Ion Kiș, Petru Kidel, Ion Sinoli și câți-va alții. El aduse încă și pe beșlii, de cari avea două sute în oastea lui. Această ceată de călăreți, sub o numire turcească, era întocmită de Mihaiu-Vodă. Ei aveau o plată deosebită și ajunseră a fi fruntașii vitejilor. Capul lor era Ștefan Petnahazi. Mihaiu-Vodă îi aduse pe unul după altul spre a face jurământ. Fură unii cari se îndoiră puțin a face un jurământ orb și cam nehotărât; către cari întorcându-se Mihaiu, le zise cu oare-care asprime: „Faceți, căci datoria soldaților este a „urma pe general, iar nu a generalului pe soldați; mie mi-se cade a porunci, vouă a asculta!"

Mihaiu, căutând mereu a ține cât mai ascuns proectul sau, răspândise vorbe, ca mai nainte, că această gătire de

www.dacoromanica.ro

răsboiu se face asupra Turcilor; dar o seamă de boieri pătrunseseră proiectele sale. Erau mulți din boierii săi cei mai iubiți, cărora nu le prea plăceau țintirile *ambilor Mihai*, cum se zicea atunci, adecă al domnului și al banului Mihalcea, care mereu aţâța ambiția și pofta de domnire și de coprinderi a domnului său. Acei boieri iubeau țara și pe domn, dar voiau să vază pacea și se împotriveau expediției din Ardeal, ca una care poate avea până în urmă sfârșit rău, aţâțând mulți dușmani asupra țării și zădărnicind sperarea de a vedea împăciuită și culegând rodul de aâta sânge vărsat. Intre acești boieri era și Theodosie Logofătul, boier bătrân, ales, de cinste și priceput la sfat. Folosindu-se de lipsa banului Mihalcea, ce se afla încă în Ardeal lângă cardinalul, acest boier voia să facă o silință spre a întoarce pe Mihaiu-Vodă din hotărârea sa de a intra în Ardeal; el trase în gândul său pe soția lui Mihaiu, doamna Stanca [1]). Era o femee aleasă această doamnă, ale cării calități chiar dușmanii sotului ei nu se putură opri a le încununa cu laude entusiaste. Bună, blândă, supusă, înger de mumă și de soție, ea adesea domolia iuteala și asprimea caracterului sotului ei, și într'aceeași vreme, inimă eroică, ea împărtășa de multe ori primejdiile bărbatului său, însoțindu-l în răsboaie și până pe câmpul bătăliilor, stând la coasta lui. Ca logofătul Theodosie, ea nu iubea pe banul Mihalcea pe care-l învinovăția că sfătuește rău pe domn. Fie un presimțimânt de nenorocirile ce coprinderea Ardealului va trage asupra familiei sale, fie numai niște scrupule nobile și impuse ori-cui este în poziție d'a asculta numai glasul inimei sale, fără d'a avea alte dorințe mai înalte a împlini, ei i se părea că e nedrept lucru a purta răsboiul în Ardeal. Cu inima stăpânită de aceste simțiri, ea se duse lângă sotul său, silind prin ru-

1) In manuscriptul autorului numele doamnei e Florica, dar este o evidenta eroare pe care am îndreptat-o Florica a fost fiica lui Mihaiu. *Nota editorului.*

www.dacoromanica.ro

găciuni și lacrămi a-l întoarce din hotărârea lui. Ea îi aduse aminte asilul ce le dedese Ardealul atunci când erau amândoi pribegi, prigoniți de tiranul Alexandru, ajutorul ce-i dedese prințul Sigismund spre a se face domn și mai pe urmă spre a mântui țara de năvălirea lui Sinan Pașa, și-l jură pre Dumnezeu, pe sfântul Mihaiu și pe sfântul Nicolae, patronii casei lor, d'a nu purta războiu într'o țară de la care primise numai bine,. spre a nu trage asupră-și osânda nemulțămitorilor. Infocatele și elocuentele cuvinte, precum și lacrămile ei fură zadarnice; ele nu putură clăti hotărârea sotului său. Și oare s'ar fi căzut ca el tocmai acum, în minutul d'a o îndeplini, să se lase de. o idee care de multă vreme frământa inima sa? In ce oare se arăta el nemulțămitor? Dacă Sigismund Bathori l'a ajutat întru ceva prin creditul său spre a căpăta domnia, el nu i-a răsplatit însutit această mică facere de bine prin câte foloase biruințele sale adusese Ardealului și sporise gloria lui Sigismund? Trebuia oare să uite la câte umilințe supusese Sigismund pe Mihaiu și patria lui? Trebuia să uite că pata rușinosului tractat de la 1595 nu era încă ștearsă? Dacă Sigismund a venit să-l ajute împotriva lui Sinan, nu era oare spre a se ajuta pe sine-și și Ardealul care era deopotrivă amenințat? Atât numai că, în loc să aștepte pe Turci în Ardeal, veni să-i întâmpine în țara Românească și ferise prin aceasta Ardealul de pustiirile războiului? Apoi, chiar de ar fi avut Mihaiu și Românii datoria de a fi recunoscători lui Sigismund, acesta mai cărmuia el oare acum Ardealul? Nu-l lăsase pentru peirea lui Mihaiu în mânile cardinalului? Acesta apoi nu era vădit de dușman al nostru? Trebuia oare să-i lase timp a ne isbi și a ne pune în stare d'a nu-i putea sta împotrivă? Și chiar de ar fi fost alt-fel purtarea cardinalului, chiar de ar fi avut Mihaiu datoria să se arate recunoscător către dânsul, apoi recunoștința personală a unui domn poate oare să stingă dreptul și datoria unei nații? Putea el să se lepede de causa națiunei pe care se făgăduise a o ajuta?

www.dacoromanica.ro

Ardealul a cărei gloată de populație sunt Români, nu este el o țară românească? Trebuia oare a mai lăsa în stăpânirea Ungurilor toată această țară, care, de pe dreptul naturei și dreptul oamenilor, este a Românilor? Mai ales când chiar și populațiile de alt sânge îl chemau?

Ce? fiind-că ne tragem din acel popor, stăpân al lumei, care întemeie cea mai minunată și mai colosală unitate cunoscută în istoria omenirei, fi-vom noi osândiți a trăi alături frate cu frate, în veci străin unul de altul? Suntem noi osândiți a ispăși mărirea strămoșilor noștri și jugul sub care ei plecară lumea trăind vecinic isolați unul de altul, sub un deosebit jug barbar? Dumnezeu nu ne-a dat și nouă oare același drept ca celor-l'alte nații și aceeași datorie, o anume misie a împlini în omenire? Dar întreprinderea e grea de a crea unitatea națională; ea va atâta mulți dușmani asupră-ne și curând sau mai târziu va veni o zi fatală, precum venise lui Mircea, lui Ștefan-cel-Mare și lui Petru Rareș. Ce? pentru că o datorie, o datorie națională o datorie de viață și de moarte e anevoioasă, suntem oare în drept a ne apăra de dânsa? Se poate oare naște ceva în lume fără jertfe și dureri? Eroul va cădea într'adevăr sub această grea sarcină. El va adaoga un nume glorios mai mult în șirul martirilor unității naționale; dar silințele lui, sângele său vărsat, până și greșelile lui vor lumina calea generațiilor viitoare și o zi va veni cât de târziu, când ursitele glorioase ce el a visat pentru nație, până în sfârșit se vor îndeplini.

XIII

Pân'a nu intra în Ardeal, Mihaiu se chibzui a feri în lipsă-i țara Românească de năvălirile Turcilor; spre acest sfârșit, de pe spusa lui Bethlen, se trimise soli vestindu-le ca povățuește o armie împotriva cardinalului, care a încheiat pace cu împăratul și că se va sili în tot chipul a-l aduce la ascultare și a-l face credincios sultanului. Spre a

www.dacoromanica.ro

da mai mult credit acestei fabule în ochii Turcilor, el lăsă în Târgoviște un ciaus însărcinat a primi în lipsa lui un tribut pentru sultanul. Adesea turcul ca și Mihaiu au căutat a se înșela unul pe altul în asemenea fabule groase, la care nimeni nu putea crede și fără îndoială că și acum, dacă Turcii nu năvăliră în țară, pricina fu mai mult din neputință decât de încrederea în vorbele lui Mihaiu. Slujindu-se cu asemenea vorbe, acesta nu vătămă decât caracterului său, și cu oare-ce temeiu își trăgea asupră-și din partea dușmanilor săi învinovățirea de a fi om viclean, prefăcut și fără credință. Inainte de a fi om viclean, prefăcut și fără credință. Inainte de a eși din țară, Mihaiu așeză pe bătrâna sa mumă Teodora, pentru care era plin de dragoste și de îngrijire, ca într'un loc de siguranță, la mânăstirea Cozia, clădită în sânul Carpaților, ca să șeadă acolo câtă vreme va ține războiul. Această bătrână doamnă care văzu și presimți cu inima nestatornica nenorocire a fiului său, fericirea și restriștea lui până și tristul său sfârșit, muri în aceeași mânăstire cinci ani după această expediție (1603).

Doamna Stanca, ne isbutind a întoarce pe soțul ei de a întreprinde expediția hotărâtă, voi să-l însoțească în Ardeal și împreună cu fiul său Petrașcu, ce era atunci de două-zeci și cinci de ani, să împărtășească primejdiile soțului ei.

XIV

Mihaiu-Voda nu se mulțumi, ca un general harnic, a învălui expediția sa în cel mai mare secret, dar încă adopta un plan de operații a cărui idee strategică cu drept poate minuna. In înțelegere fiind cu Sașii, sigur d'a trage pe Săcui în partea sa, el hotărî să intre cu oastea principală pe la Văleni, și pe la pasul Buzăului în Ardeal, să se așeze între Sași și Sacui, să țină pe acei în supunere, să tragă pe aceștia în partea lui și să închiză calea prin care ajutoarele de Poloni și de Moldoveni puteau sosi cardinalului. Tot

www.dacoromanica.ro

într'o vreme el trimise peste Olt la Radu Buzescu şi la banul Udrea ca să sară şi ei cu toate oştile Craiovei, ale Jiului şi cu ale Mehedinţilor, să-i iasă înainte către luncile Sibiului, şi, ocupând acest oraş aliat, să ţină calea deschisă către Alba Iulia, capitala Ardealului şi punctul obiectiv al operaţiilor războiului.

Astfel toate întocmind şi prevăzând, trei zile după depunerea jurământului oştilor, la 16 Octombrie, Mihaiu-Vodă porunci ungurilor săi să meargă a tăbărî în poalele Carpaţilor ce despart ţara Românească de Ardeal. Acolo chemă în grabă toată mulţimea ostaşilor, ce erau împrăştiaţi prin prejur în batalioane, puse prin glasul crainicilor de proclamă că toate trăsurile să rămână în urmă; fie-care să-şi poarte bagagiul; lucrurile cele mai grele să se încarce pe cai de cărăuşi şi în puţine trăsuri rămase femeile şi avutul boierilor: să încarce lucrurile taberii pe cai uşori de munte, lăsând tot ce e greu de purtat; că prinţul Andreiu a făcut pace şi alianţă cu Turcul; că oastea va trece prin Ardeal, căci Cesarul i-a dat loc de întâlnire în Ungaria; că el voeşte ca în această cale căpeteniile şi soldaţii să fie unul lângă altul soţi de drum. Ast-fel poruncind, el se pune cu toată oastea a trece munţii îndreptându-se către pasul Buzăului. Inainte trimise o ceată aleasă spre a ocupa trecătorile şi a stăpâni strâmtorile, ca să nu lase pe duşman să restoarne pe drum copacii, lucru ce lesne se face într'acele locuri, şi ast-fel să-i taie drumul sau să-i întindă curse în strâmtorile de din-coace, poruncind ca, de se vor găsi, să le strice ca să înlesnească trecerea armiei. El se luă pe urma acestei cete cu atâta iuteala încât într'o zi şi o noapte trecuse munţii mai cu toate oştile sale, până a nu merge înca vestea în Ardeal că el a pornit din ţara Românească. Această extraordinară iuteala dovedeşte lămurit că acest mare războinic fu poate cel d'intâiu în Europa, care simţi zisa comună acum „că secretul tacticei sta în picioare". Timpul uscat şi arzător al verii trecuse şi acela al toamnei din acest an favorisa

www.dacoromanica.ro

întreprinderea lui Mihaiu, căci nici cerul nu fu ploios, de pre cum adesea se întâmplă în această lună, de face pământul noroios, nici zăpada, nici frigul nici o altă turburare a aerului nu întârzie această expediție. „Un geniu „favoritoriu lui Mihaiu, împotrivitor Ungurilor, zice Be- „thlen, îi făcuse tot lesne de împlinit. Drumurile nu erau „închise prin copaci răsturnați, nici aparate de oștire; el „nu întâlni nici o oaste care să-l oprească în cale, și trecu „Alpii cu mai mare iuteală decât odinioară Anibal."

XV

După ce a trecut munții, găsind un loc priincios pentru hrana și odihna oștilor, la trecerea din țara Românească în Ardeal numită a Buzăului, Mihaiu-Vodă tăbărî acolo în acea zi, care era Sâmbătă (18 Octombrie). Indată porni pe George Mako, Ioan Tamasfalvi, Ștefan Harali și un alt Ștefan Dömös, toți Săcui de neam, ca să îndemne pe Săcui la revoltă. Ajungând lângă concetățenii lor, aceștia se siliră cât putură ca să-i aduca cu gloata în tabăra lui Mihaiu. Ei le făgăduiră mari răsplătiri și mai ales o libertate temeinică, pentru care d'atâtea ori ei se sculaseră și traseseră asupră-le cumplite pedepse de la prinții Bathorești și cei mai înaintea lor; ei îi povățiură d'a scutura acum acest jug nu numai rușinos, dar și nesuferit; să nu gândească că vor fi în siguranță de nu vor îmbrățișa nici o parte nici alta; să se socotească că lângă Mihaiu vor fi îndată răsplătiți prin redobândirea libertății și că n'au nimic a spera de la prințul Andreiu, un Bathori și un popă; că mai bine este a scutura odată o nevrednică robire de cât a se lăsa trăind vecinic sub împilare, ei și neamul lor; Auzind aceste vorbe și altele, Săcuii, care locuiau Cikudul și Ghergiul, răspunseră că ei nu vor lua armele și nu se vor duce la Mihaiu până când cetățuia Orheiul, zidită d'asupra capetelor lor de Ion Sigismund ce fusese ales crai al Ungariei, nu va fi darâmată; că dacă Mihaiu eșind birui-

www.dacoromanica.ro

tor voieşte a primi această condiţie şi să le dea libertatea, făgăduesc d'a alerga îndată lângă dânsul şi d'a urma steagul sau. Înştiinţându-se Mihaiu despre acestea, primi cererile lor şi Săcuii, cum aflară răspunsul domnului, se adunară în mare număr lângă cetăţuia Orheiul şi o deteră pradă flacărilor; apoi vr'o mie dintr'înşii alergară la arme. In vreme ce aceştia se gătesc a se duce lângă Mihaiu-Vodă, sfărâmând şi arzând palaturile nobililor, cei-lalţi Săcui, după exemplul lor, năvăliră cu atâta furie asupra palaturilor celor mari, în cât mai nici unul nu scăpă de omor. Intre aceste palaturi fură arse şi acele din posesiile lui Ion Beldi din săcuime, care cu greşală spun unii că se aiseră de Mihaiu-Vodă.

Intr'aceia, ridicându-şi tabăra de la Buzău, Mihaiu o aşeză Duminică (19 Octombrie) lângă Preşmăr, oraş din ţara Bârsei sau din ţinutul Braşovului. Mihaiu-Vodă, nevoind să lase în urmă un oraş aşa de important ca Braşovul, care ar fi putut a-l isbi în spate, sau a-i tăia linia de comunicaţie şi provisiile, chiemă îndată în cortul său pre cei mai de căpetenie ai oraşului, între care judele Valentin Herschel, om ales prin calităţile şi prin avuţiile sale, şi le zise ca să-i dea oraşul şi să-i jure credinţă, fiind mai bine pentru dânşii a-l sprijini decât a-l mânia. Judele se consultă cu magistratul oraşului şi nu atât pentru orăşeni cât pentru ţara Bârsei ce le era supusă, hotărâtă şi se învoiră cu toţii ca să facă pre voia lui Mihaiu, sub condiţie dacă va coprinde ţara. Aşa dar în 20 Octombrie eşiră deputaţi din partea oraşului, Cirilă Greissing, senator şi bătrân de respectat prin părul său cel alb şi prin înţelepciunea sa, împreună cu Luca Hirscher, oratorul comunităţii şi cu alţi doi cetăţeni juraţi, însoţiţi şi de câţi-va soldaţi. Apropiindu-se ei de tabără, le eşiră întru întâmpinare câţiva cazaci care îi duseră la cortul domnului. Ei îi presentară un car cu cojoace trebuincioase soldaţilor spre a se feri de frig, şi bucate multe, şi-l rugară să tracteze oraşul Braşovului cu milostivire, căci populaţia, fiind puţin războ-

www.dacoromanica.ro

nică și cu totul dedată la industrie, nu-l poate întru nimic vătăma. Mihaiu le răspunse că ei prin înscris întărit cu pecetea cetății să se îndatoreze cu credință împăratului nemțesc, căci de nu, el va da în pradă cetatea cu tot ținutul ei. La aceste cuvinte deputații, văzând primejdia, își cerură trei zile spre a se chibzui.

XVI

In noaptea acelei zile, Luni spre Marți (20 spre 21 Octombrie) după miezul nopții, pe o ploaie și o grindină grozavă, Mihaiu dete semnalul d'a ridica tabăra de la Presmăr și merse de tabărî la Codlea.

In ziua următoare (21 Octombrie) sosiră în tabără Pavel Kertz doctorul cetății, Mathei Fronius și Ion Hirscher jurați cu câți-va din sutași, soli ai Brașovenilor, spuind că comunitatea n'a mai voit să aștepte până în sorocul de trei zile, ca să aducă răspuns și că i-a însărcinat să roage pe Mihai-Vodă a se mulțumi cu făgăduială că-i vor fi credincioși, de-l va ajuta Dumnezeu a isbuti asupra lui Andrei; că de vreme ce le voește binele, după cum zice, să se îndure asupră-le și să nu-i pună în primejdie de a peri prin răsbunarea lui Andrei; cu toate acestea, ei făgăduiau de acum a nu unelti nimic împotriva lui, nici de față, nici pe ascuns și că vor sta în liniște desăvârșită, numai și dom nul să fie bine-voitor locuitorilor târgului și locului dimprejur. Mihai îi ascultă cu luare aminte și le răspunse astfel: „Văd că voi țineți de mine și de principele vostru și nu „fără cuvânt. Deci eu sunt mulțămit cu făgăduințele voas-„tre numai să rămâneți statornici".

In 22 Octombrie Mihai trece cu toată oastea sa peste măgura Coldei, și încă în aceiași zi ajunge la Șărcaia, o moșie de ale Brașovului. Trecând armia prin pădurea numită Dracno, care se întinde la 16 mii de pași, niște veliți poloni din avanguardie, întâlnind câți-va negustători ce veniau cu marfă, îi prădară și-i uciseră. Alți soldați în cale aprinseră câte-va sate, între care Feldioara și Măghiurușul

www.dacoromanica.ro

prădară câți-va preoți și ridicară mai ales toți caii și bucatele ce găsiră prin sate. Asemenea rele, care făcură pe analiștii și istoricii unguri a urla și a se văita de fără-delegile oștirei lui Mihaiu, chiar și astăzi când armiile se află disciplinate și administrația provisiilor organisată, sunt foarte comune la o oștire ce năvălește în pământ străin și este nevoit a se hrăni cum și unde va putea. Apoi îndărătnicia locuitorilor de a-și ascunde bucatele mânia pe ostași. Mihaiu se silia cât putea a ține în frâul disciplinei pe ostași; dar strășnicia lui nu putea să vază și să pedepsească totul. Așa când plecă oastea din Preșmăr, niște ostași pusera foc târgului. Mihai, cum află, sări și puse oamenii săi să stingă focul „jurându-se spune o cronică vrăjmașă lui, cum „că cu voia lui nu se fac aceasta, însă el nu e în stare a ține în frâne o astfel de mulțime de ostași furioși". El află mai apoi că niște ostași isbiseră castelul de la Heltia și erau p'aci să-l cuprinză și îndată trimise poruncă strașnică de-i opri de la această întreprindere. Acestea sunt destule spre a nimici nerușinatele hule ale istoricilor unguri care învino vățesc pe Mihaiu, nu numai că n'a făcut nimic spre a înfrâna ostășimea, ci încă a îndemnat-o „la hoție, tâlharie, pustiire, aprinderi și omor". Era cu greu într'adevăr a nu se întâmpla oare-care escesuri și a păstra o strașnică disciplină într'o armie numeroasă, compusă în mare parte de ostași mercenari de felurite nații. Spre a-și închipui cine-va ce fel erau armiile atunci, trebue să-și aducă aminte cum erau ele mai câți-va ani în urmă, în răsboiul de trei-zeci de ani. Armia lui Mihaiu trebuia să semene cu aceea împărătească a vestitului Wallenstein.

Ln 23 Octombrie Mihai scoase afară o proclamație, vestind că el a venit ca să țină pe locuitorii Ardealului în credința și supunreea ce ei juraseră mai nainte împăratului și a scoate din scaun pe Andreiu Bathori, carele, lăsând partida creștinească, va să predea Ardealul Turcilor. După aceea el porni de la Șărcaia spre Făgăraș „nevătămând „pre nimeni, zice aceeași chronică citată mai sus, nici pră-

www.dacoromanica.ro

„dând satele, pentru că de bună-voie îi dete cele trebuin-„cioase spre hrană"; şi chiar într'aceeaşi zi ajunse la Cârţişoara. In cale în toate părţile Mihai revoluţiona poporele şi le silea, mai ales pe Saşi (pe care nu voia să-i lase în urma sa în stare de a se arma) a se uni cu armia sa.

Mihai făcea toate cu o grabă mare, încredinţat fiind că Andrei se află cu totul fără de putere, încât el credea ca silind la drum, îl va putea ajunge pân'a nu apuca el să-şi strângă armia şi că lesne îl va putea nimici.

XVII.

La Alba-Iulia dieta se adunase chiar în aceiaşi zi în care Mihai-Vodă tăbărâse în strâmtorile Carpaţilor. Ea se apucase îndată după cererea prinţului de a face proces lui Bocskai, care nu voise a se înfăţişa în persoană dinainte-i de pecum fusese citat. După două zile, iată soseşte un curier trimis de Valentin Herschel de la Braşov cu cărţi către cardinalul, pe care deschizându-le svetnicul său Gaspar Corniş, văzu că se vesteşte că de o cam dată tot e liniştit şi sigur, afară numai că s'a văzut rătăcind într'o trecere în vecinătatea Buzăului nişte companii de veliţi polonezi, dar că ei nu făcuseră nici un rău nici oamenilor, nici vitelor, şi că de se va întâmpla ceva mai însemnat, vor face îndată cunoscut. Dar curierul care adusese scrisorile, când eşise din Braşov văzuse avanguardia lui Mihai întinsă de bătaie în preajma oraşului. Ajungând la Alba-Iulia, încă galben de frică, şi socotind că în cărţile sale se pomeneşte de năvălirea lui Mihai, nu spuse nimic lui Gaspar Corniş, dar răspândea această veste printre orăşeni, încât tot oraşul se umplu şi ferbea pe ulite vorbind de aceasta, când cei mari nu ştiau încă nimic. Un căpitan de călăreţi pretoriani anume Gaspar Libek, ducându-se la Corniş, îi făcu cunoscut sgomotul răspândit de curier în oraş. „Ajută-ne, Doamne!", strigă Corniş tremurând la această groaznică ştire şi îndată aducând înainte-i pe curier, se asigură de adevăr şi după ce-l mustră rău, alergă la prinţul Andrei

www.dacoromanica.ro

spre a-i spune primejdia ce-l amenință. Cine ar fi văzut turburarea și spaima lui Cornis atunci s'ar fi încredințat că acest om nu poate fi trădător, de pre cum l'au bănuit unii din analiști.

Spun că Andrei Bathori dintru'ntâiu nu voi să crează, tratând această veste de fabulă și glumă, mai ales că solii lui Mihai, banul Mihalcea și George Rat, se aflau la Alba-lângă dânsul și-l încredințau a nu se îngriji, căci toate vor eși cu bine. Cu toate acestea, țiind după obiceiu îndată sfat cu cei mai mari, porunci să trimită fără întârziere în toate părțile spre a chema pe locuitori la arme. Intr'aceea nobilimea Săcuilor, mai aproape fiind de rău și credincioasă prințului Andrei, trimetea curier peste curier spre a-i vesti că Mihai-Vodă a trecut Alpii și a sosit cu o armie însemnată la Presmăr; că a prins nu numai castelul lui Ion Beldi ce se fala atunci la dietă, dar însă a purtat flacăra și sabia prin toate stele și orașele ce a întâmpinat până la Feldioara. Spune Ambrosius Simigiani că mulți din nobili, voitori de rău ai prințului Andreiu, prindeau scrisorile ce-i erau adresate și opreau pe curieri d'a se înfățișa dinaintea lui; pe lângă aceasta, vorbele despre sosirea dușmanului se împotrivea una alteia și ei se sileau prin multe cuvântări a-l încredința că n'are a se teme denimic. Cu toate acestea, zice Bethlen, precum valul gonește valul, d'asemenea o vorbă despre sosirea lui Mihai mărea și întemeia cele-l'alte vorbe și umplea urechile tutulor. A doua noapte după sosirea curierului dela Brașov se duseră Ștefan Bathori, Gaspar Cornis, Pancratie Sennyei și Ștefan Bodoni lângă prințul Andrei, pe care-l găsiră meditând și cântând dintr'un instrument de musică, pe când țara era în foc. Ei îl deșteptară din meditația sa, descoperindu-i adevărata stare a lucrurilor. Andrei, fără a se prea grăbi și fără a-și perde cumpătul, dete drum dietei și, numind pe Gaspar Cornis locotenent al său peste toată armia, trimise îndată porunci strașnice în toate părțile crăiei, spre a se purta, de pe obiceiu, în tot locul o sabie încruntată în sânge și a vesti că

www.dacoromanica.ro

fara zabavă şi cu cea mai mare iuţeala toata nobilimea, toată brasla ostăşeasca să se adune înarmata la Sas-Sebeş căci o primejdie obştească ameninţă şi nu suferă nici o întârziere; că toţi acei ce nu se vor grabi a veni vor fi priviţi ca nişte trădători şi desertori şi se vor pedepsi cu moartea cea mai cruntă. El scrie asemenea şi la Săcui, cari erau scutiţi de slujba ostăşească de când fuseseră despuiaţi de libertatea lor, „zicându-le că într'o primejdie „atât de grea sa-şi unească şi ei puterile spre a goni din „patrie pe duşmanul comun, făgăduind a da libertate la „toţi aceia ce-i vor sta într'ajutor; că era mult mai bine şi „mai sigur pentru Sacui a-şi dobândi libertatea dela un „prinţ ales de dânşii, care are aceiaşi naţie, limbă şi obice„iuri ca şi ei, decât a lua armele în favoarea unui străin, în „potriva aceluia ce este os din osul lor şi sânge din sângele „lor"; şi pentru ca sa-i facă sa se lupte cu dânsul şi fără voia lor, Andrei luă măsuri aspre în ţara Sacuilor dintre râurile Mureşul şi Crişul, odinioară râul aurit. Una din aceste măsuri era punerea în lucrare a unui obiceiu vechi întrebuinţat de Sciţi şi apoi şi în Ungaria pe la începutul acestei crăii. Acest obiceiu era ca la o primejdie mare cu care ameninţa vr'un duşman strain ţara, acel locuitor ce nu se scula îndată după poruncă spre a lua armele împotriva duşmanului, era legat cu funii prin mijlocul trupului şi cu multă ruşine pedepsit. Dar ura Săcuilor asupra lui Andrei era atât de marè încât nici ameninţările, nici făgăduielile lui nu-i putură îndupleca a lua armele în favoarea lui.

In urma acestora, cardinalul merse de întâlni pe Malaspina ce era bolnav, îi expuse primejdia în care se afla şi dobândi dela acesta făgăduiala că va sta mijlocitor spre a-l împaciui cu Mihai-Voda. Ei se chibzuiră de a trimite mai mainte pe un nobil Isac Csejtie la Mihaiu spre a afla cererile lui şi a cauta să-l aducă la simţiminte pacinice. Dar Mihai, fara a da nici un raspuns, opri la sine pe Isac Csejtie până dupa bătaie. Fara a mai perde vreme, cardinalul, ur-

www.dacoromanica.ro

cându-se într'o trăsură, eşi din capitala sa, ce nu mai era s'o vază, ursit a fi o privelişte ticăloasă a lunecoaselor lucruri omeneşti. El lăsă în locul său în Alba-Iulia pe fratele său Ştefan Batori şi pe Ladislas Gyulasi şi se duse la Sas-Sebeş, unde să făcu adunarea oştilor. Aci, aflând Andreiu că Mihai înaintează repede spre Alba, fără a aştepta toate oştile ce soseau încet, îşi ridică tabăra de acolo. El porunci ca cei ce vor sosi să-l urmeze, şi, lăsând d'o parte Făgăraşul unde avea garnizoană, se îndreptă cu mare grabă spre Sibiiu, unde ajunse a treia zi, în 24 Octombrie. Locuitorii Sibiului, cari împreună cu căpetenia lor Albert Suveg erau aliaţi cu Mihai, îl primiră rece, fără a-i da datorile de credinţă cuvenite.

XVIII.

Intr'aceea Mihai înainta cu grabă spre Sibiiu, socotind să ajungă acolo înaintea lui Andrei. In 25 Octombrie el ajunse lângă târgul Tălmaciului cu oastea, cu soţia şi cu familia sa. Ţinta lui era a înlesni unirea cu armia sa a şease mii ostaşi Olteni ,ce-i aducea pe la Turnu-Roşu, Radu Buzescu şi banul Udrea, pe cari îi aştepta în tot minutul şi cari sosiră tocmai a doua-zi în 26. Armia lui Mihai se mai adăogise în cale cu o sumă de Săcui, Saşi şi alţi partisani ai săi din Ardeal, mai ales Românii, ce-i venise într'ajutor. Astfel, împreunându-şi oastea, Mihai-Vodă, mai naintând spre Sibiiu, îşi aşează tabăra la Sat la Vestem, ţiindu-şi mereu armia între cotiturile munţilor, până va socoti c'a venit vremea ca s'o scoată la câmpie.

Intre strâmtorile munţilor era un spaţiu şes îndestul de mare, unde Mihaiu putea tăbărî şi a-şi întocmi oştile. Acolo el ascunse ceata femeilor, tot ce de pe vârstă şi de pe sex nu era în stare d'a se lupta împreună cu bagagile şi cu

[1]) Bethlen greşeşte puind aci numele lui Baba-Novac în locul lui Radu Buzescu şi banul Udrea. Novac cu haiducii săi intrase în Ardeal împreună cu Mihaiu-Vodă.

www.dacoromanica.ro

o mare mulțime de care. Mercuri în 17 (27) Octombrie, strejile ambelor armate protivnice se arătară și se văzură unele cu altele. Dar, atât pentru că tunurile noastre rămaseră în urmă, cale de o zi, cât și pentru că în acea zi era sărbătoarea evanghelistului Luca, pe care Românii îl cinsteau foarte mult, Mihai hotărî a-și ține oștiile în strâmtorile munților și d'a nu da bătaia în acea zi.

Cardinalul, văzând apropierea armiei lui Mihai, intră în grijă mare, căci nesosindu-i încă ajutoarele de la Lipova, Ieneu, Caransebeș și ale Săcuilor din scaunele Arieșului și Mureșului, el se socotea mai slab în puteri, nu numai cu numărul, dar și cu calitatea oștilor. „Intr'adevăr, zice Be-„thlem, Românii, cari de mai mulți ani se află în războiu „necontenit cu Turcii, obișnuiți cu munca și cu primejdiile, „erau priviți de toți ca mult mai buni ostași decât Ungurii". Intre aceste oști românești, mai deprinse la isbândă și mai vestite erau cetele ce se chemau *Buzeștii* și *Rățeștii,* pre numele căpitanilor săi, frații Buzești și George Rat. Cu toate că în adevăr oștile lui Mihai erau mai bune decât ale lui Andrei, în care se aflau mulți țărani rău armați și nedeprinși cu războiul, dar cu numărul nu se deosibea mult între dânsele. Fiecare armie număra ca la 25 mii luptători[1]); artileria lui Andrei era mai bună și mai numereoasă

[1]) Un analist ungur anume Szamoscozi, martor de față citat de Bethlem, vorbește ast-fel despre numarul oștilor lui Mihaiu-Vodă: «Este a-«nevoie d'a spune curat câte oști erau, căci căpeteniile însișI n'o știau; «fie-care, după patima sa, ridica sau scădea numărul cum voia. Româ-«nii însiși, cari vor să se arate mai curagioși, mărturisesc un numar «necrezut de mic. Iar noi fără patimă vom arăta ceeace am văzut cu «ochii noștri. Acei ce vorbesc mai mult urcă la 30 mii pedestrași și călăreți, numărul ostașilor lui Mihaiu; acei ce spun mai puțin, 20 mii. Românii spun numai 8 mii. Acei ce țin mijlocul spun 25 mii. Atâta «mi se pare a fi mai de crezut. Acei ce pun mai mult sau mai puțin fac abus de calcul și fără cuvânt se arata darnici în cifre. Nimeni nu poate tăgădui ca aceasta fu un potop mare de oameni, ca cum toata «țara Românească smulsă de la vetrile sale căzuse peste noi. O parte «mare era voluntari ce alergaseră la Mihaiu, trași prin speranța de a «putea prăda, și nu atât puterea lor reala cât mulțimea lor insufla groaza.

www.dacoromanica.ro

decât a lui Mihaiu; ea numara mai mult de patru-zeci tunuri în vreme ce Mihai avea numai opt-spre-zece bucaţi, mari şi mici. Cardinalul în tabăra sa adună pe lângă sine senatul şi alţi oameni încercaţi spre a se sfatui cum să poarte mai bine războiul. Părerile fură împotrivite; unii sfatuiau d'a prelungi războiul şi a nu lasa sa hotărască soarta şi norocul unei singure bătălii. Ei ziceau că această prelungire va desorganisa armata lui Mihaiu prin foamete, ostenelile războiului, lipsa banilor şi nedisciplina ostaşilor; ca, cu cât s'ar întârzia mai mult, cu atâta armia lor va creşte în număr, în vreme ce a lui Mihai va slăbi. Alţii ziceau ca trebue a rezima toată tabara de zidurile Sibiului şi s'o întărească prin metereze făcute cu care legate împreuna; că astfel, unind tabăra cu oraşul, vor putea să aibă îndestulare despre hrană şi să respingă pe duşman prin lovituri de tun, de cum-va s'ar ispiti el să-i lovească; ca trebue a potoli focul duşmanilor prelungind razboiul

«Este înca de sigur că Mihaiu-Vodă îşi adăogi numărul oştilor sale «după ce intra în Ardeal, atât pentru ca mulţi de la sine alergau în «tabara lui împinşi de speranţa pradei, cât şi pentru că Mihaiu, în toate «părţile pe unde trecea, poruncea să proclame într'o parte şi într'alta, «că el va privi ca duşman şi-şi va răsbuna ca de un asemenea pe ori-cine, «care fiind în stare a purta armele, nu va urma înarmat oastea sa. El «lucră într'acest chip atât ca să se sperie spiritele cu mulţimea, cât şi «spre a nu lăsa în spate-i nimic din care să se poată organiza bata-«lioane; aceea ce la vedere mărea oastea Voevodului, era un numar «foarte mare de care, pe care împotriva unei straşnice porunci a dom-nului, fiecare târa cu sine, precum facuse voevodul şi toţi boerii, pur-«tând nevestele, copiii, toata starea şi avuţia, ca cum ar fi avut de «gând de a schimba pentru totdauna pamântul de locuinţă; pricina «era caci se temeau ca, în l'psa domnului şi a armatei din ţara, Turcii «sau Tatarii sa nu cum-va sa navaleasca spre a o prada.»

Despre armia lui Andrei, analiştii unguri o scad peste măsură, facând-o de 9 mii ; alţii încă în numar de 5 mii. Dar mai mulţi istorici şi analişti straini, precum De Thou (XIII p. 352), Guèrin (p. 497), Orteliu (p. 453), Bisseliu şi alţii o fac de 25 mii. Istvanfi asemenea zice ca numarul oştilor erau mai de o potrivă de ambe părţile. Din acestea se lamureşte ca, de şi poate a fost oastea românească mai mare decât cea ungurească, deosibirea însă era neinsemnată.

www.dacoromanica.ro

prin amânări, făgadueli, înşelăciuni şi solii; ca astfel puterile duşmanului se vor înmuia şi se vor slăbi prin aşteptare şi prin isbiri parţiale, mai ales cu un om ca Mhai, iute, îndrăsneţ şi nerăbdator; astfel, încheiau ei: Fabiu birui pe Anibale şi craiul Mathei triumfă lângă Vrastislau de silinţele a doi puternici crai, al Poloniei şi al Boemiei. Emeric Szicszai, unul din credincioşii prinţului Andrei, îl rugă în doesebi d'a-şi căuta un asil înaintea luptei spre a se feri de primejdiile războiului, aducându-i aminte despre nenorocirile dela Varna şi Mohaci. La acestea Andrei răspunse: „D'aşi fi în locul ţău, şi eu aş face-o, dar ştiindu-mă cap „al acestei armii, nu voi să fiu fugar şi să desertez de la ai mei".

Dar alţii, pe cari bănuitorii chronicari îi numără printre duşmanii lui Andreiu, îl povăţuiau a nu se trage înapoi şi a nu lăsa să treacă ocasia d'a stăvili năvălirea duşmanului şi a opri răul d'a se întinde mai mult; cu cât mai mult vor întârzia, cu atât armia lui Mihai va creşte prin venirea Sacuilor, ce-i mai aşteaptă să vină şi a altor partisani ai sai; că duşmanul va fi mult mai de îngrozit atunci când îşi va uni toate puterile. Pentru aceea nu este vreme de perdut; trebue a lua armele pentru patrie şi pentru libertatea copiilor săi şi a cerca norocul războiului. Acest svat era şi cel mai bun căci în adevar ori-ce prelungire a războiului ar fi fost în paguba lui Andreiu şi în folosul lui Mihai, de vreme ce popoarele Ardealului ţineau cu acesta din urmă. La un asemenea svat se uni şi Andreiu şi hotârî a-şi cerca norocul. Mai 'nainte însa el voi sa sleiască toate mijloacele de împaciuire. „O! nepriceputa minte omenească! zice unul din chronicarii noştri; câta vreme fu de a toc- „mi ţara şi a face pace şi nu vru, ci vru sa tocmeasca când „nu fu de nici un folos".

XIX

Mihai-Voda, precum am vazut în urma şi din pricinele aratate, ne voind a da bataie în acea zi de Mercuri [17/27] Octombrie, spre a-l îndatora pe dusman a nu-l isbi, se socoti

www.dacoromanica.ro

a-l ocupa în acea zi cu negociații. Trimise dar soli la Andrei cerându-i ca să-i deschiză calea pentru el și armia sa, spre a merge să se unească cu Nemții împotriva Turcilor, căci de nu, apoi și-o va deschide el cu sabia; că el n'a intrat cu gânduri vrăjmășești în Ardeal; că de s'a făcut vr'o pustiire prin sate și orașe, a fost fără porunca lui. Andrei, doritor de pace, ascultând solii, îi trimise înapoi la Mihai, împreună cu doi ai săi, purtând acest răspuns: „că Mihai-Vo„dă trebue să se tragă în țara Românească tot pe drumul „pe unde a venit și să despăgubească toate relele ce au „făcut ostașii săi și apoi să facă o nouă legătură de „pace și alianță temeinică împreună". Mihai, ascultând propunerile deputaților, se arăta a le primi în de bine și, spre a însufla mai multe sperări de pace lui Andrei, el încheie cu aceiași deputați o încercare de arme pentru acea zi, pentru care ceru zăloage, făgăduind de a trimite și din parte-i. Andrei se grăbi a trimite pe Moise Săcuiul și pe Melchior Bogathi, cel d'întâiu căpitan vestit, cu cinste cunoscut de Mihaiu pentru campaniile sale în Ardeal, cel-l'alt iune ales prin nașterea și calitățile sle. Mihai îi trimite doi boeri strălucițI, postelnicii Preda și George, cu cari Andrei vorbi și se plânse cu vioiciune de purtarea lui Mihai către dânsul.

Intr'această vreme sosi în tabăra lui Andrei, Malaspina, legatul Papii, pe care îndată prințul îl porni lângă Mihai Vo dă ca să se silească în tot chipul spre a-l aduce să facă pace. Nunciul, înfățișându-se înaintea lui Mihai, nu se temu d'a necinsti caracterul său de episcop și de sol, pogorându-se până a minți într'un chip nerușinat. Prefăcându-se că vine de la Curtea împăratului și slujindu-se cu numele M. S. Imperiale, dela care spunea că are carte la mână, el porunci lui Mihai sa iasă îndată din Ardeal, fără a face nici o vrăjmășie. Cerând Mihaiu să-i arate porunca împăratului, nunciul răspunse că ea se află în mănile prințului Andreiu, căruia a lăsat'o, dar că peste puțin poate să i-o aduca. Malaspina fu nenorocit în înșelaciunea sa, căci Mi-

www.dacoromanica.ro

hai îl dete de minciună scoţând carte a împăratului cu totul dimpotrivă prin care i se poruncea să isbească pe cardinalul fără întârziere şi declară că la această poruncă voia să asculte. Nunciul îl conjură atunci în numele lui Dumnezeu ca să nu facă nici o mişcare în ziua aceia, până ce va vorbi cardinalului ca să-l aducă la alte simţiminte. Mihai nu mai răspunse nimic nunciului şi acesta se întoarse chiar în acea zi la Andrei. Din partea lor, Moise Săcuiul şi Melchior Bogathi se siliră prin multe cuvinte a aduce pe Mihaiu la simţiminte pacinice şi bine-voitoare către Andrei, zicând cu înşelăciune, că un tractat de pace s'a şi încheiat între acesta şi împăratul; că, privind nestatornicia lucrurilor omeneşti, să se mulţumească pe poziţia sa de acum şi să n'o jertfească ambiţiei sale şi unui viitor nesigur.

La acestea iată care fu răspunsul lui Mihai: „Am jurat „lui Christos, pe Turci să nu slujesc şi voi pe dânşii îi iu„biţi, cum oare să mă încrez vouă? D'aceia hotărât-am a „vă cuprinde ţara şi a muri ca un creştin sau peste voi a „domni". El adăogi că alianţa ce spun ei c'au încheiat cu împăratul este o pricinuire deşartă spre a ocoli greutăţile de faţă şi mai mult spre a rupe pacea decât a o face; că e mai bine a hotărâ prin arme decât a mai face tractat de pace. „Incât pentru nestatornicia norocului, ştiu, zise el, că „sunt om, dar ştiu şi aceea că Dumnezeu ajută războaiele „drepte, şi eu am luat armele pentru lege; el va întări pe „cei ce se luptă pentru dânsul şi va prigoni pe cei ce-l „vând".

Joi, în $^{18}/_{28}$ Octombrie, zi consânţită de pe calendarul nou, apostolilor Simon şi Iuda, din zi de dimineaţă Mihai-Vodă trimese înapoi lui Andrei pe Moise Săcuiul şi pe Melchior Bogathi, cu următorul ultimatum: „Andrei Bathori, ca un „partisan al Turcilor şi vânzător al pricinei creştinătăţii „sa se lepede de stăpânirea Transilvaniei, să îmbrace „haina popească, să se ducă în Polonia şi să lase principa„tul pe seama lui Sigismund Bathori, sau de almintrelea

www.dacoromanica.ro

„va hotarî puterea armelor; iar atunci el, domn al țării Ro-
„mânești se leagă că-l va face a dobândi milostivirea îm-
„păratului". Cardinalul înțelese atunci că trebuia a se găti de război și trimise înapoi zăloagele lui Mihai. El se gândi însă sa mai trimită odată pe Malspina lângă Mihai, spre a mai face o cercare de pace. Urcându-se într'o trăsură, însoțit de o mică escortă. Malspina intră în tabăra voevodului dar acesta nu vru să-l primească și, fiindcă Malaspina se apucă în tabără a vorbi ofițerilor și ostașilor, îndemnându-i să lase armele ca să nu verse sânge creștin, „Mihai, vă-
„zându-l călcând astfel de a doua oară datoriile sale de sol
„și pricepând că nu-i adusese nici acum porunca împărat-
„lui făgăduită, îl chemă dinainte-i, îl mustră puțin pentru
„înșelăciunea lui și, fără a vătăma întru nimic respectul
„cuvenit persoanei sale, îl trimise până la a doua poruncă,
„la arest în coada taberii, puindu-l sub paza fiului său Pă-
„trașcu, ca să nu i se întâmple nici un rău".

Fără cuvânt au bănuit unii Unguri că și Malaspina, voind să câștige favoarea împăratului și să dobândească prin mijlocirea lui demnitatea de cardinal, lucra în secret în favoarea lui Mihai și că de bună voie el rămase în tabăra lui. Polonezii mai ales, urmând pe Malaspina, umplură Europa de învinovățirile lor, zicând că el a fost un spion al împăratului și că a înșelat și a perdut pe cardinalul.

Această bănuială a venit din aceia că, în urma bătăliei, Malaspina se arătă plin de zel pentru Mihai și pentru împăratul. Dar este de crezut că el se arată astfel, căci se compromisese foarte mult în ochii lor, prin focul cu care apărase pe Andrei înaintea bataliei. Aceea ce silise pe Malaspina a sta în favoarea cardinalului era că acesta cât-va mai nainte făgăduise în secret Papei a-i închina Ardealul, sperând ca ast-fel îl va avea la nevoie sprijin împotriva împaratului și va putea păstra această țară ca un feud atârnator de sfântul Scaun.

In vreme ce Andrei și Ungurii sta în cumpâna între temere și nadejde și așteptau întoarcerea lui Malaspina, ca

www.dacoromanica.ro

să vază de le aduce pace sau rasboiu, Mihaiu își ia toate măsurile pentru bataie. El își întocmește armia, își așează tunurile, pune tot lucrul la locul sau, și, înnaintând spre Sibiiu, trimite un crainic cardinalului ca să-i spună că el voește să cruțe sângele creștinilor, că el nu vine ca sa l verse, dar că în numele împăratului să-i asigure învoirile ce i se dedese și i se jurase de Sigismund, cum și să-l facă a intra în stăpânirea acestei țări; că cardinalul ținea un principat ce nu era al lui; în sfârșit îi declară că, de nu va lasa mai curând armele spre.a se supune la M. S., el îl va goni de pre urmă cu foc și cu sânge până îl va scoate afară din aceasta țară.

XX

La această vestire trufașa prințul Andrei, perzând sperarea de împăciuire cu care în zadar se măgulise, mâniat peste măsură, trimise înapoi pe crainic, încălecă calul și porunci lui Gaspar Corniș, generalul-șef d'a forma rândurile și d'a întocmi armia de bătaie. Locul unde armia fu întocmită era o câmpie, nu prea bine aleasă, așezată între orașul Sibiu și târgul Șelimberg; aceasta câmpie este din partea Șelimbergului și dimpotriva se ridica din partea orașului Sibiiului; întinderea e este d'aproape patru mii pași. Mihai era spre rasarit, urmând râul Sibiiului. Andrei era de cea-l'altă parte a râului, spre apus. Armia lui Andreiu fu întocmita astfel că ea ocupa partea cea mai dejos a câmpiei, închisă de ambele părți între oraș și râul Sibiiu. Mihai din contra răspândise ostașii sai parte pe șes și cea mai mare parte pe înalțimile care din sus de Sibiiu și de Șelimberg se țin de munți, astfel încât, de pe împrejurări, voevodul putea alege sau de pe natură sau de pe voință, un loc mai priincios, în vreme ce prințul Andrei n'ar fi putut lua decât unul mai rau.

Intocmirea armiei lui Andrei era aceasta: la centru o mie calareți al caror cap era viteazul Moise Sacuiul, având de locotenenți pe Francisc Sevri și pe cei doi Toma, unul

www.dacoromanica.ro

Czomortany, celalalt Becz, ambii săcui și vestiți în războiu; pe lângă dânșii erau trei sute polonezi armați cu arcuri, puști, și săbii, comandați de un nobil și voinic polon. La dreapta erau așezați pedestrașii luați din garnizoane și o mie Sași; această aripă o comanda Ștefan Lazăr, războinic harnic care se ilustrase în răsboaiele cu Muscalii din vre mile lui Ștefan craiul Poloniei; acestuia se dete ca ajutor George Aradi, ungur, căpitan al pedestrașilor carele se afla pe lângă Andrei încă din naintea năvălirii lui Mihai. La stânga venea întâiu 600 pedestrași pretorieni, zișI *albastrii,* de pe uniforma lor; capul acestei cete alese era Mathei Pereseth, voinic îndăratnic având de locotenent pe Francisc Turi. După dânșii venea o armie ajutătoare, povățuită de Petre Huszar și Ștefan Tahi, ambii unguri din Ungaria cari fuseseră pentru vestea vitejiei lor chemați de prințul Sigismund în Ardeal. Huszar primise de la Andrei comanda întregei aripe stânge. Alături cu oastea lui Huszar, tot la stânga, veneau cei mai de căpetenie magnați și nobili. Mel chior Bogathi, Nicolae Zalasdi și mai mulți alții, iar la stânga lor era Andrei Barcsai banul Lugoșului cu o călărime voinică, Gaspar Sibrik căpitan al călărimei pretoriene și junii nobili ce slujeau la palat, al căror regiment se urca la 400 oameni adăogit încă cu mai atâți pedestri aleși, veniți, cum se zicea, de la porțile Comitatelor. In a doua linie, venea falanga sau corpul armiei de rezervă, formata de oameniii Comitatelor și de nobilime. Capii erau Ion Iffiu numit *Junele* de pe vârsta lui, carele era frate vitreg cu prințul Andrei, Ștefan Toldi, George Ravazdi, Ștefan Bodoni dintre Senatori, Baltazar Corniș asemenea senator și fiul lui Gaspar Corniș, fiind-că în calitate de general-șef, el comanda toată armia, Pancratie Semmyei luă în locu-i comanda acestei trupe. La spatele ei veneau 600 călăreți ai căror capi erau Benedict Mendzenti, Mihai Szeinerre, Wolfgang Petki și Ștefan Beseni.

Astfel întocmindu-se armia, Andrei se apropie de capi și le ținu un cuvânt lung plin de patima, fără demnitate și

www.dacoromanica.ro

cuviință, în care se vădește semeția și obrăznicia ce mai tot-d'auna a întrebuințat Ungurul către Român. El nu se mulțumi numai a imputa lui Mihai mustrările obicinuite atunci de Unguri, că s'a arătat ingrat către dânșii, cari l'au ajutat d'a se face domn și l'au mântuit de Sinan; dar încă aruncă înjurături groase și nevrednice asupra lui și a nației române: „Mihai, zicea Andrei, e un șarpe pe care l'a „hrănit în sânul său, și al cărui venin umblă să-l otrăveas- „că. Frații lui pasc și astăzi porci și caprele în pădurile țării „Românești. El seamănă mai mult unui dobitoc fioros de „cât unui om. El s'a unit cu tâlharii și cu țăranii, semenii „lui din tote ținuturile spre peirea noastră. Nu vă temeți, „adăogi el, de această națiie proastă și defăimată, de vea- „curi dajnică Ungariei, națiie de robi, pe care se cuvine a-i „bate mai bine cu nuiele și bețe de cât cu ferul". Apoi spre a aprinde și mai mult mânia ostșilor săi în contra lui Mihai și să le dovedească reaoa lui credință, el puse de ceti tractatul de alianță ce acesta încheiase cu Ravazdi și cu Viteazul și-l întărise prin jurământul lui și al boierilor. Andrei uita numai a spune că el a fost cel d'întâi care călcase și rupse acest tractat prin comploturile sale împotriva lui Mihaiu și prin pacea ce încheiase cu Turcii. După aceea cardinalul se așează la dreapta falangei sale, într'un loc înălțat, spre a priveghia toate întâmplările războiului și, pentru ca locul său să poată fi văzut de către ai săi, el puse înainte-i un steag mic pe care era țesut cu aur litera *A*. El purta platoșa ostășească și încăleca un cal negru și generos, ce-l avea în dar de la Sigismund Bathori; lângă dânsul sta Ștefan Csaki din Mediași, George Palatici și vr'o câți-va alți nobili dintre Săcui.

XXI

Mihaiu cata la întocmirea oastei lui Andreiu și despre dânsa își întocmi pe a sa. El văzu că Andreiu întărise mai bine cu oști aripa stângă, apoi centrul; iar aripa dreaptă era cea mai slabă; deci el hotărî a-și concentra silințele

www.dacoromanica.ro

și isbirea asupra acestei din urmă aripe a dușmanului și a centrului, refuzând a înhăța bătaia între dreapta lui și stânga dușmanului. Pentru aceea el întări stânga sa față cu dreapta lui Andreiu, puind acolo pe Baba-Novac, vestit general pe vremi, cu catanele și haiducii săi; la dreapta era călărimea sârbească, o ceată de cazaci si alta de Moldoveni. La centru erau ungurii, având cap mai mare pe George Mako; iar capii cohortelor erau Francisc Lugași, Dimitrie numit cel Mare, George Horvath, Mihaiu Gyulai, Lupul Noak și alții cari comandau batalioane sau companii. In dosul lor erau polonezii cu o seamă numeroasă de Cazaci și călărimea românească. In sfârșit venea Mihaiu cu falanga sa, o trupă de o mie Săcui, împreună și boierii cu milițiile lor. Trei cruci mari întregi de aur erau dinaintea lui Mihaiu și îndată după cruci venea eroica lui soție doamna Stanca. Până a nu se înhăța ostile la luptă, Mihaiu protestă prin un crainic ce trimisese în tabăra lui Andreiu pentru sângele ce are să se verse, că, împotriva voinței sale, cardinalul îl silește a se bate. Apoi el declară că el da iertare tuturor celor ce vor voi a recunoaște pe împăratul de stapân. El propuse înca de a se cruța viața celor ce vor voi să fugă dintr'o tabără într'alta, sau căci sper că un mare număr din soldații lui Andrei vor trece la dânsul, precum să și întâmplă, sau că voia a da Ardelenilor un semn de buna lui voință către dânșii.

Mihaiu, trecând în fruntea oștilor, le vorbi puțin cu cuvinte scurte și energice; ast-fel cum trebuia unor ostași doritori de a se bate. Purtându-și în dreapta și în stânga trupul, ochii și brațele sale, domnul mai mult prin gesturi expresive decât prin cuvinte îndemna pe ai săi, zicându-le: „Aicea (și arata tabăra sa) aicea este dreptatea, aicea pri„cina cea buna, tocmelele, legaturile și juramintele de pace, „împaratul și Dumnezeu. Grabiți dar, căci cu biruința va „așteapta o glorie mare și o bogata prada. Iar dușmanul „(întorcându-și mâna catre dânsul) ce are oare pe seama-i, „numai credința calcată în picioare și jurământul batjoco-

www.dacoromanica.ro

„rit, lipsa de ori-ce barbaţie, vicleniile, cursele, sfaturile „oteritoare cu Turcii şi nelegiuirea unor legături vinovate. „Sub un cap chemat la cele sfinte soldatul e pângărit; sub „o purpura sfântă e un piept nevrednic şi rasvrătit către „cer. De la unii ca aceştia ce mai e de aşteptat? fără nu„mai aceea ce ei ne arată: inimi îndoite, tremurul trupului „lor, blesteme femeeşti şi prin urmare fuga mai înainte de a se bate'..

Ast-fel scurt cuvânta Mihaiu şi grăind, chipu-i fulgereaza, ochii scânteiaza şi focul inimei sale aprinde în inimile oştaşilor săi un eroic entusiasm. Ei sunt siguri acum ca vor birui. Domnul porunci îndată a se invoca în toată se înălţă deodată la ceruri; semnul de bătae se dete şi trâmbiţele începură a suna din ambele tabere.

XXII

Era zece ceasuri de dimineaţa (18 28 Octombrie) când începu bătalia prin o furioasa navălire de ambele parţi. Sunetele trâmbiţelor, urletele tunurilor, înfioratoare şuerare a ghiulelor ce se încrucişau în aer, clăncăitul paloşelor, strigarile luptatorilor, fumul prafului, care în mijlocul sgomotului întuneca cerul, toate acestea răspândeau în toate părţile spaima morţii şi curmau vieţi fără număr. Tunurile lui Mihaiu-Vodă erau aşezate pe un loc mai bun decât al Ungurilor şi ar fi avut tunari mai meşteri, căci ghiulelele, aruncate prea sus, treceau peste capetele ungurilor lovind numai vârful lăncilor şi le făcea mai multă spaima decât vătamare.

D'abia se începuse bataia, când un nobil din oastea lui Andreiu, anume Daniil Zalasdi, îşi lasa postul ce i se încredinţase şi, dând pinteni calului, trecu în tabara noastră. Talentele sale şi favoarea prinţilor Bathoreşti ridicase pe Zalasdi dintr'o treaptă de jos la aceea de nobil. El făcuse Bathoreştilor multe slujbe, care stralucise numele lui. Cin-

www.dacoromanica.ro

stea și slujbele făcute și primite l'ar fi îndatorit a rămânea credincios lui Andreiu, dar glasul sângelui îl împinse, cu mare mirare și întristare a Ungurilor, în tabăra lui Mihaiu. Spun că el făcu cunoscut lui Mihaiu poziția armiei vrăjmașe. Curând după aceea, vom vedea cum Ungurii răsplătiră lui Zalasdi cu moarte cumplită pentru această faptă.

Cea d'întâiu isbire o făcu Baba-Novac cu recea-i vitejie, în capul călăreților săi, asupra lui Ștefan Lazar, pe care-l avea în față; dar cu toate silințele ce puse, el fu respins înapoi de voinicii pedestrași ai acestuia. Indată Mihaiu îi trimise în ajutor o trupă voinică de călăreți armați cu lance. Erau călărețiĭ Unguri și Săcuii comandați de George Mako. Aceștia, ajungând în mijlocul ostașilor lui Baba-Novac, uimiți de neisbânda lor, îi îmbărbătează din nou și împreună împingând înainte caii lor, cad peste oștile lui Lazăr și ale lui Andreiu; apoi despărțindu-se în două trupuri, unul se lasă asupra pedestrașilor, care siliseră pe Baba a da înapoi, îi măcelărește groaznic, călcând pe unii în picioarele cailor lor, lovind pe alții cu lăncile. Acolo peri Ștefan Lazăr, ce comanda aceasta aripă. El se jertfi de bună voie morței, asvârlindu-se în mijlocul măcelului soldaților săi și strigând: „Voiu să mor ca să nu mai slujesc un popă nemulțumitor care mi-a răpit cinstea și vredniciile mele". Celalt trup căzu peste oastea lui Moise ce-i era în față. Aci se făcu o mare ucidere, căci fiind punctul principal al bătăii, și o parte și alta se purta cu bărbăție și se vătămară greu. „Ungurul, zice Bethlen, era în luptă cu ungurul; unul se „bătea spre a apăra patria, celalt spre a o robi." In sfârșit după ce se luptară cât-va cu puteri d'o potrivă, trimițând Mihaiu încă un ajutor la ai săi, Moise Săcuiul fu împins înapoi de Mako și perdu multă lume în retragerea sa. Un steag învestit cu semnele Bathoreștilor fu răpit de la oastea sa; stegarii Toma numit Grecul, Ștefan Szeplaki, și Tudor Colbaz fură omorâți.

Petre Huszar din aripa stângă, văzând oastea lui Moise

www.dacoromanica.ro

c'a dat înapoi şi că bătălia este mai perdută, grăbi a alerga într'ajutorul lui Moise cu voinica trupă de lănceri ce comanda şi, dând asupra sârbilor şi Ungurilor lui Mihaiu, osteniţi de o lungă luptă, îi respinse înapoi. Văzând aceasta, Mihaiu cu rămăşiţa călărimei sale ungureşti şi româneşti, cu cea mai mare parte din reserva sa, alergă însuşi asupra lui Petru Huszar, dă ajutor ungurilor şi sârbilor săi şi după multă vărsare de sânge, respinge înapoi toate trupele lui Huszar, încremenite de atâta voinicie. Mihaiu însuşi alerga ca un leu prin mijlocul vrăjmaşilor, ţiind în mână sabia sa groaznică şi ameninţătoare, cu care dobora în dreapta şi în stânga pe câţi întâmpina. El nu se mulţumi însă a inima pe ai săi prin exemplul ce le da, ci încă prin cuvinte îi îndemna, îi împingea, îi îmbărbăta spre a folosi de acest minut priincios ca să spargă de tot armia duşmana.

XXII

Ungurii acum perduseră bătaia; armia lor în răsipă fugea în toate părţile; reserva numai singură mai ţinea. Această trupă numeroasă şi curagioasă, care încă nu dedese în bătaie, stătu în ajutor la celelalte oşti, le opri din fuga lor şi le sili a se întoarce spre armia împrotivnică. Andreiu Barcsai, Moise Săcuil, Ştefan Tahi, Petre Huszar şi ceilalţi capi, temându-se ca isbânda lui Mihaiu să nu se prelungească şi spre a pune stavilă furioaselor sale isbiri, se îndeamnă şi se îmbărbătează unii pe alţii, îşi pun în orânduială batalioanele ale căror rânduri erau stricate şi, cu energia desperării, cu o numeroasă călărime de lanceri şi cu toată pedestrimea guardiei, furios se aruncă asupra lui Mihaiu, mândru şi sigur acum de isbânda sa. Lupta reîncepe atunci cu mare învierşunare din amândouă părţile şi ajunge îngrozitoare, desperată. Românii şi Ungurii se sfâşie unii pe alţii ca nişte tigri flămânzi, ştiind bine că preţul biruinţei e frumoasa şi mănoasa ţară a Ardealului. Unii se luptă ca s'o ţină; ceilalţi ca să iea îna-

www.dacoromanica.ro

poi moştenirea părintească. Biruinţa multă vreme stătu nehotarâta, pâna când silinţele desperate ale Ungurilor şi împrospatarea oştilor lor, sparseră oastea ostenită a lui Mihaiu şi o silira a da dos. Cea mai spăimântătoare neorânduială intra atunci în rândurile acelor ostaşi, cari cât-va timp înainte erau biruitori. Fuga lor fu atât de răpede încât cu mare greu Mihaiu isbuti a-i opri în loc. Călare pe un cal spumegator, plin de foc, acoperit de sudoare şi de praf, el alerga într'o parte şi într'alta, întrebuinţând când îndemnările, când ameninţările, când înseşi loviturile spre a întoarce pe ostaşii săi la bătaie. El isbuti mai întâiu prin autoritatea persoanei sale a opri steagurile; apoi pe lânga dânsele, se nevoi a opri pe fugari strigându-le: „Ce „va sa zică aceasta miselie? Ce va să zică această spăi„mântare neobicinuită, care vă face să lăsaţi a vă scăpa „din mâni o biruinţa câştigată? Voi vă trageţi dintr'o luptă „cu noroc începută; voi daţi pas unui duşman îngrozit şi „în rasipa a-şi aduna puterile. Unde sunteţi voi, vitejii mei „soldaţi, cari odinioara aţi pustiit Bulgaria, cari aţi sdrobit „armiile lui Caraiman şi ale lui Ahmet, cari aţi îmbogăţit „ţara Românească cu jafurile barbarilor? Pentru ce pute„rile voastre sunt acum topite, mânile voastre slăbite şi „inimile voastre fara bărbaţie? Şi,—aceea ce este ruşinos „de spus, nevrednic de facut,—pentru ce mânele voastre „armate chiamă în ajutorul lor picioarele voastre near„mate? Ast-fel oare o sa biruiţi şi să luaţi Ardealul? ast„fel o sa umpleţi casele voastre de dobânda? Pentru ce „dar nu va opriţi? Nu vreţi oare mai bine a dobândi astăzi gloria de cât o vecinică necinste? Prin asemenea cuvinte-i apostrofa Mihaiu; dar spaima era mai puternică decât ruşinea. Ea biruia nu numai cuvintele, ci încă rănile şi luviturile. In dosul taberii Românilor er un deal naltişor înconjurat cu şanţuri lângă satul Heltau. D'abia în acel loc, numit tufişul Cisnădiei, Mihaiu isbuti a opri fuga ostaşilor, a-i întocmi în orânduială şi a-i întoarce cu faţa catre duşman.

www.dacoromanica.ro

XXIV

Ungurii făcuseră un pas mare spre biruință și ar fi putut isbuti a sparge cu totul și a răslăți oastea noastră spăimântată și pusă pe goană și a împedeca pe Mihaiu-Vodă a o întocmi din nou, dacă acei ce comandau reserva ar fi dus'o în ajutorul lui Barcsai și a lui Moise, cari isbutiseră a înfrânge armia română; dar Corniș și Pancratie Sennyei ținură în nemișcare reserva ce era sub comanda lor. In vremea aceea, Mihaiu își clăti oștile din nou asupra vrăjmașului. El porni înainte două cete de polonesi ce nu dedeseră încă în aceea zi, cari năvăliră cu furie asupra oștilor lui Barcsai și Moise, ucigând și răsturnând totul dinnaintea lor. Moise și Barcsai sprijiniră cât-va această furtunoasă isbire; dar, văzând că nimeni nu le vine într'ajutor, că flancul lor descoperit e amenințat de Mihaiu, se trag cu grabă spre reservă. Atunci o ceată de poloni ce slujiau în armia lui Andreiu, văzând fuga Ungurilor și crezând că bătaia e perdută de dânșii, trec lângă compatrioții lor în armia noastra. In vreme ce se petreceau acestea Gaspar Corniș, generalul șef al dușmanului, voind să facă o recunoaștere spre dreapta ca să vază ce e de făcut în starea de atunci a luptei, fu fără veste ocolit de scadroanele moldovene ce slujeau în armia noastră; îl prinseră și-l aduseră dinaintea lui Mihaiu, care, cunoscându-l de mult din soliile lui și respectând virtutea și vrednicia ce împodobeau pe acest lăudat rasboinic, îl trată bine și-l puse în loc sigur ca să nu i se întâmple nimic. „Au fost unii, zice „Bethlen, vrajmași ai cinstei și ai reputației lui, cari au „zic ca Corniș de buna-voi și într'adins s'a lasat a fi prins „și dus la Mihaiu, fiind din partida împaratului". Analiștii straini stau însa la îndoiala desprea aceasta. Prinsoarea fara veste a generalului șef-, dezertarea Polonilor, spargerea oștilor lui Moise și ale lui Barcsai, încremenira de spaima pe Andreiu și pe ostașii sai, încât ei nu mai îndrasnira a ține luptă cu Mihaiu, în vreme ce acesta, reîmbăr-

www.dacoromanica.ro

bătând pe ai sai, se aruncă puternic înainte, taie, turbură și pune în neorânduială toate cetele ungurești.

Era acum trei ceasuri după amiazi. Andreiu, care de la șeapte ceasuri dimineața stătuse în acel loc. văzând acuma, după o bătălie de cinci ceasuri, armia sa în răsipă, fără speranță de a mai îndrepta bătaia, gândi la sine spre a se mântui prin fugă, de pre povața unora și, înainte de scăpătatul soarelui, el își părăsi postul și armata, luând fuga, însoțit fiind de o sută de călăreți, între cari erau frate-său Ion Iffiu, Ion Gerendi, George Falatici, Ion Beldi cu fiii săi Pavel și Clement, Toma, Czomortany, Nicolae Mico și mulți alții. Oastea lui Andreiu, părăsită ast-fel de prințul său și lipsită de generalul său robit, căută a mai ține până la sosirea nopții, ce nu era departe ca să se poată trage în siguranță. Obosirea armiei noastre o ajută întru aceasta. Noaptea acum sosise și bătaia tot mai ținea. Pancratie Sennyei, Moise Săcuiul, Ștefan Toldi, Petre Huszar mai sprijiniră încă mai multe isbiri ale lui Grigorie Mako, când pe la opt ceasuri Mihaiu, înțelegând de fuga lui Andreiu și pricepând că bătălia nu mai este nehotărâtă și că rămâne numai a o sfârși, împinge înainte câteva cete din oastea sa, zicându-le: „Feții mei, mai opintiți „încă odată; biruința e a voastră; viteția voastră mi-o chezășuiește". Năvala acestor cete sparge cu totul rămă-„șița ostilor lui Andreiu și le pune pe fugă. „Ei se trag în „tăcere, zice Bethlen, cu pași grabnici și fără rânduială, „părăsind Românilor tabăra biruința și patria". Ai noștri se aruncară îndată în tabăra ungurească, unde găsiră și prădară mult aur, argint, haine, cai, corturi, multe steaguri și patru-zeci și cinci tunuri. Ostașii noștri petrecură noaptea aceea prădând tabăra ungurească și sărbătorind biruința lor prin mese, cântece și chiote de veselie. Armia lui Andreiu lăsase pe câmpul bătăliei 2027 morți și aproape la 1000 răniți și prinși. Intre acești din urmă, afară de generalul Cornis, căzuse și George Ravazdi, pe care Săcuii, urându-l de moarte pentru tirania cu care pedepsise re-

www.dacoromanica.ro

volta lor îl omorâră a doua zi după bătălie. Asemenea păți de către Români și săcuianul Wolfgang Corniș. Toți cellalți prinși, cu mărinimie de Mihaiu fură liberați. Perderea noastră a trebuit însă să fie însemnată, deși mai mică decât a Ungurilor [1]). Dintre ai noștri încă rămaseră morți mai mulți ostași de rând, în vreme ce din Unguri picară mulți nobili, între cari, afară de cei mai sus însemnați, fură Francisc Tholdalesi, Ion Sassaovi, Mihaiu Culpenius, ce purta steagul guardiei, Ion Berende, Daniil Rako și alții.

„Multe muieri unguroaice, zice Stavrinos, rămaseră vă„duve în ziua aceea; turburatu-s'a soarele și ziua s'a în„tunecat; praful în aer se înălța și pământul tot s'a roșit „de sânge vărsat... Să fi văzut acolo trupuri moarte și ti„neri viteji cum zăceau în țărână goi fără suflare.“ Leșurile ce stau mormane în câmpie fură adunate de locuitorii Sibiului și îngropate toate la o laltă. Ast-fel acei ce cu puțin înainte erau dușmanii învierșunați, mijlocind natura, se lăsară fără împotrivire a fi împreunați într'acelaș mormânt. Fiind-că groapa făcută nu putea coprinde atâția morți, grămădiră trupurile unul peste altul, puind între fie care din ele o mână de earbă, astfel încât se făcu o movilă mare, ce se întindea la un mil de oraș, și „care va „fi, zice dureros Bethlen, pentru veacurile viitoare un monument vecinic de peirea Ardealului.“

Astfel fu bătălia de la Sibiu, una din cele mai vestite în analele gloriei române. Ea fu mult mai mare prin resultatele ei, căci ne făcu îndată stăpâni ai Ardealului.

XXV

A doua-zi Vineri 29 Octombrie la răsăritul soarelui. Mihaiu porni, în deosebite direcții, numeroase cete spre a lua

[1]) După istoricul Orteliu, morții lui Mihaiu nu treceau peste 200 oameni, aceea ce e anevoie de crezut într'o lupta așa de lungă și înverșunată. Bethlen pretinde că din ambele părți impreună perira 2000 ostași. Istvanfi spune că din oastea cardinalului periră numai 1118 ostași. De Thou și Bisseliu numara 3000 oameni perduți de Andreiu. Apoi Montreux exagerează acest număr, urcându-l la 12 mii.

www.dacoromanica.ro

în goana pe dușman. El le porunci ca să fie cu mare îngrijire, ca nu cum-va dușmanul să umble a se aduna unde-va și a întinde vre o cursa. Spre a ispiti bine starea lucrurilor, el trimise spioni în toate părțile, mai ales spre Alba-Iula, poruncindu-le d'a-i raporta îndată. Într'adevăr eșise vorbă sa spre Alba și Cluș prințul Andreiu făcea pregătiri de răsboiu și că ridicase un mare număr de soldați. Mihaiu însă cunoscu îndată că nicăeri nu se află oști ca să îndrăsnească a sta sau de față sau pe ascuns împotriva lui biruitor, și hotărî a-și duce armia drept la Alba-Iulia, spre a stapâni această capitală a Ardealului și, împreună cu dânsa, țara toată.

Într'aceiași vreme făcu de obște cunoscut prin proclamații și prin crainici: că în orice parte se va arăta Andreiu Bathori să-l prinză și să i-l aducă la Alba, viu sau mort, fagăduind o bună răsplătire pentru o asemenea slujbă și declarând că va pedepsi strașnic pe acei ce-i vor da lăcaș sau îl vor scăpa. El porunci încă a se închide toate trecerile și porni 1200 oameni din oaste de împănară toate drumurile, căutând pe Andreiu. La Alba-Iulia Ștefan Bathori și Ladislau Gyulasi, pe cari Andreiu îl însărcinase cu administrația șări, cum aflară de bătălia nefericță pentru dânșii de la Sibiu, luară ce aveau mai scump și, cu o mică suită, fugiră Gyulasi la Ceh, iar Ștefan Batori mai întâiu la Cluș, apoi la cetatea Husta, pe hotarul Poloniei. Acolo aștepta cât-va, dar perzând sperarea d'a căpăta ajutoare de la Poloni, el se duse la Șimlau, loc de unde se trage casa Bathorestilor.

Cum se văzura liberi prin fuga lui Ștefan Bathori, Albenii se grabiră a porni dinaintea lui Mihau trei deputați, oameni înțelepți și elocuenți, anume Martin Turi, Ștefan ce-i zicea Sartorius și George Nagilabu. Aceștia găsiră pe Mihaiu tabarât nu departe de Sibiu și, înfățișându-i niște cupe de aur și alte daruri scumpe, îl rugară ca să fie mai mult cu îndurare decât cu asprime, sa nu pustiască un oraș biruit care se predă fara împotrivire și să nu dea jaf

www.dacoromanica.ro

o capitală unde el are să locuiască; că ei stau gata, pentru protecția ce le va da, a se jertfi, ei și tot ce au, pentru dânsul. La acestea răspunse Mihaiu „că el n'a întreprins „acest războiu spre a strica acea țară și că iubește mult „mai bine a o vedea semănată și plină de avuturi și bucate „decât de a o pustii și a o ruina cu cruzime; că el a vrut „numai să aducă pe locuitori la credința către împăratul, „ce ei îi juraseră și apoi și-au călcat jurământul, nesocotind legile dumnezeești și omenești; că gândul lui, coprinzând țara, n'a fost altul fără numai d'a înfrânge pe „rebeli, a da pacea și liniștea popoarelor; pentru aceia, el „nu va face nici o sminteală nici locuitorilor Albei, nici „tuturor celor ce vor recunoaște autoritatea sa, ba încă el „îi va însoți cu toată bunătatea sa câtă vreme îi vor fi credincioși."

XXVI

Intr'aceea Mihaiu-Vodă, ridicându-și tabara de la Sibiu, înaintă cu încetul spre Alba-Iulia. Prin toate orașele pe unde trecu prin cale, locuitorii alergau înainte-i cu daruri, tragând puști în semn de veselie și primindu-l cu mare dragoste și entusiasm. Apropiindu-se de Alba, locuitorii orașului și ai județului îl întâmpinara cale de o leghe înainte cu multă cinste și daruri. In capul lor era episcopul catolic Dimitrie Naprazdi, înconjurat de tot clerul sau. El felicita în numele poporului pe domn de sosirea sa, urându-i tot felul de fericiri o domnie vecinica asupra țarii Ardealului ce el dobândise cu sabia, o viața îndelungata și isbânzi multe care să se adaoge unele peste altele. In aceias zi, luni 1 Noembrie (s. n.) Mihaiu-Voda intră cu mare pompa în capitala Ardealului. Dorința ce adesea avea d'a face întiparire asupra popoarelor printr'o strălucita priveliște adaogindu-se la vesela îmbatare a unei isbânzi de atâta vreme dorita, făcu pe Mihaiu de puse în aceasta intrare triumfala o podoabă neauzita în părțile noastre. In-

www.dacoromanica.ro

trarea s'a făcut prin poarta Sfântului George. De la această poartă până la palatul domnesc sta înşiraţi ostaşii de ambe părţile căiei, în mai multe rânduri, în dosul cărora se gramădise mii de mii de popor. Inainte venea episcopul şi clerul său, corporaţiile oraşului, apoi o bandă de musică, care se compunea de opt trâmbiţe ce cu multă armonie modulau sunetele lor, de atâtea tobe de oţel de pre obiceiul turcesc, de un bun număr de flaute şi fluiere. In urma acestei orhestre venea Mihaiu călare pe un măreţ cal alb. Opt copii de casă, învestiţi cu mare eleganţă, înconjurau calul domnului.

Mihaiu purta pe cap un calpac unguresc împodobit cu o fulie neagră de pene de cocor, legată cu o copcă de aur; o mantie lungă albă de mătase ţesută cu fir, având pe de laturi ţesuţi vulturi de aur; o tunică albă de aceeaşi materie; lungi ciorapi de mătase albi, cusuţi cu petre scumpe şi cisme de saftian galben; de brâu atârna o pală de Taban împodobită cu aur şi rubine.

O ceată de zece lăutari urma îndată după domn, cântând cântece naţionale. Opt seizi duceau de frâu opt cai acoperiţi cu şele preţioase, lucrate în aur şi în argint şi împodobiţi la cap cu pene mari. Apoi venea o mulţime de boieri şi ofiţeri străluciţi, toţi călări, şi o numeroasă trupă de soldaţi. Lângă domn se purtau steagurile lui Andreiu Bathori, luate în bătălia de la Sibiiu. Ele erau desfăcute şi plecate spre pământ în semn că Ardealul este supus.

Astfel în mijlocul concertului trâmbiţelor, tobelor şi altor instrumente, în sunetul clopotelor şi în vuetul tunurilor, cu care se uniau strigările de bucurie ale poporului, intră Mihaiu în capitala Ardealului şi trase la palatul domnesc. In cale, pân'a nu ajunge la acest palat, Mihaiu spun că se îndrepta catre un nobil ungur Ştefan Bodoni, ce căzuse prins în bătălia de la Sibiiu şi-l întreba unde ar fi mai bine să traga. „Fără îndoială, zise Bodoni, în palatul prinţului Andrei". La care vorbe Mihaiu răspunse: „Ce nu sunt eu încă biruitor?" mirându-se că încă se da numele lui Andreiu u-

www.dacoromanica.ro

nui palat, care acum era cu drept cuvântul al său. Toată ostăşimea se împărţi în linişte şi cu orânduială prin ospătării şi case publice, fără a face nici o pagubă sau vătămare locuitorilor. Nimeni n'ar fi îndrăznit a face vre un rău, ştiind pe strașnicul domn acolea.

Exemplul Albanilor fu urmat de locuitorii tutulor oraşelor ţării cari se grăbiră a trămite deputaţii la Mihaiu spre a-i aduce închinăciunile şi credinţa lor şi a cere mila şi ocrotirea lui. Cetatea Cluşului la cea d'intâiu somaţie ce i se făcu, se închină la 4 Noembrie şi primi în garnizoană 1000 soldaţi sub comanda banului Mihalcea. Mihaiu porni 3000 soldaţi spre a aduce la supunere toată ţara de jos, şi într'aceeaşi vreme scoase un decret deosebit, prin care făgăduia mila şi ertarea sa la toţi de o potrivă, de orice treaptă ar fi, cari vor depune armele şi vor asculta de dânsul şi de slujbaşii săi. El obşti acest decret în toate părţile prin obicinuiţii curieri. Astfel toată ţara Ardealului până la Solnocul din acest ţinut, era acum supusă lui Mihaiu, deosebit numai de cetăţile Husta şi Uiuara. Mihaiu începu a purta titlul următor: „Mihaiu voevdul Ţării Româneşti, al sân-„ţitei maiestăţi ceasarocrăieşti consiliar şi locuţiitor asu-„pra Ardealului şi de oastei Maiestăţei sale dincoace de „Ardeal şi de părţile lui supuse căpitan[1])".

Ştirea biruinţei lui asupra cardinalului fiind îndată dusă prin scrisori la împăratul Rudolf, acesta se bucură foarte mult şi o vesti întregei împărăţii, dând lui Mihaiu cele mai mărețe laude. Toată lumea era acum plină de numele lui Mihaiu-Vodă şi minunată de repezile lui izbânzi. Prin vitejia lui, pustiirile Turcilor şi Tătarilor fusese stăvilite şi creştinii trăiau liniştiţi sub apărarea sabiei sale pururea învingătoare. Acum tot el, pedepsind pe rebeli şi împăcând

[1]) Noi nu cunoaştem bine care a fost natura legămintelor din nainte între împăratul şi Mihaiu despre Ardeal. Este însă prea de crezut ca acest titlu Mihaiu nu şi l-a luat de la sine şi că Austria cel puţin i-l fagaduise.

www.dacoromanica.ro

turburările popoarelor, da în mânile cesarului *cheile Daciilor*. Nimic nu mai lipsea gloriei lui şi, de pe spusa istoricului Bisseliu, lui i se aplica, în mintea naţiilor creştine, vechea cântare de biruinţă a bisericii, în care se proslăveşte, ca biruitor al tutulor celor răi sântul patron al vitejilor şi mai cu osebire al lui Mihaiu, cerescul voevod şi Archanghel Mihail.

XXVII.

Oare ce se va fi făcut nenorocitul Andrei Bathori? Din ziua în care, cu desperarea în inimă, fugi din câmpul bătălii de la Sibiiu i s'a perdut urma. Nimeni nu putea spune unde se află. Rămas'a încă în ţară, oprit de vr'o sperare, sau că, perzând tronul, îşi părăsi şi patria, silind numai aşi mântui vieaţa? Isbutit'a încă într'această? Inceput'a în ţara străină descoloratul şi tristul trai al pribegiei, acea crudă suferinţă, care usuca pe om fără de a-l omorî? Astfel se întrebau toţi în Ardeal, biruitori şi biruiţi. Vai! In vreme ce trufaşul sau biruitor intra cu o pompă măreaţă în capitala sa, sarmanul Andrei în coltul împotrivitor al ţării platia printr'o moarte crudă nenorocirea de a fi domnit.

El se trăsese, cum am vazut, din câmpul bătălii însoţit de o sută inşi călări, trecu pe lângă Sibiiu şi luă direcţia Sighişoarei, voind sa se îndrepteze prin Moldova în Polonia, unde sa aştepte vre-o ocazie priincioasă pentru a-şi redobândi tronul perdut. El ajunse într'o fugă până la Oltămir. Acolo calul său căzu în noroi şi el trebui să-l lase, împreuna cu multă avuţie ce era pe dânsul, ca să scape cât mai iute în cetatea Odorhei din Sacuime, unde soţii sai îl povaţuira a merge. Aci el cerceta pe unde e mai bine a trece în Moldova. El dete aci porunci spre a ţine în datoria supunerii pe Sacui, de nu s'au revoltat încă, făgăduindu-le uitarea revoltei lor şi ca le va da vechea libertate; dar toate erau zadarnice. Poporul săcui îl ura de moarte; nobili sacui numai, cari fusesera la bataie şi aceia pe care îi găsi pe la casele lor, primira bucuros a-l însoţi şi a ocroti la

www.dacoromanica.ro

fuga sa. Ei se temeau de Mihaiu a ramânea în țara, ear mai cu seamă de ura înverșunată ce aveau asupră-le compatrioții lor ruinați prin libertatea ce Mihaiu-Vodă dedese țăranilor săcui, ei doreau cel puțin să-și poată scapa viața, fugind în țară străină. Pregătirile ce nobilimea trebuia să facă pentru fuga lui, siliră pe Prințul a aștepta pe loc trei zile, și această zăbavă fu peirea capului său. Văzând el această întârziere și temându-se ca mulțimea sotilor săi să nu vedească mai mult dușmanului fuga sa, el hotărî a se despărți de dânșii. Lăsă în cetățuia Odorheiu pe George Palatici; apoi, alegând un număr oarecare din nobili spre a-l însoți, dete drumul celorlalți, mulțămindu-le de credința ce i-au arătat și povățuindu-i să meargă să se închine biruitorului Mihaiu, de la care crede ca vor primi iertare, și să aștepte în liniște vremea care Dumnezeu, ce ține în mâna sa ursitele împăraților, o va însemna pentru mântuirea Ardealului de sub puterea acestor biruitori străini. De acolo Andreiu, lăsându-și bogatele sale veștminte de purpură, spre a pune haine țărănești, se îndreptă spre Moldova, departându-se mult de drumul cel mare, luând potecile și făcând ocoluri spre a-și ascunde și mai bine fuga. După câtă-va cale ajunse într'o vale unde găsi un isvor cu apă dulce și îmbelșugată; vederea locului placându-i cu deosebire, el se opri acolo, apoi, deschizând sacul unuia din soldații săi, luă puțin vin și pâne spre a-și potoli oarecum foamea și setea și a stâmpăra amarul inimei sale. Facând acest mic ospăț, el se adresa către cei ce-l înconjurau și le zise; „Precum mântuitorul Christos, înainte d'a „se da jertfă morții, facu cina cea din urmă cu ucenicii sai „și fu vândut de Iuda, unul dintr'înșii, care-i întinsese „cursă, asemenea și eu, cazut în nenorocire prin trada„tori, poate fac astăzi cea din urmă cina cu voi, pe care o „consâmțesc morții mele". Aceasta presimțire a morții ce-l aștepta și pe care o și întâmpina în ziua urmatoare, mișca foarte inima sa, ca și a tutulor celor ce-l ascultau. Plecând din acest loc, ei ajunsera a doua zi în vederea munților ce-

www.dacoromanica.ro

lor mari ce țin până la hotarele Moldovei în capătul ținutului săcuiesc numit Csik și sosiră la un loc pe care locuitorii îl numesc Sân-Thomas, de pre o biserică ce-i este consâmțită. Acolo, în a șeasea zi după nenorocita bătălie, se opri Andreiu, gândind că în aceste locuri va fi mai în siguranță de cursele Săcuilor. Aceste locuri, ca toate cele ce înconjură Ardealul, sunt aspre, muntoase, păduroase.

XXVIII.

Era între săcui un nobil din neamul lor anume Blasie Ordog, care, prin facerile de bine ale cardinalului, ajunsese din stare săracă la o avuție însemnată. El nu voise să meargă la bătaie, luând de pricinuire starea cea rea a sănătății sale; dar îndată ce auzi despre învingerea și fuga lui Andreiu, el puse să tragă clopotele spre a aduna, de pe cum este obiceiu la țară, rudele sale, clăcașii și compatrioții sai și începu a-i atâța spre a se lua vrăjmășește în goană pe Andreiu. El zicea cu o mare furie către un popor acum destul de înfuriat „că ei trebuie să aresteze pe An„dreiu, uneltitorul atâtor rele, ca să merite bună-voința „lui Mihaiu; că numele Bathori vecinic a hrănit nenoroci„rile publice și private și că este bine a-l sterpi din țară; „ca trebuie a ucide pe acest popa nevrednic în pace și în „razboiu, ca să nu mai ramâna nimeni din această afurisită „familie, spre a chinui țara prin tirania sa". Nici că făcea trebuința de multe îndemnari, Sacuii fiind însuflați de o ura omoratoare asupra numelui Bathoreștilor, căci mai întâiu Ștefan Bathori și Sigismund Bathori, în anii trecuți, le rapise nu numai orice libertate, ci înca îi pedepsise foarte aspru pentru revolta lor și apoi îi supusese nobilimei ca niște robi vânduți. Ei cautau toate mijloacele spre a scăpa de aceasta robire; pentru aceea ei mutase asupra lui Andreiu toata ura ce hranise către cei mai dinainte Bathoresti și-și fagaduiau prin moartea sa d'a-și redobândi libertatea și a se mântui de o robire ocărâtoare. Pentru a-

www.dacoromanica.ro

ceea ei voiră mai bine să pearză pe prințul Andreiu și nobilimea săcuie, de cât să piară ei înșiși și să fie vecinic robi. Ei alergară toți din toate părțile, bătrâni și juni, care cu arme, care fără arme, unii împinși de furie și de îndrăsneala, alții de sperarea jafului, închipuindu-și că Andreiu cu nobilii ce-l însoțeau trebuia să aibă multe avuții cu dânșii. Intru aceasta sperarea lor nu era cu totul înșelată. Prințul Andreiu și suita sa aflaseră că sunt goniți de o ceată de săcui, dar nu o credeau îndestul de mare spre a-i putea vătăma. Cu toate acestea Andreiu, nevoind a fi întârziată suita sa de bagajele cele multe, vrea să le părăsească dintr'altă parte strâmtorile mocirloase nu-i îngăduia a se prea grăbi.

Numeroasa ceată a săcuilor isbi pe fugari în poalele muntelui Sân-Toma. Când se apropie prințul Andreiu cu soții săi de acest loc, cam pe la scăpătatul soarelui, dete peste niște strâmtori cu șanțuri și găsiră drumul acoperit de copaci, iar vre o sută de săcui stând în loc și așteptându-i' Ei întăriseră așa de bine acea strâmtoare încât erau siguri că nimeni nu va putea răzbi printr'însa. La stânga acelui loc era un munte foarte nalt, ale cărui povârnișuri erau acoperite cu păduri și cu mărăcini. Când suita lui Andreiu apucă de intră în acele strâmtori cătând mai mult la fugă de cât la bătaie, Sacuii o isbiră cu strigări mari, de o dată în față și în dos. Fugarii se opresc atunci bărbătește și se întocmesc spre bătaie. Săcuii, văzând micul număr al protivnicilor, năvălește cu mai mare foc asupră-le, descarcă în ei puștile ce aveau, apoi încep a asvârli într'înșii cu săgeți, suliți, barde și lănci; alții, ca dușmanul să nu-i poată lovi, fiind el călare și ei pe jos, răstoarnă caii tărând plopi pe pământ desrădăcinând alți copaci și silindu-se în tot chipul a face lupta de o potrivă. Nu cu mai puțină înfocare nobilimea își apără viața și pe prințul său și respinge cât se poate isbirile țăranilor; mulți cazură din ambele părți, dar mult mai mulți din partea lui Andreiu. Intr'adevăr, cazând fără de veste în cursă, încurcați de bagagiele

www.dacoromanica.ro

lor, ei nu puteau a se sluji cu folos de caii lor și nu le venea lesne a-și întrebuința armele împotriva dușmanului. Deosebit de aceasta, ei erau foarte puțini și Săcuii mai mult de opt sute. Pentru aceea Andreiu și nobilii, răsbiți de mulțime, încep a se trage înapoi răslețiți; unii pierzându și caii, se aruncă pe jos printre stejari și crânguri și fug încotro pot. Țăranii săcui mai ageri la picior și cunoscând locurile, se urcă mi cu înlesnire prin strâmtorile și asprimile munților, caută, găsesc și ucid pe nobili ce nu cunoșteau căile și sângerează până în departe toate acele prăpăstii cu uciderile lor.

XXIX.

Prințul Andreiu, rugat fiind de ai săi ca să fugă să scape până când ei mai țineau fruntę dușmanului se și trăsese cu un mic număr, lasând drumul mare și luând'o prin cotiturile muntelui. Dupa ce a făcut ca vre-o două mii de pași, el fu silit din pricina prăpăstiilor și a greutăților drumului, să-și lase călăria, cu atât mai mult că calul sau nu mai putea umbla fiind cu totul obosit. Deci el începu pe jos a urca pe munte, ajunse cum putu în locuri anevoe de apropiat și își îndreptă fuga spre părți nelocuite. Lepădând tot ce ar fi putut întârzia fuga sa, ou patru soți, ce din întâmplare găsise, el patrunse pâna în adâncul munților. Prin acești munți Ștefan numit Negrul era foarte trebuincios prințului, caci cunoștea bine caile, dar fiindca sângele ce-i curgea din rana ce el primise îi lua puterea și simțurile, Andreiu și soții sai, temându-se ca dușmanii ce-i goniau să nu-l gasească și să-i rapeasca puțina viața ce-i mai ramasese, îl culcara mai mort într'un loc umbrit și-l acoperira cu frunze uscate. Vindecându-se dupa aceea și întorcându-se la casa sa, el povesti aceasta barbara macelarie.

Dupa acest fel de îngropare a lui Negru, Andreiu mai înainta câtva doborât de sete, de caldura și de drum; în

www.dacoromanica.ro

sfârșit, făcându-se din ce în ce mai mult noapte, el și singurul soț ce-i mai rămasese, un nobil credincios anume Nicolae Mico, zăriră lucind în departare un foc. Ei se îndreptară spre acest loc numit Nascalat, care se străluci de atunci prin crunta dramă ce se petrecu într'însul. Sosind lânga acest foc care ardea în coliba unui păstor, Andreiu, obosit de osteneala drumului, nu mai putea face un pas și, murind de sete, ceru de la țăranul ce găsi într'acel bordeiu sa-i dea de băut. Țăranul ne-având alt-ceva, îi dete puțin zer. Prințul Andreiu luă cupa și mai întâiu o întinse lui Nicolae Mico ca să guste, zicând: „Să bem aceste amără-„ciuni cu care viclenii și trădătorii ne-au adăpat îndestul". El înghiți puțin, apoi trimise îndată pe țăran să-i caute puțină apă, dându-i un galben de aur unguresc, numai să vie mai curând. Eșind atunci din colibă, Andreiu se duse de se întinse pe iarbă sub un copaciu vecin, își rezimă capul de un trunchiu pe jumatate putred și însărcină pe Mico să stea la pază, în vreme ce el se va odihni puțin, ca să poată apoi a-și urma drumul făgăduind că va sta și el la rândul său de streajă până când Mico va odihni. Zăcând astfel pe pamântul gol, Andreiu lua breviarul în mână, se puse a citi, la lumina lunei, ceasurile canonice și îndată osteneala biruindu-l, somnul pe nesimțite îl coprinse. In vremea aceasta lupta Sacuilor urmând deosebitele cotituri și locuri grele, pe unde Mico și Andreiu fugiseră, sosesc cu o iuțime minunată și cad asupra țaranului strigând: „Ce procleți „de nobili ai primit în gazda? De nu ni-i vei da îndata te „vom ucide, dupa ce te vom face mai întâiu a suferi mii de chinuri, calăule". Spaimântat foarte și neștiind ce voiau ei sa faca, țăranul le spuse: „că doui inși intrase la dânsul, „șezuse puțin și apoi eșise; că el nu știa de loc cine erau „ei și că gândește că sunt ascunși p'acolo p'aproape". Mico auzind sgomotul acelor ce sosiau și întrebarile ce făceau țăranului, se duse spăimântat de sculă pe prințul Andreiu și-i vesti că dușmanii i-au calcat, rugându-l sa caute

www.dacoromanica.ro

a scăpa cum va putea. Dar luna, ca cum s'ar fi temut a lumina fără-de-legea, se ascunsese sub negrii nori; şi în acel întunerec, Andreiu care nu cunoştea locurile n'avea chip de scăpare. El trimise pe Mico înaintea vrăjmaşilor spre a căuta să-i îmblânzească prin vorbe şi făgăduieli. Dar gloata Săcuilor furioasă, în loc d'a asculta rugăciunile lui Mico, întoarse către dânsul armele ei. După ce se ocroti un minut cu sabia sa, Miko; plin de răni, fu prins viu. Se povesteşte că, doritor d'a scăpa mai curând de viaţă, şi simţind pe gâtu-i tăişul ruginit al paloşului unui ţăran, el îi întinse sabia sa, care era mai ascuţită, zicându-i: „Slujeşte-„te cu aceasta, pretene, şi nu mă mai sfâşia rănindu-mă „cu arma ta fără tăiş". Şi zicând aceste, el îi întinse gâtlejul, ca să nu se zică că un viteaz a avut ca un om fără inimă, capul taiat pe dinapoi. In vreme ce Mico era astfel prins şi ucis, Blasie Ordog, de care am pomenit mai sus, împreună cu alţi trei soţi, isbeşte pe Andreiu. Impins mai mult de nevoie de cât de vitejie, Andreiu trase sabia cea lată ce purta la coastă şi începu a se apăra cu o mână slabă, silind să nu moară fără de răzbunare. El isbutise a răni pe unii din vrăjmaşi, când Blasie, mai îndemânatic în luptă, îi dete o lovitură de secure în frunte, făcându-i o rană mare d'asupra ochiului stâng, de unde începu sângele a curgea părâu de-i acoperea vederea. In această stare nenorocitul Andreiu încercă să fugă, dar urmat de aproape de ucigaşi, el primi cu o asemenea armă o altă rană, în partea din dos a capului, d'asupra grumazului şi, perzând simţirile, căzu la pământ, bătându-se în sângele său. N'apucase încă să-şi dea sufletul când ucigaşii, urându-li-se de vremea ce perdeau ca să-i smulgă un inel frumos de diamant ce purta în degetul cel mic, îi tăiară degetul ca să poată lua inelul; apoi, apropiindu-se de dânsul Blasie Ordog, îi tăie capul, pe care, punându-l într'o suliţă, îl luă cu dânsul, iar trupul îl lăsară în acel loc despuiat de orice veşmânt şi în prada fiarelor sălbatice. Această tragedie se pe-

www.dacoromanica.ro

trecu lângă satul Szent Domokos (St. Dominic). Astazi încă, într'acele părți, țăranii își arată locul unde fu omorât sărmanul Andreiu și credinciosul său Mico [1])

XXX.

Astfel fu sfârșitul lui Andreiu Bathori, prinț, cardinal și episcop de Varmia în Prusia. El era în vârstă de două-zeci și opt de ani numai, înalt la stat, barba și părul capului galbene, pe care de pe ritul religiei, el avea obiceiu a le purta rase. Era d'un caracter dulce și blând și mai bun pentru biserică decât pentru războiu. Din copilăria lui avusese plecare spre călugărie. Din nenorocire chiar calitățile lui private făcură dintr'însul un rău stăpânitor; ambiția de a domni îl perdu; el cumpără printr'o crudă moarte o domnie de opt luni asupra Ardealului și fu numai un jalnic exemplu al ticălosiei ursitelor omenești. De pe arătarea unor analiști, nenorocirea în care pică Andreiu și Ungurii din Ardeal fusese prevestită prin niște semne cerești. In luna lui Iunie se ridică de odată despre apus o furtună grozavă care înfricoșă pe toți și pricinui multă stricăciune într'o parte mare a Ardealului. De dimineața norii se rostogoleau unii d'asupra altora. Cerul întreg se întunecase; tunetul urla neîncetat; trăsnetul ce cădea, fulgerile ce străluceau prin întuneric, o ploiaie deasă și repede și mai ales o vijelie grozavă spăimântase pe toți. Parte din acoperișele caselor din Alba-Iulia fură ridicate, nălțimile zidurilor doborâte precum și grajdurile din curtea prințului care era foarte puternic, zidite; păstorii pe drumuri fura răsturnați sau târâți cu iuteala încotro nu voiau; mulți cai ce

[1]) Analiștii contimporani se deosebesc asupra zilei în care Andreiu fu ucis. Timon și Alexandru Dubokay pomenesc de ziua de 31 Octombrie. Orteliu o pune la 9 Noembrie, iar Bisseliu tocmai la 20 Noembrie. Noi am urmat pe Bethlen, care o pune șease zile dupa bataia de la Sibiu, adică în noaptea de 3 spre 4 Noembrie, socotind aceasta data, după potrivirea ce a facut cu altele, ca cea mai adevarata.

www.dacoromanica.ro

pasteau pe la câmp fura asvârliți în Mureș, unde se înnecara; o mulțime de stejari mari și pomi roditori fură smulși din radăcină. Aceasta furtună ținu ceva mai puțin de un ceas și fu privită de toți ca prevestirea nenorocirilor ce sosira cu câteva luni în urmă. Intr'aceeași vreme globuri de foc se arătară în deosebite locuri răspândind groaza. O mulțime de lupi se pogorâră cete cete din munți numiți Meseș și se răspândiră în șesurile Ardealului și prin sate, asemenea și multe alte fiare sălbatice. Cinci zile înaintea bătaliei de la Sibiiu, toată noaptea se văzură flacări pe cer, astfel în cât armata lui Andreiu merse la drum luminată d'aceste minunate flacări. Când Andreiu tăbărî la orașul Mercurea din pământul săsesc, el văzu de odată trecând pe dinainte-i un arap negru purtând în mână o coasă grozavă. El întrebă cine are o slugă cu un chip așa de neplăcut și toți magnații, dupa ce cercetară și căutară, îi răspunsera că un asemenea om nu se află în armie. Cu puține zile până a nu se întâlni Andreiu cu Mihaiu-Vodă, el visă că picase în niște turme de țapi furioși și că d'abia scăpase, când niște porci îi sfâșiară mantela și coiful. Încredințat că acest vis este un semn de rău, el îl povesti îndată la Alba-Iulia lui Ștefan Bathori și altora. In vreme ce Andreiu se scobora pe scara palatului său din Alba-Iulia ca să mearga la tabăra de la Sas-Sebeș, unul din pintenii săi de aur se sfarâma și când eșia pe poarta își sfarâmă asemenea și chiotoarea mantalei sale. In sfârșit spiritul de superstiție și de misticism al Ungurilor merse până a crede ca și schimbarea portului ce ei facusera de vre-o câți-va ani, fusese un semn rau care arată că ei trebuie sa sufere într'o zi jugul unei natii straine.

XXXI

Dupa uciderea lui Andrei, Săcuii se apucară a căuta prin paduri și prin strâmtori pe nobilii cari umblau rătăcind prin întuneric și, dupa ce-i ucisera mai pe toți, se întoarsera la locul luptei spre a culege jaful. Dar cu cât pu-

www.dacoromanica.ro

sese mai multă grabă spre a câștiga această pradă, cu atâta perdură din vreme spre a o împărți, certându-se și înjurându-se între dânșii în cât p'aci erau să se înhațe la bătae cu armele. Fură omorâți atunci, parte cu Andrei, parte în fuga lor, Ion Beldi cu junele său fiu Pavel, Nicolae Mico, frații Tomas și Emeric Besz, Francisc Romany comis al lui Andrei, căruia îi scăpă viața în luptă, omorând un săcui ce-l amenința cu moartea, Emeric Lazar, Francisc numit cel Mare, Mihai Caraczoni, meșter căpitan de artilerie și mulți alții vestiți prin meritul și avuțiile lor. „Săcuii „îi ucideau fără milă, încredințați că nimic nu putea fi mai „folositor republicei săcuiești decât moartea tutulor aces„tor oameni cari îi ținuse într'o robie aspră, ca pe niște robi „cumpărați cu bani. Ei credeau că numai acest mijloc au spre a'și redobândi starea lor ceа dintâiu și a-și asigura „libertatea pe care o doreau cu înfocare". Numai un singur nobil, Csomocatany, bărbat vestit în răsboaie, scăpă în Mol dova. Acesta este acelaș care, după cum s'a văzut înapoi, fusese trimis sol de Andrei la Mihai-Vodă și carele, cu toate că credința lui era bănuită lui Andrei, îl însoți în fuga sa, dovadă puternică despre ușurința ce pun une-ori oamenii în bănuielile lor!

Fu atunci o dispută între Săcui, din cari unii voiau să păstreze în viață vre-o câți-va din nobilii prinși, iar alții cereau ca să se omoare îndată „acești oameni nesuferiți și vrednici de ură"; se învoiră apoi a amâna pentru câtă-va vreme moartea unora dintr'înșii. Aceștia erau Ion Iffiu, fratele lui Andrei, Ștefan Kabosi, Gaspar Palosi, Nicolae Bartacuti, Francisc Gereb și Wolfgang Lazar, Săcui le legară mânile la spate și tot înjurându-i mereu îi porniră ca să-i ducă spre Alba Iulia la Mihai-Vodă. Inaintea lor, Blasie Ordog ducea, înfipt într'o suliță, sângeratul cap al lui Andrei, pe care-l înfățișă lui Mihai-Vodă, în 11 ale lui Noembrie. Puseră capul pe o masă și Mihai cătă puțin la dânsul în tăcere, până când, văzând pe doamna Stanca ce era lângă dânsul înecându-se în lacrimi, o întrebă pentru ce

www.dacoromanica.ro

plânge? — „Pentru că, respunse această miloasă și simți-„toare femeie, aceea ce i s'a întâmplat lui se poate întâmpla și ție sau acestuia", arătând pe fiul ei Pătrașcu. Această vorbă pătrunse inima otelită a asprului domn și-i aduse aminte nestatornicia lucrurilor omenești. Cuprins de milă, el plecă capul cu întristare, lacrămile de o dată îmbrobodiră fulgerarea ochilor lui și din inimă strigă : „O săracul popă! săracul popă!" Astfel plânse marele Cesar când văzu dinainte-i capul dușmanului său Pompeiu.

După aceasta Mihai trimise acest cap, pus sub disc, lui Malaspina. Acesta puse un zugrv de scoase un portret de pe dânsul, pe care-l trimise împăratului. Mihai trimise pe Ion Iffiu în închisoare la cetatea Deva și, de pe povața ce-i dete logofătul Teodosie, porni oameni să caute trupul lui Andreiu pe care-l găsiră gol, dar nevătămat de păsări și dobitoace, nelipsind de la dânsul decât degetul cel mic care fusese tăiat de ucigași, după cum am spus. Trupul mortului fu pus într'un car și, ca să nu fie într'o asemenea stare expus privirilor, când băgară carul în oraș, îl acoperiră cu foi de copaci verzi. Astfel îl aduseră în Alba-Iulia nouă zile după moartea sa. Indată, cu mare îngrijire din porunca lui Mihai, fu trupul învestit cu haine mărețe, întins pe o peatră de marmură și acoperită cu o manta de purpură. Apoi îl duseră în templul cel mic ca să stea până la zioa înmormântării. Câte-va zile după aceea, adunându-se acolo și deputații țării convocați pentru deschiderea dietei. Mihai trimise de aduse și trupul lui Baltazar Bathori pe care prințul Sigismund pusese de-l îngropase fără nici o cinste în cetățuia de la Gherla și apoi se făcu înmormântarea lui Andrei cu o pompă de tot crăiască. Sicriul era purtat de juni nobili și înconjurat de toți boerii români. Armăsarul lui, frumos împodobit cu toate armele sale, urma după sicriu. Apoi venia Mihaiu însuși cu fața întristată, cu o mulțime de nobili, ofițeri și popor. Inainte și înapoi păsiau cu toata cuviința oștile înarmate și în bună rânduială. Apoi preoții, cântăreții și faclele nu mai aveau număr. Ast-

www.dacoromanica.ro

fel duseră trupul lui Andrei în biserica cea mare şi-l puseră în acel monument ce el, în viaţă fiind, zidise pentru fratesau Baltazar. Acolo trupurile ambilor fraţi fură împreunate. In acelaşi templu zăceau de mai multă vreme îngropaţi doi alţi călugări, bărbaţi mari şi puternici, cari periră cu aceeaşi moarte ca Andrei, Cardinalul George Martiniţiu, ucis din porunca împăratului Ferdinand, moşul lui Rudolf II, şi episcopul Oradiei, ucis de Griti. Blasie Ordog, ucigaşul lui Andrei, în loc de răsplata ce aştepta de la Mihai, fu osândit a i se tăia capul pentru fără-de-legea ce făcuse. Toată prada ce Săcuii luaseră de la Andrei şi de la soţii lui, în aur şi argint, din porunca lui Mihai, fu vărsată în visteria ţării.

XXXII

Mila, îndurarea şi generositatea ce arătă Mihaiu-Vodă către cainicul său duşman, mări favoarea popoarelor pentru dânsul, îi atrase inimile nobilimei Ardealului şi lauda tuturor naţiilor străine. Nobilii transilvani simţiră mai ales atunci că, urâţi fiind de moarte de către popor, singura lor scapare e acum Mihaiu. Ei gândiră că, de au perdut cârmuirea ţării şi au căzut sub un stăpânitor de alt sânge, încai să caute a-şi păstra starea şi viaţa lor. Acestea într'adevăr erau atunci foarte ameninţate. Am văzut înapoi ce fel urau şi tratau Săcuii pe nobili. Ostaşii mercenari unguri, poloni, sârbi, cazaci şi alţii răspândindu-se prin ţeară, nefiind sub ochiul strasnic al domnului, necăjiau încă pe locuitori, iar mai ales pe nobili, făcându-i să simţă toate relele războiului. Apoi chinuita naţie a Românilor din Ardeal, cum află de învingerea de la Sibiu, se ridică în picioare groaznică, învierşunată, ameninţătoare. Cu cât fuseseră ei mai cumplit împilaţi de nobilii unguri, cu cât mai mult înecaseră în inima lor suferinţele şi ura ce aveau către dânşii, cu atât isbucnirea acestei ure fu puternică şi pustiitoare. Românii Ardeleni cuvântau ast-fel şi într'un chip simplu către Unguri: „Sunteţi nişte venetici, cari aţi „venit prin silă de ne-aţi călcat ţara, ne-aţi răpit pămân-

www.dacoromanica.ro

„turile, drepturile, viața; ne-ați chinuit și ne-ați aruncat „în cea mai cumplită robie. Intre noi și între voi n'a domnit „dreptatea sau simțirile omenirei, ci numai sila; acum când „ne-am deșteptat și ne simțim puternici, vrem să intrăm „și noi în drepturile și în pământurile noastre, ce ni le-ați „răpit odinioară; vom lua dar pe seamă-ne moșiile și ca„sele voastre, iar pe voi vă vom ucide sau vă vom goni, ca să curățim țara de voi". Aceste idei și simțeminte povățuiră toate revoluțiile făcute sau încercate de Români, de la năvălirea Ungurilor până astă-zi. Ast-fel revoluțiile veacului de mijloc, aceea de la 1437, răscoala de la 1599, insurecția lui Horia de la 1784 și revoluția de la 1848 fură mai mult inspirate de setea răsbunării decât de dragostea libertății, și pentru aceia Românii nu-și putură asigura libertatea; căci libertatea triumfă fără a-și răsbuna, altmintrelea ea nu mai este libertate ci numai răsbunare. Nici o dată și nici într'un loc libertatea nu s'a putut întemeia prin călcarea dreptății și prin cărmuirea groazei. Libertatea nu se ține și nu se întemeează prin tiranie, ci numai prin libertate.

Românii, crezând a-și asigura libertatea în a stinge aristocrația, se puneau de ucideau la aristocrați și pustiau bunurile lor și, fiindcă mai adesea nobilii apucau de fugeau, ei își vărsau furia mai mult asupra bieților burgesi unguri de prin orașe; apoi, cum trecea furtuna, aristocrația era iarăși în păr și Românul iar cădea în ghiara ei. De asemenea mai mulți domni români din principate, dușmani ai aristocrației, printr'un guvern de teroare, credeau că fac ceva ucizând boieri, în loc de a ucide boeria. Toată schimbarea era de persoane, dar spiritul de castă și instituția se păstra, ba încă se mai întărea prin interesul ce însuflau oamenilor, cei prigoniți și împilați. Revoluția dela 1848 din țara Românească singură pricepu că spre a asigura libertatea, trebue a lăsa pe boieri să putrezească în pace și a ucide boeria prin proclamarea dreptului comun. Românii ardeleni n'au priceput aceasta nici la 1848; cu

www.dacoromanica.ro

atât mai puțin ei o pricepură la 1599. Ei nu se gândeau că nu este nici drept, nici folositor, nici cu putință de a curăți țara Ardealului de toate populațiile străine, care fac mai a treia parte din totalul locuitorilor ei; uitară că o posesie îndelungată aduce drepturi positive și netăgăduite, că o naționalitate, ori-cât de mică va fi, trebue respectată, căci sfânt e dreptul ce are ea de a trăi în pământul ce ocupă; că acest drept natural e pe d'asupra ori-cărui drept istoric, de vreme ce pământul este al oamenilor, iar nu oamenii ai pământului. Problema de deslegat în Ardeal era și este, nu cum vor a face fie-care din Români, Unguri, Sași și Săcui, ca să rămână numai ei singuri într'acea țară și să gonească pe cele-allalte popoare, ci proclamând dreptul comun sau egalitatea pentru individe și naționalități, să caute mijlocul de a armonisa împreună, alcătuind un stat federativ. Fără îndoială că numărul Românilor în Ardeal le asigură în ori-ce cas o preponderanță naturală și dreaptă în trebile țării și va preface oare-cum Ardealul într'o țară românească.

Ast-fel Românii și Ungurii la 1848, luptându-se unii împotriva celor-l'alți, plecară de la aceleași principii greșite și căzură sub același jug.

XXXIII

Așa și la 1599, Românii ardeleni ridicându-se, nu se purtară ca un popor matur, însuflat de dragostea libertății prin care purtare ei ar fi impus și lui Mihaiu și asupritorilor lor și ar fi silit și pe unul și pe cei-l'alți ai întregi în drepturile lor naturale și sociale, ci, setoși de răsbunare, se apucară să preumble torțe și palos prin palaturile nobililor. Mulți nobili periră atunci. Dar și mai mulți încă scăpară, unii afară din țară, alții sub protecția lui Mihaiu. Acesta nu putea să sufere asemenea neorânduieli care se descărcau asupră-i. Bănuit încă până a nu intra în Ardeal, de Unguri că lucrează prin preoți români a scula pe țărani împotriva noblimei ungurești, el dorea să dovedească nea-

www.dacoromanica.ro

devărul acelor bănueli, de şi după intrarea sa în Ardeal fusese îndemnat spre uciderea noblimei ungureşti, nu numai de către Românii ardeleni şi de către o seamă de boieri, dar încă şi de un număr însemnat din cei mari ai Ardealului, în capul cărora era episcopul catolic Dimitrie Naprazdi. O politică fără inimă ar fi îndemnat poate pe Mihaiu a-şi asigura stăpânirea Ardealului prin nimicirea acestei aristocraţii puternice, care tot d'auna era să-i stea în potrivă; dar inima sa, dorinţa d'a-şi da un nume mare şi bun în Europa, care-şi aţintise ochii acum asupră-i îl depărtau de la o asemenea faptă, preferind a încerca cu binele să-şi tragă inimile nobililor unguri. Din nenorocire el nu se mulţumi numai a-i tolera şi protegea, ci se înconjură de dânşii, le încredinţă posturile cele mai însemnate în arme şi administraţie şi împărţi iarăşi între dânşii averea confiscată de la cei ucişi în bătaie sau care pribegiseră. Umilinţa ce arătau către dânsul aceşti aspri şi trufaşi nobili şi setea cu care vânau favoarea lui, înşelă pe Mihaiu. El crezu că ei nu vor mai ridica nici o dată capul lor, după ce l'au plecat aşa de jos. El socoti că va găsi un reazim şi o putere într'înşii şi că prin ei va trage inima între ei naţii ungureşti şi va deschide un câmp mare la întinsele şi ambiţioasele sale proecte. Aceasta îl orbi şi-l făcu de împinse până la nesocotinţă generositatea sa către dânşii; şi ou cât ei stăruiau în învinovăţirile şi bănuelile lor, cu cât ei complotau şi umblau mai rău să-l surpe, cu atâta el se arăta mai îndurător către dânşii, în cât generositatea lui ajunse a fi o slăbiciune care-l perdu. Aceasta făcu că el, după ce domoli setea de răsbunare a ţăranilor români, nu le dete libertatea, spre a nu vătăma interesele nobililor. Adevăr că el nu putea lucra în Ardeal împotrivă de ce făcuse în ţara Românească. Nenorocitul *aşezământ de rumânie,* ca un butuc îl ţinea în lanţ şi-l târa spre perzare. El dedese libertatea Săcuilor, nevoit fiind şi fiind-că aceştia numai de puţină vreme o perduseră şi o doreau cu înfocare. Dar Românii de mai multe veacuri îşi perduseră

www.dacoromanica.ro

libertatea şi fiind şi mai numeroşi, paguba ce ar fi simţit nobilii Unguri ar fi fost mult mai simţitoare. Apoi Săcuii era o populaţie foarte răsboinică, în vreme ce Românii sub împilare uitaseră până şi întrebuinţarea armelor, dela a căror mânuire stăpânii lor îi opriseră. Mihai însă, ca toţi răsboinicii, credea mai mult în soldaţi decât în popor; spiritul lui era mai mult de concuerant decât de naţionalist. Nobilii în ochii lui erau representanţii poporului, naţia armată, şi pre arme voia el a se întemeia. Mihaiu socoti să urmeze în Ardeal, în privinţa Românilor, politica Corvinilor, adică a uşura oarecum sarcinele ţăranilor, a-i ocroti în contra nobililor şi a înălţa mai mulţi dintr'înşii în treapta de nobili, ca ast-fel naţia să fie reprezentată în dietele ţării. Dar am văzut mai înapoi că această sistemă nu adusese mari foloase românilor, căci nobilii lor, dobândind interese împotrivitoare gloatei poporului, se aliau cu ceilalţi nobili unguri şi se lepădau chiar şi de naţionalitatea lor. Datoria lui Mihai ar fi fost de a da Românilor iertare de iobăgie şi proprietate de pământ spre chezăşuirea acelei libertăţi şi de a înfiinţa o representare dosebită a lor în dieta celor-l'alte trei naţii. Ast-fel el ar fi dat stăpânirii sale în Ardeal o temelie neclintită. Nici o dată ocazie mai bună pentru aceasta nu se înfăţişase ca acum, îndată după bătălia dela Sibiu, când Ungurii îngroziţi, amorţiţi cu totul, se mulţumiau de li s'ar fi lăsat măcar viaţa. Mai târziu Mihai în zadar voi; anevoinţele crescuse prea mult; ocazia trecuse. Şi nu trebue a crede că noi aci judecăm pe Mihaiu de pe ideile de democraţie ale veacului nostru, iar nu de pe acelea ale veacului său căci urma ne va dovedi că aceste idei erau bine simţite atunci şi însuşi de Mihaiu.

De alt-fel de idei inspirat însă, Mihaiu-Vodă deschise la 20 Noembrie în Alba-Iulia adunarea generală, care el făgădui că va păstra constituţia ţărei şi toate privilegiile, libertăţile şi dăniile nobililor, afară de cele făcute de Sigismund. Representanţii depuseră jurământul de credinţă şi, spre răspuns la cererile domnului d'a i-se da provisii şi

www.dacoromanica.ro

bani pentru ținerea oștilor, se orândui ca de fie-care casă sau poartă (cum se zice în Ardeal) să se dea câte opt măsuri de făină și opt măsuri de ovăz sau orz, și de la zece case câte o vită de tăiat, iar fiind omul sărac, în lipsă de vită, să dea trei oi. Asemenea se hotărî ca, de vreme ce s'a dat libertatea Săcuilor, aceștia să aibă a da, de pe vechiul lor obicei, când se schimbă domnul sau când se însoară, din șease boi unul pe seama domnului. Această dare se numia de Săcui *friptură de bou.* Incât pentru bani spre purtarea războiului, se hotărî ca să se dea de fie-care casă, fără a fi nimeni scutit, nici domn nici boer, câte șease fiorini; trei fiorini să dea până în 25 zile, socotindu-se din ziua publicării decretului, iar cei-l'alți trei cu 25 zile mai târziu. Toate cele-l'alte articole, ce se încheiară atunci și fură cuprinse în actul general al dietei care se întări de Mihaiu-Vodă și se publică, privesc numai interesele nobililor; ele dau voie unora dintr'înșii a se întoarce în țară, asigură libertatea Săcuilor, iar pe Români, fără nici o ușurare, îi lăsă în starea de iobagi ai nobililor. Ast-fel Mihaiu trădase misia sa în Ardeal și merita de a cădea.

XXXIV

In vremea aceasta se răspândi faima în Ardeal cum că o ostire turcească ar fi intrat în țara Românească pe la începutul lui Decembrie, și mulți se îngrijiră; dar această temere peri îndată, lămurindu-se cum că Turcii, ce intraseră în țară, cu toate că bine armați, de pe obiceiul lor, erau însă puțini și venisera numai ca să cumpere miere și unt, aceea ce făcând, eșiră din țară, fără a vătăma pe nimeni. Cu toate astea, Mihaiu, îngrijindu-se, porni armie de călăreți în țara Românească care să împedice asemenea veniri ale Turcilor și să apere țara. Scurt după aceea Mihaiu porni și pe fiul său Pătrașcu în țara Românească cu o seamă de oaste, spre a cârmui țara în locul lui, și-i dete de curator pe Pancratie Sennyei, pe care însă după o lună îl rechemă înapoi, nu se știe din ce pricină. Mihaiu poruncise

www.dacoromanica.ro

la o seamă de nobili din Ardeal ca să însoţească pe Pătraşcu în ţara Românească. Dar ei începură a tremura toţi, gândind că merg la peirea lor, de se vor duce în ţara Românească, şi rugară pe Mihaiu d'a amâna de o cam dată pornirea lor, la care el se şi învoi.

La sfârşitul dietii, Mihaiu puse de aduse la Alba-Iulia vistieria prinţului Sigismund ce el pusese în cetăţuia Vecs, sub paza lui Ştefan Bodoni. Era un numar însemnat de vase de argint: cupe, talere, discuri, vasuri şi între altele, nişte pahare de argint aşa de mari încât abia doi oameni puteau duce unul gol; pe lângă aceste mai erau podoabe de cai, platoşe, şeli ornate cu petre scumpe şi diamanturi, săbii, pumnale, paloşe, hangeruri, securi şi alte asemenea lucruri; apoi mai multe veşminte scumpe preţuite 32 mii florini, din care unul împodobit cu diamanturi era preţuit 15 mii florini, pe urmă un mare număr de monete de aur numite *de Portugalia*, din care una făcea cât zece galbeni de aur. Când intră Mihaiu ca să vadă această avuţie în casa unde era aşezată, răpit de mirare strigă: „Ce de bani am să fac „d'aci ca să-mi plătesc ostaşii şi oamenii mei". Preţul se ridica într'adevăr la mai multe sute de mii de florini. Mihaiu îşi aşează apoi oştirea în deosebite comitate pentru iernat, împărţind-o mai ales prin cetăţi; dar oare care escesuri ce facură ostaşii şi mai ales ungurii, sârbii şi cazacii, ridicară plângeri din partea locuitorilor, mai cu osebire din partea nobililor, cari alergau la Mihaiu văitându-se. La aceste plângeri, Mihaiu răspundea adesea cu bunătate, zicând: „că acestea se fac fără ştirea lui, făgăduind că va pe„depsi strasnic pe cei vinovaţi; că de vreme ce, din mila lui „Dumnezeu, Ardealul este acum al lui, el se va sili spre „a face să domnească într'însul pacea şi liniştea şi că va „stărui ca nimeni să nu încerce vre-o pagubă".

In vremea aceasta, cuprins de mânie asupra lui Ion Maro puse să-l caute şi să-l gonească prin toată ţara, până-l vor prinde. Este ştiut că acest secretar al lui Mihaiu desvelise mai întâiu prinţului Andreiu proiectul stăpânului său

www.dacoromanica.ro

d'a năvăli în Ardeal. Mihaiu îi iertă cu generositate această vină; dar în ajunul bătăliei de la Sibiu, nemulțămitorul Maro trecuse din tabăra lui Mihaiu în aceea a lui Andreiu, sperând că acesta va isbândi. Mihaiu care iertase întâiu pe Maro, intră într'o mânie furioasă la această nouă a lui trădare. Maro, care aflase mânia domnului asupra-i rătăci pe ascuns într'o parte și într'alta prin sate și orașe, pe la deosebiți nobili, căutând vre o ocasie spre a fugi în Ungaria. Ast-fel umblând, el se duse din întâmplare sau într'adins la Ștefan Tholdi, nobil ungur, rugându-l a-i acorda un asil ca să scape de goana ce-i da Mihaiu. Tholdi îl primi și-i făgădui că va fi în siguranță în casa lui; dar, temându-se de Mihaiu și dorind a dobândi favoarea sa, îi descoperi îndată că Maro este ascuns la dânsul. Târât la Alba-Iulia, Maro fu dus dinaintea lui Mihaiu, care după ce-l mustră pentru fără-de-legea lui, îl dete pe mâna călăilor meșteri a chinui pe vinovați. Aceștia îl legară strâns de picioare și de mâni la un stâlp, care se afla într'una din suburbiile Albei; apoi îi ciuntiră mai întâiu picioarele, pe urmă genuchii unul după altul și în sfârșit brațele până la coate. Trupul lui, sfâșiat și despuiat de toate veșmintele, rămase două zile în privirea tutulor, acoperit de noroiu și de sânge.

Dar să întoarcem mai bine ochi de la această urâcioasă priveliște, tânguind barbaria acelor timpuri.

XXXV

Mihiu-Vodă trimise o deputație de două persoane, între care și Petru Armeanul, ca să meargă la Praga să vestească împăratului norocita biruință asupra lui Andrei și coprinderea Ardealului. Ajungând deputația la Viena și dând archiducelui Matei această înveselitoare știre, el puse îndată sa cânte în toate bisericile *Te Deum laudamus* și, poruncind sa ducă toate tunurile pe bulevarduri, deșertară mai multe salve de artilerie spre semn de bucurie. Archi-

www.dacoromanica.ro

ducele Mateiu dărui căpeteniei deputaților un lanț de aur și la soții săi câte un pahar de argint suflat cu aur; apoi deputația se porni înainte și se duce la Pilsen, unde găsi pre împăratul. Ea raportă împăratului despre isbânda dobândită. Această ambasadă fu vesel primită de Mărirea sa și fiind bine dăruită, primi poruncă a se întoarce înapoi.

Impăratul scrise îndată Papii, vestindu-i norocita coprindere a Ardealului, și (de oare-ce nu cunoștea încă moartea cardinalului) plângându-se foarte de purtarea lui, învinovățindu-l că el este în înțelegere cu Turcii și rugând pe Sânția sa ca să-l afurisească și să-i iea înapoi pălăria de cardinal. Intr'aceeași vreme sosi la Roma și scrisorile episcopului Malaspina, care vesteau moartea cardinalului. Tot atunci solul craiului Poloniei făcu cunoscut că învingerea și moartea cardinalului adusese mari neplăceri la toată curtea regelui Poloniei și că toți strigau împotriva lui Malaspina. Cu ocasia acestor deosebite scrisori, Papa convocă la 12 Ianuarie 1600, o congregție de nouă-sprezece cardinali ca să chibzuiască de trebue a se cere vre-o satisfacție și a luĭ omorârea cardinalului. Papa mai întâiu „și apoi cei mai mulți din cardinali fură de părere că nu „trebue de o cam dată a procede nici cu censura, nici a „a cere vre o satisfacție despre moartea cardinalului, cu „atât mai puțin că el fusese ucis în răsboiu, purtând arme „și într'o haină și meserie deosebită de aceea de cardinal; „că nu se știe cine l'a ucis și dacă aceia știau sau nu că „ucid un cardinal, nici dacă sunt ei catolici sau schismatici „și afară de juridicția sântului scaun; că, înainte de a pro„cede la afurisire, trebue a face formă de judecată pe „care în acea nehotărâre nu știu de unde s'o înceapă; că „apoi cu aceasta, Papa ar supăra pe împăratul și pe prințul „tării Românești, pentru mânia acestora asupra cardina„lului, a cărui memorie ei se vor sili a o înnegri cât vor „putea; că în acel cas ei „ar putea privi ca făcute indirect „împotriva lor acele procederi și censuri și vor face a se compune cărți împotriva cardinalului, în care nici colegiul

www.dacoromanica.ro

„cardinalilor, nici sântul Scaun nu vor fi cruțați; că mai „bine este să aștepte sosirea nunciului Malaspina, care „acum lăsase Ardealul și se afla în cale spre a se întoarce „la Roma și de la care vor afla mai multe mai deslușite și vor ști ce este de făcut".

Se vede că mai târziu Papa se hotărî a pedepsi uciderea cardinalului osândit, de pre cum spune analistul Timon, pe toată națiia secuie de un post strașnic de o sută de ani. Malaspina, întorcându-se la Roma, Papa îl făcu să simță că aflase purtarea lui, căci îi porunci să se tragă în episcopatul său, unde muri de mâhnire, ducând dorul pălariei de cardinal.

XXXVI

Ci dar în mijlocul acestor vremi, la 2 Noembrie, generalul Basta, pe care archiducele Maximilian, depărtându-se la Viena, îl lăsase locotenent în locu-i la Casovia și în Ungaria de sus, însoțit de Mihaiu Sekeli, Pavel Nias și David Ungnad, se duse cu ostile lor la Oradea mare, purtând cu dânșii și o mare sumă de bani ce împăratul trămisese la Casovia pentru plata armiei. Ei voiau să vină în Ardeal spre a da ajutor lui Mihaiu întru cuprinderea acestei țări, când aflară că Mihaiu a și isbutit a coprinde țara fără a mai aștepta ajutorul lor. Cu toate acestea, Basta hotărî a intra cu armia sa în Ardeal, cu pretenția d'a cârmui țara în numele împăratului, David Ungnad, svetnic însemnat al împăratului, strălucit prin multe solii la Constantinopole și într'alte părți, apucă înaintea lui Basta și, însoțit de Petre Lasli, sosi în 12 Noembrie la Alba-Iulia spre a curteni pe Mihaiu-Vodă despre norocita sa biruință. Acesta le dete audiență a doua zi în 13, la opt ceasuri de dimineață, primindu-i foarte bine. După aceea le trimise acasă capul lui Andreiu Bathori, pe care-l bălsămise. Ungand puse îndată de scoase un portret de pre cap, foarte asemănat. In 17 Noembrie, când Ungand voi să plece, Mi-

www.dacoromanica.ro

haiu, care primise în dar de la dânsul un ban de aur mare pe care erau zece portrete ale împăratului, îi trimise şi el printr'unul din cei mai mari ai săi ofiţeri, o harşa frumoasă, rugându-l s'o primească cu bună-voinţă. Ungnad primi acest dar arătând o mare mulţumire şi apoi porni din Ardeal.

Mihaiu-Vodă, aflând de venirea lui Basta, trimise îndată vr'o mie de oameni către cetatea Husta de pe Mureş, care e cheia drumului ce din Polonia, Ungaria şi Moldova duce în Ardeal. In această cetate era o garnizoană de 19 companii de trabanţi, cărora se poruncise d'a se ţine bine acolo până la cel din urmă om; dar ei, văzând cetatea ocolită şi isbită perdură curajul şi se închinară cu condiţie că li se va cruţa viaţa. Intrând valonii lui Mihaiu în cetate, puseră mâna pe avuţii nepreţuite, căci acolo Bathori şi mulţi nobili îşi lăsase averile lor. Spun că aceste avuţii se urcau la zece milioane. Tot atunci Mihaiu cuprinse şi Lipova şi alte oraşe din Banat.

Basta, intrând în Ardeal, prinse la Şimlău pe Ştefan Bathori, care fugise acolo de la cetatea Husta. El îi făgădui că va dobândi ertare de la împăratul, dacă va mijloci predarea cetăţii Uiuara, cea mai puternică a Ardealului şi unde erau atunci în garnizoană 2000 trabanţi cu multe arme. Ştefan Bathori primi a-şi cumpăra libertatea prin predarea Uiuarei. Mihaiu se grăbi a trimite o garnizoană în acea cetate. Astfel acum, prin predarea acestei din urmă cetăţi, Ardealul întreg căzu sub stăpânirea lui Mihaiu. Atunci pentru întâiaşi dată se întâlni în faţă Mihaiu cu Basta, al cărui nume era menit a fi înscris cu sângele său în istoria vieţei lui. Ei nu-şi plăcură unul altuia. După ce-şi aratară antipatia lor în public prin vorbe amare şi împungătoare, ce unul zicea asupra altuia şi muşcându-se prin satire, împrejurările îi aduse îndată a şi-o arăta prin fapte.

Să ne oprim puţin asupra acestui geniu fatal al eroului român.

George Basta era de neamul lui arnăut, dar născut în-

www.dacoromanica.ro

tr'un sat numit la Rocca, lângă Tarent, la anul 1547; tatăl-său Dimitrie, nobil din Albania, își părăsise țara împreună cu alte familii spre a scăpa de tirania otomană și trecuse în Puglia sub umbrirea craiului Spaniei, care-i făcuse o pensie anuală și-i dedese comanda unei companii de lăncieri tot arnăuți, cu care-l trimise la Milan. El luă de soție o damă din Alexandria și avu doi feciori, din care cel mai mare Nicolae, ajunse locotenent-general de cavalerie în armia craiului Spaniei, cel d'al doilea, George Basta, intră la patru-spre-zece ani ca soldat în compania fratelui său. El ajunse curând locotenent în acea companie, pe urmă căpitan de archebusieri călări, căpitan de lăncieri, svetnic de războiu. El comanda un regiment de călărime de arnăuți, când ducele de Parma fu numit cârmuitor în țările de jos la 1597, și el se perfecționă în meseria armelor sub acest mare căpitan, care, recunoscând meritul lui Basta, îl făcu comisar general de călărime la anul 1580. El se deosebi în asedierile cetăților Anvers (1584) și Bonna (1588), însoți în Franța pe ducele de Parma în ajutorul Ligei la anii 1590 și 1592, asemenea făcu parte din expediția comitelui Carol de Mansfeld în Francia la 1593. După aceea merse de făcu câteva campanii în Ungaria, se întoarse iarăși în țările de jos la 1596 și, la 1597, fu cerut de împăratul de la Filip II, regele Spaniei, ca să-l lase să intre în slujba sa și dobândindu-l, îl numi general de artilerie și guvernator al cetății Vienei și apoi general în oastea archiducelui Maximilian, fratele împăratului. El era mare și plin la trup, gras la fața, ochii mari și privirea aspră, gura potrivită, dar buza de sus cam ridicată, fața măslinie, caracterul fisionomiei lui arăta viclenia; iar caracterul lui moral vom lăsa ca faptele lui să ni-l vedească [1]).

[1]) Basta e autorul a două scrieri despre arta militară 1. *Maestro di Campo generale*, Veneția, 1606, în 4°: 2. *Governo dela Cavaleria leggiera*. Francfort, 1612, în fol. Cea dintâiu din aceste scrieri se află în Biblioteca Statului în București împodobită cu un potret al lui Basta: cea de a doua am găsit-o în Biblioteca națională din Paris.

www.dacoromanica.ro

XXXVII.

Mihaiu-Vodă se supără de venirea lui Basta, nu voi în nici un chip să-l cunoască de general căpitan al țării, zicând că el este numit căpitan general și print vasal și tributar al împăratului; el făcu cunoscut lui Basta că, de vreme ce a biruit pe cardinalul fără ajutorul nimănui, va putea păstra prea bine țara în supunere, și el ar face bine a se trage în Ungaria de sus, căci n'are trebuință nici de dânsul nici de oștile lui. Dar Basta, care era sigur a dobândi el de la împăratul cârmuirea Ardealului, nu numai că nu voi să asculte cererea lui Mihaiu, dar încă pretinse să pună garnizoane nemțești prin cetățile Ardealului, silind pe Mihaiu, în numele împăratului, a primi aceasta măcar pe o vreme, până când Ardealul va fi cu totul liniștit și nuva mai avea a se teme de năvălirea străinilor. Mihaiu-Vodă, care primise în numele împăratului, și numai ca locotenent al lui jurământul de credință al țării Ardealului, jurase asemenea că va păstra toate privilegiile și drepturile acestei țări. El era hotărât a-și ține jurământul chiar împotriva împăratului, al cărui scop înțelese că era a reduce țara într'o provincie a împărăției, iar nu a o ține ca o țară deosebită, liberă și numai tributară coroanei sale, de pe cum se făgăduise întâiu. Afară de aceasta Mihaiu nu voia să lase din mâna-i guvernul Ardealului, pe care-l câștigse cu sabia și să-l vadă mai ales trecând în mânile lui Basta pe care de acum încă nu-l putea suferi.

Peste puțin ura acestor doi oameni se vădi publicului într'o ciocnire, care fu p'aci să aprindă flăcările războiului între dânșii. Basta, spre a începe îndeplinirea voinței sale d'a pune garnizoane din oștirea sa prin cetăți, trimise o ceată de Germani ca să intre în cetatea Husta, de pe Tisa. Dar comandantul român ce Mihaiu pusese în acea cetate, nu voi să primească în lăuntru pe oamenii lui Basta și închizându-le porțile cetății, îi respinse înapoi cu vorbe răstite. Oastea împărătească fu nevoită să petreacă noaptea aceea

www.dacoromanica.ro

în câmp pe o brumă și un frig mare și pe urmă a se întoarce îndarăt. Basta, aflând aceasta, se înfurie și îndată începu a se pregăti de războiu, trimițând să-i vină călărimea din Silesia și pedestrimea de pe marginile vecine ale Ungariei și întocmindu-și astfel numeroasă oștire sub arme. Mihaiu nu se lăsă mai în urmă și își strânse și el pe lângă sine toate puterile. Amândouă taberile erau acum gata a începe războiu între dânsele și a se dumica una pe alta. Dar jurisconsultul Petz, om îndemânatec, ce se afla atunci în Ardeal, alergând când la Mihaiu când la Basta și arătându-le primejdia în care se expune creștinătatea deschizându-se între ei un razboiu civil, pe când Ibraim-Pașa în Ungaria începea a amenința prin mișcări războinice, isbuti prin autoritatea cuvintelor lui a-i împăca și, deși ei urmară a se urî din inimă, dar în vederea oamenilor trăiau în pace. Mai apoi însă rugat de Basta Mihaiu primi la 24 Decembrie în cetatea Husta, pe lângă garnizona românească și 200 de soldați ai împaratului. In orașele Tatta și Șimlău încă erau niște cete de Nemți. Iar în celelalte cetați Mihaiu nu lasă sa intre garnizoane împărătești, zicând că aceasta este împotriva privilegiilor și libertăților țării și că acum războiul încetând în această țară, el n'are trebuință de alte puteri de cât d'ale lui. Aflând el prin comisarul împăratesc Petz ca împăratul voește a da cârmuirea Ardealului lui Basta, se mânie foarte de înșelăciunea, nemulțumirea și perfidia împărateasca și strigă tare că în această revoluție, Ardealul a dobândit mai mult un stăpân puternic, al cărui jug nesuferit o va împovăra, de cât un apărător împotriva puterei turcești. Mihaiu impută încă prin vorbe amare cruzimea, scumpetea și obrăznicia cu care puțin mai nainte oamenii împărătești trataseră Ardealul. In urma acestora, domnul făcu sfat cu toți boerii români și nobilii Ardealului, arătându-le lupta ce are cu oamenii împărătești pentru drepturile țării. La acest sfat toți fură de părere și îndemnara pe Mihaiu ca să țina domnia acestei țări, fiind numai tributara catre împăratul. Spre a face cunoscut împăratului

www.dacoromanica.ro

această hotărâre a țării, Mihaiu îi trimise îndată doi soli, pe banul Mihalcea și pe logofătul Stoica, cei mai strălucițî dintre sfetnicii lui. Aceștia, sosind în 13 Ianuarie (1600) la Pilsen, înfățișară mai întâiu împăratului din partea lui Mihaiu-Vodă, sabia, busduganul și steagul lui Andrei Bathori, precum și calul ce el încălecase în bătălie. Apoi ei îi făcură cunoscut că Mihaiu-Vodă nu se privește în Ardeal de cât ca un guvernator spre a administra țara și a o păzi de năvălirile dușmanilor și că, sub acest titlu, el voește ca împăratul să i-o încredințeze; al doilea cereau ca să se hotărască ce să facă cu orașul Clușului, care de mai multe ori necunoscuse și trădase autoritatea împărătească și merită o pedeapsă exemplară; și în sfârșit cum să se poarte cu acei nobili din Ardeal, care fugiseră și acum cereau iertare voind a se întoarce înapoi. Solii, după ce fură ascultați cu multă bună-voință de împăratul și după ce M. S. ținu sfat, fură bine dăruiți și trimeși înapoi cu mare cinste, purtând acest răspuns: „Că împăratul va trimite comisarii săi în „Ardeal și că printr'înșii va face cunoscut lui Mihaiu voința sa". In vremea aceasta sosise la curtea împărătească scrisori secrete ale lui Basta împotriva lui Mihaiu-Vodă, prin care el făcea cunoscut sfatului împărătesc că acest prinț voia să usurpeze suveranitatea țării; că omenia ce acest om barbar afectează și dragostea ce el arată că are pentru popoarele învinse măresc bănuelile, și e de temut ca rugăciunile cele vii ce el face împăratului pentru păstrarea privilegiilor țării și spre a-l îndemna a nu trmite într'însa oștiri străine, să nu ascunză gândiri ambițioase. Aceste scrisori aruncara în deosebite păreri sfatul împărătesc, sau mai bine acea camarilă de femei și de iesuiți ce cârmuiau împărăția în locul slabului și leneșului Rudolf II. Unii, câștigați cu totul în favoarea lui Mihaiu, strigau că Basta scrie ca un rival și ca un pismaș al gloriei sale: că Mihaiu este foarte credincios împăratului și că este un căpitan cu merit și cu vitejie sublimă. Dar alții, a căror părere birui, ziseră

www.dacoromanica.ro

că trebue a da mai mult crezământ lui Basta, căpitan credincios și cu sfat înțelept, de cât lui Mihaiu a cărui nesățioasă ambiție de a domni este deobște cunoscută.

XXXVIII.

Mihaiu sigur acum că, după ce l'a ajutat norocul ca să cuprinză Ardealul, îl va ajuta ca să-l și stăpânească, aștepta cu o veselă nerăbdare sosirea comisarilor împăratului și urma a administra Ardealul ca pe o țară a sa. La 9 Februarie el convocă dieta țării, unde, de pe zisa unui cronicar sas, nu făcură alta de cât mâncară, beură și numărară banii lui Vodă"; iar de pre mărturia istoricului Bethlen, această sesiune se vede a fi fost mai serioasă, căci Mihaiu, începând a se desilusiona de nobilii unguri și voind a face oare cari ușurări poporului, aceștia începura a-l ruga să nu se atingă de privilegiile lor. Ei îndrăsneau a vorbi de privilegiile lor atunci când cu orice jertfă trebuia a uni pe toți locuitorii țării spre a apăra privilegiile țării ce erau amenințate de Nemți. Domnul, furios de aceasta, răspunse lovind cu mâna mânerul săbiei sale și strigând: „Iată privilegiul vostru!" Din nenorocire el amenință numai, dar nu lucră. Intr'adevăr acum era mai greu d'a o face de cât îndată după bătălia de la Sibiu. El apucase din nenorocire a jura paza constituției țării și, credincios jurământului ca un domn constituțional, el nu putea preface nimic în țară fără de învoirea dietei. El nu voia încă să facă ca Sigismund, să silească dieta prin impilare a-i împlini voința. Astfel acum, ca și mai pe urmă, ne vom încredința că buna credință îl perdu pe el și tocmai aceasta virtute i-o tăgăduiră dușmanii săi. Ungurii îl învinovățiră atunci că el ar fi vrut să stingă nobilimea și că ar fi și făcut-o, dacă Dimitrie archiepiscopul Bulgarilor nu s'ar fi dus cu Biblia la dânsul ca să-l întoarcă din acea hotărâre. Vom mai vedea în urmă această învinovățire repetindu-se de mai multe ori, la care singurul răspuns ce istoria poate da spre a o nimici este

www.dacoromanica.ro

că Mihaiu a avut multe ocazii de a o face, ba încă şi împrejurările l'au îndatorat spre aceasta, şi tot n'a făcut-o. Asemenea suntem la îndoială de arătarea ce numai Bethlen face cum că Mihaiu ar fi poruncit în acea vreme lui George Ratz comandantul cetăţii Deva să arunce în Mureşul înghetat pe junele Ion Iffiu, ce se afla acolo la închisoare. Mihaiu era un om iute la mânie dar nu era crud. Viaţa lui ne dovedeşte cu ce generositate el s'a purtat într'atâtea rânduri, către boerii din ţara Românească ce complotase peirea lui. Apoi am văzut dorinţa lui d'a trage prin bunătate inima Ungurilor şi îl vom vedea în privinţa lor generos până la nesocotinţă [2]). Mihaiu-Vodă, care mai de mult făgă-

) Intr'aceea Mihaiu spre a păstra memoria biruinţei sale in Ardeal puse de tăie o medalie care se află în cabinetul împărătesc dela Viena bătuta în aur şi trăgând zece galbeni Pe faţa principală se vede portretul lui Mihaiu. Atât împrejurul portretului, cât şi pe cealaltă parte se coprind titlul lui în latineşte astfel:

«Michael Valachiae Transalpinae Woiwoda, sacrae Caesareae Regiae Majestatis Consiliarius per Transilvaniam Locumtenens, cis Transilvaniam partium eius super exercitu Generalis Capitaneus».

Şi în mijoc; «a Deo vigilantia, virtute et armi victoriam nactus (1600)» adică:

Mihaiu Voevodul ţarii Româneşti, Consilierul Majestăţii Sale Imperiale, craiesc locuţiitor al Ardealului şi general căpitan peste armia din părţile cele dincoace de Ardeal, dobândind de la Dumnezeu biruinţa prin veghiere, virtute şi arme, 1600.

Acest titlu dovedeşte că această medalie nu s'a tăiat după cuprinderea Moldovei, precum au bănuit unii din istorici.

Şi într'adevăr, zice Ioachim, vegherea lui era neobosită. Ea nu-l părăsea nici odată şi el a arătat în toate împrejurările că ştia să se păzească de cele mai mici lucruri ce l-ar fi putut vătăma; vitejia lui era în tot chipul încercată şi într'aceasta, duşmanii săi cei mai înverşunaţi îi da dreptate. In sfârşit, născut, ca să zicem aşa, in tabără, crescut sub corturi, mânuind armele mai bine decât orişicine din ai săi el nu dete de minciună devisa sa. El împreuna într'însul virtuţile ce un poet cânta despre un alt erou:

Labor impiger, aspera virtus
Vis animi excellens, ardor, vigilantis, cura.
et durum tractandis robur in armis.

(*Ioachimis* Neueröfnetes Münz-Kabinet),

www.dacoromanica.ro

duise că se va duce la Braşov şi fusese împedecat prin venirea solilor şi prin alte trebi, se duse în sfârşit la 1 Martie în acest oraş, unde intră cu mai mult de 6000 călăreţi şi pedeştrii şi cu o pompă necrezută. La 9 Martie ajunse la Braşov un sol de la împăratul turcesc, paşa de la Timişoara, bătrân venerabil numit Huraia-Aga. Mihaiu îi eşi înainte cale de o jumătate de mil de oraş la Ghimbaş cu o cavalcadă măreaţă; când se întâlniră, şi unul şi altul se deteră jos de pe cai şi după ce se îmbrăţişară, Aga luă de la Mihaiu o pală persienească ce acest domn purta la coapsa sa şi-i dărui alta turcească împodobită cu aur şi petre scumpe. Pe lângă aceasta, îi mai dete un steag verde spre semn de protecţie otomană, mai multe pene de erodiu din cele mai frumoase, spre a face fulii, şapte cai de preţ şi un foarte bun şoim. Aceste daruri fură purtate înaintea lui Mihaiu, şi astfel ei intrară amândoi în Braşov în sgomotul artileriei întregi. Trimisul turc se sili în tot chipul a îndupleca pe Mihaiu d'a se deslipi de împăratul Germaniei spre a se alia cu sultanul. Mihaiu îi răspunse cu bună-voinţă, dar îi declară curat că el nici odată nu va recunoaşte altă autoritate de cât aceea a împărtului creştinesc. Tot atunci sosiră şi trimişii împăratului către Mihaiu-Vodă, neamţul David Ungnad şi ungurul Mihaiu Seckeli căpitan în Sathmar. Ei fură martori la această primire făcută solului turcesc. Lui Mihaiu îi păru bine de aceasta; el nu se îndoi că o priveliştе aşa de nouă nu-i va pune în grije şi că bănuelile ce-i va cuprinde îi va face să fie mai înduplecători. Cu toate acestea el le dete să înţeleagă că ei nu trebue a se scandaliza de ce văzuseră; că el nu putea a nu primi de pe cuviinţă un ambasador şi de a-i face cinstea ce i se cădea, fără de a fi privit de toţi ca cel mai puţin curtean dintre toţi prinţii. Mihaiu porni înapoi pe solul turcesc făcându-i multe daruri şi cinste mare, trimeţând sultanului vorbe pacinice şi în secret făgăduind munţi de aur, cum se zice. Agenţii împărăteşti, înfăţişându-se dinaintea domnului îi ziseră: „că ce-„sarul, pentru atâta credinţă şi slujbe memorabile ale lui,

www.dacoromanica.ro

„îi făgăduește toată bunătatea sa împărătească, dar fiindcă „împrejurările și starea Ardealului o cer„ el îi poruncește „d'a se întoarce îndată în țara Românească și d'a păzi ho„tarele împotriva Turcilor". Spre dovada de favoarea cesarului ei îi înfățișară o carte împărătească cu această coprindere:

XXXIX.

„Rudolf al II-lea, din mila lui Dumnezeu Impărat al Romanilor, pururea august.

„Noi recunoaștem și facem a se cunoaște prin coprinde„rea acestora tutulor:

„După ce, din mila a tot puternicului Dumnezeu (pen„tru gloria căruia ne luptăm împotriva națiilor păgâne și „barbare) Ardealul a fost supus puterei noastre și strălu„citul Mihaiu-Vodă din țara Românească, înflăcărat de un „mare zel pentru creștinătate, a supus pe sine și țara sa „Maiestății noastre și ne-a dovedit credința sa către noi „prin fericitele și curagioasele sale întreprinderi împotriva „Turcului și în Ardeal, unde a tras această țară de sub „domnirea nedreaptă a cardinalului Bathori și a dobândit „o mare biruință; atât pentru îngrijirea cu care priveghem „la păstrarea posesiilor noastre, cât pentru bunătatea și „dărnicia noastră obicinuită către supușii și vasalii noștrii, „am voit să mărturisim că statornica credință a strălucitului voivod Mihaiu către noi și slujbele sale ne au fost „placute, încredințați nu numai că strălucitul voevod va ur„ma a fi credincios precum a fost, dar încă și urmașii săi „vor imita acest lăudat exemplu de credință și de curagiu; „pentru aceia din chiar voința noastră după ce am chibzuit „îndestul, primim în credință și clientela noastră și aceea a „următorilor noștri regi ai Ungariei pe numitul Mihaiu „Voevod și copii săi și ținutul său țara Românească, pre„cum o mărturisim prin aceste cărți. Astfel, de câte ori va „fi trebuință, pe cât vom putea noi îi vom da ajutor, pentru „ca domnia acestei țări Românești să treacă regulat de la

www.dacoromanica.ro

„persoana strălucitului Mihaiu cu legiuiții săi copii de se-
„xul bărbătesc de la cel d'intâiu născut, cu această condiție
„însă, că de câte ori se va înfățișa un nou cas de moște-
„nire, acel ce va moșteni va face noue și următorilor noștri
„jurământul de credință ce Mihaiu ne-a făcut. Spre dovada
„acestor cărți, subscrise cu mâna noastră și la care s'a pus
„pecetea noastră, datu-s'a în orașul nostru Pilna, în 11 Fe-
„bruarie, anul Domnului 1600, al 24-lea al stăpânirei noas-
„tre ca rege împărat al Românilor, al 28-lea ca rege al Un-
„gariei și al 24-le al stăpânirei noastre ca rege al Boemiei.

RUDOLF.

Prin porunca Sântei Maiestății
Sale împărătești
Ion Barvitius.» [1])

Mihaiu-Vodă, auzind de aceea ce-i spuneau agenții cesarului în numele său, nu-și putu ține mânia și le răspunse îndată de față: „că el nu va lăsa Ardealul spre a se întoar-
„ce în țara Românească și nu va face pe voia împăratului;
„că de și cesarul i-a plătit în toți anii o subvenție, dar că
„prin toate ostenelile și primejdiile ce a suferit de la dus-
„manii cesarului, luptându-se pentru dânsul, el meritase
„guvernul Ardealului, care de pre dreptate și legiuit i se
„cuvine", dând a înțelege că numai puterea armelor cu care câștigase această țară, îl va putea sili a o întoarce înapoi. Apoi Mihai de a doua oară adună la svat boerii, cari toți fură de părere „că îi este prin înțelepciune poruncit a
„păstra pe seamă-i Ardealul; că el suindu-se pe scaunul
„țării Românești, țara era ocolită de vrăjmași și că Dum-
„nezeu îi puse în mână Ardealul ca cu puterile unite a am-
„belor țări, să se poată apăra". Mihaiu, văzând că simțe-mintele boierilor și ale nobililor ardeleni conglăsuesc cu ale sale, se întemeie și mai mult în hotărârea de a ține Ardea-

[1]) Acest act, spune Bethlen care cel dintâiu l-a scos la lumină, era scris pe pergament și se află păstrat în biblioteca lui Gabriel Bethlen, prințul Ardealului, și la moartea lui trecu la comitele Stefan Bethlen, fratele său

www.dacoromanica.ro

lui. In 15 martie el deschise dieta pe care o chemase la Brașov. Cu două zile înainte el voise s'o amâne și să-i schimbe locul la Sibiiu, dar fiindcă deputații veniseră din toate părțile, îl rugau a o continua. Toată svătuirea dietei, ținu numai un ceas, aruncând o contribuție de patru fiorini de cap. Toți se așteptau la o contribuție mult mai aspră; apoi, auzind aceasta, o priviau ca o binefacere deosebită și se învoiră cu toții. In 16 Martie la 7 ceasuri porni din Brașov la Sibiiu și d'acolo la Alba, ducând și pe agenții împărătești cu sine. Aci, după ce-i ținu câte o săptămână și îi mai zăbovi și la Clus, îi trimise înapoi la împăratul Rudolf cu acest răspuns: „că de nu va trimite subven-„ția anuala și aceasta în grabă, el va duce asupra împăra-„tului nu numai oameni, dar încă mii de mii de demoni; că „el n'are trebuință de ajutorul străinilor; că are destui sol-„dați, numai bani îi lipsesc spre a-i putea ține". El rugă încă pe agenți a se sili ca împăratul să numească altă persoană în locul lui Basta, care îi era bănuit din deosebite cuvinte și pentru ca svezile lor particulare să nu turbure linistea țării întregi. El învinovăția mai ales pe Basta că, în loc să grăbească a-i aduce ajutorul ce era dator împotriva cardinalului, își petrecuse vremea în zadar în fapte de nimic, încă se prefăcuse că e bolnav, pentru că primise o sumă mare de bani de la cardinal, prin mijlocul lui Gornis ca sa nu-l vatăme și pentru aceea el se mișcase prea cu încetul cu oastea sa spre Ardeal, lăsând să scape ocasia d'a intra împreună cu dânsul în acea țară. Deosebit de acestea, Mihai făcu a se propune de pe lături agenților împăratului „ca, de vreme ce Ardealul i se face din ce în mai iubit, el „dorește că să-l stăpânească și după dânsul să treacă la „fiul său prin drept de moștenire; că pe lângă Ardeal, să i „se adaoge încă Oradia-Mare, Husta, Baia mare și părțile „din afară ale Hotarului Ungariei, care mai 'nainte ținuse „de Ardeal și că tot ce va mai câștiga cu vreme, țări și oa-„meni, să rămână pe seama lui și a fiului său; că să i se „dea bani pentru a ridica oști și aceleași pensii și aceaiași

www.dacoromanica.ro

„cinste de care se bucurase Sigismund Bathori, între care „să fie făcut și principe al Sântei Impărății și să i se dea „ordinul mielului de aur; că împăratul și cei-l'alți principe „creștini, care țin de împărăție să se îndatoreze de a-l răs„cumpăra cu bani de la Turci, întâmplându-se să cază „prins în mânile lor; că dacă cumva va fi gonit de dușmani din Transilvania sau din Țara-Românească, împăratul să „aibă a-i plăti o sută mii talere pentru traiul său în Ungaria „de sus". El adăogi, spre a pipăi și mai bine plecările deputaților împăratului, „că speră că nu i se vor cere înapoi „cetățile Ardealului, pe care și le luase în stăpânire. Apoi „din parte-i se îndatora către împărat a-l privi ca pe un „print puternic; că nici o dată nu va umbla a-i smulge ță„rile ce el îi încredințase, ci din potrivă a li le păstra prin „slujbe credincioase, precum asemenea și cele-l'alte părți „ale Ardealului ce sunt ale Măriei sale, cu partea de țară „până în Tisa, el le va cuprinde și le va supune împăratu„lui. Dacă toate aceste dăruiri le va dobândi el de la bună„tatea și dărnicia Impăratului, apoi făgăduește a face pen„tru mântuirea creștinătății mai multe isbânzi și coprinderi „asupra dușmanului comun, de cum ar face vre-o dată ci„ne-va și că, de i se va da numai atâția bani cât se cheltuia „pe fie-care an în Ungaria pentru armie, se leagă că va su„pune împăratului toată țara de la marea Neagră până la „Buda, Stuhlweissemburg și Salonic".

Deși aceste cereri ale lui Mihai erau mult mai prejos de condițiile ce împăratul dedese lui Sigismund Bathori prin tractatul de la 24 Ianuarie 1595, ele se părură peste măsură de mari agenților împăratului și aprinși încă de Basta împotriva lui Mihai, se întoarseră foarte întărâtați și cu inimă bănuitoare lângă împăratul, căruia îi însuflară aceleași bănueli.

Mihai nu-și mai făcea ilusii acum asupra Nemților; el înțelese că de buna-voe ei nu-i vor da nimic, ci numai siliți de dânsul și de împrejurări. El se gândi a se împăciui cu dușmanii săi ca să încete odată acest îndelungat războiu

www.dacoromanica.ro

şi spre a putea fi liber la întâmplare în faţa Nemţilor. Pentru aceea trimise o solie la craiul Poloniei spre a încheia pace şi alianţă. Vorba eşi atunci că Mihai propusese şi lui Ieremia domnul Moldovei ca să-şi dea pe fie-sa după Pătraşcu, fiul lui Mihai, ca aşa Ardealul, Polonia, Moldavia şi ţara Românească fiind una, să n'aibă temere nici de Tătari, nici de Turci, cu mult mai puţin încă de Nemţi. Dar o nouă dorinţă de domnire ce coprinse pe nestatornicul Sigismund Bathori, împedecă ori-ce tratatie şi aprinse din nou flăcările războiului.

XL.

Când Sigismund Bathori află tragica moarte a vărului său Andrei, alergă îndată către cumnatul său Ioan Zamoisky, marele cancelar al Poloniei ca să-l roage sa-i vina într'ajutor spre a redobândi Ardealul şi de a goni dintr'însul pe Mihai-Vodă. Din nenorocire pentru dânsul, în acest drum i se aprinseră două trăsuri care arseră împreună cu mai mulţi cai şi cu tot ce avea mai scump. Zamoisky nu-i refuză ajutorul său. Astfel Sigismund pe care nişte emigraţi din Ardeal, anume Francisc Ferrei, Gabriel Bethlen şi alţii îl aţâţau mereu spre a răsbuna moartea cardinalului, făcu confederatie cu Ieremia-Vodă din Moldova si cu Zamoisky. Se zicea că el se învoise cu acesta pe următoarele baze: „ca Zamoisky să-l ajute pe Sigismund din toate pu„rile cu bani şi oameni spre a-l restatornici pe tron; Sigis„mund să ia în căsătorie o fată a lui Zamoisky, sau pe ori„cine alt, numai să nu fie nemţoaică; de va muri fără fe„ciori, atunci domnia Ardealului să cază în moştenire la „fiul lui Zamoisky, născut din Griselda sora lui Sigismund. In tot casul Sigismund şi Ardealul să fie cu totul desfăcuţi „de Nemţi".

Sigismund şi Ieremia-Vodă se adresară şi la Sultanul cerând bani şi oaste într'ajutor. Sultanul nu îndrăsni a se declara de faţă împotriva lui Mihai, refusă a le da bani, dar

www.dacoromanica.ro

în taină era cu dânșii; el mijloci mult prin scrisori ca Polonii să le stea puternic în ajutor și le trimise o seamă de oaste, care de față se priviau ca volontari. Zamoisky asemenea își puse toate silințele spre a hotărî pe rege la acest războiu și prin acesta dete o bună ocasie Suezilor de a scăpa de acest rege al lor, pe care nu-l mai voiau.

Astfel craiul Sigismund își perdu drepturile sale din Suedia, spre a călca pe ale vecinilor săi. Aliații puseră în picioare o armie de mai mult de 40.000 ostași, compusă de Moldoveni, Unguri, Poloni, Tătari și Turci. Ei se apropiară de hotarul Ardealului și sta acum a năvăli asupra lui Mihai-Vodă.

Acesta află furtuna ce-l amenința și începu să se pregătească în grabă a o stăvili din toată puterea ambelor țări ce el stăpânia. In inima sa se busură de noua ocasie ce dușmanii îi dau, sau mai bine de silința ce ei îi fac d'a-și îndeplini proiectul său cel vechiu d'a coprnde Moldova, precum coprinse Ardealul. El era sigur de ostașii și de popoarele sale și avea toată credința într'înșii. Săcuii îi erau cu totul jertfiți pentru drepturile ce căpătase de la dânsul; Cazacii, Sârbii și Bulgarii sta gata a muri pentru dânsul, caci el îi îmbrăcase, îi înarmase, îi căutase adesea și le plătia simbrie bună. Trupurile lor cele mari, barbele cele lungi, strălucirea veștmintelor și armelor lor însuflau groaza. Dar Mihai punea temei și mai mult pe iubirea oștilor românești, viteze și cercate în atâtea răsboaie, și apoi se întemeia el pe dragostea poporului român din ambele țări, care în răpirea entusiasmului ce avea pentru eroul său, nu-l numea altfel decât *„Macedon al nostru"*. Moldovenii înșiși iubiau mai din trecut pe Mihai și cu atât mai mult pre cât urau acum de moarte pe Ieremia pentru asprimea cârmuirei sale și pentru dăjdiile nesuferite ce el scoase. Intr'adevăr el pusese o dajdie de o soldie de aur pe lună și toți banii ce-i strângea, îi trecea în Polonia, spre a avea cu ce trăi acolo la nevoie, căci el nu se întemeia în puterile sale și negreșit încă mai puțin pe dragostea supușilor săi.

www.dacoromanica.ro

Mihai își avea armia astfel împărțită în deosebite părți ale Ardealului; Săcuii rămaseră în ținutul lor; Ungurii mercenari, în număr de 1500, erau așezați lângă orașul Brașov pe malurile râului Bârsa, prin satele și castelurile nobililor, ca într'un loc mai lesne de hrană; iar pe Cazaci îi așeză în tabără în târgul numit Arany (Uroiul) pe țărmul Mureșului lângă cetatea Deva. Mihai, sau din dorința de a se feri de războiu și de a înființa planul alianței între Ardeal, Moldova, țara Românească și Polonia ce-și închipuise, sau că, desperând de a putea împedica războiul, voia numai să câștige vreme ca să se poată găti și isbi pe dușman fără veste, deschise tractație de pre cum avea obicei de a vorbi tot de pace, pe când se pregătia cu din-adinsul pentru războiu. El trimise un sol la Sigismund, propuindu-i că-l va întoarce Ardealul, dacă el va lua în căsătorie pe fica sa Florica, făgăduind că nu va păstra pentru sine decât orașul Brașovului și cetatea Făgărașului. Sigismund era gata a primi aceste propuneri, dar Baltazar Szilași și Hertelius, cari erau pe lângă dânsul, îl făcură a schimba părerea, cu atât mai mult că de această propunere a lui Mihai se ținea și alta ce acesta tot cu aceeași ocazie făcuse lui Ieremia. Mihaiu îi cerea să dea pe fie-sa după fiul lui. Pătrașcu și apoi de bună-voe să se tragă în Polonia, lepădându-se de domnia Moldovei care să rămână pe seama lui Mihai, ca de acolo să aibă ocasie a goni pe tătarî de la Dunăre până la cetatea Albă și Nistru și astfel să-și mărească statul.

XLI

Negociațiile cu Sigismund și cu Ieremia nu isbutiră. Mihai, văzând că nu va putea înconjura războiul, voi cel puțin a se sili să slăbească cât putea mai mult pe dușman. Spre acest sfârșit trimise la sultanul un sol anume Mihai Torok spre a-i vorbi de dorința lui de a ține pace cu Turcii

www.dacoromanica.ro

și a-i cere semnele întărirei pentru domnia sa asupra Ardealului. Asemenea trimise o solie și la craiul Poloniei poftindu-l ca să nu sprijinească pe dușmanul său Ieremia Movilă, nici să dea ocrotire emigranților din Ardeal, între cari era și Thomas Csomortany. Această solie, nu numai că nu fu ascultată, dar încă craiul Sigismund înștiință pe Ieremia de hotărârea lui Mihai d'a-l isbi, ca să ia măsurile cuviincioase, să gătească provisii pentru armia Polonă și să întărească cetățile Suceava și Hotinul. Mihai se tulbură foarte văzând pe Poloni declarați cu totul și de față vrăjmași ai săi. El își închipui atunci un plan de uriaș; el voia să năvălească în Polonia, să se folosească de simpatiile ce avea în poporul acelei țari spre a face o revoluție, a răsturna pe rege, a pune pe altul în locu-i sau chiar a opri acea crăie pe seamă-i. Intr'adevăr, o parte mare din locuitorii Poloniei și popoarele ruse, speriate de unirea religioasă, la care regele Sigismund împreună cu iesuitii ce-l cârmuiau, le sileau a face cu religia catolică, chemau pe Mihaiu din toată inima lor. „Nu era acum de temut, zic cronicarii poloni, de „perderea unei singure provincii, dar de schimbarea gu„vernului pentru tot regatul". Mărturisesc încă unii din analiștii poloni că Mihai merse și mai departe, că cerea să demaduleze crăia Poloniei, fără de-lege împotriva sântului drept al națiilor, care din norocire nu întină atunci sabia românească, rămâind ca să fie, în zilele noastre, povara rușinoasă a suveranilor Europei. Spre îndeplinirea planului său asupra Poloniei, Mihai se puse în corespondență cu patriarchul de la Constantinopole, cu mitropolitul de la Kiev, cu marele duce al Muscalilor și cu Carol ducele de Sudermania, carele cârmuia regatul Suediei. El făgădui acelor doi archiepiscopi că, del vor ajuta cu mijloacele ce le sunt prin putință, el va coprinde Polonia, va întemeea acolo religia răsăritului și o va întinde mai departe în Europa. Stăpânitorilor; el propunea o alianță pentru împărțirea Poloniei pe aceste base: casei Austriace să se dea Polonia

www.dacoromanica.ro

cea mare, Muscalului, Lituania; Suediei Livonia, iar celelalte provincii le opria pe seama sa. Mai înainte însă de a-i sosi răspunsurile de prin toate locurile de unde trimisese soli, Mihai își puse oștile în mișcare asupra Moldovei. Această grabă a lui îi fu folositoare într'aceea că îi înlesni repedea cuprindere a acelei țări; dar îl vătămă mult apoi, căci nefiind sigur de aliații săi, el nu îndrăsni să tragă foloaselor isbânzilor sale, năvălind în Polonia ca să schimbe soarta acestei țări sau s'o silească a încheia pace. Fu într'a devăr o mare greșală din partea lui Mihai, pe care o plăti scump, de a întârâta pe toate puterile vecine împotrivă-i, lăsându-se pe sine fără nici un aliat. De ar fi apucat cel puțin a se învoi cu împăratul în privința Ardealului ca să fie sigur că nu va fi isibt în lipsă-i, sau de ar fi luat în Ardeal drept temelie a stăpânirei sale întreaga multime a poporului român; dar el jertfise pe acesta nobililor, a căror dragoste tot nu și-o putu trage și cari acum și ei complotau pierirea lui. Mihai într'adevăr prevăzuse multe din acestea; el căutase să amâne acest războiu, la care era târât ca de o fatalitate. Hotărându-se a-l face, el spera că, pe lângă aceea că-și împlinea o veche dorință a inimei sale, coprinzând Moldova, o isbândă nouă va putea încă să-i slujască a învinge îndărătnicia Austriei și a o sili fără voie chiar să-i acorde toate cererile sale în privirea Ardealului; și într'aceasta nu se înșela. El nu știa însă că această împărăție nu uita nici o dată ceea ce i s'a smuls prin sila, nu iartă pre cei ce au silit-o și că perfida ei politică, încumplita-i sete de răsbunare, nu-și alege mijloacele. Mihai înștiință însă pe împăratul că el voiește a face o expediție împotriva Moldovei spre a goni de acolo pe emigranții din Ardeal, partisani ai lui Andrei Bathori și ai familiei lui, dându-i mult a spera. Spre a se asigura că nobilii unguri din Ardeal nu vor face nici o mișcare în contră-i porni la fiul său Pătrașcu, în țara Românească, trei-zeci din cei mai de căpetenie nobili ca să fie ca niște zăloage. El nu

www.dacoromanica.ro

voi să ia în ajutor nici pe Basta, nici vre-o ceată din oastea împărătească, sau din'adins sau din graba cu care era silit a năvăli asupra dușmanului [1]).

XLII

Adunându-și în grabă oștile sale străine din cartierele lor, Mihai le împreună cu armia sa și cu a Ardealului. Eși din Alba-Iulia și, la 1 Maiu, își așeză tabăra lângă orășelul Preșmăr. Acolo porunci la toți Săcuii să se scoale în arme și să-l urmeze. El făcu cunoscut atunci armiei că are să intre în Moldova spre a răsbuna moartea lui Ștefan-Vodă Răsvan, aliatul său, pe care Ieremia-Vodă îl omorâse cinci ani mai înainte, într'un chip crud, rușinos și împotrivitor obiceiurilor creștinești. Armia lui Mihai, spun că trecea peste 50.000 ostași din cari 38.000 pușcași, 3000 cazaci, 4.000 călăreți sârbi, 4000 săcui și 4000 voluntari sub comanda lui Baba-Novac. Cea mai mare parte din această armie trebui să se pogoare din Ardeal în Moldova pe la Trotuș; cea-l'altă să treacă din țara Românească pe la Focșani. In 6 Maiu 1600, Mihai, lăsându-și soția în Ardeal, porni spre Moldova și, voind a sosi chiar și înainte de vestea sosirei sale, cu o grabă de care toți s'au minunat, fără a da răsuflare oștilor sale, trecu hotarul, nu prin drumul obicinuit pe unde știa că-l așteaptă dușmanul, ci urcându-se prin munți cei mai grei, printre stânci și prin aspre strâmtori. Pe acolo armia avu a suferi mult, mai cu seamă din lipsa provisiilor ce nu găsiră nici pe acolo nici în părțile Moldovei, de oare-ce dușmanul le pustiise mai dinainte. Caii însă avură pășune și ostașii fură siliți a se hrăni cu foi de copaci; totuși oștile nu murmurară de loc împotriva acestei repejuni. Intr'adevăr Mihai le dedese încredințare că vor birui

[1]) Aci autorul voia să adaoge un capitol special pentru care nu exista text, căci aflăm aci în manuscris următoarea notă : «A intercala aci un capitol deosebit de descriere a Moldovei». *Nota editorului.*

www.dacoromanica.ro

și le făcuse să spere mult în îmbelșugarea și gloria ce vor dobândi prin biruința câștigată fără de nici un aliat. Oștile vrăjmașe, orânduite spre paza acelor munți, văzând cu mirare și spaimă că dușmanul, trecând prin prăpăstii, le-a ocolit, se traseră spre șesul Moldovei către tabăra lor cea mare din lăuntrul țărei.

Sigismund Bathori, și Ieremia-Vodă, cari se aflau atunci la o nuntă în orașul Trotușului, luând veste că Mihai a trecut munții cei mari și că acum, rânduia de bătălie, se apropie de dânșii, rămaseră încremeniți. In groaza ce-i cuprinse, ei gândiră că aceea ce e mai sigur pentru dânșii este d'a se retrage în lăuntrul țărei și fără zăbavă sculându-se cu toată armia, se îndreptară spre Suceava. Mihai-Vodă, ne întâmpinând în față-i pe dușmani, de pre cum se așteptă, se luă după dânșii cu aceeași iuteală cu care trecuse munții. Armia lui avu și aice a suferi mult de sărăcia locului, mai ales că dușmanul pustia tot în cale spre a întârzia goana ce-i da ai noștri. Dar oștile lui Mihai, biruind aceste suferințe, se îmbărbătară și mai mult, siliră la drum și în sfârșit ajunseră pe celevrăjmașe la un loc anume Iascea și le nevoiră a sta de răsboiu; avantgurdia dușmanului alcătuită de câte-va regimente polonese bine armate, isbi avanguardia noastră compusă de câțiva români și sârbi și o sparseră. Mihai trimise îndată de chemă o seamă de Unguri de Ardeal, cari se aflau mai în urmă și-i asvârli asupra Polonilor din avanguardia dușmanilor, cari după puțină apărare, se întoarseră în risipă, lăsând în loc ca la 200 morți dintr'înșii. Intre aceștia era și un viteaz polon anume Dydynski. Indată după această luptă de avanguardie, ambele trupuri de armie protivnice se arătară una în fața alteia. Ele cătară cât-va una către alta ca cum ar fi așteptat ceva. Ce va face armia moldovenească? Lupta-seva ea alături cu Polonii pentru un domn pus de aceștia și nesuferiți țării, împotriva fraților lor de sânge și a unui erou, fala tutulor Românilor? Moldovenii nu stătură mult

www.dacoromanica.ro

în cumpănă. Intr'o clipă 15,000 dintr'înşii, puindu-şi cuşmele în vârful lăncilor, cu mare strigare de bucurie, trecură în tabăra lui Mihai. Ieremia nu mai avu alt ce face de cât a fugi cât mai în grabă, împrenuă cu oastea ce-i rămăsese, spre Hotin. Ajungând la Suceava, el nu îndrăsni să intre în cetate, neîncrezându-se în locuitori. „Era aşa de „groaznic Mihai-vodă şi vestit de rasboae în toate aceste „părţi, zice Miron Costin, cât îndată ce au sosit la Suceava „i s'au închinat cetatea Sucevei şi a Neamţului şi puse în „cetăţi o seamă de ai lui pedestraşi". Cronicarul polon Heidenstein banueşte că comandantul Sucevii, un polon anume Trzaska, ar fi trădat cetatea, câştigat fiind printr'o mică rasplătire. Mihai-Vodă apoi pripi aşa de aproape pe Ieremia, în cât avanguardia sa ajunse nişte haiduci pedestri cu câte-va care din arierguardia lui Ieremia. Haiducii stătură cu inima la rasboiu apărându se câte-va ceasuri dar înglotânduse oastea lui Mihaiu, ei fura sparţi şi deteră dosul. Această luptă stătu lânga râul Jijia, la un sat anume Verbia, unde stă o movila mare făcută după aceea peste trupuri, de Ieremia. In sfârşit duşmanul ajungând la Nistru, la cetatea de margine a Moldovei, numită Hotinul, pe care Ieremia o îngrijise foarte bine cu slujitori de ai sai nemţi, hotărî de a se opri acolo spre a da bătaie, sperând că va putea isbuti să birue oştile lui Mihai, obosite de atâta cale. Numărul ostaşilor ce aveau aliaţii cu dânşii se urca încă la 30.000. In 8 Mai sosi şi Mihai pe loc şi pe data se înhăţă bataia la Otani lângă Hotin. Bătălia ţinu dela 10 ceasuri dimineaţa pâna seara şi, cu toate că duşmanul se purtă mai vitejeşte în această bătălie, dar nu fu mai norocit de cât altă-dată. Mihai căzu cu o furie mare asupra armiei duşmane, care după o lungă împotrivire perdu câmpul de batae, pe care-l roşi şi udă cu valuri de sânge; 8000 din vrăjmaşi zaceau pe câmpul bătăliei, iar din oastea noastră numai 2000; mulţi duşmani înca periră ca vai de ei, înecaţi

www.dacoromanica.ro

în râul Nistrului. Românii câştigară o pradă bogata, iar duşmanii ce scăpară se închisera cu toţi în cetatea Hotinului[1]).

XLIII

Mihai începu a bate cetatea. Ghiulelele lui, spune Miron, se cunosteau în zidurile cetăţii pâna la surparea ei, şi după un asediu de trei zile, văzând că nu o va putea sparge, căci îi lipseau tunuri mari, puse un trup de pază împrejurul cetaţii şi, lasând în capul oştilor pe Udrea, împreună cu Deli Marcu şi Baba-Novac, el se întoarse la Suceava şi de acolo la Iaşi unde intră cu triumf, se sui în tronul domnilor moldoveni, primind într'o ceremonie solemna jurământul de credinţa al boierilor acestei ţari. De atunci el începu a se intitula şi a se scrie: „Domn al ţarei Româneşti, al Moldovei „şi al Ardealului". Ieremia-Vodă, vazând ca-l vor scoate din cetate, fugi într'o noapte pe furiş cu toţi boerii lui în Polonia. Mihaiu deşi cunoştea bine, cât de mulţi partizani are în Polonia întreaga, iar mai cu seamă că vecina ţară a Podoliei, care era de lege orientala îl chema şi-l aştepta cu mare bucurie spre a se închina lui tot nu îndazni a trece pes te hotar în Polonia, spre a sfârşi războiul, încheind pace sau îndeplinindu-şi planurile sale în acea ţară, din pricină că el încă nu era înţeles bine cu aliaţii săi, că nu putuse coprinde cetatea Hotinul şi că trebi grabnice îl chemau în Ardeal. Aceasta fu o mare greşală a lui Mihai, căci vecinatele provincii erau fără oşti şi cu simpatia popoarelor, chiar şi fără de aliaţii săi, el ar fi putut impune voinţa sa în Polonia. El scrise craiului Poloniei că a luat armele şi a intrat în Mol

[1]) Mai toţi analiştii pun această bătaie pe Nistru, însă unii la Hotin, la un loc aproape. pe care nu-l scriu tot un fel. Aşa de Thou scrie *Orthein*, Ortelin *Oglioni* şi alţii *Orthun*, Bisselie, *Orthano*. Această din urmă se aseamăna cu numele satului *Otami* de lângă Hotin, unde credem că s'a dat aceasta bătălie, necunoscând vr'un loc acolo al cărui nume să se apropie mai mult de cele date de istorici

www.dacoromanica.ro

dova spre a opri isbucnirea unui complot rău ce Ieremia urzise împotrivă-i. Erau atunci Polonii strânşi la dietă în Varşovia, svătuind oaste împotriva Suediei, silind mult craiul ca să i se dea mijloace de a-şi redobândi craia de moştenire. Eşise vorba cum că Mihaiu dobândise de la Poartă întărirea nu numai de domn al Moldovei, ci încă i se dedese o diplomă scrisă cu litere de aur, prin care i se întăria stăpânirea peste provinciile polone ce va putea coprinde. Toate acestea aţâţara mari dispute în dietă. Adoratorii şi partisanii lui Mihai, cari erau mulţi, tăgăduiau adevărul acestei din urme vorbe, şi lăudând faptele eroice ale lui Mihai, împotriva Turcilor, încredinţau ca el va fi un om foarte folositor republicei şi pregatirile răsboinice ce vor sa faca împotrivă-i sunt de prisos. „Siguranţa crăiei Polo„niei, ziceau ei, nu se razima pe Moldova. Ce ne pasa nouă „şi ce perde sau câştigă republica, dacă va domni în acea „ţară Ieremia sau Mihai? De trebue a apăra pe Ieremia „apere-l aceia cari au câştigat dintr'aceasta şi carora le „place orice pricinuire, numai să poata face rasboiu.“ Această din urmă observaţie bătea în Zamoisky şi în ambii fraţi Potocki. Cel d'întâiu era patronul lui Ieremia pe care-l pusese pe tronul Moldovei şi fagăduise a-l apăra; cei-l'alţi erau ruditi cu Ieremia prin căsatorie. Partida lui Zamoisky striga împotriva partidei lui Mihaiu învinovăţind-o de a fi spirit austriac şi prietenă a religiei răsăritului. O gresala se facu atunci din patea noastră. Baba-Novac intră în Pocuţia, provincie a Poloniei, cu gând ca să tragă pe Cazaci în partea lui Mihai. El pustii acolo moşiile lui Ştefan Potocki. Fară îndoială că avem drept a intra în Polonia, care ne făcuse războiu până atunci; avem drept a intra în Pocuţia, care este o veche provincie a Moldovei, fiind cum părată la 1431 de Alexandru-Vodă cel bun şi cel batrân de la craiul Poloniei Vladislau, într'o mie de ruble de argint, şi apoi multa vreme ea statu o pricina de razboaie necurmate între Poloni şi Moldoveni. Mihai cunoştea aceasta şi reclama acum drepturile Moldovei asupra Pocuţiei.

www.dacoromanica.ro

Dar nefiind hotărât Mihai a purta îndată războiul în Polonia, intrarea în Pocuția era o greșeala, căci întărâtă mai mult pe dușmanii sai din Polonia și le dete cuvânt împotriva partisanilor noștri. Partida lui Zamoisky începu într'adevar a striga tare că Baba-Novac a pustiit Pocuția prin foc și sabie, ducând în robie o mulțime de oameni, femei și copii, prin mijlocul orașelor și satelor aprinse. Cu toate acestea dieta nu voia a libera bani pentru pregătirile de război. Zamoisky nu se descuraje de acestea, nici se lasa din hotărârea sa. El câștigă pe craiul, asupra căruia știm că avea mare influență, mereu zicându-i prin scrisori și prin graiu că unchiul și vrăjmașul său, ducele de Sudermania din Suedia se va bucura mult și se va întări în puterea sa, vazând ca străinii calcă țara Poloniei nepedepsiți. In înțelegere dar cu craiul, Zamoisky dete poruncă atmanului Zotiewsky de a se duce în grabă cu câte osti va putea să adune mai curând ca să se așeze pe Nistru spre a apăra hotarul și a observa mișcarile lui Mihai. Acesta, văzând atunci că Polonii nu sunt încă în stare a-i face vre-un rău, că ei se mulțumesc a sta în poziție de apărare, socoti până una alta să se întoarcă în Ardeal, spre a pune capat la pricina ce era între dânsul și împaratul pentru stăpânirea Ardealului. El trimise curieri la cetățile acestei țări spre a vesti triumfurile sale în Moldova și tot Ardealul își arătă veselia prin descărcături de tunuri și alte ceremonii. Asemenea Mihai pornise curieri la împăratul ca să-i facă cunoscut coprinderea Moldovei și a i-o închina din partea sa și a fiului său Pătrașcu, păstrând însă pe seama-i stapânirea ei.

XLIV

Apoi spre a-și trage dragostea poporului Moldovei, Mihai îi ierta birul și-l aduse a făgadui că pe câtă vreme se va pastra această iertare, cu mijlocul lor, locuitorii vor apara țara de tot felul de dușmani. El oprise semenea prin strajnică poruncă jaful în orașe și sate, hotarând a fi o-

www.dacoromanica.ro

sândiți la bătaie toți oștenii români cari o vor călca; iar pe ostașii unguri, fiind mai deprinși la pradă, îi osândea la moarte. Din nenorocire nobilii Unguri, cari strigaseră atât de mult asupra relelor ce făceau soldații lui Mihaiu în Ardeal, găseau că este prea firesc lucru ca ostașii lor sa prade în Moldova nepedepsiți. Int'o zi șeapte unguri din oamenii lui Pancratie Sennyei și Giegi Sibrii, nobili însemnați din Ardeal, fura prinși jăfuind și aduși dinaintea lui Mihaiu. O mulțime de nobili alergară atunci și se rugară de domn, în numele întregii armii ungurești, ca să dea drumul vinovaților. Mihai le dete drumul cu vorbe nehotărâte și cum plecara nobilii, îndata trimise porunca sa omoare pe acei șeap te prinși. Incepură atunci Ungurii a murmura, zicând că fara dreptate au fost aceștia uciși. Niște intriganți ambițioși precum Moise Sacuiul și Ștefan Czaki se folosira de ocazie spre a întarâta pe nobili împotriva cărmuirii lui Mihai și a-i aduce a trimite pe ascuns deputați către Sigismund Bathori, carele se auzise ca se află la marginile Podoliei în tabara cu Ioan Zamoisky cancelarul crăiei polone, spre a se svatui cu dânsul și cu Potocki despre chipul cu care ar putea să intre mai lesne în Ardeal spre a goni pe Mihai, fagaduind ca ei îi vor sta întru ajutor și că poporul îl va primi cu mare bucurie. Sigismund le răspunse că: „Dumnezeu e bun și că, de va voi să-l cheme iarăși la cârmuirea Ardealului, el nu va lasa să-i scape din mână ocasia, de temere ca sa nu stea împotriva voinții lui Dumnezeu. Dar „ca acuma trebue a suferi cu răbdare toate relele la care „ca oameni suntem supuși, și așteaptă vremea hotarâtă „de Dumnezeu pentru sfârșitul tiraniei lui Mihai". Zamoisky încă făgădui că la vreme va da ajutor aliatului sau Sigismund. Boerii Moldovei se rugară de Mihaiu ca sa le dea domn spre a-i cârmui în locu-i pe fiul său Nicolae. Mihai le făgădui întâiu a le face pre voie și porni numai decât pe Radu Buzescu și pe postelnicul Stoica cu o ceată de 300 inși să meargă să aducă din țara Românească pe fiul său Nicolae, dar pe urmă se socoti cum că fiul său este prea

www.dacoromanica.ro

tânar şi nu va putea cârmui o ţara de margine, mai ales că avea a se teme de Ieremia şi de Poloni, şi îşi schimba hotărârea orânduind o comisie vremelnica de cârmuire pentru Moldova, alcătuită de patru generali ai sai, anume hatmanul Udrea, vistierul Andronie, armaşul Sava şi spatarul Negrea. Apoi, în 27 Iunie, părăsind Moldova trecu pe la Oituz în Ardeal şi veni la Braşov, însoţit numai de 400 călăreţi cazaci, sârbi şi valoni. El poruncise ca armia să-l urmeze, rămâind în Moldova numai 6000 pedeştraşi şi călăreţi, sub comanda unui boier stralucit în războaie, anume Mârza şi a lui Moise Sacuiul, pe care-l numise în aceasta expediţie căpitanul general al Ungurilor. La Braşov, Mihai petrecu cinci zile. Aici, necăjindu-se pe Braşoveni pentru nişte vorbe deşerte ce auzise de la dânşii, îi ameninţă ca le va prăda cetatea, dar rugat de unii din oamenii sai şi mai ales de Moise Săcuiul, care-l însoţise din Moldova, se îmblânzi şi-i iertă, căci el adesea avea ase menea mânii prefăcute. El îşi împărţi apoi armia în Ardeal într'astfel: pe Unguri, sub poruncile lui George Mako şi Ştefan Tarkany, în ţara Bârsei; pe Sârbi în scaunele Sasilor de la Cohalm şi Şinc; pe Poloni şi pe Cazaci asemenea în scaunele săseşti, de la Sighişoara şi Medias, şi cu toată cea-l'altă oaste intră cu triumf în Alba-Iulia, în cele dintâi zile ale lui Iulie şi hotărî ziua de 20 ale aceleiaşi luni pentru a se aduna acolo dieta ţării.

XLV

Când se vesti coprinderea Moldovei, toata lumea ramase uimită de mirare. Acel căpitan care umblă şi isbeşte cu iuteala trăsnetului, acei minunaţi ostaşi cari sufere în tacere marşurile cele mai repezi, osteneala şi foamea cumplita, traind numai de estusiasm şi de glorie, batându-şi joc de puterile naturei, ca şi de ale oamenilor, acea buna rânduială, acea disciplină şi jertfirea ce ei păstraseră în acea campanie, toate stralucitele triumfuri care încununa stradaniile

www.dacoromanica.ro

lor fură glorificate şi trâmbiţate în toate părţile. Veacul nu arătase încă în Europa o asemenea armie nici un asemenea general. In toate părţile se zicea că Mihai a coprins Ardealul în un-spre-zece zile şi Moldova numai în opt. Toţi duşmanii săi se îngroziră. Ei se încredinţară că singuri nu pot face nimic împotriva-i ci numai coalisându-se toţi împreună.

Mihai ajunse acuma în culmea gloriei şi a mărirei ce el visase. Abia cinci ani trecuse de când el trasese sabia spre a apăra ţara sa de tirania turcească şi printr'o mulţime de eroice triumfuri, respinse potopul turcesc departe de dânsul şi de întreaga Europă creştină. Nu numai atât! El voise a-şi crea o patrie mare pe cât ţine pământul românesc şi norocul ajutându-l, în câte-va luni şi Ardealul şi Moldova şi o parte din Banat sunt unite cu ţara Românească. Rămăsese numai Timişoara cu ţinutul ce se afla sub Turci şi Oradea-mare cu părţile orientale ale Ungariei, pe care el le cerea de la împaratul, cu dreptul că ele fac parte din Ardeal, precum fusese şi sub Sigismund Bathori. Aceste mici ţinuturi dobândite unitatea naţionala ar fi fost completă, Independenţa absolută ar fi urmat fără îndoială. Mihai realisase acum visarea iubita a voevozilor celor mari ai Românilor. Acum Românul s'a înfrăţit cu Românul,şi toţi au una şi aceeaşi patrie, una şi aceeaşi cârmuire naţională, astfel precum ei n'au fost din vremile uitate ale vechimei. Statul acesta nou are hotare naturale de minune; el e destul de puternic; pământul sau destul de bine-cuvântat de cei; locuitorii sai numeroşi şi în mare parte omogeni; el poate trai, poate sta de sine-şi şi a se apăra împotriva năvalirilor străine. Mihaiu avea destula înţelegere spre a constitui acest stat, ale cărui hotare le trasese cu sabia sa. Dar spre a aşeza bine temeliile şi a întari cimentul acestei zidiri prea grabnic înalţată, îi trebuia vreme; şi vremea îi fu de lipsa. El n'apucase încă sa încunune zidirea sa d'abia ridicata şi iata glasul cobitor al clopotului răstriştei începe a suna cu tarie, şi din toate părţile înviersunaţi alergă duş-

www.dacoromanica.ro

manii săi mii de mii şi toţi într'una spre a-l dărâma. Vai! căci nu ne am putut opri aci, în culmea truumfului naţiei Române, oprind împreună cu noi şi timpul şi istoria?

Pentru ce după draga povestire a atâtor norocite şi mari izbânzi, să fim osândiţi a descrie şi cruntele noastre nenorociri?! [1]).

[1]) S'ar putea zice ca aceasta patriotica urare a autorului, cel puţin pentru sineşi, s'a îndeplinit, ca moartea l-a rapit mai înainte ca sa fi terminat cartea urmatoare, a V-a «*Mirislău*» şi sa fi început măcar ultima «*Guruslău*». Am putea sa ne oprim aci cu aceasta publicare, marginind-o în cele patru carţi care povestesc mareţele fapte împlinite de Eroul Românilor pâna in epoca când el ajunse, singur dintre toţi domnii români de pâna astazi, a realiza dorul întregei Românimi, *Unitatea Naţională*.

Respectul însa ce datorim ilustrului scriitor N. Balcescu ne impune şi sarcina de a da publicităţii cele XXXII capitole ce ne-au ramas printre manuscrisele lui, din urmatoarea carte a V-a. In planul Balcescului u dânsa trebuia să se înceapă a doua parte a operii sale: *Scaderea măririi româneşti*, precum cele tiparite pâna acum formau partea întâia sau *Creşterea acelei măriri*. *Nota editorului.*

www.dacoromanica.ro

CARTEA V

MIRISLĂU

(IULIE 1600 — IANUARIE 1601)

I

Indata dupa întoarcerea lui Mihai în Alba-Iulia sosira acolo olaci de la împăratul aducându-i urari pentru norocita isbândă din Moldova şi înştiinţându-l ca sa se mulţumeasca cu ţara Românească şi cu Moldova şi sa lase Ardealul pe seama împăratului. Mihai nu se putea învoi cu aceste propuneri, neîndurându-se a lasa Ardealul; el porni îndata la curtea împărăteoscă doi soli, pe Tudosie Logofatul şi pe Gaspar Corniş, spre a ruga pe Rudolf II ca să-i lase Ardealul, căci l'a dobândit cu sabia şi cu atâta sudoare, osteneli şi sânge, şi sa-i dea drumul asupra Turcilor, sa mearga a lua mai întâiu de la dânşii Timişoara, pe care s'o închine împaratului. Dupa aceea, Mihai schimba cârmui rea vremelnica din Moldova şi orândui acolo în locul sau pe Marcu, fiiul lui Petru-Voda Cercel, trimiţând împreuna cu dânsul pe credinciosul sau Preda Buzescu.

Intr aceea, Mihai, la 20 Iulie 1600, deschise dieta în Alba-Iulia spre a o consulta despre deosebite trebuinţe ale ţarei. El o puse din nou de-i jura credinţă. Insă nu se sparsese dieta şi Mihai, aflând că doctorul Bartholomeu

www.dacoromanica.ro

Petz trimis de împăratul către dânsul, sosise la Satmar în Ardeal, porni doi ardeleni, pe Francisc Alord și Andrei Barcsais la Cluș, ca sa se împreune cu banul Mihalcea ce era acolo, ca să mearga tustrei la Satmar lângă acest ambasador spre a-l învita să vină la Alba, unde-l aștepta dieta cu nerăbdare, ca sa aduca banii ceruți într'atâtea rânduri împaratului de Mihai, și în sfârșit spre a trata despre trebile Ardealului și ale cârmuirei sale. El le zise că la întâmplare când solul banuitor, cum se aude, s'ar teme să vină, ei sa rămână la Satmar, zalog pâna la întoarcerea sa. Aju gând aceștia la Satmar, înduplecara pe Petz a merge la Alba și ei rămaseră în acel oraș. Petz fu adus în câmpia Albei în mijlocul mulțimei de popor și înconjurat de un strălucit cortegiu de pedestrași și de călăreț: pe urma, după un măreț cuvânt de urare ce-i ținu Pancratie Sennvei, fu dus la palat, unde Mihai îi eși întru întâmpinare până la mijlocul rândurilor. Bartholomeu Petz, fiind astfel primit, adusese domnului, în numele împăratului, daruri scumpe, titlul de Locțiitor al sau în Ardeal, acela de consilier împărătesc și o sumă însemnată de bani pentru plata ostașilor, pe care însă o lăsase la Satmar, sau din pricina nesiguranței drumurilor, cum da el înțelege, sau pentru că nu voia să dea acești bani în mâna lui Mihaiu, până a nu se asigura mai înainte bine de simțămintele lui. Mihai, după ce primi bine pe solul împăratesc, îi trimise raspuns prin Gaspar Cornis și Pancratie Sennyei: „ca să binevoiască a se în-„toarce îndată lângă Cesar, spre a-i cere pentru dânsul „și în numele sau, să-i dea Ardealul sub niște nouă condiții „și sa-l roage a trimite răspuns craiului Poloniei ca să nu-l „isbeasca cu putere în Moldova, pentru ca el, cu oștile ar-„delene, moldovene și muntenești precum și cu acele ce a-„vea în leafa de la împaratul, sa poata cu mai multă grabă „și siguranța merge impotriva Turcilor, să treacă Dună-„rea și sa amenințe Constantinopolul". Auzind acestea, Bartholomeu Petz le raspunse în taina: „că el știe cum că „dupa pornirea sa, Mihai nu va împlini nici una din fagă-

www.dacoromanica.ro

„duielile sale, că înşelatoria lui este acum deplin cunoscută; „dar, zise el, treaba voastra este de a priveghia toate fap- „tele lui şi, de-l veţi vedea că plănuieşte ceva împotriva îm „păratului, daţi îndata de ştire Maiestăţei Sale". Aceste cu vinte ale lui Petz ne desvălesc caracterul adevărat al misiei lui; cu toate acestea el fagadui a sprijini dinaintea împăratului cererile lui Mihai. Astfel se întoarse Petz, după ce în câteva zile fu tratat cu mare cinste de catre Mihai şi umplut de daruri. In aceasta vreme Mihai începu a-şi lua următorul titlu: *Mihai Voevod al ţărei Româneşti, al Moldovei, concilier al Sântei Maiestăţi împărăteşti şi crăeşti şi Locuţitorul său în Ardeal.*

Intr'aceea dieta hotărî o contribuţie de şease florini de fiecare poartă pentru ţinerea oştilor domnului, poruncind la toţi a fi gata de plecare în războiu la poruncă domnească. In vremea aceasta, nobilii din Ardeal, ce fuseseră trimişi în ţara Românească la Patraşcu, se întoarseră înapoi.

II

Incheindu-se dieta, vestiră lui Mihai că un sol de la marele vizir Ibrahim se apropie de Braşov cu darurile ce-i tri mete împaratul turcesc. Deci îndată el porni într'acolo cu o escortă numeroasă. Aflând sosirea solului, el eşi din oraşul Braşov în câmpie spre a-l întâmpina, împreuna cu toţi guarzii săi şi cu alte oşti, ducând înainte şi prin seizi câţiva cai frumoşi. El se pogorî de pe cal, primi steagul sultanului plecându-se şi îmbrăţişându-l; pe urmă, salutând cu mult respect pe sol, primi de la dânsul sabia şi cuca pe care o puse pe cap. Apoi încalecând, puse pe sol la stânga sa, ceea ce pentru Turci este un loc mai de cinste decât dreapta, îl duse în oraş pe când se descarcau toate tunurile şi bombardele ce se aflau în Braşov şi-l primi, în această lungă procesiune, cu toate semnele putincioase de bucurie şi cu toate graţiile unei gazde recunoscătoare. După ce l-a tratat maret, l-a împovarat cu daruri şi l-a ţinut câtă-va vre-

www.dacoromanica.ro

me la sine, Mihai îi dete drumul și se întoarse la Alba-Iulia.

Impreună cu solul turc, Mihai trimise în solie la marele vizir Ibrahim, care bătea atunci cetatea Canișa, pe vornicul Dimu sau Dumitru spre a trata despre trebile Ungariei: după luarea Canișei, pe la începutul lui septemvrie (1600), vizirul Ibrahim porni la Constantinopole pe ambasadorul român cu Iazid șeade, reis-efendi al taberii, spre a se înțelege acolo cu divanul și cu sultanul. Hafiz-Pașa eunucul, văzând pe Dinul care-l înșelase și-l biruise la Nicopole în anul 1598, precum am văzut înapoi, voi să-și răsbune. El dobândi de la muftiul Sanollah o fetva care declara că solul unui domn viclean ca Mihai este afară de dreptul gintelor. Pe această fetva rezimându-se, eunucul puse mâna pe Dinu și-l bătu la falanga până ce-și dete sufletul în groaznice dureri. Aceasta trase asupra lui Hafiz-Pașa mânia tuturor, chiar și a Turcilor. Ibrahim-Pașa mai ales se supără foarte și scrise într'aceasta sultanei-valide. Hafiz-Pașa fu îndată departat din slujba de caimacan. Aceasta întâmpinare însă mânie foarte pe Mihai și din nou îl întarâtă împotriva Turcilor.

Intr'aceea dânsul, aflând ca Polonii adunară oaste pe hotarul Moldovei și ca și-au așezat tabara lângă Nistru în dreptul Hotinului, scrise îndata generalului împăratesc din Ungaria de sus ca să-și țină armia gata, ca la trebuință s'o poată avea sub mâna. Era Basta care comanda aceasta armie. Din porunca împărătească el se trasese din Ardeal la Casovia, capitala guvernului sau, cu durere de inima, că lasă Ardealul pe mâna lui Mihaiu. El avea însă porunca de a sta gata a ajuta pe Mihaiu la ori ce cerere.

Dar aceste favori ce împăratul facu lui Mihaiu ascundeau o vicleana tradare. Am auzit vorbele lui Petz către Corniș și Sennyei și am observat ca ele vadesc adevărata lui misie. Intr'adevar el fusese însarcinat ca, pe o parte să aduca lui Mihaiu împlinirea cererilor lui, iar pe de alta să pregătească elementele prin care să poată trage raz-

www.dacoromanica.ro

bunare asupra lui Mihaiu pentru siluirea ce stăruința sa făcuse împaratului. In lipsă de oaste spre a putea scoate prin silă pe Mihaiu din Ardeal, Cesarul, carele se temea ca din ambiție el să se alieze cu Turcii și sa se proclame neatârnat de împărație, hotărî a-l adormi acordându-i cererile sale și într'aceeași vreme, cunoscând ura nobililor unguri către Mihaiu, prin tainice instrucții ce dete lui Petz și lui Basta, îi însarcină a se folosi de aceasta ură, a o ațâța și a o lați și mai mult, iar când va isbucni răscoala, a ajuta cu putere mișcările în contra lui Mihaiu. Petz și Basta nu pregetară întru aceasta; elemente găsiră cu prisos. Cunoaștem viclenele uneltiri ale lui Moise Săcuiul și Ștefan Csaki în Moldova. Cu toată favoarea la care-i avea Mihaiu pe amândoi, cu toată cinstea și darurile ce le facea, ei își urmau în taină comploturile lor. Moise Săcuiul lăsase pe Mârzea în Moldova și însoțise, cum am vazut, pe Mihaiu în Ardeal. La întoarcerea sa el se opri câta-va vreme în ținutul Bârsei, în orașele Feldioara și Bodul; se înțelese acolo cu George Mako și cu ceilalți capitani ce comandau pe ostașii unguri, despre întoarcerea lui Sigismund și revolta în contra lui Mihaiu, atâtându-i a sta și ei una spre a mântui națiа lor de sub domnirea unui așa de rău stăpân. Dupa aceea, el trecu la Sighișoara sub cuvânt ca să-și vaza femeea și pe ginerele său Wolfgang Corniș și, sezând puțin acolo, fugi în Polonia la Zamoisky, ca să-i ceară ajutor de oaste împotriva lui Mihaiu. Indată ce acesta auzi de dezertarea lui Moise și înțelese uneltirile lui porni la Sighișoara pe George Rat ca să prindă pe Wolfgang Corniș și să-l aducă în feare la Alba-Iulia. Pe când se săvârșeau acestea, Săcuii din scaunul Odorheiului, aflând vicleniile nobililor pe care atât de mult îi urau, puseră mâna pe doi dintr'înșii, anume Francisc Farcaș și Mihaiu Szemere și-i uciseră acolo în Sighișoara. Unul din complotiști, anume Ioan Petki, ce se afla acolo, o luă la fugă; dar domnul spre pedeapsă îi confiscă avuturile, iar pe Wolfgang Corniș, după ce fu adus la Alba-Iulia, îl puseră la închisoa-

www.dacoromanica.ro

re. Uciderea acelor doi nobili și arestarea acestui din urmă deteră pricină intriganților a atâța și a spăimânta lumea, pregatind și întinzând astfel complotul lor. Ei mai ales strigau mai tare, și întru aceasta se părea că au oare care cuvânt, — în contra relelor ce făceau ostașii în țară și ziceau ca aceștia ar fi omorât un preot sas din târgul numit *Insula Creștină* și că ar fi jefuit pe alții. Dar aceea ce pricinui mai multă turburare fu fapta ce se întâmplă în orașul Huedinul. Mihaiu trimise în acest oraș o sută de pedestrași români spre a fi hraniți acolo. Locuitorii nu prea erau mulțumiți de purtarea lor; când într'o zi de duminica, dimineața pe când ei mergeau în număr mare la biserica, iată ca vad în piața mai mulți ostași români beți făcând feluri de rele și necajind oamenii, luându-le marfa de prin pravalii. Larma și strigarile negutatorilor și soldaților auzindu-se în biserica, locuitorii ce se aflau în launtru, neștiind ce se petrece afara, eșiră înspăimântați din biserica și se silira a împaca cearta; dar întărâtându-se și mai mult și unii și alți, Românii cheamă pe toți ai lor într'ajutor și urmeaza a prada și a face la rele; locuitorii din partea lor se aduna multime mare, iau armele, navalesc asupra Românilor și-i ucid pe toți, afara de un mic numar ce puturа scapa. Aflând aceasta Mihaiu se turbură foarte și, în aprinderea mâniei sale împotriva locuitorilor Huedinului, voind a face un strașnic exemplu, porunci lui Ștefan Csaki, capitan general peste toata armia țarii, să ia câtă oaste îi va trebui, ca sa meargă sa sparga orașul, să ucidă pe locuitori sau sa-i aduca prinși. Csaki, neîndrăsnind a sta împotriva poruncii domnești, pleca spre a o îndeplini; dar apuca înainte de trimise pe ascuns un om care spuse locuitorilor primejdia ce-i amenința. Locuitorii se grabiră atunci a fugi la munte cu familiile lor și cu tot ce aveau mai scump; un mic numar numai de nenorociți, crezând că nu li se va întâmpla nimic, ramasera pe loc și orașul fu ars împreuna cu dânșii.

www.dacoromanica.ro

III.

Vestindu-se toate acestea în țara, se spaimântara peste măsura nobilii, în cât mulți (ca la o suta dintr'înșii), încărcând în cară familiile cu tot ce aveau mai scump, se sileau a se mântui prin fugă. Aflând însă Mihaiu aceste mișcari ale nobilimei în urma desertarei lui Moise Sacuiul, spre a opri ca din această ferbere să nu se aprinză un foc mai mare și plecat fiind mai mult a întrebuința mijloace blânde decât aspre către nobili, trimise oficial în palatele și locuințele lor pe Nicolae Viteazul, un român din Ardeal, vestit orator pe acele timpuri. Viteazul, supus și jertfit cu totul domnului, primi cu bucurie însărcinarea ce-i dete si, închinându-i-se plecat, se și duse la fiecare nobil în deosebi; întrebuințând felurite argumente de pe spiritul celor catre care se adresa, el se sili a-i încredința despre stralucitele proecte ce are domnul pentru creștinătate și adesea sfârșa cuvântul zicând că „Mihaiu iubește mai presus „de orice mântuirea și păstrarea creștinilor; ca zi și noapte „el se gândește numai cum ar putea sluji mai cu credința „împăratului, a întinde hotarele creștinești, a dobândi pu„terile Turcilor, în sfârșit a pastra Ardelenilor, a caror vi„teție o prețuise în cea de curând biruință asupra lui Iere„mia, vechilor lor legi și privilegii; că el n'are nimic mai „scump ca sângele nobililor, nimic care să iubeasca mai „mult ca nația ungurească, și ca nu va întreprinde nimic „împotriva legilor obștești ale acestei țari, precum de cu„rând o încredințase lui Bartolomeiu Petz solul împăratu„lui; că nimeni nu trebue să se turbure de fuga lui Moise „Sacuiul, carele în cea din urma expediție din Moldova fa„cuse parte dintr'o conjurație, al cărui scop era de a omorî „pe domn spre a da principatul lui Sigismund, și ca el, prin „fuga sa în Polonia, scapase de dreapta pedeapsa a vicle„niei sale; ca deși doi oameni însemnați, Francis Farcaș „și Mihaiu Szemere, fusesera uciși la Sighișoara prin furia „Sacuilor, aceasta foarte a fost neplăcută domnului și el

www.dacoromanica.ro

„asigurează că uneltitorii morții lor se vor pedepsi îndată „cu moartea, iar pentru vătămarea ce soldații domnului au „facut, fără știrea lui, locuitorilor, după o cercetare și o „prețuire făcută, se vor plati până la un ban". Prin asemenea cuvinte și jurăminte personale, Nicolae Viteazul, părându-se a fi domolit înferbântarea nobililor, se întoarse triumfator lângă Mihaiu. Nobilii unguri erau însă împărțiți în deosebite păreri și partide. Acei veniți din Ungaria, cari numai de câtăva vreme se statornicira în Ardeal și cari nu împărtășeau ura națională a nobililor transilvăneni catre Români se lipsiră din inimă de Mihaiu. Ei vedeau de atâția ani, de la nenorocita înfrângere de la Mohaci, draga lor patrie Ungaria robită și sfâșiată de Turci și Nemți. Ei vedeau acum ca nu au alta sperare de a mântui patria lor și de a o reîntregi în libertatea și unitatea ei decât în Mihaiu. Intr'însul ei își pironisera toate sperările; ei îl înconjurau, îl atâțau, îl îndemnau, îl linguseau dându-i titlul de *Rege,* titlu cu care îl salutase și vizirul Ibraim; și îl rugau să scape craia Ungariei din mâinile Turcilor și ale Nemților și s'o oprească pe seamă-i, aducându-și bine aminte ca cele mai strălucite timpuri ale acelei crăii au fost când ea era cârmuită de familia româna a Corvinilor. Aceste sperari nu erau deșearte; ele coprindeau o mare idee, care fusese visarea barbaților celor mari unguri și români în trecut, și care a ramas de atunci până astăzi și va fi încă în viitor idealul oamenilor de stat ai acestor două nații, deopotrivă viteze și generoase. Intr'adevăr, locuind în parte pe același pământ, singure numai deosebindu-se cu sângele de celelalte neamuri din prejur, deopotrivă amenințate și bântuite de puternicele împarații ce le împresoară, aceste nații dintru început semanau menite a-și uni viața printr'o legătură frățească, spre mântuirea și desvoltarea comună și spre a forma un stat mare și puternic între Adriatica și Marea-Neagră. Mai mulți regi ai Ungariei, precum Ștefan-cel-mare, Carol-Robert, Sigismund I și Ludvic I, precum și Cor-

www.dacoromanica.ro

vinii doriră şi se ispitiră a înfiinţa această idee; dar, înfăţişători ai ideilor veacului lor şi ai geniului semeţ şi iubitor de domnire al Ungurilor, în loc de a vorbi Românilor de frăţie şi egalitate, ei cereau ca aceştia să li se supună şi sa recunoască a lor supremaţie. Aceste smintite şi nenorocite pretenţii aţâţau în inima Românilor, înfocată atunci pentru libertate, o ură mare împotriva Ungurilor şi toate cercările regilor Ungariei şi năvălirile lor în ţara Românească şi în Moldova fură greu pedepsite. Ambiţia lui Mihaiu zâmbia la proiectele nobililor din Ungaria; el întrevedea poate în viitor o zi în care se va ispiti întru îndeplinirea lor; dar de o cam dată se vede că, deşi ameninţa prin vorbe pe Austria ca s'o aducă a-i împlini cererile, dar în adevăr nu avea de gând să ridice războiu în contra-i spre a-i smulge drepturile ei asupra crăiei ungare, de pe cum îl învinovăţesc unii din istorici. Nevoia şi înţelepciunea sa îl sileau spre aceasta. Înconjurat de atâţi duşmani, el nu putea să scoată sabie şi asupra Austriei, când toată sperarea lui de sprijinire o avea numai într'însa.

IV.

Cu totul altele erau simţemintele nobililor unguri din Ardeal către Mihaiu. Un mic număr dintr'înşii, recunoscători pentru purtarea cea blândă a domnului către nobilime, se lipiseră de dânsul şi-l slujeau în dreptate; ei vedeau bine că, de vor scăpa de stăpânirea lui Mihaiu vor cădea sub Nemţi, sub Turci sau sub Sigismund Bathori, şi vor fi cu mult mai rău. Cei mai mulţi însă nu iubeau pe Mihaiu, fiind că era domn român. Deprinşi a urî şi a despreţui naţia română în iobagii lor ţărani, le venea cu ciudă a-şi pleca semeţele şi trufaşele lor capete sub o stăpânire românească. Ei se temeau încă, şi cu mare cuvânt, de relele urmări ce poate avea pentru dânşii întemeierea unui guvern românesc în Ardeal; se temeau de o schimbare în politica lui Mihaiu, de ziua în care el va înceta d'a mai fi generos că-

www.dacoromanica.ro

tre dânşii şi d'a-i ocroti pe ei şi privilegiile lor în paguba Românilor: se mai temeau chiar ca cei mai mulţi dintr'înşii, câştigaţi de domn sau mânaţi de simţul slugăriei şi al ambiţiei, să nu se lepede cu încetul de naţionalitatea lor şi sa se românească. Ceea ce se petrecea în Ardeal de câtva timp da temeiu mare temerilor lor. Mihaiu începuse a favora cu deosebire pe Români şi a căta cu ochiu bănuitor la nobilii unguri, pe cari îi învinovăţia de a fi nemulţumitori către dânsul, iar mai ales la nobilii săcui, pe care îi ştia duşmani ai săi, pentru libertatea ce le deduse poporului. El înălţă din Românii ardeleni la treapta de nobili, silia pe unguri a face oarecare uşurare ţăranilor, şi ocrotia pe aceştia împotriva abusurilor. Deosebit de aceasta începuse a umple Ardealul deşertat în mare parte de locuitori, cu colonii de români din ţara Românească şi de bulgari, şi nu se încredea decât în acei nobili unguri cari adoptaseră cu totul obiceile şi veşmintele româneşti. Apoi iar, ca sa placă Românilor ardeleni, le zidise mitropolie în Alba-Iulia şi o înzestrase cu multe averi. Un baston de argint, dăruit de dânsul mitropolitului Ioan la anul 1599, se pastrează şi până astazi la Blaj. Toate acestea dovedeau la Mihaiu planul de a români cu încetul Ardealul, iar pe nobilii unguri îi îngrijau foarte; ei vedeau ca se stinge cu totul supremaţia lor în Transilvania, care se prefăcea într'o ţară mai cu seamă românească. Aceste temeri le ataţa şi le măria încă micul numar de complotişti pe cari i-am vazut în lucrare înca din expediţia în Moldova. După fuga lui Moise Săcuiul, soţul său Ştefan Csaki ramasese cap al complotului. Csaki se tragea din una din cele mai stralucite familii ungureşti din Ardeal. Era el om ager la minte, harnic, cu falnică înfaţişare, dulce la limbă, dar viclean la inima şi ambiţios peste masură; el închipuise a aduce răsturnarí în Ardeal, ca doara va putea dobândi pe seama-i tronul acestei ţari. Incepuse prin a se face cu totul curtean al lui Mihaiu, imitând în toate, apucăturile şi obiceiurile lui, apărând cu înfocare faptele şi proiectele lui, înalţându-l pâna la cer şi

www.dacoromanica.ro

comparându-l cu cei mai mari eroi ai lumei, ale căror mari fapte le laudă istoria. Prin aceste chipuri, iar mai ales prin vitejia ce dovedi în expediția Moldovii. Mihaiu îl luase foarte la inimă, îi arăta mare încredere, îl numise căpitan general al toatei armiei sale și-i dăruise mai multe moșii însemnate în Ardeal. Csaki trăda cu nevrednicie încrederea domnului și bunatățile lui către dânsul și profita de favoarea ce avea ca să abuzeze de dânsele și să surpe pe făcătorul său de bine. Pe lângă aceea că povățuia propaganda rebeliunei în Ardeal, el era în corespondență necurmată cu generalul Basta, către care se arată cu totul închinat Austriei și lucrând numai pentru dânsa, pe când într'aceeași vreme, prin Moise Sacuiul, el sta în relații cu Polonezii, cu Sigismund Bathori și cu Ieremia Movilă. Acesta se puse atunci în raport cu Tătarii și cu Turcii, cerând ajutor împotriva lui Mihaiu. Și unii și alții fură voioși a intra în coaliție. Turcii trimiseră pe data în taină 40,000 galbeni de aur, sumă însemnata pe acele timpuri, lui Ieremia Movilă ca sa facă oști în contra lui Mihaiu și-i deteră hatiserif de domnie neschimbata în Moldova lui și seminției sale. Intr'aceeași vreme, ei adunau oști în Bulgaria, gata a năvăli la vreme în țara Românească. Astfel o coaliție puternică și îngrozitoare se pregătea asupra capului lui Mihaiu. Austriacii, Ungurii, Polonii, Ieremia cu partida sa în Moldova, Turci și Tătari, toate aceste popoare, cari fusese umilite prin triumfurile noastre, călcate de oștile noastre, acum înțelegându-se din mână în mână unele cu altele, se înfiorau de mânie și de sperare și se găteau a năvăli mii de mii într'una, ca o vijelie furioasa spre a doborî la pamânt un singur om; dar acest om era Mihai Viteazul domn al vitejilor Români!

V.

Mihaiu nu bănuia nimic de furtuna ce-l amenința; el se încredea înca în steaua sa și în fatalitate, acea superstiție a oamenilor carora mult le-a slujit norocul. El simți bine că

www.dacoromanica.ro

Polonii sau Turcii nu-l vor lăsa mult în odihnă, dar socotia că cu sprijinul Austriei, de care nu se îndoia, va putea lesne să pedepsească îndrăzneala dușmanului. Se vede că Mihaiu se ținea de hotarârea sa d'a se porni împotriva Turcilor ca să le ia Banatul Timișoarei, de pre cum se făgăduise cesarului. El spera că pe lângă folosul d'a uni Banatul cu cele-l'alte țari române, prin acest războiu va câștiga încă cu totul încrederea Austriei, temătoare ca el să nu se alieze cu Turcii. Spre acest sfârșit Mihai avea nevoe de a fi sigur că nu va fi isbit de Poloni. Pentru aceea trimise la craiul Poloniei doi soli, pe George Rat și pe Stroe Buzescu, boer însemnat, spre a-i arăta pricinile care l'au silit a coprinde Moldova, asigurându-l că „nu are de gând să facă nimic „împotriva republicei poloneze și a regelui ei, că el încă se „pune la voia craiului îmbiindu-l la prietenie și la bună ve„cinatate, numai să voiască el se uni cu creștinii și a se lepada de alianța Turcilor". Pretinde Bethlen ca această solie era o prefeacere din partea lui Mihai, ca să înșele pe craiul Poloniei după cum înșelase pe Andreiu Bathori și pe Ieremia Movilă, și să-l isbească fără de veste și fără a fi el gata de aparare, iar că scopul voevodului era de a subjuga Polonia; că solii săi, sosind la Satmar spuseră în numele stapânului lor către ofițerii împărătești ce găsiră acolo că prințul Românilor are mare prietenie către archiducele Maximilian și cugeta a-l face rege al Poloniei; că într'aceasta are corespondență secretă cu ducele țării muscălești, pentru ca Muscalii de o parte, Mihai de alta și Maximilian de a treia parte într'aceeași vreme să isbească Polonia; că pe urmă, comunicând acelor ofițeri solia lor la craiul Poloniei, ei îl asigurară că merg la dânsul numai spre a-i da mai multă încredințare despre gândurile lui Mihaiu. Dar într'adevăr proiectele acestuia țințeau întru a goni, de se va putea, pe regele Poloniei, apoi a da mai lesne de o parte pe Maximilian și a-și asigura pentru sine crăia acestei țări. Solii, sfârșind trebile lor la Satmar, plecară spre Muncaci. Este cu greu a crede că Mihai, pe care acești istorici străini

www.dacoromanica.ro

îl arată atât de ascuns şi de prefăcut în gândurile sle, sa şi le fi dat pe faţa cu aşa nesocotinţa. Credem că multe din acestea sunt numai bănueli. Mihaiu se mulţumea de o cam dată pe câte ţinuturi coprinsese, fără a mai voi să rapească şi altele de la Poloni, şi el ar fi fost bucuros dacă Polonii l'ar fi lăsat să stăpânească în pace Moldova, dorinţa lui fiind acum d'a-şi mări ţara, coprinzând locuri, ţinuturi şi cetaţi numai de la Turci, iar mai ales banatul Timişoarei cu cetăţile Ghiula şi Solnocul din Ardeal, ce se aflau încă în mâinile Turcilor.

VI.

Dar cu toate asigurările ce Mihaiu dedese nobililor unguri prin Nicolae Viteazul, ferberea totdomnia între dânşii. Aceasta începu a neodihni pe domn. O umbră de tristă îngri iare, presimţire a viforului ce urla în depărtare, ameninţase d'a intra în cutezătoarea şi voinica sa inima. Crezând, ca toţi contimporanii sai, în înrâuriri misterioase ale naturei asupra omului, în astrologi şi ghicitori, el întrebă pe mumăsa, ce era meşteră în a ghici viitorul; dar ea-i răspunse ca „termenul puterei sale se apropie". Fără de a se îndupleca la această desvălire a soartei lui următoare, Mihaiu într'o zi, când un mare număr de nobili se aflau adunaţi a Alba-Iulia, puse să aleagă juni sprinteni români şi unguri, ca sa se apuce la luptă dinaintea lui şi să prevază din eşitul bătăii, dacă până în sfârşit triumful va rămânea pe lângă naţia româna sau va trece la cea ungurească. Se aleseră dar atâţi români câţi şi unguri şi-i înarmară numai cu barde şi ciomege; rânduindu-se ei spre bataie, în faţa dom nului, lângă râul Ampoiţa, junii luptători de ambele neamuri se înhaţara la luptă cu de-o-potrivă îndrăsneală şi se luptara multa vreme, ţinând biruinţa la îndoială, ne voind a se lăsa nici unii nici alţii. In sfârşit ungurii, cari erau mereu umiliţi prin cuvintele ocăritoare pe care românii se obicinuisera a le întrebuinţa când le vorbeau, vazând şi că

www.dacoromanica.ro

unii din pedestraşi români se amestecă printre luptători, navălira tare mânioşi bardele lor asupra românilor şi isbutiră a-i pune pe goană până la porţile cetăţii. Domnul, după ce a lăudat pe junii unguri pentru isbânda lor, îi cheamă în curtea palatului său, puse să le dea cu îmbelşugare pâne şi vin şi apoi le dete drumul. Pe când junii unguri eşiau din curte felicitaţi de toţi că în această luptă s'au arătat mai voinici ca românii, soldaţii români ce păzeau la poartă, supărându-se de îngamfarea lor, puseră mâna pe unul dintr'înşii şi începură a-l bate cu nuiele şi ciomege; soţii lui, mai luând îndrăsneala şi din vinul ce băuseră, alergară în ajutor şi încăerară din nou lupta cu ostaşii români, pe care îi răsipiră.

In aceleaşi zile altă întâmplare veni de mai adaose ura între cetele ostaşeşti. Vre o sută de ofiţeri cazaci venise la Alba-Iulia spre a-şi primi leafa. Aci în oraş, unul din cazaci gasi o femee publică şi o luă la sine. Amantul acestei femei, care era din curtea domnului afând aceasta, se duse de-şi luă cu sila ţiitoarea înapoi. Cazacul mâniat asupra românului, chemă pe soţii lui într'ajutor; românul chema pe pedestraşii românii şi îndată se încăerară la luptă cu armele. Afând căpeteniile căzăceşti că soţii lor în oraş se află în primejdie, es cu armele, ucid şi rănesc mai mulţi din români. Aceştia se adună atunci în număr mai mare şi dau năvală cu puştile în cazaci; îndărătnicindu-se şi unii şi alţii, ţinură bătaia ca la trei ceasuri, încât periră din ambele părţi ca la o sută de oameni. Auzind despre acestea, cei-l-alţi cazaci din tabără se ridicară cu toţii şi sosesc înglotiţi lângă Alba, amenintând pe români. Când afla domnul toate acestea, el se grăbi a trămite oameni de-i împăcară şi liniştiră pe unii ca şi pe cei-l-alţi prin ameninţări şi făgăduinţe.

Asemenea desbinări aratau slabiciunea unei armate, com pusa din oşti din felurite naţii, în care se strecurase neînfrânarea, gelosia şi vrăjmăşia cetelor unele către altele; ele dau curaj duşmanilor în uneltirile lor cele tainice în contra lui Mihaiu.

www.dacoromanica.ro

VII

Intr'adevar nobilii cari complotau se foloseau de ori-ce spre a atâta lumea şi a o îmbia la o revoltă de faţă împotriva lui Mihaiu. Ca să traga prin spaimă pe toţi nobilii în svaturile lor viclene, ei răspândiau mereu vorba că voevodul are de gând să-i pună sub sabie pe toţi. Prin asemenea cuvinte închipuite, ei răscoleau patimile, deşteptau urele şi hraneau spaima printre nobili. Noi am arătat înapoi viclenia acestei mincinoase veşti şi cuvintele ce depărtau pe Mihaiu de la o asemenea urmare. Analiştii unguri cari pun temeiu pe această bănuiala, nu aduc nimic spre a o întemeia prin dovezi, fără numai aceste doua fapte, care încă şi ele au trebuinţă de a fi adeverite. Ei spun că într'o seară Mihaiu, aflându-se în palatul său din Alba-Iuluia, în camera numită *veres barsonyos* (căci sub vechii principi păreţii ei erau îmbracaţi cu purpură), unde pre obiceiul său se odihnea pe perne şi pernite puse una d'asupra altora, despre moda turcească numita *kerevat*, chemă la sine pe un ofiţer ungur numit Ştefan Hadnagy din legiunea mercenarilor unguri care se afla în cuartier în ţara Bârsei. După ce l'a pus de a jurat pe Icoana Maicei Domnului, ce era atârnată în perete, Mihai zice că i-ar fi vorbit într'astfel: „Iţi aduci „aminte, Ştefane, tot ce am făcut pentru creştinătatea în „ţara Românesca, ce primejdii am înfruntat spre a supune „regelui Românilor Ardealul rebel şi spre a birui pe cardi„nalul carele, prin îndemânările şi înşelătoria prinţului Si„gismund, dobândise peste voia împăratului domnmia aces „tei ţari. Cât despre voi, pe cari cei-l-alţi principi vă neso„cotea, nedându-vă nici bani, nici cinstirile cuvenite vite„jiei voastre, dărnicia mea v'a încărcat cu faceri de bine; „ajutând Dumnezeu şi norocul, v'am facut din săraci bo„gaţi, din pedestraşi călăreţi, din necunoscuţi vestiţi şi fai„moşi, fiind eu singur prinţul care cauta mai puţin la nas„ttrt, avere şi alte lucruri, pe care cei-l-alţi prinţi le cins-

www.dacoromanica.ro

„tesc în supușii lor mai mult decât vitejia și faptele fru-
„moase. Am câștigat trei mândre provincii, țara Româ-
„nească, Ardealul și Moldova, pe care le-am luat cu mare
„greu de la prinți puternici. Ce ne mai rămâne oare să do-
„bândim, de pe părerta chiar a împăratului Turcilor, fără
„numai diadtma crăiasă? Impăratul creștin ne o va acorda
„lesne, mai cu seamă după ce va încerca puterile noastre,
„de veți voi. După dărnicia mea cea veche către voi, atunci
„când n'aveam, atâtea mijloace, puteți închipui ce cinstiri
„vă așteaptă pe tine și pe soții tăi. Dar, iubite Ștefane, a-
„vem o stavilă, pe nobilii Ardeleni, obicinuiți a trai în des-
„fătări casnice, ținându-se de lucrarea pământului, de vâ-
„natorii negoț și alte petreceri. Puțin doritori de glorie, de
„triumfuri asupra națiilor străint, de a mări hotarele țării
„lor, ei se mulțumesc pe starea de acum a lucrurilor .Ei
„au purtat cu părere de rău armele până aici împotriva Tur-
„cilor, a căror alianță le-a slujit de a petrece cât-va timp în
„desfătari. Dar fiind opriți prin credința ce au făgăduit în-
„tr'atâtea rânduri împăratului, ti privesc ca o fară-de-lege
„de-a întreprinde ceva împotrivă-i, sau de față sau pe taină
„Așa dar, numai sdrobind și perzând pâna la cel mai din
„urmă pe aceste trândave trunchiuri ale creștinatații, vom
„putea noi dobândi adevarata glorie a unei mari vitejii și
„marginile dorite ale ctlor mai bogate țări. Trebue să-i
„sdrobim pe toți, Ștefane draga. Alearga îndată către un-
„gurii voștri, lăsați în ținutul Bârsei și spune-le în numele
„nostru ceea ce ai auzit. Nobilii uciși și țara umplându-se
„de sârbi și de români, atunci vom putea pune mâna pe
„hotarele Ungariei și cu încetul vom putea merge până la
„Praga. Acum primește doua sute colonate, prețul credin-
„ței tale și, de ne va ajuta norocul, vei primi și mai mult".
Acestea zicând dete drumul lui Hanagy primind de la dân-
sul fagaduiala ca-i va fi credincios și va împlini însărcina-
rea sa.

Ca Mihaiu sa se fi plâns adesea de nemulțumirea nobililon unguri, ca el sa-i fi amenințat poate ca-i va pedepsi

www.dacoromanica.ro

de-şi vor urma comploturile lor, aceasta este lesne de înţeles; dar ca el să fi avut hotărârea a-i ucide, aceasta n'avem destul temeiu a o crede. El totdeauna a tăgăduit aceasta. De ar fi avut un asemenea gând, cum de nu-i ucise într'atâtea rânduri, când îi avea pe toţi adunaţi la un loc cu ocasia dietelor sau pentru alte pricini. Spre îndeplinirea cestui scop, el nu avea trebuinţa să câştige pe Hadnagy sau chiar pe cei 1500 unguri ce formau legiunea din ţinutul Bârsei, având destui soldaţi în supunerea cărora avea deplină încredere. Apoi chiar, în lipsă de soldaţi, spre a se curăţa de nobili, n'avea decât să închiză ochii şi să lase pe ţăranii români din Ardeal şi pe sacui a-şi îndeplini înfocatul lor dor de răsbunare asupră-le.

A doua faptă adusă de unguri împotriva lui Mihaiu este o scrisoare ce spun că el a scris'o lui Tamasfalvi. Acesta era de neam săcuiu şi de mai mult slujia în armia voevodului, carele pentru vitejia ct arătase în bătălia de la Sibiu, îi mărise leafa şi-l făcuse prefect mai mare şi căpitan peste săcuii din scaunu Mureşului. In campania Moldovei, fiindca jefuise o mânastire, Mihaiu poruncise să-i taie capul, dar apoi îl ierta. Tamasfalvi, precum vom vedea, fu nevrednic de încrederea şi de generositatea domnului său. Scrisoarea ce spune ca Mihaiu îi scrise, ar fi sunat aşa: „Tamasfalvi! „In cele mai mari greutăţi, în minutele cele „mai critice, noi am încercat şi nici odată nu ne-am îndoit „de jertfirea ta pentru noi, cunoscând vitejia ta, talentele „tale şi credinţa ta. Când vei vedea această carte, desfa„suraţi steagurile şi pune-le în cale cu ostaşii tăi; pe unde „vei şti ca se afla *vre-o tabără de nobili,* du-te acolo în „grabă şi ucide-i până la cel mai de pe urma. Tu vei primi „peste puţine zile o mare şi înstmnata dovada de recunoştinţa mea." Scrisoarea aceasta adevărată fiind, nu dovedeşte înca ceea ce aci au cugetat ungurii a o face sa dovedeasca. Ea se vede a fi sirisă după rascoala nobililor, şi atunci Mihaiu era în drept a porunci sa se risipeasca şi sa ucida nobilii adunaţi în *tabere.*

www.dacoromanica.ro

VIII

Intr'aceea George Mako, capul legiunei de unguri ce se afla în ţara Bârsei, de pre înţelegerea ce am văzut că avuse cu Moise Săcuiul, nu numai çă lucra mereu a face pe ostaşii ce comanda să se revolteze împotriva lui Mihaiu, dar înca îndemna de faţă şi pe alţi prieteni ai lui ca să stea gata pentru rascoală. Unul dintr'aceşti prieteni trămise lui Mihaiu-Vodă nişte scrisori primite de la Mako, unde-i zicea: „Sa ai de sigur ca nelegiuitul Mihaiu-Vodă conspira „moartea tutulor nobililor. De aceea trebue, prin toate chi„purile, prin înşelare sau prin sila, de se va putea, să-l „perdem pe dânsul mai dinnainte. Iata-mă eu, chiar de „m'ar chema el lânga dânsul, nu mă voiu duce, ci cu sol„daţi aleşi, pe care cred ca-i voiu îndupleca lesne să-şi „scape sângele şi patria lor, voiu apara naţia mea până la „cel din urmă suspin împotriva cruzimei acestui tiran. Nu „mă îndoesc ca vei face asemenea." Aflând apoi Mako că aceste scrisori au picat în mânile lui Mihaiu, scrise lui Ştefan Halmagyi, nobil ungur prieten al său, carele se afla în slujbă prea de aproape a domnului, de a-i trimite cum va şti înapoi acele cărţi scrise în glumă, fiindu-i teamă a lăsa în mâna lui Mihaiu acea dovada materială cu care putea fi tras în judecată. Dar Halmagyi, şi el prietin necredincios, spuse toate domnului şi st sili şi el prin multe cuvinte a-l face sa întoarcă acea carte lui Mako; unul din cuvintele sale tra că „dând înapoi acele cărţi va ridica ori„ce neîncredere dela Mako şi că liniştindu-l şi mântuindu-l „de temerea pedepsii ce-l aşteaptă, va putea lesne să-l „traga la curtea sa". Dar Mihaiu-Vodă raspunse „Nu se „poate, fatul meu, nici se cuvine a da o scrisoare atât de „obrasnică şi atât de primejdioasa, la cel carele a scris'o. „Ea este o dovadă a vicleniei lui împotriva mea şi o măr„turie temeinică a dreptei pedepse ce am hotărât a-i face." Cu toatt acestea junele Halmagyi îndupleca pe domn a rupe o parte ca să o ţina ca o dovada de dreptatea pedepsei

www.dacoromanica.ro

ce-i hotărâse şi să-i dea pe cele-lalte sprea le trimite înapoĭ lui George Mako. Halmagyi duse aceste scrisori lui Mako, asigurându-l că domnul nici le văzuse, nici le citise; dar Mako, băgând de seamă că lipseşte o parte din ele, îi crescu temerea şi cu toate că domnul îl chemă prin carte a veni cu soldaţii în tabăra sa, el ramase statornic pe lângă hotărârea lui de mai nainte de a nu merge. El nu stătu însă în nelucrare ci în toată ziua răspândea vorba printre ostaşiĭ săi că Mihaiu voeşte a ucide pe toţi ungurii, vorbă care se mărea trecând din gură în gura, fie care de pre obiceiu mai adăogînd ceva de la sine; el se silea astfel a aduce pe soldaţii mâniaţi prin aceste vorbe a se revolta asupra domnului. Pe de altă parte Mihaiu îl chema mereu prin scrisori a veni la Alba cu oştile alese şi cu nobilii ce avea sub porunci, fiind gata a întreprinde o expeditie împotriva Turcilor. Văzând însă că sub nicĭ un cuvânt nu poate birui îndărătnicia lui George Mako, Mihai plecat mai mult spre mijloace blânde şi împăcătoare, chemă la sine pe Grigore Mako, fratele lui George, ostaş curagios şi acesta, dar mai dulce la caracter decât frate-său şi pe care-l avea în de bine, fiindu-i foarte credincios, şi-l trămise cu însărcinare ca să caute a îndupleca pe fratele lui şi să-l aducă la Alba-Iulia. Acesta se duse lângă frate-său, dar nu isbuti într'altceva fără numai să facă pe George Mako a trămite domnului, în numele legiunei întregi pe Martin Veres şi pe George Dorşai cu sarcina de a-i zice că: „ostaşii „nu pot veni lângă domn până nu li se va trămite leafa pe „patru luni ce nu li se plătise încă; afară de aceasta, că ei „se roagă ca domnul să iea în băgare de seamă cum că ei „l-au slujit cu bărbăţie şi că acum s'a respândit o groazni„că vorbă despre hotărârea ce domnul ar fi luat de a-i da „pe toţi jertfă morţei; că soldaţii, înspăimântaţi de aceas„ta, se tem a s'împreuna cu oştile taberei; că chiar dacă „acest sgomot nu are temeiu, el însă făcuse o aşa mare în„tipărire asupra spiritului oştilor, încât sub nici o pricinui„re ei nu vor merge, la dânsul, de nu le va tramite mai în-

www.dacoromanica.ro

„nainte cărți care să declare de mincinos acest sgomot'. Auzind Mihaiu acestea de la deputați, rămase încremenit de mirare și de ciudă, din aceste nevrednice vorbe împrăștiate de voitorii de rău. El respunse jurându-se pe tot ce are mai sânt, pe vieața, norocirea, femeea și copii săi, ca nici odată n'a meditat un asemenea proiect. „Ar trebui să „am o inimă de fer spre a nu recunoaște meritele și faptele „lor cele bune; ar fi cea mai mare nemulțumire din parte- „mi de a trata pe niște veterani ce m'au slujit așa de bine „pe mine și pe copiii mei, ca niște făcători de rele vrednici „de pedeapsă. Deci să nu se mai teamă nimeni de aceste „sgomote mincinoase, semanate de turburătorii păcei ob- „ștești și de dușmanii norocirei mele. Le voiu da acele căr- „ți de încredințare unde se vor arăta gândurile mele; ase- „menea le voiu plăti ce mai au a lua". Dar aceste asigurări curate și sincere, zadarnice erau, caci Mako, ca și nobilii, cari bine știau că toate acele sgomote scornite de dânșii erau mincinoase, rămâneau statornici în hotărârea lor de a duce complotul până la sfârșit.

IX.

Toate aceste fapte de care atinseram până acum într'această carte se petrecură în cursul lunei lui August 1600. Pe la capătul acestei luni, fiind lucrurile într'această stare între domn și George Mako, Ștefan Csaki, cu vre-o câțiva magnați conjurații lui, se adunara la Cluș, unde țineau svaturi tainice cum vor face spre a împărtăși proiectele lor nobilimei și a scula țara; hotarâră a trămite veste tainica la fiecare d'a se afla la o zi hotarâta în câmpiile vecine de orașul Turda. Mihaiu-Voda auzind despre aceasta adunare a nobililor la Cluș și banuind din cele ce știa despre complotul unor nobili din Moldova că vor să cheme pe Sigismund și pe Zamoisky, precum și din scrisorile lui Mako ca este oarecare mișcare în Ardeal, trimise răspuns nobililor adunați în Cluș să vina îndata la curtea lui. Dar aces-

www.dacoromanica.ro

tia, ştiindu-se vinovaţi, se temură, se scusară cu deosebite pricinuiri şi îndată se şi răspândiră.

In vreme ce acestea st petreceau în Ardeal, Mihai primi veste sigură din Polonia că Zamoisky, Ieremia Movilă şi Sigismund Bathori cu o puternica armată stau gata a intra în Transilvania. Indată el porni olăcari spre Casovia către George Basta, ca să-l invite, precum îi şi era poruncit prin carţi de arhiducele Mateiu, cu cea mai mare grabă a veni cu oastea sa spre a se împreuna cu domnul la Alba-Iulia, rugându-l foarte că, de va vedea cum ca nu poate ajunge la vreme cu pedestrimea, să-i trămita înainte cât mai curând doua mii călăreţi. Trămişii lui Mihaiu întâmpinara pe Basta, două marşuri de Casovia, în cale spre Ardeal. Printr'o coincidenţă, lesne de înţeles de pre cele ce am vazut înapoi. pe când nobilii se adunau la Cluş şi hotarau ziua de isbucnirea revoltei,Basta se mişcase şi el din Casovia, la 2 Septembrie (1600) şi luase calea spre hotarele ardelene. El avea cu dânsul pe colonelul Rotowitz cu o mie de calareţi reiteri, un regiment de o mie pedestraşi toţi din Silesia, regimentul lui Pezen de trei mii de Nemţi, apoi o seama de oşti din partea locului, în patru companii numai de călărime de rând nemţească şi compania guardiei sale de călărime valonă, cu vre-o câtiva husari şi haiduci. Peste tot oastea sa se urca la şeapte mii oameni pedestrime şi călarime şi noua tunuri, din care trei de baterie şi şease de campanie cu toate cele trebuincioase. Basta, dinaintea trămişilor lui Mihai, se prefăcu că are mare prietenie către domnul lor şi se arătă foarte voios a-i veni întru ajutor. El le zise că nu poate, fără de a face o mare nesocotinţă şi a se pune în primejdie, a porni înainte, cum cerea Mihaiu, călărimea sa de care simte nevoie pentru a sprijini pedestrimea prin câmpiile pe unde are să treacă şi unde poate să fie isbit de Turci, Poloni şi Tătari; dar făgaduia că, în cea mai mare grabă putincioasă, va alerga cu toată oastea spre a da ascultare poruncilor cesarului şi a sluji pe Mihaiu într'o aşa

www.dacoromanica.ro

frumoasă ocasie. Trămişii se întoarseră spre a duce acest răspuns lui Mihaiu, iar Basta, trecând râul Tisa şi câmpia Kalo cu o iuţeală neauzită, îl duse oastea pe la Satmar la hotarele Ardealului şi se opri la satul Maitin, spre a priveghia cele ce se petreceau în Transilvania.

X:

Mihaiu-Voda, sperând că Basta va sosi în ajutorul său, poruncise la toţi ai ţării d'a veni armaţi în tabăra de lângă oraşul săsesc numit Sas-Sebeş. Aci se adunară îndată toţi ostaşii, români, poloni, cazaci şi săcuii toţi, osebit de călăreţii din scaunele Mureşului şi Arieşului; dar nobilii unguri, de pe cum li se dedese cuvântul de magnaţii conjuraţi, se adunară cu toţii lângă oraşul Turda în câmpia numită *Keresztes,* lânga râul Arieşului şi tăbărâra acolo. Vazând Mihaiu că nobilii nu înaintează mai încoace de Turda, începu a le da zor şi le porunci ca în trei zile să pornească spre Alba-Iulia. Dar nobilii, dând de azi până mâne, îi tramiseră pe Gabriel Banfi ca să arate domnului cuvintele care îi opria d'a veni la Sas-Sebeş, dintre care cele mai de căpetenie erau: că în ţinutul Albei şi al Sebeşului, care sunt pustiite prin atâta soldaţime şi prin oamenii curţii ce altrgă mereu într'o parte şi întralta, nu pot găsi nutreţ de cai, în vreme ce la Turda sunt livezi şi paşuni îndestule de vite, şi că şi viaţa oamenilor este acolo mai lesne; că toţi comiţii ce se află duşi ca să strânga contribuţiile hotărâte de dietă încă n'au sosit, dar că ei stau gata la cel dintâiu semn al domnului să meargă unde le va porunci. „Ast-„fel, zice Bethlen, nobilii, ca nişte pasari care au să fie prinse în cursa, valturau împrejurul laturilor ce pe ascuns „ei întinsesera lui Mihaiu". Acesta păru a se domoli prin cuvintele lui Banfi şi facu cunoscut magnaţilor şi nobililor ca să vina la Alba-Iulia fiecare cu câte o slugă, lasând celelalte oşti ale lor în tabara, fiindcă împrejurarile cereau ca să le comunice lucruri de interes public. Pretinde Bethlen

www.dacoromanica.ro

că această chemare era cu gând ca să-i omoare; ca banul Mihalcea dedese acest svat, pe care îl aprobase cea mai mare parte din boieri, zicând că va peri domnul de nu va face să piară nobilimea; dar Radu Buzescu, carele era aplecat către unguri, căci slujise odinioară ca stolnic pe Ştefan Bathori când era acesta print în Ardeal, fu de parere să se întrebuinţeze mijloace blânde către nobili fiind mai lesne a le câştiga dragostea decât a le însufla temere. Este anevoie de înţeles cum Mihaiu a putut crede că nobilii, cari nu voiau sa vină la dânsul cu oştile lor, vor veni fară de oşti. Nu se poate tăgădui că acum nu mai era de întârziat. Trebuia a merge asupra acelor nobili cari îndrasniau a nu da ascultare poruncilor domnului lor, a le împraştia oştile înca nehotarâte şi neadunate toate şi a pedepsi pe capii conjuraţiei; iar de apucau ei a se întemeia în puteri, trebuia a face un apel poporului român şi sacuiu şi, insurecţiei nobililor, a respunde printr'o insurecţie poporană. Cu această pârghie puternica în mână şi sprijinind armia naţionala cu oastea sa regulată ce avea în leafa. Mihaiu ar fi fost sigur de a nimici orice putere duşmana în Ardeal. Adevăr că furia poporului ar fi cucerit toata nobilimea. Fia! piara! căci şi-a meritat peirea. Din nenorocire Mihaiu nu pricepu niciodată că înpopor şi numai în popor era adevărata lui putere, adevăratul lui sprijin. El le cautase când în nobilime, când în armata şi în oştile mercenarii, când în ocrotirea Austriei. Deşi însa apăsând poporul sau nefacând nimic pentru dânsul, el îşi depărtase de la sine inima lui, dar poporul, în care simţemântul naţional vecinic şi curat traeşte, era încă gata a se scula la chemarea lui. Când însa Mihaiu se hotărî a face, era prea târziu. O fatalitate orbeşte pe Mihaiu, sau mai bine el este târât şi pedepsit prin urmarile neapărate ale greşelilor sale. El, carele a minunat lumea prin îndrăzneala sa, prin iuţimea cu care apuca de isbia pe duşman până a nu prinde acesta de veste el carele a sdrobit atâţia vrăjmaşi puternici, acum sta ametit dinaintea rascoalei unui cârd de nobili. In loc d'a porni asupra-le, el stă

www.dacoromanica.ro

în nelucrare, măgulindu-se cu sperarea ca cu vorba îi va aduce la cunoştinţă. Asigurarea că Basta îi va veni în ajutor şi că astfel nobilii, aflându-se prinşi între două armii, nu vor îndrăzni să facă nimic, singură numai aceasta poate explica oarecum purtarea lui. Astfel, ca cum şi-ar fi pus în gând cu paguba sa să arate neadevărul calomniilor analiştilor unguri asupra-i, în loc d'a porni oaste în contra nobililor, el trămise în tabara lor doi unguri, pe Ioan Kemeny senator şi pe Ştefan Petki războinic ales (acesta cazând în vină mare, fusese osândit a i se tăia capul, dar Mihaiu după rugăciunea senatorilor şi mai ales a episcopului ardelean Naprazdi, luând în privire că el se purtase vitejeşte la Lipova şi într'alte părţi, îl iertă), pentru ca dânşii amândoi să afle ce vor nobilii şi să caute a-i împaca prin fagădueli.

XI.

Aceşti doi tramişi unguri trădara încrederea lui Mihaiu pusă într'înşii. Sosind în tabăra nobililor ei auziră plângeri, tânguiri ascunse, văzura pe unii vărsând lacrimi. Cu toate că nobilii adunaţi în tabara erau împotrivitori domnului, între dânşii însă nu era nici o unire; nici unul nu îndrăznia a se încredinţa altuia. Numai numele lui Mihaiu îi amuţia pe toţi şi, deşi ştiau că sufăr toţi de o durere, nimeni nu cuteza a descoperi rana comună. „Corturile răsunau de sus-„pinări şi de vaiete; ar fi zis cineva că-s nişte oameni is-„biţi fără veste de focul trăsnetului, spaimântaţi de sgomo-„tul tunetului, cari arată printr'o căutătură neghioabă că o-„trava unei duhori puturoast i-a pătruns cu totul". Astfel îi descrie chiar şi istoricul ungur Bethlen. Puţini erau aceea cari aveau curagiul de a vărsa mânia ce ferbea în inima lor, şi chiar aceia, vorbind încet şi numai către prieteni, ziceau că „voevodul este un înşelător, un adevărat „turc şi că trebue a se mântui prin orice mijloc de această peire". Cu toate că pusese în capul oastei lor pe ŞtefanCsaki, dar ştiindu-l favorisat şi entusiast de Mihaiu, nimeni nu

www.dacoromanica.ro

avea încredere într'însul şi nimeni chiar din prietenii săi nu îndrăznia dinaintea lui a spune ceva împotriva domnului, nici măcar în glumă. In această stare de spaimă şi de sfială reciprocă în care se aflau nobilii, ar fi fost foarte lesne a-i răsipi dacă Mihaiu, pe lângă solie şi vorbe blânde, ar fi înnaintat îndată spre dânşii cu armia sa. Ar fi fost asemenea cu putinţă, atunci la început a-i împăca şi prin vorbe şi cu făgăduieli, dacă trimişii lui Mihaiu, în loc d'a căuta să facă pace, nu atâtau încă mai mult pe nobili şi nu îi apropiau unul de altul. Csaki, înţelegând inima lui Ioan Kemeny şi a lui Petki, trimişii lui Mihaiu şi simţind obiectul neîncrederei tutulor, se adresă către dânşii, zicându-le: „Indrăzni-„voiu a vorbi cu siguranţă dinaintea voastră?" — „Dar noi dinainte-ţi?" răspunseră ei. Csaki îi asigură dându-şi cuvântul şi mâna dreaptă. Atunci aceştia îl îndemnară a nu perde vreme. Conjuraţii toţi cari erau înţeleşi unii cu alţii se întruniră. Ei convocară o adunare generală a nobililor, în care Csaky luă cuvântul şi-i îndemnă cu multă elocuenţă „a scutura jugul unui domn străin, barbar şi tiran, carele „a jurat peirea lor şi carele pentru aceasta voieşte a se fo-„losi de ocazia de faţă, când se află toţi adunaţi la un loc „şi armaţi şi când oastea cesarului nu e departe". El sfârşi „propuind ca să trimită adunarea soli la Basta generalul „Ungariei de sus, care acum se află la hotar, spre a-l che-„ma în ajutor, arătându-i că a venit vremea ca să dobân-„dească Ardealul pe seama împăratului, să-şi izbândească „despre Mihaiu şi tot de odată pe dânşii să-i mântuiască de tirania acestui om".

Avu mare putere cuvântarea lui Csaki asupra nobililor adunaţi, nu spre a creşte ura lor către Mihaiu dar spre a-i hotărî la răzbunare. Indată ei aleseră din sânul lor pe Francisc Alord şi pe Gabriel Haller ca să meargă lângă Basta, însărcinându-i ca să-l roage „a le da ajutor spre a se mân-„tui de jugul şi cârmuirea cruntă a lui Mihaiu, să-i spună „că voevodul este aliat tainic al Turcilor; că d'abia dedese

www.dacoromanica.ro

„drumul trimisului de la împăratul Rudolf, când primi cu „mare pompă pe trimisul turc, carele îi dedese spre întări- „rea domniei, semnele de la împăratul turcesc; că ei făgă- „duesc o vecinică credință împaratului Rudolf, către carele „sunt și de mai nainte legați; că primejdia grăbește; palo- „șul domnului amenință acum capetele ungurilor; că după „nimicirea lor, acest trufaș barbar va merge cu sabia și fo- „cul în mâni să-și ceroe norocul spre Casovia, de pe acum „se făgăduise marelui vizir Ibraim-Pașa; că dacă Basta „nu le va da ajutorul așteptat, ei, cari sunt hotărâți a nu „mai suferi pe Mihaiu, se vor vedea nevoiți sau a chema pe „Sigismund ce este la hotar cu oastea puternică sau a cere „ajutorul sultanului turcesc."

Nimic nu era mai neadevărat decât aceste învinovățiri ce aduceau Ungurii lui Mihaiu. In loc d'a se arata țiran catre nobili, el le mântuise viața de furia Sacuilor și a Românilor; în loc d'ai ucide, de pe cum facuse Sigismund, pe carele ei doreau a-l avea domn în locul lui Mihaiu, acesta nu pedepsise pe nimeni fără vină și judecata, ba încă pe mulți din cei osândiți îi iertă. El pastrase starea și privilegiile lor cu paguba Românilor și cu propria sa scădere; pastrase cu scumpatate constituția țarei, nu facuse nici o schimbare în legi, nu scosese nici o dajdie fara învoirea dietei, și nu siluise hotarârile acestia, de pe cum într atâtea rânduri facuse Sigismund. Pe lânga aceasta e învederat că nu el era tainic aliat al Turcilor, ci tocmai nobilii, cari în față se arătau plecați împaratului, iar pe ascuns își dau mâna cu Sigismund, cu Polonii și cu Turcii, nobilii ale căror viclene urmari nu întârzia a eși la iveala. Pe nădejdea lui Sigismund și a Polonilor mai mult se sculasera ei, și daca acum se adresau catre Basta, aceasta o făceau de nevoe, căci Bathorî și aliații lui erau încă departe, înca nu pregatiți și li era teamă de a nu fi isbiți de Mihaiu în grabă; pentru aceea se îndreptara la Basta pe care-l știau aproape și gata a-i ajuta. Gândind nobilii că el va voi un act public de cre-

www.dacoromanica.ro

dință, deteră deputaților spre a i le duce, cărți subscrise în mânile tutulor stărilor și pecetluite cu pecetea lor, în care își închinau credința lor cesarului Rudolf.

XII.

După ce porniră pe acești deputați la Basta, nobilii trimiseră alții lui George Mako, ca să-l roage, de-i este scumpă mântuirea patriei, sa vină îndată la dânșii cu ostile ce el comanda. Aflând aceasta, Mako lăsă ținutul Bârsei și se îndreptă spre orașul Mediaș. Când primiră vestea nobilii de sosirea lui la Mediaș, îi trimiseră pe Nicolae Bogathi ca să-i făgăduiască, între alte lucruri, că „ei nu-și vor mai a-„duce aminte de relele ce el le-a făcut de curând, că nu-i „vor lua nici odată fără despăgubire și fără o judecată mai „dinainte moșiile ce voevodul îi încredințase, și că încă îi „vor darui leafa pe două luni"; și spre a da mai mult temeiu acestor făgăduieli, îi trimiseră în acelaș oraș unde încă se afla pe Ioan Kemeni și pe Ștefan Petki, cari veniseră la dânșii de la Mihaiu, ca să-l roage a-și aduce aminte de națiа ungară din care și el se trage, de a urma ceea ce a început, de a veni în tabăra de la Turda, a-și uni puterile sale cu ale lor, spre a depărta din țară un tiran crud, de a nu se teme de un popor căruia norocul a slujit mai mult decât curagiul.

In vremea aceasta, curierii vestiră lui Mihaiu că Mako, stăruind în îndărătnicia sa, în loc d'a merge cu oastea sa la Alba-Iulia, de pre cum îi poruncise, s'a dus la Mediaș. Ținându-se de hotărârea sa d'a umbla cu binele și a-i linști și domoli mai mult cu mijloace împăciuitoare, Mihaiu găti două solii, una către soldații lui Mako, puind în capu-i pe Ioan Nemeș cu însărcinarea de a astâmpăra mințile oștilor și a le ridica ori ce bănuială, plângându-se de răscoala lor, chemându-i la datorie, ca nu în acest minut greu pentru creștini sa-l pună în nevoe a-i pedepsi, pe dânsul carele în

www.dacoromanica.ro

totdauna a fost binevoitor către dânşii, şi nu ei să fie o stavilă la bunele şi cuvioasele strădanii. Cealaltă solie compusa de Pancratie Sennyei şi de vistierul Stoica, român ispravnic al palatului, care de curând se întoarse de la Pilna, unde fusese trimis ambasador către împăratul Rudolf avea a merge în tabăra nobililor la Turda. Ei erau însărcinaţi să dea de minciună sgomotul răspândit printre nobili că el voeşte peirea lor. Cu aceştia dete împreună şi pe trimisul către Mako, spre a-l presenta nobilimei. Ajungând cu toţii la Turda, aceşti deputaţi, dinaintea tutulor nobililor adunaţi, faţă fiind şi doi soli trimişi de George Mako, îşi împliniră misia ce le era încredinţată. Făcânduse tăcere, vistierul Stoica, cu gravitatea sa obicinuită, astfel cuvântă : „Cu mare părere de rău a aflat domnul răs„vrătirea lui George Mako şi răscoala legiunei salle, răs„coala ce el n'a întărâtat prin nici o nedreptate, fiind mul„ţumit de bunele slujbe ale ei până acum; el nu cunoaşte „pricina unei aşa fără de veste desbinări şi bănue că poate „ea ar fi efectul unei mişcări pricinuite printr'un sgomot „mincinos mai mult decât printr'o veste sigură. Dacă ei au „fost îndemnaţi la această îndârjire nesocotită, căci le-a „rămas simbria neplătită, iată că le-a trimis prin Ioan Ne„meş simbria de patru luni întregi; de au altă temere, să o „părăsească, căci domnul le-a trimis cărţi de încredinţare „la care tot creştinul trebue să se încrează. Dacă sunt ceva „vinovaţi în legătura făcută de Sigismund, domnul îi îm„bieză cu uitare şi cu ertare deplină. Cu mai mare părere „de rău a aflat domnul că nobilimea s'a turburat de oare„care larmă răsvrătitoare care dă domnului gânduri min„cinoase şi nelegiuite; el iea de martor pe Dumnezeu şi pe „sânţi că n'are nimic mai scump ca sângele nobililor; ni„mic nu are mai la inimă fără numai de a păstra legile lor „cele vechi şi ale patriei, şi el stă gata a răsplăti fie-căruia „de pre meritele sale".

Abia sfârşi Stoica cuvântul şi cei doi trimişi ai lui George Mako strigară „că toţi soţii lor de arme nu vor să mear-

www.dacoromanica.ro

„gă a se împreuna cu domnul, că ei nu mai vor să slujeas-
„că sub steagurile lui, că ei vor mai bine să treacă îndată
„în Ungaria, unde vor găsi vechea libertate a patriei, ad-
„ministrația dreptății, siguranța pentru viața lor și milosti-
„virea împăratului; că în zadar Stoica osteneşte urechile
„lor printr'atâtea vorbe, căci Mako a și hotărât a trece în
„Ungaria". Deputații Români, văzând întărătnicia lor, ne-
bănuind nimic nici de înțelegerea lor cu nobilii, nici de ho-
tărârea acestora d'a ridica cap și sabie împotriva domnu-
lui, crezând vorbele trimișilor lui Mako și gândind că aces-
ta se va îndrepta spre Cluș, ca să treacă în Ungaria, se du-
seră acolo spre a-l întâmpina. Ei aveau de gând să laude
lui Mako și oștilor sale milostivirea domnului, să se silească
a domoli mânia lor și să-i aducă în tabăra domnului, sau,
de nu izbuteau cu vorba, să scoale în numele domnului pe
țărani și să ucidă pe soldați până la unul. Aceasta fusese și
dorința lui Mihaiu. O asemenea hotărâre ar fi trebuit a o
lua la vreme și a o întinde peste toată țara. Din nenorocire
nu se făcu nimic, nici măcar în acest caz în parte. Deputa-
ții, mergând la Cluj, așteptară acolo în zadar, mai multe
zile sosirea oștilor lui Mako și, văzând că nu mai vin, se
întoarseră la Alba-Iulia lângă domn fără să fi făcut nimic.
Asemenea și Ioan Nemeș, ducându-se la George Mako, îi
spuse tot ce-i zisese voevodul, dar simțind că cântă dinain-
tea unui surd și perzându-și toată sperarea, se întoarse și
el la Mihaiu.

XIII.

Intru aceea, deputații nobililor trimiși la generalul Basta
ajunseră la Maitin, unde se afla acesta și, spunându-și în-
sărcinarea lor, fură cu multă bună-voință și dragoste pri-
miți. Basta se arătă mai mult vesel și prea gata a-i sluji, și
le făgădui ajutorul și sosirea sa. Sunt însă unii analiști ca-
ri, nebănuind că Basta avea instrucții tainice de la împăra-
tul, instrucții provocate fără îndoială de ura lui, spre a lu-

www.dacoromanica.ro

cra întru surparea lui Mihaiu, pretind că Basta stătu puțin în cumpănă, când primi solia nobililor. Dar și de este adevărată această îndoire a lui Basta, e învederat că ea era o prefacere. Mai mulți analiști și istorici mai noi se îndoesc că Basta ar fi putut îndrăsni a nu asculta porunca împărătească, de nu ar fi avut tainice instrucții spre a lucra în contra poruncei celei dată de față. In adevăr, urmările curții austriace sunt destul de cunoscute, și apoi chiar dacă Basta, mânat numai de ura sa contra lui Mihaiu, a lucra în contra poruncilor împăratului său, oare acesta nepedepsind neascultarea lui, n'a luat asupră-și toată răspunderea și nu dă temeiu drept la orice bănuială ?

Basta, spre a acoperi răspunderea sa personală și aceea a curții împărătești ale cării tainice instrucții nu le putea arăta armiei sale, căreia îi spusese că o duce în ajutorul lui Mihaiu, spun că convocă un svat de războiu, propunându-i a-și da părerea dacă trebue a ajuta pe Mihaiu ori pe nobilii revoltați. Trei fură pareriile în care se împărțiră membrii acelui svat. Uni, erau de părere d'a nu ajuta nici pe o parte nici pe altă, ci d'a aștepta să se vază eșitul și a dobândi noi porunci de la împăratul; alții, că potrivit poruncilor cesarului, trebue a merge în ajutorul lui Mihaiu și a nu se da ascultare acelor oameni resvrătiți la Turda, râvnitori mereu de lucruri noue, și pre atât străini de împărăția cesarului, precât sunt îndărătnici și dușmani lui Mihaiu Vodă; că ei nu cer ajutorul lui Basta, pentru că iubesc mai bine pe împăratul decât pe Mihaiu, ci numai siliți fiind prin greșeala răscoalei lor, de a chema ajutorul cel mai vecin. Ei adăogeau că bine este ca voevodul să înfrâneze trupa revoltaților, fiind niște oameni îndrăzneți cu mintea și pururea gata la lucruri noi; astfel apoi, când se va lepăda Mihaiu de Ardeal, această țară va fi mai lesne și mai în pace cârmuită de miniștrii cesarului. Urma va dovedi că această părere era cea mai înțeleaptă. A treia însă, pe care Basta o inspiră unui june cu totul închinat lui, comitele To-

www.dacoromanica.ro

maso Cauriolo, strejar-maior general, şi pe care el o sprijinea, era că trebue a se uni cu revoltanţii şi a se folosi de această ocasie spre a răpi Ardealul din mâinile usurpătoare şi tiranice ale lui Mihaiu; că de şi poruncă au de a ajuta pe acesta, dar împăratul nu ştie, cum le-au aflat ei, înşelăciunile cu care Mihaiu voeşte a prăpădi oastea lor şi a se rebela împotriva cesarului; că prin ajutorul ce vor da nobililor şi mântuidu-i de Mihaiu, vor îndatora şi mai mult pe aceştia la credinţă către împăratul; că cu oastea lor şi cu cei doisprezece mii şi mai bine de luptători ce spun că au nobilii, şi prin aceea că Mihaiu nu cunoaşte scopurile ce au şi îi aşteaptă a-i veni în ajutor, vor putea lesne a-l isbi fără veste şi a-l birui.

Svatul, ce era întocmit de Basta mai mult de oameni siguri ai lui, aprobă această părere a comitetului Tomaso Cauriolo, şi Basta „carele de mai înainte era hotărât la aceasta", de pre cum spune istoricul său Spontoni, îndată ce primi din nou de la solii nobililor jurământul că vor fi pururea credincioşi cesarului Rudolf, chemă la sine pe Rothalt, capul celor patru companii de rând nemţeşti din călărimea Ungariei de sus, şi-i porunci în secret d'a se pune îndată în cale cu călăreţii săi spre Turda şi de va găsi acolo lucrurile sigure, astfel după cum făgăduiseră solii, să se unească cu nobilii, asigurându-l că cealaltă oaste în vre-o cinci zile se va împreuna cu dânsul. El îi porunci să caute a bate locurile şi a lua limbă unde este Mihaiu şi cu ce puteri se află; că dacă din întâmplare acesta, apucând înaintea gândurilor altora, se va fi unit şi împăcat cu nobilii, să-şi schimbe hotărârea şi să meargă la dânsul să-i spună că, potrivit poruncilor cesarului, armia îi vine în ajutor. Astfel Basta, de pre împrejurări, sta gata a trăda sau pe Mihaiu sau pe nobilii ardeleni. El chemă apoi pe deputaţii nobililor şi stărui mult ca nobilii să nu dea bătălie voevodului până nu va apuca să sosească şi dânsul; că dacă de pe natura locurilor, fără voia lor vor fi siliţi a veni în luptă, să se tragă mai bine spre Cluş. Intr'aceeaşi vreme, se făcea

www.dacoromanica.ro

ştire tutulor nobililor Ardealului, tutulor brăslelor de ostaşi de a-şi aduce aminte de credinţa ce au jurat împăratului Rudolf, de a părăsi pe voevod şi de a veni în tabăra lor.

XIV.

Intorcându-se deputaţii în tabăra nobililor, le spuse câte le zisese Basta. Deci ei îndată, ascultând svatul acestuia, trimit deputaţi la Săcui ce ţineau cu Mihaiu ca să-i îndemne a se uni cu dânşii. Dar Săcuii, recunoscători către Mihaiu pentru libertatea ce le dedese şi temându-se că de vor veni Ungurii iar la putere, nu numai că o vor perde cu vremea, dar că încă ei vor căuta a-şi răsbuna asupră-le pentru mulţii nobili ce omorâseră, răspunseră „că ei sunt mul„ţumiţi de un domn aşa mare ca Mihaiu". Tot într'o vreme nobilii trimiseră la Cazacii lui Mihaiu pe Balthazar Veres, şi pe Ioan Zoltai jurisconsult, ca să-i învite a se uni cu dânşii sub bune şi sigure condiţii. Cazacii însă erau cu totul jertfiţi lui Mihaiu. Slujind în dobândă şi iubitori de bogăţie, ei căpătaseră mult de la voevodul românesc şi sperau încă a mai căpăta. Mihaiu, precum am arătat, avea multă îngrijire pentru ostaşii săi. Adesea la mese el dăruia pe Cazaci ca şi pe celelalte oşti, cu bani, cu cai, cu haine cusute în firuri ce luau vederile prin felurimea coloriloŗ şi a florilor. Astfel toată armia sa era frumos împodobită şi mândră de strălucitoarele ei îmbrăcăminţi, cât şi de vitejia ei. Adesea Mihaiu, când le da daruri sau leafa, îi îndemna să stea credincioşi pe lângă prietenia şi norocul lui şi le zicea: „Mai adăstaţi puţin, ostaşi, şi vă voiu duce într'o ţară, „unde se găsesc cu îmbelşugare, mătasea, aurul, diamantele şi tot felul de avuţii". Aceste făgăduieli şi buna voinţă ce Mihaiu arătă oştirilor, lipiseră cu totul inimile Cazacilor de dânsul şi, când deputaţii nobililor se duseră să-i îndemne ca să se tragă din partea voevodului, înfuriaţi ei uciseră îndată pe Balthazar Veres şi duseră domnului toate cărţile ce le trimiseră nobilii. Soţul lui Balthazar, jurisconsultul

www.dacoromanica.ro

Ioan Zoltai, d'abia scăpă; pe când el se silea a dovedi cazacilor că, potrivit legilor lui Justinian, ei au drepte cuvinte de a părăsi pe Mihaiu, aceştia năvăliră asupră-i siluindu-l, bătându-l şi rupându-i hainele încât cu greu apucă de scăpă în strâmtorile munţilor.

Fură mai norociţi nobilii cu alte oşti. Ei rugaseră încă să vină la dânşii pe pedestraşii pretoriani ai voevodului, cari erau în număr de şeapte sute şi pe călăreţi Beşlii, ambele cete compuse de Unguri ; dar pedestaşii avură anevoinţă a fugi, căci domnul, simţind gândurile lor, îi sili a sta în frâul disciplinei, ucigând câtiva centurioni ai lor şi închizând pe toţi cel-l'alţi într'o grădină îngrădită cu ziduri ce se afla lângă camerile sale. Această grădină, în care Mihaiu clădi o bae frumoasă, fu mai târziu făcută cetăţue de prinţul Ardealului Gabriel Bethlen. Câţi-va din aceşti pedestraşi, cari putură scăpa, fură ucişi în cale prin pasnicii orânduiţi de streajă de către Mihaiu şi foarte puţini, făcând un mare ocol, ajunseră târziu şi tocmai după bătae în tabăra nobililor. Călăreţii beşlii isbutiră mai bine. Intr'un semn hotărât, ei se sculară cu toţii şi se duseră la Turda a se uni cu nobilii. Pe lângă dânşii se luă şi Ion Iacobini, un tânăr cu învăţătură, ce era secretar la cancelaria domnului. El fusese mai înainte în aceeaşi calitate pe lângă Sigismund Bathori şi însoţind pe acest prinţ în expediţia sa din ţara Românească împotriva lui Sinan vizirul la 1595, descrise această campanie.

XV.

Nobilii trimiseră asemenea, încă din 2 Septembrie, scrisori la Saşii din Braşov şi Sibiu spre a-i trage în partea lor, părăsind pe Mihaiu. Saşii însă necunoscând mărimea mişcarii împotriva acestuia şi temându-se de puterea lui, spre a se arăta cu slujbă şi credinţă către dânsul, îi trimiseră acele cărţi. Incă nu sosiseră acestea în mâna domnului, şi Braşovenii precum şi Sibienii primesc şi alte cărţi de la no-

www.dacoromanica.ro

bili în care se coprindea pe larg tot planul dezbinarii Ungurilor. Braşovenii îndată porniră aceste cărţi cu un om într'adins la domn, iar sibienii spre a se arăta şi mai cu bună voinţă, plecară mai mulţi în persoană spre a duce cărţile, luând cu dânşii şi pe omul trimis de Braşoveni. Era ei să intre în curtea domnului, când aflară de la unii oameni ai curţii că cele-lalte cetăţi săseşti s'au lepădat de credinţa lor către Mihaiu, precum şi că toţi ungurii, ce se aflau în tabăra acestuia, au fugit şi s'au împreunat cu nobilii, câştigându-şi mai întâi amnistie deplină pentru care făcuseră, când se aflau sub porunciile lui Mihaiu, lucru ce nobilii bucuroşi le acordară, mai ales sperând că cu modul acesta vor putea trage în partea lor şi pe Săcui. Aceasta înţelegând, Sibienii se întorc din drum la ai săi şi trimit la Braşoveni noi scrisori de la nobili, cu altele ce ei primiseră de la Germani şi Unguri şi de la oameni şi generalii împăratului, îndemnătoare la revoltă, vestindu-le că şi ei, în 10 Septaembrie, s'au rasculat şi rugându-i a sta împreună cu dânşii. Saşii n'aveau nici un temeiu a se revolta. Ei, împreună cu Săcuii, chemaseră pe Mihaiu în Ardeal. Acesta nu numai că-i mântui de tirania lui Andrei Bathori, dar încă îi favorase cu deosebire în toată vremea; dar Saşii, nemulţumitori şi mişei, cât bănuiră slabiciunea făcătorului lor de bine şi văzură că şi împaratul e împotrivă-i, nu pregetară a-l părăsi şi a rasplati printr'o trădare mârşavă binele ce le făcuse domnul Românilor.

Braşovenii, cum primiră acele scrisori de la Sibieni, încă atunci seara, Duminică 11 Septembrie, toţi cu mare aplaus se învoesc a se desbate de sub Mihaiu şi îndată în acea noapte prind şi pun la închisoare pe toţi Românii, pe câţi pot pune mâna, între care fură vistierul Vistelie şi George fratele banului Mihalcea: pe alţii iarăşi îi omorâră „cău-„tând pe Români în toate unghiurile şi văile, zice cronica „saseaşcă a lui Fuchsius, şi dându-i morţii fără de nici o cruţare". După aceea în zadar se ispitiră în câte-va locuri a pătrunde până la tabăra nobililor, căci oştile lui Mihaiu

www.dacoromanica.ro

îi stăvileau. Ei fură siliți a-și mărgini revolta în ținutul lor și a urma cu uciderile mișelești de Români, de pre cum începuseră. Numai Sașii de la Bistrița putură trămite câteva sute de pedestrași în tabăra Ungurilor. Aceștia se adresară cu rugăciune și la Clușeni, zicându-le: „că voevodul „a hotărât a nimici de tot națiia lor; că trebue a ajuta „patria amenințată de o asemenea soartă; că Clușenii, „fiind singuri care au arătat virtute în împrejurări grele „și generositate la trebuințele patriei, pentru aceea cer de „la dânșii a le da o mie de pușcași și șeapte sute talere „împrumut". Clușenii, după ce răspunseră numai câte-va cuvinte de neprimire la deputații nobililor, porniră îndată lângă domn, printr'un lung înconjur, pe concetățenii loi Ioan Hosszu și Toma Literatu, spre a-i spune cererile nobililor și a se lega către dânsul printr'o nouă legatură de credință, iar drept răsplată a credinței lor, a-i cere să li se dea numai un singur târg. După ce i-au lăudat foarte, domnul le făgădui a le împlini cu prisos cererea, de-i vor rămânea credincioși. El dete știre deputaților d'a face un mare ocol și d'a se întoarce în grabă către concetățenii lor, căci pe drumul cel mare ei vor putea să cadă în mânile Ungurilor. Dar nobilii tăiase toate drumurile, ca domnul să nu știe nimic de starea lor și deputații, cu toate că urmaseră svatul lui Mihaiu, luând un drum cotit, tot fură prinși de nobili și aduși despuiați în tabără, de unde însă li se dete apoi drumul ca să se întoarcă la concetățenii săi. Clușenii rămaseră pe lângă Mihaiu. Numai unul dintr'înșii, anume Ioan Darabos ridică câți-va călăreți și-i duse în tabăra nobililor zicându-le: „Aideți să ne „luptăm cu inima sub steagul împăratului, căruia am jurat credință!" și protestând împotriva lui Ștefan Seres magistratul Clușului, carele oprea orice răscoală.

Ast-fel mai mult în numele împăratului se făcea revolta. Prin viclenia Ungurilor, care în față se arătau supuși împăratului ,luă insurecția întindere și putere mare și încinse de toate părțile pe Mihaiu, în vreme ce, de ar fi

www.dacoromanica.ro

ascultat el poporul cum trebue să facă, ar fi putut coprinde cu totul pe dușman și nu i-ar fi dat vreme să se întărească în putere și să-i desorganizeze armata cu încetul. In piept inima ni se frânge de ce înaintăm cu povestirea către acea catastrofă groaznică, la care se târâră aceste greșeli; căci de aci izvorâră, nu numai nenorocirile acelui mare bărbat, unul din cei mai minunați în istoria omenirei, dar încă și nenorocirile nației române, care dintr'atâta mărire și glorie, căzu, împreună cu eroul său, într'o prăpastie spăimântătoare, de unde două veacuri și jumătate de suferințe încă nu au putut-o mântui.

XVI

In vremea aceasta George Mako, încheind cu deputații nobililor condițiile de alianță, plecase de la Mediaș și sosise cale de cinci mile de tabăra rebelilor, într'un loc numit Bogacia, îmbelșugat de vin, unde dete soldaților săi voe să bea. Cu toate vorbele mincinoase asupra lui Mihaiu ce răspândise între ostași de atâta vreme, el nu era încă sigur că va putea să-i facă a se revolta, uitându-și credința jurată domnului și bunătățile lui pentru dânșii. Drept acea își opri ostașii într'acest loc crezând că prin ameteala beției îi va târî lesne în tabăra nobilor. El trămise credincioși de ai săi dintre ofițeri și soldați prin toate cârciumile unde se aflau ostași deșertând pahare, care începură a cârti cu dispreț și a rosti amenințări asupra lui Mihaiu. „Trebue, ziceau ei, să gonim pe această feară până la ho„tarele țărei Românești; trebue să murim pentru patrie „și să alegem dintre unguri domn de sângele nostru. Decât „să ținem cu Mihaiu pentru o păcătoasă leafă ce ne o dă „mai mult de nevoe decât de dragoste, mai bine să ne „unim cu George Basta, din armia căruia se zice că au și sosit câte-va mii de ostași de frunte!“ și fiind-că nimeni nu vorbea împotriva acestora, sângele ostașilor se aprindea prin băutură din ce în ce mai mult. George Mako, te-

www.dacoromanica.ro

mându-se ca a doua-zi potolindu-se focul vinului, să nu se schimbe şi părerile, fără a mai aştepta să se facă ziuă, dă armiei sale semnul de plecare, trece Mureşul şi apoi opreşte un minut în loc pe ostaşi şi le grăeşte astfel: „So-„ţilor nemuritorul Dumnezeu ne a dat eri uulor una şi „aceeaşi gândire şi toţi fără osebire v'aţi unit împotriva acelei peiri a naţiei noastre noastre, acelui stricător al le-„gilor noastre, carele plănuia cu cruzime moartea noastră „a tutulor, împotriva lui Mihaiu Voevod! Voi aţi luat armele „pentru apărarea acestei provincii, ce prin vitejia noastră „Mihaiu a supus'o tiraniei sale; voi v'aţi pus a apăra atâ-„tea fecioare curate şi nevinovate împotriva dobitocirei şi „cruzimei barbarilor. Siguri că astăzi vom putea să răz-„bunăm relele ce domnul prin noi a făcut Ungurilor, întâ-„riţi prin alianţa dumnezească aideţi în tabăra lor şi să u-„nim soarta noastră cu a lor".

Soldaţii răspunseră acestei cuvântări a lui Mako printr'o murmurare mânioasă. Uitând vorbele de eri şi cei mai mulţi viindu-şi acum în fire din ameţeala vinului, îşi aduseră aminte datorinţa lor şi începură în gura mare a lăuda facerile de bine ale voivodului, osândind o aşa ruşinoasă nemulţumire din parte-le. Ei îşi aduceau aminte că au fost goi şi că Mihaiu îi îmbrăcase, că erau pe jos şi că el le deduse cai şi, din stare de călăreţi de rând îi înălţase apoi în ranguri mai înalte; că ar fi o necesitate neperitoare, o faptă vinovată dinaintea lui Dumnezeu de a trage sabia asupra unui aşa de mare făcător de bine, carele afară de leafă ce le-a plătit, le-a mai făcut şi atâtea alte bunătăţi. Vre-o câţi-va comandanţi încă îşi despărţiră oştile de cealaltă armie, protestând în gura mare asupra trădătorului George Mako. Acesta era perdut acum, dacă din nenorocire nu-i sosia în acel minut în ajutor Wolfgang Kamutki, trimis de nobili spre a birui îndoirile ostaşilor. Acest deputat, june cu curagiu şi cu mare elocuenţă, ţinu ostaşilor un cuvânt, în care reînnoi şi întări în numele nobilimei toate cele făgaduite de Nicolae Bogathi şi adăogi: „că George Basta

www.dacoromanica.ro

„este să vină cu o puternică armie în ajutorul Ungurilor, „că el e la hotar, că o mare temere a coprins pe voevod, „că Ştefan Csaki vine asemenea întru întâmpinarea lor cu „magnaţii ţării spre a-i fericita, că este mult mai cu cinste, „de va voi aşa norocul, a cădea apărând viaţa sa şi mân- „tuirea patriei, de cât a mai sluji puţin timp încă şi într'o „spaimă necurmată pe un tiran".

Prin aceste şi alte vorbe, el câştigă până în urmă spiritele turburate ale soldaţilor, George Mako, văzând ostaşii aprinşi, dete semnul şi după ce mustră pe acei ce nu-l vor urma, puse armia în mişcare, şi chiar aceia cari până atunci îi erau împotrivitori fură siliţi a merge cu dânsul. Indată Ştefan Csaki, în fruntea unei părţi din oştile nobililor şi a celor mai însemnaţi dintre capii lor, cu un costum strălucit şi călare pe un cal, măreţ înşăuat, eşi întru întâmpinarea legiunei lui Mako, sunând trâmbiţele, tobele şi dând toate semnele de veselie. Ambele oşti oprindu-se în loc, Csaki le rosti un cuvânt pompos şi apoi din ambele părţi îşi detera mâinile şi se îmbrăţişeară. Toţi ungurii laudă pe soldaţii lui Mako că au preţuit mai mult pe Dumnezeu, patria şi legea decât prietenia Românilor. După aceea îi duc în tabără unde nobilii le dau la toţi mese, le dăruesc o câtime îndestulatoare de grâu, nutreţ pentru cai şi leafă pe două luni.

Astfel se împlini tradarea lui Mako şi a legiunei sale.

XVII.

Mihaiu-Vodă, cu toate că nu aflase nimic despre trădarea lui Basta, dar cunoscând acum puterile nobililor, începu cu tot dinadinsul a se găti de oaste. El chemă pe lânga sine toate oştile, chiar pe acelea din oraşele de margine, precum Ieno, Lipova, Lugoş şi Caransebeş, sub povaţa lui Andrei Barcsai; scrise încă şi lui Patraşcu să-i aducă o oaste însemnată din ţara Românească. Afara de acestea, el strângea arme, muniţii şi tot ce era de trebuinţă pentru un

www.dacoromanica.ro

lung război. De şi se gătea de bătaie, dar dorinţa lui era statornică d'a o înconiura. Pentru aceea, el chemă la sine doui preoţi, parintele George Vasarhelly din societatea lui Iesu, om bun şi predicator de minune, şi pe Ioan Ungyari, alt predicator elocuent al reformaţilor din Alba, carele ştia adânc din cărţi, şi-i trămise pe amândoi la Turda, fiind ei de religii deosebite, să poată sta fiecare pe lângă cei de credinţa lor, însărcinându-i a propune pace şi iertare nobililor şi a-i îndemna să-şi unească mai bine puterile împreuna spre a se lupta împotriva Turcului; „dacă cum-va el „sau soldaţii lui au făcut vre-o greşala s'o spuna de faţă şi „fără sfiala; în sfârşit să-i încredinţeze că prin cainţa lor „şi milostivirea sa, această răscoala se va putea ispaşi „printr'o vecinică uitare". Dar când aceşti deputaţi sosiră la tabăra nobililor, nu fură nici primiţi, nici ascultaţi.

Intr'aceea Rothalt, urmând poruncile generalului, sau Basta se apropie de Turda şi, aflând starea nobililor acolo, porni înainte cu călarimea sa în tabăra lor, unde fu primit cu mari demonstraţii de bucurie [1]). El asigură nobililor că generalul său, doritor de a-i ajuta şi a-i mântui de tirania lui Mihaiu, în cinci zile va veni să se împreune cu dânşii, şi pentru aceea l'a trămis pe el înainte cu călărimea sa, spre a le fi de slujbă până atunci. El apoi tramise raspuns înapoi lui Basta ca să-i dea de ştire despre ceea ce a facut, şi porni vre-o zece sau doisprezece călăreţi uşori ca să bata drumul, nu numai spre Alba-Iulia, ci în toate partile, spre a descoperi unde se afla atunci Mihaiu. Doi din aceşti călăreţi fură prinşi de pasnicii acestuia şi de la dânşii el afla ca chiar în acea zi Basta trebuie sa-şi împreune armia cu a nobililor. Basta în adevar, pornind dela Maitin, veni la Tăşnad, îndreptându-se către Ardeal, pe drumul numit Mesesia, din pricina varului de care se afla acolo mulţime sau al năsipului alb; se opri apoi puţin la oraşul

[1]) *Despre Bethlen, capul acestei călărimi uu era Rothalt, ci Ladislau Petö.*

www.dacoromanica.ro

Zilău în poalele muntelui Meseşul la hotaru Ardealului, de unde, în două marşuri, sosi la Cluş cu armia şi bagagele sale, la 13 Septembrie. Aci fu primit cu pompă de către locuitorii, cari îi eşiră întru întâmpinare.

Tabăra de la Turda se mărea pe tot ceasul. Trădătorul Tamasfalvi, de care am pomenit înapoi, sosi şi el cu 400 călăreţi săcui din scaunul Mureşului, lăudându-se că a venit nechemat ca să dea mână de ajutor împotriva tiranului şi arătând nobililor scrisoarea ce-i trămisese Mihaiu şi a cării coprindere am văzut-o mai sus. Mai veniră încă o seamă de săcui din scaunul Arieşului. Aceşti săcui din scaunele Mureşului, şi Arieşului totdauna s'au deosebit simţemintele şi causa de ale fraţilor săi din celelalte scaune. Mai iubitori de linişte, ei s'au ţinut în veci departe de revoluţii, alăturându-se mai adesea de puterea care li se părea mai legiuită; aşa ei au fost cu Andreiu împotriva lui Mihaiu; pe urmă stătură cu nobilii, căci acestia se arătau că sunt supuşi împăratului. In zilele noastre încă ei au ţinut spre partea împăratului împotriva tot neamului lor rebelat asupră-i. Cluşenii, văzându-se şi dânşii în mânile armiei lui Basta, trebuiră să se supună la rândul lor şi să trimită nobililor ostile şi banii ce le ceruseră. Intr'aceea, în tabăra de la Turda sbura în toate corturile vestea sosirei lui Basta şi toţi veselindu-se câştigară inimă şi se arătară mai aprinşi împotriva domnului, începând a striga de faţă *la arme!* şi înştiinţând pe împrotivnicii lor, la scăpătatul soarelui, prin descărcări de arme, semn obicinuit pe atunci la soldaţii din tabere ca dovadă de înfocarea lor şi de dorinţă de a veni la luptă.

După ce dete la Cluş o zi de odihnă ostilor sale, Basta sosi într'un singur mars până la tabara nobililor, departe numai de doua mile. El fu primit cu mari semne de bucurie şi salutat cu mare respect de toate stările, ce-i eşise întru întâmpinare. El tăbări dincolo de podul de pre râul Arieşului, pe locul unui sat de curând ars de Cazaci, care se chema Keresztes. Indată Ştefan Csaki şi ceilalţi magnaţi îi

www.dacoromanica.ro

deteră comanda tuturor oștilor Ardealului, ce erau în numar de douăsprezece mii ostași călări și pedeștri și patru tunuri; toți se supun cu toți ai lor la poruncile lui, și-l îndestulează cu grâu și cu bucatele trebuincioase.

XVIII.

Aflând Mihaiu-Vodă sosirea lui Basta în tabăra nobililor, trimise în aceasta tabără unul din cei mai de frunte boeri și anume Andrei Postelnicul și pe Luca Trausner, dându-le trei solii: cea dintâia pentru George Basta, căruia îi însărcină să-i spue că: „de vreme ce n'are nici o poruncă de la „împăratul să năvălească în ținutul său, să plece dându-i „pace și să-și aducă aminte cu ce trude și cheltueli el bi„ruise pe turci în interesul creștinătății și cu ce greutăți su„pusese Ardealul împăratului, răsturnând pe cardinalul An„dreiu, care avea sprijin și putere în Polonia și Moldova; „acestea împăratul nu le-ar fi putut face, de nu era el; de „aceea ar fi cu nedrept a răspunde la atâtea slujbe printr'o „purtare dușmană".

A doua însărcinare era pentru nobili, cărora el vrea să li se aducă aminte: „că ei au fost toți în puterea lui atunci „când a supus Ardealul, că el ar fi putut să-i ucidă pe toți, „dară că el fusese atât de milostiv în cât nu le făcu nimic „rău la sfârșitul războiului, ci încă-i păstră în legile și pri„vilegiele lor, când, de pe dreptul războiului el ar fi putut „să desființeze și să nimicească toate acele legi și prero„gative; că el și acum e gata a le da tot ce e drept și a „păstra în armie o aspră disciplină; că se miră de ce ei „s'au revoltat împotrivă-i, și că ar trebui să se gândească „cum că Dumnezeu sprijină în totdauna numai pricinele „drepte".

A treia însarcinare era pentru ostașii ce-l părăsise și cărora el puse să le spuna: „că dânșii trebue să-și aducă a„minte cum că el îi ridicase din starea proastă la trepte „mai înalte; că el, și nu altul, în țara Românească și în Ar-

www.dacoromanica.ro

„deal, le dedese cai, haine, arme şi alte podoabe ce mai a-„veau; că în toate ocasiile el le-a arătat bună-voinţă sa; „că sub poruncile sale, în ţara Românească, ei au înfrânt „pe Turci şi au câştigat reputaţie şi bogăţii, şi că atunci „când ei se umplea de dobândă de la duşman, el nu oprea „nimic pe seamă-i, lăsându-le lor totul şi tratându-i totda-„una nu ca pe nişte slujbaşi ci ca pe nişte copii ai sei; să „se socotească ei dar; împotriva cui au să ridice acum ar-„ma şi cu ce ruşine au să fie pătaţi pe toată viaţa ce le mai „rămâne; iar cât despre dânsul, el jură pe ce are mai scump „că se va purta către dânşii cu binele şi cu dragostea ca şi „mai 'nainte, de se vor întoarce la datoria lor."

Insă când deputaţii sosiră în tabără, nu li se dete voie d'a arăta în public aceste propuneri.

Mihai nu-şi mai făcea acum ilusii asupra duşmanilor şi, în vreme ce aştepta întoarcerea acestor deputaţi de sârg el se gătea ca să pornească împotriva nobililor şi a lui Basta. In noaptea din ajunul zilei în care era să iasă din Alba-Iulia i se ivi în vis o mare şi groaznică furtună, care se ridică despre Turda, se opri şi se sparse tunând înfricoşat d'asupra Albei şi până 'n sfârşit îl isbi cu trăsnet pe el însuşi. Minunat de acest vis şi deşteptându-se fără veste, Mihaiu sare din pat, aprinde o lumânare şi porunceşte să vină îndată la dânsul Pancratie Senny, Ştefan Bodoni şi câţiva din cei mai de căpetenie boeri. Aceştia, alergând iute, găsiră pe domn turburat foarte de visul ce avusese şi pe care-l destăinui şi lor, spunându-le că aceasta îi prevesteşte nenorociri. Cu greu boierii isbutiră a-l linişti. Urma ne va arăta că acest vis fu, vai! cu prisos profetic.

XIX.

A doua zi Mihaiu, ridicând tabăra de la Alba-Iulia dete poruncă armiei să se aşeze de la vale de oraşul Aiud, în câmpia numită Tinod. Intr'aceeaşi vreme Basta, după ce dete o zi de repaos oştilor sale, obosite de iuţimea cu care veniseră la Turda, în 16 Septembrie, împreună cu oastea

www.dacoromanica.ro

nobililor, ridică tabăra de la Keresztes și merse de o așează într'o câmpie udată de râul Mureșului din ținutul Uioarei, pe care Mihaiu o dedese banului Mihalcea. De aci, în dimineața viitoare, 17 Septembrie, rânduindu-și armia de bătae, porni împreună cu toate bagagele sale spre Aiud, cu gând de a tăbărî în sus numita câmpie Tinod; dar, aflând că Mihaiu l'a întrecut în ocuparea acestui loc, el se opri lângă satul Mirislău, unde și întâmpină pe Mihaiu cu tabăra așezată pe o câmpie de alăturea, numită Holtmureș.

Mirislăul e un sat două leghe dincolo de Alba-Iulia [1]). El e așezat în capătul de dincoace al unei câmpii lungi de șease mile aproape, dar de o lărgime mai mică, fiind tărmurită de o parte de munți, iar de cealaltă de Mureș, râu plutitor care din țara Săcuilor trece prin mijlocul Ardealului, sosește la Lipova în Banat și se varsă în Tisa. În unele locuri lărgimea câmpiei e de o milă, în vreme ce cu cât vine mai încoace spre satul Mirislăului, se strâmtorează, până ajunge de o jumătate de milă și mai puțin. Satul era așezat între dealuri și râul Mureșului, încălecând drumul cel mare, care pe la poalele munților duce din Alba-Iulia la Cluș. Dincoace de sat se întindea o holdă cultivată de mărimea unei mile, care e tărmurită printr'un pârâu mult adânc ce din dealuri se vărsa în Mureș. Pe acest pârâu era un pod, pe unde drumul cel mare și alte două mai mici, unul din sat și altul dela Mureș, trec spre Alba-Iulia. Dincolo de acest pod și de pârâu era tăbărât Mihaiu. El lăsase de la corturi până la pârâu numai atâta loc cât îi era de trebuință pentru piață de arme spre a-și mântui oștirea. Era positia taberei noastre așa de temeinică și în loc așa de bun, încât nu putea avea a se teme de nimic, și nici un chip nu era ca vrăjmașul să ne poată isbi sau sili la bătae fără voia noastră; căci aripa dreaptă care se afla despre râul Mureșul, era ocrotită de o mare pădure, care și dânsa se ocrotea de zăgazuri și de tărmurile râului; la

[1]) De pe Tarducci iar de pe Istvanfi, trei mile de Alba Lucrul trebue verificat, căci pe charte este mai mult.

www.dacoromanica.ro

aripa stângă se înălțau necurmate dealuri și munți, care încingeau până și spatele taberei noastre; ca să treacă prin acei munți nu se putea altmintrelea decât printr'un urcuș, care era o potecă strâmtă și aceea foarte bine păzită și cu tunuri întărită; în frunte era pârâul adânc de care am pomenit și pe al cărui pod îngust și foarte lesne de rupt, anevoe și numai cu mari perderi ar fi putut trece oștile dușmane. In tot lungul acestui pârâu Mihaiu așezase baterii de tunuri. El trămisese încă dincolo de Mureș, pe un deal înalt lângă satul Gâmbașul, trei sute călăreți spre a observa rânduiala oștilor dușmane și să vază ce făceau ele.

Văzând că vrăjmașul înaintează spre satul Mirislău, el scoase din tabără o trupă de două mii călăreți poloni[1]) și o trămise dincolo de sat spre a recunoaște oștirea protivnicului. Indată această trupă se înhață în luptă cu avanguardia dușmană, compusă de călăreți ardeleni sub comanda lui Ștefan Csaki. Lupta ținu câtva îndoioasă, căci când unii când alții dovedeau și din nou se întorceau la harță. Aflând Basta de această luptă ce se urma la avanguardie, împreună cele două regimente nemțești, al lui Pezen și cel din Silezia, făcând dintr'însele un batalion mare, ca un lung pătrat cu două mânici de câte cinci sute muschetari fiecare, și în mijloc puse pe sulițași, lăsând numai atâta deșert cât încăpeau cele șease tunuri de câmpie, pe care le rândui acolo cu munițiunea lor, târâte de pedestrime cu mânile. Intr'această rânduială, deschizându-i cealaltă oaste drum, înaintă batalionul până la cele d'intâi oști de la avanguardie, unde luându-si poziție pe un loc înălțat, văzu pe Poloni, formați în escadroane, stând în câmpie puțin departe de sat, nehotarâți ce să facă, îndată, la un semn dat, se deschise în două aripi fruntea de suliți a batalionului, și tunurile se deșertara drept în Poloni, doborând ghiulelele lor atâți oameni și cai, încât ceilalți, spaimântându-se, căzură în confusie și neorânduială. Fără a le lăsa vreme a se

[1]) De pe Bethlen însă era o trupă de Cazaci.

www.dacoromanica.ro

desmetici şi a se pune din nou la rând, Basta înaintă spre dânşii cele două mânici de muschetari care începură a da cu focuri în Poloni, astfel încât aceştia fura siliţi a se trage înapoi. In retragerea lor, ei puseră foc de patru colţuri satului Mirislău, pentru ca duşmanul să nu se poată aşeza într'însul. Dincoace de sat ei deteră peste o ceată de husari unguri cari trecuseră cu gând să ia pe Polonezi pe la spate, dar fură ei prinşi la mijloc de Poloni de o parte, şi de alta de o ceată trămisă de Mihaiu în ajutorul Polonilor; astfel acei husari fură toţi snopiţi acolo, fără ca Basta, care privea această mecălărire, să voiască a le da ajutor, pricinuind că fără poruncă ei se duseră acolo.

XX.

Ungurii, văzând această izbândă a lor săi, voiau ca Basta să unească îndată puterile lor spre a izbi tabăra lui Mihaiu. Ştefan Csaki cu Ioan Miklos şi vreo câţiva magnaţi se duseră la Basta ca să-i spună această dorinţă a nobililor şi a soldaţior. Basta le răspunse : „Caut la aşezarea locului „şi văz că voevodul şi-a pus tabăra într'o poziţie prea tare „în cât nu-l vom putea trage spre bătălie fără de a perde „mulţi dintr'ai noştri pe lângă aceasta se apropie seara şi vremea de a ne bate a trecut astăzi. Voevodul întrebuinţea„ză meşteşug, deci trebue a lucra împotrivă-i cu multă min„te. Cu toate acestea, de socotiţi că trebue să începem as„tăzi bătaia, eu nu stau împotrivă, căci chiar când aceasta „parte a armiei împărăteşti ar peri, cesarul, prea milostivul „meu stăpân, mai are şi alţi ostaşi mulţi ; dar dacă, — fe„rească Dumnezeu ! — vom fi biruiţi, cea mai mare primej„die vă ameninţă pe voi şi această ţară ce va cădea în pei„re. Socotesc dar că e bine să petrecem în linişte noaptea „viitoare şi sper că voevodul se va retrage în acest timp, „sau, de va avea de gând a se bate, el va veni spre no. „Pentru aceia, sunt de părere să aşteptăm ziua de mâne „care am sperare că ne va fi fericită". Acest svat al lui

www.dacoromanica.ro

Basta fu primit de toți. Cereau unii dela Basta ca să intre în sat să caute a stinge focul și a-și așeza acolo tabăra, dar, din mai multe pricini, mai ales din iuțeala pârjolului ce era anevoie de potolit, generalul nu se învoi. El își tăbărî oștirea dincolo de Mirislău, la apus aproape de sat, într'un loc care, parte se întindea pe câmpie, parte se urca frumos pe deal. El despărți din oaste trei trupuri mari de guardie, așezându-le la cele trei intrări ale satului de către tabăra noastră : unul de Unguri, în vârful unui deal unde era o biserică ce domina satul, altul de Ardeleni, dincoace de sat, lângă drumul cel mare, și al treilea, alcătuit de toată pedestrimea nemțească și de toată artileria, sub comanda strejarului general-major comitele Tomaso Cauriolo brescianul, pe malul Mureșului d'a mâna stângă, care era vecin de tabăra noastră, de o bătaie de tun. Acolo ridicară Nemții o tabie între râu și sat, și de odată ambele părți începura a tuna una asupra celeilalte.

Pe la cea dintâi mutare a santinelelor de noapte, prinseră Nemții patru din șease Români, cari cu nesocotită îndrăsneală, voind să calce vreo santinelă, căzură într'o cursă întinsă de comitele Cauriolo la povârnișul râului. Ei fură îndată duși la cortul lui Basta și amenințați de dânsul cu streangul de nu vor mărturisi adevărul ; spuseră că dincolo de pârâu e tăbărât Mihaiu cu mai mult de treizeci mii luptători și patruzeci tunuri mari și de câmpie, și că din ceas în ceas așteaptă pe fiul său Pătrașcu cu deosebit ajutor. Sau din neștiință sau din nevoință acești prinși nu spusera adevărul despre numărul oștilor lui Mihaiu. Adevăr era numai că dânsul adăsta pe fiul său ; această pricină îl făcea a nu se prea grăbi la bătaie. Văzând dar că dușmanii stau liniștiți, își închise și el oștile în tabără, așteptând ziua de a doua zi să vază ce va face protivnicul.

www.dacoromanica.ro

XXI.

Pe la mezul nopții aceeiași zile (17 Septemvrie), Mihaiu chemă însă pe unul din cei mai viteji căpitani ai săi, Petre Armeanul, și-l trămise în tabăra dușmană cu cărți către Basta și Unguri, în care el lua de martur pe cel Inalt și pe toți Sânții : „că dânsul nu este pricina acestei nenorociri a „creștinilor ; că așa foc nu s'a aprins din greșeala lui, ci „din neastâmpărul și răutatea a doi trei nobili numai ; că „el nici a gândit vre-o dată să ajungă treaba la o bătălie „între creștini, la acea cruzime de a-și vărsa sângele între „dânșii ; că de vreme ce el e credincios împăratului, ce „cată Basta cu oștirile împărătești în tabăra rebelilor ? Intoarcă-se dar toți către dânsul și să meargă cu toții să „bată Timișoara sau să se lupte cu Turcii, ori unde îi vor „găsi ; ar fi aceasta creștinesc lucru de a nu trage sabia „între sine ; ar fi aceasta glorios pentru maiestatea sa împărătească".

Basta și Ardelenii răspunseră îndată lui Mihaiu : „ca „mai întâiu ei nu-l cunoscuseră ; că și lor li se părea crud „lucru d'a vărsa atâta sânge creștin, ori și care parte ar „triumfa ; dar că e prea târziu spre a da un răspuns hotărât într'o pricină așa de însemnată, pentru care trebue „svatul și chibzuirea ale tutulor stărilor ; că vor face aceasta și că a doua zi din zi de dimineață îi vor da răs„puns" [1]). Aceste cuvinte erau înșelătoare, căci nici o hotărâre nu luară Ungurii, nici răspuns nu deteră lui Mihaiu a doua zi de dimineață. Ei vorbise așa numai spre a hrăni

[1]) De pe Spontoni și Tarducci, Basta dete lui Mihaiu prin Petre Armeanul un răspuns foarte aspru, zicându-i să lase îndată țara Ardealului și să se tragă în țara Românească, făgăduind a nu-l supăra în retragerea sa ; după aceea, puse pe Petre Armeanul sub pază până-l scoase din tabără. Mihaiu, auzind acestea, foarte se mânie și cu vorbe de amenințare și de dispreț porunci, cu toate că era încă noapte, să zică din trâmbițe și din tobe, obștind bătălia pe dimineața.

www.dacoromanica.ro

în Mihaiu acea fatală sperare ce avu că va putea să vină la pace şi să se ferească de bătaie.

Mihaiu într'adevăr le voia acestea din toată inima. Fie oarba-i încredere în Austria şi dorinţa nesmintită ce pururea a avut d'a se arăta credincios către dânsa ; fie acea letargie morală care stăpâneşte mintea unui om mai mare şi-i întoarce toate pasurile în greşeli, când provedinţa a hotărât surparea lui, Mihaiu era îndoios, nehotărât, fără voinţă statornică. „El se lupta cu inima pe jumătate, zice biograful său Stavrinos, căci nu voia a se bate cu Nemţii ca „să nu se arate trădător". Apoi nici un minut nu fu mai critic, mai însemnat, mai cumpănitor în viaţa lui ca aceasta. Nici odată ca acum el n'avusese nevoe de a desfăşura cele mai din urmă puteri ale sufletului său ; nici odată nu fu el mai mult îndatorat a birui. Biruit, era pentru dânsul o ruină complectă, de pre cum şi fuse. Biruitor, el scăpa de odată şi de legăturile sale cu Austria şi de acelea cu Ungurii. Aristocraţia ungurească perea pentru totd'auna în Ardeal şi această ţară cu peirea Ungurilor şi a Saşilor, rămânea o ţară mai cu seamă românească. Austria, ameninţată de Turci, neavând altă armie spre a-i opune, s'ar fi văzut silita să lase orice pretenţii asupra Ardealului şi a părţilor ce se ţin de dânsul şi să recunoască independenţa noului stat românesc. Polonia n'ar fi mai îndrăsnit atunci a ne supăra, sau, şi de o făcea, Mihaiu ar fi căzut asupră-i cu toate puterile sale, cu farmecul numelui său de nebiruit, cu simpatiile ce avea în populaţiile ei, şi amar de dânsa ! De atunci, naţia română, înconjurând toate nenorocirile ce o bântuiră în urmă, s'ar fi constituit în întregimea drepturilor sale, în unitatea şi libertatea ei şi s'ar fi apucat a îndeplini, cu putere mare, misiune de libertate şi de civilizare la care provedinţa a menit-o în orientele Europei. Câtă marire, câte glorii şi fericiri o ar fi întâmpinat în aceasta cale! O biruinţă...! şi toate aceste visări tot acest maret ideal de naţionalitate, de atunci se înfiinţa !

www.dacoromanica.ro

XXII.

A doua zi dimineaţa [8 18] Septemvrie, Mihaiu nu se mişca din tabăra sa, hotărât fiind a aştepta în acel loc, întărit puternic de natură, şi sigur că va sdrobi pe duşman de se va ispiti dânsul a trece părâul spre a-l isbi. Generalul Basta în aceeaşi dimineaţă îşi destinase armia în rânduială de bătălie sub formă de semi-lună, dincoaci de satul Mirislau în holda cea cultivată, cu hotărâre statornică a înhăţa lupta cu Mihaiu. Neîncrezându-se însă numai pe arătarea Ungurilor, cari pretindeau că este foarte lesne a trece părâul, voi să meargă să vază locurile chiar cu ochii săi. El se asigură atunci de primejdia învederată la care s'ar expune de ar isbi pe Mihaiu în acel post bine ocrotit, atât prin părâul cel anevoie de trecut care apăra fruntea şi o parte din flanc, cât şi prin o înălţime d'a mâna stângă, de unde artileria mătura tot locul coprins între tabăra lui Mihaiu şi sat.

Spun că privind acestea, Basta încreţi sprinceană şi zise . „Prietenii mă faceau să fiu acum *şah-mat,* din dorinţa ce au „de a-şi răzbuna, de nu cătam lucrul aci cu ochii mei"; dând a înţelege pe Ungurii, cari îi zisese că e lesne şi comodă trecerea părâului. Deci, armat şi călare cum se afla, el chemă svatu de răsboiu şi cu bune cuvinte dovedi primejdia la care s'ar expune armia lor, de s'ar ispiti a trece părâul spre a isbi pe ai noştri şi încheie zicând că este trebuinţă a face cu totul altceva. Părerea lui era ca să se tragă puţin înapoi, pentru ca Mihaiu, înşelându-se de prefăcătoria acestei fugi părute, să se ia în urmă-le şi să piarda folosul ce-i da acea firească cetate a locului. Ungurii răspunseră la această părere cu inima răsculată că este lucru foarte necinstitor şi vătămător de a face o retragere în faţa unui duşman numeros şi îndrăzneţ, căci a se retrage, spre a se feri de bătaie de pre aparenţa locului, nu este altceva de cât a fugi şi a-şi rupe însuşi oastea, tăind inima la ai săi şi mărind pe a duşmanilor ; că părerea lor este ca, nesocotind

www.dacoromanica.ro

acea mică greutate, să treacă râul, isbind pe vrăjmaș, sau să-l închidă în acel post unde se află așteptând o ocazie priincioasă de a se lupta.

Basta se sili să le dovedească cum că aceea ce propune el nu este o retragere și mai puțin încă un fel de fugă, ci o stratagemă militară spre a scoate pe dușman din acel loc întărit, asigurrându-le că el cu Nemții săi se va pune la arier-guardie spre a nu pierde nici un om.

Se ținea acest sfat de războiu, cum s'a zis, în câmpie și călare, făcând toți capii un cerc împrejurul lui Basta, cătând a-l păzi de loviturile tunurilor românești, ce grindinau din toate părțile, îndreptate fiind în acea parte de către capul tunarilor lui Mihaiu, un italian dela Mantua, anume Vincenzo. Intr'aceea un soldat ungur, doritor d'a afla și el ce se hotărâse în sfatul de războiu, apropiindu-se de cerc, cu coiful în mână, iată o lovitură de tun, îndreptată la semn spre a nimeri în acea adunare de ofițeri călări, sboară acelui soldat coiful din mână fără de a-l răni nici pe dânsul nici pe cal, care îndată se puse pe fugă, iar ghiuleaua trecu alături cu comitele Camil Cauriolo, carele într'acea parte închidea ocolul sfatului, cu primejdie de moarte pentru el.

Această împrejurare facu că sfatul se sparse de odată tărându-se și Ungurii în grabă către părerea lui Basta.

Indată, ridicând strejile, trăgând tunurile de pre întăriturí scoțând pedestrimea din preajma satului și puind foc caselor, oastea se clăti spre plecare; avantguardia se îndreptă către un pod peste Mureș ; după aceea, veni bagagiul în cara, apoi toata pedestrimea și călărimea din Ardeal, deosebind dintr'ânsa numai două mii de călăreți spre întărirea arierguardiei, la care rămaseră tunurile și toți pedestrașii și călărețíi germani, împreună și Basta cu cele două cete de muschetari, cu patru companii de călărime de rând din Ungaria de sus și cu compania de Valoni, guardia

www.dacoromanica.ro

sa personală, având încă cu sine mai mulți nobili cavaleri nemți, unguri, francezi și italieni. Intr'această rânduială, toată armia se îndreaptă către satul Dej, de unde venisera în ziua trecută.

XXIII.

Din zi de dimineață Mihaiu, eșind din tabără, își întocmise armia și aștepta să vază ce face dușmanul, când strejele și iscoadele îi raportară că oastea protivnică s'a ridicat și că merge acum înapoi spre partea de unde a venit. Intru'ntâiu lui îi fu cu greu a crede aceasta, dar văzând că așa era, își închipui — fatală orbire ! — că într'adevăr Basta fuge și zâmbind zise : „Unde fuge cânele de italian ? „Nu știe el că în tot locul îl voiu ajunge ?" Deci îndată, părăsind postul său atât de sigur, se puse în goană după dușman cu mare furie și nu cu mai puțină neorânduială. Temându-se însă că nu-l va putea ajunge la vreme cu toată oastea, el porni înainte o mare parte din călărimea sa, cu câteva trupe de Cazaci, ca să recunoască pe dușman, să-l supere și să-l întârzieze în retragerea sa. Dar cele doua cete de muschetari, cari se opriră în loc, schimbându-se când unii, când alții în luptă, ajutate de artilerie și de călărimea ușoară, ținură în departare pe călăreții noștri.

Dușmanul însă, din pricina acestor isbiri, se trăgea încet și aceasta plăcea lui Mihaiu, doritor să sosească însuși cu toată oastea, spre a se destinde de bătaie dincolo de Mirislău, în acea spațioasă câmpie, crezând mereu că dușmanii fug spre a se feri de o întâlnire. Basta însă începu a se mișca și mai încet ca să înșele pe Mihaiu, dându-i nădejde că-l va ajunge și depărtându-l de sat cât putea mai mult. Inima lui săltă de bucurie când văzu ca, după călărime, ies din sat și căruțele de artilerie românească, semn că Mihaiu părăsind cu totul postul său, înainta cu toate ale sale puteri. Basta își însemnase de mai înainte un loc bun și destul de întins care în parte, puțin câte puțin, se ridica frumos,

www.dacoromanica.ro

rămânând încă destulă câmpie pentru călărime. De acest loc apropiindu-se, el se tot întorcea şi privia mişcările lui Mihaiu.

Acesta, crezând mereu că duşmanul fuge şi dorind foarte să-l ajungă la timp, zorea pedestrimea la drum şi tot într'o vreme porunci să-i aducă înainte un cavaler ungur, ce fusese prins, anume Baltazar Bornemissa. căruia făcu multe întrebări despre persoana lui Basta, de dânsul bine cunoscută, cercetându-l cam în glumă. de crede el că Basta îl va aştepta sau va fugi întins la Casovia, Bornemissa, lăudând talentele ostăşeşti ale lui Basta şi adăogind că el crede că va primi bătaia şi că această retragere nu este vre un mister; Mihaiu fu foarte vesel la aceste cuvinte, arătându-se cu mare dorinţă de a se bate şi ajungând în câmpie ca la cinci sute de paşi dincolo de Mirişlau, porunci armiei a se opri în loc şi a se întocmi în rânduială de bătaie.

Basta, văzând aceasta, se opri şi el cu cinci sute de paşi departe de Mihaiu, lângă satul Dej şi îşi întoarse toată armata spre dânşul. Cum băgă de seamă Mihaiu că duşmanul se oprise în loc, pentru întâiaşi dată bănuind că fuga lui fusese poate o stratagemă, se urcă pe un deal, vecin ca să vază oştirile lui şi zise către Andreiu Barcsai, generalul său: „Ce gândeşti că vor duşmanii?" — „Vor să dea bătălie", răspunse acesta. Atunci Mihaiu, din nou stăpânit de îndoirile şi nehotărârile spiritului său, îi zise „să facem pace cu dânşii, domnule Barcsai". — „E cam târziu acum, strălucite doamne; — fu răspunsul lui — puneţi platoşa, rânduieşte soldaţii de bătălie şi să ne pregătim de luptă"

XXIV.

Indată Mihaiu se puse de-şi întocmi oştile de bătălie. El făcu din toată armata o singura frunte de o potrivă, destul de îndesată pentru îngustimea câmpiei, întinzându-se de la dealuri până 'n râpa râului Mureşului. In aripa dreaptă, începând de la Mureş, veneau mai întâiu toţi Cazacii, care e-

www.dacoromanica.ro

rau arcaşi şi archebuzieri călări, împărţiţi în 4 scadroane lângă care veneau două scadroane de lănceri Români. Numărul acestei cete de călăreţi români şi cazaci se urca la 4500 oameni şi erau comandaţi de Ştefan Tahi, carele arsese Aiudul şi de Francisc Lazar. Alături cu călărimea venea un batalion mare de pedestrime de Săcui, Sârbi şi Români având în frunte patru tunuri mici, ocrotit din partea stângă de un alt scadron de lănceri poloni şi moldoveni. Peste toată această aripă dreaptă era mai mare Baba-Novac, cel mai d'întâiu general al călărimei, „om, deşi bătrân, zice Spontoni, dar cu mare foc şi curagiu şi cu o deosebita experienţă". La aripa stângă, care era tărmurită de munte, venea rămăşiţa călărimei, împărţită în cinci scadroane, în număr de patru mii, Români, Sârbi şi Săcui, ai căror capi erau George Budai, şi Petre Odobaşa; aceste scadroane erau rânduite de ambele laturi a altor două batalioane de pedestrime săcuie, română, sârbă şi moldovană, întărite şi ele cu câte două tunuri de câmpie şi aşezate astfel în cât această aripă stângă se sfârşia întinzându-se încovoiată pe drumul cel mare ce ducea la Alba-Iulia. Toată cea-laltă artilerie fu aşezată dintr'această parte, pe acelaşi drum mare, dinaintea liniei de bătălie. În centru veneau câte-va mii de pedestraşi săcui, comandaţi de Pangratie Sennyei, de Ştefan Bodoni şi de Andrei Barcsai. Aci era şi Mihaiu cu o trupă strălucită, alcătuită de boerii săi şi de toată acea nobilime ce-i rămăsese credincioasă în Ardeal şi care-l însoţia din Moldova şi Polonia; dar, pre obiceiul său, el nu sta la un loc, ci mereu alerga printre deosebite rânduri. In dosul acestei linii, ca reservă, venea, sub George Fărcaş, cărula de puţin timp domnul îi luase comanda cetăţii Lipova, trei mii călăreţi săcui şi un număr însemnat de ţărani pe jos, Români şi Săcui, pe cari Mihaiu îi armase cu puştile ce-i trămisese împăratul Rudolf, cum şi o seamă de Sârbi, cari cu puţin mai înainte părăsiseră ţara turcească şi venise în mare număr a se aşeza în Ardeal.

Scopul lui Mihaiu era, de pre cum spun Ungurii, ca ni-

www.dacoromanica.ro

micînd pe Ungurii din Ardeal, să pună pe acești Sârbi în locul lor, iar o parte dintr'înșii să-i trămită în locurile pustii de prin țara Românească. In urma acestora veniau opt-sute soldați de guardie pe jos, sub comanda ungurului Matheiu Gyamarthi. Numărul oștirei lui Mihaiu, de pe mărturia chiar a istoricilor unguri, se unca aproape la două-zeci și două mii oameni [1]), și tunuri, mari și mici, două-zeci și șeapte de pe Tarducci, iar trei-zeci și două, de pe Bethlen. Erau acești ostași ai lui Mihaiu din cei mai de rând ce avusese, căci oștile cele mai bune se aflau în Moldova și în țara Românească. Firea acestor soldați era astfel că ei nu-și țineau bine șireagul și că dau într'o parte și într'alta, de pre cum le venia, fără de nici o rânduială. Aci într'o săritură se asvârleau prea departe și apoi aci se trăgeau fără măsură înapoi:

Intocmindu-și astfel oștile, Mihaiu le rosti un cuvânt, le lăudă mult, porunci la două mii pedestrași archebuzieri săcui aleși să se urce pe dealul cel mai învecinat ce se înălța lângă drumul cel mare, și dete semnul de bătae. Soldații raspunseră cu mari strigări și tunurile de la cele trei batalioane și de pe drumul mare începură de o dată a tuna și a grindina asupra oștirei dușmane din fața lor.

XXV.

Basta, cătând la întocmirea armiei lui Mihaiu, își rândui și el pe a sa într'o singură frunte paralelă cu a lui [2]). El așează în capătul aripei drepte, asupra drumului celui mare, un escadron de pedestrime din Ardeal și Ungaria. Alături venea o ceată de două mii călăreți lăncieri, sub comanda lui Ștefan Csaki, Ladislau Petke și George Mako. După dânșii

[1] Bethlen o face de 25 mii, iar analiștii italieni exagerează și mai mult, urcând armia peste numărul de 30.000.

[2] Spontoni arată cu greșală că Basta dete liniei sale de bătălie o formă semi-lunară.

www.dacoromanica.ro

veniau pedestraşi săcui din scaunul Mureşului, pedestraşii Cluşeni şi Bistriţeni, având de cap pe Francisc Turi. Apoi veneau o ceată de o mie cincisute călăreţi reiteri din Silezia, sub povăţuirea lui Melchior Rottowitz şi Ioan Sepratwitz. Preste toată această aripă era cap mai mare Ştefan Csaki. La oripa stângă, pe râpa Mureşului, stau două cete de lăncieri ardeleni, lângă care era într'o ceată călărimea lui Propostvari, şi în coasta ei un scadron de pedestrime din Ungaria şi Ardeal, comandat de Sigridie Prunitz moravul, flancuită de călărimea Ungariei de sus sub poruncile lui Ragozi; apoi un alt escadron de reiteri su povăţuirea lui Balthazar Rottowitz, văr a lui Melchior. In centru venea batalionul de două regimente pedestrime nemţească, comandat de colonelul Ioan-Henric Babtist Petz, având la dreapta câţi-va călăreţi armaţi uşor sub poruncile lui Ştefan Petki. Intre centru şi aripa stângă sta Basta cu cei o sută valoni aleşi şi cu cavalerii străini. El ţinea de rezervă cele patru companii de rând de călărime nemţească din Ungaria de sus, comandate de Rothalt, punând în acest escadron şi stindardul împărătesc, ţinut de un june ungur. Tot înapoi veniau încă două sute călăreţi sub poruncile lui Ioan numit *Cel-din-urmă*. Ioan Tamasfalvi, cu patru sute călăreţi săcui din scaunul Mureşului şi Matheiu Peresei, cu câteva mii de ţărani, înconjurau toată armata, învăluind'o. In sfârşit artileria fu aşezată dinaintea centrului, pe părţile cele mai ridicate ale câmpiei. Pe un car se vedea stând George Borbely, strălucit prin biruinţele câştigate la 1595 asupra Turcilor, la Lipova, Ciannad şi Ieno. Neputându-se sluji cu mânile şi picioarele sale din pricina reumatismelor articulare de care suferea, el fusese poftit a sta privitor la luptă, svaturile lui fiind foarte preţuite.

Oştirea toată a lui Basta cu a Ungurilor se urca, de pre istoricii acestora, peste numărul de opt-spre-zece mii, iar de pre Spontoni, panegiristul lui Basta, era de douăzeci mii, din care două-spre-zece mii pedestrime de deosebite

www.dacoromanica.ro

nații, dar toți de o vitejie încercată, opt mii călărime, cu trei tunuri de baterie și două-spre-zece de câmpie.

Astfel întocmindu-și armia, Basta dete semnalul de bătaie, în numele lui Isus și Maria !

XXVI.

Era după amiază când începu bătălia printr'o furioasă pușcărie din ambele părți. Artileria dușmanului ne supăra puțin, precum și puștile noastre pe dânsul dar tunurile noastre de pe drumul mare îl vătăma greu. El se clătină din loc și se apropia cupas încet spre linia noastră care sta frumos neclintită așteptându-l. Artileria noastră însă urmă, furtunând departe cu mare pagubă toată linia dușmanului și i-ar fi pricinuit stingere și mai mare, dacă nepotrivirea locului nu i-ar fi slujit pe alocurea drept zid de apărare împotriva ghiulelelor care se îngropau în pământ. Atunci, dintre vrăjmași, peri de o ghiulea de culevrină Ștefan Borseny, unul din cei mai însemnați nobili unguri.

Pe la două ceasuri după ameazi, desperarea dușmanilor de pustiirile ce le făcea artileria română așezată pe drum inspiră strejarului-major general Cauriolo o idee fericită care hotarî soarta bătăliei. El se înfățișa dinaintea lui Basta și-i zise că el se leagă că, cu o bună ceată de mușchetari aleși, va putea pune mâna pe artileria dușmană așezată pe drum, care atât de vătămatoare este armiei lor. Plăcu lui Basta această propunere și îndată scoase din rânduri trei sute din cei mai buni muschetari și-i dete lui Cauriolo. Acesta apucă cu vre-o cinci-zeci pași mai nainte de aripa dreaptă și, luându-se pe lângă dealuri, ascunse și apărat de cotiturile lor, înaintează răpide asupra guardiei de Sacui și de Sârbi, ce era lăsată spre apărarea artileriei noastre.

Mihaiu văzând cum acea ceata de mușchetari înaintă cu hotarâre, bănui vre-o stratagemă și porunci la cel mai vecin scadron de lăncieri, în număr de trei mii călăreți, ca să

www.dacoromanica.ro

împresoare pe dușman, isbind în coastă pe muschetarii povățuiți de Cauriolo. Basta însă văzu acea divisie de lăncieri stând gata a se pune în mișcare și, presimțind menirea lor, porunci lui Melchior Rottowitz ca cu toți reiteriii săi să grăbească a întâmpina pe lăncieri noștri și să-i isbească când se vor mișca, până a nu apuca ei a lovi pe muschetari. Intr'aceea, artileria românească își urmă pustiirile sale în rândurile dușmanului. Incă și cei două mii archebuzieri săcui, ce se aflau așezați pe înălțime, văzând că dușmanii mai înaintează spre dânșii, descărcară asupră-le toți într'una un foc de rând; dar puțin îi vătămară, căci nu măsurasera bine distanța și erau la vre o două sute de pași departe de dânșii. In același timp se mișcă înainte și acea divisie de lănceri mai sus pomeniți, în care Mihaiu își pusese speranțele și de cari Basta foarte era în grije, dar până a nu ajunge ei să isbească pe muschetari, pe care de sigur i-ar fi sdrobit cu totul, Melchior Rottowitz se grăbi a sprijini furia lor, împresurându-i cu reiterii săi și, după ce se tăiară unii cu alții cât-va, fură lăncerii noștri respinși înapoi.

Intr'acest chip, scăpând muschetarii de isbirea lăncerilor români, năvăliră spre pasnicii artileriei noastre. Artileria, din pricina norilor de fum și de pulbere ce întunecau până în depătare aerul, nici că vedea apropierea dușmanilor, când aceștia, ajungând la bătaie, începu a trage într'înșii, luându-i pe la spate. Ast-fel isbiți fără veste și fiind în mai puțin număr, pasnicii artileriei, ori ce fac spre apărarea lor este zadarnic și mai toți cad morți peste carăle artileriei, care pică, atunci în mânile dușmanului. Indată Cauriolo porunci să întoarcă gurile tunurilor, ast-fel coprinse, către linia noastră.

XXVII.

Indată ce Basta văzu izbutirea lui Cauriolo, porunci ca pedestrimea și călărimea ardelene, ajutate de divizia de pedestrași nemți, să năvălească asupra aripei noastre stânge. Dar furia dușmanului întâmpină un curagiu deopotrivă

www.dacoromanica.ro

de mare în pedestrimea noastră, care sta țeapănă fără de aşi strica linia. Nimic n'ar fi putut isprăvi aci dușmanul şi ar fi fost respins înapoi cu rușine şi cu perdere, dacă artileria noastră cbprinsă de dânsul, izbind, acum în ai noştri, nu ar fi făcut în rândurile lor, adânci şi îngrozitoare pustiiri. Aceasta îi aduse în neorânduială şi până în urmă îi sili a-şi strica şirurile şi a se resohira. Mihaiu şi căpitanii săi printre cari spătarul Radu şi aga Leca, chior d'un ochi dar viteaz mare, alergau înaintea ostaşilor ce se răslățiau, silind a-i opri în loc şi îndemnându-i prin vorbe şi prin semne a se întoarce la bătaie; dar, văzând că silințele lor sunt zadarnice, Mihaiu, adânc clătit prin perderea artilerlei sale şi prin răsipirea aripei stânge, se duse în grabă la centru ca să stăvilească pe Basta, ce înainta către acea parte. Aci stătu cătând a inima pe ai săi şi tot mai spera că va putea îndrepta bătălia, când văzu că şi aripa dreaptă dă cu încetul înapoi. Ea fusese de odată isbită de călărimea lui Ragozi, de pedestrimea ungurească a lui Prunitz şi de rămăşițele călărimei ardelene şi silesiane, aşa încât, cu toată puternica împotrivire şi cu minunile de vitejie ale lui Baba-Novac, fu silită a se pleca acelor isbiri împreunate. Cazacii, mai întâi de toți din această aripă, se asvârliră în râul Mureşul, unde mulți dintr'înşii se înnecară.

Văzând ostaşii din centru că şi aripa stângă s'a spart, începură şi ei a-şi părăsi rândurile, prăvălindu-se în neorânduială şi în voia întâmplării.

Mihaiu şi generalii săi se silesc din toate răsputerile a opri pe fugari, împingându-i spre bătaie, pe unii prin cuvinte, pe alții cu mâna şi pe alții cu pavăza. Zadarnică trudă! Nici o putere omenească nu mai era în stare acuma a opri din fugă pe răschiratii şi spăimântații soldați. Părăsit astfel de ostaşii săi şi de norocul dușman, Mihaiu rămăsese singur cu câțiva ofițeri şi călăreți, pe acest nenorocit câmp de bătaie. El strânsese pe lângă sine steagurile, sperând că armia se va aduna în jurul acelor semne glorioase. Duș-

www.dacoromanica.ro

manii se apropiau să-l împresoare și Mihaiu cu inima despicată de durere nu se putea smulge din acel loc. Toți respectau acea tăcută și adâncă mâhnire; cu toate acestea dușmanii se apropiase; trebuia a fugi. Aceasta o strigau cu rugare către Mihaiu soții lui. El, Mihaiu!... el să fugă? O! nu... generalii săi, prietenii săi iubiți îl înconjoară, îl roagă, îl îndeamnă, îl tărăsc. El se hotărî în sfârșit. Mai întâi însa porunci să-i aducă steagul cel mare, steagul țării. Acest steag foarte vechiu și privit de Români ca sfânt, era de damasc alb; având zugrăvit un corb pe un câmp verde, purtând în cioc o cruce roșie îndoită. Mihaiu puse de-l scoase de pre lancea de care era atârnat și-l ascunse în sânul său dând astfel exemplu ofițerilor săi de făcură asemenea spre a scăpa cât mai multe steaguri se putu. După aceea, dând pinteni calului și lăsându-i frâul pe voie, lua fuga însoțit de ofițerii săi, de câțiva poloni și de alți călăreți, ce putură scăpa, căci dușmanii împresurase pe Mihaiu și trupa sa; ei erau p'aci să-i închidă de toate părțile la mijloc și pe toți să-i prindă, de mai întârziară câtuși de puțin. Mihaiu fu gonit de aproape în fuga să, de călărimea valonă și de alți cavaleri dintre dușmani, având toți cea mai mare dorință ca să aibă cinstea a-i duce prinlui Basta.

XXVIII

Intr'acest chip, necurmat și de aproape gonit de dușman, Mihaiu ajunse la malul Mureșului în vecinătate de satul cel ars Mirislău; râul era lat, adânc și plin de trupurile ostașilor ce se încumetaseră a-l trece; cu toate acestea nu era alta de făcut, căci dușmanul era în spate. Mihaiu nu stătu de loc în cumpănă; el se asvârli în apă, încredințându-se în puterea agerului său armăsar. Așteptarea lui nu fu înșelată; generosul fugar, deși obosit de truda acelei zile, se lupta împotriva valurilor întărâtate ale râului, înotând cu putere, și, ferind pe călărețul său de orice

www.dacoromanica.ro

primejdie, îl trecu pe cealalt mal al râului; dar acolo, el se opri sleit de puteri şi Mihaiu, văzând neputinţa lui, descălecă şi, recunoscător pentru slujba ce-i făcuse, cu acea dragoste ce are călăreţul pentru calul său, sărută şi apoi îi dete drumul să meargă slobod pe câmpie. Acest cal, cu deosebire frumos, roib înfocat, de viţă turcească curcită, fusese trămis în dar lui Sigismund Bathori, când era print în Arad, de Vicenzo ducele de Mantua. Dela Sigismund, ei încăpuse în stăpânirea lui Mihaiu şi părăsit fiind într'astfel de dânsul, el pică în mânile ostaşilor lui Basta, cari mult se minunară de frumuseţile lui.

Incălecând Mihaiu pe alt cal, se întoarse şi aruncă ochii asupra câmpiei de bătaie, unde se vedeau ruinele armiei sale, toată răschirată, gonită şi tăiată de duşmani. Oh! cine ar putea spune câtă durere sorbi inima lui în acea ochire! Apoi se îndreptă spre Alba Iulia. In cale, el ajunse pe ostaşii săi ce fugiseră, îi puse în rânduială pe cât putu, şi împreună cu dânşii, intră în Alba. Aci, până a nu sosi el, se aflase prin fugari de'învingerea Românilor. Soldaţii ce erau puşi în pază la cetăţuia principală eşiseră de acolo, Wolfgang Corniş, care era închis într'însa, aflând aceasta, se coborî în curtea cetăţuiei; vre-o cinci şase paznici ce rămăseseră, văzându-l că se preumbla singur (căci slugile ce avea pe lângă sine alergau prin palatele boierilor spre a jefui) puseră mâna pe dânsul şi trăgându-l printr'o mică poartă a cetăţuiei despre grădină, îi aruncară mai întâi o secure în frunte, pe urmă îi făcură trei alte răni tot cu securea, şi în sfârşit îl omorâră.

Mihaiu nu zăbovi la Alba-Iulia decât până îşi schimbă calul şi-şi luă ce avea mai scump; apoi apucă drumul spre cetăţuia Făgăraşului.

Ast-fel fu bătălia de la Mirislău, aceasta întâie nenorocire începură şi pricină a tutulor celorlalte. Astfel nestatornicul noroc în câteva ceasuri ne răpi aceea ce ne dedese într'atâţia ani şi după atâtea mari strădanii. Vai! câte sperări frumoase înşelă el! câte proecte mari nimic!

www.dacoromanica.ro

Mirislău! Mirislău! blestem asupra ta, loc de peire, loc afurisit! Ce de sânge eroic sorbişi tu în această zi pustie! Amar nouă! Acest sânge îl vom isbândi curând. Biruinţele strălucite de la Guruslău (3 August 1601), de la Braşov (17 Iulie 1603), de la Petrisdorf (12 Iulie 1611) ne vor răsbuna cu prisos asupra vicleniilor Unguri; ele însă nu ne vor putea întoarce mărimea perdută în această zi; şi nenorocitele noastre sfâşieri cu Ungurii, de atunci până acum, nu vor folosi decât despoticelor împărăţii, duşmanele noastre comune. Ni se cade a vărsa lacrimi amare asupra acestei mari nenorociri de la Mirislău; dar să nu învinovăţim de loc provedinţa. Noi, cari robiserăm pe fraţii noştri ţăranii din ţara Românească şi păstrasem în robia Ungurilor pe cei din Ardeal, mai meritam noi oare atunci mărimea şi fericirea?

XXIX

Armia noastră se răschirase în toate părţile. Spun că de la Mirislău spre Alba, ca la două mile de loc, erau câmpiile şi drumurile semănate cu trupuri de morţi sau murinzi. De pe mărturisirea cea mai dreaptă şi a mai multora, noi perdurăm 4000 oameni [1]), două-spre-zece tunuri şi toate bagagele.

[1] Bethlen însă spune că Basta, însărcinând pe locuitorii Aiudului d'a aduna într'un mormânt toate trupurile celor căzuţi în bătae, ei deteră această sarcină unora din concetăţenii lor, cari, îndeplinind-o, raportară, de pe spusa analelor ungureşti, că în cea mai mare movilă erau nouă mii de trupuri şi în cea mai mică două mii, din ambele tabere, dar cei mai mulţi erau Săcui şi Români. Râul Mureşul strică mai târziu cea mai mare din aceste movile In acest număr nu se socotesc cei înecaţi. De ar fi temeinică această arătare, ar urma că noi, perzând dela 4 la 5 mii oameni şi încă două mii Săcui ucişi după bătălie (cum se va vedea), duşmanul ar fi perdut mai mult de 4 mii oameni. Italienii Tarducci şi Spontoni, exagerează cu deosebire numărul ucişilor. Cel d'întâiu zice că noi perdurăm zece mii ostaşi şi Basta patruzeci numai; cel d'al doilea că am perdut noi optsprezece mii, afară de cei înecaţi în Mureş, şi treizeci tunuri, mari şi mici, iar Basta numai patruzeci de inşi.

www.dacoromanica.ro

Basta, folosindu-se de biruință, pornise îndată călărimea sa ușoară, însoțită de o mie din călărețiĭ lui Csaki, spre Alba-Iulia, în urma ostașilor lui Mihaiu, din cari pe mulți întâmpinând, îi uciseră sau îi prinseră. Ajungând aceștia în Alba, cu toate că toți ai noștri se depărtaseră, ei însă luând de pretext că încă au mai rămas lucruri de ale Românilor, deteră în pradă orașul și uciseră mai mulți locuitori nevinovați. Ei puseră acolo mâna pe armele trămise lui Mihaiu de împăratul. Basta poruncise la toți gonacii săi ca să păstreze viața tutulor acelora din Săcui cari de bună-voie vor depune armele, gândind să-i câștige în partea sa. Această bună-voință a lui Basta către Săcui fu pricina, că în noaptea bătăliei chiar, neunirea intră între dânsul și Unguri cari, în loc de a se lăsa a fi mânați de dânsul, îi arătară că el le-a slujit de instrument numai.

Știm că Mihaiu așezase pe un deal ce domina locul bătăliei două mii archebuzieri săcui, oameni aleși, socotind că prin înălțimea posiției vor putea face multă vătămare dușmanilor cu necurmata grindină a archebuzelor lor. Aceștia fiindu-le poruncit d'a nu se mișca din loc fără numai când vor fi chemați, văzură priveliștea lăcrămoasă și fură privitori ai nenorocitei bătălii, nemișcându-se din locul lor. După ce văzură măcelărirea soților lor temându-se și ei de a lor vieață, făcură de mai multe ori semne cu bandierile că vor să se predea. Basta înțelese semnele lor și-i primi în milă, și cu omenire le dărui vieața și libertatea. Dar în acea noapte chiar, ce din întâmplare era foarte întunecoasă, Csaki, carele începuse a se îngâmfa zicând că el și cu Ungurii săi au câștigat bătălia, iar nu Basta, chemă la sine pe nobilii și credincioșii săi dintre ungurii din Ardeal și începu a se plânge de Basta, căci a „primit în milă pe Săcui, cari erau tocmai din cei ce se re„voltase cu plebea împotriva nobilimei, ispitindu-se a o „stinge cu totul; într'acest chip, ei cari, cu obicinuita lor „vitejie, dobândiseră o așa de strălucită biruință, să nu-și „poată lua drept răsplată a ostenelilor lor, satisfacție de

www.dacoromanica.ro

„și mică, despre niște dușmani așa de neîmpăcați. Deci el „era de părere că nu se cade a lăsa nepedepsiți pe acei ni- „șei; dar că în acea noapte chiar să pună sfârșit dușmă- „niei și vieței acelor oameni dintr'o partidă ce le este cu „atâta supărare împotrivitoare și vrășmașe. Cât despre „general, lesne se vor putea îndrepta dinainte-i, sub cu- „vânt că ei n'au făgăduit nimic săcuilor și prin urmare „n'au greșit întru nimic scoțând din lumina zilei pe acești „turburători ai liniștei comune.".

„Plăcură foarte cuvintele lui Csaki la acele inimi stricate „de necazurile pățite, din natură nemilostive și peste mă- „sură nesățioase de răsbunare." zice Spontoni. Deci toți de obște hotărâră ca pe la mezul nopții să ucidă pe acei nenorociți, care pe parola dată lor de Basta, neputând bănui o asemenea barbară întreprindere asupră-le, fără grije sau dormeau, sau nearmați vegheau. In puterea nopții și în tăcerea cea mai mare, nobilimea ridică din cuartierele lor câteva mii de pedeștrii sași și unguri, povățuiți de căpitani dintre nobili, dușmani de moarte ai Săcuilor și înconjurară locul despărțit unde acești nenorociți avusese poruncă a tăbări. La un semn dat, între nobili din deosebite părți ei năvăliră cu soldații lor în mijlocul Săcuilor și, cu vicleana și aspră cruzime, iute și fără preget îi înjunghiau și-i ucideau unde și precum îi aflau. Prin această groaznică jertfă, se astâmpărară sufletele nesățioase ale nobililor cu moartea a două mii nenorociți Săcui, toți oameni aleși și floarea nației lor. „Faptă cu atât mai crudă și bar- „bară adaoge Spontoni, că se săvârșea de oameni de a- ceași nație, lege și obiceiuri. Astfel de cinste și de inimă curată aveau aristocrații unguri, dușmanii noștri.

Desplăcu foarte cruda lor răsbunare la toată armia împărătească și mulți începură a povățui și a striga lui Basta de a pedepsi pe cei ce au necinstit toată armia și pe generalul ei; dar Basta, deși amărât de acestea nu îndrăsni a face nici a zice nimic. Astfel căpătă și mai multă îndrăsneală Csaki, carele puind mâna pe câte-va tunuri și pe

www.dacoromanica.ro

o parte de muniţiunile din dobânda bătăliei, fără de voia lui Basta, le trimise la castelul său de la Almaş.

A doua zi după bătălie, Basta porni pe comitele Tomasu Cauriolo la curtea împărtească spre a duce bandierele şi steagurile câştigate în bătaie. In zece zile ajunse acesta la curte şi fu îndată primit de împăratul care se înveseli mult de isbândă, dărui bine pe trimis şi lăudă mult fapta lui Basta. Astfel se dovedi complicitatea curţii în purtarea generalului ei în Ardeal.

Intr'aceea, Basta şi Ungurii, fără a mai întârzia, alearga la Alba-Iulia, unde găsesc oraşul prădat de oamenii lor şi trupul lui Wolfgang Corniş. Ei poruncesc să-i pună trupul într'un sicriu spre a-l înmormânta mai târziu şi fără a mai perde vreme se luară în urma lui Mihaiu.

XXX

Mihaiu, obosit, plin de grijă şi de întristare, cu puţinii oameni ce-l însoţeau, lăsând de lături Sibiiul, merse la Făgăraş, unde avea în cetate femeea şi multe lucruri preţioase ale lui. Aci se apucă să-şi adune rămăşiţele spăimântate ale oştirei sale, care alergau cătând scăpare în acest loc sigur. Printre aceşti ostaşi se arătă şi Baba-Novac, rănit, cu părul şi barba arse, cu faţa smolită de pulberea sângeroasă a bătăliei, căci îşi făcuse cum se cade datoria lui în ziua luptei, îndeplinind tot deodată şi slujba unui căpitan prevăzător şi a unui voinic soldat. Infăţişându-se ei dinaintea domnului său, îi zise suspinând şi întristat: „Sun-„tem biruţi şi înfrânţi, doamne, mai mult de împotriv-„nicul nostru noroc, decât de armele duşmanului; şi pen-„tru ca el să nu rămână cu totul mângâiat prin moartea „ta, încalecă-ţi calul şi mântuieşte-te trecând în ţara Ro-„mânească. Acest loc nu este atât de sigur cât să nu poata „fi luat de biruitorul Basta, carele mereu goneşte răspân-„ditele rămăşiţe ale ticăitei noastre oştiri. Şi într'adevăr „să mă crezi că aşi fi voit mai bine să rămân mort printre

www.dacoromanica.ro

„atâți viteji soldați, uciși în bătălie, decât fugind să mai „trăiesc după o perdere atât de nenorocită și vrednică de „lacrămi, de n'aș fi dorit a îngriji încă de siguranța ta și „a te sluji până la cel din urmă suspin. Fugi dar cu ce ai „mai scump, căci dușmanii peste puțin vor sosi aci, vor „împresura această cetățuie, și atunci îți va fi peste pu„tință să scapi. Eu însă voi rămânea aci spre a aduna pe „nenorociții risipiți și voi sta până la moarte împotriva dușmanilor noștri."

Mihaiu iubea și stima foarte pe bătrânul său general Baba-Novac și hotărî a urma povața lui. Deși însă Baba-Novac stăruia ca să rămână cu câțiva soldați spre apărarea acelei cetăți și a ține în loc pe dușmani, până să apuce Mihaiu să scape, voind astfel a-și jertfi viața pentru mântuirea stăpânului său, dar Mihaiu nici într'un chip nu voi să plece fără dânsul. Deci împreună intrară în țara Bârsei la 23 Septembrie și tăbărâră la Codlea. Aci Mihaiu întâmpină trupele ce, de pre porunca lui, îi aducea fiul său Pătrașcu, din țara Românească și cele ce-i venise în ajutor din Moldova.

XXXI

Țara Bârsei fusese teatrul de scene sângeroase. Brașovenii în 12 Septembrie, a doua zi după răscoala lor, ridicaseră furci în mijlocul pieței, unde acățau pe orice român puteau pune mâna. In aceeași zi aflară că o trupă de români sunt aproape de hotarul Bârsei la Rucăr voind să intre în Ardeal. Această știre o întăriră câțiva bărbați fruntași din oastea română, cari veniau înainte și mergeau fără prepus, neștiind nimic de trădarea Brașovenilor. Aceștia însă fără veste cad asupră-le și-i duc în cetatea Brașovului, unde după puțină cercetare, fură îndată omorâți, păstrând numai pe un agă al lor cu viață. In aceeași seară, pe la 4 ceasuri, eșiră Brașovenii ca să întâmpine pe Românii ce sosiau. Dar aceșia, văzându-se mai

www.dacoromanica.ro

slabi cu numărul, se traseră înapoi. Puțini picară în mâ-nile dușmanilor și fură uciși fără milă.

In 13 Septembrie pe la ameazi Brașovenii merg de pun tabără la Preșmăr, ca în ziua următoare să năvălească asupra acelor Români ce se așteptau să vină din Moldova pe la Oituz. Pe lângă dânșii se unire a doua zi o sută cinci-zeci pedestrași unguri cu puști. In acea zi de 14 Septembrie, ei năvălesc asupra Românilor, cari începeau a se arăta. Dar ai noștri le răspunseră cu astfel de tărie în cât pe mulți dintr'înșii omorâră, pe alții îi răniră și capul tunarilor lor primi printr'o bombă o astfel de lovitură în cât nu rămase pele pe trupul său care să nu fie arsă. Către seară le merse Brașovenilor mai bine, căci luară de la Români un tun; dar a doua zi, aflând că sosește din Moldova armașul Sava cu o trupă de Moldoveni, ei năpustiră totul și fugiră de se închiseră în Brașov.

In aceeași zi Săcuii de pe lângă Olt se ridică asupra Sașilor și aprind Crisbavul și Bodila. A doua zi în 16, se adună Românii cu Moldovenii, între care era și armașul Sava, și cu Săcuii, la Preșmăr de unde mai nainte de a începe ceva, trimit o deputație la senatul din Brașov ca să ceară următoarele: „1°. întreabă pentru ce nu i-au lăsat „să treacă în pace, ci le-au făcut feluri de stricăciuni, omo-„rând mulți dintr'înșii și luându-le și mașinele de războiu: „2° cer să li se dea lor toți nobilii câți s'ar afla la ei și „mai ales cei ce s'au împreunat ziua trecută cu dânșii con-„tra Românilor, asemenea și tunul tot de la dânșii." Acestea le cer printr'un brașovean pe care l'au fost prins în ziua trecută. Săcuii amenință pe Brașoveni cu foc, de nu le vor da pe nobili și tunul. Brașovenii răspund că de vor da foc, ei vor omorî femeile și copiii Românilor și ai Săcuilor, care se află spre siguritate în Brașov. In urma acestora, în ziua de 17 Septembrie, trecură ai noștri în pace prin țara Bârsei, nefăcând alta stricăciune de cât că aprinseră un sat românesc ce parte se ținea de Brașov, parte era moșia unui nobil. Spun că numărul celor cari tre-

www.dacoromanica.ro

cuseră se urcă peste cinci mii. Intr'acest timp, braşovenii primesc scrisoare dela Turda, ca să închiză toate drumurile şi să taie toate podurile de către Moldova şi România, pentru ca să nu poată veni oaste de ajutor lui Mihaiu. Dar braşovenii n'avură timp a face nimic, căci dimineaţa, la 8 Septembrie, aflară printr'un român anume Rascie ce venea din ţara Românească şi care picase în mânile lor, cum că Pătraşcu, fiul lui Mihaiu, se apropie cu o armie de 29,000 oameni şi că Românii sunt hotărâţi a deprăda toată ţara Bârsei şi a o nimici prin foc şi prin sabie; lucru de care se şi încredinţară Braşovenii, căci pe la ameazi o seamă de Români, aflând că femeile lor lăsate în Braşov s'ar fi omorât de orăşeni, deteră de odată foc la satele următoare: Preşmărul, Hermanul, Bodul, Sânt-Petrul, Heltia, Noul, Feldioara, Rothavul şi Măgheruşul. Braşovenii însă nu omorâseră pe femeile Românilor; ei numai le adunaseră de prin oraş, unde şedeau împrăştiate şi le închiseseră în casa svatului, ca să le opună acelor ce vor năvăli asupra cetăţii. In 19 Septembrie Românii se apropie de cetate şi aprind într'o suburbie trei case, dar fiind foarte puţini se trag dinaintea năvălirei orăşenilor. In 20 Septembrie Pătraşcu, care sosise cu armia sa, trimite cu ameninţări şi făgăduieli scrisoare orăşenilor, îndemânându-i a se supune lui Mihaiu. Tot în acea zi nouă cete eşite din săcuime în ţara Bârsei, prefac tot ce le vine înainte în praf şi cenuşe şi aprind satele de-arândul, încât seara ardea şi Codlea. Braşovenii, spăimântaţi de aceste pustiiri, s'ar fi supus îndată; dar a doua zi (21 Septembrie) primiră veste cum că Mihaiu a fost bătut la Mirislău. Ştirea aceasta îi îndârji spre apărare.

Iată care fură pustiirile ce se căşunară în ţara Bârsei până în ziua de 23 Septembrie, când sosi Mihaiu la Codlea, pustiiri ce nu fură întrecute decât prin înfricoşatul razboiu local de la 1848 şi 1849.

www.dacoromanica.ro

XXXII

Mihaiu, intrând în țara Bârsei, aprins de mânie asupra Saşilor pentru trădarea lor, porunci să se dea flăcărilor toate târgurile pe unde trecea. Soldaţii săi de la Mirislău, adunându-se pe lângă dânsul şi împreunându-se cu oştile venite din țara Românească şi din Moldova, el se văzu iarăşi în capul unei armate puternice, pe care autorii poloni o urcă la cinci-zeci mii oameni. De-ar fi adevărată spusa cronicarului Fuchsius, că Petraşcu venise cu două-zeci şi nouă mii şi că armaşul Sava adunase cinci mii sub comanda lui, adăogindu-se acestea cu vre-o cinci-spre-zece mii scăpaţi de la Mirislău, arătarea polonilor n'ar fi o exagerație. Ori şi cum Mihaiu avea acum destule trupe ca să poată crede că va isbuti a-şi răsbuna asupra lui Basta şi a Ungurilor şi a-şi redobândi puterea asupra Ardealului.

El îşi aşezase oştile la Bod şi la Preşmăr şi aştepta sosirea Nemţilor şi a Ungurilor, care acum erau pe la Şărcaia, ca să le dea bătălie, când în 30 Octombrie îi sosi ştirea că hatmanul Zamoisky, cu Sigismund Bathori şi cu Ieremia Movilă, au intrat în Moldova în capul unei frumoase armate compusă de Poloni, Turci şi Tătari şi că ei se apropie ca să năvălească în Ardeal. Polonii trecuseră Nistrul în Moldova la 30 Septembrie. Ştim că cu câte-va luni înainte, încă aflându-se Mihaiu în Moldova, Zolkiewsky cu armia sa, din porunca lui Zamoisky, îşi aşezase tabăra pe malul Nistrului în dreptul Hotinului, unde tăbărau Românii. Intâlniri particulare începură de atunci între ostaşii amdelor tabere. Polonii, încuragiaţi de niște mici lupte, în care fuseseră norocoşi, cereau de la căpetenia lor să-i lase sa treacă râul. Zolkiewsky scrise lui Zamoisky întrebându-l de-i dă voie a trece Nistrul mai înainte de sosirea lui. Zamoisky îi răspunse că se lasă pe înțelepciunea sa, recomandându-i d'a nu expune cu uşurință oştile ce avea şi care, perzându-se, nu vor mai putea fi puse la loc, din

www.dacoromanica.ro

ura ce simte țara pentru noi dăjdii. Zolkiewsky, încuragiat prin acest răspuns al lui Zamoisky, se urcă pe o măgură de unde putea să vadă tot ce se petrecea în tabăra noastră.

Intr'o zi văzând că la noi nu este așa mare priveghiere, de pe cum era totdeuna, trecu râul fără veste și făcu o isbire puternică cu tunuri mari asupra întăririlor taberei noastre, care vătămându-se greu, ai noștrii fură siliți a se așeza în altă tabără, o milă mai departe de dosul celei dintâiu. Polonezii fură nevoiți îndată a trece râul înapoi. Tot ce câștigară prin această isbire fu că comunicația pentru transportul bucatelor se făcu pentru ei mai înlesnitoare. Intr'acea, Polonii mai luară inimă și sperare de isbândă, când văzură că sosi în tabăra lor și Ieremia-Vodă. El își lăsase femeea și copiii la Camenița și venise a se uni cu Zolkiewski, aducând cu sine o mie de călăreți și cincisute pedestrași.

Generalii noștri din Moldova scriseră lui Zolkiewski, întrebându-l pentru ce a trecut Nistrul și de aduce războiu sau pace? Polonul răspunse „că această întrebare din „partea celor ce au vărsat sânge polon este o nouă ocară, „că războiul și pacea atârnă de la craiu; că el propune o „armistiție de trei-zeci zile ca să meargă un trimis din „partea noastră a se înțelege despre aceasta cu craiul".

Această armistiție, pe care ai noștri făcură greșeala a o primi, o încheiase Zolkiewski, în înțelegere fiind la aceasta cu Zamoisky, numai cu acel scop ca să dea acestuia timp să sosească cu armia sa.

XXXIII [1])

[1]) Aci și astfel se intrerupe manuscriptul lui Nicolae Bălcescu, fără de nici o urmă de redacțiune pentru ultimele capitole din *Cartea a V-a* precum nici pentru *Cartea VI-a* care avea să fie cea din urmă.

Despre toate aparențele, cartea intitulată *Mirislău*, avea să coprindă tot șirul nenorocirilor militare ale lui Mihaiu din 1600 perderile sale în Moldova și în țara Românească, cu bătăliile dela Seret și dela Teleajăn, în Octomvrie 1600, unde armatele române fură învinse de Potoki și de

www.dacoromanica.ro

trădătorul Moisi Săculul, cu aceea dela Argeş perdută la 25 Noemvrie. Repede şi groaznică grămădire de catastrofe, picând una după alta pe capul eroului român, părăsit acum de norocul, dar nu şi de geniul său! De aceea, el nu-şi perdu curagiul şi, în *Cartea VI-a* a operei lui Bălcescu, noi l-am fi văzut de sigur pornind însuşi la Viena şi la Praga ca să vază şi să vorbească în persoană cu împăratul Rudolf, căruia se arătase pururea aşa devotat.

Pana Bălcesculuĭ ne-ar fi descris, cu neasemuitul ei farmec, impresiunea împunătoare ce produse voevodul român asupra curţei austriace, petrecerea lui prelungită la Viena şi la Praga, în primăvara anului 1601; întrevederea sa cu împăratul şi dibacele lui tractative diplomatice, distincţiunile meritate ce el obţinu acolo şi în sfârşit întoarcerea sa triumfală în Ardeal unde, ajutat acum de vicleanul Basta şi gonind din scaun pe nestatornicul Sigismund Bathori, întors pentru a treia oară la domnia Transilvaniei, Mihaiu îşi limpezi restriştile militare din toamna anului trecut în strălucitoarea bătălie dela Guruslău, isbândă câştigată în 13 August 1601.

Ziua vestită dela *Guruslău* era destinată de Bălcescu să fie punctul luminos al acestei ultime cărţi a operei sale, precum ea părea a fi şi un nou luceafăr de glorie pentru domnia românească a luĭ Mihaiu.

Dar, printr'un contrast din cele mai dramatice, în pripă după dânsa, avea să sosească groaznica scenă de trădare, în care generalul Basta, unealtă înrăutăţită a vicleniei austriace, curmă prin ucigaşi din guardia sa valonă, viaţa mult prea scurtă a eroului român şi răsturnă astfel din temelie tot edificiul mărireĭ naţionale a Românilor.

Câte subiecte de elocuente, de mişcătoare, de patetice povestiri! Cine va fi acela care, cu un egal talent, va îndeplini vre-odată lipsurile pe care o moarte timpurie le-a lăsat în nemuritoarea scriere a lui N. Bălcescu!

. . . . . .

Şi cine va fi acela care va îndeplini aievea visul de *Mărire Românească,* pe care uciderea lui Mihaiu Viteazul, îl conteni din făptuirea ui în acea fatală dimineaţă de 29 August 1601!

Nota editorului.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERIE

Pagina

Precuvântare 5
Introducere 15
Libertatea naţională 35
Călugărenii 79
Note 169
Robirea ţăranului 179
Unitatea naţională 267
Mirislău 377

www.dacoromanica.ro

Cărţi apărute în Editura Institutului de Arte Grafice „Minerva“

AUTORII CLASICI

Alecsandri V. — Poezii populare ale Românilor . 1 50
— Poezii 1.50
— Proză . . . . . 2.—
— Teatru I 1.50
— Teatru II 1.50
— Teatru III 1.50
— Teatru IV 1.50
— Teatru V 1.50
Alexandrescu Gr. — Versuri şi proză 1.25
Bălcescu N. — Istoria Românilor sub Mihai-Viteazul . 2.—
Bolintineanu D. — Poezii 1.50
Creangă Ion. — Opere complete . . . . . 2.—
Eminescu M. — Scrieri politice şi literare . . . . 2.—
— Literatură populară 1 50
Poezii postume 1.50
— Geniu pustiu . . . . . 2.—
— Lumină de lună (poezii) . . . . . 2.—
Filimon N. — Ciocoii vechi şi noi 1.50
Ispirescu P. — Legendele sau basmele Românilor . . 1.50
— Poveştile unchiaşului sfătos 1.50
Maiorescu Titu. Critice vol. I 1.50
— Vol. II . . . . . 1·50
— Vol. III 1.50
Negruzzi C. — Opere complete, proză 1.50
— Poezii 1.50
— Teatru 1.50
Nicoleanu N., Cârlova V., Stamati . Opere complete, poezii şi proză 1.50
Odobescu Al. — Opere complete, vol. I 1.50
— » » vol. II 1.50
— » » vol. III. 1.50
Pann Anton. — Povestea vorbei 1.50
Russo Al. Opere complete 1.50

www.dacoromanica.ro

Routăţi literare

datorite celor mai de seamă scriitori români,

precum şi traduceri după capod'operile străinătăţii,

APAR SAPTAMÂNAL,

în editura Institutului de arte grafice şi editură „Minerva".

Cereţi la toate librăriile GRATUIT catalogul cărţilor şi produselor INSTITUTULUI „MINERVA".

I. 11.698.

www.dacoromanica.ro